

Univerzita Karlova v Praze

**Filozofická fakulta
Ústav světových dějin**

Diplomová práce

Pavol JAKUBEC

**Československo-pol'ský spor o Javorinu v kontexte bilaterálních vzt'ahov
mezivojnového obdobia (1921-1939)**

**Czechoslovak-Polish Dispute over Javorina within the Bilateral Relations
of the Inter-War Period (1921-1939)**

Praha 2009

vedúci práce: prof. PhDr. Vladimír NÁLEVKA, CSc.

Prehlasujem, že som túto diplomovú prácu vypracoval samostatne a výhradne s použitím citovaných prameňov, literatúry a ďalších odborných zdrojov.

V Prahe, dňa 2. apríla 2009

Na tomto mieste by sa diplomant rád poďakoval vedúcemu diplomovej práce, prof. PhDr. Vladimírovi Nálevkovi, CSc., za dlhodobé odborné vedenie, ako aj jej konzultantovi, doc. PhDr. Martinovi Kovářovi, Ph.D., za cenné rady a pripomienky.

Obsah

1. Úvod.....	7
2. Metodika práce	10
3. Pramene a literatúra	15
4. Poľsko-československý spor o Javorinu	25
4.1 Javorina	25
4.2 Mocenské vákuum na Spiši a rozhodnutie Dohodových mocností o priebehu československo-poľskej hraničnej čiary na predmetnom úseku (november 1918 – 28. júl 1920)	27
<i>Zhrnutie I</i>	88
4.3 Prvá fáza sporu o Javorinu a pokusy o jeho riešenie (28. júl 1920 – jar 1924)	90
4.3.1 Počiatky delimitácie (júl 1920 – 5. november 1921)	90
4.3.2 Dohoda Beneš – Skirmunt a jej dôsledky pre spor o Javorinu (6. november 1921 – 24. september 1922)	114
4.3.3 Rozhodnutie Delimitačnej komisie z 25. septembra 1922, kompetenčný problém a riešenie sporu na medzinárodnom fóre (25. september 1922 – 26. marec 1924)	140
4.3.4 Likvidácia sporu o Javorinu (jar 1924)	188
<i>Zhrnutie II</i>	197
4.4 „Medziobdobie“ (jar 1925 – jar 1938)	202
4.5 Anšlus, Mníchov a postup Poľska vo veci revindikácií (12. marec – 30. september 1938)	212
4.6 Druhá fáza sporu o Javorinu (jeseň 1938 – jeseň 1939)	221
4.6.1 Príprava vyjednávacích pozícií a <i>Sidorova misia</i> (október – polovica novembra 1938)	249
4.6.2 Delimitácia v oblasti Javoriny v podmienkach II. republiky (15. november – 1. december 1938)	279
4.6.3 Život v anektovanej Javorine a snahy II. republiky, resp. Slovenského štátu (Slovenskej republiky) o prinavrátenie územia (1. december 1938 – 30. augusta 1939)	291
4.6.4 Inkorporácia Javoriny do Slovenskej republiky na pozadí vojnových udalostí	295

<i>Zhrnutie III</i>	300
5. Záver	302
6. Summary	306
7. Zoznam významnejších použitých skratiek	309
8. Bibliografia	314
Prílohy	

1. Úvod

Obdobie rokov 1918-1946 možno bezpochyby považovať za dobu, v ktorej sa utvárala politická mapa Európy, platná až do začiatku 90. rokov minulého storočia. Po rozpade dualistického Rakúska-Uhorska a rezignácii osmanského Turecka na politický vplyv na Balkáne sa stredná a východná Európa stali dejiskom horúčkovitej politickej a diplomatickej činnosti. Novovzniknuté či rekonštituované štátne útvary hľadali cesty, ako ustáliť vzájomné štátne hranice a vytvoriť pre seba čo najvýhodnejší životný priestor so zreteľom na všeobecný rozvoj svojho teritória¹.

Rozriešiť otázky okolo početných sporných území bolo jedným z cieľov rokovaní Parížskej mierovej konferencie. Iba nová Európa s jasne definovanými geografickými a politickými vzťahmi mohla poskytnúť záruku pre úspešnú realizáciu dohodovej politiky kolektívnej bezpečnosti a minimalizovať hrozbu nových ozbrojených konfliktov. Spojencami versaillského systému mali byť predovšetkým menšie národy, ktorým spojenci umožnili získať (resp. obnoviť) ich štátovú identitu.

Situácia v strednej Európe však vykazovala mnoho problémových príznakov. Nebolo v možnostiach vtedajšieho politického diania dať každému národu či národnosti stredo- a východoeurópskeho priestoru adekvátnu príležitosť na vytvorenie národného štátu. Mnohé národné hnutia nemohli vzniesť nárok na vlastný štát, či už z dôvodu neprítomnosti politických tradícií, alebo všeobecnej zaostalosti toho-ktorého etnika. Fenoménom iného druhu bola existencia početne silných národne uvedomelých spoločenstiev, žijúcich mimo vlastný etnický priestor toho-ktorého národa. Štáty, ktoré sa po skončení prvej svetovej vojny dostali na scénu európskych politických dejín, tak často doplácali na rovnaký nedostatok ako Rakúsko-Uhorsko – na pestrú národnostnú skladbu obyvateľstva. Vytváranie vzájomných hraníc zároveň narážalo na stretajúce sa ambície tzv. *nástupníckych štátov* predovšetkým ohľadne území s pestrou etnickou štruktúrou. Keďže jedným z hlavných leitmotívov vznikajúcej diplomacie medzivojnového obdobia bolo uplatnenie práva na národné sebaurčenie, etnický činiteľ eskaloval konkurenciu medzi jednotlivými štátmi a neskôr zapríčinil, že spravidla kompromisné rozhraničenia uvedené do života parížskou mierovou konferenciou *pro futuro* zaťažili vzťahy susedov.

---

¹ Podľa P. Kennedyho vzniklo v Európe tohoto obdobia asi 20 000 kilometrov nových hraničných čiar; KREJČÍ, O.: *Geopolitics of the Central European Region. The View from Prague and Bratislava*. Veda, Bratislava 2005, s. 249.

Pôvodné hraničné spory sa takto nepodarilo definitívne vyriešiť, môžeme uvažovať prinajlepšom o ich umŕtvení, ktoré neustále hrozilo prerásť v recidívu.

Naša diplomová práca chce systematicky sprostredkovať priebeh československo-poľského sporu o malú tatranskú osadu Javorina², ktorý sa v diplomatickej agende objavil v prvej polovici dvadsiatych rokov ako reziduum komplikovaného rozhraničenia medzi Československom a Poľskom na Těšínsku, Orave a Spiši po rozpade habsburskej monarchie. Zo zostatkového charakteru sporu by sa dalo usudzovať, že nemal dlhé trvanie a jeho význam pre vývoj československo-poľských vzťahov medzivojnového obdobia bol marginálny. Delimitácia v oblasti Javoriny však zabrala tri roky bohatej diplomatickej aktivity aj na najvyšších dobových fórach a jej konečný výsledok (pochopiteľne) neuspokojil ani jednu spornú stranu. Napätie sa preto z pohraničia nevytratilo, iba nadobudlo maskovanú, latentnú podobu a v zmenených medzinárodno-politických podmienkach európskej krízy rokov 1938-1939 prepuklo nanovo, s väčšou razanciou³. Hoci sa téma československo-poľského sporu o Javorinu v (česko)slovenskej historiografii objavuje, v absolútnej väčšine prípadov ide iba o stručnú zmienku v širšom kontexte. Nakoľko sú nám známe fakty, téma tejto práce dosiaľ nebola spracovaná monograficky⁴.

Na tomto mieste by sme sa radi poďakovali tým, ktorí nám pri koncipovaní a písaní práce najviac pomohli: na samom začiatku stáli Mgr. Jozef Janigloš, PhDr. Zuzana Kollárová, PhD., PhDr. Božena Malovcová a pracovníčky Štátneho archívu v Levoči (pobočka Poprad); za dlhoročný záujem a pomoc ďakujeme dr. Janovi J. Bruskému (Univerzitet Jagielloński, Instytut Historyczny, Kraków); neoceniteľným vkladom k dnešnej podobe práce prispeli diskusie s PhDr. Milicou Majeríkovou; pri štúdiu archíválii nám boli nápomocní Mgr. Helena Balounová, Mgr. Tereza Krinková, Mgr. Petr Škrabala (Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky, Praha), Mgr. Vladimír Olejník (Rímskokatolícky diecézny úrad Spišská Kapitula); Ing. Márii Adamovej (Výskumná stanica ŠL TANAP-u), PhDr. J. Friedlovi, Ph.D. (Historický ústav AV ČR), Dr. Hartmutovi Königovi (†), Mgr. Daliborovi Krčmářovi, Janovi M. Kwiatkowskému, PhDr. Petrovi Laučíkovi a Rastislavovi Jendrekovi patrí vďaka za poskytnutie literatúry a MUDr. Ondrejovi Lapšanskému, pamätníkovi skúmaných udalostí, za hodnotný

---

² Dnes Tatranská Javorina

³ Rekurentný charakter československo-poľského sporu o Javorinu, ktorý sa napokon prejavil v priebehu hlbokkej krízy európskej diplomacie, je podľa nášho názoru indíciou, oprávňujúcou oponovať tvrdeniu J. Valentu (z roku 1967) o tom, že sústredené štúdium problematiky „je dnes bez významu“; ŽÁČEK, V. a kol. (autorom príslušnej kapitoly J. Valenta): *Češi a Poláci v minulosti 2. Období kapitalizmu a imperialismu*. Academia, Praha 1967, s. 496.

⁴ Na čiastkové spracovania problematiky poukážeme na patričných miestach.

rozhovor. Za poskytnutie cenných informácií k čiastkovým problémom ďakujeme PhDr. Alene Bartlovej, CSc. (Historický ústav SAV, Bratislava), Univ. Prof. Mag. Dr. Emílii Hrabovec (Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, Trnava/Institut für osteuropäische Geschichte, Universität Wien), doc. PhDr. Drahomírovi Jančíkovi, CSc. (ÚHSD FF UK), doc. PhDr. Petrovi Kaletovi, PhD. (ÚSVS FF UK), PhDr. Ľubici Kázmerovej (Historický ústav SAV, Bratislava), PhDr. Marte Melníkovej, CSc. (Slovenský národný archív, Bratislava), PhDr. Jiřímu Novotnému, CSc., PhD. (Archiv České národní banky, Praha), doc. PhDr. Janovi Pelikanovi, CSc. (ÚSD FF UK), Dr. Petrovi Schäfferovi (Landesarchiv Baden-Württemberg, Hohenlohe-Zentralarchiv Neuenstein/SRN) a prof. PhDr. Alešovi Skřivánovi, CSc. (ÚSD FF UK). Za dlhodobé odborné vedenie a podporu ďakujeme touto cestou vedúcemu diplomovej práce, prof. PhDr. Vladimírovi Nálevkovi, CSc., a jej konzultantovi, doc. PhDr. Martinovi Kovářovi, PhD. (obaja ÚSD FF UK). V neposlednom rade ďakujeme aj našej rodine a priateľom, ktorí nám vytvorili ideálne pracovné podmienky.

Na konečnej podobe predkladanej diplomovej práce majú podiel uvedení odborníci; akýkoľvek prípadný nedostatok je výslovným vkladom diplomanta.

2. Metodické poznámky

Prácu by nebolo možné skoncipovať v predkladanej podobe pri nezohľadnení určitých metodických hľadísk. Táto kapitola má za cieľ informovať o východiskách a metódach práce autora.

Za tému diplomovej práce sme si v dôsledku nášho dlhodobého záujmu zvolili československo-poľský spor o tatranskú osadu Javorina. Prvotný impulz vyplynul z osobného vzťahu k mikroregiónu, kde sa uvedená lokalita nachádza. Počas štúdia sme pomerne rýchlo zistili, že rešeršovaná odborná literatúra (v počiatočnom štádiu výskumu šlo o slovenskú historiografickú produkciu, často regionálneho zamerania) na tému československo-poľských, česko-slovensko-poľských vzťahov medzivojnového obdobia, resp. pojednávajúca o československo-poľských hraničných konfliktoch, reflektuje spor o Javorinu iba heslovite – sústavnejšie spracovanie absentuje tak v slovenskej, ako aj v poľskej či českej historiografii. Táto skutočnosť je o to prekvapujúcejšia, že problematika kreovania a prípadných premien štátnych hraníc býva pomerne častým a obľúbeným námetom prác z oblasti politických a diplomatických dejín.

Zistený stav spracovania témy⁵ stanovil primárnu ambíciu predkladanej práce, ako aj jej metodologické východiská. Snahou diplomanta bolo zrekonštruovať priebeh československo-poľského sporu o Javorinu, s dôrazom na jeho dve kulminačné fázy v rokoch 1921-1924, resp. 1938-1939. Keďže spor o Javorinu nepredstavuje úplne samostatnú tému, ale je extenziou poľského politicko-diplomatického záujmu o severoslovenský región Spiš (a tento záujem je vo vzťahu k československo-poľskému sporu o Těšínske Sliezsko), naskytla sa nám možnosť pracovať na téme z oblasti medzinárodných vzťahov obdobia versailského systému. Pôvodne regionálna problematika takto dostala širší rámec a v práci bolo možné poukázať na:

- (a) spôsob, akým funguje mikroregión ako objekt medzinárodných vzťahov;
- (b) vývojové tendencie v medzinárodných vzťahov medzivojnového obdobia.

Nízky stupeň spracovania témy dal podnet k tomu, aby práca v čo najširšej možnej miere spočívala na archívnom materiále⁶. Medzinárodný aspekt so sebou zároveň priniesol

---

⁵ Podrobne v nasledujúcej kapitole.

⁶ Podrobne v nasledujúcej kapitole.

často neočakávané prepojenia na iné udalosti a procesy, ktoré dominovali diplomatickému daniu sledovaného obdobia. Snaha neizolovať československo-poľský spor o Javorinu z bohatého dobového kontextu podnietila diplomanta k štúdiu domácej i zahraničnej literatúry, pojednávajúcej napríklad o genéze versaillského systému (s dôrazom na stredoeurópsky priestor), medzinárodných vzťahoch medzivojnového obdobia, dejinách československej, resp. poľskej zahraničnej politiky, o mníchovskej kríze či o vzniku druhej svetovej vojny. Možno teda konštatovať, že zvolená téma sa ukázala byť neočakávane komplexným bádateľským problémom.

Vzhľadom k tomu, že viac-menej chýbajú aj jeho čiastkové riešenia, boli sme nútení pracovať s pomerne rôznorodým materiálom. Pri štúdiu literatúry sme často považovali za nevyhnutné poukázať na konkrétne rozpory po faktografickej alebo interpretačnej stránke. Tam, kde nám to umožňovala znalosť primárneho prameňa, sme korigovali staršie závery. Niektoré, aj výsostne odborné publikácie si vyžadovali väčšiu dávku ostražitosti a kritiky (pod čo sa pri staršej literatúre podpisovali väčšinou ideologické dôvody, ktoré – s diametrálne pozmeneným obsahom – nezriedka pretrvávajú dodnes). Práca pojednáva o kapitole *československej zahraničnej politiky*; autor si je vedomý, že táto skutočnosť zásadne vplýva na optiku, ktorou na skúmané udalosti nahliada. Keďže k „posmrtnému životu“ (*Nachleben*) hraničných sporov neodmysliteľne patria divergencie v ich historiografickej reflexii, nebolo by vhodné ignorovať fakt, že na oboch stranách hranice môže odborná verejnosť vyvodiť na tie isté otázky iné odpovede, vzhľadom k odlišnej pramennej základni, metodike či špecificky podmienenej interpretácií. Pre diplomanta takto vyvstala potreba konfrontovať aj českú a slovenskú odbornú literatúru s výsledkami poľských historikov, prípadne historikov z tretích krajín. Literatúru sme čerpali z knižníc verejných⁷, odborných⁸ či špeciálnych⁹. Niektoré publikácie nám boli

---

⁷ Městská knihovna v Prahe, Národní knihovna České republiky v Prahe, Slovenská národná knižnica v Martine, Biblioteka Jagiellońska v Krakove, Podtatranská knižnica v Poprade.

⁸ Bibliotek for humaniora pri Universitetsbibliotek v Oslo, Biblioteka Instytutu Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego v Krakove, Biblioteka Polskiej Akademii Umiejętności v Krakove, Historický kabinet Filozofické fakulty University Karlové v Prahe, Knižovna Historického ústavu Akademie vied České republiky v Prahe, Katedra pomocných vied historických a archívneho studia Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Prahe, Slovanský kabinet Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Prahe, Slovenská historická knižnica pri Slovenskom národnom archíve v Bratislave; Tatranská knižnica pri Výskumnej stanici Štátnych lesov Tatranského národného parku v Tatranskej Lomnici.

⁹ Knižnica Štátneho archívu v Levoči, pobočky v Poprade, Knižnica býv. Evanjelického lýcea v Kežmarku.

zapožičané súkromnými osobami¹⁰. Autor týchto riadkov si je vedomý, že z dôvodu časovej náročnosti nepreštudoval do dnešného dňa všetku dostupnú literatúru.

Aby práca uspokojivo dosiahla stanovené ciele, rozhodli sme sa rozčleniť ju nasledovne kapitoly, v ktorých sa usilujeme:

I. oboznámiť s dejinným vývojom lokality, kde sa skúmané udalosti odohrávajú

II. popísať širší diplomatický rámec, ktorý vytvoril predpoklady pre vznik československo-poľského sporu o Javorinu

III. rekonštruovať priebeh sporu v jeho dvoch vrcholných fázach, a to:

(a) v období rokov 1921-1924, keď sa celý problém objavil ako reziduum československo-poľského rozhraničenia na Těšínskom Sliezsku, Orave a Spiši

(b) v období jeseň 1938 – jeseň 1939, keď v podmienkach diplomatickej krízy v predvečer druhej svetovej vojny došlo k jeho reaktivácii, opäť v súvislosti so snahou poľského štátu získať československé časti Těšínskeho Sliezka, Oravy a Spiša

Tab. č. 1 Štruktúra práce

Keďže sme v priebehu práce narazili na potrebu zaoberať sa neraz niekoľkými rovinami, do ktorých sa sledovaný problém premietal, a ktoré spätne ovplyvnili jeho dejinný vývoj, rozhodli sme sa postupovať tak, ako tu teraz opíšeme.

V prvom rade sme dbali o podrobný faktografický výpočet udalostí pri zohľadnení chronologického hľadiska. V tomto nám boli nápomocné jednak archívne pramene, jednak literatúra. Nakoľko je pre nás rekonštrukcia udalostí primárnym cieľom, a zároveň ju pokladáme za nevyhnutný predpoklad k dosiahnutiu ostatných vytýčených a horeuvedených cieľov, postupovali sme priamou metódou. V práci sa pojednáva problém s medzinárodným rozmerom, čo nás na mnohých miestach doviedlo k synchronizácii narácie. Pomerne široká pramenná základňa vytvorila priestor pre obsiahlejšie premyslenie témy.

Text je doplnený poznámkovým aparátom všade tam, kde sme to pokladali za vhodné. V súlade so zaužívanou tradíciou v ňom odkazujeme tu na pramene a literatúru;

---

¹⁰ Dr. Janom J. Bruskim z Krakova, Univ. Prof. Dr. Mag. Emíliou Hrabovec z Viedne (t. č. v Trnave), Mgr. Jozefom Janiglošom z Popradu, Mgr. Daliborom Krčmářom z Prahy, dr. Hartmutom Königom (†) z Flensburgu/SRN (t. č. v Poprade), PhDr. Milicou Majeríkovou z Kežmarku a Rastislavom Jendrekom z Veľkej Lomnice.

často nám slúži ako priestor, kde dopĺňame dôležité informácie, ktoré sú potrebné pre vytvorenie kvalifikovaného obrazu sledovanej problematiky, no ich zabudovanie do hlavného textu by rušilo koherentnosť narácie; a v neposlednom rade, v poznámkach vieme aj diskusiu s literatúrou.

Štúdium témy z dejín medzinárodných vzťahov obnáša viacjazyčnosť prameňov a literatúry. Neinak je tomu aj v našom prípade. Cudzojazyčné pramene a literatúru v poľskom, v menšom rozsahu tiež v anglickom, nemeckom a francúzskom jazyku, sme opatрили vlastným prekladom. Tam, kde sme zo štylistických dôvodov (alebo je možný viac ako jeden správny preklad) volili voľnejší preklad, sme uviedli aj znenie originálu (v zátvorke, písané kurzívou). Rovnako sme postupovali pri zavedení niektorých termínov.

Na nemalé problémy autor narazil v snahe o jednotný jazykový vizuál. Pre lepšiu prehľadnosť textu je celá práca písaná po slovensky, a teda aj citáty z českojazyčných dokumentov a literatúry sa tu objavujú v slovenskom preklade. Osobitnú otázku predstavovala redakcia pramenného materiálu slovenskej proveniencie. Slovenčina medzivojnového obdobia nie je totiž jazykom štylisticky a ortograficky ustáleným, čo sa prejavuje aj na jazyku administratívneho styku. Častý výskyt bohemizmov by mohol indikovať, že český čitateľ porozumie textu ľahšie, no tento prvoplánový dojem neguje pravidelné používanie archaických syntaktických väzieb, čím vzniká pomerne neprehľadný hybridný jazyk. Preto sa autor rozhodol uvádzať všetky citáty v spisovnej slovenčine (v súlade s Pravidlami slovenského pravopisu, ed. M. Považaj, 2000)¹¹. Osobné mená podávame v jazyku národa, ku ktorému sa hlásili ich nositelia. V prípade, že sa v literatúre objavuje variantná podoba v inom jazyku, uvádzame ju pri prvej zmienke v texte, resp. v mennom registri vždy v zátvorke. Poľské miestne názvy uvádzame v poľštine, pričom zachovávame pôvodnú ortografiu. Výnimkou sú miestne názvy, ktoré majú v slovenskom jazyku svoju tradičnú podobu (napr. Varšava, Krakov) a názvy spišských dedín, ktoré sa dnes nachádzajú v Poľsku. Názvy poľských organizácií uvádzame pri prvej zmienke v slovenčine, zároveň ale pripájame ich pôvodnú podobu a skratku, s ktorou ďalej operujeme.

Našou snahou bolo prispieť k poznaniu problematiky, preto sme sa hneď na začiatku rozhodli pre pokiaľ možno nekonfrontačný, neutrálny tón diskurzu. To, v akej miere sa nám to podarilo (či nepodarilo), nech posúdi čitateľ.

---

¹¹ Výnimku tvorí výraz *četník* a od neho odvodené výrazy.

Závěrečné kapitoly obsahují konkluzii a hodnocení výsledkov, ku kterým autor dospel svým bádateřským úsilím, abstrakt v anglickom jazyku, štruktúrovaný zoznam použitých a v práci citovaných skratiek, prameňov a literatúry.

Prácu dopĺňajú prílohy, kde uverejňujeme kľúčové dokumenty a mapový materiál.

3. Pramene a literatúra

Pramene nevydané

Neodmysliteľným základom primárneho historického výskumu je práca s archíviami. V pomerne krátkom čase sme dospeli k zisteniu, že dostupná pramenná základňa je rozsiahla a zahŕňa niekoľko typov prameňov. Tieto máme v úmysle pojednať na tomto mieste obširnejšie. Pramene, s ktorými sme sa pri našej doterajšej práci stretli, možno klasifikovať ako:

- (a) pramene needitované – archívne dokumenty v nevydanej podobe (zákony, nariadenia, služobné hlásenia, protokoly, zápisnice, tlačové správy, telegramy, osobná korešpondencia, pozostalosti, dobová tlač, príp. iné dokumenty);
- (b) pramene editované – pamäte a memoáre, edície prameňov a dokumentov;
- (c) prameň verbálny – rozhovor s pamätníkom MUDr. O. Lapšanským (Poprad, 30. 11. 2001);

Pramene možno ďalej diferencovať podľa pôvodcu, jazyka, v ktorom sú k dispozícii a ich lokácie.

Primárne pramene needitované sme čerpali z archívnych pracovísk rôznej úrovne. Šlo o archívne inštitúcie ústredné, regionálne, či o archívy špeciálneho určenia, ako v Českej a Slovenskej republike, tak aj v Poľsku¹². Snažili sme sa postihnúť materiál z rôznych zdrojov. Oboznamovanie sa s archívnym materiálom bolo prirodzene limitované časovou dostupnosťou a finančnou náročnosťou bádania v tej-ktorej inštitúcii. Mieru oboznámenosti tu (v niektorých prípadoch) limitujú aj interné predpisy inštitúcie, konkrétne procedúra sprístupňovania archívneho materiálu bádateľskej verejnosti. Pre tieto dôvody dodnes nemáme uzavreté niektoré nami používané fondy. Je ešte pomerne veľké množstvo archívnych pracovísk, kde sa nám do dnešného dňa nepodarilo vykonávať bádateľskú činnosť. O niekoľkých z nich máme vedomosť, že uschovávajú relevantný

---

¹² Pre súhrnnú informáciu odkazujeme na kap. „Bibliografia“.

materiál¹³, o iných to s väčšou či menšou mierou istoty predpokladáme¹⁴. Uvedený výpočet si nekladie nárok na úplnosť; je celkom dobre možné, že najmä osobné pozostalosti sa môžu nachádzať vo fondoch iných inštitúcií, príp. v osobnom vlastníctve príbuzných pôvodcu.

Pri podrobnejšom prehľade nami využívaného archívneho materiálu poukážeme na špecifiká niektorých súborov.

Neodmysliteľný základ pre náš výskum stanovili archiválie deponované v archíve Ministerstva zahraničných vecí Českej republiky (AMZV). Väčšina citovaných dokumentov pochádza z fondu II. (politckej) sekcie, kde je k dispozícii celkom dvanásť archívnych škatúl, ktorých obsah sa týka predovšetkým prvej fázy československo-poľského sporu o Javorinu (ide o kart. 126-131, resp. 126A-131A). Materiál obsiahnutý v tomto súbore je veľmi rozsiahly a rôznorodý (diplomacká korešpondencia medzi MZV a vyslanectvom vo Varšave, v menšej miere tiež v Paríži, Berne, Haagu či Belehrade, korešpondencia medzi MZV a československým hraničným komisárom ing. V. Roubíkom, korešpondencia medzi MZV a inými ministerstvami, ústrednými a miestnymi orgánmi, petície organizácií a jednotlivcov proti odstúpeniu Javoriny, interné materiály a záznamy MZV), čiastočne obsiahnutý aj v iných archívnych fondoch. Orientáciu bádateľa však sťažuje fakt, že súbor dokumentov nie je – a to ani rámcovo – chronologicky usporiadaný. Bohatý zdroj, ktorý zasadzuje sledovaný problém do širšieho rámca československo-poľských vzťahov, predstavujú politické správy (PZ) varšavského vyslanectva – vzhľadom na dôležité miesto severného suseda v československej zahraničnej politike ide o rozsiahly súbor dokumentov s vysokou výpovednou hodnotou. Pre rekonštrukciu prejednávania javorinského sporu pred Stálym súdnym dvorom medzinárodnej spravodlivosti v Haagu a v Spoločnosti národov sa neobyčajne prínosným ukázal byť spisový materiál VI. (právnej) sekcie. Z fondu Zastupitelský úrad Varšava má nezastupiteľný význam najmä zložka záznamov R. Fliedra z novembra 1938, na základe ktorej sme schopní pomerne podrobne rekonštruovať komunikáciu medzi československou delegáciou prof. Fr. Hrušovského a MZV. Z ostatných fondov AMZV je záhodno uviesť III. (spravodajskú) sekciu, Kabinet ministra, pre jeseň 1938 Kroftov archiv (KA). Cenné informácie v situáciách,

---

¹³ Archiwum Akt Nowych vo Varšave, Centralne Archiwum Wojskowe vo Varšave, Archiwum Państwowe v Krakove (pobočka v Novom Targu), Archiwum Polskiej Akademii Umiejętności/Polskiej Akademii Nauk v Krakove, Štátny archív v Bratislave, Štátny archív v Bytči, Štátny archív v Levoči, Vojenskohistorický archív v Prahe, Vojenskohistorický archív v Trnave, Wojewódzkie Archiwum Państwowe v Krakove a pod..

¹⁴ Archiwum Muzeum Tatrańskiego Parku Narodowego v Zakopanem, Archiv Národního muzea v Prahe.

keď k posunom v spore dochádzalo v hektickom tempe, resp. keď do jeho riešenia bolo zapojené širšie spektrum československých zastupiteľských úradov, predstavujú fondy Telegramy odoslané (TO) a došlé (TD)¹⁵.

Svoj význam pre našu prácu majú aj archívne Národného archívu České republiky (NAČR). Vo všeobecnej rovine ide najmä o fondy Presidium ministerskej rady (PMR) a Ministerstvo zahraničných vecí – výstrižkový archív (MZV-VA). Špeciálne informácie ohľadne delimitácii v oblasti Javoriny sme čerpali z fondov Československej delegácie pri mezinárodných rozhraničovacích komisiách (DM-K) a Ministerstvo vnútra – hraniční spisy (MV-HS). V archíve Ústavu T. G. Masaryka AV ČR (AÚTGM) je deponovaný hodnotný materiál vo fonde Edvard Beneš II (EB II), týkajúci sa jednak prvej etapy sporu, jednak jeho pomníčkovského finále. Pozornosť si zasluhujú aj retrospektívne memorandá I. Krna¹⁶ a L. Szathmáryho¹⁷, ktoré vznikli počas londýnskeho exilu.

Mnoho informácií nám poskytla bádateľská činnosť v Slovenskom národnom archíve v Bratislave (SNA), kde sa nachádzajú písomnosti slovenskej autonómnej vlády, resp. jej predchádzajúcich a jej podriadených orgánov štátnej správy na Slovensku (vo fondoch Krajský úrad – prezídium (KÚ-P), Ministerstvo hospodárstva Slovenskej republiky (MH) a Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky (MV)) a tiež materiály k slovensko-poľským vzťahom v období od marca do septembra 1939 (predovšetkým vo fonde Ministerstvo zahraničných vecí Slovenskej republiky (MZV))¹⁸.

Vynikajúcim informačným zdrojom je aj spádový archív oblasti, v ktorej sa skúmaná lokalita nachádza – Štátny archív v Levoči, pobočka v Poprade. Centrálny pozície tu zaujímajú fondy Okresný úrad Kežmarok (OÚ Kežmarok) a Obecný notársky úrad Ždiar (ObNÚ Ždiar), ktoré podrobne pokrývajú obdobie rokov 1938-1939. Pre prvú polovicu 20. rokov je, žiaľ, situácia problematická: vo fonde OÚ Kežmarok sa zachovalo len torzo spisovej produkcie úradu. fond ObNÚ Ždiar vyprodukoval vzhľadom k svojej povahe iba menšie množstvo spisového materiálu.

Špecifický a do dnešného dňa prehliadaný materiál spravuje Spišský diecézny archív v Spišskej Kapitule-Spišskom Podhradí.

Špecifickým druhom archívu sa vyznačujú osobné, resp. pozostalostné fondy. Vzhľadom k výraznému subjektívnemu faktoru, podmieňujúcemu skladbu konkrétneho

---

¹⁵ Na okraj poznamenávame, že niektoré dokumenty, citované z fondov AMZV, boli odtajnené až v priebehu roku 2001.

¹⁶ EB II, sign. EB-L 107, kart. 345.

¹⁷ EB II, EB-V, sign. 68/2., kart. 101; EB II, EB-V, sign. 185/10, kart. 195.

¹⁸ Autorovi sa vzhľadom na finančnú a časovú náročnosť nepodarilo podniknúť bádateľskú cestu za prácou so spisovým materiálom Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska.

súboru, vyžadujú tieto fondy obzvlášť kritický prístup. Na druhú stranu však nezriedka ponúkajú zaujímavé detaily, ktoré sa inde (z rôznych príčin) nedochovali, a reprezentujú osobitý náhľad, nakoľko sa zvyčajne spájajú s protagonistami sledovaných udalostí. V našej práci sme sa mohli oprieť o pozostalosti po prof. Wł. Semkowiczowi¹⁹, dr. Fr. Chwalkovskom²⁰ a po prof. Fr. Hrušovskom.

V prípade prof. Fr. Hrušovského je pozostalosť deponovaná hneď v dvoch archívnych inštitúciách. Zaujímavejší materiál obsahuje rozsahom nevelký osobný fond v správe Štátneho archívu v Bytči, pobočky Martin, kde sa nachádza delimitačná zápisnica z 30. novembra 1938 a podrobný „Denník delimitačnej komisie československo-poľskej“ z druhej polovice novembra 1938²¹. V Archíve literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice (ALÚ SNK) v Martine je súčasťou rozsiahlejšieho fondu aj časť osobnej korešpondencie menovaného, dotýkajúca sa nami spracovávanej témy.

Cennou súčasťou práce sú aj spomienky pamätníka MUDr. O. Lapšanského (1926-) z Popradu, s ktorými sa autor zoznámil v priateľskom osobnom rozhovore koncom novembra 2001. Bez tohto príspevku by práca zostala ochudobnená o zaujímavé detaily, ktoré nie sú zachytené v nám známom spisovom materiáli.

Na pol ceste medzi primárnym prameňom a literatúrou sa nachádzajú hneď dva informačné zdroje – dobová periodická tlač a pamäte a memoáre so vzťahom k predmetu nášho záujmu.

Z časových dôvodov, ako aj pre obmedzený prístup k dobovým periodikám, sme sa nevenovali sústavnému prieskumu tlače. Zatiaľ čo pre obdobie rokov 1938-1939 sme našu pozornosť obmedzili na dvoch prominentných zástupcov oboch sporných strán – denník „Slovák“, orgán HŠĽS vychádzajúci v Ružomberku (neskôr v Bratislave), a „Ilustrowany Kurjer Codzienny“ z Krakova (práve v malopoľskom prostredí nachádzal spor o Javorinu najbúrlivejšiu odozvu), s ktorými sme sa zoznámili počas predchádzajúcej etapy nášho výskumu, pre prvú fázu sme boli nútení od priameho prieskumu upustiť a spoľahnúť sa na materiál obsiahnutý v tej či onej podobe v excerpovaných archívnych fondoch. Na doplnenie mozaiky (ako akýsi kompromis medzi československou a poľskou tlačou) nám poslužil týždenník spišských Nemcov „Karpathen-Post“, vychádzajúci v Kežmarku²².

---

¹⁹ Deponované v Archíve Biblioteki Jagiellońskiej, Dziale zbiorow rękopisów v Krakove.

²⁰ Deponované v AMZV Praha.

²¹ „Denník“ sa dočkal edície: ŠIMONČIČ, J.¹: *Denník Dr. Františka Hrušovského, predsedu Delimitačnej komisie československo-poľskej v roku 1938* In: SHT III (2003), s. 305-334; ŠIMONČIČ, J.²: *Denník delimitačnej komisie československo-poľskej roku 1938* In: SĽA, XXVII (1992), 1, s. 105-109.

²² Ročníky 1938 a 1939 zo zbierok Knižnice bývalého Evanjelického lýcea v Kežmarku sme rešeršovali v printovej podobe v rokoch 2001-2002. Vďaka projektu DiFMOE (*Digitales Forum Mittel- und*

*Pramene vydané*²³

Z kompilácií edovaných dokumentov si prvoradú pozornosť zasluhujú štandardné edície amerických (*Foreign Relations of United States – FRUS*)²⁴, britských (*Documents of British Foreign Policy 1918-1939 – DBFP*), československých (*Dokumenty československej zahraničnej politiky – DČZP*) a nemeckých diplomatických dokumentov (*Akten zur deutschen auswärtigen Politik 1918-1945 – ADAP*)²⁵; z aktuálnej poľskej edície (*Polskie Dokumenty Dyplomatyczne – PDD*) mal autor týchto riadkov doteraz k dispozícii len zväzok mapujúci prvých deväť mesiacov roku 1939²⁶. Nedoceneniteľný význam má preto ešte stále práca redaktorskej dvojice J. Tomaszewski – Z. Landau, prinášajúca široké spektrum prameňov k poľskej politike v období Mníchova. Niektoré jednotlivé dokumenty sú publikované v rôznych, prevažne poľských zbierkach, počítajúc v to aj špeciálnu kompiláciu k poľsko-česko-slovenským vzťahom pod redakciou E. Orlof a J. Pasternaka. Výnimočne dochádza tiež k časopiseckému publikovaniu jednotlivých dokumentov, resp. bývajú interpolované v dielach memoárovej či inak naratívnej povahy. Pre vnútropolitickú rovinu československo-poľského sporu je cenným prameňom edícia vybraných pasáží z protokolov zasadnutí československých vlád.

Bohatý informačný zdroj subjektívnej povahy predstavujú pamäte a memoáre jednotlivých protagonistov. Keďže väčšinou upadli do nemilosti povojnových režimov, ich príspevky sa podarilo publikovať až so značným časovým odstupom, buďto v obdobiach ideologického „oteplenia“, v emigrácii alebo až po „záračnom roku“ 1989.

Najväčšiu pozornosť na československej strane si zasluhujú spomienky P. Čarnogurského. Tento účastník delimitačných prác v novembri 1938 a jeden z najbližších spolupracovníkov prominenta HSLŠ K. Sidora využil príležitosť, ktorú mu

---

Osteuropa) sú dnes všetky ročníky „Karpathen-Postu“ prístupné online na adrese <http://www.difmoe.eu/archiv/slowakei/karpathen-post.html> (12. 01. 2009). Za informáciu ďakujeme PhDr. Z. Kollárovej, Ph.D..

Nemá zmysel vymenovávať noviny či iné periodiká po oboch stranách Karpát, ktorých štúdium by sa mohlo ukázať užitočným. Pre ilustráciu nech postačí, že bibliografia, ktorú na záver svojho memoárového príspevku uvádza M. Gotkiewicz, vypočítava iba pre iba obdobie september-december 1938 deväťdesiattri poľskojazyčných titulov. Porov. GOTKIEWICZ, M.: *Wspomnienia z prac komisji delimitacyjnej polsko-słowackiej odbitych w listopadzie 1938 roku na odczinku Spisza, Orawy i Czadeczkiego* In: W, LXIV (1998), s. 143-147.

²³ Pre konkrétne tituly pozri príslušnú časť kap. „Bibliografia“.

²⁴ Predovšetkým séria Paris Peace Conference (1919), dostupná online: <http://digioll.library.wisc.edu/FRUS/> (13. 12. 2007). Za informáciu ďakujeme Mgr. D. Krčmářovi.

²⁵ Serie D (1937-1945).

²⁶ V rokoch 2005-2008 sa objavilo (pre medzivojnové obdobie) päť zväzkov k rokom 1918-1919, resp. 1938-1939.

v dobe „socializmu s ľudskou tvárou“ ponúklo reformné vedenie KSS na publikovanie vlastných autentických príspevkov, ako aj k štúdiu dovtedy bádateľsky neprístupného archívneho materiálu. Výsledky svojho úsilia publikoval po zamatovej revolúcii aj monograficky. Špecifickým je pohľad plk. P. Dudu, účastníka ozbrojeného incidentu v okolí Javoriny z 27. novembra 1938.

Memoárové pramene poľského pôvodu máme dnes k dispozícii viaceré: detailnú štúdiu M. Gotkiewicza k priebehu delimitačných prác ako pandant k rukopisnému „Denníku...“ prof. Fr. Hrušovského, príspevok J. Lusińskiego o vyššie spomenutom incidente, ako aj v londýnskom emigrantskom časopise *Wiadomości* v rámci obsiahlej diskusie o zahraničnej politike J. Becka publikované spomienky K. Papeého a J. Slávika²⁷. Nedociteľná je tiež odbornej obci notoricky známa edícia denníkov a zápiskov J. Szembeka, pre nás jej ostatný, štvrtý zväzok.

Literatúra

Ohľadom literatúry je užitočné hneď na začiatku uvedomiť si jej rozsah a tematickú šírku. Ako sme uviedli, spor o Javorinu sa zatiaľ nedočkal pokusu o monografické spracovania (bakalárska práca D. Konopáča nedosahuje požadovaný štandard ani pre obdobie rokov 1918-1925); za špeciálne štúdie *sensu stricto* môžeme považovať pre prvé obdobie súdobú prácu J. Krčmára a nedávnu štúdiu Ľ. Kázmerovej²⁸, pre druhé obdobie štúdie M. Boráka o incidente z 27. novembra 1938, E. Orlof (a J. M. Roszkowského) o hraničných úpravách na Spiši, práce autora z rokov 2006-2007, príp. populárno-náučný príspevok M. Šlampovej o pomníchovskej etape sporu. V širšom zmysle možno obdobne chápať všetky príspevky k objasneniu poľsko-(česko)slovenských vzťahov v medzivojnovom období. Pre poznanie zložitého kontextu je nevyhnutné orientovať sa v problematike Mníchova, rovnako ako v širších súvislostiach medzinárodnopolitického vývoja v Československu a v Strednej Európe medzi svetovými vojnami.

Prvé práce, ktoré si zasluhujú našu pozornosť, začali vznikať v čase, keď sa celá epizóda chápala ako *Zeitgeschichte*. Často ide o svojím spôsobom apologetickú literatúru,

---

²⁷ *Wiadomości* sú na území bývalého Československa nedostupné. Za poskytnutie článkov v elektronickej podobe autor úprimne ďakuje dr. J. J. Bruskému.

²⁸ Populárno-vedecký príspevok Z. Pástora nemožno postaviť uvedeným štúdiám narovne, a to hneď z niekoľkých dôvodov: obsah nekorešponduje s názvom článku (namiesto avizovaného prejednávania sporu pred Stálym súdnym dvorom medzinárodnej spravodlivosti v Haagu autor sleduje *dejiny Javoriny* až do konca druhej svetovej vojny!); nájdeme v ňom nemálo faktografických chýb, ktoré, pochopiteľne, nepriaznivo vplývajú na historikove závery.

písanú neraz žurnalistickým štýlom, nachádzajúcu sa niekde na pomedzí žurnalistiky, historickej publicistiky a historiografie. Práce sa vyznačujú reportážnym a detailným prístupom k narácii, čo zvyšuje ich čitateľskú atraktívnosť. Autormi sú poväčšine výrazne angažovaní, či už ako priami účastníci alebo pozorovatelia, z čoho vyplýva charakteristická tendenčnosť jednotlivých príspevkov. Hoci sa toto konštatovanie dotýka predmetnej spisby na oboch stranách, spomenutý nábeh kulminuje v čase existencie vojnového slovenského štátu. Autori sa nebránia dojmu, že dejiny dali Slovákom za pravdu a na troskách Poľska sa zdvíha prívetivejší a spokojnejší slovenský život na Orave a Spiši. Takto orientovanej historiografii chýba neraz sebakritický odstup, preto s ňou treba zaobchádzať obozretne. Jednako aj práce predstaviteľov tohto prúdu²⁹ môžu v konzultácii s primárnym pramenným materiálom priniesť bádaniu ne jeden zaujímavý výsledok.

V krátkom medziobdobí rokov 1945-1948 uzrela svetlo sveta väčšia práca A. Miškoviča³⁰, pojednávajúca o vývoji severných hraníc Slovenska. Hoci heuristický základ diela pozostáva zo starších prác, autor sa výdatne opiera o poľský materiál, v českých a slovenských knižniciach zväčša nedostupný, čím preukazuje aj súčasnej historiografii cennú službu. A. Miškovič s poľskými autormi často polemizuje, obzvlášť v prípadoch, keď má príležitosť poukázať na rozporuplnosť niektorých tvrdení. Je trocha na škodu veci, že v diele chýbajú presnejšie odkazy na literatúru. V najnovšom, pre nás najzaujímavejšom období, dominuje autopsia. Povojnová monografia je písaná triezvejším štýlom než viac-menej autobiografické dielo z roku 1943, no v celkovej dikcii textu nedochádza k zásadným zmenám. Monografia sa na niekoľko nasledujúcich desaťročí stala fundamentom štúdia dejín slovensko-poľského pohraničia.

Celospoločenské zmeny po februári 1948 priniesli dejepisectvu najnovších dejín niekoľko novínok. Ideologický diktát komunistických strán ako v ČSR (ČSSR), tak aj v Poľsku, spôsobil, že zelenú mala iba tá historiografická produkcia, ktorá vyhovovala straníckym potrebám. Udalosti medzivojnového obdobia, ktorých aktéri žili vo väčšine buďto v nemilosti alebo v emigrácii, boli často podávané skreslene a zaujato. O tých najrozpornejších otázkach sa taktne mlčalo. K takým otázkam patrili mnohé diplomatické i vnútropolitické aspekty pozadia Mníchova a II. republiky. Spomínať nedávne

---

²⁹ K. Sidora, A. Miškoviča, K. Murgaša či Fr. Bokesa.

³⁰ Alojz Miškovič (1902-1967) – rodák zo severného Spiša, profesor teológie v kňazskom seminári v Spišskej Kapitule, istý čas pôsobil ako splnomocnenec vlády Slovenskej republiky pre poľských vojnových zajatcov slovenského pôvodu. Práca bola publikovaná pod pseudonymom (A. Bielovodský, podľa jednej z dolín v okolí Javoriny), ku ktorému sa prof. Miškovič uchýlil zrejme z obavy, aby jeho angažovanosť v predchádzajúcom období nevrhala tieň na predkladané dielo; o A. Miškovičovi pozri: LETZ, R.: *Historik Alojz Miškovič (1902-1967) (K 100. výročiu narodenia)* In: HZb, XII (2002), 1-2, s. 260-263.

kontroverzie susedov a spojencov v rámci svetovej socialistickej sústavy, Československa a Poľska, nebolo žiadúce.

Treba priznať, že optimistickejšie kontúry nadobudla situácia v Poľsku, kde si vedecká obec zachovala väčšiu autonómiu. Kontinuita historického bádania nami sledovaného obdobia sa nikdy úplne nevytratila. Najvýraznejšou osobnosťou tu bol bezosporu prof. H. Batowski. Dejinami Československa sa začal zaoberať už v dvadsiatych rokoch a až do svojej smrti predstavoval vedúcu osobnosť bádania o Československu v Poľsku. Aj keď majú jeho práce širší záber, vďaka dobrým kontaktom s režimom perzekvovanými protagonistami nedávnych dejín nachádzajú sa v dielach prof. Batowského cenné informácie.

V šesťdesiatych rokoch minulého storočia sa na scéne objavili fundamentálne práce A. Szklarskej-Lohmannovej o poľsko-československých vzťahoch v prvých medzivojnových rokoch a St. Stanislawskej o poľskej mníchovskej politike. Ku kľúčovým momentom nášho záujmu vzniklo viacero špeciálnych štúdií (W. Balcerak, H. Batowski, J. Berghauzen, S. Stanisławska).

Na domácej scéne prišli objektívnejšie, štúdiom archívneho materiálu determinované a koncepcne otvorenejšie práce na rad až v šesťdesiatych rokoch 20. storočia. Okrem pribúdajúcich edícií dokumentov je hodno spomenúť práce I. Lukeša, Ľ. Liptáka a J. Valentu.

Od 80. rokov badať zvýšený ruch vo výskume spoločných (česko)slovensko-poľských vzťahov, pričom sa obnovil záujem o kontrapunktické momenty. Priekopnícke monografie E. Orlof o vplyve poľskej diplomacie na slovenské politické pomery podnietila aj domácu historickú obec k novej recepcii ožehavých tém. Najvýraznejšie sú v tomto ohľade práce L. Deáka. Pre tēšínske aspekty nemožno opomenúť M. Boráka a R. Žáčka. S dejinami československej zahraničnej politiky sa nerozlučne viaže meno J. Dejmka – autora dvojzväzkovej biografie E. Beneša a monografie o ministerskom pôsobení historika a diplomata K. Kroftu. Pri prácach J. Dejmka osobitne zaujme podrobná znalosť poľskej historiografie. Významným počinom bola monografia tēšínskeho konfliktu M. K. Kamińskiego. Napriek častým kategorickým súdom a nie príliš priaznivému postoju k československej zahraničnej politike predstavuje táto práca zásadný príspevok k poznaniu hraničných konfliktov medzi Československom a Poľskom v prvých rokoch po získaní samostatnosti, v tom aj konflikte o Spiš. Podnetná pre pochopenie dilem zahraničnej politiky J. Becka je nedávna práca M. Kornata. Vojenský aspekt československo-poľských vzťahov pomníchovského obdobia podrobne mapuje v roku

2001 vydaná dizertácia M. P. Desczyńského o postoji poľskej armády k československej kríze na jeseň 1938, ako aj nedávna monografia (2007) D. Dąbrowského, sledujúca miesto karpatoruskej problematiky v poľskej zahraničnej politike pomníčovského obdobia. O dôkladné štúdium opretá monografia z pera P. Kołakowského ponúka zaujímavé a spravidla obtiažne dostupné informácie o vojenskej a spravodajskej stránke československo-poľských vzťahov medzivojnového obdobia, a to aj s prihliadnutím k diverzným aktivitám v pohraničí.

Aj slovenská historiografia sa začala vo väčšej miere venovať slovensko-poľským vzťahom. Popri kľúčovom diele L. Deáka o maďarskej a poľskej politike voči Slovensku v tridsiatych rokoch k ich celkovému obrazu počas nami skúmaného obdobia prispeli Ľ. Kázmerova, M. Katutinec, R. Letz, A. Štefániková, D. Segeš a ďalší. V centre pozornosti slovenskej academickej obce sa nachádzajú polonofilské tendencie v HSĽS a ich vplyv na vnútropolitickú situáciu ČSR. Osobité postavenie v tomto kontexte má osobnosť K. Sidora. Komplexnosťou spracovania témy si popredné miesto v slovenskej odbornej spisbe vydobila monografia o slovenskej účasti na nemeckej kampani proti Poľsku v septembri 1939 z pera I. Baku, opierajúca sa o širokú pramennú základňu.

Aj mimo Poľsko a Československo vznikli práce, ktoré majú veľký význam pri štúdiu nami zvolenej témy. Za všetky menujme prácu D. Perman o vzniku hraníc medzivojnového Československa, monografiu K. Lundgreen-Nielsen o politike veľmocí voči Poľsku na parížskej mierovej konferencii, monografiu J. Heidekunga o Konferencii veľvyslancov, ďalej staršie, no dodnes prínosné štúdie Z. J. Gąsiorowského či nenahraditeľná monografia P. S. Wandycza o vzťahoch medzi Francúzskom s jeho stredoeurópskymi spojencami do podpisu locarnského paktu.

Považujeme za užitočné – v duchu anglického proverbiala *last but not least* – zmieniť sa aj o publikáciách, pod sa ktoré v poslednom čase podpísala regionálna spišská historiografia. V prvom rade treba spomenúť čerstvú monografiu M. Majeríkovej o Spiši v kontexte poľsko-česko-slovenských vzťahov medzivojnového obdobia. Pod vedením Z. Kollárovej vznikla v popradskej pobočke Štátneho archívu v Levoči obsiahla monografia o dejinách Ždiaru a Tatranskej Javoriny (2000). Toto ucelené dielo dáva možnosť podrobnejšieho oboznámenia sa s dejinným vývojom v predmetnom mikroregióne. S ohľadom na tému našej práce sme odtiaľ čerpali detaily o živote v obci, ku ktorým by sme sa ináč dostávali len veľmi obtiažne, nakoľko priamo nesúvisia s predmetom nášho záujmu. Pozoruhodným počínom je zborník *Terra Scepusiensis* (2003), ktorý usporiadali R. Gladkiewicz a M. Homza. Práca obsahuje príspevky z rovnomennej

medzinárodnej vedeckej konferencie venovanej dejinám Spiša a svojim komplexným poňatím predstavuje jedinečnú možnosť zoznámenia sa s najnovším stavom bádania, ako aj s „trecími plochami“ k nemu vzťahujúcich sa koncepcií z oboch strán Vysokých Tatier³¹.

---

³¹ Sledujúc najnovší vývoj, nemôžeme opomenúť minuloročné jesenné číslo zakopiánskeho štvrťročníka „Tatry TPN“, ktorého ústrednou témou boli (pri príležitosti okrúhleho výročia) javorinské udalosti 1938. ústredný článok napísala poľsko-slovenská dvojica žurnalistov a možno ho považovať za faktograficky korektný (hoci určenie poľskému čitateľovi prebleskuje skrz výber prameňov a dikciu textu). Cenné sú však publikované materiály pramennej povahy.

4. Československo-poľský spor o Javorinu

4.1 Javorina

Javorina je malá podhorská osada v lesnatom prostredí Belianských Tatier³² v nadmorskej výške 1000 m. n. m., v ústí mohutnej Javorovej doliny. Je dôležitým východiskovým bodom do severných tatranských dolín³³. To umožňuje aj výhodná poloha osady na dôležitom cestnom ťahu, spájajúcom Poprad so Zakopanym, a teda aj Slovensko s Poľskom.

Javorinské panstvo, súčasť nedeckého domínia Falštín, patrilo medzi rokmi 1589 a 1856 barónskej rodine Horváth-Palocsayovcov, pôvodom z Plavča (maď. *Palocsa*). Základom pre trvalé osídlenie lokality, zabezpečené predovšetkým württemberskými kolonistami, sa stala železná huta, založená Fr. Horváth-Palocsayom roku 1759, kde sa produkovalo železo údajne vynikajúcej kvality³⁴.

Po tom, čo Horváth-Palocsayovci vymreli po meči, zdedila Javorinu rodina Alapi-Salamon. Tá hámre čiastočne zrušila a pretransformovala ich na lepenkáreň. Roku 1875 Th. Alapi-Salamon začal budovať turistické chodníky a poľovnícku chatku pod Vysokou, ktorá bola k dispozícii aj turistom.

Roku 1879 kúpilo javorinské panstvo knieža Ch. K. v. Hohenlohe-Oehringen³⁵. Ten pokračoval vo výstavbe chodníkov, avšak výlučne pre vlastné poľovnícke účely. Lesníkov si priviedol z Tirolska a rovnako domestikoval aj cudzokrajnú zver (bizóny, kozorožce,

---

³² Severovýchodná časť Vysokých Tatier hrebeňovito prebiehajúca od Kopského sedla (1749 m.n.m.) západovýchodným smerom v celkovej dĺžke cca. 14 km, vyznačujúca sa osobitými prírodnými podmienkami. Hlavným materiálom je vápenc. K významným vrcholom oblasti patria: Muráň (1890 m.n.m.), Havran (2152 m.n.m.), Ždiarska vidla (2146 m.n.m.) a Hlúpy (2061 m.n.m.); ANDRÁŠI, J. a kol.: *Vysoké Tatry (=Turistický sprievodca ČSSR 6)*. Šport, Bratislava 1981, s. 15.

³³ Predovšetkým pre oblasť Bielovodskej doliny, rozlohou najväčšej doliny vo Vysokých Tatrách, ktorá je zároveň jedinou dolinou alpského charakteru v Slovenskej republike, a Javorovej doliny, kadiaľ možno podniknúť prechod cez hlavný hrebeň Vysokých Tatier po krajinársky príťažlivej trase Tatranská Javorina – Predné Meďodoly – Zadné Meďodoly – Kopské sedlo – Dolina Kežmarskej bielej vody – Tatranská Lomnica.

³⁴ BEŇKO, J.¹: *Osídlenie severného Slovenska*. Východoslovenské vydavateľstvo, Košice 1985, s. 177; KOLLÁROVÁ, Z. a kol.: *Dejiny Ždiaru a Tatranskej Javoriny 1590-2000*. ObÚ Ždiar, Ždiar 2000, s. 20.

³⁵ Podrobnejšie pozri: *Hohenlohe, Christian* In: RADWAŇSKA-PARYSKA, Z. – PARYSKI, W. H.: *Wielka encyklopedia tatrzańska*. Wydawnictwo Górskie, Poronin, 2004, s. 415-416; *Hohenlohe* In: HUECK, W. v. (ed): *Adel-Lexicon, Bd. 5: Has – I (=Genealogisches Handbuch des Adels, Bd. 85)*. C. A. Starcke, Limburg/Laan 1984, s. 302-307.

kaukazské jelene)³⁶. Knieža Hohenlohe zriadil v Javorine správne centrum svojich rozsiahlych majetkov, ktoré sa nachádzali nielen v bližšom či vzdialenejšom okolí osady, ale napr. aj v maďarskom Tokaji. Majiteľovou ambíciou bolo vytvoriť vo vhodnom prostredí exkluzívny poľovnícky revír. Ako svoje osobné sídlo si roku 1884 nechal postaviť poľovnícky zámoček podľa návrhu architekta G. Majunkeho. Rešpektujúc rímskokatolícku denomináciu miestneho obyvateľstva zasadil sa knieža aj o stavbu dreveného kostolíka v štýle nórskych *stavkirker*, opäť podľa plánov G. Majunkeho. Kostolík je zasvätený sv. Anne³⁷.

Príjmy z javorinského panstva nestačili pokrývať finančnú náročnosť majiteľových plánov, a tak sa časté investičné injekcie z iných rodinných domén stali pre chod osady a jej najbližšieho okolia nevyhnutnosťou. Po smrti kniežaťa (1926) sa rodina zákonite dostala do finančných problémov a do desiatich rokov bola nútená odpredať Javorinu Československej republike³⁸.

Už pri kúpe javorinského panstva československým štátom sa s týmto územím počítalo ako s jadrom budúceho národného parku, čo sa naplnilo až roku 1949 vznikom Tatranského národného parku (TANAP). Napriek skutočnosti, že sa v okolí Javoriny nachádzajú tri prísne rezervácie TANAP-u s najvyšším stupňom ochrany prírody³⁹, v lokalite prebieha regulovaná ťažba drevnej hmoty. Dôležitým socioekonomickým faktorom je vzrástajúci sa turistický ruch, predovšetkým zo strany poľských návštevníkov. V obci sa nachádza Výskumný ústav vysokohorskej biológie Žilinskej univerzity.

---

³⁶ ANDRÁŠI, J. a kol.: op. cit., s. 206; *Zwierzyniec Jaworzyński* In: RADWAŃSKA-PARYSKA, Z. – PARYSKI, W. H.: op. cit., s. 1435.

³⁷ Obe Majunkeho stavby sú až do dnešných dní dominantami osady. Lovecký zámoček prešiel neskôr do majetku Štátnych lesov, v rokoch 1977-1989 slúžil ako štátna rezidencia. V súčasnosti sa objekt nachádza v správe Ministerstva pôdohospodárstva Slovenskej republiky, ktoré v ňom inštalovalo expozíciu dejín tatranského poľovníctva a využíva ho tiež na reprezentačné účely; GAŠPAR, J.: *Tatry. Staré pohľadnice rozprávajú – Świadectwo dawnych widokówek*. Nakladateľstvo Regi3n Poprad, Poprad 2002, s. 153-154.

³⁸ SADÍLEK, V.: *Bielovodská dolina*. Šport, Bratislava 1968, s. 34-35.

³⁹ Ide o NPR Belianské Tatry, NPR Bielovodská dolina a NPR Javorová dolina.

4.2 Mocenské vákuum na Spiši a rozhodnutie Dohodových mocností o priebehu československo-poľskej hraničnej čiary na predmetnom úseku (november 1918 – 28. júl 1920)

Česko-slovensko-poľské vzťahy sa v prvých mesiacoch či rokoch po skončení prvej svetovej vojny symptomaticky odohrávali v pre obe zúčastnené strany nových a nezažitých podmienkach. Mocenský kolaps Ústredných mocností, a v ňom najmä úplný rozvrat habsburskej monarchie, vytvoril spolu s národnou a politickou emancipáciou obyvateľstva strednej resp. stredovýchodnej Európy predpoklad pre vznik jednotlivých národných štátov. Tie sa už v prvých týždňoch a mesiacoch svojej existencie pokúšali o zaujatie čo najvýhodnejších teritoriálnych pozícií voči už etablovaným štátnym útvarom, no predovšetkým voči sebe navzájom. Ako prirodzený dôsledok tohto procesu vznikali v oblastiach skríženia aspirácií mladých štátnych celkov stretové zóny, kde sa zúčastnené strany pokúšali čo najvýraznejšie presadiť na úkor konkurencie. Tento fenomén „štátoprávnej prestavby celej geografickej oblasti“ (J. Valenta)⁴⁰ postavil medzinárodné spoločenstvo formujúceho sa versaillského systému pred náročnú úlohu definovať geografickú podobu nastupujúcich štátnych útvarov, a to takým spôsobom, aby bola zaistená ich mierová koexistencia do budúcnosti. Ako sa ukázalo, nebolo v možnostiach európskej diplomacie predísť vzniku početných územných sporov. Ich konciliácia sa mohla často skončiť len relatívne vhodným kompromisom, ktorý nezostal bez následkov *pro futuro*. Pocit teritoriálneho neuspokojenia následne prispel k tomu, že prakticky od počiatku sa vzťahy tzv. *nástupníckych štátov* obvykle vyznačovali antagonistickými tendenciami. Do načrtnutého komplexu zapadajú aj peripetie spolužitia Československa a Poľska v spoločenstve suverénnych európskych štátov.

Poľsko ako reštituovaný štát sa pokúšalo presne definovať svoje štátne hranice. Predovšetkým tábor národných demokratov R. Dmowského, tzv. *endecie*, presadzoval tézu o znovunadobudnutí historickej hranice pred čias delení Poľska, teda *ante 1772* (s možnými ústupkami na východe). Túto koncepciu možno považovať svojím spôsobom za maximalistickú, pretože iba v obmedzenej miere reflektovala vývoj ostatných približne stopäťdesiatich rokov, no podobným smerom sa uberali aj úvahy druhého pólu poľského

---

⁴⁰ IŠTÓK, R.¹: *Geopolitická situácia v strednej Európe po skončení prvej svetovej vojny* In: SNKND, s. 269-274; VALENTA, J.⁵: *Otázka československo-poľskej spolupráce v období rozpadu Rakousko-Uherska* In: SISb, LXIII (1965), s. 313.

politického spektra, zoskupeného okolo náčelníka štátu, maršála J. K. Piłsudského, hoci tu sa počítalo s federalistickým usporiadaním široko koncipovaného regiónu medzi Nemeckom a Ruskom⁴¹. V súlade s politickou nestabilitou u oboch silných susedov vyprofilovali sa hlavné smery územnej expanzie nového štátu: (a) smer východný a juhovýchodný – rozsiahle územia Ukrajiny a Bieloruska; (b) smer severovýchodný – Litva (Vilnius, poľ. Wilno) a Východné Prusko s Gdaňskom, resp. Pomorie a (c) smer juhozápadný – Sliezske. Ak chcela rodiaca sa poľská zahraničná politika uspieť v neľahkej úlohe, musela sa pritom vyrovnávať s politicky sa etablovujúcimi národmi na východ od etnograficky jednoznačne poľského územia (Litovci, Bielorusi, Ukrajinci, Rusíni) a zároveň oslabiť nemecké pozície v proponovaných koncesiách. Medzinárodnopolitická situácia krajiny určovala, že zahraničná politika Varšavy bude závislá na politike dohodových mocností, obzvlášť Francúzska a Veľkej Británie; výrazným vkladom k vytvoreniu hraníc nového Poľska prispeje aj parížska mierová konferencia, na pôde ktorej bude potrebné obhájiť dosiahnuté či zamýšľané výsledky teritoriálno-formatívneho procesu. Pre tento účel si Poľsko vytvorilo argumentačný inštrument, obsahujúci etnický alebo historický princíp, v závislosti od pomerov na tom-ktorom území. Napriek priaznivému náhľadu svetovej verejnosti na obnovu poľského štátu situáciu Varšavy výrazne komplikovala často nejasná vnútropolitická situácia, najmä pomerne napäté vzťahy medzi politickou reprezentáciou doma a v zahraničí⁴². Tento moment sa potom automaticky premietol aj do genézy bilaterálnych československo-poľských vzťahov⁴³.

---

⁴¹ BALCERAK, W.: *Integračné koncepcie poľskej zahraničnej politiky v rokoch 1918-1938* In: HČ, XIX (1971), 2, s. 249. O rozdielnych geopolitických koncepciách R. Dmowského („piastovské Poľsko“) a J. Piłsudského („jagelonské Poľsko“) pozri: GASIOROWSKI, Z. J.¹: *Polish-Czechoslovak Relations 1918-1922* In: SEER, XXXV (1956/57), s. 189-190; KESSLER, W.: *Grenzkampf und nationale Minderheiten in Polen 1919-1921* In: DJ, s. 181; LUNDGREEN-NIELSEN, K.: *The Polish Problem at the Paris Peace Conference. A Study of the Policies of the Great Powers and the Poles 1918-1919* (=Odense University Studies in History and Social Sciences, vol. 59). Odense U. P., Odense 1979, s. 32-57 *passim*; POBÓG-MALINOWSKI, Wł.: *Najnowsza historia polityczna Polski. T. II.: 1914-1939*. Gryf, Londyn ²1983, s. 222-226; ROOS, H.: *A Modern History of Poland*. Eyre & Spottiswoode, London 1966, s. 47-48 a nedávno podrobne tiež: VYKOUKAL, J. a kol.: *Visegrád – možnosti a meze stredoevropské spolupráce*. Dokořán, Brno 2003, s. 94-104 (autorom predmetnej kapitoly je J. Vykoukal).

⁴² Máme na mysli protichodnosť J. K. Piłsudského a R. Dmowského, ako aj sprostredkovateľskú úlohu I. J. Paderewského. Na ilustráciu nech postačí skutočnosť, že v období necelých dvoch rokov, ktorými sa zaoberáme v tejto kapitole, reprezentovalo Poľsko sedem premiérov, resp. šesť kabinetov (I. E. Daszyński pôsobil v dňoch 14. – 17. 11. 1918 ako premiér bez kabinetu) a ich päť zahraničných ministrov (E. knieža Sapieha stál na čele rezortu vo vláдах Wł. Grabského a W. Witosa v období 23. 6. 1920 – 24. 5. 1921). Pre orientáciu v personálnych premenách pozri Prílohy, tab. 4, s. 342-343; GASIOROWSKI, Z. J.¹: *op. cit.*, s. 185; WANDYŹ, P. S.: *France and her Eastern Allies. French-Czechoslovak-Polish Relations from the Paris Peace Conference to Locarno*. University of Minnesota Press, Minneapolis 1962, s. 18-20; ŽÁČEK, V. a kol. (autorom príslušnej kapitoly J. Valenta): *Češi a Poláci v minulosti 2. Období kapitalizmu a imperializmu*. Academia, Praha 1967, s. 436.

⁴³ Zatiaľ čo ČSR dosiahla uznanie Dohody prakticky okamžite, poľská *Rzeczpospolita* musela na obdobný akt počkať až do 15. 1. 1919 (proces uznania poľského štátu jednotlivými veľmocami sa ukončil až

Položenie rodiačeho sa Československa vykazovalo v porovnaní s jeho severným susedom zhody aj odlišnosti. Vďaka činnosti zahraničného odboja, na čele trojlístkom Beneš – Masaryk – Štefánik, mohla československá vec počítať s podporou verejnej mienky v dohodových a pridružených krajinách. Výraznou pomocou pre pevné postavenie exilu bolo pristúpenie domácej politickej reprezentácie k jeho programu. Takto sa podarilo predísť rozporom v oblasti zahraničnej politiky a uskutočniť na tomto poli prvé rozhodné kroky⁴⁴. Podobne ako Poľsko, aj Československo vynakladalo značné úsilie v snahe získať svoju teritoriálnu definíciu. Situáciu Prahy však uľahčila skutočnosť, že o niektorých úsekoch štátnej hranice rozhodla sama príroda a tie sa potom nestali predmetom závažnejšej diskusie. Za vcelku stabilizovaný možno považovať priebeh štátnej hranice

---

koncom februára). Táto situácia poskytla istý manévrovací priestor časti pražskej politickej reprezentácie, ktorá vývoj v Poľsku sledovala s rezervou až podozrením. Za počiatok bilaterálnych vzťahov možno považovať 6., resp. 18. 11. 1918, keď predseda vlády dr. K. Kramář menoval bankového úradníka dr. K. Lochera, dôverníka Maffie v Krakove, československým konzulom pri Poľskej likvidačnej komisii (*Polska Komisja Likwidacyjna - PKL*) v Krakove (je možné dvojité datovanie: 6. 11. oznámil K. Locher PKL svoju dezináciu, 18. 11. bol oficiálne vymenovaný do funkcie – odtiaľto nezhoda medzi poľskými historikmi: skorší dátum uvádza A. Szklarska-Lohmannowa, neskorší M. K. Kamiński; J. Dejmek zasa mylne píše o „vyslaní“ K. Lochera v „polovici decembra (!)“). PKL v tom čase vystupovala ako poľská politická reprezentácia v Haliči a v okolitých regiónoch. Kramářovo odôvodnenie československej rezervovanosti faktom, že poľský štát toho času ešte neexistoval, vedie M. K. Kamińskiego k záveru, že ČSR nechcela uznať vznik obnoveného poľského štátu. Tento názor je radikálny aj v kontexte poľskej historiografie, bližšie realite bude tvrdenie A. Szklarskej-Lohmannowej, že Praha sa rýchlo zorientovala v komplikovanom položení Poľska, pozostávajúcom hneď z niekoľkých zásadných momentov: (a) varšavský kabinet J. Moraczewského neuznala ani Dohoda, ani Poľský národný výbor (*Komitet Narodowy Polski* – KNP) R. Dmowského, ktorý z Lausanne a z Paríža sám vystupoval ako zástupca znovuzrodeného Poľska a takto „pretendoval na úlohu vlády *de facto*, prinajmenšom v oblasti zahraničnej politiky“, (b) v Poľsku pôsobilo niekoľko miestnych vlád „s nie úplne vyjasneným vzťahom voči vláde centrálnej“ a (c) hranice Poľska so susednými štátmi neboli ani len miestne definované. Ako provizórny zástupca poľského štátu (t.j. varšavskej vlády) pôsobil v Prahe od polovice novembra 1918 R. Wegnerowicz v hodnosti konzula (pôvodne mal už začiatkom leta zastupovať PKL pri pražskej Maffii). Práve nejasné pomery v Poľsku problematizovali jeho pozíciu, keďže K. Kramář uprednostňoval jednanie s KNP. V rovnako komplikovanom postavení sa nachádzal aj K. Locher, akreditovaný taktiež v hodnosti konzula pri PKL (ale nie pri vláde vo Varšave, čo sa pravdepodobne podpísalo pod nepriaznivé vyjadrenie v pamätiach tamojšieho zahraničného ministra L. Wasilewského, keď o československom konzulovi napísal, že „jednoznačne manifestoval fakt, že „neuznáva“ varšavskú vládu“); DEJMEK, J. – KOLÁŘ, Fr.: *Počátky československé diplomacie* In: DČZP, sv. 2/1, s. 20; KAMIŃSKI, M. K.¹: *Konflikt polsko-czeski 1918-1921*. Institut Historyczny PAN – Wydawnictwo Neryton, Warszawa 2001, s. 12, 19, 23; KAMIŃSKI, M. K. – ZACHARIAS, M. J.: *W cieniu zagrożenia. Polityka zagraniczna RP 1918-1939*. Warszawska Oficyna Wydawnicza „Gryf“, Warszawa 1993, s. 11; KOŁAKOWSKI, P.: *Między Warszawą a Praga: Polsko-czechosłowackie stosunki wojskowo-polityczne 1918-1939*. Bellona, Warszawa 2007, s. 85-86; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: *Polsko-czechosłowackie stosunki dyplomaticzne w latach 1918-1925 (=Prace Komisji Badań Historycznych PAN, Oddział w Krakowie, 19)*. Zakład Narodowy Im. Ossolińskich, Wrocław – Warszawa - Kraków 1967, s. 23, 24-25; VALENTA, J.²: *Český Wallenrod (Politický důvěrník české Mafie v Krakově v roce 1918)* In: SHS XIX (1993), s. 56, 68, pozn. 21.

⁴⁴ Možno teda uvažovať o tom, že rodiača sa ČSR sa nachádzala v lepšej východiskovej pozícii ako jej severný sused, porov. DEJMEK, J.⁵: *Edvard Beneš a Polska międzywojenna (Uwagi w związku z jednym z aspektów polityki zagranicznej Beneša)* In: DN, XXIII (2000), 3, s. 91; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 18.

v českých krajinách, kde fungovali ustálené prírodné, resp. historické hranice⁴⁵. V čase vzniku a medzinárodno-právneho ukotvovania ČSR však nejstvovalo štátoprávne ani geografické vymedzenie Slovenska (či Podkarpatskej Rusi). Absolútnou nevyhnutnosťou mladej republiky teda bolo ustáliť predovšetkým južnú hranicu s Maďarskom, s imperatívom inkorporovať životne dôležitý Veľký žitný ostrov. Keďže ani jedna z rýchlo sa obmieňajúcich budapeštianskych vlád nehodlala rezignovať z nárokov na Hornú zem, muselo v tejto oblasti dôjsť k rozsiahlemu vojenskému zásahu⁴⁶. Ani celkovo najdlhší úsek československých hraníc, hranice s Poľskom, sa nezaobišiel bez komplikácií: československé a poľské záujmy sa zrazili hneď na niekoľkých miestach. Bezpochyby najaktuálnejšia bola otázka sporu o Sliezsko, *sensu stricto* o jeho těšínsku časť. Spor o toto národohospodársky dôležité a etnicky komplikované územie mal výrazné historické konotácie, a práve to sťažovalo úlohu nájsť spoľahlivé riešenie. S vývojom na Těšínsku bol organicky previazaný problém štátnej príslušnosti železničného uzlu Čadca a jeho okolia. Otvorenie diskusie okolo priebehu československo-poľskej hraničnej čiary na severnom Slovensku umožnilo Varšave *de iure* aj *de facto* vyjadriť ašpirácie na Hornú Oravu a (prinajmenšom) Horný Spiš, ktorý sa pred deleniami Poľska nachádzal v dlhoročnej poľskej správe na základe tzv. *poľského zálohu* (1412-1769/1772)⁴⁷.

* * * * *

Slovensko sa do československého štátu prihlásilo podpisom Martinskej deklarácie už 30. októbra 1918. Slovenská národná rada (SNR), ktorá sa ustanovila ako centrálny orgán slovenskej politickej reprezentácie, však len postupne a s ťažkosťami presadzovala svoju autoritu v krajine, a tak sa niektoré regióny ocitli v mocenskom vákuu – význam tradičných mocenských štruktúr poklesol, no nevymizol, zatiaľ čo nový poriadok sa sotva začal organizovať⁴⁸. Chaotické podmienky dezintegrujúceho sa Uhorska sa ukázali byť

---

⁴⁵ Menšie nejasnosti vyvolával historicky premenlivý štatút Kladska, úvahy o príslušnosti Lužice, či začlenenie nevelmi rozľahlých území v susedstve s Nemeckom (Hlučínska), resp. s Rakúskom (Valticka a Vitorazska), do československého štátu, pozri: KREJČÍ, O.: op. cit., s. 334-336.

⁴⁶ Pozri najnovšie HRONSKÝ, M.²: *The Struggle for Slovakia and the Treaty of Trianon 1918-1920*. Veda, Bratislava 2001.

⁴⁷ Ku komplikovanej situácii na Podkarpatskej Rusi sa tu vyjadrovať nebudeme, nakoľko by si zaslužila samostatné spracovanie.

⁴⁸ Podľa A. Bartlovej pôsobilo na Slovensku asi tristo pobočiek SNR, J. Suláček uvádza na Hornom Spiši príklad Spišskej Starej Vsi a Veľkej Lesnej (v diskusii k štúdiu M. Andráša), v ďalšom príspevku dokonca v samotnej Javorine; M. Majeríková – v dobrom prehľade prevratovej situácie na Spiši – uvádza príklad obce Jurgov; ANDRÁŠ, M.: *Severný Spiš vo vojenských, politických a diplomatických aktivitách medzi rokmi 1918-1947* In: TS, s. 884; MAJERÍKOVÁ, M.¹: *Vojna o Spiš. Spiš v politike Poľska*

vhodné pre zásah mladého poľského štátu. Ako prvá sa 8. novembra ocitla v poľských rukách pieninská obec Lechnica, kde sa nachádzali sklady vojenského materiálu⁴⁹. 18. novembra, ešte pred príchodom československého vojska, prekročili poľské jednotky uhorsko-haličskú hranicu aj na Orave a začali zaberat' tamojšie obce pre poľský štát⁵⁰. Približne s mesačným odstupom sa poľská anekčná aktivita posunula o čosi východnejšie, na územie Spiša. 11. decembra vojsko obsadilo Starú Ľubovňu, Kežmarok, Podolinec a Hniezdne, 20. decembra Spišskú Starú Ves⁵¹, Javorinu a Jurgov, všetko počas postupu na čiaru rieky Poprad. Celá operácia prebiehala na priamu žiadosť poľského Ministerstva zahraničných vecí (*Ministerstwo Spraw Zagranicznych - MSZ*)⁵². Minister L. Wasilewski 15. decembra generálnemu štábu zdôraznil, že „neobsadenie týchto pohraničných krajov (t.j. Oravy a Spiša – pozn. PJ) vojskom, pri ich čisto poľskom charaktere (!), môže priniesť (*może pociągnąć za sobą*) ich stratu pre Poľsko.“ Už v najbližších dňoch sa mala do Prahy

---

v medzivojnovom období v kontexte česko-slovensko-poľských vzťahov. Spolok Slovákov v Poľsku, Krakov 2007, s. 24-27; SULAČEK, J.²: *Z činnosti Plebiscitnej komisie v Spišskej Belej (1919-1920)* In: ZMS XIV (2006), s. 200; pre širší kontext ohľadom vzniku SNR pozri: HRONSKÝ, M.¹: *Slovensko pri zrode Československa*. Pravda, Bratislava 1987, s. 281-305 (autor, žiaľ, venuje minimálnu pozornosť rozvoju SNR v regiónoch – konkrétne o Spiši sa zmieňuje iba v súvislosti s návrhom o doplnenie kooptovaného členstva SNR o ďalších dvadsať zástupcov „z Oravy, Liptova, Spiša, Šariša, Trenčína, Nitry a Bratislavy“).

⁴⁹ MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 30; MAJERÍKOVÁ, M.²: *Poľský záujem o Spiš v rokoch 1918-1925* In: ZMS, XIII (2005), s. 175; ROSZKOWSKI, J. M.¹: *Kształtowanie się południowej granicy Polski na słowackim odcinku w latach 1918-1938* In: OZPJ, s. 53; ROSZKOWSKI, J. M.²: *Polskie zabiegi o przyłączenie Spiszu i pierwsze lata przynależności północnej części tej ziemi do Rzeczypospolitej (1918-1925)* In: TS, s. 823; SULAČEK, J.²: op. cit., s. 201.

⁵⁰ Podnetom pre postup poľských oddielov mohla byť manifestácia, ktorú na 5. 11. zvolal do Jablonky miestny kňaz, dr. F. Machay, aby takýmto spôsobom reagoval na podpis Martinskej deklarácie. Zhromaždenie sa prihlásilo k príslušnosti „poľskej časti Oravy, Spiša a Čadčianska“ k Poľsku a ako výraz svojho presvedčenia zvolilo Oravskú národnú radu (*Rada Narodowa Orawska – RNO*). Voľba uvedeného pomenovania naznačovala, že akčný rádius skupiny dr. Machaya v nijakom prípade nezasahoval na celé postulované územie. Podľa A. Szklarskej-Lohmannovej vstúpili poľské oddiely na Oravu v nadväznosti na opísané udalosti už 6. 11., autorka však neuvádza žiadne podrobnosti. M. Andráš kladie tento akt, presnejšie podnetný rozkaz nowotarskej pobočky PKL na 7. 11 (V. Varínsky vo svojom príspevku skomolil meno predsedu tohto orgánu dr. J. Bednarského). Poľský postup sa nestretol s odmietavým postojom Budapešti (ak sa P. Říčková zmieňuje v tomto ohľade o istom riziku, pričom toto tvrdenie nijako pramenne nepodkladá, považujeme to za špekuláciu, vyplývajúcu z neznalosti miestnych pomerov). Stojí za pozornosť, že po prvýkrát požiadavky na Čadcu, Oravu a Spiš zazneli na mítingu poľského obyvateľstva v Těšíne 27. 10. P. Kołakowski považuje za začiatok obsadzovania severného Slovenska poľským vojskom až neskoršiu spišskú akciu, ktorej začiatok datuje nesprávne na 11. 12.; ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 854; CESARZ, Z. K.: *Polska a Liga Narodów. Kwestie teritorialne w latach 1920-1925. Studium prawno-polityczne (=Acta Universitatis Wrocławiensis 1492, Politologia VIII)*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1993, s. 103-104; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 80, 89; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 29-30; ŘÍČKOVÁ, P.: *Polsko-československé diplomatické vztahy 1918-1926* (diplomová práca, ÚSD FF UK, Praha 1999; rukopis v Historickém kabinetě FF UK v Prahe), s. 23, pozn. 76; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 28; SULAČEK, J.²: op. cit., s. 201; VARÍNSKY, V.: *Vytváranie severných hraníc Slovenska na Orave a Spiši v rokoch 1918-1920* In: SISb, XLVIII (2000), 1-2, s. 134; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 445.

⁵¹ Tu sa nowotarskej pobočke PKL 10. 1. 1919 podarilo získať sľub lojality od úradníkov miestneho okresného súdu; ROSZKOWSKI, J. M.¹: op. cit., s. 54; ROSZKOWSKI, J. M.²: op. cit., s. 823.

⁵² Podľa M. Andráša sa výzvy na pričlenenie Oravy a Spiša k Poľsku na MSZ dostali vďaka manifestácii, ktorú v Krakove 23. 11. usporiadal Poľský tatranský spolok (*Polskie Towarzystwo Tatrzańskie – PTT*), prostredníctvom F. Machaya; ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 855; PÁSTOR, Z.: *Spor o Javorinu pred haagským tribunálom* In: HR, XV (2004), 3, s. 14.

odobrat' vládna delegácia, ktorá by dosiahla vzájomné „ porozumenie v sporných záležitostiach“, pričom tomu zodpovedajúce kroky sa mali podniknúť u Dohody⁵³. Poľské jednotky mali medzičasom postúpiť až po čiaru Kraľovany – Štrba – Obišovce (južne od

---

⁵³ Zvláštnu pozornosť si zasluhuje L. Wasilewským použitý obrat „*ziemie kresowe*“, ktorý prekladáme ako „pohraničné kraje“. Substantívum *kres* v slovníkovom význame znamená jednak hranicu, jednak pohraničie, avšak v poľskom kultúrnom priestore ponúka špecifickú konotáciu: ako tzv. *Kresy* sa totiž označujú východné, príp. severovýchodné kraje niekdajšieho Poľského kráľovstva, dnes z väčšej časti na území Ukrajiny, Ruska, Bieloruska, či Litvy; v neustálych vojenských stretoch predstavujú práve tieto územia povestné *antemurale christianitatis* a sú teda javiskom veľkosti (vo význame *grandeur* Ch. de Gaulla) poľských dejín (M. Kornat upozorňuje, že po znovuoobnovení poľského štátu „ myšlienka „predmúria“ prežívala veľmi slávnostnú renesanciu (*bardzo okazały renesans*)“); význam *Kresov* vzrástol v porozborovom období, odtiaľto pochádza dvojica z triumvirátu romantických básnikov, v mesianistickom ponímaní veštcov zmŕtvychvstania poľského národa, A. B. Mickiewicz a J. Słowacki (tretím členom „súhvezdia“ je Z. Krasiński). Vyhlásenie Oravy a (predovšetkým) Spiša za *kresy* mohlo na jednej strane legitimizovať nárok Varšavy na tieto regióny, jednak mobilizovať poľskú verejnosť pri presadzovaní týchto nárokov poukazom na ich pevné miesto v poľských kultúrnych dejinách. Ako názorný príklad pre zjednotenie týchto dvoch zásadných momentov sa ponúka S. H. Lubomirski, spišský starosta so sídlom v Starej Lubovni a popredný osvietenský literát. Je nesporné, že formulácia bola zvolená cielene: minister Wasilewski mal leviť podiel na podobe varšavskej *Ostpolitik*, smerujúcej prioritne práve do *Kresov*. Ani pre adresáta nepredstavovalo porozumenie výzvy žiaden problém: náčelník generálneho štábu gen. St. M. Szeptycki pochádzal z etnicky heterogénnej východnej Haliče a sám bol stelesnením proverbialnej *natione polonus, gente ruthenus*; starší generálov brat R. M. A. Szeptycki, inak za monarchie činný v Ríšskej rade, ako aj v haličskom sneme, vošiel do dejín ako uniatský metropolita kijevo-haličský (so sídlom v Lvove) Andrzej (Andrej). Počas búrlivého novembra 1918 poešský minister zahraničných vecí zrejme pozabudol na výsledky svojich etnografických výskumov na slovensko-poešskom pohraničí, keď tvrdil, že v oblasti „ niet najmenej možnosti určiť“ poľsko-slovenskú etnickú hranicu; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 15; KORNAT, M.: *Polityka równowagi 1934-1939. Polska między Wschodem a Zachodem*. Arcana, Kraków 2007, s. 73; *Kres* In: DOROSZEWSKI, W. a kol. (eds.): *Słownik języka polskiego, t. III: H – K*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1961, s. 1120-1121; ROSZKOWSKI, J. M.¹: op. cit., s. 52; VARÍŃSKY, V.: op. cit., s. 134; spišským obdobím tvorby S. H. Lubomirského sa podrobne zaoberala: PAVERCŠIK, I.: *Stanislav Heraklius Lubomirski v spišskej literatúre* In: ZMS VII-VIII (2000/2001), s. 95-141.

Zvláštna delegácia do Prahy dorazila už 17. 12., a to v trojčlennom zložení St. Gutowski, J. Ptašnik a D. Wandycz. Hlavným motívom misie bolo doručenie listu maršála Piłsudského prezidentovi T. G. Masarykovi. List „náčelníka štátu“ mal poslúžiť ako pozitívna štartovacia čiara poľsko-československých vzťahov. Napriek svojej polooficiálnej povahe mala misia pomerne široký mandát, medzi jej úlohy patrilo objasniť vznik a význam dohody, ktorú 5. 11. uzavreli v Moravskej Ostrave delegáti Zemského národného výboru pro Slezsko (ZNVŠ) a poľskej Národnej rady Kniežatstva tššínskeho (*Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego - RNKC*), pretože jeho právna váha bola predmetom okamžitých diskusií, ba protestov z československej strany (podľa J. Valentu „ [m]iestnu dohodu z 5. 11. Národný výbor v Prahe, ani československá vláda nikdy neschválili, iba trpeli jej existenciu ako istý spôsob provizória (...)“; naproti tomu M. K. Kamiński píše o počiatočnom uznaní Československým národným výborom). Emisári prišli tiež s návrhom na vytvorenie bilaterálnej komisie, ktorá by urovnala sporné otázky medzi dvoma mladými štátmi. Varšava predpokladala, že o hraniciach na Sliezsku, Spiši a Orave, „ nebude ťažké sa dohodnúť na etnografických zásadách“ a to vďaka početným spoločným záujmom Poľska a Československa a možnostiam, najmä protinemeckej, spolupráce. Je možné, že poľské návrhy sa stretli s rozporuplným prijatím, ako to tvrdí Z. J. Gasiorowski, keď premiér Kramář zastával tvrdšiu líniu ako prezident, ktorému bola iniciatíva adresovaná; ESSEN, A.¹: op. cit., s. 19-20; GASIOROWSKI, Z. J.¹: op. cit., s. 178-179; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 20-22; KAMIŃSKI, M. K. – ZACHARIAS, M. J.: op. cit., s. 24; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 83-85, 90; POBÓG-MALINOWSKI, Wł.¹: op. cit., s. 291-292; ŘÍČKOVÁ, P.: op. cit., s. 14-17; ROSZKOWSKI, J. M.¹: op. cit., s. 52; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 441.

Pokiaľ tento rýchly poľský postup spôsobil prekvapenie, ba až údiv v radoch československej politickej reprezentácie, všetko naznačuje tomu, že nešlo len o využitie možností daného okamihu – dánsky historik K. Lundgreen-Nielsen uvádza, že aspirácie na Spiš mali miesto už v teritoriálnom projekte „Spojených štátov poľských“ I. J. Paderewského z 17. 1. 1917 (podobne R. Dmowski počítal s poľským Spišom už v marci 1917). Miesto Spiša v projektoch poľského exilu by si však zasluhovalo samostatné spracovanie; CZUBIŃSKI, A.²: *Wókol problemu obszaru i granic odrodzonego państwa polskiego* In: MM, s. 155-156; LUNDGREEN-NIELSEN, K.: op. cit., s. 40-42.

Prešova), čím by Varšava získala rozsiahle teritória južne od uhorsko-haličskej hranice aj s Košicko-bohumínskou dráhou, nevyhnutnou pre spojenie českých krajín a Slovenska⁵⁴. Už 18. decembra hlásil veliteľ poľského generálneho štábu gen. St. Szeptycki MSZ, že krakovský vojenský okruh dostal za úlohu vziať na Oravu a Spiš „zo zámerom zaujať etnografické hranice Poľska“⁵⁵. Na medzičasom obsadenom území boli okamžite inštalované poľské štátne znaky a správni úradníci, na Spiši na čele so špeciálnym komisárom PKL St. Młodzikom. V niektorých obciach otvorili poľské školy a poštové úrady, aby sa takto jednoznačne vyjadrila ich štátoprávna príslušnosť. Do platnosti tu okamžite vstúpil vládny dekrét z 28. novembra, ktorým boli vyhlásené voľby do Ústavodárneho Sejmu, naplánované na 26. január 1919⁵⁶. Na zvýraznenie poľského záujmu o Spiš podnikla PKL aj niekoľko aprovizačných opatrení, keď dodala do odľahlého regiónu isté zásoby soli, cukru, múky a nafty⁵⁷.

Už v tom čase vystúpili do popredia rozdielne poňatia etnicity miestnej, tzv. *goralskej* populácie, keď na bilaterálnych rozhovoroch, ktoré sa odohrávali od polovice

⁵⁴ ROSZKOWSKI, J. M.²: op. cit., s. 821, pozn. 21; VALENTA, J.⁶: *Poľská politika a Slovensko v r. 1919* In: HČ, XIII (1965), 3, s. 416, pozn. 61.

⁵⁵ KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 15.

⁵⁶ Obsadené územia na Orave a Spiši boli začlenené do novotargského volebného obvodu (na Spiši šlo o súdne obvody Kežmarok, Spišská Stará Ves a Stará Ľubovňa). Tento akt znamenal značnú komplikáciu pre rodiace sa československo-poľské vzťahy. To si uvedomil K. Locher a už 30. 11. protestoval verbálnou nótu (proti konaniu volieb na Těšínsku, nie však na Spiši a Orave) a ešte 14. 12. si žiadal od Prahy inštrukcie, ako postupovať proti obsadzovaniu československého územia a vykonaniu sejmových volieb na ňom. Ak J. Sulaček píše, že vyhlásenie volieb na obsadenom území „prejudikovalo“ jeho štátnu príslušnosť, máme za to, že toto vyjadrenie mierne eufemizuje skutočnosť – nejde tu o prejudikáciu, ale o vytvorenie *fait accompli*; ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 855-856; BIELOVODSKÝ, A.: *Severné hranice Slovenska*. Slovenská liga, Bratislava 1946, s. 64; BORÁK, M. – ŽÁČEK, R.: *Mají Češi platit za 8 slovenských vesnic?* B.v., Český Těšín 1993, s. 7; CIAGWA, J.¹: *Rozdelenie Spiša v roku 1920 a jeho právne dôsledky* In: SKC, s. 154; ČARNOGURSKÝ, P.²: *6. október 1938*. Veda, Bratislava 1993, s. 301; DČZP, sv. 2/1, dok. 40, s. 110 – K. Locher Ministerstvu zahraničných vecí v Prahe, 14. 12. 1918; DEJMEK, J.²: *Edvard Beneš – politická biografie českého demokrata. Část první: revolucionář a diplomat (1884-1935)*. Karolinum, Praha 2006, s. 230; *Deset let československé zahraniční politiky (Činnost Ministerstva zahraničních věcí)*. MZV ČSR, Praha 1928, s. 21-22; CIAGWA, J.²: *Slovenský právní systém na severnom Spiši v rokoch 1939-1945* In: TS, s. 927-928; DESZCZYŃSKI, M. P.: *Ostatni egzamin: Wojsko Polskie wobec kryzysu czechosłowackiego 1938-1939*. Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2003, s. 42; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 87; KONOPÁČ, D.: *Problematika československo-poľského sporu o oblasť Javoriny s dôrazem na obdobie medzi léty 1918-1925* (bakalárska práca, IPS FSV UK). Nevydané, Praha 2002, s. 14; MAJERÍKOVÁ, M.²: op. cit., s. 175; MATULA, P.: *Boj o územie* In: HR, XI (2000), 8, s. 26; MELNÍKOVÁ, M.: *Formovanie severných hraníc Slovenska v 20. storočí* In: OPDZ, s. 149; MELNÍKOVÁ, M. – VRABCOVÁ, E.: *Utváranie severných hraníc Slovenska v 20. storočí* In: SIA, XXXI (1996), 2, s. 18; MIŠKOVIČ, A.: *Napravená krivda*. Kompas, Turč. Sv. Martin 1941, s. 45; PERMAN, D.: *The Shaping of the Czechoslovak State. Diplomatic History of the Boundaries of Czechoslovakia, 1914-1920 (=Studies in East European History VII)*. E. J. Brill, Leiden 1962, s. 103-104; ŘÍČKOVÁ, P.: op. cit., s. 23, pozn. 76; ROSZKOWSKI, J. M.¹: op. cit., s. 54; ROSZKOWSKI, J. M.²: op. cit., s. 821, 823-824; SULAČEK, J.²: op. cit., s. 201; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 23; VALENTA, J.¹ (ed.): *Dotazník o polsko-československých vztazích z roku 1940 pro K. Papéého* In: SIPf, LXXXV (1999), 2, s. 196, pozn. 34; VALENTA, J.²: op. cit., s. 65; VALENTA, J.⁶: op. cit., s. 415; VARÍNSKY, V.: op. cit., s. 134; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 445.

⁵⁷ ROSZKOWSKI, J. M.¹: op. cit., s. 54.

novembra do začiatku decembra v Dolnom Kubíne, resp. v Nowom Targu, obe zúčastnené strany jednoznačne proklamovali príslušnosť obyvateľstva sporných území k svojmu národu⁵⁸. Zatiaľ čo v niektorých obciach už fungovali odbočky martinskej SNR, vyjadrujúce vôľu miestneho obyvateľstva stať sa súčasťou rodiaceho sa československého štátu⁵⁹, na obsadenom území začali rovnako vznikať rôzne spolky a zoskupenia, ktoré plédovali za príslušnosť Hornej Oravy a Spiša do Poľska. V novembri došlo ku skonštituovaniu Rad Narodowych v Jablonke, resp. v Starej Ľubovni⁶⁰. Situáciu nezjednodušovala ani tradične silná nemecká populácia na Spiši, ktorá sa netajila svojím záujmom na zachovaní územnej integrity Svätoštefanskej koruny⁶¹. Akousi korunkou národno-emancipačných procesov na Spiši bola aktivita rusínskeho obyvateľstva. Výrazom predstáv o sebaurčení sa stal 8. november 1918, keď v Starej Ľubovni vznikla Ruská národná rada (RNR). Hoci sa snád' žiadne národné hnutie v stredoeurópskom priestore nevyznačovalo takou vnútornou atomizáciou, ako hnutie Rusínov, predsa len v programe RNR prevážila orientácia na Západoukrajinskú ľudovú republiku (ZULR) J. Petruševiča, usilujúcu sa zjednotiť všetky Rusínmi (Lemkami, Huculmi) obývané územia bývalej podunajskej monarchie. V územnom programe RNR sa nachádzal minimálne Horný Spiš, teda práve územie, o ktoré sa veľmi aktívne uchádzalo Poľsko⁶².

---

⁵⁸ ROSZKOWSKI, J. M.¹: op. cit., s. 52; ROSZKOWSKI, J. M.²: op. cit., s. 820-821.

⁵⁹ SULAČEK, J.²: op. cit., s. 200; o vzniku miestnych odbočiek SNR na sledovanom území porov. pozn. 48.

⁶⁰ Tvrdenie J. M. Roszkowského, že rýchly vznik propoľských spolkov vyjadruje vôľu miestneho obyvateľstva k pripojeniu k Poľsku, je problematické. Nemožno spochybníť, že v regióne už dlhší čas pôsobili poľskí aktivisti, ktorí spomenuté manifestačné akty iniciovali, no dôležitú úlohu zohrala podpora, spojená s prítomnosťou poľskej armády. Poľské aspirácie nachádzali na Spiši pomerne slabú odozvu. Poznámka J. Valentu, že na Spiši sa Poliakom „nepodarilo vytvoriť dokonca ani miestny národný orgán“, odkazuje na efemérny význam trojčlennej (!) staroľubovnianskej Rady Narodowej (J. Bojarski, J. Kuczowski, Z. Kuczowski). Zaujímavé kritické poznámky uverejnil (na základe spomienok F. Machaya) M. Andráš v koreferáte citovanej štúdie J. M. Roszkowskeho. Celá otázka by si však zaslúžila detailnú pozornosť; CESARZ, Z. K.: op. cit., s. 104; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 29; MAJERÍKOVÁ, M.²: op. cit., s. 175; ROSZKOWSKI, J. M.¹: op. cit., s. 52; ROSZKOWSKI, J. M.²: op. cit., s. 821, 822-823, 846; VALENTA, J.³: *Jak došlo k rozdělení Oravy a Spiše?* In: *ĎaS XIII* (1991), 3, s. 55; VALENTA, J.⁶: op. cit., s. 414, pozn. 50.

Na okraj poznamenávame, že namiesto chybného označenia „polonisti“ (ako to vo svojom príspevku činí V. Varinský) používame pre označenie prívržencov a spolupracovníkov poľskej akcie na Spiši slovné spojenie „(pro)poľskí aktivisti“; VARÍNSKY, V.: op. cit., s. 135.

⁶¹ V polovici novembra 1918 sa nemecké obyvateľstvo prihlásilo k Hornouhorskej národnej rade uhorských Nemcov. Spišskí Nemci sa tak v súlade so svojím uhorským patriotizmom vyslovili proti začleneniu Spiša do vznikajúceho československého štátu, v prípade nepriaznivého vývoja prejednikovali vytvorenie samostatného štátu; MURCKO, M.²: *Vznik Československa a okres Stará Ľubovňa* In: *ZMS, VII-VIII* (1999/2000), s. 146; SCHÖDL, G. et al.: *Land an der Donau (Deutsche Geschichte im Osten Europas)*. Siedler, Berlin 1996, s. 627-628, 631

⁶² ZULR vyhlásila politická reprezentácia haličských Ukrajincov, tzv. Ukrajinská centrálna rada (UCR) 1. 11. Tento štátny útvar pretendoval na zjednotenie východnej Haliče, severozápadnej Bukoviny a tzv. Lemkovštiny, t.j. územia obývaného rusínskym obyvateľstvom na poľsko-ukrajinsko-slovenskom pomedzí (dolina rieky Poprad tvorila jeho západný výbežok). ZULR sa prakticky okamžite ocitla vo vojnovom konflikte s Poľskom. Nepriaznivý vývoj udalostí prinútil J. Petruševiča vstúpiť v januári 1919 do

Anekdná činnosť poľskej armády na severnom Slovensku prebiehala v čase obsadzovania krajiny československými legionármi. Pražská vláda dr. K. Kramára musela primerane reagovať na nepriaznivú situáciu, Martinská deklarácia pre ňu neznamovala len zisk, ale aj záväzok obnovy práva a poriadku a definitívneho začlenenia Slovenska do československého štátu. Nevyhnutným predpokladom úspechu bola prítomnosť silného, dobre organizovaného a spoľahlivo operujúceho československého vojska. Operácie československej armády na Slovensku prebiehali už od 1. novembra. Obsadzovanie územia vychádzalo z Moravy a v niekoľkých skupinách postupovalo čoraz ďalej na východ. Dôležitým medzníkom pre neskorší vývoj na Spiši bolo zaujatie Žiliny 12. novembra, t.j. súbežne s postupom poľských vojsk v doline rieky Poprad. Maďarskému vojsku sa síce podarila protiofenzíva, ktorá zapríčinila ústup jednotiek gen. J. Štiku na Moravu, no bolo viac než očividné, že pokoj zbraní ešte nenastal. 25. novembra vymenovalo Ministerstvo národnej obrany (MNO) za veliteľa československého vojska na Slovensku plk. Fr. Schöbla. S jeho nástupom sa začala nová, pre Československo úspešnejšia etapa bojových operácií – Žilina bola definitívne obsadená 6. decembra 1918. V súlade s rozkazom čís. 2964/I. odb. (tzv. Direktíva pre obsadenie Slovenska) z 9. decembra, resp. s rozkazom podmaršála J. Diviša z 13. decembra sa plk. Schöbl mal so zverenými jednotkami sústrediť na zaujatie spomenutej Košicko-bohumínskej dráhy⁶³.

Do neprehľadnej spleti udalostí severne od Dunaja ešte vždy zasahovala aj budapeštianska vláda M. grófa Károlyho, a to ako po diplomatickej osi, tak aj prítomnosťou vlastných ozbrojených síl. Jej cieľom bolo zachrániť pre Maďarsko čo najviac z uhorského historického územia, Slovensko, tzv. *Hornú zem (Felvidék)*,

---

únie s kyjevskou Ukrajinskou ľudovou republikou (ULR) atamana S. Petljuru. Definitívny koniec štátu nastal v polovici júla 1919, hoci jeho politická emigrácia aktívne vystupovala počas celého nasledujúceho desaťročia (v druhej polovici 20. rokov narastali v jej strede paradoxne sovietofilské tendencie); BRUSKI, J. J.¹: *Petlurowcy. Centrum państwowe Ukraińskiej Republiki Ludowej na wychodźstwie (1919-1924)*. Arcana, Kraków ²2004; GILLEY, Ch.: *A Simple Question of "Pragmatism"? Sovietophilism in the West Ukrainian Emigration in the 1920s (=KICES Working Papers 4)*. Koszalin Institute of Comparative European Studies, Koszalin 2004; MURCKO, M.²: op. cit., s. 146-148; ŠVORC, P.²: *Štátotvorné snahy a predstavy stredoeurópskych národov a realita po skončení prvej svetovej vojny* In: SNKND, s. 171-172.

Ak J. M. Roszkowski píše, že začlenenie Spiša do Poľska podporovali „niektorí z tamojších Nemcov, Maďarov a Rusínov“ – pričom však na podporu svojej hypotézy neuvádza žiaden pramenný doklad –, máme za to, že ide nanajvýš o nepočtené marginálne skupiny. Plédovanie spišských Nemcov (so silnými prouhorskými sentimentmi) a Maďarov za Poľsko považujeme za vysoko nepravdepodobné, podobné prejavy Rusínov za absurdné; ROSZKOWSKI, J. M.¹: op. cit., s. 52.

⁶³ Pre náročnú úlohu mal plk. Schöbl k dispozícii približne 8 300 mužov. JEŽEK, Z.: *Boj o Slovensko v letech 1918-1919*. Vlastným nákladom, Praha 1928, s. 5; PROCHÁZKA, Z. a kol.: *Vojenské dejiny Československa III (1918-1938)*. Naše vojsko, Praha 1987, s. 41, 44-45 (autorom predmetnej kapitoly je M. Hronský); ŠROBÁR, V.: *Oslobodené Slovensko. Pamäte z rokov 1918-1920*. Academic Electronic Press, Bratislava ²2004, s. 41. O tejto fáze bojov na Slovensku podrobne: HRONSKÝ, M.²: op. cit., s. 131-141; HRONSKÝ, M.³: *Hlavné vojensko-diplomatické dispozície pri utváraní hraníc Slovenska v rokoch 1918-1919 (I. časť)* In: VH, II (1998), 3, s. 29-46; PERMAN, D.: op. cit., s. 78-80.

nevynímajúc. Doterajší vývoj nezmaril všetky nádeje na úspech. Po tom, ako nová garnitúra odmietla uznať padovské prímerie podpísane medzi Dohodou a Rakúsko-Uhorskom 3. novembra 1918 za záväzné pre Uhorsko, teraz už vlastne Maďarskú republiku, otvoril sa pre Budapešť nový manévrovací priestor, ktorý neváhala využiť pre svoje teritoriálne ciele. 13. novembra 1918 signovali v Belehrade splnomocnenci grófa Károlyiho a veliteľa solunského frontu gen. L. Francheta d'Esperey nové prímerie, tentoraz medzi Maďarskom ako nástupcom historického Uhorska na jednej strane a Dohodou na strane druhej. Hoci boli dohodnuté podmienky voči Budapešti veľmi prísne, bod 17 prímeria garantoval, že „Dohoda nebude zasahovať do vnútornej správy Maďarska,“ pričom pod „Maďarskom“ sa rozumelo všetko územie bývalého Uhorska okrem Chorvátska a Slavónie⁶⁴. Z tohto titulu považovali v Budapešti pôsobenie československého vojska východne od rieky Moravy za protiprávne a, ako 29. novembra oznamoval do Prahy tamojší splnomocnenec československej vlády, dr. M. Hodža, tento názor zastával aj pplk. F. Vix⁶⁵, zastupujúci v metropole na Dunaji dohodové mocnosti⁶⁶. Situácia sa však výrazne zmenila už o niekoľko dní. 3. decembra sa dr. Hodža s pplk. Vixom stretol opäť, aby mu tento oznámil, že podľa rozkazu maršála F. Focha je Československá republika ako spojenec Dohody oprávnená zabráť územie Slovenska, zatiaľ čo maďarská armáda sa musí bezodkladne stiahnuť⁶⁷. Následne v priebehu decembra rozhodla Dohoda o tom, že demarkačná čiara československo-poľská sa kryje s uhorsko-haličskou hranicou, a teda zaujala stanovisko o udržaní *statu quo ante*, ktorý podčiarkoval princíp historickej kontinuity, zastávaný často najmä anglosaskými mocnosťami⁶⁸.

---

⁶⁴ Zo strany Dohody dokument podpísali generáli V. Misić a P. Henrys, za maďarskú vládu minister zahraničných vecí B. Lindner; Foreign Relations of the United States, Paris Peace Conference (ďalej len FRUS, PPC), 1919, vol. II, s. 183-185 (kolekcia dostupná online: <http://digioll.library.wisc.edu/FRUS/> [24. 9. 2008], v ďalšom priebehu práce uvádzame iba časové určenie a číslo zväzku spolu s pagináciu citovaného dokumentu podľa printového vydania); DEJMEK, J.²: op. cit., s. 224; ESSEN, A.¹: *Polityka Czechosłowacji w Europie Środkowej w latach 1918-1932 (=Akademia Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Prace Monograficzne 433)*. Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2006, s. 16-17; HRONSKÝ, M.²: op. cit., s. 101-102; PÁSTOR, P.: *Vix Mission in Hungary, 1918-1919: A Re-examination* In: SIRev, XXIX (1970), 3, s. 484-485; PERMAN, D.: op. cit., s. 78-80; TEMPERLEY, H. N. V. (ed.): *A History of the Paris Peace Conference, vol. I*. Henry Frowde – Hodder and Stoughton, London 1920, s. 491-493; WANDY CZ, P. S. op. cit., s. 63.

⁶⁵ Podľa niektorých autorov mal dohodový splnomocnenec hodnosť plukovníka, tiež sa stretávame s ortografiou priezviska „Vyx“ (obe formy vystupujú už v pôvodnom archívnom materiále); PERMAN, D.: op. cit., s. 92, pozn. 105.

⁶⁶ DČZP, sv. 2/1, dok. 24, s. 93 – M. Hodža Ministerstvu zahraničných vecí, 29. 11. 1918; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 224; PÁSTOR, P.: op. cit., s. 486.

⁶⁷ DČZP, sv. 2/1, dok. 30, s. 101 – M. Hodža Ministerstvu zahraničných vecí, 4. 1. 1919; HRONSKÝ, M.²: op. cit., s. 127-128; KONOPÁČ, D.: op. cit. s. 14.

⁶⁸ Rekonštrukcia chronológie jednotlivých dohodových aktov naráža na nejasnosti. Väčšina literatúry datuje rámcové rozhodnutie o slovenskom úseku československo-poľských hraníc na začiatok decembra 1918 (3., 5., resp. 7. 12.), pričom považuje dohodovú rezolúciu za odkomunikovanú obratom budapeštianskym

Správy o situácii na Spiši obdržala Praha až 10. decembra 1918⁶⁹ prostredníctvom Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska (MPS), keď spravodajská služba postupujúceho československého vojska hlásila do Žiliny prítomnosť Podhalianských strelcov na území regiónu⁷⁰. Nemožno odhadnúť, nakoľko to bolo pre pražskú vládu

---

kanálom Vix – Hodža. Tomu nasvedčuje aj dokument, na ktorý sa odvolávame v predchádzajúcej poznámke. Podľa B. Ferenčuhovej a M. Krajčoviča však parížsky verdikt o prvej delimitácii slovenských hraníc dorazil až 19. 12., vinou „diplomacko-byrokratick[ých] prietah[ov]“. Aby sa celá vec ešte viac skomplikovala, M. Krajčovič bez podrobností datuje vznik delimitácie na 12. 12. Vyslovene chybné sú pritom tvrdenia historika o tom, že československo-poľské napätie na Orave a Spiši sa objavilo ako reakcia Poľska „na vojenské obsadenie Těšínska Čechmi (!) (23. 1. 1919)“ (hoci v podobnom duchu formuluje aj J. Dejmek, podľa ktorého sa československo-poľský spor o Těšínsko sa v priebehu jarných mesiacov roku 1919 „medzičasom rozšír[il] o istý počet dedín na Orave a Spiši“), resp. že vzniklo „až po stanovení demarkácie Slovenska na historickej severnej hranici Najvyššou radou“ uvedeného 12. 12. Podľa nášho názoru citované tvrdenia dvojice historikov vyplývajú z nedôsledného sledovania vývoja na severnom Slovensku. Otáznym zostáva priebeh samotnej severnej hranice Slovenska: vo všeobecnosti sa má za to, že parížsky verdikt sankcionoval platnosť historickej uhorsko-haličskej hranice, čo samo o sebe otvára diskusiu o finálnom bode jej trvania z pohľadu medzinárodného práva; znenie dokumentu, ktoré v mierne odlišných prekladoch ponúkajú B. Ferenčuhová a M. Krajčovič, ale hovorí o „aktuálnej hranici Uhorska“. Tento rozpor si v svojej štúdií neuvedomil ani M. Krajčovič, a to práve dôsledkom ignorovania vývoja na slovensko-poľskom pohraničí v čase dezintegrácie monarchie. Postup poľských oddielov na Orave a Spiši v problematickom období mesiacov november-december 1918 mal za následok *de facto* úpravy „aktuálnej hranice Uhorska“, a to v niekoľkých etapách. V závislosti na definitívnom datovaní parížskeho rozhodnutia nadobúda československá hranica na Slovensku premenlivú podobu, pre ktorú v zásade nie je možné stanoviť konkrétnu demarkačnú čiaru. Tento stav so sebou prináša ďalekosiahle následky, „aktuálny“ variant totiž v jednotlivých eventualitách legalizuje príslušnosť častí Oravy a Spiša do Poľska (proti čomu však možno namietnuť, že Dohoda s najväčšou pravdepodobnosťou nemala informácie o poľskej anekdnej činnosti, a teda je otázne, či by ju pri finalizácii svojho rozhodnutia brala do úvahy). Je nepravdepodobné, že by sa veľmoci chceli zaplietť do interpretačných kombinácií ohľadne pomerne nedôležitej záležitosti, preto sa prikláňame k názoru, že v Paríži mali skutočne na mysli „historickú“ hranicu, a preto nebolo potrebné stanovovať konkrétnu čiaru. Demarkačná línia *sensu stricto* sa na scéne objavila, napriek tvrdeniu M. Majeríkovej, až koncom decembra 1918; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 251; ESSEN, A.¹: op. cit., s. 18-19; FERENČUHOVA, B.: *Veľmocenský diktát alebo vedecký problém? Rokovania o hraniciach Československa v prvej fáze mierovej konferencie v Paríži roku 1919* In: SNKND, s. 241; HRONSKÝ, M.²: op. cit., s. 224; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 88-89; KRAJČOVIČ, M.: *Hranice Slovenska – plány a spory 1848-1922* In: HŠ 43, (2004), s. 40-41; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 30; MAJERÍKOVÁ, M.²: op. cit., s. 175-176; MATULA, P.: op. cit., s. 26; SULAČEK, J.¹: *Posledný spišský župan JUDr. Ján Rumann (1874-1925)* In: ZMS XII (2004), s. 114; SULAČEK, J.²: op. cit., s. 199; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 445.

⁶⁹ Avšak už 16. 11. K. Locher hlásil poľský záujem o Čadcu, Oravu a Spiš, správy z poľa teda nemohli príliš šokovať. Minimálne časť českej politickej reprezentácie o týchto aspiráciách vedela, ak akceptujeme reláciu poľského geografa prof. E. Romera, už od konca septembra 1918, keď sa v Lvove uskutočnila porada českého a poľského (haličského) odboja. Podľa E. Romera by Česi v prípade dosiahnutia kompromisu na Těšínsku „boli ochotní v územných otázkach týkajúcich sa Oravy a Spiša k ďalekosiahlym ústupkom“. Ako poznamenáva Z. K. Cesarz, z rokovania sa nezachoval žiaden protokol; op. cit., s. 101; VALENTA, J.²: op. cit., s. 63.

⁷⁰ V Žiline pravdepodobne nevedeli o akcií spišských Nemcov, ktorí 9. 12. vyhlásili v Kežmarku ohlasovanú Samostatnú spišskú republiku (*Selbständiger Zipser Republik*), podľa vzoru svojich banátskych súkmeňovcov. Snahy o vytvorenie malého neutrálneho štátu, ktorý by sa opieral o pomerne rozvinutý priemysel a najmä turistický a kúpeľný ruch, však nemali nádej na úspech. To si snáď uvedomili aj zástupcovia Nemcov z okolia Popradu, ktorí už 11. 12. vycestovali do Liptovského Mikuláša, kde vyjednávali s liptovským výborom SNR. Výsledkom bola garancia pomerne širokých jazykových práv spišských Nemcov v ČSR v rámci budúcej ústavnej listiny. Pripísanie tohto aktu nejakým „polonomom“ (!), ako to robí D. Konopáč, je absurdné (hoci tskmer totožnej chybnej kombinácie sa dopúšťa aj V. Varínsky, keď Spišskú republiku pripisuje na vrub starofubovnianskej Rade Narodowej); KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 14; MURCKO, M.²: op. cit., s. 146; OLEJNÍK, M.: *Postoj spišských Nemcov k rozpadu Rakúsko-Uhorska a vzniku ČSR* In: SNKND, s. 312; SCHÖDL, G. et al.: op. cit., s. 631; SULAČEK, J.¹: op. cit., s. 114; VARÍNSKY, V.: op. cit., s. 134.

prekvapivým zistením, stret s Varšavou už prebiehal na Těšínskom Sliezsku. V operačnom rozkaze *Ďalšie operácie na Slovensku* podmaršál J. Diviš 13. decembra opätovne zdôraznil dôležitosť Košicko-bohumínskej dráhy a nariadil, aby v Žiline urýchlene vytvorili zvláštnu skupinu pre postup proti poľským jednotkám. Jej veliteľom sa stal pplk. A. Hrbenský⁷¹. Obrnený vlak predsunutej skupiny dorazil do Popradu okolo poludnia 15. decembra. Československé jednotky zaujali mesto aj oporné body v jeho okolí, bez boja opustené maďarským vojskom. Hlavným operačným cieľom skupiny však bolo postupovať severovýchodným smerom na Kežmarok a Spišskú Belú, kde sa sústredili Poliaci⁷². Poľský generálny štáb naliehal na pplk. Vixa, aby intervenoval pri československej brannej moci za uznanie poľských teritoriálnych nárokov na severe Slovenska. Veliteľstvo československej armády na Slovensku tieto nároky poprelo a, po počiatočnom váhaní, pplk. Vix nariadil Varšave ústup zo sporných území s tým, že o osude demarkačnej čiary rozhodne arbitráž mierovej konferencie⁷³. Rozkaz velenia československej armády na Slovensku čís. 1216/10 zo 16. decembra pplk. Hrbenskému prikazoval okamžité obsadenie Podolínce a následne aj Starej Ľubovne. Poľské jednotky sa mali vyzvať, aby dobrovoľne opustili územie Slovenska. Pokiaľ by sa zdráhali tak učiniť, mali byť vytlačené ozbrojenou silou. Pplk. Hrbenský vyzval poľské jednotky k načrtnutému postupu ešte toho istého dňa. Po niekoľkých potýčkach došlo 17. decembra k uzavretiu dočasného prímeria, podľa ktorého ostávali mesto Kežmarok a blízka obec Ľubica neutrálnymi bodmi. Na nasledujúci deň ohlásil pplk. Hrbenský postup na Kežmarok, ak sa poľská armáda dovedy nestiahne zo Slovenska. Zrážka sa nekonala, nakoľko 18. decembra sa poľské jednotky pod velením por. Bulowského stiahli do Nowego Sączu a československá armáda bez boja obsadila Kežmarok, Spišskú Belú a Podolínce⁷⁴.

---

⁷¹ Zvláštna skupina sa skladala zo štyroch peších práporov s delostreleckou podporou a jazdeckého oddielu v celkovej sile 650 mužov a 27 dôstojníkov; HRONSKÝ, M.²: op. cit., s. 38-39; PROCHÁZKA, Z. a kol.: op. cit., s. 45.

⁷² Približne v tom čase došlo k posilneniu početného stavu poľského vojska na Spiši; HRONSKÝ, M.²: op. cit., s. 145; HRONSKÝ, M.³: op. cit., s. 39; MURCKO, M.¹: op. cit., s. 316; MURCKO, M.²: op. cit., s. 151; OLEJNÍK, M.: op. cit., s. 312; PROCHÁZKA, Z. a kol.: op. cit., s. 46; ROSZKOWSKI, J. M.²: op. cit., s. 823; SULAČEK, J.²: op. cit., s. 199; VALENTA, J.⁶: op. cit., s. 416.

⁷³ ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 855; BIELOVODSKÝ, A.: op. cit., s. 64; HRONSKÝ, M.²: op. cit., s. 145; HRONSKÝ, M.³: op. cit., s. 39; SULAČEK, J.²: op. cit., s. 202; ZIELIŃSKI, J.: *Spisz i Orawa w latach 1918-1945* In: PCO, s. 159.

⁷⁴ Gen. S. Szeptycki v už spomenutom hlásení MSZ z 18. 12. však uviedol, že poľské jednotky „sa pred početne silnejšími českými silami stiahli do (Starej – dopl. PJ) Ľubovne“, podobne M. K. Kamiński pripisuje výzvu na stiahnutie „československ[ým] veliteľ[om]“ (!), avšak v oblasti pôsobila jedine skupina pplk. Hrbenského. Zmienka o československej početnej prevahe naznačuje, že napriek slávnostným ubezpečeniam pre MSZ mohol varšavský generálny štáb uvoľniť pre akcie na Spiši iba marginálne sily – podľa gen. Szeptyckého šlo o dve roty. Preto stiahnutie sa poľských oddielov zo Spiša malo rýdzo vojenský, a nie idealistický dôvod; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 15-16; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 89; MURCKO, M.²: op. cit., s. 151; ROSZKOWSKI, J. M.¹: op. cit., s. 53; VARÍNSKY, V.: op. cit., s. 135.

Po prvotnom neúspechu sa však poľské vojsko vrátilo na Spiš už 20. decembra a opätovne prevzalo kontrolu nad okresom Spišská Stará Ves, časťou okresu Stará Ľubovňa, ako aj ako aj územnými fragmentmi na severozápade okresu Kežmarok⁷⁵. Ešte toho dňa bolo ale odrazené pri Podolinci⁷⁶. Hoci o konkrétnom rozložení síl prakticky nemáme informácie, zdá sa, že československá strana získala prevahu aj nad početne posilnenými poľskými oddielmi⁷⁷. Za tohto stavu sa poľský generálny štáb rozhodol intervenovať u pplk. Vixa. Gen. Szeptycki naliehal na dohodového splnomocnenca listom z 22. decembra, aby váhou svojej autority zakročil proti možnému stretu „ medzi dvoma slovanskými národmi“; hraničné otázky nech rozhodne mierová konferencia, prítomnosť poľských oddielov na poľsko-československej hranici je len výrazom snahy zabrániť pražskej politike *fait accompli*. Najväčším postulátom poľského velenia bolo, že „ československá anexia vážne ohrozila logistické zázemie poľského vojska vo východnej Haliči“⁷⁸. Tento odkaz znamenal jediné: hraničný spor pomerne malého rozsahu, sprevádzaný viac-menej zanedbateľnými incidentmi, sa nepodarí vyriešiť na miestnej úrovni, do hry bude čoraz viac zatiahnutá Dohoda a s ňou aj (miestne veľmi vzdialené) záujmy jednotlivých veľmocí. V danom okamihu Varšava zrejme počítala s tým, že jej agilita, s ktorou – popri podpore vlastných teritoriálnych záujmov – bráni prenikaniu

---

⁷⁵ Rozsah operácie zodpovedá zvýšeniu početného stavu jednotiek operujúcich na Spiši; BIELOVODSKÝ, A.: op. cit., s. 64; JEŽEK, Z.: op. cit., s. 61; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 89; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 30; MURCKO, M.¹: op. cit., s. 316-317; ORLOF, E.²: *Polska działalność polityczna, dyplomatyczna i kulturalna na Słowacji w latach 1919-1937*. Wydawnictwo Uczelniane WSP Rzeszów, Rzeszów 1984, s. 38; PROCHÁZKA, Z. a kol.: op. cit., s. 46; ROSZKOWSKI, J. M.¹: op. cit., s. 53-54; ROSZKOWSKI, J. M.²: op. cit., s. 823; SULACEK, J.²: op. cit., s. 201; VARÍNSKY, V.: op. cit., s. 135.

⁷⁶ M. Majeríková uvádza, že 20. 12. sa obeťou prestrelky neďaleko Matiašoviec v spišskostaroveskom okrese, ktorá sa odohrala medzi poľským oddielom a Gardou slovenskej slobody, stal jeden československý legionár, pričom jeden poľský vojak padol do zajatia – nádej, ktorú približne v tom čase vyjadril na zjazde československej sociálnej demokracie významný poľský politik I. Daszyński, že pri vytýčení československo-poľských hraníc nedôjde k preliatiu krvi, sa takto nesplnila; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 23; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 30; MURCKO, M.²: op. cit., s. 152.

⁷⁷ V tomto smere môžeme uvažovať vďaka informáciám vedúceho politickej sekcie MSZ, sídliacej v Brühlovom paláci na ulici Wierzbowej (odtiaľ sa neskôr vžilo pre MSZ synonymné pomenovanie „Wierzbowa“, hoci ministerstvo fungovalo roztrúsené po viacerých varšavských budovách) W. Jodko-Narkiewiczza pre vysokého predstaviteľa KNP A. Zaleského z 21. 1. 1919. Konštatuje sa tu totiž, že „Česi obsadili Kežmarok a postupujú do (Starej – dopl. PJ) Ľubovne“. Imperatív správy však mieril úplne inam, jej cieľom bolo odovzdať informácie dohodovým špičkám a pritom zdôrazniť, že „zaangažovanie poľských síl na českej hranici znemožní protibolševickú akciu na východe“; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 17.

⁷⁸ Nekonzistentnosť formulácií gen. Szeptyckého je viac ako očividná: na jednej strane uznáva existenciu hraničných sporov medzi ČSR a Poľskom, a tým aj fakt neexistencie poľsko-československých hraníc ako celku, to mu však nebráni hovoriť o „ českej anexii“. Súvislosť Spiša (a Oravy) s logistickým zázemím haličského frontu je pre autora týchto riadkov nanajvýš nejasná (pravdepodobne tu máme do činenia s obavou, že ČSR by mohla expandovať do Lemkovštiny, aby sa zlepšili predpoklady politickej spolupráce so ZULR, ktorá z varšavského generálneho štábu nevymizla ani v nasledujúcom období); KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 17-18; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 24, 89, 129-131; o československo-(západno)ukrajinských vzťahoch v prvých rokoch po vzniku republiky pozri: SVOBODA, D.: *Ukrajinská otázka v českém meziválečném myšlení a politice* In: SIPř, XCIV (2008), 4, s. 540-543.

boľševickej hrozby do hĺbky európskeho kontinentu, prinesie lepšiu vyjednávaciu pozíciu v Paríži. Pplk. Vix však nezareagoval a celá akcia vyznela naprázdno⁷⁹.

Napätie na spornom území v nijakom prípade neupadalo, čoho výrazom sa stala prestrelka v blízkosti Vyšných Hágov vo Vysokých Tatrách, ku ktorej došlo v noci z 23. na 24. decembra. Stret sa zaobišiel bez obetí na životoch, no pravdepodobne obom zúčastneným stranám ozrejmil vážnosť situácie, pretože hneď nasledujúceho dňa došlo v Poprade k podpisu dohody o prímerí, kde sa sporné strany, zastúpené pplk. A. Hrbenským a mjr. gšt. Tyszkiewiczom, uzhodli, že demarkačnú čiaru určí až parížska mierová konferencia. Pre spišský úsek sa s výpovednou lehotou štyridsaťosem hodín⁸⁰ provizórne dohodla čiara Javorina – Rychvald (Veľká Lesná) – Kamienka – Jarabiná – Malý Lipník – Andrejovka, ktorá ostala v platnosti do 13. januára 1919, kedy sa, ako smr už spomenuli, poľské jednotky presunuli zo Spiša na haličský front poľsko-ukrajinskej vojny⁸¹. V oblasti od počiatku januára operovali československé legionárske jednotky,

---

⁷⁹ KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 18.

⁸⁰ M. K. Kamiński uvádza podstatne veľkorysejšiu výpovednú lehotu, a to až do poludnia 30. 12.; *ibid.*, s. 16.

⁸¹ Obdobné prímerie uzavreli sporné strany 31. 12. aj v Chyžnom na Orave. M. K. Kamiński hodnotí dohodu ako jednoznačné československé víťazstvo, pretože „dala silnejšej českej strane príležitosť na zrušenie dohôd (autor má pravdepodobne na mysli dohodu z 5. 11., tá sa však Spiša vôbec netýkala – pozn. PJ) a úplný ústup poľských vojsk zo Spiša“. Dohoda údajne obsahuje pasus iniciovaný dr. J. Bednarským o tom, že uvedená demarkačná čiara „vonkoncom nezodpovedajúca etnografickým pomerom, nepredstavuje nijaké *fait accompli* a konečné vymedzenie hraníc pripadne mierovej konferencii“, resp. tiež klauzulu, že československá strana uznáva Poľsko iba za „slovanský národ“ a nie za člena Dohody (tým sa *Rzeczpospolita* formálne stala až 15. 1. 1919). O predĺženie prímeria sa mal v Prahe pokúsiť vládny delegát St. Gutowski, pôsobiaci ako kuriér v listovej výmene T. G. Masaryka a J. K. Piłsudského už v druhej polovici decembra 1918. Minister zahraničných vecí L. Wasilewski emisára informoval, že poľské oddiely dostali rozkaz neustupovať pred prípadným českým útokom. St. Gutowski mal tiež vykonať sondáž ohľadne možnosti predostrenia hraničného sporu Dohode so žiadosťou o intervenciu, resp. jeho riešenie bilaterálnou komisiou.

Otázne sú podrobnosti poľského ústupu. Podľa A. Szklarskej-Lohmannowej (a následne J. M. Roszkowskeho – avšak PKL) dostala Riadiaca komisia pre Halič, Těšínske Sliezsko, Hornú Oravu a Spiš (*Komisja Rządca do Galicji, Śląska Cieszyńskiego oraz Gornej Orawy i Spisza – KRz*) 12. 1. od gen. E. Gołogurskeho z veliteľstva vojenského okruhu v Krakove správu o ústupe poľských jednotiek, plánovanom na nasledujúci deň. M. Murcko ústup datuje na 14. 1. (podľa záznamu v kronike obce Jarabiná v staroľubovnianskom okrese). Podľa E. Orlof pochádza predmetný rozkaz poľského generálneho štábu až z 19. 1. M. P. Deszczyński a J. M. Roszkowski poznamenávajú, že odsun poľského vojska zo Spiša v januári 1919 nebol úplný, resp. že sa predĺžil o niekoľko dní v nádeji na zmenu situácie. Tvrdenie J. Ciągwo, že sa odsun uskutočnil na základe zákroku Najvyššej rady mierovej konferencie považujeme za nepodložené, nakoľko konferencia ešte nepracovala; správnejšie je dávať ho do súvisu s nátlakom pplk. Vixa, ktorý konal z rozkazu maršála Focha v spojitosti s rozhodnutím Dohody z 5. 12. 1918 (ako to činí aj M. Majeríková, hoci chybné uvádza, že už spomenuté rozhodnutie obsahovalo uvedenú demarkačnú čiaru, a tiež M. K. Kamiński, podľa ktorého žiadosť pplk. Vixa o stiahnutie poľských vojsk za historickú haličsko-uhorskú hranicu do Varšavy dorazila až 15. 1.). Pplk. Vix údajne hrozil, že Dohoda preruší transport vojenského materiálu do Poľska. O plánovanom stiahnutí sa poľského vojska informoval M. Hodža deň vopred. J. M. Roszkowski uvádza, že akt vyvolal protesty miestneho obyvateľstva a tiež pripisuje pplk. Vixovi (podľa nášho názoru neodvôvodnene) pročeskoslovenské sympatie, na základe ktorých mal tento vydať predmetný pokyn. Bez odozvy nezostal vývoj udalostí na Spiši ani na pôde Ústavodárneho Sejmu, kde W. Korfanty, vedúci poľský politik na Hornom Sliezsku, 25. 2. 1919 vyčítal premiérovi Moraczewskému, že jeho kabinet bez diplomatickej a vojenskej podpory dovolil evakuovať Spiš na žiadosť pplk. Vixa bez toho, aby sa obrátil na jeho nadriadeného, maršála Focha.

konkrétne pluk č. 32 dislokovaný v okolí Spišskej Soboty (dnes časť Popradu)⁸², ich pôsobenie a údajné nerešpektovanie dohodnutej demarkačnej čiary sa čoskoro stalo predmetom poľských sťažností u pplk. Vixa, rovnaké protesty zaznievali z úst varšavských delegátov pri československej vláde; poľská misia v Prahe dokonca na Nový rok 1919 zložila protestnú nótu, v ktorej sa dožadovala informácie, aké kroky sa československá vláda chystá podniknúť, aby vianočné prímerie na Spiši bolo dodržiavané. Zamini však nemalo vedomosť o prímerí a Poliakom oznámilo len toľko, že za platnú demarkačnú čiaru považuje uhorsko-haličskú hranicu, uvedenú v rozhodnutí Dohody z decembra 1918. Toto stanovisko potvrdila nasledujúceho dňa aj pražská vláda. Československé stanovisko znelo jednoznačne: miestne dohody vládu k ničomu nezaväzujú, a preto kabinet „nemôže na seba brať zodpovednosť za lokálne strety“. Ešte 2. januára informoval o situácii E. Beneša telegramom do Paríža premiér Kramář a požiadal ho o priamu intervenciu na príslušných miestach. Telegram z 3. januára smeroval maršalovi Fochovi, vo vypätej atmosfére bolo nevyhnutné zistiť, aké inštrukcie dostáva pplk. Vix od svojho jediného priameho nadriadeného⁸³. Za neprítomnosti poľských ozbrojených síl a orgánov civilnej

---

Zaujímavú inverziu ponúka J. Pisuliński, keď uvádza, že „nielen MSZ, ale rovnako aj (varšavský – dopl. PJ) generálny štáb sa (v prvej polovici januára 1919 – dopl. PJ) staval proti pokračovaniu bojov s Ukrajincami“, gen. Szeptycki sa v liste Poľsudskému z 10. 1. údajne domáhal pokoja zbraní v tejto oblasti. Popri početnej slabosti poľských ozbrojených síl sa pod tieto tendencie mala podpísať aj medzinárodnopolitická situácia: „Vážne obavy v ňom (t.j. v gen. St. Szeptickom – pozn. PJ) vzbudzovalo Nemecko v súvislosti s povstaním, odohrávajúcim sa vo Veľkopoľsku (povstanie na území niekdajšieho pruského zaboru, ktoré prebehlo v dňoch 27. 12. 1918 – 16. 2. 1919, sa skončilo pre Varšavu úspešne – pozn. PJ). Znepokojovala ho tiež pozícia južného suseda (t.j. ČSR – pozn. PJ) ohľadne hraničných sporov na Těšínskom Sliezsku, Spiši a Orave“. Máme tu teda do činenia z náznakmi, že šéf varšavského generálneho štábu považoval niekoľko dní pred stiahnutím svojich síl z oblasti situáciu za natoľko vážnu a zásadnú, aby naliehal na poľsko-ukrajinský kompromis; ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 855; BIELOVODSKÝ, A.: op. cit., s. 64 (rekonštruuje s miernymi odchýlkami); BORÁK, M. – ŽÁČEK, R.: op. cit., s. 7; CESARZ, Z. K.: op. cit., s. 104; CIAGWA, J.¹: op. cit., s. 154; DČZP, sv. 2/1, dok. 68, s. 155-156 – M. Hodža Ministerstvu zahraničných vecí v Prahe, 12. 1. 1918; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 230; DESZCZYŃSKI, M. P.: op. cit., s. 42-43; JEŽEK, Z.: op. cit., s. 61; HRONSKÝ, M.²: op. cit., s. 145-146; HRONSKÝ, M.³: op. cit., s. 39; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 13, 16-17, 19, 22; KAMIŃSKI, M. K. – ZACHARIAS, M. J.: op. cit., s. 25; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 89-90; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 30-31; MAJERÍKOVÁ, M.²: op. cit., s. 175-176; MATULA, P.: op. cit., s. 26; MELNÍKOVÁ, M.: op. cit., s. 149; MURCKO, M.¹: op. cit., s. 317; MURCKO, M.²: op. cit., s. 152, 153; ORLOF, E.²: op. cit., s. 38, 39-40; PERMAN, D.: op. cit., s. 99; PISULIŃSKI, J.: *Nie tylko Petlura. Kwestia ukraińska w polskiej polityce zagranicznej w latach 1918-1923*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004, s. 95; POBÓG-MALINOWSKI, W.¹: op. cit., s. 212; PROCHÁZKA, Z. a kol.: op. cit., s. 46; ŘÍČKOVÁ, P.: op. cit., s. 23, pozn. 76; ROSZKOWSKI, J. M.¹: op. cit., s. 54; ROSZKOWSKI, J. M.¹: op. cit., s. 56; ROSZKOWSKI, J. M.²: op. cit., s. 824; SULAČEK, J.¹: op. cit., s. 114; SULAČEK, J.²: op. cit., s. 201, 202; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 29; ŠROBÁR, V.: op. cit., s. 41; VALENTA, J.⁶: op. cit., s. 416, pozn. 61; VARÍŃSKY, V.: op. cit., s. 135; WANDYJCZ, P. S.: op. cit., s. 80; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 445.

⁸² V dňoch 2.-12. 1. sídlil v Poprade štáb VI. legionárskej divízie gen. Rossiho, ktorý sa následne presunul do Košíc; JEŽEK, Z.: op. cit., s. 68.

⁸³ Ministerský predseda v správe pre zahraničného ministra nijako neskrýval svoje rozhorčenie: „Poliaci majú toľko drzosti,“ písal dr. Kramář, „že sa sťažujú u pplk. Vixa, že obsadzujeme (...) na Spiši územia stanovené demarkačnou čiarou (ako nachádzajúce sa provízorne pod poľskou správou – dopl. PJ) a žiadajú ho, aby nás od toho zavrátil, lebo ináč by došlo k zrážke.“ Vianočné prímerie podpísané pplk.

správy pochopiteľne zišlo z konania vyhlásených volieb do Sejmu na sporných územiach⁸⁴, hoci provizórne rozhraničenie v nijakom prípade neznamenalo koniec činnosti civilných poľských aktivistov na území pod československou kontrolou⁸⁵.

Koncom roku 1918 bolo viac ako očividné, že vytýčenie československo-poľskej hraničnej čiary na sporných územiach zapadne do agendy mierovej konferencie. Za miesto jej konania bol – na úkor švajčiarskej Ženevy či holandského Haagu – zvolený Paríž. Cieľom rokovaní zástupcov dvadsiatich siedmich štátov Dohody a piatich britských domíní bolo sformulovať mierové zmluvy s jednotlivými porazenými štátmi bloku Ústredných mocností, a na základe týchto zmlúv vytvoriť taký systém medzinárodno-politického usporiadania, ktorý by zabránil vojnovej recidíve. Nevyhnutnou súčasťou výsledného tzv. *versailleského systému* sa stalo aj stanovenie teritoriálnej podoby nástupníckych štátov v stredovýchodnej Európe.

Konferenciu otvorili 18. januára 1919 v Hodinovom sále parížskeho ministerstva zahraničných vecí na Quai d'Orsay. Pomerne rýchlo sa sformovali jej vrcholné grémiá: (a) Najvyššia rada konferencie (NRK), v ktorej zasadali vedúci činitelia Dohodových mocností – Spojených štátov, Veľkej Británie, Francúzska, Talianska a Japonska – spolu so svojimi zahraničnými ministrami; odtiaľto potom ustálený názov *Rada desiatich*⁸⁶, a (b) Veľvyslaneckú konferenciu (radu) (VK), kde zaujali svoje miesto poprední delegáti všetkých zúčastnených strán⁸⁷. Paralelne fungovali aj Najvyššia vojenská rada a Najvyššia

---

Hrbenským mohlo v Prahe vyvolať prekvapenie, existovalo tu predsa decembrové rozhodnutie Dohody, ktoré určovalo priebeh československo-poľskej hranice na Spiši, váha „nového rozhraničenia“ bola teda nanajvýš otázná už v čase podpisu. Pritom nie je isté, či sa dokument vôbec podarilo doručiť do Prahy ešte do konca roka 1918. Navyše šlo o akt signovaný na pomerne nízkej úrovni, preto výhrady zo strany československej vlády neprekvapujú; DČZP, sv. 2/1, dok. 58, s. 142 – K. Kramář E. Benešovi (telegraf), 2. 1. 1919; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 18-19.

⁸⁴ O nutnosti „za každú cenu zabrániť konaniu volieb“ telefonoval K. Locher do Prahy už 11. 1.; ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 856; DČZP, sv. 2/1, dok. 66, s. 155 – K. Locher zahraničnému odboru Prezídia ministerskej rady, 11. 1. 1918, 1.15.; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 38.

⁸⁵ Na poľskej strane vzniklo postupne neprehľadné množstvo kultúrnych a vlastivedných spolkov, ktoré propagovali poľskú príslušnosť celého Spiša tak na spornom území, ako aj na poľskej politickej scéne a poskytovali podporu aktivistom na Spiši. Pravdepodobne prvým takýmto spolkom bol *Narodowy Komitet Obrony Spisza, Orawy, Czadeckiego i Podhala (NKOSOCziP)*, založený v Krakove vo februári 1919. Na jeho čele stáli významný básnik K. Przerwa-Tetmajer a rektor Jagiellonskej univerzity prof. Wł. Szajnocha. Zaujímavým spôsobom boli kolektívnymi členmi spolku aj iné regionálne spolky; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 31, resp. s. 120 (prehľad poľských spolkov agitujúcich v medzivojnovom období za pričlenenie Spiša).

⁸⁶ Často sa však stávalo, že šéfovia diplomacií ustupovali do úzadia, a tak sa grémium najvyšších predstaviteľov veľmocí schádzalo ako *Rada piatich*, príp. *Rada štyroch* (ak niektorá strana na rokovaní absentovala – vzhľadom na nezáujem o európske záležitosti šlo spravidla o Japonsko). Po odchode Talianska z Paríža na začiatku mája 1919 sa opäť objavila rekonštituovaná podoba Rady, *Rada troch*; DČZP, sv. 2/1, op. cit., s. 24; HRONSKÝ, M.²: op. cit., s. 209.

⁸⁷ Československú delegáciu viedli dr. K. Kramář ako prvý poprevratový premiér a minister zahraničných vecí dr. E. Beneš, vedúcim poľskej delegácie bol dr. R. Dmowski, jeho najbližším spolupracovníkom E. Piltz; o konštituovaní VK pozri: HEIDEKING, J.: *Aeropag der Diplomaten. Die*

ekonomická rada s kompetenciami pre predmetné sektory a samozrejme aj plenárne zhromaždenie, ktoré však plnilo viac reprezentatívny než exekutívny účel⁸⁸. Pretože splnenie úloh konferencie si žiadalo riešenie početných čiastkových a špeciálnych problémov, prebiehala práca diplomatov predovšetkým na pôde špecializovaných komisií a výborov. Neinak tomu bolo aj v procese stanovenia štátnych hraníc medzi Československom a Poľskom.

Skôr, ako k ustanoveniu predmetných komisií vôbec došlo, dostali delegáti novovzniknutých štátnych útvarov možnosť vystúpiť pred Najvyššou radou a predostrieť jej predstavu svojich vlád o povojnovom usporiadaní. Poľsko tak učinilo už 29. januára prostredníctvom R. Dmowského. Prirodzene, súčasťou expozé sa stalo aj vyjadrenie územných nárokov Varšavy. Na veľké prekvapenie poľských zástupcov, už na tomto rokovaní sa francúzsky premiér G. Clemenceau rezervovane vyjadril ohľadne aspirácií Varšavy na Těšínske Sliezsko. Pre riešenie otázky poľských hraníc (ako aj iných otázok vzťahujúcich sa k Varšave) Rada nariadila vytvoriť Výbor pre poľské záležitosti, ktorému od 12. februára 1919 predsedal francúzsky diplomat J. Cambon⁸⁹. Pretože Poľsko, nachádzajúc sa v konfliktnom vzťahu prakticky so všetkými svojimi susedmi, predstavovalo pre dohodové veľmoci neuralgický bod stredoeurópskeho priestoru, rozhodla sa Najvyššia rada (na podnet premiéra Paderewského) vyslať do krajiny Medzispojeneckú misiu (MM), ktorej cieľom bolo mapovať situáciu pre potreby konferencie. Vzhľadom na panujúce vojnové pomery každá z veľmocí nominovala do

---

Pariser Botschafterkonferenz der alierten Hauptmächte und die Probleme der europäischen Politik 1920-1931 (=Historische Studien 436). Matthiesen, Husum 1979, s. 19-21.

⁸⁸ HRONSKÝ, M.²: op. cit., s. 210-211.

⁸⁹ Je možné, že v Clemenceauovom postoji sa odrazili skoré konzultácie ČSR na Quai d'Orsay, ktoré podľa B. Ferenčuhovej vzbudili oprávnené očakávanie, že „časť diplomatických aj vojenských kruhov podporí aj jeho (t.j. československé – pozn. PJ) maximalistické nároky“. Dmowského expozé pred NRK sa odohralo uprostred prebiehajúceho vojenského konfliktu o Těšínsko. Podľa P. S. Wandycza mala práve táto súhra okolností leviť podiel na internacionalizácii poľských – československých – záležitostí na pôde NRK, ktorá si vyžiadala situačnú správu od varšavskej Medzispojeneckej misie.

V poľskej komisii ďalej pracovali J. Noulens (B. Ferenčuhová a P. Kołakowski nesprávne uvádzajú ako predsedu, v čase vzniku komisie však tento diplomat viedol Medzispojeneckú misiu vo Varšave a do prác Výboru pre poľské záležitosti sa mohol prípadne zapojiť až po návrate do Paríža 17. 4. 1919), J. Cambon, barón Degrand (Francúzsko), sir W. Tyrrell (Veľká Británia), prof. I. Bowman, ktorého po návrate z Poľska vystriedal prof. R. H. Lord (Spojené štáty), P. T. markýz della Toretta (Taliansko). 12. 3. W. Tyrrella zo zdravotných dôvodov vystriedal plk. F. H. Kisch, prof. Bowmana kpt. Montgomery; DMOWSKI, R.: *Polityka polska i odbudowanie państwa*. Petrzynski, Niklewicz i ska, Warszawa ²1926, s. 365-367; FERENČUHOVÁ, B.¹: op. cit., s. 243; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 78; KAMIŇSKI, M. K. – ZACHARIAS, M. J.: op. cit., s. 14, 15-16; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 113; TEMPERLEY, H. N. V. (ed.): op. cit., s. 132; WANDYCZ, P. S.: op. cit., s. 32, 34-35, 42, 86-87; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 449.

misie pod vedením francúzskeho diplomata J. Noulensa po jednom vysokom dôstojníkovi⁹⁰.

Popri jednaniach v rámci mierovej konferencie prirodzene prebiehali medzi československými a poľskými zástupcami aj osobitné bilaterálne rozhovory. Hoci tu sa dôraz kládol najmä na vývoj udalostí na národohospodársky dôležitom území Těšínska, kde československá vláda zabránila konaniu volieb do varšavskej konštituenty rozhodným vojenským zásahom v dňoch 23. – 31. januára 1919⁹¹, predsa len nebolo možné poprieť, že aj poľské aspirácie na Slovensku zapadajú do toho istého problematického rámca a že k nim bude potrebné pristupovať z perspektívy ustálenia československo-poľských hraníc ako celku. Tzv. sedemdnňová vojna katalyzovala dianie za parížskym konferenčným stolom. 29. januára si Najvyššia rada predvolala zástupcov sporných strán, E. Beneša a R. Dmowského, aby tak iniciovala vyriešenie konfliktu – vyhrotené rozpory v dohodovom tábore predstavovali totiž vážny problém pre fungovanie mierovej konferencie. Na podnet G. Clemenceaua sa zástupcovia sporných strán na druhý deň stretli s MM J. Noulensa, ktorý o výsledkoch informoval NRK už 31. januára. Horúčkavité rokovania nasmerovali sporné strany k dohode. 1. februára sa na stretnutí Beneš – Dmowski podarilo dohodnúť rámec urovnania konfliktu, padol tu tiež návrh rozriešiť sporné teritoriálne otázky plebiscitom; tento spôsob konciliácie územných sporov sa v kontexte wilsonovskej požiadavky práva národov na sebaurčenie tešil značnej popularite⁹². Tiež tu bola, napriek neochote signatárov, 3. februára podpísaná dohoda o budúcom rozdelení Těšínska, podľa ktorej sporné územia prešli pod právomoc Medzispojeneckej misie pre Těšínske Sliezske

---

⁹⁰ Veľmoci v MM zastupovali: gen. H. A. Niessel (Francúzsko), sir E. W. Howard, gen. A. Carton de Wiart (Veľká Británia), prof. R. H. Lord, gen. J. F. Kernan (Spojené štáty), G. C. Montagna, gen. L. G. Romei; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 43-44; WANDYCZ, P. S.: op. cit., s. 32, 34-35, 42.

⁹¹ Ozbrojené vystúpenie ČSR viedlo k dvojdnňovej väzbe konzula K. Lochera v Krakove, ktorú ukončil ostrý zásah I. J. Paderewského; Československý diplomat mal za úlohu doručiť do Varšavy memorandum T. G. Masaryka; BÍLEK, J. – KOKEŠOVÁ, H. – QUAGLIATIOVÁ, V. – SWIERCZOVÁ, L. (edd.): *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*. Masarykův ústav AV ČR, Praha 2005, dok. 198, s. 308 – K. Kramář T. G. Masarykovi, 16. 1. 1919; DČZP, sv. 2/1, dok. 90, s. 190 – B. Štěpánek E. Benešovi (telegram), 29. 1. 1919, 1.46; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 230; ESSEN, A.¹: op. cit., s. 20; VALENTA, J.²: op. cit., s. 65; podrobne: KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 92-112; PROCHÁZKA, Z. a kol.: op. cit., s. 49-54; ŘÍČKOVÁ, P.: op. cit., s. 24-27.

Práve v tomto okamihu došlo podľa Z. K. Cesarza k prepojeniu těšínskej problematiky s otázkou Oravy a Spiša; CESARZ, Z. K.: op. cit., s. 104.

Nejasnou zostáva informácia M. K. Kamiňského, podľa ktorého E. Beneš 29. 1. naliehal na Prahu, „nech sa vydá rozkaz, aby československé oddiely neprekračovali demarkačnú čiaru na Slovensku a ustúpili z nelegálne zaujatých miest“. Autorovi týchto riadkov nie je nič známe o vojenskej aktivite na slovensko-poľskom pohraničí počas priebehu těšínskeho konfliktu. Podobne záhadný je v tomto kontexte spomínaný československý atak na „západné Malopoľsko“; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 39.

⁹² J. Valenta kladie poľské plebiscitné návrhy do apríla 1919, J. M. Roszkowski až do tretej dekády júla v súvislosti s bilaterálnymi rozhovormi, o ktorých pojednáme nižšie; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 45-48; ŘÍČKOVÁ, P.: op. cit., s. 31; ROOS, H.: op. cit., s. 86; ROSZKOWSKI, J. M.²: op. cit., s. 825; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 452.

(MM-T)⁹³. Dohoda vyvolala rôzne emócie⁹⁴, no predsa len posunula spor trochu konštruktívnym smerom⁹⁵.

Už 5. februára prišiel rad na Československú republiku, aby deklarovala svoje záujmy pred Radou. Československá delegácia v Paríži vypracovala pre ministra Beneša rozsiahly asistenčný materiál, pozostávajúci z desiatich memoránd, takže rečník sa vo svojom výklade mal o čo vecne oprieť. Podobne ako v poľskom prípade, aj v tzv. *Benešových memorandách* boli v prvom rade akcentované územné požiadavky mladej republiky⁹⁶. Hoci sa tieto pre svoj kategorický tón nestali rámcovým podkladom pre ďalšie rokovania, opäť analogicky vo vzťahu k Poľsku, Rada 5. februára ustanovila osobitný výbor pre československé záležitosti – jeho predsedom sa stal skúsený francúzsky diplomat

---

⁹³ DČZP, sv. 2/1, dok. 98, s. 195-199 – Protokol o dočasnom riešení situácie na Těšínsku, uzavretý medzi predstaviteľmi spojeneckých mocností a zástupcami Československa a Poľska, 3. 2. 1919; CESARZ, Z. K.: op. cit., s. 105; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 234; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 48-49; KAMIŇSKI, M. K. – ZACHARIAS, M. J.: op. cit., s. 25-26; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 114; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 17; pre text pozri: KUBÍK, L.: *Těšínský konflikt. Dramatické okamžiky česko-poľských vztahů*. Votobia, Olomouc 2001, s. 131-132; POBÓG-MALINOWSKI, Wl.¹: op. cit., s. 284-285; ŘÍČKOVÁ, P.: op. cit., s. 28-29; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 38; TEMPERLEY, H. N. V. (ed.): op. cit., s. 132, 356-357; WANDYCZ, P. S.: op. cit., s. 87.

⁹⁴ Tak napríklad P. S. Wandycz hodnotí, že R. Dmowski prijal podpis dokumentu „s radosťou“, zatiaľ čo K. Kramář okamžite protestoval a E. Beneš zastával výrazne rezervovaný postoj; WANDYCZ, P. S.: op. cit., s. 88.

⁹⁵ Najzávažnejším dôsledkom těšínskeho konfliktu však zostalo upevnenie negatívnych stereotypov, ktoré sa na oboch stranách hranice dotýkali jednak susediacich národov vo všeobecnosti, jednak ich najvyšších predstaviteľov (T. G. Masaryka, E. Beneša, resp. J. K. Piłsudského). Takto sa výrazne narušili psychologické predpoklady, nevyhnutné pre plodnú spoluprácu medzi Prahou a Varšavou. Miesto verejnej mienky v ďalšom vývoji československo-poľského hraničného sporu je toho názorným príkladom; DEJMEK, J.⁵: op. cit., s. 92.

⁹⁶ Pre nás je zaujímavá tá skutočnosť, že v celom rozsiahlom materiáli nie je o severnej hranici Slovenska, t.j. o severnom úseku hranice ČSR voči Poľsku, prakticky ani zmienka, zatiaľ čo těšínskej problematike sa venujú memorandá č. 4: *Problém Těšínskeho Sliezsku*, a č. 4a: *Memorandum o situácii Čechov v Sliezsku*. Memorandum č. 5: *Slovensko sa k severnej hranici nevyjadruje, hoci tak podrobne činí k hranici južnej, juhovýchodnej a východnej*. Obdobnú štruktúru malo aj vlastné expoé E. Beneša. Memorandá sa pripravovali už od novembra 1918, z absencie pojednania o nami sledovanom úseku kreujujúcich sa štátnych hraníc možno vyvodit' záver, že ho v Prahe nepokladali za príliš problematický. Takýto výklad podporuje aj A. Szklarska-Lohmannowa, keď tvrdí, že memorandum č. 5 „vonkoncom nebralo do úvahy poľské teritoriálne požiadavky v Čadci, na Orave a Spiši“. V tomto kontexte je zaujímavá poznámka gen. J. Hallera z konca januára 1919, podľa ktorého prírodou definovanou južnou hranicou Poľska sú síce Karpaty, avšak hraničná čiara „by mala prebiehať po ich južných úbočiach, a nie po horskom hrebeni“. Takáto predstava je z československého pohľadu absurdná, vytvára totiž na československo-poľskej hranici strategické slabiny a v konečnom dôsledku otvára diskusiu o tom, čo všetko si možno predstaviť pod „južnými úbočiami“ Tatier, resp. aké výrazné predpolie v tesnej blízkosti Košicko-bohumínskej dráhy by takto poľský štát získal; FRUS, PPC, 1919, vol. III, s. 877-887, zvl. 881-883, 883-886; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 235-240; *Deset let...*, s. 15; ESSEN, A.¹: op. cit., s. 23-26; HOUDEK, F.: *Vznik hranic Slovenska (=Knižnica Prúdy, zv. 4)*. Prúdy, Bratislava 1931, s. 299; HRONSKÝ, M.²: op. cit., s. 217, 219; FERENČUHOVÁ, B.¹: op. cit., s. 244; LUNDGREEN-NIELSEN, K.: op. cit., s. 46; RASCHHOFER, H. (ed.): *Die tschechoslowakische Denkschriften für die Friederikonferenz von Paris 1919/1920 (=Beiträge zum ausländischen und öffentlichen Recht und Völkerrecht, H. 24)*. Carl Heymanns, Berlin 1937, s. 44/45-56/57, 110/111-124/125, 126/127-156/157, 176/177-180/181; SEYMOUR, Ch.: *Czechoslovak Frontiers In: YRev, XXVIII (1938/39), 2 (Dec 1938), s. 274-275*; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 31; WANDYCZ, P. S. op. cit., s. 52-54, 55-56.

J. Cambon⁹⁷. Inštitucionalizácia československej problematiky na konferencii ešte pokročila, keď 28. februára došlo k vytvoreniu špecializovanej subkomisie pre hraničné otázky⁹⁸.

Týmto spôsobom sa aj slovenský úsek kreujúcich sa československo-poľských hraníc stal vecou európskej diplomacie. Z veľmocenskej perspektívy šlo o vcelku rutinnú záležitosť, ktorá prirodzene vyplynula zo stavu panujúceho v dezintegrovanom stredoeurópskom priestore. V Paríži panovalo pevné presvedčenie, že veľkí hráči konferenčného koncertu v ňom zohrajú kardinálnu úlohu. Tak napríklad J. Cambon zastával názor, že „Československo ako štát ešte neexist[uje] a práve víťazné veľmoci mu ma[jú] pridelit' územie porazeného Rakúsko-Uhorska“⁹⁹. Po upozornení z 3. apríla sa toto exkluzívne právo nakoniec objavilo v právne kodifikovanej podobe ako súčasť mierových zmlúv Dohody s porazenými štátmi¹⁰⁰.

Zatiaľ čo do ťažkopádneho súkolia mierovej konferencie pribudli špecializované grémiá pre záležitosti novovzniknutých stredoeurópskych štátov, vysunuté tykadlo Dohody – medzispojenecká misia – dorazila na miesto svojho určenia 12. februára. Těšínska komisia, vedená M. F. Grenardom, niekdajším francúzskym konzulom v Moskve, sa na

---

⁹⁷ Personálne obsadenie výboru bolo nasledovné: J. Cambon, J. Laroche (Francúzsko), sir J. Cook, H. Nicholson (Veľká Británia), prof. Ch. Seymour, A. W. Dulles (USA), markýz S. Raggi, A. Stranieri (Taliansko). Menoslov výboru má v literatúre rôznu podobu, môžeme sa stretnúť s osobami, ktoré zasadli v iných grémiách (člen československej delegácie F. Houdek takto chybné uvádza Američana M. A. Coolidge; pravdepodobne ide o mýľku, keď podľa J. Dejmk a D. Perman sa na prácach výboru podieľal prof. A. C. Coolidge), prípadne s opomenutím niektorého člena výboru (ako sa to stalo B. Ferenčuhovej v prípade Taliana Stranieriho). V tomto ohľade je vhodné poznamenať, že situáciu znepríehľadňuje obvyklé prizývanie expertov (napr. sir Eyre Crowe, gen. H. L. E. Le Rond) na jednotlivé zasadnutia výboru. Pri pohľade na personálne obsadenie výboru pre československé, resp. poľské záležitosti, P. S. Wandycz správne poznamenáva: „Francúzi dokonale zachovali jednotný postup v československých i poľských záležitostiach menovaním tých istých zástupcov do oboch výborov“; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 250-251; DEJMEK, J. – KOLÁŘ, Fr. a kol. (edd): op. cit., s. 26; ESSEN, A.¹: op. cit., s. 25; FERENČUHOVÁ, B.¹: op. cit., s. 245; HOUDEK, F.: op. cit., s. 302; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 78; PERMAN, D.: op. cit., s. 142, 146, 149, 151; REDDEWAY, W. F. – PENSON, J. H. – HALECKI, O. – DYBOSKI, R. (eds.): *The Cambridge History of Poland, vol. 2: from Augustus II to Pilsudski (1695-1935)*. Cambridge U. P., Cambridge 1941, s. 496-497; SEYMOUR, Ch.: op. cit., s. 277-278; TEMPERLEY, H. N. V. (ed.): op. cit., s. 132; WANDYCZ, P. S. op. cit., s. 56; o pôsobení budúceho šéfa CIA Dullesa: GROSE, P.: *Gentleman Spy: The Life of Allen Dulles*. University of Massachusetts Press, Amherst 1994, s. 51, 58-63.

⁹⁸ Deset let..., s. 15; DEJMEK, J. – KOLÁŘ, Fr. a kol. (edd): op. cit., s. 26; FERENČUHOVÁ, B.¹: op. cit., s. 245.

⁹⁹ FERENČUHOVÁ, B.¹: op. cit., s. 245.

¹⁰⁰ V prípade hraníc ČSR a Poľska táto kompetencia Dohody spočívala na čl. 81 a 87 versailskej mierovej zmluvy, čl. 91 saint-germainskej mierovej zmluvy a čl. 75 trianonskej mierovej zmluvy; ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 856, pozn. 14; KLIMKO, J.¹: *Politické a právne dejiny hraníc predmníchovskej republiky (1918-1938)*. Veda, Bratislava 1986, s. 111; KLIMKO, J.²: *Vývoj územia Slovenska a utváranie jeho hraníc*. Obzor, Bratislava 1980, s. 50; KRČMÁŘ, J.: *Československo-poľská hranice na území spíšském (Javorina) před Stálým dvořem mezinárodní spravedlnosti v Haagu a před Radou Společnosti národů v Paříži* In: ZP, III (1924), 1, s. 7 (štúdiá vyšla v „Zahraničnej politike“ na pokračovanie), v ďalšom priebehu práce budeme preto odkazovať iba na pagináciu štúdie, pre zvyšné bibliografické údaje odkazujeme na príslušnú kapitolu); MELNÍKOVÁ, M.: op. cit., s. 149; MURCKO, M.¹: op. cit., s. 318.

jeden deň zastavila v Prahe, kde ju prijal prezident T. G. Masaryk¹⁰¹. Napriek vysokému stupňu napätia vo vzájomných vzťahoch nechýbala dobrá vôľa pre priateľské riešenie sporných otázok, čo zaznelo aj v rozhovoroch prezidenta T. G. Masaryka a poľského premiéra I. J. Paderewského začiatkom februára 1919¹⁰².

V priebehu februára a marca 1919 špeciálne komisie pracovali na svojich elaborátoch, ktoré Ústredná teritoriálna komisia A. Tardieua žiadala dodať do 12. marca. Veľmoci sa celkom prirodzene sústredili na prípravu mierovej zmluvy s Nemeckom a otázka československo-poľských hraníc mierne stratila na aktuálnosti¹⁰³. To ale neznamená, že v tomto ohľade došlo k úpadku diplomatickej aktivity. Keďže lehota, v ktorej mali propozície prejednávanych hraničných čiar uzrieť svetlo sveta, oscillovala *via facti* okolo tridsiatich dní, dohodoví zástupcovia sa museli rýchlo zorientovať v regiónoch a v otázkach, o ktorých doposiaľ nemali príliš konkrétne predstavy¹⁰⁴. Táto situácia vyhovovala sporiacim sa záujemcom o jednotlivé regióny, pretože mohli kuloárne predkladať svoje požiadavky a predstavy priamo členom predmetných výborov. 3. marca, teda v čase, keď možno predpokladať, že Výbor pre poľské záležitosti pristupoval k prípravám požadovaných návrhov, prišla poľská delegácia s memorandom, ktoré definovalo územné požiadavky Varšavy voči Československu. Hoci nám nateraz chýbajú presnejšie informácie o obsahu memoranda, nie je nezaujímavé povšimnúť si, že dokument vypracovaný pravdepodobne priamo v Paríži vyvolal búrlivé reakcie zo strany krakovsko-podhalienských aktivistov, pretože údajne požadoval len etnografické hranice

---

¹⁰¹ Komisia pôvodne pracovala v zložení: M. F. Grenard (Francúzsko), pplk. B. J. B. Coulson (Veľká Británia), pplk. A. Tissi (Taliansko), M. A. Coolidge (Spojené štáty). Napätá atmosféra sa však podpísala pod takmer kompletnú obmenu, keď M. F. Grenarda nahradil mjr. R. Marchal, M. A. Coolidge najprv A. W. DuBois (a neskôr G. Howe), pplk. Coulsona pplk. R. P. Pakenham-Welsh; DČZP, sv. 2/1, dok. 118, s. 221, pozn. 1 – B. Štěpánek E. Benešovi (telegram), 12. 2. 1919; Deset let..., s. 22; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 53-55; KAMIŇSKI, M. K. – ZACHARIAS, M. J.: op. cit., s. 26; KESSLER, W.: op. cit., s. 182; LUNDGREEN-NIELSEN, K.: op. cit., s. 181, 247-248, 341; PERMAN, D.: op. cit., s. 117-119; POBÓG-MALINOWSKI, W.¹: op. cit., s. 293-294; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 41; ŘÍČKOVÁ, P.: op. cit., s. 29; TEMPERLEY, H. N. V. (ed.): op. cit., s. 357; WANDYCYZ, P. S.: op. cit., s. 88, 93.

¹⁰² ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 450.

¹⁰³ Predbežné elaboráty komisií sa objavili až 14. 3. V kuloároch sa medzitým šušovalo o možnosti vyriešiť tēšínsku otázku ustanovením samostatného „uholného štátu“ (aké miesto prislúchalo v kontexte týchto úvah Orave a Spišu, si netrúfame odhadnúť); Deset let..., s. 15; FERENČUHOVÁ, B.¹: op. cit., s. 247; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 100; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 450-451.

¹⁰⁴ Trojica najangažovanejších veľmocí – Spojené štáty, Veľká Británia a Francúzsko – si vedomostné nároky, ktoré budú na mierovom kongrese kladené na decidentov, uvedomovala už počas vojny. Preto v jednotlivých metropolách vznikli skupiny odborníkov, zhromažďujúce široké spektrum informácií: zatiaľ čo americká Inquiry pracovala ako široko koncipované poradné grémium prezidenta Wilsona, parížske Comité d'Études fungovalo pri ministerstve zahraničných vecí; aj britská Foreign Office sa spoliehala na konzultácie s expertmi, najčastejšie v rámci špecializovaného Political Intelligence Departement; FERENČUHOVÁ, B.¹: op. cit., s. 237-238; GROSE, P.: op. cit., s. 36-41; PISULIŇSKI, J.: op. cit., s. 75, pozn. 16.

a nezohľadňoval strategické a hospodárske momenty¹⁰⁵. Ďalšie poľské memorandum preto na seba nedalo dlho čakať a na generálnom sekretariáte konferencie sa objavilo ešte v poslednej dekáde marca. Dokument síce obsahoval výzvu na spoločnú obranu proti germánskemu tlaku, ktorej nevyhnutným predpokladom sú dobre susedské vzťahy Poľska a Československa, no rovnako ako jeho predchodca sa sústredil najmä na etnické pomery v pohraničí, keď žiadal priznať obce obývané poľským obyvateľstvom Poľsku „ a obce a územia české Čechom (!)“¹⁰⁶. Československá strana zrejme nepovažovala za potrebné dopĺňať februárové memorandá, no tie, ako sme už uviedli, sa slovenským úsekom československo-poľskej hranice priveľmi nezoberali¹⁰⁷.

Zaujímavou epizódou v tejto etape sporu je cesta niekoľkých propoľských aktivistov do Paríža na jar 1919. Skupina pod vedením oravského kňaza dr. F. Machaya (ďalším vedúcimi osobnosťami boli P. Borový a V. Halčín¹⁰⁸) vycestovala najprv do Zakopaného, kde ju 1. marca prijal plk. H. H. Wade, veliteľ britskej vojenskej misie v Poľsku. Odtiaľto pokračovali machayovci do Varšavy, aby tam u dohodových autorít žiadali pripojenie Oravy a Spiša k Poľsku. Predseda Medzispojeneckej misie vo Varšave J. Noulens¹⁰⁹ ich ako *Delegation du Spiš et d'Orava* 16. marca vypravil do Paríža¹¹⁰. V metropole nad Seinou, kde „ [g]oralské kroje vzbudzovali veľký záujem“¹¹¹, sa trojica aktivistov prostredníctvom poľskej delegácie pokúšala predostrieť svoju žiadosť vedúcim predstaviteľom americkej delegácie. Pravdepodobne prvým adresátom bol plk. E. House, *de facto* pravá ruka prezidenta Wilsona, úsilie však nebolo korunované úspechom. Pozitívneho prijatia sa machayovcom dostalo zo strany amerických zástupcov vo výbore

---

¹⁰⁵ Medzi „maximalistov“ patrili St. Eljasz-Radzikowski, prof. K. Nitsch, prof. W. Goetel, prof. Wł. Semkowicz a R. Zawiliński; BIELOVODSKÝ, A.: op. cit., s. 18; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 32; SULAČEK, J.²: op. cit., s. 203; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 40.

¹⁰⁶ Za poľskú autori memoranda považovali prakticky celú dolinu rieky Poprad severovýchodne od Spišskej Soboty. Je príznačné, že pre mnohých predstaviteľov poľského politického, hospodárskeho a kultúrneho života ČSR predstavovala „Čechy“, čechoslovakizmus do poľského prostredia prenikal len obtiažne, slovenský element – dominantný na území, o ktoré sa zaujímame v tejto práci – často ignorujú aj znalci miestnych pomerov. Sme toho názoru, že výrazný „český“ akcent nebol náhodný, vznikla tak možnosť propagandisticky využiť historické poľsko-české animozity; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 95-96.

¹⁰⁷ Otázka, či a akým spôsobom ČSR využívala *soft power* tohto druhu na presadenie svojich požiadaviek, by si zasluhovala samostatný výskum.

¹⁰⁸ Poľské presvedčenie vyjadrovali aj používaním poľskej ortografie svojich mien, t.j. P. Borowy, resp. W. Halczyn.

¹⁰⁹ Misia pôsobila v Poľsku v období 29. 1. – 17. 4. 1919. Jej úlohou bolo získať pre mierovú konferenciu presné informácie o panujúcich pomeroch a tiež zasadiť sa o uskutočňovanie rozhodnutí prijatých v Paríži. M. Majeríková mylne považuje J. Noulensa za „anglického vyslanca“; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 32; WANDY CZ, P. S. op. cit., s. 32, 42.

¹¹⁰ Nevieme, na akom základe M. Majeríková píše, že deputanti u dohodových predstaviteľov „nepochodili“; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 32.

¹¹¹ LUNDGREEN-NIELSEN, K.: op. cit., s. 251; ŁAPTOŚ, J. – ROJEK, W.: *Zagadnienie Śląska Cieszyńskiego w oczach francuskiej opinii publicznej 1919-1920* In: PKS, III (1995), s. 81.

pre poľské záležitosti, profesorov I. Bowmana a R. H. Lorda. Tento úspech ich snád' podnietil k tomu, aby svoje snaženie nasmerovali na Quay d'Orsay. Dobré kontakty poľskej delegácie dopomohli hneď k dvom audienciám na významných miestach, a to v priebehu niekoľkých dní: 23. marca u J. Larochea, ktorý pracoval v oboch zainteresovaných výboroch, a 30. marca u A. Tardieua. Medzitým, 25. marca, J. Cambon informoval Výbor pre poľské záležitosti o žiadosti aktivistov o prijatie na niektorom z jeho najbližších zasadnutí. Kladne sa v tomto bode vyjadrili americkí zástupcovia, prof. Lord spomenul význam otázky pre Poľsko. Gen. Le Rond však namietol, že vyhovením by vznikol nebezpečný precedens, ktorý by mohol výrazne spomaliť pracovné tempo výboru a tento názor napokon prevážil¹¹². Prijatia u významných postáv mierovej konferencie posmelili goralských petitorov, a tak 31. marca zažiadali o čas samého amerického prezidenta¹¹³. Nakoniec sa skutočnosťou stalo to, čo sa aj samotným protagonistom mohlo na začiatku ich cesty javiť iba ako trúfalý sen: trojica vykonala 11. apríla audienciu u T. W. Wilsona. Pri tejto príležitosti obdržal americký prezident memorandum žiadajúce pričlenenie Oravy a Spiša k Poľsku. Nádeje vkladané do tejto akcie boli iste nemalé, delegácia spomínala až stodvadsaťtisíc etnických Poliakov na uvedených územiach, v mene ktorých sa podujala na dlhú cestu do Paríža. Prezident Wilson vystupoval vo vedomí európskej verejnosti ako ikona myšlienky práva národov na sebaurčenie, preto predpoklad, že uvedenie početnej populácie odtrhnutej hraničnou čiarou od svojho etnického štátu vyvolá silný dojem, nemožno príliš kritizovať¹¹⁴.

Onen „záujem“, ktorý v uliciach Paríža vzbudila skupina F. Machaya, nezostal bez konkrétnych výsledkov. Z iniciatívy prof. Lorda sa 25. marca na zasadnutí výboru pre poľské záležitosti hovorilo o možnostiach úpravy československo-poľskej hranice na Slovensku, a zdá sa, že pozornosť budil najmä jej spišský úsek. Problematika sa intenzívne riešila začiatkom apríla 1919. 4. apríla ju na spoločnom zasadnutí prebrali najprv hraničné subkomisie, o deň na to zasa spoločne rokujúce zainteresované výbory. Napokon,

---

¹¹² LUNDGREEN-NIELSEN, K.: op. cit., s. 248; PERMAN, D.: op. cit., s. 248.

¹¹³ Aj tu trojica vzbudila záujem službukonajúceho personálu: keď tlačový tajomník prezidenta R. S. Baker vstúpil do svojej kancelárie v hoteli Crillon, „smrdelo v nej ako v košiari. (...) Delegácia mala na sebe hrubé biele kabátce z ovčej vlny, nádherne ozdobené červenou výšivkou a vysoké huňaté kozácke (!) čiapky čiernej farby (...)“; PERMAN, D.: op. cit., s. 248.

¹¹⁴ Pravdepodobne šlo o spomenuté memorandum podhalianských „maximalistov“. Nie je bez zaujímavosti, že na prelome februára a marca 1919 sa v pohraničnom okrese Spišská Stará Ves uskutočnili hneď dve početné manifestácie, kde sa miestne obyvateľstvo vyslovilo za ČSR; podobne účastníci županskej porady 9.-10. 3. označili poľské aspirácie na severe Slovenska ako „[b]ezzákľadné“; BIELOVODSKÝ, A.: op. cit., s. 65; HRONSKÝ, M.²: op. cit., s. 223; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 99, 188-189; LUNDGREEN-NIELSEN, K.: op. cit., s. 276; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 32-33; MATULA, P.: op. cit., s. 26; MIŠKOVIČ, A.: op. cit., s. 47; PERMAN, D.: op. cit., s. 248; SULAČEK, J.²: op. cit., s. 202, 203, 212-213.

v rýchlom slede už 6. apríla sa hraničné subkomisie skutočne dohodli na delimitácii Těšínska aj na čiastočnej úprave priebehu hraničnej čiary na Spiši. Záver, podľa ktorého mala štátna hranica prebiehať po hlavnom hrebeni Vysokých Tatier, znamenal priznanie Bielovodskej a Javorovej doliny s obcou Javorina poľskej strane¹¹⁵. Subkomisie však nemali výkonné právomoci, a tak si aj táto alternatíva musela počkať na definitívne posúdenie NRK, ktorej bola správa posunutá 14. apríla.

V prvej polovici apríla sa celý československo-poľský spor dal opäť do pohybu. Z popudu ministra zahraničných vecí USA R. Lansinga začala Dohoda hľadať cestu k riešeniu *á la amiable*, po ktorom pravidelne volali hlasy na oboch stranách¹¹⁶. Štátny sekretár prišiel s návrhom, aby hraničný problém prerokovali dve dvojice zástupcov sporných strán, pričom tieto rozhovory by sa nepovažovali za priamu súčasť konferencie. Samostatný rámec mohol prispieť k uvoľnenejšej atmosfére, ktorá by uľahčila hľadanie riešenia. R. Lansingovi prirodzene neuniklo, že kuloárne rozhovory československých a poľských delegátov zrejme nemožno považovať za osvedčený všeliak na všetky problémy bilaterálnych vzťahov, preto 13. apríla načrtoval prezidentovi Wilsonovi perspektívu mediácie: „ Ak sa [sporné strany] nedohodnú, mohli by stlmiť rozpory na najmenšiu možnú mieru (*to the smallest compass*) a potom pozvať vzájomne prijateľnú tretiu stranu, aby spor rozriešila“. Šéfovi americkej diplomacie zrejme odľahlo, keď na jeho iniciatívu pristúpil najskôr I. J. Paderewski¹¹⁷ a neskôr aj E. Beneš¹¹⁸ a celý konciliačný mechanizmus sa mohol uviesť do chodu – mimokonferenčný rámec totiž znamenal vypojenie Francúzska z celej záležitosti, čo vzhľadom na jeho prestíž a vysokú mieru zaangažovanosti v záležitostiach nástupníckych štátov mohlo vyvolať protesty Quai d'Orsay¹¹⁹. Hoci nemožno očakávať, že by už prvé stretnutia¹²⁰ priniesli výraznejší posun

---

¹¹⁵ Keďže nevieme, aký priebeh hraničnej čiary návrh predpokladal po opustení vysokohorského hrebeňa, nedá sa odhadnúť, ktoré ďalšie spišské obce sa mohli ocitnúť na poľskej strane hranice; podľa poľských autorov malo Poľsko na území Spiša získať dvanásť obcí. Tvrdenie poľskej historičky, že hraničná čiara na Orave mala prebiehať „ pozdĺž Popradu“, je zmätočné, uvedená rieka preteká Spišom; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 99, 120-121; LUNDGREEN-NIELSEN, K.: op. cit., s. 250-251; PERMAN, D.: op. cit., s. 249; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 46.

¹¹⁶ Poľskí autori mylne kladú Lansingovú iniciatívu až do mája 1919. Myšlienka rozhovorov Beneš – Dmowski sa objavila už 2. 4. na stretnutí msgr. dr. M. Blahu, jedného z mála Slovákov v československej delegácii v Paríži, a J. Londzina; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 234; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 108; ŁAPTOŚ, J. – ROJEK, W.: op. cit., s. 81; LUNDGREEN-NIELSEN, K.: op. cit., s. 251; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 45.

¹¹⁷ Stalo sa tak na stretnutí Paderewski – Lansing 12. 4. R. Dmowski ešte koncom marca odmietal zasadiť za bilaterálne rozhovory z obavy, aby takáto snaha nevyznela ako prejav slabej vyjednávacej pozície; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 107, 117.

¹¹⁸ Po stretnutí 16. 4.; *ibid.*, s. 117-118.

¹¹⁹ Francúzsky patronát nad novovzniknutými stredoeurópskymi štátmi prinášal so sebou zaujímavé fenomény. Ako príklad uveďme krízu loajality, spojenú s pôsobením vojenských misí pri generálnych štáboch armád jednotlivých štátov: tieto jednotky boli súčasťou francúzskej armády a ako také mali

na ceste ku kompromisu, 23. apríla reprodukoval americký delegát H. White NRK dojem svojho predstaveného, že E. Beneš a I. J. Paderewski sú už veľmi blízko k dohode. Na Radu tým zapôsobil natoľko, že Lansingovu iniciatívu jednoznačne podporila, ba po vysvetlení, podanom J. Larochem, ktorý zastúpil v tom okamihu neprítomného J. Cambona, schválila aj návrh čiary, na ktorej sa hraničné subkomisie dohodli začiatkom mesiaca. Z vyjadrenia J. Laroche vyplýva, že spojená komisia považovala hraničnú čiaru prechádzajúcu na Spiši po hlavnom tatranskom hrebeni za výraz kompromisu, pretože aj tak „sa niekoľko poľských obcí nachádza južne od tejto čiary“, a teda takto stanovený úsek československo-poľských hranice nerešpektoval bezvýhradne ani etnografické kritérium, prinajmenšom z poľského uhla pohľadu¹²¹. Počas apríla a mája 1919 sa postupne uskutočnilo niekoľko kôl rozhovorov E. Beneša s I. J. Paderewskim, resp. R. Dmowskim, a to aj napriek tomu, že už po týždni sa československá strana sťažovala na neústupnosť Poliakov¹²². V tomto prípade mohlo ísť z časti o rétorickú figúru, keď podľa K. Kramára ponúkala druhá strana predovšetkým za Těšín kompenzácie na Hornom Sliezsku, ba dokonca súhlas s tým, aby Karviná a strategická Košicko-bohumínska dráha zostali republike¹²³. Je však rovnako dobre možné, že sa do československého stanoviska premietli aj vnútropolitické nálady, keď sa samotný Těšín stával *conditio sine qua non*, ktorá pochopiteľne zatienila ostatné sporné body¹²⁴. Aj preto neprekvapuje, že ešte v druhej polovici mája E. Beneš do Prahy oznamoval: „O Spiši a Orave sa na konferenciách vôbec nehovorí a nejedná“, hoci, ako sme práve ukázali, nedávne udalosti svedčili skôr

---

konsolidovať vznikajúce ozbrojené sily toho-ktorého štátu v súlade s politikou a potrebami Paríža, nezriedka sa však stávalo, že prijali lojalitu toho štátu, v ktorom pôsobili, a teda sa mohli poľahky dostať do sporu so svojimi krajanmi a kolegami, nostrifikovanými v susednom štáte. Takýto spor prirodzene znamenal nesúlad vo vnútri francúzskeho aliančného systému, a ako taký sa preniesol aj do metropole a jeho interné riešenie značne komplikovalo a spomaľovalo riešenie otázky, ktorá ho vyvolala. Podobný vplyv na fungovanie konciliačných snáh konferencie malo aj lobovanie zúčastnených strán medzi dohodovými delegátmi, najčastejšie opäť medzi úradníkmi Quay d'Orsay; LUNDGREEN-NIELSEN, K.: op. cit., s. 250; PERMAN, D.: op. cit., s. 234; WANDY CZ, P. S.: op. cit., s. 88.

¹²⁰ Dialóg sa podarilo otvoriť 18. 4.; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 235, pozn. 121.

¹²¹ D. Perman prehliadla dočasnú neprítomnosť J. Cambona na rokovaní NRK, preto v jej podaní nevystupuje J. Laroche. Podobne názor o predpolí, ktoré by Poľsko získalo voči ČSR úpravou bývalej haličsko-uhorskej hranice, sa týkal Oravy (a nie Spiša), kde komisia úpravy neodporúčala a zaznel z úst J. Laroche; FRUS, PPC, vol. IV, s. 607-608, 610-611; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 111-114; LUNDGREEN-NIELSEN, K.: op. cit., s. 274-275; PERMAN, D.: op. cit., s. 235-236, 249; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 46.

¹²² Československá diplomacia nevkladala do prebiehajúcich rozhovorov príliš veľké nádeje, E. Beneš sa v rozhovore s americkým ministrom zahraničných vecí už 24. 4. vyjadril, že „najlepším riešením by bolo rozhodnutie mierovej konferencie“ na báze expertov, *ergo* špecializovaných komisií; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 119-120.

¹²³ Ak bol I. J. Paderewski ochotný prísť s návrhmi tohto charakteru, môžeme predpokladať, že bol voči bilaterálnym rozhovorom skutočne optimisticky naladený, ako to tvrdí D. Perman; PERMAN, D.: op. cit., s. 238.

¹²⁴ Porov. GASIOROWSKI, Z. J.¹: op. cit., s. 180.

o opaku¹²⁵. Ticho panujúce okolo československo-poľskej hranice na Slovensku ale neznamenalo, že riešenie sporu je na dosah ruky. Presne tak, ako to predpokladal R. Lansing, na scéne sa objavila myšlienka arbitráže – ako o arbitrovi sa uvažovalo o Kráľovstve SHS, no juhoslovanská kandidatúra sa stretla s nesúhlasom poľskej strany¹²⁶. Rokovania našli priaznivú odozvu na stránkach parížskej tlače, 23. mája sa vplyvné „Le Temps“ optimisticky vyjadrili o tendencii československo-poľského pomeru¹²⁷. O dva dni nato došlo k stretnutiu T. G. Masaryka s I. J. Paderewskim¹²⁸, na ktorom sa zrodila myšlienka dvojstranných rozhovorov o konfliktných otázkach, rozdeľujúcich Prahu a Varšavu – pre obe strany sa tak ukázala cesta, ako vylepšiť svoje medzinárodno-politické postavenie¹²⁹.

Za takejto atmosféry došlo 28., resp. 30. mája 1919 k nadviazaniu diplomatických vzťahov medzi Československom a Poľskom¹³⁰. Pri tejto príležitosti sa odohrali rozhovory medzi prezidentom Masarykom a I. J. Paderewskim. Československý prezident tu údajne vyjadril ochotu republiky „vziať ohľad na poľské požiadavky na Spiši, Orave a v Čadci“,

---

¹²⁵ J. Valenta kladie rozhovory na začiatok apríla, no edované archívne pramene posúvajú prvé kolo dialógu až do druhej polovice mesiaca, po čom nasledujú ďalšie kolá na prelome apríla a mája a okolo polovice mája; BÍLEK, J. – KOKEŠOVÁ, H. – QUAGLIATTOVÁ, V. – SWIERCZOVÁ, L. (edd.): op. cit., dok. 220, s. 354 – K. Kramář T. G. Masarykovi, 25. 4. 1919; tamže, dok. 221, s. 356 – K. Kramář T. G. Masarykovi, 29. 4. 1919; tamže, dok. 222, s. 357-358 – K. Kramář T. G. Masarykovi, 2. 5. 1919; tamže, dok. 227, s. 368 – K. Kramář T. G. Masarykovi, 13. 5. 1919; DČZP, sv. 2/1, dok. 206, s. 328, pozn. 1 – E. Beneš B. Štěpánkovi (telegram), 20. 5. 1919, 15.00; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 135; PERMAN, D.: op. cit., s. 235-236.

¹²⁶ HOUDEK F.: op. cit., s. 314; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 454.

¹²⁷ Optimistický tón prevládol aj v reči, ktorú 22. 5. predniesol I. J. Paderewski na pôde Sejmu; LUNDGREEN-NIELSEN, K.: op. cit., s. 340; ŁAPTOŚ, J. – ROJEK, W.: op. cit., s. 81.

¹²⁸ Československý prezident vyjadril vôľu stretnúť sa s premiérom Paderewskim už koncom apríla 1919, keď v Prahe konferoval so Z. Lasockim, niekdajším ríšskym poslancom a predsedom haličskej KRZ. T. G. Masaryk pri tejto príležitosti navrhol usporiadať rozhovory vládnych delegácií o sporných otázkach; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 133-135; KAMIŇSKI, M. K. – ZACHARIAS, M. J.: op. cit., s. 26; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 120; ŘÍČKOVÁ, P.: op. cit., s. 32.

¹²⁹ Z. K. Cesarz dáva projekt dvojstranných rokovaní do súvisu s výzvou NRK z 6. 5., no v tomto prípade mohlo ísť iba o podnet otvoriť nové kolo rozhovorov, konajúcich sa na základe Lansingovej iniciatívy; CESARZ, Z. K.: op. cit., s. 105; LUNDGREEN-NIELSEN, K.: op. cit., s. 340; o československých motívoch pozri: KAMIŇSKI, M. K.²: *Czesko-polskie rozmowy polityczne w Krakowie (21.-29. lipca 1919). Przykład pozornego dialogu* In: OPDZ, s. 21; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 453.

¹³⁰ Bilaterálne vzťahy boli nadviazané, na základe iniciatívy šéfa československej diplomacie zo 17. 5., na úrovni vyslanectiev, cesta k ich riadnemu fungovaniu ale nebola jednoduchá. Za poľského vyslanca v Prahe bol dezinovaný St. Patek, neskôr novinár a blízky spolupracovník R. Dmowského E. Piltz; ten sa však ešte pomerne dlhý čas zdržiaval vo Varšave. Až začiatkom augusta 1919 otvorili poľské zastupiteľstvo *charge d'affaires* L. Malczewski a legačný radca A. Wysocki (no podľa A. Szklarskej-Lohmannovej druhý menovaný dorazil do Prahy až v júni 1920). Oficiálnu diplomatickú aktivitu ČSR v Poľsku začal Vl. Radimský v júli 1919, sprvu ako vládny delegát, neskôršie v hodnosti *charge d'affaires*. Štandardné pomery sa na zastupiteľských úradoch rozbehli až od jari 1920; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 251; DEJMEK, J. – KOLÁŘ, Fr. a kol. (edd): op. cit., s. 22; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 135-136; LUNDGREEN-NIELSEN, K.: op. cit., s. 341; ŁAPTOŚ, J. – ROJEK, W.: op. cit., s. 82; *Příručka o navazování diplomatických styků a diplomatických zastoupení Československa v cizině a cizích zemí v Československu 1918-1985*. MZV ČSSR, Praha 1985, s. 145; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 48-49; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 453-454.

ak Varšava zrezignuje z Karvinej. Obe strany zároveň potvrdili myšlienku dvojstranných rokovaní o sporných otázkach, ku ktorým malo dôjsť v letných mesiacoch, I. J. Paderewski navrhol za miesto konania Krakov¹³¹.

Hoci počas jarných mesiacov búrlivého roku 1919 postupne pokračoval prechod od provizórnych k štandardným československo-poľským bilaterálnym vzťahom, nemožno povedať, že by sa situácia na Spiši jednoznačne upokojila. Varšava sa totiž rozhodla využiť ťažkosti, ktoré československej brannej moci vznikli v súvislosti so „severným ťažením“ Maďarskej republiky rád, k postupu južným smerom. Už 6. júna adresoval „československý“ referent Wierzbowej St. Bratkowski svojim nadriadeným memorandum, v ktorom vyzýval na intervenciu na „evakuovanom“ Spiši. „[A]k dnes naše vojská neobsadia Spiš,“ písal referent Bratkowski, „obsadia ho Maďari, a v prípade nového zvratu vo vojne – opätovne a natrvalo Česi“. Aby sa predišlo nepriaznivému dojmu, ktorý by v diplomatických kruhoch mohol vyvolať poľský vojenský zásah na území dohodového spojenca, odporúčal autor memoranda oznámiť prezidentovi Masarykovi, eventuálne šéfovi francúzskej vojenskej misie v Prahe (a zároveň náčelníkovi Hlavného štábu československej armády) gen. M. C. J. Pellému, že poľské oddiely obsadzujú Spiš „za účelom ochrany pred maďarským plienením“; súčasne mala depeša do Budapešti vysvetliť, že Varšava sa zaangažovala na Spiši „z čisto taktických dôvodov“. Obsadenie „prínajmenšom poľskej časti Spiša“ bolo pre St. Bratkowského „vecou cti“¹³².

Do Prahy informácia o poľských zámeroch kuloárne dorazila už 5. júna, o tri dni na to informovalo Zamini – vedené B. Štěpánkom – o tejto eventualite vývoja na Spiši E. Beneša¹³³. Preto hlásenie gen. E. Hennoqua z 12. júna, že „Poliaci vpadli na Spiš pod zámienkou zachovania verejného poriadku a protiboľševického zásahu“, nemohlo Prahu príliš prekvapiť, B. Štěpánek odtelegrafoval svojmu predstavenému výzvu na zloženie protestu pred NRK¹³⁴. Aj správa zo 16. júna, keď minister národnej obrany V. Klofáč telegrafoval E. Benešovi do Paríža, že „(...) Poliaci (...) vpadli na Spiš a obsadili

---

¹³¹ Ohľadne nového kola bilaterálnych rozhovorov neexistovalo nijaké odporúčanie Dohody, ako to tvrdí Z. Pástor; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 135; PÁSTOR, Z.: op. cit., s. 14; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 46-47.

¹³² Podobne sa o obsadenie územia zasadzoval poľský delegát pri MM-T Wł. Günther; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 141-142, 145-146.

¹³³ *Ibid.*, s. 142-143.

¹³⁴ Varšava pochopiteľne počítala s takýmto scenárom, preto 13. 6. telegrafoval viceminister zahraničných vecí A. Skrzyński I. J. Paderewskému do Paríža, že „12. 6. boľševici vpadli na Spiš (...) obyvateľstvo prosí o obsadenie územia naším vojskom“. Je zaujímavé, že Wierzbowa predpokladala tento postup po dohode s E. Benešom. Proti intervencii sa jednoznačne postavil T. G. Masaryk; *ibid.*, s. 143.

Kežmarok¹³⁵, bola mienená skôr ako nástroj na rozvírenie parížskej atmosféry; po vojenskej línii už zasiahol gen. Pellé, keď požiadal šéfa francúzskej vojenskej misie vo Varšave gen. Henrysa, aby sa zasadil o ústup poľských jednotiek zo Spiša. Rovnako 16. júna dostala Wierzbowa prísnu inštrukciu od premiéra a ministra zahraničných vecí I. J. Paderewského: „Vojsko zo Spiša a Oravy treba okamžite stiahnuť“¹³⁶.

Motívy poľského konania, akokoľvek jednoznačne vyznievajú vo svetle citovaného memoranda St. Bratkowského, nie sú celkom jasné. Ak sa aj pozorovatelia nazdávali, že Varšava sa pokúsila o vytvorenie *fait accompli*, zdá sa, že na vysvetlenie intervencie na Spiši to nestačí. Aj na MSZ, aj v generálnom štábe, si uvedomovali, aký nepriaznivý dojem vyvolá invázia na územie dohodového spojenca v Paríži. Poľská medzinárodno-politická pozícia mohla značne utrpieť a v stávke by sa razom ocitli poľské záujmy v Haliči. Preto sa varšavská vláda aj generálny štáb poponáhľali v Paríži vysvetliť, že „nehodlajú využiť súčasné československé ťažkosti na krátkodobé zisky“. Fakt, že k postupu poľských oddielov došlo napriek zákazu J. Piłsudského z 12. júna, údajne na žiadosť miestneho obyvateľstva, otvára otázku, kto konkrétne stál za touto aktivitou. Bol postup na Spiši koordinovaný s Varšavou, alebo sa – vzhľadom na jeho miestny rozmer – objavil na scéne ako iniciatíva niektorého miestneho veliteľa z krakovského vojenského okruhu, napríklad plk. A. Galicu, ktorý velil novotargským Podhalianským strelcom? Zámienka, podľa ktorej sa intervencia uskutočnila na žiadosť obyvateľstva údajne „evakuovaného“ územia, nahrávala poľským aspiráciám: ak Československo nie je schopné zabezpečiť bezpečnosť etnicky sporného regiónu a musí byť zastúpené svojím konkurentom, treba ešte raz zvážiť nárok Prahy na toto územie, a to so zreteľom na jeho životné potreby. Pri prehodnocovaní by pravdepodobne došlo k zlepšeniu poľskej pozície, čo by v konečnom dôsledku mohlo privodiť zisk Spiša pre Varšavu¹³⁷. V skutočnosti celý

---

¹³⁵ Poľské vojsko vtedy dosiahlo čiaru Tatranská Lomnica – Slovenská Ves – Veľký Lipník. Kežmarok leží juhozápadne od tejto čiary, ministerstvo teda nemalo presné správy. Nevieime, ako dlho sa tieto jednotky zdržali na Spiši; DČZP, sv. 2/1, dok. 254, s. 372-373 – J. Klofáč E. Benešovi (telegram), 16. 6. 1919, 20.00; FRIEDL, J.: *Na jedné frontě. Vztahy československé a polské armády za druhé světové války (=Sešity ÚSD AV ČR, sv. 40)*. ÚSD AV ČR, Praha 2005, s. 25; HOUDEK, F.: op. cit., s. 318; HRONSKÝ, M.¹: op. cit., s. 189; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 143-144; ROSZKOWSKI, J. M.²: op. cit., s. 824; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 49; SULAČEK, J.²: op. cit., s. 203.

¹³⁶ KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 144; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 118-119.

¹³⁷ Počas vojnového konfliktu s maďarskými bolševikmi pod Tatrami operovali tylové útvary československej armády, nachádzali sa tu významné sklady vojenského materiálu. Tvrdenie A. Szklarskej-Lohmannovej o evakuácii Spiša, kvôli ktorej vyvstala potreba chrániť susedné Krakovské vojvodstvo, je prinajmenšom skresľujúce. K. Lundgreen-Nielsen uvádza, že poľská aktivita na Spiši sa stretla s nechápavým postojom britskej vojenskej misie vo Varšave; CHALUPECKÝ, I. a kol.: *Dejiny Popradu*. Vydavateľstvo Oriens, Košice 1998, s. 203-206 (autorom predmetnej kapitoly je J. Sulaček); KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 119; LUNDGREEN-NIELSEN, K.: op. cit., s. 400-401, 577, pozn. 189; ROSZKOWSKI, J. M.¹: op. cit., s. 56, 58; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 49.

incident len sproblematizoval poľské polozenie, 20. júna bol I. J. Paderewski priznať šéfovi britskej diplomacie, že poľská armáda obsadila Starú Ľubovňu a okolie (na popud miestneho obyvateľstva), no zároveň zdôraznil, že šlo o provizórne opatrenie a že Varšave záleží na dobrých vzťahoch so susednými štátmi¹³⁸.

V konečnom dôsledku vojenskej angažmá na Spiši nielen nezlepšilo výhliadky Varšavy, ale ohrozilo budúcnosť poľskej zvrchovanosti aj na ďalších, *nota bene* rozľahlejších ašpirovaných územiach. Situácia na južnom Slovensku sa ale po čase stabilizovala, republika čoskoro znovunadobudla svoje pozície aj pod Tatrami¹³⁹. Všeobecná tendencia nenechávala nikoho na pochybách – od politiky ozbrojených vystúpení sa postupne upúšťalo v prospech diplomacie. Za potvrdenie tohto trendu považujeme bilaterálne rozhovory, ktoré sa uskutočnili v Krakove v druhej polovici júla 1919¹⁴⁰.

Impulz od otvorenia dialógu k jeho uskutočneniu prišiel z poľskej strany. 26. júna požiadal premiér Paderewski Prahu o oznámenie menoslovu československej delegácie pre proponované rozhovory. 3. júla potom oznámil nomináciu varšavskej vlády. V zostave, ktorej predsedom sa stal prof. St. Grabski, predseda zahranično-politického výboru Sejmu, sa popri jeho kolegoch z parlamentných lavíc (E. Adam, I. E. Daszyński, J. Londzin, R. Kunicki) objavilo aj niekoľko činovníkov tješínskej Rady Narodowej¹⁴¹ a ako expert pre záležitosti Oravy a Spiša profesor histórie Jagiellonskej univerzity v Krakove Wł. Semkowicz¹⁴².

---

¹³⁸ KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 144.

¹³⁹ Autorovi nie sú známe nijaké konkrétne incidenty z tohto obdobia, preto je možné, že tvrdenie A. Szklarskej-Lohmanowej, podľa ktorej sa poľské oddiely postupne stiahli počas návratu československého vojska, zodpovedá skutočnosti; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 49.

¹⁴⁰ Podľa vedomostí autora československá historiografia nevenovala krakovským rozhovorom prílišnú pozornosť, preto o nich pojednáva podrobnejšie. Stručne: ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 856; CESARZ, Z. K.: op. cit., s. 105; CIAGWA, J.¹: op. cit., s. 154; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 251; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 158-179; KAMIŃSKI, M. K. – ZACHARIAS, M. J.: op. cit., s. 27; KLIMKO, J.¹: op. cit., s. 50-51; KLIMKO, J.²: op. cit., s. 111; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 18; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 120-121; LUNDGREEN-NIELSEN, K.: op. cit., s. 401; MELNÍKOVÁ, M.: *Formovanie severných hraníc Slovenska v 20. storočí* In: OPDZ, s. 149; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 33; MAJERÍKOVÁ, M.²: op. cit., s. 178; MELNÍKOVÁ, M. – VRABCOVÁ, E.: op. cit., s. 18; ORLOF, E.²: op. cit., s. 40-41; ROSZKOWSKI, J. M.¹: op. cit., s. 58; ROSZKOWSKI, J. M.²: op. cit., s. 825; SULAČEK, J.²: op. cit., s. 206; TEMPERLEY, H. N. V. (ed.): op. cit., s. 358-359; VARÍNSKY, V.: op. cit., s. 135; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 454-456.

¹⁴¹ RNKC zastupovali Wł. Byrko, K. Piątkowski, Wł. Michejda, avšak aj poslanci J. Londzin a R. Kunicki. Pravdepodobne na základe odbornosti Varšava nominovala J. Czaplińskiego; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 158, 169; KAMIŃSKI, M. K.²: op. cit., s. 21.

¹⁴² Už 23. júna poinformoval viceminister zahraničných vecí svojho predstaveného, že „by súhlasilo s prianím náčelníka štátu a parlamentných kruhov,“ aby bol prof. Semkowicz nominovaný do poľskej delegácie na plánované rozhovory. Špeciálne pre „spišsko-oravskú záležitosť“ mal byť kooptovaný aj poslanec Sejmu Olszewski – nevieme posúdiť, z akého titulu; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 158.

Československá nominácia vznikala pomalšie. Až 5. júla podalo Zamini E. Benešovi do Paríža správu, podľa ktorej mal ako hlavný vyjednávač vystupovať sekčný šéf dr. B. Štěpánek. Správa ďalej zdôraznila politickú potrebu nominovať miestnych aktivistov. E. Beneš zaujal k situácii kladné stanovisko a po troch dňoch odobril vymenovanie B. Štěpánka do pozície vládneho komisára. Hlavné slovo pri kreovaní delegácie získal Zemský národný výbor pro Slezsko. Ten po úvahe navrhol účasť poslancov Národného zhromaždenia J. Prokeša a J. Špačka, rovnako ako aj svojich členov R. Videtiča, F. Pelca, R. Matouša, B. Kleca a M. Rybáka; v polohe odporúčania zostala účasť odborného historika. Návrh bol 15. júla prejednaný na spoločnom zasadnutí vlády a zahranično-politického výboru Poslaneckej snemovne. Toto grémium následne do zostavy dokooptovalo B. Štěpánka, popredného právneho historika prof. J. Kaprasa a A. Krajzla¹⁴³.

V Paríži sa medzitým objavila nová Lansingova iniciatíva, ktorá tlačila na rýchle uzavretie dohody. Podľa záverov zasadnutia Rady z 12. júla mal byť obom stranám poskytnutý priestor desiatich dní na urovanie sporu vyjednávaním¹⁴⁴. Po tom, ako

---

¹⁴³ KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 158-159; KAMIŇSKI, M. K.²: op. cit., s. 22.

¹⁴⁴ NRK takto rozhodla ohľadom tešínskej otázky ako celku. Je ale zaujímavé doplniť, že ako nasledujúci bod programu sa na zasadnutí, pravdepodobne na popud americkej delegácie, objavila „otázka Oravy“, konkrétne návrh R. Lansinga na bližšie nešpecifikované rozdelenie územia. Prítomný J. Cambon namietol, že „výbor (t.j. zrejme spojené hraničné subkomisie československého a poľského výboru – pozn. PJ) (...) sa rozhodol priznať Oravu ČSR ako kompenzáciu“. Nevieme, o akú kompenzáciu presne išlo, môžeme sa len domýšľať, že dohodová diplomacia tu zamýšľala získať priestor na presadenie delimitácie Tešínska. Lansingov zástupca H. White NRK oznámil, že 28. 6. amerického prezidenta navštívili dvaja sedliaci, ktorí vystupovali v mene 50 000 obyvateľov regiónu (a žiadali jeho pripojenie k Poľsku). Toto tvrdenie amerického diplomata je ale veľmi problematické, koncom júna 1919 v Paríži žiadna goralská delegácia nepôsobila, preto tu môžeme uvažovať prakticky iba o odkaze na skupinu F. Machaya, ktorá konferenciu navštívila v jarných mesiacoch. Túto hypotézu podporuje, na základe amerického archívneho materiálu, aj K. Lundgreen-Nielsen. Podľa dánskeho historika v spomenutý júnový deň „(prezident – dopl. PJ) Wilson triedil svoje dokumenty (pred odchodom z Paríža – dopl. PJ) a našiel fotografie poľských horalov, ktorí boli v Paríži v marci-apríli 1919, spomenul si na stretnutie s nimi a opýtal sa Lansinga (...), či by ešte bolo možné upraviť hranicu tak, ako si to želali Poliáci“. Podľa D. Perman sa Wilson obrátil na štátneho sekretára práve spomenutého 28. 6., keď mu adresoval list, v ktorom napísal, že našiel fotografie „prostých sedliakov (...), ktorí prišli až do Paríža poprosiť, aby ich drobný horský kraj (*their little mountain pocket*) bol pričlenený k Poľsku“. H. White bol teda na zasadnutí NRK nepresne informovaný. Je zaujímavé, že hoci sa machayovci zasadzovali o poľskú príslušnosť Oravy a Spiša, v konečnom dôsledku otvorili iba „otázku Oravy“, teda územia, odkiaľ pochádzal vodca skupiny F. Machay. Oproti aprílovým licitáciám klesol aj počet údajne poľského obyvateľstva. Čeliac novým skutočnostiam, J. Cambon navrhol zvolať spoločné zasadnutie oboch zainteresovaných výborov. A. J. Balfour na tomto mieste zdôraznil, že „prezident Wilson si veľmi želá, aby sa táto otázka riešila ihneď“, je teda zrejme, že zaneseniu záležitosti do programu NRK predchádzali anglo-americké konzultácie. Francúzsky ministerský predseda G. Clemenceau za tohto stavu podporil myšlienku J. Cambona, aby sa celá vec vrátila na prejednanie špecializovaným komisiám, zároveň tiež podotkol, že tieto „by sa nemali cítiť viazané k návratu (na pozíciu – dopl. PJ) etnografickej hranice“, čím chcel dať *de facto* najavo nevôľu Paríža s výraznými úpravami. Postoje dohodových špičiek sa začiatkom leta 1919 v otázke priebehu československo-poľskej hraničnej čiary očividne nezhodovali, keď USA a Veľká Británia preukázali ochotu akceptovať poľské postuláty o národnostných pomeroch v problematických pohraničných oblastiach, zatiaľ čo Francúzsko bralo ohľad na československé argumenty strategickej a hospodárskej povahy. Nemožno vylúčiť, že júnová ofenzíva maďarských boľševikov otriasla dôverou

generálny sekretár mierovej konferencie P. E. Dutasta hneď 13. júna zaslal delegáciám sporných strán oznamovaciu nótu, informoval E. Beneš Prahu 14. júla a od tohto dňa bežala veľmocenská lehota. Ak by sa rokovania nestretli s úspechom, prevezme Rada celú záležitosť do vlastných rúk. Pravdepodobne tento nátlakový rámec sa podpísal pod presvedčenie E. Beneša, že rozhovory skončia v slepej uličke a spor sa ocitne na parížskom fóre. 17. júla B. Štěpánek pred zahranično-politickým výborom Poslaneckej snemovne tlmočil súhlasný názor prezidenta Masaryka a podotkol, že v takejto situácii Varšava získa taktickú výhodu, pretože bez ohľadu na priebeh a najskôr efemérne výsledky dialógu sa jej do rúk dostane argument o nevine ohľadne predlžovania napätého pomeru. Československá diplomacia v tomto okamihu nebrala príliš v úvahu nelichotivé položenie Poľska vo vojne so Sovietmi – Varšava bola existenčne závislá na politickej i materiálnej podpore Dohody, transporty vojenského materiálu prechádzali cez československé územie. Preto by bolo logickejšie očakávať od poľskej strany ochotu k zmierlivému výsledku¹⁴⁵.

V predvečer rokovaní sa udialo ešte niekoľko zmien v personálnom obsadení. 18. júla Wierzbowa upovedomila Černínsky palác o dokooptovaní poslancov Sejmu St. Osieckého a F. Bardla. V odpovedi na tento krok oznámil B. Štěpánek po príchode československej delegácie do Krakova doplnenie svojho tímu o poslanca A. Hajna a podpredsedu Poslaneckej snemovne Fr. Udržala; Fr. Udržal v Krakove pôsobil od 22. júla, A. Hajna v konečnom dôsledku nahradil parlamentný kolega F. Sís¹⁴⁶. Ako vidno, diplomatický tlak Paríža si vyžiadal početné a skutočne reprezentatívne obsadenie

---

Angloameričanov v trvácnosť ČSR; *Documents on British Foreign Policy 1919-1939. First Series, vol. 1: 1919*, edd. E. L. WOODWARD – R. BUTLER. His Majesty Stationary Office, London 1947 (ďalej DBFP, 1st Ser., vol. I), s. 79-80; FRUS, PPC, 1919, vol. VII, s. 116-117; LUNDGREEN-NIELSEN, K.: op. cit., s. 401; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 159, 188-189; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 119; PERMAN, D.: op. cit., s. 249-250; WANDYCZ, P. S.: op. cit., s. 96.

¹⁴⁵ Poľská snaha o etnografickú hranicu údajne počítala s dopravnými a hospodárskymi koncesiami ČSR v podobe výhodných dodávok uhlia a haličskej nafty; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 251; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 159-160, 167; KAMIŃSKI, M. K.²: op. cit., s. 22-24; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 49-50; WANDYCZ, P. S.: op. cit., s. 96.

¹⁴⁶ Ostrú formuláciu prezentuje A. Szklarska-Lohmannowa, keď tvrdí, že v československej delegácii dominovali „tėššínski šovinisti“ (zatiaľ čo z dvanástich delegátov iba päť zastupovalo ZNVS); historička zároveň dodáva, že aj na poľskej strane zasadli protičesky orientovaní miestni aktivisti (v podobnom pomere). S prekvapivou iniciatívou prišla v momente kooptácie RNKC, keď sa jej podarilo primäť Wierzbowu k tomu, aby vyjadrila pochybnosti, či blížiacie sa rozhovory prispejú k riešeniu sporu, nakoľko na „českej“ strane zasadnú delegáti „známi svojím nekompromisným (*nieprzejednaným*) nacionalizmom a protipoľskou činnosťou“; z tohto dôvodu sa RNKC dožadovala, aby sa rozhovorov zúčastnila aj dohodová MM-T ako „nestranný pozorovateľ“. Opäť tu vystupuje do popredia dvojité meter RNKC, keď československý orgán analogického zamerania *a priori* považuje za šovinistické grémium. Na iniciatívu zareagoval predseda MM-T pplk. A. Tissi, keď 17. 7. požiadal československú vládu o stanovisko ohľadne prípadnej spoluúčasti MM-T na rozhovoroch. Stojí za pozornosť, že na internej porade poľskej delegácie už nepanovala istota, či prípadná prítomnosť zástupcov MM-T veci prospeje alebo nie. Napokon sa zúčastnené strany dohodli iba na priebežnom informovaní MM-T prostredníctvom styčného dôstojníka; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 167, 167-168, 169, 171; KAMIŃSKI, M. K.²: op. cit., s. 24, 25, 26; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 49-50.

rozhovorov, hoci rozrastanie sa konciliačného grémia vyvolalo obavy I. J. Paderewského o priebeh a výsledok rokovaní¹⁴⁷. Fakt, že sa v Krakove neobjavil československý delegát zastupujúci Slovensko, podčiarkuje predpoklad dominantného postavenia Těšínskeho Sliezska v agende rokovania¹⁴⁸.

Samotné rokovania odštartovali 21. júla. Prítomným zostávali štyri dni na dosiahnutie dohody; hrozba, že sa spor rozhodne na inom mieste a pri nepatrnej účasti zainteresovaných vlád, nebola teda zanedbateľná. Aby sa predišlo prípadným rušivým momentom, predsedovia delegácií B. Štěpánek a St. Grabski sa hneď na začiatku dohodli na tom, že tlače nebudú podávané nijaké informácie o dianí za rokovacím stolom. Hneď v prvý deň narazil dialóg na vážny problém, kompetencie jednotlivých delegácií neboli vzájomne kompatibilné. Československý mandát znel výlučne na těšínsku problematiku, zatiaľ čo poľská strana mala moc jednať o „všetkých sporných otáz[kach]“ medzi Poľskom a Československom, a teda aj o hraničných sporoch na Slovensku, „týkajúcich sa Čadce, Oravy a Spiša“. Takáto široká formulácia sa nestretla s pochopením československých zástupcov, no napokon vládny komisár Štěpánek pristúpil na to, že vyloží svoju kompetenciu tak, aby zodpovedala kompetenciám náprotivnej strany, za najdôležitejšiu zo sporných záležitostí však naďalej označoval Těšín¹⁴⁹. Znepokojivou pre československých delegátov mohla byť tiež informácia, ktorú pri tej príležitosti podal prof. St. Grabski, že uvedenie záverov dvojstranných rokovaní do života si vyžaduje ich potvrdenie varšavskou vládou, ergo, v zmysle tzv. *malej ústavy*¹⁵⁰, ratifikáciu Sejmom. Takto sa rozhovory na pomerne úzkej medzivládnej úrovni stávali odrazu predmetom poľskej vnútropolitckej debaty. Prof. Grabski však prítomných československých zástupcov ubezpečil, že „zloženie našej delegácie, v ktorej majú svoje zastúpenie takmer

---

¹⁴⁷ Obdobné hlasy zaznievali aj v československej tlači. Na okraj poznamenávame, že pri poľskej delegácii pracovala ešte päťčlenná skupina pravdepodobne konzultantov (M. K. Kamiński uvádza, že sa pätica ďalších delegátov – medzi nimi napríklad referent Wierzbowej St. Bratkowski – „zúčastňoval[a] rokovaní“, nijako však nekonkretizuje pozíciu jednotlivých uvedených osôb), ako aj vládny pozorovateľ St. Patek; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 169, 177; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 50.

¹⁴⁸ Podľa J. Suláčka bol za člena československej delegácie menovaný aj spišský župan dr. J. Rumann, ide však o ojedinelú zmienku bez akýchkoľvek bližších informácií, preto ju registrujeme s výhradami; SULAČEK, J.¹: op. cit., s. 124.

¹⁴⁹ Tu sa B. Štěpánek priblížil stanovisku druhej strany, nakoľko aj Poliáci pokladali Těšínko za prioritu a chceli o ňom vyjednávať nezávisle na Orave a Spiši; ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 856; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 169, 171; KAMIŃSKI, M. K.²: op. cit., s. 27.

¹⁵⁰ Šlo o dokument prijatý Sejmom 20. 2. 1919, ktorý provizórne ustanovoval základy ústavného poriadku poľského štátu, v tom aj vzťah Sejmu a „náčelníka štátu“; PAJEWSKI, J.: *Budowa Drugiej Rzeczpospolitej*. Wydawnictwo Poznańskie, Poznań²2007, s. 48.

všetky uskúpenia poľského Sejmu, garantuje potvrdenie záverov (rokovaní – dopl. PJ) Sejmom“¹⁵¹.

K meritu veci dospeli rokovania až v nasledujúci deň. I. Daszyński oficiálne tlmočil návrh poľskej vlády riešiť celý spor plebiscitom¹⁵², čo by sa zhodovalo s wilsonovským kritériom národného sebaurčenia a postulovaným záujmom Varšavy o etnografické hranice. Za plebiscitné územie boli na Spiši navrhnuté okresy Spišská Stará Ves, Kežmarok a Stará Ľubovňa, čiastočne tiež okresy Poprad a Levoča¹⁵³. S odpoveďou vystúpil Fr. Sís. Vo svojom prejave kládol dôraz na autarknosť mladého Československa a na historický aspekt štátoprávnej príslušnosti Těšínska. Za tohto stavu bolo očividné, že stanoviská sporných strán sa diametrálne rozchádzajú a dôjsť k dohode do 25. júla je *de facto* nemožné¹⁵⁴. B. Štěpánek tlmočil preto E. Benešovi do Paríža poľskú iniciatívu, aby zástupcovia oboch štátov pri parížskej konferencii požiadali Dohodu o predĺžení lehoty. Československý minister zahraničných vecí sa k otázke nestaval zamietavo, z taktických dôvodov však požadoval, aby s návrhom v Paríži vystúpila poľská strana. Poznamenal pritom, že takýmto spôsobom sa podarí získať nanajvýš ak týždeň. Po tom, ako sa tak stalo, dal 24. júla súhlas na prolongáciu vyjednávania do 5. augusta; zároveň poslal B. Štěpánkovi do Krakova odkaz, aby sa usiloval doviest' rokovania k relevantným záverom. Vývoj celej záležitosti sa jednoznačne nepozdával Rade. Na jej zasadnutí síce J. Cambon z titulu svojej pozície predsedu oboch zainteresovaných výborov referoval o stave vecí, pričom podotkol, že „vlády v Prahe a vo Varšave robia všetko, čo je v ich silách, pre dosiahnutie dohody“, a preto sú výbory naklonené myšlienke predĺžiť negociačnú lehotu – čo NRK schválila, no zároveň si už 26. júla, teda deň po uplynutí pôvodnej lehoty, vyžiadala raporty príslušných teritoriálnych komisií za účelom rozhodnutia sporu¹⁵⁵.

---

¹⁵¹ KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 170.

¹⁵² Tento spôsob riešenia naberal v poľských vládných kruhoch na popularite už počas jarných mesiacov: zahranično-politický výbor Sejmu zaň plédoval už koncom marca, 7. 4. zasa tlmočil G. Clemenceauovi plebiscitnú myšlienku I. J. Paderewski. Podobne sa za ľudové hlasovanie prihovárал J. Noulens v správe zo 17. 4.; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 115-116, 169-170, 172; ROSZKOWSKI, J. M.¹: op.cit., s. 58; WANDY CZ, P. S.: op. cit., s. 93 .

¹⁵³ Ako vidno, šlo v podstate o celý Horný Spiš, so špecifickým leitmotívom dosiahnuť aspoň v niektorých bodoch kontakt s Košicko-bohumínskou dráhou; BIELOVODSKÝ, A.: op. cit., s. 65; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 251; HOUDEK, F.: op. cit., s. 318; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 166; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 51; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 455-456.

¹⁵⁴ Preto nevieme, na akom základe Z. Pástor opiera svoje tvrdenie, že výsledkom rozhovorov bola dohoda o konaní plebiscitu, dokonca so stanovením termínu na 24. 7. 1920; historik tu sublimoval aj neskoršie udalosti, ako ich odprezentujeme v ďalšom priebehu našej práce; PÁSTOR, Z.: op. cit., s. 14.

¹⁵⁵ Oficiálne poľskú iniciatívu na prolongáciu časového rámca rokovaní predniesol prof. Grabski až 24. 7. V mene československej vlády odpovedal Fr. Udržal podľa spomenutej inštrukcie E. Beneša. Nervozitu NRK mohli vyvolať svojho druhu nekorektné relácie o priebehu jednaní, ktoré sa snáď dostali do Paríža; ako príklad uveďme správu britského pozorovateľa, kpt. P. Walsh, ktorý v liste ministrovi zahraničných vecí Jeho Veličenstva A. J. Balfourovi označil československé požiadavky doslovne ako „úplne extravagantné“;

Rozhovory sa postupne, súhlasne s predpokladom E. Beneša, dostávali do mŕtveho bodu¹⁵⁶. 28. júla sa delegáti dohodli, že ich posledné stretnutie sa uskutoční nasledujúceho dňa. Tak sa aj stalo, 29. júla sa účastníci rokovaní rozišli, aby referovali svojim vládam. Ani jedna zo zúčastnených strán nemohla osem krakovských dní považovať za svoj úspech, pre ďalší vývoj vzájomných vzťahov bolo úspechom aspoň to, že k rozhovorom vôbec došlo, predstavovali tak významný precedens *pro futuro*¹⁵⁷. Snáď z tohto zorného uhlu navrhoval T. G. Masaryk v nóte, ktorá dorazila do Varšavy 1. augusta, nové kolo rokovaní. Podobný postup zvolil aj E. Beneš, ktorý sa v ten istý deň stretol s poľským parížskym vyslancom, M. grófom Zamoyským, aby navrhol pokračovanie rozhovorov v Paríži¹⁵⁸. Do 5. augusta, teda v lehote určenej NRK na bilaterálne urovanie sporu, Varšava nezareagovala, preto sa šéf československej zahraničnej politiky bez odkladu obrátil listom na G. Clemenceaua a žiadal, aby sa otázky československo-poľských hraníc ujala sama NRK. Kladná odpoveď na návrhy E. Beneša z Brühlovho paláca dorazila až 6. augusta a na udalostí nemala už žiaden vplyv¹⁵⁹. 7. augusta zhrnul J. Cambon efemérne výsledky krakovských rokovaní pred NRK, pričom Radu informoval o Paderewského iniciatíve usporiadať nové kolo rozhovorov, tentoraz v Paríži, a zároveň sprostredkoval žiadosť E. Beneša o ďalšiu audienciu. Myšlienka bilaterálnych československo-poľských rokovaní však už stratila na atraktivite. Dohoda cítila, že ďalšie kolo by takmer určite iba oddialilo vyriešenie sporu, preto v súlade so svojimi predchádzajúcimi rezolúciami opätovne posunula celú vec na špecializované komisie a tie mali vypracovať finálne propozície¹⁶⁰.

DBFP, 1st Ser, vol. I, s. 179; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 172-174, 175; KAMIŇSKI, M. K.²: op. cit., s. 27-29; ROSZKOWSKI, J. M.²: op. cit., s. 825; WANDYCZ, P. S.: op. cit., s. 97.

¹⁵⁶ Vl. Radimský Zamini hlásil, že v poľskej verejnej mienke prevláda názor o neúprimnej československej účasti na rozhovoroch, jej údajným motívom bolo deklarováť dobrú vôľu a získať si priazeň Dohody; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 177-178; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 52, pozn. 67.

¹⁵⁷ Odlišný názor zastáva P. S. Wandycz, ktorý rozhovory glosuje ako „absolútny úspech poľskej diplomacie“ (naproti tomu M. K. Kamiński ich považuje za – z poľského uhla pohľadu – „absolútne stratený čas“, jediným pozitívom rozhovorov, v ostrej formulácii autora, bolo, že „[d]ovolili (...) poľským vyjednávateľom naostatok porozumieť základom postupu vládnucich kruhov južného suseda. Obrali ich o zvyšok ilúzií, ak im aj po januárovej českej agresii na Těšínskom Sliezsku ešte nejaké zostali, že je možné čosi u českých účastníkov rozhovorov dosiahnuť preukazovaním dobrej vôle“.); KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 179; WANDYCZ, P. S.: op. cit., s. 96.

¹⁵⁸ E. Beneš si bol vedomý faktu, že dohodová arbitráž by nemusela uspokojiť československé požiadavky, napriek tomu preferoval túto alternatívu pred plebiscitom; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 251.

¹⁵⁹ Približne v tom čase upovedomila Wierzbowa Vl. Radimského, že Poľsko má zámer podporovať akcie antičeskoslovenských kruhov na Slovensku. Natíska sa otázka, či tento postup nebol odpoveďou na parížske aktivity E. Beneša; ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 856; CESARZ, Z. K.: op. cit., s. 105; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 178-179; KAMIŇSKI, M. K.²: op. cit., s. 31-32; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 52; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 456.

¹⁶⁰ Iniciatíva na opätovné prejednanie československo-poľského sporu na pôde špecializovaných komisií sa objavila na porade americkej delegácie 6. 8., keď prof. Lord prejavil „miernu obavu“ (*a little fear*), že „istá“ (t.j. československá – pozn. PJ) delegácia by mohla predložiť aprílový raport spojených

Tak, ako to predvídala rezolúcia NRK z 12. júla, československo-poľský hraničný spor sa opäť raz ocitol na programe zainteresovaných výborov. Tie na zasadnutiach 23., resp. 24. júla nominovali svojich zástupcov do spoločnej komisie¹⁶¹. Počas nasledujúcich približne tridsiatich dní sa spojená komisia zišla päťkrát, opätovne prijala R. Dmowského, St. Patka a E. Beneša. Hoci poľskí delegáti predniesli postulát o poľskosti Oravy a Spiša a zdôraznili, že tu ide o „záležitosť celonárodného rozmeru (*sprawa narodowa*), Poľsku nanajvyš drahú“¹⁶², ako vyplýva z výslednej správy z 22. augusta, komisia sa zaoberala rozhraničením Těšínska a úpravou priebehu hraničnej čiary na Orave – o Spiši nie je v celom dokumente ani zmienka¹⁶³. 3. septembra si NRK, oboznámená už s obsahom memoranda spojenej komisie, vyžiadala informáciu o aktuálnom stave a výhľade celej záležitosti z úst predstaviteľov sporiacich sa strán, čím vyhovelá žiadosti E. Beneša o prijatie¹⁶⁴. Za Československo podal vysvetlenie 4. septembra E. Beneš, za Poľsko o deň neskôr I. J. Paderewski a R. Dmowski, pričom sa všetci traja rečníci sústredili iba na jadro celého sporu, čiže Těšínsko, a k problematike Oravy a Spiša sa nevyjadrovali. I. J. Paderewski zopakoval názor poľskej strany o tom, že najvhodnejším inštrumentom na vyriešenie sporu by bol plebiscit¹⁶⁵. 10. septembra J. Cambon opäť referoval Rade o výsledkoch ostatného zasadnutia spojenej komisie, kde sa myšlienka plebiscitu skutočne začala skloňovať. Decidenti naďalej ponechávali otázku v agende špecializovaných komisií a nový raport žiadali podať o dvadsaťštyri hodín. Nevieme, aká indícia doviela dohodové

---

komisií ako podklad pre veľmocenské rozhodnutie. Prof. Lord vyslovil názor, že vďaka zmenenej situácii a množstvu nových informácií „by väčšina oboch týchto komisií (t.j. československej a poľskej – pozn. PJ) odporučila iné riešenie“ sporu. Zástupca v poľskom výbore sa už koncom júla nechal počuť, že Poľsko sa vo vzťahu k ČSR cíti ako „druhoradý spojenec“ Dohody, priaznivé rozhodnutie sporu s Prahou by posilnilo pozície Paderewského kabinetu (na margo amerického odmietnutia aprílovej čiary M. K. Kamiński uvádza, že k nemu došlo z obavy pred prílišným posilnením francúzskej pozície na mierovej konferencii); DBFP, 1st Ser, vol. I, s. 364-365; FRUS, PPC, vol. VII, s. 612; vol. XI, s. 369; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 251-252; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 180; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 19; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 121; PERMAN, D.: op. cit., s. 250.

¹⁶¹ V komisii zasadli: gen. H. L. E. Le Rond, prof. R. H. Lord, A. W. Dulles, sir H. G. Nicholson, plk. F. H. Kisch, markýz P. T. della Toretta, A. Stranieri a japonský delegát Otchiai; DBFP, 1st Ser, vol. I, s. 616.

¹⁶² KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 182-184.

¹⁶³ Nevieme preto, na akom základe D. Perman počíta s odstúpením časti severovýchodného (!) Spiša Poľsku; porov. DBFP, 1st Ser, vol. I, s. 616-619; FRUS, PPC, vol. VIII, s. 87-93; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 184-192; KAMIŃSKI, M. K. – ZACHARIAS, M. J.: op. cit., s. 27; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 121-122; PERMAN, D.: op. cit., s. 250; ŘÍČKOVÁ, P.: op. cit., s. 32; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 53; WANDYCZ, P. S.: op. cit., s. 98.

¹⁶⁴ Podľa D. Perman československý minister zahraničných vecí žiadal o audienciu okamžite 22. 8.; DBFP, 1st Ser, vol. I, s. 612-613; FRUS, PPC, vol. VIII, s. 80-82; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 202-204; PERMAN, D.: op. cit., s. 251; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 54; WANDYCZ, P. S.: op. cit., s. 98.

¹⁶⁵ DBFP, 1st Ser, vol. I, s. 624-628, 635-641; FRUS, PPC, vol. VIII, s. 102-106, 118-124; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 252; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 202-204, 204-206, 208-210; PERMAN, D.: op. cit., s. 251-252; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 54; WANDYCZ, P. S.: op. cit., s. 99; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 457.

špičky k názoru, že sa v tak krátkej lehote podarí vec posunúť, obzvlášť po záporných skúsenostiach spreď niekoľkých mesiacov a týždňov. Možno sa práve v tomto okamihu stávame svedkami únavy, akú tento rozsahom relatívne nevelký, no emočne nanajvýš exponovaný územný spor vyvolával v najvyšších kruhoch konferencie. Faktom však zostáva, že ešte v ten istý deň sa E. Beneš, pravdepodobne na zasadnutí spojenej komisie v popoludňajších hodinách, kladne vyslovil k možnosti plebiscitu. 11. septembra J. Cambon NRK informoval, že ako Československo, tak aj Poľsko súhlasia s proponovaným plebiscitom¹⁶⁶. Hoci sa septembrové expozé točili výlučne okolo Těšínska, ľudové hlasovanie sa malo uskutočniť aj na Orave a Spiši, a tak sa v pozícii spojenej komisie z 10. septembra obe tieto územia odovzdávajú do jurisdikcie plebiscitnej komisie. Detaily mali ešte ustáliť zainteresované výbory¹⁶⁷.

Zatiaľ čo nám chýbajú správy o bezprostrednej československej aktivite v spojitosti s nakláňajúcim sa plebiscitom, poľská delegácia na mierovej konferencii v Paríži okamžite konferovala so znalcami miestnych pomerov, ktorí práve dorazili do metropoly nad Seinou (pre oblasť Spiša sa R. Dmowski opieral o náhľady dr. F. Machaya a prof. Wł. Semkowicza). Výsledkom bolo odoslanie nóty J. Cambonovi už 12. septembra; v sprievodnom liste hlavný poľský vyjednávač žiadal, aby nastávajúce plebiscitné územie bolo podriadené medzispojeneckej komisii, aby na ňom operoval medzispojenecký kontingent a aby sa akt hlasovania uskutočnil do troch mesiacov od príchodu plebiscitnej

---

¹⁶⁶ J. Valenta uvádza, že NRK vzala novú skutočnosť na vedomie až o dva dni; DBFP, 1st Ser, vol. I, s. 674; FRUS, PPC, vol. VIII, s. 184-185, 194-198; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 218-219; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 55; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 457.

¹⁶⁷ Slovensko-poľské pohraničie sa do plebiscitného hlasovania dostalo po tom, čo E. Beneš odmietol demarkačnú čiaru, ktorú pre Spiš a Oravu projektovala správa spojených komisií z 22. 8. Náhľad na rozšírenie hlasovania na Slovensko (*nota bene*, s výnimkou sporného železničného uzlu Čadca neďaleko Těšína) sa v historiografii rôzni: zatiaľ čo podľa D. Perman nebolo zámerom E. Beneša uviesť plebiscit na ďalšie sporné územia, M. K. Kamiński píše, že sa tak stalo na jeho priamu žiadosť. Poľský historik, vychádzajúc z kontroverzného postulátu, že „okres (Spišská – dopl. PJ) Stará Ves, tzv. *Zamagurie* a Javorina v kežmarskom okrese mali (etnický – dopl. PJ) *charakter čisto poľský* (zvýr. PJ)“, ďalej tvrdí, že na Spiši nebol žiaden dôvod pre plebiscit. Šéfa československej diplomacie pri presadzovaní myšlienky plebiscitu pre všetky sporné územia údajne motivovala snaha „rozptýliť energiu poľskej strany, prinútiac ju rozšíriť svoju činnosť mimo oblasť jej hlavného záujmu v spojitosti s Těšínskym Sliezskom“. Ako sme preukázali v tejto štúdií, analógia problematiky slovensko-poľského pohraničia (v našom prípade Spiša) s otázkou Těšínska je viac ako očividná, preto je snaha československej diplomacie začleniť tieto územia do projektovaného plebiscitu logická. Nie je na škodu pripomenúť, že takúto alternatívu riešenia navrhovala na júlových krakovských rokovaníach práve poľská strana, návrh E. Beneša teda šiel naproti ponuke, ktorá zaznela z úst I. Daszyńskiego. Nemožno síce vylúčiť, že v taktike ministra zahraničných vecí ČSR mal svoje miesto zámer „rozptýliť energiu poľskej strany“, a takto zvýšiť vyhliadky na čo najlepší možný výsledok hlasovania; ak by však etnografické pomery na Spiši skutočne zodpovedali kategorickému tvrdeniu M. K. Kamińskiego, očakávali by sme skôr pozitívne prijatie československej iniciatívy. Aj P. S. Wandycz hodnotí rozhodnutie NRK negatívne: uspeľa tu francúzsko-československá diplomacia, pretože ustanovením referenda sa na scéne objavil ďalší odklad riešenia sporu. Unáhlená je formulácia D. Konopáča, ktorý tvrdí, že 11. 9. NRK rozhodla o konaní plebiscitu; DBFP, 1st Ser, vol. I, s. 684; FRUS, PPC, vol. VIII, s. 197; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 218-219, 220, 227; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 19; PERMAN, D.: op. cit., s. 255; ŘÍČKOVÁ, P.: op. cit., s. 32-33; WANDYCZ, P. S.: op. cit., s. 102.

komisie na predmetné územie. Keďže správa spojených komisií nevyznačila, ktoré spišské a oravské obce sa stávajú predmetom hlasovania, poľská strana navrhovala usporiadať plebiscit (na Spiši) v okresoch Kežmarok, Spišská Stará Ves a Stará Ľubovňa, čiastočne tiež v okrese Spišská Sobotka. Predmetom poľského záujmu sa v tomto okamihu prekvapivo stal aj ohyb rieky Poprad¹⁶⁸. J. Cambon v odpovedi oznámil zámer Dohody usporiadať referendum iba v okrese Spišská Stará Ves a v časti okresu Kežmarok, čo vyvolalo nevôľu v kruhoch poľskej delegácie¹⁶⁹. Jej najzainteresovanejší členovia a spolupracovníci (F. Machay, Wł. Semkowicz, St. Patek a E. M. Romer) navštívili medzi 15. a 21. septembrom štyroch prominentných dohodových činiteľov, ktorých sa pokúšali nakloniť poľským návrhom; ich snaha však nepriniesla prakticky žiadne výsledky¹⁷⁰.

22. septembra sa NRK, opäť ústami J. Cambona, dozvedela, že zainteresované výbory schvaľujú zámer Rady usporiadať plebiscit na Těšínsku, Orave a Spiši, a predkladajú návrh volebnej ordinácie, na ktorom sa uzniesli už 17. septembra. Trochu diskusného vzruchu zapríčinila iba otázka zabezpečenia bezpečnosti na demilitarizovanom území¹⁷¹. Gen. Le Rond, v súlade s faktom, že budúca plebiscitná komisia bude dohodovým orgánom, navrhol, aby ozbrojené sily operujúce na predmetnom území mali rovnako medzispojenecký charakter. Americký delegát F. L. Polk ale namietol, že takýto náhľad „je z praktického hľadiska absurdný,“ a prihováral sa za to, aby autoritu Dohody reprezentoval kontingent jednej z veľmocí. Americkému delegátovi oponoval generálny sekretár Quai d'Orsay Ph. Berthelot, takáto prax by mohla viesť k ustanoveniu sfér vplyvu jednotlivých veľmocí. Otázka zostala zrejme otvorená pre ďalšie úvahy, naproti tomu sa NRK uzniesla, že v plebiscitnej komisii by nemali zasadnúť členovia MM-T. Komisia má byť vymenovaná v najbližšom čase, a to aj s neoficiálnym zástupcom Spojených štátov, ktorého štatút sa zmení okamžite po tom, čo americký Senát ratifikuje Pakt Spoločnosti

---

¹⁶⁸ Konkrétne R. Dmowski navrhoval zahrnúť do plebiscitného územia aj osemnásť obcí bývalej Šarišskej župy s prevažne rusínskym obyvateľstvom; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 227; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 33; ORLOF, E.²: op. cit., s. 41; PERMAN, D.: op. cit., s. 255, pozn. 131; ROSZKOWSKI, J. M.¹: op. cit., s. 58.

¹⁶⁹ F. Machay a Wł. Semkowicz vypracovali pre R. Dmowského memorandum, podľa ktorého malo mať poľské obyvateľstvo v požadovaných okresoch Kežmarok a Stará Ľubovňa trojpäťtinovú väčšinu. Zvyšné dve tretiny tvorili výlučne spišskí Nemci a Rusíni, ale zato žiadni Slováci – táto téza vychádzala z jazykovej a kultúrnej blízkosti miestneho obyvateľstva s populáciou poľského podtatranského regiónu Podhale, nepodporovali ju však subjektívne prejavy slovenského národného povedomia v oblasti. Zaujímavou požiadavkou je rozšírenie plebiscitu na „celý Spiš“. Memorandum R. Dmowski odoslal 15. 9. J. Cambonovi; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 217-218; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 33.

¹⁷⁰ Konkrétne šlo o gen. H. L. E. Le Ronda (15. 9.), pplk. F. H. Kische (16. 9.), A. W. Dullesa (19. 9.) a E. H. Carra (21. 9.). Na isté známky pochopenia petitori narazili iba u A. W. Dullesa; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 229; ORLOF, E.²: op. cit., s. 41-45.

¹⁷¹ Oblasťou záujmu veľmocí v tomto ohľade bol predovšetkým pripravovaný plebiscit na Hornom Sliezsku.

národov¹⁷². Ku konečnému rozhodnutiu došlo až 27. septembra, NRK rozhodla o konaní plebiscitu do troch mesiacov od notifikácie rezolúcie NRK oboma zainteresovanými vládami¹⁷³.

Keď už padlo rozhodnutie o spôsobe, akým sa s konečnou platnosťou bude riešiť československo-poľský konflikt, musela sa Dohoda zaoberať stanovením rámcových podmienok, za akých sa akt ľudového hlasovania uskutoční. Tu sa výrazne oprela o spomenutý koncept spojených komisií zo 17. septembra. Nesporne dôležitým momentom bolo vyznačenie plebiscitného územia. Na Spiši doň náležali – presne tak, ako to R. Dmowskému naznačil J. Cambon už v polovici septembra – všetky obce slúžnovského okresu Spišská Stará Ves, a obce slúžnovského okresu Kežmarok, ležiace severozápadne od rozvodia Poprad – Dunajec, a to vrátane obcí, ktorých kataster tento predel pretína. Zjednodušene podané, šlo o miestnu odchylku od historickej uhorsko-haličskej hranice; táto skutočnosť nadobudne väčší význam v peripetiách nami sledovaného územného sporu o Javorinu¹⁷⁴. Rada počas októbra vymenovala plebiscitnú komisiu, ktorá mala prevziať

---

¹⁷² FRUS, PPC, vol. VIII, s. 300-305, 308-311, 511-512; DBFP, 1st Ser, vol. I, s. 756-761, 762-764; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 231, 232-233; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 55, pozn. 87.

¹⁷³ NRK v ten deň zasadala v zložení: F. L. Polk (USA), E. A. Crowe (Veľká Británia), St. Pichon (Francúzsko), V. Scialoja (Taliansko) a K. Matsui (Japonsko). Zainteresované výbory vzali novú skutočnosť na vedomie až 7. 10. Československá a poľská vláda rezolúciu notifikovali 1. 10. (hlasovací akt sa *eo ipso* mal uskutočniť najneskôr 31. 12. 1919). V časti literatúry sa stretávame s presným určením konania plebiscitu na 24. 7. 1920, teda v deň, keď malo k obdobnému aktu dôjsť na Hornom Sliezsku (avšak nestalo sa tak, plebiscit v tejto spornej oblasti sa uskutočnil až 20. 3. 1921). Tento dátum sa mohol objaviť ako dôsledok organizačných (a iných) prieťahov (tak napr. nóta NRK z 8. 11. 1919 ukladala francúzskej vláde za povinnosť informovať zúčastnené vlády, že trojmesačná lehota na usporiadanie plebiscitu začne plynúť „až odo dňa, keď Medzinárodná (plebiscitná – dopl. PJ) komisia dorazí na miesto a poinformuje hlavné mocnosti spojené a pridružené o tom, že začala svoju činnosť“). Spojitosť plebiscitu na Těšínsku, Orave a Spiši s hornosliezskym referendom uvádza aj M. K. Kamiński, keď tvrdí, že těšínska plebiscitná komisia mala začať svoje pôsobenie až po tom, ako tak učiní hornosliezská plebiscitná komisia. O previazanosti plebiscitných aktov na dvoch susediacich územiach svedčí aj diskusia o medzispojencekých ozbrojených silách, ktorá sa odohrala 22. 9. (pozri vyššie). Podľa J. Valentu a J. Sulačka mal mať výsledok referenda iba konzultatívny význam. Zaujímavé je hodnotenie P. S. Wandycza, ktorý hodnotí ustanovenie plebiscitu ako jednoznačný úspech francúzsko-československej diplomacie, pretože sa takto celá vec odročila (a československá strana získala čas na vyľepšenie svojich pozícií); náhľad poľsko-amerického historika oponuje dôrazu, s akým sa poľská delegácia v Paríži dovoľavala uplatnenia etnografického kritéria pri určovaní definitívnej príslušnosti sporných území; DBFP, 1st Ser, vol. I, s. 813, 867, vol. II, s. 320, pozn. 3; FRUS, PPC, vol. VIII, s. 412, IX, s. 169-170; ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 856, 879; CESARZ, Z. K.: op. cit., s. 105; ČARNOGURSKÝ, P.²: op. cit., s. 301; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 252; *Deset let...*, op. cit., s. 23; DESZCZYŃSKI, M. P.: op. cit., s. 44; GASIOROWSKI, Z. J.¹: op. cit., s. 182; HOUDEK, F.: op. cit., s. 314; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 231-232, 242-243; KAMIŃSKI, M. K. – ZACHARIAS, M. J.: op. cit., s. 27; KLIMKO, J.¹: op. cit., s. 51; KLIMKO, J.²: op. cit., s. 112; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 122; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 20; KRČMÁŘ, J.: op. cit., s. 7; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 34; MICHÁLEK, S. a kol.: *Juraj Slávik Neresnický – od politiky cez diplomaciu po exil*. Pragma, Bratislava 2006, s. 121 (autorkou príslušnej kapitoly je A. Bartlová); MELNÍKOVÁ, M.: op. cit., s. 149; MELNÍKOVÁ, M. – VRABCOVÁ, E.: op. cit., s. 19; PERMAN, D.: op. cit., s. 266; ŘÍČKOVÁ, P.: op. cit., s. 33; ROSZKOWSKI, J. M.¹: op. cit., s. 58; SULAČEK, J.²: op. cit., s. 206; VALENTA, J.³: op. cit., s. 56; VARÍNSKY, V.: op. cit., s. 135; WANDYCZ, P. S.: op. cit., s. 102.

¹⁷⁴ Táto definícia sa nachádza už v koncepte rezolúcie NRK zo 17. 9. 1919. V literatúre sa objavuje zjednodušená, ale plne kompatibilná formulácia, podľa ktorej možno plebiscitné územie definovať ako okres

správu predmetných teritórií do rozhraničenia¹⁷⁵. Komisia dorazila do Těšína až 30. januára 1920 na čele so svojim predsedom grófom G. de Mannevillem a o štyri dni neskôr začala oficiálne svoju činnosť¹⁷⁶. Ako výraz svojej jurisdikcie, ktorú obyvateľom Spiša komisia oznámila už 6. februára, si takto reprezentovaná Dohoda vyžiadala demilitarizáciu

---

Spišská Stará Ves a obec Javorina (za potvrdenie tejto skutočnosti autor ďakuje Mgr. D. Michniakovi Ph.D.). Bez odozvy teda zostali poľské memorandá z polovice septembra pre J. Cambona a G. Clemenceaua, volajúce po uskutočnení hlasovania na celom Spiši a Orave; ďalšie výzvy na rozšírenie plebiscitného územia zložila poľská delegácia ešte v prvej polovici októbra; podobne neuspela nová vlna poľskej aktivity, vyvolaná rezolúciou Sejmu zo 17. 10., v ktorej varšavskí zákonodarcovia vyjadrili ľútosť na tým, že „práva vyjadriť sa (v plebiscite – dopl. PJ) bolo pozbavené obyvateľstvo (...) južnej časti Spiša“. Táto formulácia nás stavia pred otázku, čo si v Sejme predstavovali pod „južnou časťou Spiša“ – pod týmto označením možno rozumieť tzv. Dolný Spiš, teda povodie riek Hornád a Hnilec; na Dolnom Spiši nepôsobili ani poľské oddiely počas kampane zimy 1918, historické väzby tejto oblasti na Poľsko sú minimálne. Najpravdepodobnejšie sa tu myslí dolina rieky Poprad, t.j. slúžnovské okresy Spišská Sobota, Kežmarok a Stará Ľubovňa (položené južnejšie ako „plebiscitný“ slúžnovský okres Spišská Stará Ves), kde sa poľská strana snažila presadiť plebiscit už od jarných mesiacov roku 1919 a napriek neúspechu tu neustále vyvíjala agitačné aktivity. Ak je naša domnienka správna, poukazuje na skutočnosť, že vo Varšave mali len veľmi nepresný obraz o geografickom vymedzení Spiša. Zaujímavý pohľad na dôvody, pre ktoré sa poľská strana usilovala rozšíriť plebiscit aj na dolinu rieky Poprad, uvádza memorandum prof. Wł. Semkowicza z 5. 12.: podľa autora „existuje na Spiši obava, že obyvateľstvo tzv. Zamaguria, t.j. okresu (Spišská – dopl. PJ) Stará Ves a Javoriny, ktoré je slabšie národne uvedomené ako obyvateľstvo doliny Popradu, t.j. okresov (staro)ľubovnianskeho a kežmarskeho, bude hlasovať za pripojenie do ČSR, aby si udržalo hospodárske a administratívne väzby s už vopred tomuto štátu priznanými okresmi“, hlavná hypotéza memoranda teda znela: „[A]k sa nepodarí rozšíriť plebiscit na dolinu Popradu, tak ho prehráme aj na Zamagurii, a v takom prípade stratíme celkom naše pozície v južných krajoch (*w kresach południowych*)“; o význame poľského výrazu *kres* porov. pozn. 53; DBFP, 1st Ser, vol. I, s. 762; FRUS, PPC, vol. VIII, s. 309; BIELOVODSKÝ, A.: op. cit., s. 18, 65; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 237, 246, 247; KAMIŃSKI, M. K. – ZACHARIAS, M. J.: op. cit., s. 27; KLIMKO, J.¹: op. cit., s. 51; KLIMKO, J.²: op. cit., s. 112; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 134; KRČMÁŘ, J.: op. cit., s. 8; MAJERÍKOVÁ, M.²: op. cit., s. 178; MELNÍKOVÁ, M.: op. cit., s. 149; MICHÁLEK, S. a kol.: op. cit., s. 121; MURCKO, M.¹: op. cit., s. 318; PERMAN, D.: op. cit., s. 255; ROSZKOWSKI, J. M.¹: op. cit., s. 58; ROSZKOWSKI, J. M.²: op. cit., s. 825; SULACEK, J.²: op. cit., s. 215; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 56, 60; VARÍNSKY, V.: op. cit., s. 135.

¹⁷⁵ 7. 10. J. Laroche oznámil nomináciu G. de Mannevilla. V tom okamihu zástupcovia anglosaských mocností nepoznali nominácie svojich metropol. Šéf talianskej diplomacie V. Scialoja hodlal do komisie nominovať – napriek uzneseniu NRK z 22. 9. – plk. A. Tissioho, člena MM-T, nakoniec však ustúpil a prisľúbil novú nomináciu, ak sa ostatné mocnosti rozhodnú nenominovať svojich zástupcov v MM-T; DBFP, 1st Ser, vol. I, s. 867.

¹⁷⁶ V komisii ďalej zasadli: E. C. Wilton (Veľ. Británia), L. Borsatello (Taliansko) a S. Yamada (Japonsko), ČSR v komisii zastupoval R. Matouš (J. Klimko uvádza chybné J. Matouš), Poľsko Wł. Günther (v marci 1920 ho nahradil St. Bratkowski – k tomu, v akom vzťahu sa k dvom uvedeným delegátom nachádzal J. Zamorski, nemáme žiadne informácie). Na prácach plebiscitnej komisie sa prakticky nezúčastnili USA, ktorých pôsobenie v štruktúrach parížskej mierovej konferencie značne komplikovali vnútropolitické napätia, vyvolané ratifikačným procesom versailleskej mierovej zmluvy. Najmä poľská strana nerada videla neúčast amerického zástupcu, od ktorého si sľubovala vylepšenie svojich pozícií (pri predpokladanej neutralite zvyšných troch dohodových zástupcov mal vyvažovať anticipované pročeškoslovenské stanovisko francúzskeho delegáta). P. Čarnogurský mylne tvrdí, že pôvodným sídlom plebiscitnej komisie bola Spišská Stará Ves; k tomuto omylu autor zrejme dospel stotožnením medzispojeneckej plebiscitnej komisie a československej plebiscitnej delegatúry (neskôr komisie) pre Spiš. Dátum prjazdu komisie do Těšína sa zdá potvrdzovať spojitosť medzi těšínským a hornosliezským plebiscitom, ako ju zmieňuje M. K. Kamiński (plebiscitná komisia pre Horné Sliezsko začala pracovať 10. 1.); ČARNOGURSKÝ, P.²: op. cit., s. 301; HEIDEKING, J.: op. cit., s. 130; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 243, 243-244, 260, 278-282, 300; KAMIŃSKI, M. K. – ZACHARIAS, M. J.: op. cit., s. 27; KLIMKO, J.¹: op. cit., s. 51; KLIMKO, J.²: op. cit., s. 114; ŘÍČKOVÁ, P.: op. cit., s. 33, 36; SULACEK, J.²: op. cit., s. 216; VARÍNSKY, V.: op. cit., s. 135.

plebiscitného územia¹⁷⁷. Preto 29. marca došlo k odsunu československých jednotiek a zodpovednosť za verejný poriadok, ochranu osôb a majetku prešla na ani nie osemdesiatčlenný francúzsky kontingent, ktorým komisia na Spiši a Orave disponovala¹⁷⁸. Takýmto spôsobom sa malo neutralizovať pôsobenie miestnych polovojenských skupín¹⁷⁹. Pomerne rýchlo sa ale ukázalo, že nepočetná vojenská jednotka vcelku logicky nie je

---

¹⁷⁷ Kompetencie plebiscitnej kompetencie boli veľmi široké, ustanovené jednak samotným konceptom spojených komisií zo 17. 9. (čl. II-IV), ktorý 27. 9. adoptovala NRK, jednak špeciálnym dokumentom – „Predpisom týkajúcim sa vykonania plebiscitu na Těšínskom Sliezsku“. Napriek zneniu titulu máme za to, že uvedený predpis *de facto* upravoval plebiscitné pomery aj na Orave a Spiši. Autorovi sa nepodarilo nájsť znenie inštrukcie pre plebiscitnú komisiu, ktorej vznik M. K. Kamiński datuje na 7. 10. Je možné, že ide práve o „Predpis...“, ten je však nedatovaný („Dané v Paríži, tohto ... 1919“). P. Říčková nesprávne (a vzhľadom k predchádzajúcej pasáži svojej práce nekonzistentne) kladie rozšírenie plebiscitu na slovensko-poľské pohraničie až do času po príchode plebiscitnej komisie; máme za to, že autorka týmto nešťastným spôsobom reflektuje neúspešné snahy poľskej delegácie v Paríži o rozšírenie plebiscitného územia; FRUS, PPC, vol. VIII, s. 308-311, 313-315; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 242-243; ŘÍČKOVÁ, P.: op. cit., s. 36.

¹⁷⁸ Ozbrojené sily pod jurisdikciou plebiscitnej komisie počítali 1 200 - 1 400 mužov, avšak absolútna väčšina týchto síl bola nasadená na vlastnom Těšínsku (na Spiši pôsobila pôvodne približne stočlenná francúzska jednotka, ktorá však v priebehu apríla 1920 prešla reorganizáciou a počet vojakov sa ustálil na vyše sedemdesiat). Komisia protestovala proti „váhavému postupu“ československej vlády pri demilitarizácii územia (podobne vystupoval na jeseň 1919 varšavský Sejm) a údajne tiež namietala proti nedodržiavaniu kvót stanovených pre skladbu četníctva v zmiešaných domácich civilných oddieloch. Podľa J. M. Roszkowského československí vojaci po celý čas v regióne pôsobili v civilnom úbore a ozbrojení. V literatúre sa ojedinele objavuje zmienka o talianskych vojakoch v rámci dohodového kontingentu. Konkrétny dátum, od ktorého plebiscitná komisia skutočne spravovala plebiscitné územie, je otázny: podľa J. Sulačka sa tak stalo až 23. 2.; nevieme síce, prečo by komisia tento zásadný akt odkladala po dobu približne troch týždňov od svojho príchodu, no skutočnosť, že demobilizácia neutrálneho územia sa uskutočnila až koncom marca, hovorí v prospech tvrdenia J. Sulačka. Podobne samotnú demilitarizáciu datuje slovenský historik už na 26. 3.; ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 856; BIELOVODSKÝ, A.: op. cit., s. 66; DESZCZYŃSKI, M. P.: op. cit., s. 44; HEIDEKING, J.: op. cit., s. 130; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 258-259, 282, 304; KLIMKO, J.¹: op. cit., s. 52; KLIMKO, J.²: op. cit., s. 114; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 134; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 38; ROSZKOWSKI, J. M.¹: op. cit., s. 60, pozn. 38; ROSZKOWSKI, J. M.²: op. cit., s. 826; SULACEK, J.²: op. cit., s. 206, 218-219; TEMPERLEY, H. N. V. (ed.): op. cit., s. 359-360; TOMASZEWSKI, J.¹: *Czechosłowacka propaganda plebiscytowa na Spiżu i Orawie (1919-1920)* In: SVE, s. 326; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 471-472.

¹⁷⁹ Najznámejšou sa stala Spišsko-oravská légia (*Legia Spisko-Orawska*), pôsobiaca do 16. 3. 1920 v rámci 3. pluku Podhalijských strelcov. Jednotka o celkovej sile cca. 200 mužov mala svoj spišský a oravský oddiel. Po jej rozpustení časť dobrovoľníkov prešla do Tajnej vojenskej organizácie (*Tajna Organizacja Wojskowa* – TOW) – organizovanej plebiscitnou sekciou II. oddelenia ministerstva vojenstva (*Ministerstwo Spraw Wojskowych* – MSWoj), t.j. rozvedky od konca októbra 1919 –, ktorej úlohou bolo poskytovať ozbrojenú podporu poľskej plebiscitnej akcii. Na Spiši sa údajne podarilo vytvoriť bunky TOW v Starej Ľubovni, Podolinci, Kežmarku, Ľubici a v Poprade (minimálne v prípade Ľubice a Popradu však považujeme existenciu TOW za veľmi nepravdepodobnú, nakoľko šlo o obce s prevahou nemeckého elementu). Prítomnosť TOW príliš neakcentovali ani poľskí aktivisti, a to ani *pro foro interno*. Ojedinelý náznak môžeme nájsť v spomenutom memorande prof. Wł. Semkowicza, ktorý upozornil, že v prípade, ak dolina Popradu nebude zahrnutá do plebiscitu, mohlo by jej obyvateľstvo (resp. TOW) vziať právo do vlastných rúk, t.j. vyvolať nepokoje. Autor memoranda túto eventualitu nepovažoval za šťastnú, pretože by viedla k ozbrojenej zrážke s ČSR (na nevýhody tohto scenára upozornil Wł. Semkowicz hneď dvakrát, 5., resp. 10. 12., v podobnom duchu sa vyjadroval St. Kozicki, tajomník poľskej delegácie v Paríži). P. Kołakowski (na základe správy plk. A. Galicu pre veliteľstvo krakovského vojenského okruhu) uvádza už v lete Spišskú vojenskú organizáciu (*Spiska Organizacja Wojskowa* – SpOW), operujúcu zo Spišskej Belej pod vedením bývalého poručíka rakúsko-uhorskej armády maďarského pôvodu; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 37-38; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 247, 248-249; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 126-127, 135; ROSZKOWSKI, J. M.²: op. cit., s. 825-826; TOMASZEWSKI, J.¹: op. cit., s. 325.

schopná zvládnuť situáciu, pole jej pôsobnosti totiž netvorilo jedno spojité teritórium, ale územia tri¹⁸⁰.

Na komisiu čakalo tiež niekoľko procesných úloh. V jej kompetencii, stanovenej NRK 25. októbra¹⁸¹, bolo presne stanoviť, kto je oprávnený hlasovať v nastávajúcom plebiscite. Rozhodnutím z 23. marca a v súlade s konceptom NRK zo 17. septembra 1919 pripadlo hlasovacie právo obyvateľom prinajmenšom v dvadsiatom roku života (k 1. januáru 1919) s domovským právom, resp. trvalým pobytom na plebiscitnom území s dátumom vystavenia najneskôr 31. júla 1914. Týmto spôsobom vypadli z hry početní vojnoví prisťahovalci z Haliče, rovnako ako americkí krajanovia¹⁸². Hlasovať sa malo v každej obci oddelene, presný termín hlasovania sa obyvatelia plebiscitného územia mali dozvedieť tri týždne vopred. Skutočnosť, že v spore nešlo o kompaktné územie, prinútila komisiu pristúpiť na geograficky podmienený organizačný rámec. 6. mája 1920 sa teda rozhodlo o ustanovení špecializovanej subkomisie pre správu Oravy a Spiša – je však možné, že v tom okamihu šlo iba o legalizáciu už existujúceho stavu, ako na to ešte poukážeme¹⁸³. Exteritorialita plebiscitného územia si vyžiadala aj zvláštnu organizáciu súdnictva. V Trstenej na Orave bol zriadený Medzinárodný súdny tribunál, ktorý vo vzťahu k okresným súdom – na Spiši k okresnému súdu vo Spišskej Starej Vsi – pôsobil ako súd II. inštancie, v obzvlášť závažných prípadoch ako prvoinštančný súd. Sudcovia (a učitelia) pôsobiaci na plebiscitnom území skladali svoju služobnú prísahu do rúk komisie¹⁸⁴.

---

¹⁸⁰ BIELOVODSKÝ, A.: op. cit., s. 66; KLIMKO, J.¹: op. cit., s. 52; KLIMKO, J.²: op. cit., s. 113; MELNÍKOVÁ, M.: op. cit., s. 149; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 472.

¹⁸¹ FRUS, PPC, vol. VIII, s. 777-779.

¹⁸² Priznanie hlasovacieho práva bolo, prirodzene, predmetom živej diskusie, keď obe strany opakovane podávali svoje návrhy. V procese hľadania kompromisu sa v novembri 1919 objavila aj vážna formulácia, podľa ktorej boli k účasti na hlasovaní oprávnené osoby s „trvalými väzbami“ k plebiscitnému územiu. Konečná definícia vyhovovala viac československému stanovisku: M. Majeríková mylne uvádza, že hlasovacie právo bolo udelené osobám dosiahnuvším dvadsiaty rok života k 1. 1. 1920; FRUS, PPC, vol. VIII., s. 310; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 229-230, 236-238, 239-241; KLIMKO, J.¹: op. cit., s. 52; KLIMKO, J.²: op. cit., s. 113; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 34; MURCKO, M.¹: op. cit., s. 318; SULAČEK, J.²: op. cit., s. 217; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 56; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 472.

¹⁸³ Subkomisia pracovala v zložení: J. M. Pearson (Veľ. Británia), de la Forest Divonne (Francúzsko), C. Torinelli/Tornielli (Taliansko), S. Kurihara (Japonsko), svoje pôsobenie v Jablonke na Orave začala 31. 5. Neskorý dátum vzniku subkomisie dokladá pravdivosť tvrdenia M. K. Kamiňského o tom, že plebiscitná komisia „sa príliš neponáhľala s rozširovaním svojej správy na Oravu a Spiš“, podľa poľského historika mali vo Varšave za to, že až týmto aktom začala plebiscitná komisia definitívne svoju činnosť a teda od až tohto okamihu plynie trojmesačná lehota na usporiadanie hlasovania na Spiši a Orave; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 303-304, 304-305, 305; KLIMKO, J.¹: op. cit., s. 51, 53; KLIMKO, J.²: op. cit., s. 112, 113; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 20; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 34; MICHÁLEK, S. a kol.: op. cit., s. 121, 122; MURCKO, M.¹: op. cit., s. 318; SULAČEK, J.²: op. cit., s. 218.

¹⁸⁴ Vzhľadom na skutočnosť, že k ustanoveniu súdu došlo až 1. 6., možno predpokladať, že vplyv plebiscitnej judikatúry na život plebiscitných území bol minimálny; MICHÁLEK, S. a kol.: op. cit., s. 123; SULAČEK, J.²: op. cit., s. 222; k právne-historickému aspektu podrobne: KLIMKO, J.²: op. cit., s. 114-126.

Zložitým podmienkam sa v priebehu plebiscitnej kampane musela prispôbiť aj československá administratíva, hlasovanie bolo treba zabezpečiť organizačne i finančne. Na Ministerstve vnútra pracovala stála medzirezortná plebiscitná komisia na čele s ministerským radcom Malkovským, ktorá v počiatočnom štádiu disponovala rozpočtom päť miliónov korún¹⁸⁵. Na to, aby mohla táto špecializovaná komisia dôsledne plniť svoju úlohu, potrebovala fungujúce spojenie s predmetnými územiami. Za československého plebiscitného delegáta pre Oravu bol vymenovaný poslanec Národného zhromaždenia J. Janček¹⁸⁶, na Spiši v obdobnej funkcii pôsobil kapitulný vikár v Spišskom Podhradí msgr. dr. M. Blaha po tom, ako mu minister vnútra dr. A. Švehla a minister s plnou mocou pre správu Slovenska dr. V. Šrobár 24. septembra 1919 odovzdali menovací dekrét¹⁸⁷. Napriek námietkam grófa de Manneville, ktorý poukázal na nezlučiteľnosť vysokej cirkevnej hodnosti s funkciou člena plebiscitnej komisie, si československý delegát s podporou E. Beneša zriadil svoju úradovňu v Spišskej Belej¹⁸⁸. Aby sa odstránil hrot celej zápletky,

---

Tvrdenie E. Kázmerovej, že na základe rozhodnutia NRK z 27. 9. „sa mala (...) vymedzňovať hranica v okolí Tatranskej Javoriny“ a že „[t]úto úlohu zverili medzinárodnej komisii“, pod ktorou autorka očividne rozumie plebiscitnú komisiu, považujeme za mylné; tento dohodový orgán mal zabezpečiť správu plebiscitného územia a vykonanie samotného aktu, na výsledné terénne vytýčenie hraničnej čiary by bolo nevyhnutné ustanoviť špecializovanú technickú komisiu; historička tu anticipuje úlohy neskoršej delimitačnej komisie (porov. nižšie, s. 79). Náhľad E. Kázmerovej vychádza z chybného časového zasadenia stanovenia javorinského úseku československo-poľskej štátnej hranice za sporný (už od roku 1918, pričom takéto poňatie ignoruje fakt, že vlastný javorinský problém v bilaterálnych vzťahoch dvoch susedných štátov nefiguroval až do jari 1921) ; KÁZMEROVÁ, E.: *Stanovenie hraníc v oblasti Tatranskej Javoriny v rokoch 1918-1924 (Problém vo svetle fondov Ministerstva zahraničných vecí Českej republiky)* In: HŠ 43 (2004), s. 106.

¹⁸⁵ KLIMKO, J.¹: op. cit., s. 59; SULAČEK, J.²: op. cit., s. 206-207.

¹⁸⁶ E. Orlof na tomto poste uvádza dr. J. Slávika, ktorý sa síce v československej plebiscitnej akcii výrazne angažoval, avšak až od polovice mája 1920 (na poste zástupcu spišského delegáta dr. M. Blahu pri oravso-spišskej subkomisii); MICHÁLEK, S. a kol.: op. cit., s. 121-122; ORLOF, E.²: op. cit., s. 149; TOMASZEWSKI, J.¹: op. cit., s. 324.

¹⁸⁷ Na poľskej strane pracoval s obdobnými úlohami Plebiscitný komitét pre Spiš a Oravu (*Komitet Plebiscytowy dla Spiszu i Orawy - KPSiO*) so sídlom v Nowom Targu, ktorý riadil prof. W. Goetel, geológ Jagiellonskej univerzity v Krakove (A. Bartlová ako hybnú silu komitétu spomína zakopiánskeho advokáta J. Diehla; hoci ide o jedného z najaktívnejších poľských plebiscitných činovníkov, túto ojedinelú zmienku považujeme za pochybnú, nakoľko J. Diehl v ďalšom priebehu československo-poľského sporu na Spiši až do jeden 1938 nikdy nefiguroval ako oficiálny poľský predstaviteľ – na rozdiel od prof. Goetla); KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 246-247; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 20; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 38, 41; MICHÁLEK, S. a kol.: op. cit., s. 121; ORLOF, E.²: op. cit., s. 46; ROSZKOWSKI, J. M.¹: op. cit., s. 60; TOMASZEWSKI, J.¹: op. cit., s. 324; VARÍNSKY, V.: op. cit., s. 135.

¹⁸⁸ Dr. Blaha bol za vikára spišskej diecézy zvolený len 4. 8. (voľba však vyvolávala isté kontroverzie, ako sa o tom zmienime neskôr), predtým pracoval ako člen poradného zboru československej delegácie pri mierovej konferencii v Paríži (tvrdenie Z. Váchu, že M. Blaha nastúpil svoje pôsobenie v československej delegácii ako trnavský biskup, je nesprávne: cirkevný hodnostár na území trnavského vikariátu nikdy nepôsobil, práva diecézy dostala trnavská apoštolská administratúra až roku 1977). Na post ho predurčovala znalosť miestnych pomerov, ktoré nadobudol kňazským pôsobením v hornospišskom regióne, znalosť medzinárodného práva i jazyková vybavenosť. Nie je bez zaujímavosti, že dr. Blaha osem rokov pobýval v Krakove ako vychovávateľ v rodine kniežaťa A. Zamoyského, a teda bol viac ako dobre oboznámený aj s poľským prostredím. Komisar mal pôvodne sídlieť v Spišskej Starej Vsi, no pre „nepriaznivé komunikačné a bytovacie podmienky“ nasledoval presun do 30 km vzdalenej Spišskej Belej, oddelenej od plebiscitného územia hrebeňom Spišskej Magury. Pôsobenie dr. Blahu navyše sťažovala dlhá

podarilo sa napokon presvedčiť cirkevné kruhy, aby pristúpili na úpravu pôsobnosti msgr. Blahu v jeho úrade takým spôsobom, že obce ležiace na plebiscitnom území boli *ad interim* vyňaté z jeho pôsobnosti¹⁸⁹.

Delegatúra v Spišskej Belej začala svoju činnosť už 29. septembra 1919 s fondom vo výške 800 000 Kč a s päťčlenným asistenčným zborom delegáta¹⁹⁰. Plebiscitný komisár obdržal pôvodne veľmi široké kompetencie, pri plnení úloh mal právo vyžadovať spoluúčasť všetkých župných úradov. Tento stav trval iba do konca januára 1920, keď v súlade so štatútom schváleným v Paríži správa sporných území prešla pod dohodovú plebiscitnú komisiu v Těšíne. Miestne československé plebiscitné komisariáty sa 4. februára 1920 rekonštituovali na plebiscitné komisie pod predsedníctvom vládneho delegáta. Zložité geografické pomery si vyžiadali ešte jednu organizačnú úpravu, keď 23. júna vznikla expozitúra komisie v Spišskej Starej Vsi¹⁹¹.

Pre uľahčenie spojenia s R. Matoušom viedol poslanec Národného zhromaždenia J. Burian Ústrednú kanceláriu pre Spiš a Oravu so sídlom v Ružomberku, ktorá tiež vydávala a distribuovala letáky a periodiká určené obyvateľstvu plebiscitného územia¹⁹². Ďalším dôležitým hráčom na československej strane bolo nesporne bratislavské ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska, reprezentované najčastejšie ministrom dr. V.

---

a tuhá zima rokov 1919-1920; HRONSKÝ, M.¹: op. cit., s. 216; SULAČEK, J.²: op. cit., s. 208, 209; TOMASZEWSKI, J.¹: op. cit., s. 328; VÁCHA, Z.: *Sbor odborných poradců československé delegace na mírové konferenci v Paříži roku 1919. Formování sboru, způsob práce odborných poradců a jejich zapojení do činnosti delegace, osudy členů sboru po návratu z Paříže*. Rigorózná práca, ÚČD FF UK. Nevydané, Praha 2003, s. 82-83, 109, 117.

¹⁸⁹ Problém pravdepodobne vznikol až koncom roku 1919, keď dr. Blaha z titulu svojej funkcie preložil dr. F. Machaya z Oravy do Levoče, aby mu tak zabránil podieľať sa (a *de facto* ju viesť) na propoľskej agitácii na plebiscitnom území. Rozhodnutie údajne odobrila aj Svätá stolica prostredníctvom viedenského apoštolského nuncia (hoci, vzhľadom na niektoré aktivity nunciatúry, ktoré spomenieme neskôr, toto tvrdenie registrujeme s výhradami). Podľa J. Sulačka s návrhom na úpravu svojej pôsobnosti v úrade prišiel samotný dr. Blaha; KLIMKO, J.¹: op. cit., s. 53, 119, pozn. 339; KLIMKO, J.²: op. cit., s. 114, 136, pozn. 58; SULAČEK, J.²: op. cit., s. 213-214.

¹⁹⁰ V kancelárii plebiscitného komisára pre Spiš pracovali: K. Herr ako správca kancelárie (7. 11. bol zo zdravotných dôvodov nahradený dr. G. Ďurčanským, neskôr dr. B. Tomsom), C. Mach (propaganda), Fr. Hanuš (finančné záležitosti), kpt. O. Fritsch (referent MNO – neskôr vystriedaný npor. A. Řehulkom), M. Popelková (kancelárska sila). V máji sa k práci v kancelárii M. Blahu pripojili aj J. Slávik a M. Radlinský; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 40; MICHÁLEK, S. a kol.: op. cit., s. 122; SULAČEK, J.²: op. cit., s. 210; TOMASZEWSKI, J.¹: op.cit., s. 324.

¹⁹¹ Detašovaný orgán mal viesť dr. P. Fabry; vývoj udalostí ale zapríčinil, že expozitúra ani len nezačala pracovať; SULAČEK, J.²: op. cit., s. 208.

¹⁹² Na Spiši takto vychádzali spišskonovoveské „Tatry“, v sledovanom období nominálne orgán Spišskej učiteľskej jednoty a Spišského demokratického klubu; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 40; SULAČEK, J.²: op. cit., s. 207; TOMASZEWSKI, J.¹: op.cit., s. 324; ZMÁTLO, P.: *Slovenská regionálna tlač na Spiši v období prvej Československej republiky z pohľadu historika* In: ZMS XV (2007), s. 122-129.

Šrobárom. Na ministerstve pôsobil aj samostatný plebiscitný referát na čele s dr. A. Pudláčom¹⁹³.

Na demilitarizovanom území sa naplno rozbehla agitácia, zahrňujúca podpisové akcie za pripojenie k niektorej zo sporných strán, plagáty, letáky, šírené dokonca letecky¹⁹⁴, konali sa besedy¹⁹⁵. Československá strana zaangažovala aj putovný kinematograf, hornospišské obce navštevovala delegácia amerických krajanov, pri agitácii vypomáhala aj skupinka legionárov. Po jednotlivých obciach chodili aj sami členovia československej plebiscitnej delegatúry/komisie pre Spiš¹⁹⁶. Na stretnutí s obyvateľmi obce Lendak sa dr. Blaha dostal do diskusie aj s V. Halčinom, ktorý, ako sme podrobne opísali vyššie, na jar 1919 vykonal cestu do Paríža spolu s F. Machayom. Podľa hlásenia o schôdzi sa debata vládneho komisára a propoľského aktivistu „skončila zmierlivým podaním rúk“¹⁹⁷. Počas kampane sa obe strany nezriedka vzájomne obviňovali s porušovania *fair play*, k čomu malo dochádzať podplácaním väčšinou neveľmi majetných voličov potravinami, naftou, či iným nedostatkovým tovarom¹⁹⁸, ale napríklad aj priamym zastrašovaním a terorom¹⁹⁹. Na

---

¹⁹³ KLIMKO, J.¹: op. cit., s. 59; KLIMKO, J.²: op. cit., s. 119-120; MELNÍKOVÁ, M.: op. cit., s. 150-151; SULAČEK, J.²: op. cit., s. 207; TOMASZEWSKI, J.¹: op. cit., s. 324.

¹⁹⁴ Obe strany protestovali proti narušaniu svojho vzdušného priestoru konkurentom; SULAČEK, J.²: op. cit., s. 207; TOMASZEWSKI, J.¹: op. cit., s. 326.

¹⁹⁵ MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 38-40; ORLOF, E.²: op. cit., s. 46-50; ROSZKOWSKI, J. M.¹: op. cit., s. 58, 60; SULAČEK, J.²: op. cit., s. 215-216, 222; TOMASZEWSKI, J.¹: op. cit., s. 326.

¹⁹⁶ Kriticky sa o zabezpečení československej agitácie v okrese Spišská Stará Ves (na základe mestskej kroniky) vyjadruje M. Majeríková; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 41.

¹⁹⁷ SULAČEK, J.²: op. cit., s. 207, 210-211.

¹⁹⁸ Kým československá agitácia zvyrazňovala správy o neobyčajne zlej hospodárskej situácii severného suseda, pokúšali sa aj poľskí aktivisti otupiť ostrije tejto iniciatívy aprovizáčnymi akciami. Vo februári 1920 bola situácia v zásobovaní naftou a soľou natoľko kritická, že československé colné orgány dokonca povolili voľný import týchto komodít z Poľska; TOMASZEWSKI, J.¹: op. cit., s. 326-327; VARÍNSKY, V.: op. cit., s. 135.

¹⁹⁹ Veľký rozruch spôsobil incident, ktorý sa odohral 20. júna 1920 v pieninských kúpeľoch Smerdžonka (dnes Červený Kláštor - kúpele). Po poľsky hovoriaci bojovníci v starých rakúskych uniformách tu prepadli a okradli šesticu vyletujúcich českých úradníkov, pričom boli dvaja z nich usmrtení. Telá zosnulých na druhý deň vystavili pred budovu poľskej plebiscitnej komisie v Spišskej Starej Vsi a pre pobúrenie miestneho obyvateľstva museli poľskí aktivisti mesto opustiť. Počas úteku našiel smrť tajomník poľskej delegatúry prof. J. Wiśmierski, ktorý sa utopil v rieke Dunajec. Rímskokatolícky farár plebiscitnej obce Tribš Fr. Moš vo svojom memoárovom príspevku zasa spomínal: „Českých úradníkov, vracajúcich sa z kúpeľov Smerdžonky do (Spišskej – dopl. PJ) Starej Vsi, vymordovali ako zajacov. Akýsi Pécsi hodil nedeckému richtárovi bombu do okna. V Jurgove prepadli v noci žandársku stanicu a strelbou do okna zmárnili žandárskeho veliteľa (...)“, ďalšie ozbrojené incidenty pamätník zmieňuje v Tribši, Podspádoch (osada Javoriny) a v Matiašovciach. J. M. Roszkowski obviňuje československú administratívu, že incident zo Smerdžonky využila ako pretext pre vlnu represálií. Počas plebiscitnej agitácie bola posilnená ostražovanie hraníc, až kým si tješinská komisia nevynútila evakuáciu československého vojska; BIELOVODSKÝ, A.: op. cit., s. 24; CIAGWA, J.¹: op. cit., s. 155; HRONSKÝ, M.¹: op. cit., s. 226; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 145; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 38; MOŠ, Fr.: *Roky 1918-1939 na severnom Spiši (=Spisy vedeckej spoločnosti pre zahraničných Slovákov IV)*. Vedecká spoločnosť pre zahraničných Slovákov, Bratislava 1944, s. 7; ROSZKOWSKI, J. M.¹: op. cit., s. 56, pozn. 22; ROSZKOWSKI, J. M.²: op. cit., s. 825, 826; TOMASZEWSKI, J.¹: op. cit., s. 325, 330-331; o incidente zo Smerdžonky a fenoméne terorizmu (z ktorého historici obviňujú obe strany) podrobne: MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 41-42; ROSZKOWSKI, J. M.¹: op. cit., s. 60; SULAČEK, J.²: op. cit., s. 220-221.

agitačné účely sa zneužívalo aj náboženské cítenie obyvateľstva, kde do popredia vystupoval denominačný kontrast: kým Poliaci boli väčšinou rímskokatolíckeho vierovyznania (rovnako ako miestne obyvateľstvo), „Česi“, pod čím sa rozumeli aj legionári slovenskej národnosti, boli predstavovaní ako protestanti, či ako ateisti, voľnomyšlienkári a nepriatelia katolíckej viery²⁰⁰. K odradeniu voličstva od hlasovania za príslušnosť k Československu sa teda malo dopomôcť aj „náboženským vplyvom“²⁰¹. Dichotómia Slovák/katolík verzus „Čech“/husita/ateista²⁰² zohrávala v poľskej propagande kľúčovú úlohu²⁰³, čo si uvedomovala aj československá administratíva, keď sa v jej radoch objavovali odporúčania zapojiť do agitácie kňazov (zatiaľ čo pôsobenie „ľudí českého pôvodu“ mohlo naopak predstavovať rizikový faktor)²⁰⁴. Celkovo môžeme zhrnúť, že plebiscitné obdobie znamenalo pre predmetné hornospišské obce čas nebyvalého ruchu a diania, v ktorom sa poväčšine jednoduchí dedinčania museli čo možno najskôr zorientovať, aby mohli pristúpiť ku konečnému hlasovaciemu aktu. Pred obdobnou úlohou stáli aj dohodoví zástupcovia, ktorí podnikali situačné cesty po regióne; na Spiši navštívili v dňoch 9.-12. februára nie menej ako dvadsaťdeväť obcí²⁰⁵. Ako naznačujú sťažnosti na špecializovanú spišsko-oravskú subkomisiu, členovia medzispojeneckého plebiscitného aparátu sa (vcelku pochopiteľne) nachádzali uprostred *terrae incognitae*. Československý

---

²⁰⁰ Svoj podiel na tom mali aj niektoré incidenty, pri ktorých sa necitlivé vystupovanie legionárov voči cirkevným ustanovizniám podpísalo pod znepokojenie nábožensky uvedomelého obyvateľstva. Nie veľmi šťastným sa ukázalo načasovanie parlamentných debát o projekte odľuky Cirkvi od štátu na február 1920; TOMASZEWSKI, J.¹: op. cit., s. 323-324, 326, 327, 329-330..

²⁰¹ Obzvlášť drastický príklad predstavuje nasledovný text agitačného letáka „*Vojna Jezusa Kristusa se Satanem*“: „Kto za Poľsko hlasuje, bude spasený, kto je proti Poľsku, zdochne a naveky bude zatratený. (...) Ktorí do Poľska chcú náležať, to vojsko Kristovo, ostatní všetci držia so Satanom a za neho bojujú. Satan má sluhov a tí sluhovia sú Česi. Ak sa zapíšeš a budeš hlasovať za Česko-Slovenskú republiku, si zapísaný do čiernej knihy Satana; ak budeš hlasovať za Poľsko, budeš zapísaný do bielej knihy Krista.“; BARTLOVÁ, A.²: *Slovensko-poľské vzťahy v rokoch 1919-1938* In: HČ, XX (1972), 5, s. 364; BIELOVODSKÝ, A.: op. cit., s. 140; CIAGWA, J.¹: op. cit., s. 155; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 39-40; ZIELIŃSKI, J.: op. cit., s. 161.

²⁰² Miestne obyvateľstvo citlivo reagovalo na aj poštové známky s vyobrazením kališnického kňaza, ktoré plebiscitná administratíva žiadala stiahnuť z obehu; TOMASZEWSKI, J.¹: op. cit., s. 330.

²⁰³ Už 17. 10. 1919 telegrafoval direktor politicko-diplomatického oddelenia MSZ Z. Okęcki veľvyslanectvám v Londýne, Paríži a Washingtone, že poľská plebiscitná akcia na Slovensku môže uspieť, ak bude mať elektorát na výber medzi Poľskom a „Čechami“ (prípadná slovenská autonómia by mohla poľské výhliadky značne oslabiť, jej vznik by na seba viazal vzrast slovenského národného povedomia); MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 39; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 252; TOMASZEWSKI, J.¹: op. cit., s. 327, 329.

²⁰⁴ Dr. Pudláč však podotkol, že nie všetci kňazi majú dostatočný vplyv na svojich farníkov. Ako protiváha exkurzií do Krakova organizoval československý plebiscitný aparát zájazdy do Prahy a moravských pútnických miest; TOMASZEWSKI, J.¹: op. cit., s. 325, 327, 329.

²⁰⁵ Pravdepodobne túto februárovú inšpekčnú cestu má na mysli M. K. Kamiński – jej výsledkom malo byť rozšírenie plebiscitu na obec Ždiar v kežmarskom okrese, pretože podľa emisárov komisie túto obec pretínala čiara rozvodnia Dunajec – Poprad, v zmysle rezolúcie NRK z 27. 9. 1919 teda spĺňala podmienky pre uskutočnenie plebiscitu; návrh však v Těšíne zamietli už začiatkom marca. Mnohí obyvatelia navštívených obcí mali za sebou pobyt v USA, a tak sa vďaka svojim jazykovým znalostiam nezriedka obracali na anglického delegáta; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 303-304; SULAČEK, J.²: op. cit., s. 218.

plebiscitný komisár dr. R. Matouš pre slovenské orgány do Bratislavy otvorene glosoval: „Komisia (správne: subkomisia – pozn. PJ) veci ani za mak nerozumie, buďte s ňou zadobre, ale príliš jej nepomáhajte, nestojí to za to“. Postavenie veľmocenských delegátov nezjednodušovalo ani sústavné upodozrievanie jednotlivých členov subkomisie z pochybných kontaktov s tou či onou stranou. Nakoniec treba uviesť, že plebiscitná administratíva nedokázala zabezpečiť ani verejný poriadok a bezpečnosť miestneho obyvateľstva, k násilným stretom dochádzalo priamo na agitačných mítingoch, vášne tu často rozduchávali návštevníci z „vnútrozemia“. Preto neprekvapuje, že dr. Blaha žiadal o výrazné posilnenie dohodového kontingentu tak, aby len na Spiši pôsobilo dvesto spojeneckých vojakov²⁰⁶.

Situácia na plebiscitnom území mala teda ďaleko k pokoju. Túto skutočnosť si dobre uvedomovala plebiscitná komisia, keď 19. apríla hlásila do Paríža, že nezvláda miestne pomery a žiadala NRK o ďalší odklad plebiscitu²⁰⁷; 18. mája bola dokonca nútená pristúpiť k vyhláseniu výnimočného stavu²⁰⁸. Miestne nálady sa premietali aj do politickej atmosféry vo Varšave, keď sa na jar 1920 objavil v Sejme návrh na prerušenie síce nadviazaných, ale stále nie celkom regulérne fungujúcich diplomatických stykov s Československom²⁰⁹. V Paríži sa množili podania ako poľskej, tak aj československej strany, obviňujúce súpera z nekalej súťaže a z terorizmu, preto na mierovej konferencii došlo k oživeniu myšlienky na arbitráž.

Už 5. mája telegrafoval poľský vyslanec v Ríme K. Skirmunt, že sa od šéfa Consulty grófa C. Sforzu dozvedel o „veľmocenskom projekte arbitráže belgickým kráľom Albertom“. Poľský diplomat sa vyjadril kladne, pretože podľa jeho názoru vykonanie

---

²⁰⁶ MICHÁLEK, S. a kol.: op. cit., s. 123; SULAČEK, J.²: op. cit., s. 218, 219.

²⁰⁷ NRK komisii vyhovel a 5. 5. schválila dvojmesačný odklad; DBFP, 1st Ser, vol. X, s. 669-670; HEIDEKING, J.: op. cit., s. 131.

²⁰⁸ A. Szklarska-Lohmannowa spomína výnimočný stav „na Těšínsku“, avšak vzhľadom na fakt, že obdobne napäté pomery panovali aj na zvyšku plebiscitného územia (už 5. 5. poľský viceminister zahraničných vecí J. Dąbski konštatoval, že vinou „českého teroru“ situácia na Spiši nezaostáva za těšínskymi pomermi), je nepravdepodobné, aby sa predmetné rozhodnutie komisie nevzťahovalo na spravované teritórium ako celok; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 304; PERMAN, D.: op. cit., s. 266; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 62.

²⁰⁹ Dezignovaný poľský vyslanec v ČSR E. Piltz ešte stále pobýval vo Varšave. Tvrdenie J. Opočenského, že sa spomenutý návrh objavil v Sejme už v máji 1919, je nesprávne. Príčinou nepresnej informácie môže byť čas, miesto a okolnosti vzniku štúdie (Londýn, 1942), autor mohol narážať na situáciu, ktorá sa vyskytla o rok neskôr. Nie je bez zaujímavosti, že práve do tohto obdobia kladie J. Friedl iniciatívu šéfa poľského generálneho štábu plk. S. Hallera o nadviazanie kontaktov s československou armádou z obavy pred nemeckým útokom. Po pohraničí medzitým kolovali chýry o poľských prípravách na vojnu s ČSR; Archiv Ústavu T. G. Masaryka Akadémie vied České republiky (ďalej AÚTGM) Praha, E. Beneš II (ďalej EB II), EB-V, sign. V146/2, kart. 159 – J. Opočenský: „Čechy a Polsko“, s. 39; FRIEDL, J.: op. cit., s. 25; GASIOROWSKI, Z. J.¹: op. cit., s. 180; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 138-139; TOMASZEWSKI, J.¹: op. cit., s. 331-332; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 473.

plebiscitu bolo v pomeroch panujúcich na spornom území nemysliteľné; ako jeden z dôvodov uviedol postupujúcu diskreditáciu plebiscitnej komisie²¹⁰. Zdá sa, že československá diplomacia sa o rysujúcej sa eventualite dozvedela s oneskorením. Až 24. mája referoval E. Beneš do Prahy, že v konferenčných kuloároch sa objavil návrh na arbitrážny výrok „ francúzsk[ej] vlá[dy]“. Šéf československej diplomacie tiež oznamoval, že „ nie je proti“ tejto iniciatíve²¹¹, no s publikovaním stanoviska vlády sa netreba ponáhľať, „ kým nepoznáme stanovisko Poľska, mohlo by to byť naším handicapom“. Za danej situácie vyvstala potreba vysondovať názor poľskej strany, no rezerva, s akou sa E. Beneš k plánu predbežne vyjadril, naznačuje, že by bol uprednostnil priame a kolektívne rozhodnutie veľmocí, napríklad formou rezolúcie NRK. Táto platforma by vytvorila širší manévrovací priestor pre zabezpečenie československých požiadaviek²¹². Vnímavým pozorovateľom parížskeho diania bolo v tomto okamihu jasné, že európske diplomatické špičky začínajú byť československo-poľským sporom unavené a nebudú sa v ňom chcieť priamo angažovať. Na druhú stranu, poľský ústup z Kieva (15. júna) a postupný obrat na východoeurópskom bojisku, ktorý vyvrcholil letnou sovietskou ofenzívou na Ľvov a Varšavu, vyvolal v Paríži vlnu znepokojenia²¹³. V danej situácii si Dohoda úprimne želala stabilizáciu situácie v problémovom stredoeurópskom regióne. Keďže sa obe sporné strany pesimisticky vyjadrili o možnostiach plánovaného plebiscitu, arbitráž neutrálnym rozhodcom sa ponúkala ako východisko z núdze. Preto E. Beneš využil návštevu Londýna koncom mája na vyjednávanie s Foreign Office, aby tu G. N. Curzonovi a E. Croweovi navrhol kompromisnú demarkačnú čiaru, t.j. čiaru prebiehajúcu medzi demarkáciou podľa návrhu spojených komisií z polovice apríla 1919 a demarkáciou

---

²¹⁰ Podobne minister zahraničných vecí St. Patek pokladal v polovici mája 1920 plebiscit za nevykonateľný. Ako upozornila A. Szklarska-Lohmannowa, zásluhy na arbitrážnej propozícii si prisvojil E. Piltz (deziňovaný vyslanec v ČSR považoval belgického monarchu za polonofila), telegram K. Skirmunta stavia toto tvrdenie do nepriaznivého svetla (hoci Piltza za inšpirátora celej iniciatívy považoval aj J. Valenta a podobne A. Bartlová pripisuje iniciatívu poľskej strane – datuje však nesprávne na „ koni[ec] mája“). Všetko teda nasvedčuje tomu, že diplomatická akcia E. Beneša nebola hlavným a jediným motívom, pre ktorý veľmoci upustili od plebiscitu, ako to naznačuje J. M. Roszkowski; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 306-307, 310-311; MICHÁLEK, S. a kol.: op. cit., s. 123; ROSZKOWSKI, J. M.¹: op. cit., s. 60-61; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 62; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 473.

²¹¹ ČECHUROVÁ, J. – ČECHURA, J. (ed.): *Edvard Beneš (diplomat na cestách). Depeše z padesáti zahraničných cest ministra Beneše v letech 1919-1928*. Karolinum, Praha 2000, s. 17 – E. Beneš T. G. Masarykovi, 24. 5. 1920.

²¹² Za signál, že E. Beneš postupne upúšťal od plebiscitu, možno považovať rozhovor s britským zástupcom v plebiscitnej komisii E. C. Wiltonom z 20. 4., keď sa šéf Černínskeho paláca vyjadril, že „ neodvrátiteľným výsledkom plebiscitu bude vojna medzi Poľskom a ČSR, akonáhle dohodové jednotky opustia plebiscitné územie“. E. Beneša skepticizmus neopustil ani v priebehu nasledujúceho mesiaca; DBFP, 1st. Ser, vol. X, s. 667; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 313; PERMAN, D.: op. cit., s. 267; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 63.

²¹³ WANDYJCZ, P. S.: op. cit., s. 153.

obsiahnutou v správe toho istého grémia z 22. augusta 1919²¹⁴. Britský diplomat prisľúbil, že sa pokúsi návrh presadiť v konzultáciách s Quai d'Orsay; ak by sa francúzska diplomacia vyjadrila zamietavo, nastúpi arbitráž belgickým monarchom²¹⁵. Ako sa ukázalo už o niekoľko dní, propozícia E. Beneša v Paríži neuspela²¹⁶. 3. júna adresovalo Quay d'Orsay sporiacim sa stranám ponuku obsahujúcu spomenutý arbitrážny návrh²¹⁷, na iniciatívu bolo teda nevyhnutné zareagovať. Tejto úlohy sa zhostila predovšetkým československá verejná mienka, keď početné manifestácie protestovali proti odstúpeniu od plebiscitu²¹⁸. Konečný výsledok sa pravdepodobne kreoval v kuloárnych rozhovoroch československých a poľských zástupcov. Až 11. júna 1920, po stretnutí so St. Patekom, telegrafoval E. Beneš z Paríža do Prahy, že Poľsko je ochotné vzdať sa plebiscitu²¹⁹, o dva dni nato NRK vyzvala sporné strany, aby sa podrobili proponovanému výroku belgického

---

²¹⁴ Fakt, že E. Beneš operoval z aprílovou demarkačnou čiarou, stavia do nepriaznivého svetla ministrovo tvrdenie z druhej polovice mája 1919, podľa ktorého sa mierová konferencia Spišom a Oravou do toho času vôbec nezaoberala (pozri vyššie); DEJMEK, J.²: op. cit., s. 274; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 314-315.

²¹⁵ ČECHUROVÁ, J. – ČECHURA, J. (ed.): op. cit., s. 17 – E. Beneš T. G. Masarykovi, 1. 6. 1920.

²¹⁶ Foreign Office predložila čiaru z dielne československého ministra takmer naisto ako vlastný návrh, preto z neúspechu nemožno vyvodzovať oslabenie pozície ČSR v metropole nad Seinou (hoci takýto výklad by mierne otupil ostrie pročeskoslovenskej orientácie Francúzska, ktorú opakovane vytyka poľská historiografia); DBFP, 1st Ser, vol. X, s. 681-683.

²¹⁷ D. Perman datuje na 5. 6. Správy veľvyslanca H. C. Wallacea State Departmentu z 5., resp. 12. 6. prekvapivo vyznievajú v tom zmysle, že Dohoda ešte len zvažuje sondáž arbitrážneho návrhu vo Varšave (po tom, ako sa československá strana údajne vyjadrila, že „by takýto návrh uvítala“) a v Bruseli; porov. DBFP, 1st Ser, vol. X, s. 683; FRUS, 1920, vol. I, s. 40-41, 42; CESARZ, Z. K.: op. cit., s. 105-106; HEIDEKING, J.: op. cit., s. 131-132; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 317-318; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 63, 64; PERMAN, D.: op. cit., s. 268-269; ŘÍČKOVÁ, P.: op. cit., s. 38, 39; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 475.

²¹⁸ Miestne zaangažovaní činitelia, vedomí si veľmi priaznivých výhliadok ČSR na základe informácií získaných priamo z terénu, odporúčali zotrvať pri plebiscite (podobne radil J. Slávikovi aj japonský delegát Kurihara). Paradoxne však alternatíva arbitráže našla podporu v časti slovenskej verejnosti, ktorú v tlači zastupovali martinské „Národné noviny“, blízke obnovenej Matici slovenskej. Denník 16. 6. vyjadril názor, že najmä na Spiši sa v dôsledku miestnych etnografických pomerov niet čoho obávať. Avšak špekulácie o priamom rozhodnutí veľmocí posilnilo dosiaľ nevýrazní protidohodové sentimenty v ČSR. „Právo ľudu“ zašlo v opise napätej medzinárodno-politickej situácie až tak ďaleko, že pre neďalekú budúcnosť predpovedalo konflikt poľsko-maďarského spojenectva a bloku Nemecko – ČSR – Sovietske Rusko (!). Podobne uvažoval E. Beneš už koncom leta 1919; FRUS, 1920, vol. I, s. 41-42; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 35-37; MICHÁLEK, S. a kol.: op. cit., s. 123; PERMAN, D.: op. cit., s. 251-252; ROGUĽOVÁ, J.: *Formovanie severnej hranice Česko-Slovenská v Národných novinách (Tlačová rešerš)* In: HŠ 43 (2004), s. 119-120; SULAČEK, J.²: op. cit., s. 223..

²¹⁹ St. Patek prišiel s návrhom vylúčiť z arbitráže obce s osemdesiatpercentnou majoritou poľského, resp. českého a slovenského elementu, čo E. Beneš nepodporil; keď sa československý minister dozvedel, že arbitráž má podporu zahranično-politického výboru Sejmu, oznámil svojmu partnerovi, že považuje za nutné odcestovať do Prahy a získať súhlasné stanovisko zodpovedajúceho grémia Národného zhromaždenia. Zarážajúco pôsobí informácia, že E. Beneš očakával bezproblémový priebeh záležitosti na pôde poslaneckej snemovne („whose consent he confidently expected to obtain“). Ako hneď ukážeme, väčšiu logiku má tvrdenie A. Szklarskej-Lohmannovej, že v druhej polovici mája bol E. Beneš ochotný pristúpiť na proponovanú arbitráž, ak len rýchle konanie v tejto veci zabráni tomu, aby sa do diania zamiešal parlament: ako vidno, väčšiu aktivitu vyvíjal St. Patek, ktorž sa podľa M. K. Kamińskiego obával presunu celej záležitosti z agendy VK do agendy NRK; porov. FRUS, 1920, vol. I, s. 42; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 274; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 317-318; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 63, 64.

monarchu²²⁰. Sporným stranám neostávalo nič iné, ako zaujať v tejto veci definitívne stanovisko. Po tom, ako výzva Rady nemala očakávanú odozvu, 23. júna si toto grémium vyžiadalo záväzné vyjadrenie sa zainteresovaných vlád k projektu arbitráže. V tomto prípade výzva už obsahovala presne stanovenú lehotu na odpoveď, a síce do 15. júla; ak nebude Rade poskytnuté stanovisko sporných strán, 25. júla sa uskutoční plánovaný plebiscit²²¹. Rada sa dočkala len pozitívnej poľskej odpovede z 22. júna (po súhlase Sejmu z predchádzajúceho dňa)²²²; o tri dni nato zahranično-politický výbor Poslaneckej snemovne návrh odmietol, všetci debatéri stáli za ľudovým hlasovaním²²³, o čom E. Beneš upovedomil VK 29. júna. Koncom mesiaca bolo viac ako jasné, že arbitráž československo-poľského sporu o Těšínsko, Oravu a Spiš belgickým kráľom Albertom I. je viac-menej mŕtvym chrobákom. Bodku za touto zaujímavou iniciatívou dala VK 6. júla, keď sa opäť priklonila k plebiscitu²²⁴. Z výhradami zareagovalo poľské ministerstvo zahraničných vecí, keď Wierzbowa akceptovala návrat k myšlienke plebiscitu na Těšínsku, no zároveň odmietla jeho vykonanie na Orave a Spiši – ak by však VK nezmenila svoj

---

²²⁰ Naproti tomu D. Perman uvádza, že sporné strany ponuku oficiálne obdržali až 25. 6.; FRUS, 1920, vol. I, s. 40-41; PERMAN, D.: op. cit., s. 268; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 64; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 475

²²¹ M. K. Kamiński sa prikláňa k formulácii „v čo najkratšom čase“, pričom lehotu stanovuje do 28. 7.; HEIDEKING, J.: op. cit., s. 132-133; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 320-321; ŘÍČKOVÁ, P.: op. cit., s. 39.

²²² M. K. Kamiński uvádza o niečo neskorší scenár, a síce, že až 4. 7. dostal parížsky titulár M. gróf Zamoyski pokyn čerstvého ministra zahraničných vecí E. knieža Sapiehu, aby upovedomil VK o súhlase varšavskej vlády s arbitrážou, a to nielen na Těšínsku, ale aj na Orave a Spiši (paradoxne s výnimkou doliny rieky Poprad, o začlenenie ktorej do plebiscitného územia sa opakovane pokúšali miestni aktivisti); hoci sa prof. Kamiński opiera o archívny dokument, možno mať k júlovému dátumu poľského súhlasu výhrady: v tom čase rovnako VK aj Wierzbowa poznali výsledok z pražského parlamentu (čo by síce mohlo dodať kladnej odpovedi z Varšavy taktický motív, no ani táto hypotéza nevysvetľuje, prečo by minister Sapieha čakal s odpoveďou takmer dva týždne po výzve VK); KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 321; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 64

²²³ Parlamentný výbor nepochyboval o priaznivom výsledku referenda, zatiaľ čo E. Beneš si nebol istý preferenciami těšínských Nemcov. Svoju úlohu iste zohral aj vyhrotený pomer Beneš – Kramář, ktorý sa najostrejšie mohol prejaviť práve v parlamentných laviciach (preto predseda národných demokratov trval na stanovisku, že československo-poľský spor možno v súlade so saint-germainskou mierovou zmluvou riešiť výhradne cestou plebiscitu); DEJMEK, J.²: op. cit., s. 274, 278; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 319; PERMAN, D.: op. cit., s. 269-270.

²²⁴ Rekonštrukcia priebehu udalostí tu naráža na nejasnosti. Vyššie uvedené slová adresoval E. Beneš Českej národnej rade v Prahe. Podľa J. Valentu však v ten deň československý minister zahraničných vecí už obdržal poľský návrh na zanechanie plebiscitu a medzinárodnú arbitráž, s týmto návrhom súhlasil a získal aj súhlas prezidenta Masaryka. Za takýchto okolností by textácia správyz 24. 5. strácala akúkoľvek logiku. Autor nevie vysvetliť, kde má pôvod informácia K. Matkowského a St. Biegańskiego o stanovení plebiscitného aktu na 7. 7., vzhľadom na priebeh udalostí ju považuje za scestnú; BIELOVODSKÝ, A.: op. cit., s. 66; *Deset let...*, s. 24; GASIOROWSKI, Z. J.¹: op. cit., s. 182; HRONSKÝ, M.²: op. cit., s. 227-228; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 319, 321-322; MATKOWSKI, K. – BIEGAŃSKI, St.: *Sprawa polska na konferencji międzynarodowej w Spa* In: Bel, XIV (1932), t. XXXIX, s. 20; PERMAN, D.: op. cit., s. 269; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 63-64; VALENTA, J.³: op. cit., s. 56; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 473, 475-476.

názor, vo Varšave navrhovali referendum na slovensko-poľskom pohraničí „prinajmenšom odročiť“²²⁵.

Medzinárodno-politickému vývoju na kontinente počas letných mesiacov roku 1920 nesporne dominovala situácia na bojiskách poľsko-sovietskej vojny. V tomto ozbrojenom konflikte, či presnejšie, v jeho ostatnej fáze, nešlo len o realizáciu mocenských aspirácií bojujúcich strán, vo významnej miere symbolizoval tiež súboj ideológií, spoločensko-politických a hodnotových systémov. Napriek svojmu pôvodne viac-menej regionálnemu rozmeru poľsko-bolševický stret s obavou sledovali v celom spojeneckom bloku. Dohoda si bola vedomá, rovnako ako aj poľské politické elity, že víťazstvo Varšavy je nevyhnutným predpokladom mierového usporiadania Európy na parížskych základoch. S postupujúcou ofenzívou Červenej armády sa existencia obnoveného poľského štátu stávala závislou na pomoci spojených mocností hlavných a pridružených. Vývoj na východnom fronte sa takto neodmysliteľne premietal do postavenia *Rzeczypospolitej* ako takej, nevyvímajúc ani drobnejšie konflikty a susedské spory²²⁶.

Varšava nutne potrebovala vojenský materiál dohodovej produkcie na obranu vlastného teritória. Ten sa však dopravoval po železnici a jeho transport narážal v Nemecku a v Československu na opakované problémy – pričinením miestnych ľavicových strán radikalizovaní železniční robotníci blokovali pre Poľsko životne dôležité nákladné vlaky²²⁷. Poľská verejnosť tieto udalosti vnímala ako explicitné vyjadrenie protipoľských postojov susedných štátov²²⁸, Dohoda v Československu intervenovala prospech Varšavy²²⁹. Avšak

---

²²⁵ KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 321.

²²⁶ Veľká Británia a Francúzsko pritom priamo podmienili svoju účasť na obrane Poľska urovnaním susedských sporov mladého štátu s ČSR, Litvou i s ukrajinskou politickou reprezentáciou okolo atamana S. Petljuru; DBFP, 1st Ser, vol. VIII, s. 505; HEIDEKING, J.: op. cit., s. 133; MATKOWSKI, K. – BIEGAŃSKI, St.: op. cit., s. 37.

²²⁷ Problémy sa objavili aj napriek tomu, že ČSR už 26. 3. 1919 podpísala multilaterálny protokol o tranzite vojenského materiálu do Poľska (ten ďalej dopĺňali bilaterálne dohody z marca 1920). K. Matkowski a St. Biegański sa mýlia, keď akciu pripisujú českým „nacionalistom“ (pod čím autori snád rozumeli národných demokratov Karla Kramáňa, známym svojím neoblomným stanoviskom v tššinskom spore), v skutočnosti išlo o prejav ľavicového internacionalizmu. Rovnako chybné je pripisovať iniciatívu pražskej vláde, ako to číni J. M. Roszkowski, hoci možno diskutovať o postoji Tusarovho kabinetu voči udalostiam na železnici. Incident dal dôvod k podpisu novej konvencie o železničnej preprave do Poľska, ku ktorému došlo 15. 5. 1920. napriek tomu sa nové problémy vyskytli ešte v druhej polovici mája; ESSEN, A.¹: op. cit., s. 45-46; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 133, 149-150, 151; MATKOWSKI, K. – BIEGAŃSKI, St.: op. cit., s. 38; ROSZKOWSKI, J. M.¹: op. cit., s. 61; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 65; WANDYŃCZ, P. S.: op. cit., s. 87, pozn. 64.

²²⁸ Ak uvážime rusofilské tradície a vedúce postavenie sociálnej demokracie v politickom živote ČSR, neprekvapuje, že československá verejná mienka sa všeobecne nachádzala na sovietskej strane. Podľa M. K. Kamińskiego na podobné problémy narážali poľské vlaky už na jeseň 1919; nešlo pritom len o vlaky prevážajúce vojenský materiál; GASIOROWSKI, Z. J.¹: op. cit., s. 183; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 252-254; ROSZKOWSKI, J. M.²: op. cit., s. 825, 847 (kritika M. Andráša v koreferáte); ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 476-477.

diplomatically nepríjemná kauza zastavených vlakov zlepšila československú rokovaciu pozíciu ohľadom hraničného sporu so severným susedom. V tiesnivej atmosfére došlo k posunu na záver reparačnej konferencie v belgickom Spa. Tu prebehli československo-poľské rozhovory, počas ktorých sporné strany reprezentovali E. Beneš, čerstvý poľský premiér Wł. Grabski, E. Piltz a St. Patek (na konferencii pôsobil ako vedúci poľskej delegácie)²³⁰, aj kuloárne stretnutia E. Beneša s britskými a francúzskymi diplomatmi. Dvojkoľajné jednania sa ukázali byť kardinálnou výhodou pre československú diplomaciu. Závislosť Varšavy na dohodovej podpore odsúdila poľských vyjednávačov do pozície štatistov²³¹, meritum veci E. Beneš vyjednal dopoludnia 9. júla s A. Millerandom a šéfom Foreign Office G. N. Curzonom, resp. s E. Croweom a J. Larochem večer toho istého dňa – bez vedomia poľskej strany sa tu dohodla demarkačná čiara na Těšínsku, Orave a Spiši, ktorú československý minister zahraničných vecí pripravil s parížskym vyslancom Št. Osuským. Aby bolo zachované dekorum, oficiálne dohodu o upustení od plebiscitu uzavreli na druhý deň, 10. júla 1920, E. Beneš a Wł. Grabski (po dvojdňových rokovaniach). Súčasne spoločne deklarovali, že sporné strany sa bez akýchkoľvek výhrad podriadia rozhodnutiu dohodových veľmocí²³². Nasledujúceho dňa vydala NRK z popudu

---

²²⁹ Podtajomník Štátneho departmentu N. H. Davis inštruoval pražského titulára R. T. Crana, aby E. Benešovi oznámil, že „podpora Poľska je životne dôležitá pre blaho (*welfare*) Československa, (...), nech už zaujme v tejto veľkej kríze akýkoľvek názor, veľmi pravdepodobne tým ovplyvní postoj (Dohody – dopl. PJ) voči svojej krajine (*sympathy which has been felt for his country*)“. Nemožno jednoznačne určiť, z titulu akého úradu N. H. Davis pokyn vydal: podľa hlavičky citovaného dokumentu vo FRUS (a následne Z. J. Gasiorowského) vysoký úradník pôsobil vo funkcii zastupujúceho štátneho tajomníka (*Acting Secretary of State*), avšak oficiálna webová stránka Štátneho departmentu N. H. Davisa eviduje ako štátneho podtajomníka (*Undersecretary of State*); FRUS, 1920, vol. I, s. 43-44; GASIOROWSKI, Z. J.¹: op. cit., s. 184; U.S. Department of State: *Undersecretaries of State, 1919-1972* [online]: <http://www.state.gov/r/pa/ho/po/20987.htm> (02. 11. 2008)

²³⁰ MATKOWSKI, K. – BIEGAŃSKI, St.: op. cit., s. 23.

²³¹ Slovanmi biografa J. Dejmka „mohol Beneš využiť svoje prizvanie do Spa, aby diplomatický duel o Těšínsko ukončil“; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 278.

²³² Dohodu zo Spa sa podarilo uzavrieť vďaka silnému nátlaku, ktorý vyvíjal britský ministerský predseda D. Lloyd George na poľskú stranu. Bez pozitívneho výsledku by totiž Veľká Británia nerealizovala diplomatickú intervenciu v Moskve v prospech mierových rozhovorov Varšavy so Sovietmi (pričom mier v Sovietskom Rusku považovali britské obchodné kruhy za nevyhnutný predpoklad objemovo významnej obchodnej výmeny po trase Londýn - Moskva). V prípade neústupčivej poľskej pozície visel veľký otáznik aj nad vojnovými úvermi, ktoré Grabského kabinet horúčkovo vybavoval na Západe, či dodávkami zbrojného materiálu. Dôraz na dorozumenie s Prahou preto kládli aj premiérovi spolupracovníci St. Patek a E. Piltz. Napriek všetkým kritickým momentom bol Wł. Grabski po návrate do vlasti za učené ústupky vystavený silnej kritike. Rada obrany štátu síce 13. 7. schválila premiérov postup pomerom hlasov 12:4, no ako sa sám politik neskôr vyjadril, „Spa podkopalo moje pozície vo vlasti“ a otvorilo cestu k abdikácii kabinetu 24. 7. Poľskí vojenski historici K. Matkowski a St. Biegański vo svojej štúdií, publikovanej už roku 1932, idú v kritike počínania poľskej delegácie v Spa vo vzťahu k československo-poľskému sporu tak ďaleko, že obviňujú varšavské vlády z „hyperloajálne[ho] postaveni[a]“ vo vzťahu k Dohode (toto hodnotenie však väčšmi než triezvej situáčnej analýze zodpovedá atmosfére tzv. *sanačného režimu* J. Piłsudského, keď najmä armádne kruhy pravidelne desauvovali pomery a protagonistov parlamentnej epochy rokov 1919-1926). M. Melníková nesprávne uvádza Wł. Grabského ako poľského delegáta na parížskej mierovej konferencii. J. Sulaček datuje dohodu Beneš – Grabski mylne na 20. 7. (z kontextu štúdie je očividné, že nejde o preklep).

A. Milleranda rozhodnutie o pridelení sporu VK²³³ a pre tento orgán hneď aj vypracovala príslušnú smernicu. Spor sa mal rozriešiť rozdelením predmetných teritórií medzi sporné strany, na Slovensku mala Poľsku pripadnúť severovýchodná Orava a severozápadný Spiš²³⁴. 15. júla predsada VK J. Cambon navrhol, aby konkrétnu delimitačnú čiaru na základe inštrukcie NRK vypracovala expertná komisia po vypočutí zástupcov sporných strán, naplánovanom na 19. júla. Decidenti si vypočuli postuláty E. Beneša: na Těšínsku línia navrhnutá spojenými komisiami 14. apríla 1919, celý Spiš, na Orave existuje možnosť drobných korektúr²³⁵. Poľské stanovisko rekapituloval čerstvo menovaný vládny delegát I. J. Paderewski za asistencie St. Patka až na druhý deň, pričom kládol dôraz na fakt, že

---

A. Essen sa pri svojej rekonštrukcii nedôsledne pridrža chronologického sledu udalostí; pre text deklarácie pozri: FRUS, 1920, vol. I, s. 50; AÚTGM Praha, EB II, EB-V, sign. V146/2, kart. 159 – J. Opočenský: „Čechy a Polsko“, s. 41-42; DBFP, 1 Ser, vol. VIII, s. 505, 556-557; BIELOVODSKÝ, A.: op. cit., s. 66; BORÁK, M. – ŽÁČEK, R.: op. cit., s. 13; CESARZ, Z. K.: op. cit., s. 106; CIAGWA, J.¹: op. cit., s. 155; CZUBIŇSKI, A.¹: *Rusko-poľská válka v letech 1918-1921. První sovietský útok na Evropu*. Bonus A, Brno 1996, s. 272-273, 275; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 279; DEJMEK, J.⁵: op. cit., s. 94-95; DESZCZYŇSKI, M. P.: op. cit., s. 45; ESSEN, A.¹: op. cit., s. 47; GASIOROWSKI, Z. J.¹: op. cit., s. 182, 184; HEIDEKING, J.: op. cit., s. 133-134; HRONSKÝ, M.²: op. cit., s. 228; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 326, 329, 330; KAMIŇSKI, M. K. – ZACHARIAS, M. J.: op. cit., s. 44; KÁZMEROVÁ, L.³: op. cit., s. 106; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 150, 154-155; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 21-22; KUBÍK, L.: op. cit., s. 133; MATKOWSKI, K. – BIEGAŇSKI, St.: op. cit., s. 2, 37; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 43; MICHÁLEK, S. a kol.: op. cit., s. 124; MELNÍKOVÁ, M.: op. cit., s. 147, 151; PERMAN, D.: op. cit., s. 271-272; ROOS, H.: op. cit., s. 80; ROSZKOWSKI, J. M.¹: op. cit., s. 61; ROSZKOWSKI, J. M.²: op. cit., s. 826-827; ŘÍČKOVÁ, P.: op. cit., s. 41-42; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 65-67; SULAČEK, J.²: op. cit., s. 223; VALENTA, J.³: op. cit., s. 56; VARIŇSKÝ, V.: op. cit., s. 135; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 476-477.

²³³ Takto sa do rozhodovania nepriamo zapojili aj USA (diskusia v rámci NRK o procedurálnych otázkach tohto kroku dosvedčuje, akú dôležitosť prikladali veľmoci americkej spoluúčasti), ktoré po tom, čo Senát v novembri 1919 storpédoval Pakt spoločnosti národov, opustili konferenciu, zároveň však zostali prítomné vo VK ako pozorovateli. Ako americká diplomacia, tak aj prezident Wilson iba s nevoľou sledovali, ako československo-poľský spor smeruje k vyriešeniu veľmocenským verdiktom. Zaujímavú poznámku komunikoval 16. 6. centrálne z Prahy R. T. Crane: „Je potrebné jasne porozumieť faktu, (...) že pristúpením na dohodu s Poľskom, po tom, ako parlament (t.j. Národné zhromaždenie – pozn. PJ) Beneša inštruoval stáť za plebiscitom, riskuje (československý zahraničný minister – dopl. PJ) svoju politickú budúcnosť a vplýva na pozíciu prezidenta Masaryka“. K perspektíve samotného veľmocenského výroku sa pražský titulár vyjadril pozitívne, hoci zopakoval riziko, s akým sa tento viaže k osobe E. Beneša, a nezabudol podotknúť nebezpečenstvo zblíženia sa ČSR so Sovietskym Ruskom v prípade nepriaznivého výsledku (17. 7.). Štátny department komunikoval svoj nie bezvýhradný súhlas s proponovanou delimitáciou do Paríža 21. 7., pričom navrhol, aby finalizáciu obstarala nestranná dohodová komisia bez účasti československého či poľského zástupcu. O aktivite americkej diplomacie ohľadom československo-poľského sporu v júli 1920 svedčí bohatá korešpondencia najmä so zastupiteľskými úradmi v Paríži a v Prahe (paradoxne, FRUS neobsahuje ani jeden príklad obdobnej korešpondencie medzi Štátnym departmentom a varšavským vyslancom H. Gibsonom); DBFP, 1 Ser, vol. VIII, s. 549-550; FRUS, 1920, vol. I, s. 44-67; HEIDEKING, J.: op. cit., s. 134; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 330; GASIOROWSKI, Z. J.¹: op. cit., s. 184; KRČMÁŘ, J.: op. cit., s. 8-9; PERMAN, D.: op. cit., s. 272.

²³⁴ Približne v tom čase E. Beneš pripustil, že v záujme kompromisného riešenia ČSR nezíska časť Oravy a Spiša; ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 857; BIELOVODSKÝ, A.: op. cit., s. 66; HRONSKÝ, M.¹: op. cit., s. 228-229; KÁZMEROVÁ, L.³: op. cit., s. 107; KRČMÁŘ, J.: op. cit., s. 8-9; SULAČEK, J.²: op. cit., s. 223-224; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 476-477

²³⁵ Poľský historik naznačuje, že E. Beneš, poznajúc vopred veľmocenský verdikt, z taktických dôvodov zámerne prezentoval maximalistické požiadavky. J. Dejmek ďalej precizuje, že expozé smerovalo najmä pražským parlamentným kritikom; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 279; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 332, 333.

Varšava zrezignovala zo svojej požiadavky na železničný uzol Čadca, a preto očakáva priznanie Oravy a Spiša (aj s dolinou rieky Poprad) ako území, ktoré majú výhradne poľský etnický charakter²³⁶. Definitívnu demarkačnú čiaru VK prijala už 21. júla a napriek výhradám amerického parížskeho vyslanca H. C. Wallacea, ktorý žiadal celú záležitosť pozdržať, kým nedostane inštrukcie z Washingtonu, okamžite sa rozbehli finalizačné a redakčné práce²³⁷. Takto boli schválené pomerne široké kompetencie budúcej delimitačnej komisie, poverenej vytýčením problematických úsekov ustanovenej československo-poľskej hranice. Úloha komisie v sebe nevhnutne zahŕňala aj mandát pre odôvodnené miestne úpravy²³⁸. Rozhodnutím VK z 28. júla 1920 získalo Poľsko spolu dvadsaťpäť obcí horného Spiša a Oravy, územie o rozlohe 584 km² s 24 700 obyvateľmi²³⁹, i keď sa zástupcom Varšavy nepodarilo posunúť hraničnú čiaru na hlavný hrebeň Tatier a získať tak Javorinu.

Československo-poľská hraničná čiaru na Spiši prebiehala nasledovne:

---

²³⁶ Náčelník štátu maršál J. Piłsudski menoval bývalého premiera a ministra zahraničných vecí do funkcie vládneho delegáta na mierovej konferencii v Paríži iba 18. 7. Nie je bez zaujímavosti, že 20. 7. sa v Paríži opätovne objavili dr. F. Machay a prof. Wł. Semkowicz, nedostali však príležitosť vystúpiť pred VK; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 279; HEIDEKING, J.: op. cit., s. 134-135; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 332; ORLOF, E.²: op. cit., s. 50; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 67.

²³⁷ E. Beneš ešte 24. 7. oznamoval do Prahy, že „Američania trvajú v tješinskej záležitosti na plebiscite“, s poznámkou, aby táto informácia nešla do tlače. Správa nevystihovala postoj Washingtonu. Už 22. 7. Washington komunikoval, že inštruoval svojho parížskeho titulára prijať najnovšie rozhodnutie VK „iba podmienčne, kým sa Poľsko a Československo nevyslovia, že ho akceptujú bez výhrad“; DBFP, 1st Ser, vol. X, s. 708-709; FRUS, 1920, vol. I, s. 52; ČECHUROVÁ, J. – ČECHURA, J. (ed.): op. cit., s. 19 – E. Beneš L. Strimplovi, 24. 7. 1920; HEIDEKING, J.: op. cit., s. 135-136; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 334-336.

²³⁸ KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 336.

²³⁹ Vyčíslenie dôsledkov rozhodnutia VK sa v literatúre rôzni a objavuje sa hneď niekoľko kombinácií. Fr. Bokes uvádza, že slovenské územie, ktoré spomenutým rozhodnutím pripadlo Poľsku, obnáša 491 km² a 25 000 obyv., P. Čarnogurský 584 km² a 22 523 obyv. (obdobne O. Krejčí, ktorý špecifikuje 389 km² na Orave a 195 km² na Spiši, spolu s 25 000 obyv.). Najpodrobnejšie údaje uvádza J. Sulaček, keď vo svojej štúdií píše 584 km² (z toho 195,98 km² na Spiši) a 24 700 obyv. (z toho 8 263 na Spiši) H. Roos chybné uvádza, že Poľsko získalo „dvadsaťsedem obcí v Beskydoch (zvýr. PJ) s okolo 30 000 obyv.“ (obdobný údaj čo do počtu obcí prezentuje aj M. Melníková, J. M. Roszkowski či J. Sulaček); menovaní autori do tohto počtu pravdepodobne zahrnuli aj dve obce na Orave, ktoré boli Poľsku odstúpené neskôr, ako sa o tom ešte zmienime. M. Melníková chybné pripisuje rozhodnutie NRK. Na tomto mieste treba rázne odmietnuť formuláciu Z. K. Cesarza, keď vyčísľuje poľský zisk na Spiši vzhľadom k rozlohe celej historickej Spišskej župy; autor ignoroval fakt, že na rozdiel od Tješinskeho Sliezska sa plebiscit nemal konať na celom území historického správneho útvaru, ale iba na jeho pomerne malej časti, stanovenej NRK; BIELOVODSKÝ, A.: op. cit., s. 18; BOKES, Fr.: *Slovenský životný priestor v minulosti a dnes (=Slovenské dielo 7-8)*. Čas, Bratislava 1943, s. 114; BORÁK, M. – ŽÁČEK, R.: op. cit., s. 15-16; CESARZ, Z. K.: op. cit., s. 106-107; ČARNOGURSKÝ, P.²: op. cit., s. 301; DESZCZYŃSKI, M. P.: op. cit., s. 45; KÁZMEROVÁ, L.³: op. cit., s. 107; KLIMKO, J.¹: op. cit., s. 18; KLIMKO, J.²: op. cit., s. 116; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 23; KREJČÍ, O.: op. cit., s. 345; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 43; MELNÍKOVÁ, M.: op. cit., s. 147; MICHÁLEK, S. a kol.: op. cit., s. 125; ORLOF, E. – ROSZKOWSKI, J. M.: *Regulacje granicy państwowej na Spiszu w okresie międzywojennym (1918-1938)* In: TS, s. 893; ROOS, H.: op. cit., s. 87; ROSZKOWSKI, J. M.²: op. cit., s. 827; ŘÍČKOVÁ, P.: op. cit., s. 43; SULAČEK, J.²: op. cit., s. 223; VARÍNSKY, V.: op. cit., s. 135.

„ Od bodu bývalej hranice medzi Haličou a Uhorskom, ležiaceho na rieke Biaľka, asi 500 metrov východne od obce Brzegi, všeobecne smerom východo-severovýchodným až k bodu tejto hranice, ktorý leží v blízkosti kóty 487 na ceste z Čorštína do Spišskej Starej Vsi; čiara určená na mieste samom a ktorá vedie cez kótu 1011 (Bryjov vrch), 909, 956 (Malorovka), 607 (na rieke Kacvinskej asi 2 km južne od Kacvina), 873 (2 km severovýchodne od Frankovej) a smerom cez kóty 751, 540.“

Rozhodnutie sa malo precizovať ustanovením delimitačnej komisie, ktorej úlohou sa stalo dohliadnuť na „ vyznač[enie] popísan[ej] čiar[y] na mieste samom“. Mandát dovoľoval komisii navrhovať VK modifikácie hraničnej čiary „ odôvodnené buď v záujme jednotlivcov alebo obcí v blízkosti hraničnej čiary a vzhľadom na zvláštne miestne pomery“²⁴⁰.

E. Beneš pripojil svoj podpis k rozhodnutiu okamžite – čo sugeruje spokojnosť šéfa československej diplomacie s veľmocenským výrokom, ktorou sa netajil ani na zasadnutí kabinetu 3. augusta²⁴¹, ani pôde pražskej Poslaneckej snemovne o deň neskôr²⁴² - , I. J.

---

²⁴⁰ VK vyniesla výrok v nasledovnom zložení: E. G. V. Stanley, lord Derby (Veľká Británia), J. Cambon (Francúzsko), L. Bonin Longare (Taliansko), K. Matsui (Japonsko), teda bez amerického zástupcu, ktorý k tomuto aktu nedostal inštrukcie; Archiv Ministerstva zahraničných vecí Českej republiky (ďalej AMZV) Praha, II. sekce, III. řada, kart. 131 – Rozhodnutie Rady veľvyslancov z 28. 7. 1920 o priebehu hraničnej čiary medzi Československom a Poľskom na území Těšínskeho Sliezska, Oravy a Spiša (s mapovou prílohou); DBFP, 1st Ser, vol. X, s. 715; FRUS, 1920, vol. I., s. 62-65; ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 857; BIELOVODSKÝ, A.: op. cit., s. 66-67; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 279, pozn. 76; ESSEN, A.¹: op. cit., s. 47; HEIDEKING, J.: op. cit., s. 136-137; HOUDEK, F.: op. cit., s. 319-320; KAMIŃSKI, M. K. – ZACHARIAS, M. J.: op. cit., s. 44; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 22, 24; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 43; MATKOWSKI, K. – BIEGAŃSKI, St.: op. cit., s. 39-40; ORLOF, E.²: op. cit., s. 50-51; ORLOF, E. – PASTERNAK, A.: *Stosunki polsko-czesko-slowackie w latach 1918-1939*. Wydawnictwo WSP Rzeszów, Rzeszów 1994, dok. 16, s. 44-45; PERMAN, D.: op. cit., s. 260, 270-271; ROSZKOWSKI, J. M.¹: op. cit., s. 61; ŘÍČKOVÁ, P.: op. cit., s. 42; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 68-69.

²⁴¹ Tu sa E. Beneš otvorene vyjadril, že pod tlakom Dohody na rýchle uzavretie sporu „ nemohol sa cítiť viazaný práním zahraničných výborov Národného zhromaždenia (t.j. stáť na stanovisku plebiscitu – pozn. PJ), čo by so zreteľom na uvedenú situáciu bolo bývalo ku škode republiky a že sa musel rýchlo rozhodnúť pre za daných podmienok jediné výhodné riešenie“; MALÁ, I.¹ (ed.): *Z protokolů schůzí třetí československé vlády (2. Tusarovy). Edice vybraných pasáží*. Státní ústřední archiv, Praha 1982, s. 45; ŘÍČKOVÁ, P.: op. cit., s. 43-44.

²⁴² O vynesení verdiktu bol československý zahraničný minister informovaný osobným listom A. Milleranda ešte 28. 7. Neprekvapuje, že poľská historička glosuje veľmocenský verdikt z 28. 7. ako „Benešovo víťazstvo“. Rozdelenie delimitovaného územia, v tom predovšetkým Těšínska, ale vyvolalo búrlivú reakciu pražských parlamentných kruhov, stojacich v opozícii voči kurzu E. Beneša (snáď z neznalosti pomerov považujú K. Matkowski a St. Biegański protestnú rezolúciu zahranično-politického výboru Národného zhromaždenia zo 4. 8. za propagandistický akt; autori zároveň považujú československého ministra – a to je v kontexte poľskej historiografie skutočne vzáčne – za priaznivca československo-poľského porozumenia; vzhľadom na polooficiálny charakter vojenského žurnálu „Bellona“, na stránkach ktorého sa citovaná štúdia objavila, nemožno určiť, či v tomto prípade šlo o historiografickú reflexiu alebo o signál na podporu československo-poľskej vojenskej spolupráce proti weimarskej republike); CESARZ, Z. K.: op. cit., s. 107; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 280; HOUDEK, F.: op. cit., s. 320; MATKOWSKI, K. – BIEGAŃSKI, St.:

Paderewski tak učinil až o tri dni neskôr po návrate z Londýna²⁴³. Slovenská časť sporného územia, pririeknutá Varšave bola do Poľska právne integrovaný ako okres (*powiat*) spišsko-oravský; obce, ktoré parížsky výrok priznal Československu sa stali súčasťou Spišskej župy. 10. augusta ukončila svoju činnosť dohodová plebiscitná komisia v Těšíne, o dvadsať dní na to podobne učinila aj československá plebiscitná komisia pre Spiš v Spišskej Belej²⁴⁴.

Ani jednu zo sporných strán rozhodnutie Veľvyslaneckej konferencie neuspokojilo. Demarkačná čiara, ktorá takto vyvstala na mape Európy, preťala regióny Oravy a Spiša a prerušila tradičné organické spojenia medzi jednotlivými obcami. Rozhodnutie VK postihlo v prvom rade miestne obyvateľstvo. Vyskytli sa protestné podpisové akcie, na Spiši bol samosprávou zimprovizovaný plebiscit, v ktorom 86 % optantov hlasovalo za príslušnosť regiónu k Československej republike²⁴⁵. Ako vo Varšave, tak aj v Prahe (a najmä v Bratislave a Ružomberku – bašte SĽS) opakovane označovali rozhodnutie Spojencov ako krivdu. V Poľsku rezonoval problém súkmeňovcov, ktorí ostali za hranicami²⁴⁶, na druhej strane najmä na Slovensku rozšírilo sa „verejné tajomstvo“, že

---

op. cit., s. 38, 40; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 66; pre text parlamentného expozé pozri: BENEŠ, E.³: *Problémy nové Evropy a zahraniční politika československá. Projevy a úvahy z r. 1919-1924*. Melantrich, Praha 1924, s. 61-82.

²⁴³ Mierne ironickým spôsobom vošla demarkačná čiara na Těšínsku, Orave a Spiši do dobového diplomatického žargónu ako línia Beneš – Paderewski (iný odtieň ironie prezentuje M. K. Kamiński, keď demarkačnú čiaru otvorene nazýva „Benešovou líni[ou]“); KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 333; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 24; ŘÍČKOVÁ, P.: op. cit., s. 42-43.

²⁴⁴ Podľa L. Kázmerovej odovzdala plebiscitná komisia predmetné časti sporného územia do správy zúčastneným štátom už 7. 8. Pred týmto aktom ako jej súčasť pravdepodobne pracovali špecializované likvidačné komisie. K ich ustanoveniu malo podľa M. Melníkovéj a E. Vrabčovej dôjsť už 28. 7 (v novšom príspevku M. Melníková uvádza 20. 7., z logických dôvodov ide zrejme o preklep), podobne J. Sulaček uvádza, že komisie začali pracovať „[i]hned“. Je možné, že likvidácia plebiscitnej komisie predstavovala časovo náročnejší proces, podľa správy Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska prebiehal až do 12. 12. 1920; Štátny archív v Levoči, pobočka v Poprade (ďalej ŠAL Poprad), Obecný notársky úrad Ždiar (ďalej ObNÚ Ždiar), 487-1351/20 admin. (628), šk. 7 – Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska Bratislava všetým pánom Žipanom a Policajnému riaditeľstvu v Košiciach, 8. 4. 1921; KÁZMEROVÁ, L.³: op. cit., s. 107; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 25; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 45-46; MELNÍKOVÁ, M.: op. cit., s. 151-152; MELNÍKOVÁ, M. – VRABCOVÁ, E.: op. cit., s. 21; ROSZKOWSKI, J. M.¹: op. cit., s. 61; ROSZKOWSKI, J. M.²: op. cit., s. 827; SULAČEK, J.²: op. cit., s. 226; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 69; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 478.

²⁴⁵ Podpisové archy boli údajne predložené Národnému zhromaždeniu a prezidentovi T. G. Masarykovi; BIELOVODSKÝ, A.: op. cit., s. 25; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 47; ROGULOVÁ, J.: op. cit., s. 120-121; SULAČEK, J.²: op. cit., s. 225-226.

²⁴⁶ O ich počte panovali rôzne mienky. Hoci bola poľská národnostná menšina v ČSR relatívne početná, tvrdenie ministra zahraničných vecí J. I. Paderewského v liste francúzskemu premiérovi A. Millerandovi z 30. 7. 1920 o prítomnosti 24 000 nositeľov poľskej národnosti na území československého Spiša a Oravy (pravdepodobne súčasť oných „viac ako 45 000 Poliakov (...) podhodných ČSR“, o ktorých vládny delegát informoval svetovú verejnosť už v deň vydania verdiktu), považujeme za nadnesené. Správny je však Paderewského názor, že výsledok vyplývajúci z rozhodnutia VK „vykopal medzi dvoma národnými priepasť, ktorú sa nepodarí zasypať“, preto aj J. Dejmek glosuje parížsky výrok ako „do značnej miery Pyrrhovo víťazstvo“ československej diplomacie; AÚTGM Praha, EB II, EB-V, sign. V146/2, kart. 159 – J. Opočenský: „Čechy a Polsko“, s. 44; BIELOVODSKÝ, A.: op. cit., s. 67; BURCKHARDT, C. J.: *Meine*

spišské a oravské obce poslúžili Prahe, resp. E. Benešovi k tomu, aby udržal dobré pozície republiky na „českom“ Těšínsku²⁴⁷. Nastupujúci kabinet ľudovca W. Witoša pokladal záväzky zo Spa za nulové. Minister zahraničných vecí E. knieža Sapieha predostrel pri obrane tohto stanoviska argument, že od Spa až do začiatku bitky o Varšavu 15. augusta 1920 neposkytla Dohoda Poľsku prostriedky na obranu tzv. *etnografického Poľska*, a aj mediácia vo veci mierových rozhovorov sa ukázala ako „iluzórna“. Následkom postupu mocností záväzky premiéra Grabskeho „*de facto* neexistujú“. Šéf poľskej diplomacie preto rozvinul akciu za sistovanie týchto aktov a podľa jeho cirkuláru z 10. septembra „[v]lastne iba Anglicko ich považuje za existujúce“. Advokátom varšavskej iniciatívy mal byť americký veľvyslanec v Paríži H. C. Wallace²⁴⁸.

Danziger Mission 1937-1939. Deutsche Taschenbuchverlag, München 1962, s. 155; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 279-280; DESZCZYŃSKI, M. P.: op. cit., s. 45; FRIEDL, J.: op. cit., s. 25; GASIOROWSKI, Z. J.¹: op. cit., s. 184-185; HEIDEKING, J.: op. cit., s. 138; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 333; KAMIŃSKI, M. K. – ZACHARIAS, M. J.: op. cit., s. 44; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 24; KULSKI, Wł. – POTULICKI, M. (edd.): *Współczesna Europa polityczna*. Księgarnia Powszechna, Kraków 1939, s. 278-279; MATKOWSKI, K. – BIEGAŃSKI, St.: op. cit., s. 40; ROSZKOWSKI, J. M.¹: op. cit., s. 61; ROSZKOWSKI, J. M.²: op. cit., s. 827, pozn. 67; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 478. Pre podrobný popis poľských námietok voči rozhodnutiu pozri: ORLOF, E. – ROSZKOWSKI, J. M.: op. cit., s. 893-894.

²⁴⁷ Živnú pôdu pre takéto názory predstavoval skutkový stav vytvorený delimitáciou z 28. 7. 1920 na tomto území. Sporné územia boli rozdelené v pomere 1 270 km² pre Československo a 1 012 km² pre Poľsko. Ak celkového poľského podielu odpočítame zisky na Slovensku (584 km²), pripadlo Varšave iba 438 km² na vlastnom Těšínsku. Názory na to, kto kde získal a kde stratil, sa rôznili od samého začiatku. Napríklad americký delegát v Cambonovej komisii A. W. Dulles v rozhovore s poľskými aktivistami tvrdil, že české straty na Těšínsku VK kompenzovala na Spiši a Orave (diplomat nerozlišoval českú a slovenskú národnosť). M. P. Deszczyński odhaduje počet Poliakov náležiacich takto do ČSR až na 100 000. S názorom zdôrazňujúcim úlohu Paríža vystúpil v diskusii k svojmu príspevku J. M. Roszkowski: za danej medzinárodno-politickej konštelácie muselo Francúzsko zvoliť citlivý prístup vo veci konfliktu záujmov svojich dvoch *protéges*, a tak konsekventne podporovalo Varšavu v otázke poľsko-nemeckých hraníc, zatiaľ čo tento postoj vyvažovalo na poľsko-československej hranici, kde uprednostnilo Prahu. Ako zaujímavosť môžeme spomenúť, že lamentačnú báseň 28. júl 1920 napísal pri tejto príležitosti aj bard slovenskej poézie Pavol Orságh-Hviezdoslav; *Slovák*, XXXI (1939), 199 (1. 9.); ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 879-880; DESZCZYŃSKI, M. P.: op. cit., s. 45; ESSEN, A.¹: op. cit., s. 47; MICHÁLEK, S. a kol.: op. cit., s. 125; ORLOF, E.²: op. cit., s. 104; ROGULOVA, J.: op. cit., s. 121; ROSZKOWSKI, J. M.²: op. cit., s. 851; SULAČEK, J.²: op. cit., s. 224-225.

²⁴⁸ Špecifické postavenie USA v rámci mierovej konferencie vytváralo priaznivé podmienky pre špekulácie tohto druhu. USA veľmocenský verdikt nesignovali, no veľvyslanec Wallace už 23. 7. telegrafoval do Washingtonu: „ (...) čo najúctivejšie nalieham na prijatie konferenciou navrhnutého riešenia (*I most respectfully urge the acceptance of the solution proposed by the Conference*)“. Štátny department síce považoval dohodu zo Spa za „nanútenú“ (*imposed*) ČSR a Poľsku, ale neželal si predĺžovať spor. Náznaky M. K. Kamińskiego v tom zmysle, že zástupca USA odmietal podpísať rezolúciu VK, považujeme preto za bezpredmetné. Keďže Spojené štáty predstavovali prvoradého diplomatického hráča, ktorý predsa len plnohodnotne neparticipoval na práci VK, no mohol na ňu výrazne vplývať, požiadal 23. 7. I. J. Paderewski plk. Housea, aby USA vetovali rodiaci sa veľmocenský verdikt (nevieme posúdiť, „veto“ akého druhu by eventuálne mohlo nastúpiť; otázka by si vyžadovala medzinárodno-právnu analýzu). Téza, s ktorou prichádza J. M. Roszkowski, je ale sotva podložená. Minister zahraničných vecí B. Colby veľvyslancovi Wallaceovi oznámil 27. 8., že vláda USA „je ochotná písomne schváliť dohodu (!) z 28. 7.“. Sám H. C. Wallace sa 4. 9. vyjadril v tom zmysle, že USA by rezolúciu VK mali podpísať (fakt, že aj po piatich ýždňoch od podpisu rezolúcie volil americký diplomat opatrné formulácie, problematizuje tvrdenie J. Dejmk a o tom, že veľvyslancu Wallacea sa pre dokument „podarilo získať“ pred 28. 7.), septembrová korešpondencia medzi veľvyslancom a Washingtonom sa podrobne venuje americkej účasti na prácach delimitačnej komisie; FRUS,

Doteraz sme v našej práci prednostne sledovali vývoj československo-poľských vzťahov so zvláštnym dôrazom na Spiš, poukázali sme na rozhodujúce momenty diplomatickej aktivity Európy prvých povojnových rokov, dotýkajúce sa predmetu nášho záujmu. Ako však správne poznamenáva A. Bartlová, „ popri oficiálnej politike existovali na obidvoch stranách (v Poľsku a Československu – dopl. PJ) provládne i opozičné politické strany, skupiny i jednotlivci, ktorí zasahovali do oblasti vzájomných vzťahov“²⁴⁹. Pravdepodobne v žiadnej z početných rovín kontaktov a koexistovania Varšavy a Prahy, resp. Bratislavy sa tieto tendencie neprejavovali v takej miere, ako tomu bolo vo vzťahu k vývoju na Slovensku a k jeho politickej reprezentácii. Cieľom nasledujúceho exkurzu je podať základné informácie o problematike, mapujúc činnosť protičeskoslovenskej politickej emigrácie, pochádzajúcej z relevantných kruhov slovenskej politiky.

Potvrdením správnosti citovaného názoru A. Bartlovej je známa cesta dr. msgr. A. Hlinku do Varšavy a Paríža v lete 1919. V tom čase sa na československej politickej scéne objavili prvé rozpory medzi Hlinkom vedenou Slovenskou ľudovou stranou (SLS) a pražskou vládou V. Tusara, ktoré čoskoro vyústili do „autonomistického“ profilu strany²⁵⁰. 27. augusta 1919 sa Hlinka, doprevádzaný rovnako rímskokatolíckymi kňazmi dr. Fr. Jehličkom²⁵¹ a dr. Š. Mnoheľom, stretol s náčelníkom poľského štátu maršalom J. Piłsudskim²⁵². Cieľom cesty bolo s pomocou poľskej vlády dostať otázku štátoprávneho

---

1920, vol. I., s. 58, 59, 67, 68, 69-72; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 279; ROSZKOWSKI, J. M.¹: op. cit., s. 61; ROSZKOWSKI, J. M.²: op. cit., s. 827; PERMAN, D.: op. cit., s. 272.

²⁴⁹ BARTLOVÁ, A.²: op. cit., s. 363.

²⁵⁰ Zrejme takto sa dá vysvetliť tvrdenie českého historika, že československé úrady cestu „ predpokladali“; JANÁK, D.: *Andrej Hlinka – „tvůrce“ či „zrádce“ republiky?* In: HO, II (1991/92), 2, s. 40.

²⁵¹ Dr. Fr. Jehlička sa z Hlinkovej iniciatívy stal už v novembri 1918 členom výboru tzv. *Kňazskej rady*, orgánu, ktorý mal podľa predstáv iniciátora vystupovať ako vrcholová platforma slovenskej politickej reprezentácie. Ako člen najbližšieho okruhu spolupracovníkov A. Hlinku (J. Dejmek – trocha efektným spôsobom – stavia profesora teológie na bratislavskej Alžbetínskej univerzite dokonca do pozície jedného z Hlinkových „ intelektuálnych guru (!)“) sa Fr. Jehlička s podporou dr. V. Šrobára stal poslancom Národného zhromaždenia za SLS. Pravdepodobne vo svetle neskoršieho vývoja považuje I. Dérer Fr. Jehličku za pôvodcu celého podujatia (a podobne, neskorší vývoj sa premieta do tézy L. Lipschera o prepojení SLS s maďarskou, resp. promaďarskou cirkevnou hierarchiou – ide však o šablónovitú interpretáciu, poplatnú dobe vzniku citovanej práce), A. Bartlová s poukazom na Hlinkovu pružnosť počas sporu so spišským sídelným biskupom A. Párwym z roku 1905, keď na svoju obranu podnikol cesty do Viedne a Ríma, prisudzuje iniciatívu predsedovi SLS; BARTLOVÁ, A.¹: *Andrej Hlinka. Obzor*, Bratislava 1991, s. 48, 56, 66; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 261, pozn. 9; LIPSCHER, L.: *Ludácka autonómia – ilúzie a skutočnosť*. SVPL, Bratislava 1957, s. 15; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.²: *Záujem Poľska o Slovensko v rokoch 1919-1930* In: HŠ XV (1970), s. 215-216.

²⁵² M. K. Kamiński datuje neurčito na prvú polovicu septembra; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 249-251.

vzťahu Čechov a Slovákov na medzinárodné fórum parížskej mierovej konferencie²⁵³. A. Hlinka sa s odvolaním na bohatú tradíciu poľsko-slovenských vzťahov nazdával, že práve vplyv J. Piłsudského napomôže k presadeniu slovenských národných požiadaviek. Dôležitú úlohu pri motivovaní celej cesty zohrávala aj konfesiónalna blízkosť oboch národov, na čo Hlinka vo svojich prejavoch niekoľkokrát poukázal²⁵⁴. Ďalšiu rovinu účelu cesty naznačuje Hlinkova súdna výpoveď z Mírova, kde tvrdil, že sa vo Varšave „chcel stretnúť s F. Machayom (...) a presvedčiť ho, aby sa nezasadzoval za odtrhnutie Oravy a Spiša a ich pripojenie k Poľsku“²⁵⁵. Tretí, tentoraz rovnako (cirkevno-)politický, ako aj osobný motív dodala voľba msgr. dr. M. Blahu kapitulným vikárom sedisvakantného spišského biskupstva, ktorá sa odohrala 4. augusta, teda približne tri týždne pred odchodom delegácie do Paríža. Dr. Blaha, niekdajší poradca československej delegácie pri mierovej konferencii v Paríži, ašpiroval na vysoký cirkevný úrad ako kandidát prijateľný pre pražskú vládu, *ipso facto* nemohol počítat' s podporou opozičnej strany, ktorej predseda pôsobil ako kňaz v tej istej diecéze. Okamžite po volebnom akte sa rozšírili chýry o bližšie nešpecifikovanom nátlaku sociálnodemokratickej vlády, o otvorenej ingerencii štátnej moci do vnútorných záležitostí Cirkvi – v slovenských pomeroch roku 1919 šlo o závažné obvinenie s jasným politickým obsahom²⁵⁶. Zápletku ešte viac zauzľuje skutočnosť, že apoštolský nuncius vo

---

²⁵³ Naproti tomu A. Bartlová v svojej monografii uvádza: „Bezprostredným cieľom jeho (t.j. Hlinkovej – pozn. PJ) cesty do Paríža (...) boli práce na územnom a štátoprávnom pridelení Zakarpatskej Ukrajiny (správne Podkarpatskej Rusi – pozn. PJ) k Česko-Slovensku“. O správnosti tohto tvrdenia si dovoľujeme pochybovať, autorku k nemu zrejme zviadla časová koincidencia; BARTLOVÁ, A¹: op. cit., s. 65.

²⁵⁴ Náboženský moment často vystupoval ako dôvod česko-slovenských nezhôd. Podpisala sa pod to cirkevná politika pražských vlád, ktorú SLS pocit'ovala ako vyslovene antikatolícku. Napäté vzťahy panovali aj medzi Prahou a Rímom, na čom veľký podiel viny niesli práve komplikované pomery na Slovensku. Nakoľko z cirkevno-právneho hľadiska patrila celá krajina do uhorskej (t.j. maďarskej) cirkevnej provincie s centrom v Ostrihomskom arcibiskupstve, bolo v dôsledku vzniku ČSR nevyhnutné uskutočniť nové rozhraničenie rímskokatolíckych diecéz a previesť celkovú reformu cirkevnej správy, pretože za daného stavu sa hranice slovenských diecéz nekryli so štátnymi hranicami a cirkevná správa bola podriadená kanonickej hierarchii iného, *nota bene*, voči ČSR nepriateľsky naladeného štátu. Na vyšších postoch cirkevnej hierarchie sa pritom nezriedka nachádzali činitelia zviazaní s Uhorskom, neschvaľujúci „pražský prevrat“ a jeho dôsledky. Odhliadnuc od tohto delikátneho politicko-právneho problému je v tomto bode užitočné nespúšťať zo zreteľa silné postavenie rímskokatolíckeho duchovenstva v štruktúrach strany. O správnych a hospodárskych opatreniach vlády, ktoré zostrili vzťah rímskokatolíckej Cirkvi a SLS na jednej a kabinetu na druhej strane, pozri: HRABOVEC, E.¹: *Der Heilige Stuhl und die Slowakei 1918-1922 im Kontext internationaler Beziehungen (=Wiener Osteuropa-Studien, Bd. 15)*. Peter Lang, Frankfurt/M. 2002, s. 179-199.

²⁵⁵ V tejto súvislosti nie je bez zaujímavosti, že dr. F. Machay istý čas pôsobil v Ružomberku ako kaplán A. Hlinku; ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 854, pozn. 5; MORNSTEINOVÁ, K.: *Cesta A. Hlinku a Fr. Jehličku do Paríža roku 1919*. Dipl. práca ÚČD FF UK, rkps., Praha 1996, s. 37.

²⁵⁶ Vzrušenie, ktoré aféra vyvolala na Slovensku, je pochopiteľné: kapitálny vikár má počas sedisvakancie všetky práva a povinnosti biskupa (s výnimkou tých, ktoré sa cirkevno-právne viažu priamo na inštitúciu biskupského svätenia), je teda *de facto* plnomocným správcom diecézy; porov. LISTL, J.: *Administrator In: Lexikon für Theologie und Kirche* (ďalej LTHuK), Bd. 1. Herder, Freiburg i. B. 1993, col. 159.

Viedni, titulárny arcibiskup trabezpuntský T. Valfrè di Bonzo, by rád v uvoľnenom úrade videl práve predsedu SLS msgr. dr. A. Hlinku²⁵⁷.

Samotné stretnutie s náčelníkom poľského štátu sa odohralo v pracovni *Komandanta*. Okrem A. Hlinku a jeho druhov sa ho zúčastnil aj dr. F. Machay. Vodca slovenských katolíkov predostrel J. Piłsudskému situáciu a požiadal ho o pomoc vo forme vydania poľských diplomatických pasov, aby sa on a jeho sprievodcovia mohli dostať do Paríža. Maršál žiadosti nielenže vyhovel²⁵⁸, ale prejavil aj vlastnú iniciatívu, očividne s úmyslom poľskej intervencie na Slovensku, čo však Hlinka nepodporil²⁵⁹. Ako by sa prípadný návrat poľského vojska premietol do štátoprávnej príslušnosti Spiša, zostáva síce naďalej v rovine úvah, no vzhľadom na pôsobenie maršála na neďalekom Podhalí počas prvej svetovej vojny nebol tento kraj pre J. Piłsudského neznámym pojmom – práve naopak, zdá sa, že pre štátnika mal priam symbolický význam, v svetle ktorého možno

---

²⁵⁷ Hlinkovu nomináciu odporúčal aj ostrihomský arcibiskup J. kardinál Csernoch, do ktorého jurisdikcie spadalo spišské biskupstvo; HRABOVEC, E.¹: op. cit., s. 182, 247.

²⁵⁸ Okrem diplomatických pasov dostalo sa petitorom aj odporúčania pre vedúceho poľskej delegácie vo Versailles, ministra zahraničných vecí I. J. Paderewského z pera tššinskeho politika J. Londzina. Paderewski v Paríži A. Hlinku skutočne prijal a prisľúbil mu podporu Pittsburskej dohody. J. Piłsudski Hlinkovi mimochodom navrhol, nech sa v prípade parížskeho neúspechu obráti priamo na Budapešť; DEÁK, L.¹: *Hra o Slovensko. Slovensko v zahraničnej politike Maďarska a Poľska*. Veda, Bratislava 1991, s. 23; MORNSTEINOVÁ, K.: op. cit., s. 38, 48; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 123-124; VALENTA, J.⁶: op. cit., s. 404.

²⁵⁹ Hlinka si bol vedomý faktu, že poľský zásah do vnútropolitického diania v ČSR by znamenal odstúpenie od Martinskej deklarácie a *de facto* vystúpenie so spoločného štátu s Čechmi, ktorý, i keď nesporne nesplňal jeho očakávania, bol pre Slovákov jednoznačne výhodnejší než možnosť integrácie krajiny do II. Rzeczpospolitej. Je zaujímavé, že poľskí historici (M. K. Kamiński odkazujúc na nám dosiaľ nedostupnú štúdiu A. Szklarskej-Lohmannovej) prezentujú schôdzku Piłsudski – Hlinka v obrátenom garde: „Kňaz Hlinka navrhol (maršálovi Piłsudskému – dopl. PJ) dokonca vojenskú intervenciu na Slovensku, dostal však zamietavú odpoveď, motivovanú (faktom – dopl. PJ), že poľský štát, vzhľadom na neuzavretú otázku svojich hraníc, nemôže si dovoliť voči ČSR vystúpenie vojenskej povahy“. Túto alternatívu pokladáme za veľmi nepravdepodobnú hneď z dvoch dôvodov: (a) Hlinka dôsledne zastával autonomistickú orientáciu (čo potvrdzuje aj M. K. Kamiński, keď na margo konferencie II. oddelenia MSWoj z 27. 9. 1919, ktorej ústrednou témou bola podpora „separatistického hnutia“ na Slovensku, glosuje, že ministerstvo nechápalo Hlinkov autonomistický kurz); (b) nami prezentovaná rekonštrukcia stretnutia sa opiera o prepis rozhovoru, ktorý v krakovskom denníku „Głos Narodu“ v apríli 1938 uverejnil dr. F. Machay (a následne v slovenskom preklade vo svojich memoároch P. Čarnogurský); F. Machay nemal najmenší dôvod, aby v tomto bode prekrúcal fakty (ak by jeho verzia neodpovedala pravde, *ergo*, ak by maršál odmietol prosbu A. Hlinku – ako to naznačujú menovaní poľskí historici –, bolo by pre pamätníka jednoduchšie celú vec opomenúť, aby sa vyhol nebezpečenstvu, že ho obvinia z diskreditácie pamiatky náčelníka štátu), preto jeho verziu považujeme za dôveryhodnú. Môžeme tu uvažovať ešte o mechanickej chybe počas prekladu, no nakoľko sme do dnešného dňa nemali možnosť verifikovať textáciu inkriminovaného článku, zostáva táto alternatíva v hypotetickej rovine. Na druhú stranu však nemožno ignorovať poznámku, ktorú maršál Piłsudski vyslovil začiatkom roka 1920 pred maďarským vyslancom I. Csekonicom, a síce v tom zmysle, že Varšava nepodnikne žiadnu vojenskú akciu na juhu (čiže prípadné protičeské povstanie na Slovensku), kým sa nevyrieši otázka poľských východných hraníc. O priority východnej politiky pre maršála možno sotva pochybovať. Na margo maďarského motívu celej zápletky H. Batowski dodáva, že v čase Hlinkovej parížskej cesty vo Varšave počítali s autonómnym Slovenskom pod Budapešťou (s ktorou by sa pravdepodobne poľský štát dokázal dohodnúť o Orave a Spiši); BATOWSKI, H.⁶: *Słowacja w polityce polskiej 1918-1945* In: ZbFFUK-Historica, XXII (1971), s. 285; ČARNOGURSKÝ, P.²: op. cit., s. 299; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 251, 251-252, 267-268, pozn. 35; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 134-135.

snád' pochopiť nástojčivosť, s akou L. Wasilewski požadoval od generálneho štábu okamžité zaujatie Spiša počas búrlivej jesene 1918²⁶⁰. Môžeme sa teda oprávnene domnievať, že počas prípadnej intervencie by sa Spiš ocitol vysoko na zozname poľských priorít. A. Hlinka sa však takémuto scenáru vyhol a obmedzil sa na hmotné a technické zabezpečenie svojho ďalšieho putovania²⁶¹.

Vlastná cesta do Paríža cez Ľvov, Bukurešť, Terst a Miláno (so zastávkou v Ríme) bola podujatím relatívne dobrodružnej povahy. Delegátom SLS sa nepodarilo dosiahnuť intervenciu konferencie vo veci, v ktorej sa do Paríža dostavili, a to ani s výraznou podporou poľskej delegácie²⁶². Ešte väčšie ťažkosti očakávali A. Hlinku po návrate do vlasti, keď bol – nie celkom bezdôvodne – obvinený z vlastizrady a v období od októbra 1919 do apríla 1920 väznený v Mírove, neskôr v Brodke a počas liečenia v nemocnici v pražskom Podolí²⁶³.

---

²⁶⁰ V memoárovom diele J. Piłsudského nájdeme nasledovné úvahy na adresu spišskej rieky Poprad: „Najkomickejšia rieka, akú poznám – Poprad. Často som premýšľal o tejto rieke-nepodarku. Začína svoj beh na južných úbočiach Tatier, radostne sa prediera na juh, tak ako všetky bystriny z južných svahov Karpát. Naisto by sa mala, tak ako ony, tiecť do Dunaja. Nie! Podivným spôsobom sa skrúca na sever, pyšne preráža cez hory, akoby túžila po Visle. Kde sa len nájde taká hlúpa rieka, aby sa proti prírode prevrtávala horami! (...) tento divý a podivný Poprad je snád' symbolom mojím a (mojich – dopl. PJ) Strelcov!“; PIŁSUDSKI, J.: *Erinnerungen und Dokumente, Bd. 1: Meine erste Kämpfe*. Essener Verlagsanstalt, Essen 1935 (prihliadnuté k poľskému vydaniu: PIŁSUDSKI, J.: *Moje pierwsze boje*, Wydawnictwo Łódzkie, Łódź 1988).

²⁶¹ Nie je bez zaujímavosti, že počas varšavského pobytu vykonal A. Hlinka so svojimi druhmi audienciu ešte u jednej významnej osobnosti – A. kardinála Rattiho (neskoršieho pápeža Pia XI.), apoštolského nuncia v Poľsku. Tam predseda SLS zložil po latinsky koncipované memorandum o neutešenom stave rímskokatolíckej Cirkvi na Slovensku následkom politiky „husitskej“ pražskej vlády, v ktorom mimo iné napadol voľby msgr. Dr. M. Blahu za spišského kapitulného vikára. Hoci nuncius odoslal dokument o Ríme, memorandum sa nedočkal odozvy zo strany vysokej cirkevnej hierarchie; HRABOVEC, E.¹: op. cit., s. 201-202.

²⁶² Na krytie výdavkov spojených s pôsobením v Paríži prevzali A. Hlinka a Fr. Jehlička od G. Szuru (predsedu Politickej komisie pre Kniežatstvo tššinske, Oravy a Spiš (*Komisja Polityczna dla Księstwa Cieszyńskiego, Orawy i Spisza* – KPSCzOiS)) „pôžičku“ vo výške 10 000 francúzskych frankov. Fr. Jehlička neskôr uviedol, že I. J. Paderewski vložil do jeho memoranda, ktoré podľa A. Bartlovej žiadalo pre Slovákov štatút národnostnej menšiny a autonómiu na základe karpatoruského príkladu, požiadavku plebiscitu na sporných územiach Oravy a Spiša. Toto tvrdenie je podľa J. Valentu pramenne nepriekazné a chýba mu aj vnútorná logika, nakoľko v tom čase NRK už plebiscit ustanovila, a určila aj termín jeho konania. Rovnako iba od Fr. Jehličku máme správu o údajnej žiadosti A. Hlinku o poľskú vojenskú intervenciu na Slovensku. Táto správa však zásadne odporuje obsahu varšavského rozhovoru Piłsudski – Hlinka, ako sme ho rekonštruovali vyššie; ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 860; BARTLOVÁ, A.¹: op. cit., s. 68-69; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 251; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 132; VALENTA, J.⁶: op. cit., s. 406-407; WANDYCZ, P. S.: op. cit., s. 73-74.

²⁶³ Väzba A. Hlinku znamenala zvláštny problém pre plebiscitnú propagandu, keď poľskí agitátori mohli internovanie vedúceho politického predstaviteľa prezentovať ako prejav protikatolíckej politiky ČSR. Snaha zaangažovať A. Hlinku do plebiscitnej akcie, ktorá sa objavila na jar 1920, budila znepokojenie u niektorých slovenských verejných činiteľov, keď predseda SLS žiadal, aby na oplátku dostal od vlády garancie vo veci slovenskej autonómie (objavila sa aj obava, že s ponukou autonómie by prostredníctvom F. Machaya mohla prísť poľská strana; podobné úvahy ale nemali žiaden reálny základ, na druhú stranu po pohraničí kolovali chýry, že v prípade priaznivého výsledku plebiscitu pre Varšavu sa A. Hlinka stane v Poľsku biskupom); BARTLOVÁ, A.¹: op. cit., s. 70; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 261; TOMASZEWSKI, J.¹: op. cit., s. 327, 328-329; o nadštandardných podmienkach väzby pozri: JANÁK, D.: op. cit., s. 41.

Hlinkova parížska cesta nijako neprispela k presadeniu štátoprávnych požiadaviek SLS. Jej význam v kontexte nami sledovanej problematiky spočíva v tom, že predznamovala spôsob, akým budú poľské politické kruhy vplývať na vývoj pomerov na Slovensku. Treba mať na zreteli, že „slovenská karta“, ktorá sa takto dostala Varšave do rúk, poskytla poľskej zahraničnej politike taktickú zbraň vo vzťahu k ústredným republikovým orgánom v Prahe²⁶⁴. Túto skutočnosť neprehliadali ani na pôde Sejmu²⁶⁵. Z obdobných taktických pozícií na poľský záujem o spoluprácu nazeral aj A. Hlinka. Už spomenutá blízkosť oboch národov vo veciach svetonázoru ostro kontrastovala so situáciou panujúcou v tomto ohľade v českých krajinách. Takto sa rímskokatolícka politická elita v prípade potreby mohla zakaždým dovoľávať podpory a porozumenia u severného suseda, a to s istotou, že jej volanie nezostane bez odozvy. V prípade nezhôd medzi Prahou a Ružomberkom nebolo ťažké poukázať na zástoj, ktorého sa SLS dostávalo na sever od Karpát²⁶⁶.

Neoficiálnu líniu slovensko-poľských vzťahov však do radikálneho svetla vystavila aktivita spoločníkov A. Hlinku, ktorí sa z pochopiteľných dôvodov rozhodli nevrátiť do Československa a zvolili si politickú emigráciu v Poľsku. Na Mnoheľovu činnosť epizódnej povahy nadviazal Fr. Jehlička, keď začal vydávať „Slováka“, tlačový orgán SLS, v Krakove a po počiatočnom niekoľkokomesačnom období vnútorných rozporov sa postavil do čela slovenskej emigrácie v Poľsku²⁶⁷. V máji 1920 založil spolu s Fr. Ungerom a známym maďarofilským aktivistom V. Dvorčákom v Krakove Slovenskú národnú radu (SINR), ktorá mala koordinovať teritoriálne snahy Poľska a maďarského revizionizmu²⁶⁸.

---

²⁶⁴ Komplexný je komentár J. Valentu: „Postoj poľskej politiky ku Slovensku nebol (...) samostatným zahranično-politickým problémom, bol podriadený jednak otázke poľsko-československého pomeru ako takého i vzťahu poľsko-maďarskému, jednak celkovým predstavám a koncepciám poľskej vlády o usporiadaní mocenských pomerov v strednej Európe“; VALENTA, J.⁶: op. cit., s. 408.

²⁶⁵ Porov. vyhlásenie poslanca I. E. Daszyńskiego z 22. 5. 1919: „Máme v rukách hroznú zbraň (proti Prahe – dopl. PJ). Touto zbraňou je proklamovanie práva Slovenska na nezávislosť!“; VALENTA, J.⁶: op. cit., s. 421, pozn. 90.

²⁶⁶ Obdobne konštatuje aj L. Deák: „(Hlinka – dopl. PJ) s poľskou politikou kalkuloval iba ako s faktorom, ktorý možno takticky využiť proti centralistickej politike vlády a na dosiahnutie ústupkov od Prahy“; DEÁK, L.¹: op. cit., s. 26.

²⁶⁷ Podľa experta Wierzbowej Z. Vetulaniho pôsobili v Poľsku spočiatku dva prúdy protičeskoslovenskej politickej emigrácie slovenského pôvodu: (a) maďarofilský na čele s Fr. Jehličkom a (b) polonofilský, vedený Fr. Ungerom, bývalým podpredsedom SLS; k ich zjednoteniu malo dôjsť až 16. 3. 1920 v Krakove. Rôzni slovenskí emigranti pritom udržiavali styky s poľskými maďarofilmi, ktorí tlmili ich separatistické nábehy a orientovali ich na Budapešť; ORLOF, E.³: *Działalność słowackich emigrantów politycznych w Polsce w latach 20-tych XX w. na podstawie materiałów w Archiwum Akt Nowych (AAN) w Warszawie* In: VPMR, s. 188-189.

²⁶⁸ BARTLOVÁ, A.¹: op. cit., s. 69; JANÁK, D.: op. cit., s. 40-41; MORNSTEINOVÁ, K.: op. cit., s. 64; ORLOF, E.³: op. cit., s. 189-190.

Zhrnutie I

Československo-poľský hraničný spor sa začal už v prvých dňoch po vyhlásení Československej republiky (a niekoľko dní pred definitívnym vyhlásením poľského štátu), a to najprv na slovensko-poľskom pomedzí (Orava a Spiš) a až z odstupom niekoľkých mesiacov aj na Těšínsku, ktoré sa postupne stalo leitmotívom napätých vzťahov medzi Prahou a Varšavou. Dezintegrácia mocenských štruktúr podunajskej monarchie, vlna nacionalizmu, opierajúca sa o wilsonovskú zásadu o práve národov na sebaurčenie, existencia jazykovo prechodnej a národnostne zväčša nevyhranenej, prípadne nejednoznačne vyprofilovanej skupiny obyvateľstva (tzv. *Goralov*), ako aj politika *fait accompli* – koincidencia týchto faktorov podnietila stret dvoch vznikajúcich štátnych útvarov, zhodne integrovaných v dohodovej aliancii. Keďže geografickú prestavbu stredoeurópskeho regiónu mohli sankcionovať výlučne mierové zmluvy medzi dedičmi Centrálnych mocností a víťaznou Dohodou, hranice novovytvorených štátov zapadli do agendy mierovej konferencie v Paríži (1919-1920) a tvorili od počiatku a bez výnimky otázku medzinárodnú. V konferenčnej aréne Československo i Poľsko viedli diplomatický boj o pretendované teritória, ktorý sa odohrával jednak na pôde špecializovaných komisií pre československé, resp. poľské záležitosti, jednak v kuloárnych diskusiách s vplyvnými predstaviteľmi veľmocí. Rozhodujúca úloha hlavných dohodových mocností mala za následok, že do vývoja a premien československo-poľského hraničného sporu sa hojne premietali práve ich (aj vzájomne kolidujúce) záujmy. Jednou z priorít nového systému vzťahov v strednej Európe bolo zachovanie stability a liberálneho demokratického poriadku, preto rozhodujúci hráči veľmi pozorne sledovali životaschopnosť mladých štátov v konfrontácii s priebojnou bolševickou ideológiou a v československo-poľskom hraničnom spore spravidla favorizovali stranu, ktorá dokázala odraziť nápor z východu.

Československo mohlo považovať svoje pôsobenie v spore so severným susedom za úspešné. Bezpochyby k tomu prispela pevná pozícia dr. E. Beneša na poste ministra zahraničných vecí – šéf československej diplomacie sa takto na pôde konferencie mohol pohybovať nepomerne istejšie než jeho poľskí náprotivkovia. Svoju úlohu zohrala aj únava decidentov z nezhôd vo vlastnom tábore, viditeľná minimálne od jari 1920. Československo-poľský spor však poukázal aj na nevýhody otvorenej versailleskej diplomacie: v snahe o čo najkonciliantnejšie riešenie v podobe príhodného kompromisu sa celá záležitosť prejednávala pomerne dlhý čas. Takto sa do sporu zamiešala aj širšia

politická reprezentácia a verejná mienka zúčastnených krajín, čo malo nevyhnutne za následok, že konečné riešenie (z rôznych dôvodov) neuspokojovalo ani jedného z konkurentov a chtiac-nechtiac vytvorilo historickú záťaž pre rodiace sa bilaterálne vzťahy. Do budúcnosti bolo preto potrebné kalkulovať s dvoma vývojovými tendenciami: (a) textácia výslednej rezolúcie ponecháva istú interpretačnú voľnosť, predpokladá sa precizovanie priebehu hraničnej čiary, ktorú dokument uvádza do života a (b) pri akomkoľvek výsledku očakávaných úprav je nanajvýš odôvodnená obava z opakovaného objavovania sa revizionistických impulzov, pochádzajúcich z prostredia nie jednej, ale oboch zúčastnených strán, a to dokonca s dlhodobým výhľadom.

Ako sa malo v ďalšom priebehu udalostí ukázať, obidva načrtnuté predpoklady došli v krátkom čase svojho naplnenia.

4.3 Prvá fáza sporu o Javorinu a pokusy o jeho riešenie (28. júl 1920 – jar 1924)

Verdikt veľmocí o rozdelení Těšínska, Oravy a Spiša z 28. júla 1920 stanovilo základný právny akt pre ďalší priebeh československo-poľského hraničného sporu. Decidenti bezosporu očakávali, že odsúhlasili posledné politické rozhodnutie v tejto záležitosti. Práca delimitačnej komisie, ktorá mala hraničnú čiaru finalizovať predovšetkým jej osadením v teréne, sa vo všeobecnosti považovala za výkon technického charakteru. Tomu zodpovedajú personálne nominácie dohodových zástupcov, bez výnimky vyšších dôstojníkov, ako to ukážeme nižšie. Predpoklady o povahe činnosti delimitačnej komisie sa však naplnili iba čiastočne – na jar 1921 sa na jej rokovacom stole objavilo, dodajme, neočakávané ohnisko napätia medzi Prahou a Varšavou: obec Javorina a jej blízke okolie na severných úbočiach Vysokých Tatier. Pri pohľade na mapu zaiste prekvapí, že sa takmer všetok záporný náboj z predchádzajúcich rokov sústredil do tohto nepatrného bodu. Slovami L. Einsteina, ktorý v decembri 1921 nahradil R. T. Crana na poste amerického pražského vyslanca, bol celý spor „búrkou v pohári vody“²⁶⁹. Ako si potom vysvetlíť skutočnosť, že jeho riešenie zabralo viac času než konciliácia nezhôd, z ktorých pramenil? Odpoveď na túto otázku sa pokúsime nájsť v tejto kapitole.

4.3.1 Počiatky delimitácie (júl 1920 – 5. november 1921)

Pre nasledujúcu etapu československo-poľského súperenia na Spiši majú prvoradý význam tri ustanovenia rozhodnutia VK z 28. júla 1920²⁷⁰. V prvom rade šlo o čl. I, odst. 3, ktorý popisoval priebeh československo-poľskej hraničnej čiary na rozhraničených územiach (priebeh spišského úseku sme uviedli vyššie)²⁷¹. Čl. II, analogicky k iným teritoriálnym problémom medzi nástupníckymi štátmi, ustanovoval finalizačnú delimitačnú komisiu, zloženú z dohodových zástupcov (komisárov) a zástupcov zainteresovaných štátov, pre ktorých sa rovnako postupom času ustálilo pomenovanie „hraničný komisár“.

---

²⁶⁹ BŘACH, R.¹: *Československo a Evropa v polovině dvacátých let*. Paseka, Praha – Litomyšl 1996, s. 127; BŘACH, R.²: *Benešova návštěva ve Varšavě 19.-23. dubna 1925* In: *SIPř*, LXXVII (1991), 2, s. 109; GASIOROWSKI, Z. J.¹: op. cit., s. 193; WANDY CZ, P. S.: op. cit., s. 267; ŘÍČKOVÁ, P.: op. cit., s. 95.

²⁷⁰ V materiáloch Zamini sa pre rezolúciu interne zaužíval názov *Traité*, podľa výrazu uvádzajúceho titul rozhodnutia. Zo štylistických dôvodov preto používame (aj) tento skrátený spôsob odkazu na východiskový právny akt VK.

²⁷¹ Porov. s. 79.

A nakoniec, snáď rozhodujúci význam pre spor o Javorinu mal odst. 3 uvedeného článku, ktorý dával delimitačnej komisii kompetenciu predkladať VK návrhy na miestne podmienené zmeny hraničnej čiary, tak, aby boli zohľadnené záujmy dotknutých obcí, resp. súkromných osôb²⁷². V prípade Javoriny mala táto distinkcia svoje opodstatnenie, väčšina obecného katastra sa nachádzala v súkromnom vlastníctve ako domínium pruského kniežaťa Ch. K. v. Hohenlohe-Oehringen²⁷³. Právny rámec pre fungovanie delimitačnej komisie spoluvytváral ešte súbor všeobecných inštrukcii pre dohodové orgány tohto druhu, ktorý VK schválila 22. júla 1920. V zmysle inštrukcii sa pod plnou kompetenciou komisie rozumelo nielen vyznačenie hraničnej čiary, určenej ustanovujúcim právnym aktom, na mieste samom, ale rovnako aj posúdenie žiadosti jednej zo sporných strán na modifikáciu priebehu hraničnej čiary v odôvodnených prípadoch (odtiaľ dikcia čl. II, odst. 3 Traité), avšak pod podmienkou, že táto právomoc sa vzťahuje výslovne iba na hranice administratívne (*limité*, resp. *limité administratíve*), a nie na hranice medzinárodné z roku 1914 (*frontière*). Výklad, ktorý poskytol francúzsky geograf a diplomat gen. H. L. E. Le Rond začiatkom septembra 1920, v istom zmysle rozšíril pôsobnosť tohto ustanovenia: komisia má kompetenciu, s ohľadom na miestne hospodárske pomery a priebeh administratívnej hranice, zmeniť v takomto prípade štátoprávnu príslušnosť celej obce (potrebný je však jednomyselný súhlas členov komisie)²⁷⁴.

Ešte než začala delimitačná komisia pracovať, došlo v Sévres pri Paríži k podpisu ďalšieho závažného dokumentu. 10. augusta 1920 podpísali predstavitelia nástupníckych štátov, medzi nimi aj Československo, „Zmluvu o niektorých hraniciach“²⁷⁵. Jednou z pertraktovaných hraničných čiar bola aj bývalá hranica haličsko-uhorská, pre ktorú zmluva potvrdzovala priebeh stanovený rezolúciou VK z 28. júla, pričom delimitačnej komisii pripadla úloha určiť priebeh hraničnej čiary na mieste samom. Problematickým sa ale ukázal postoj poľského štátu. Keďže zmluva nereflektovala aspirácie Varšavy na inkorporáciu Východnej Haliče (podľa čl. 91 saintgermainskej mierovej zmluvy toto územie neprislúchalo žiadnemu z nástupníckych štátov), podpis poľského delegáta sa

---

²⁷² AMZV Praha, II. sekce, III. řada, 13373/20, kart. 131A – R. Matouš: „Správa o terajšom stave Oravy a Spiša“, 22. 9. 1920; CESARZ, Z. K.: op. cit., s. 107; GASIOROWSKI, Z. J.²: *Polish-Czechoslovak Relations 1922-1926* In: SEER, XXXV (1956/57), op. cit., s. 474; HEIDEKING, J.: op. cit., s. 136-137; KÁZMEROVÁ, L.³: op. cit., s. 107; KRČMÁŘ, J.¹: op. cit., s. 9; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 49-50.

²⁷³ Porov. s. 25-26.

²⁷⁴ KRČMÁŘ, J.¹: op. cit., s. 9-10.

²⁷⁵ Keďže v rovnaký deň a na rovnakom mieste došlo aj k podpisu mierovej zmluvy s Tureckom, vžil sa pre dokument, na ktorý odkazujeme, termín „sévrská zmluva hraničná“; toto označenie budeme používať v ďalšom priebehu práce.

pod dokumentom neobjavil, čo problematizovalo jeho skutočnú váhu vo vzťahu k československo-poľskej hranici²⁷⁶.

O kreovaní delimitačnej komisie nemáme do dnešných dní príliš mnoho správ. Na československej strane musela nominácia prebehnúť v pomerne rýchлом slede na prelome júla a augusta, nakoľko už 3. augusta signuje prof. V. Dvorský, geograf Prírodovedeckej fakulty Univerzity Karlovej, svoj list Zamini ako zástupca československého delegáta. Spomínaným delegátom sa stal ing. V. Roubík, sekčný šéf Ministerstva verejných prác (MVP)²⁷⁷. Ako vojenský odborník československú delegáciu najčastejšie dopĺňal plk. Bílý, ktorého nominovalo MNO²⁷⁸. Pre pražské ústredie bolo najzaujímavejšou otázkou, koho poveria dohodové mocnosti vykonaním delimitácie československo-poľskej hranice. V uvedenom liste preto prof. Dvorský informuje, že Francúzsko nominovalo do komisie pplk. R. Ufflera, Veľká Británia pplk. Kryvetta.

---

²⁷⁶ J. Krčmář v tomto ohľade priamo uvádza, že dohoda nenadobudla platnosť. V. Vochoč v článku uverejnenom v februári 1924 v „Zahraničnej politike“ poukázal na fakt, že neúspešný ratifikačný proces hraničnej zmluvy sévreskej skomplikoval aj postavenie Traité v československom právnom systéme, pretože východiskové rozhodnutie VK o podobe sporných úsekov československo-poľskej hraničnej čiary sa do pražského parlamentu dostal iba ako príloha k uvedenej zmluve, ktorej súčasťou tvoril. Nesprávne je tvrdenie Z. Pástora, podľa ktorého Poľsko nepodpísalo „zmluvu o hraniciach s Československom“, keďže tento právny akt sa dotýkal viacerých medzištátnych hraníc; CESARZ, Z. K.: op. cit., s. 107; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 421-422; KRČMÁŘ, J.¹: op. cit., s. 10-11; PÁSTOR, Z.: op. cit., s. 14; VOCHOČ, V.²: *Povaha rozhodnutí z 28. července 192[0] o Těšínsku, Oravě a Spiši* In: ZP, III (1924), 3-4, s. 227-231, zvl. 228-229 (v titule článku sa vyskytla zjavná tlačová chyba); ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 496. Pre text pozri: AMZV Praha, III. sekce, s. n., kart. 261 – „La Question du Javorina...“, dok. nr. 2, s. 59-62.

²⁷⁷ Svoju nomináciu oznámila československá vláda do Paríža už 6. 8., dezignovanému francúzskemu delegátovi 17. 8. Podľa protokolov zo zasadnutí delimitačnej komisie č. 1, 2 a 4 z konca augusta, resp. z polovice septembra 1920 zastupoval československú stranu prof. V. Dvorský ako asistent vládneho delegáta (*commissaire-adjointi*), s ing. V. Roubíkom sa stretávajú až v protokole zo zasadnutia č. 5, začiatkom októbra (nie je bez zaujímavosti, že na tomto zasadnutí asistoval V. Roubíkovi plk. J. Špaček, rezolútny poslanec národných demokratov; voči jeho pôsobeniu prof. V. Dvorský energicky namietal, dokonca dával do výhľadu svoju rezignáciu, pretože podľa vlastných slov „by nemohol niesť spoluzodpovednosť za nepriaznivé následky, ktoré by mala činnosť pána podplukovníka (!) Špačka v těšínskej komisii“. Podobne V. Roubík sa na adresu menovaného vyjadril krajne nepriaznivo: „[N]apätý pomer, ktorý panuje medzi dohodovými zástupcami v delimitačnej komisii a pánom plk. Špačkom z čias zasadania komisie hlučínskej (t.j. delimitačnej komisie československo-nemeckej – pozn. PJ)“ by mohlo výrazne oslabiť postavenie ČSR; ťažko posúdiť, v akej miere uvedené vyjadrenia uspeli, J. Špaček figuruje v zápisoch zo zasadnutí komisie z apríla i júla 1921 (č. 14 a 17); do javorinského sporu zasiahne neskôr z titulu svojho poslaneckého mandátu. Do dnešného dňa sme však nemali k dispozícii protokol zo zasadnutia č. 3; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 10660/20, kart. 130 – V. Roubík Ministerstvu zahraničných vecí, 3. 11. 1920; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 4229/20, kart. 130 – Ministerstvo zahraničných vecí Československej delegácii pri mierovej konferencii v Paríži, 6. 8. 1920; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 10661/20, kart. 130 – Ministerstvo zahraničných vecí pplk. R. Ufflerovi, 17. 8. 1920; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 10661/20, kart. 130 – V. Dvorský Ministerstvu zahraničných vecí, 3. 11. 1920; AMZV Praha, VI. sekce, kart. 45, s. n. – Proces-verbal No. 1 de la reunion de la Commission de Delimitation de la frontiere polono-tschéchoslovaquie (ďalej len Proces-verbal No. x), 22. 8. 1920; Proces-verbal No. 2, 25. 8. 1920; Proces-verbal No. 4, 16. 9. 1920; Proces-verbal No. 5, 6. 10. 1920; Proces-verbal No. 14, 16. 4. 1921; Proces-verbal No. 17, 4. 7. 1921; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 50.

²⁷⁸ AMZV Praha, II. sekce, III. řada, s.n., kart. 130 – Ministerstvo verejných prác Ministerstvu zahraničných vecí, 11. 8. 1920; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 9767/21, kart. 130 – Ministerstvo verejných prác Ministerstvu zahraničných vecí v, 31. 7. 1921.

Otvorenou otázkou zostávalo talianske zastúpenie, hoci za kandidáta sa sám ponúkal pplk. Pellicelli, ktorý v československo-poľskej komisii dával prednosť pred obdobnou komisiou rakúsko-maďarskou. Prof. Dvorský vo veci menovania pplk. Pellicelliho naliehal: „Je nutné bezodkladne vykonať v Paríži i v Prahe (na talianskom vyslanectve, prípadne aj v Ríme) príslušné delikátne kroky, aby bol (pplk. Pellicelli – dopl. PJ) pridelený komisii tēšinskej. (...) Dosadením iného talianskeho delegáta by sa naša pozícia určite zhoršila“²⁷⁹.

Autor citovaného listu mal z väčšej časti spoľahlivé informácie, ktoré potvrdil aj neskorší list československej delegácie pri mierovej konferencii v Paríži, obsahujúci nomináciu VK z 5. augusta²⁸⁰. Dohodovými zástupcami sa skutočne stali pplk. R. Uffler²⁸¹ a pplk. Pellicelli (nevieme potvrdiť ani vyvrátiť, či sa tak stalo po diplomatickom zákroku, ku ktorému prof. Dvorský vyzýval), avizovaného pplk. Kryvetta zastúpil pplk. Carey. Keďže na rozhodnutí VK z 28. júla 1920 participovalo ako signatár aj Japonsko, v československo-poľskej delimitačnej komisii zasadol zástupca „krajiny vychádzajúceho slnka“, mjr. Ando (koncom augusta 1921 ho vystriedal mjr. Tsuchiya)²⁸² Za amerického delegáta bol ako „neoficiálny pozorovateľ“ nominovaný A. W. DuBois²⁸³.

---

²⁷⁹ Pplk. Pellicelli predtým pôsobil pri československo-nemeckom rozhraničení na Hlučínsku; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 3986/20, kart. 130 – V. Dvorský Ministerstvu zahraničných vecí, 3. 8. 1920.

²⁸⁰ AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 5377/20, kart. 130 – Československá delegácia pri mierovej konferencii v Paríži Ministerstvu zahraničných vecí, 11. 8. 1920.

²⁸¹ M. K. Kamiński chybné udáva plukovnícku hodnosť; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 381-382.

²⁸² Československá delegácia oznamovala do Prahy nomináciu plk. (!) Tsuchiyu už v prvej polovici augusta 1920. Opakovane sme mali možnosť poukázať na záujem americkej zahraničnej politiky o vývoj československo-poľského hraničného sporu aj po stiahnutí sa USA z parížskej mierovej konferencie. Hoci Spojené štáty nesignovali Traité, a tak sa neúčastnili na činnosti delimitačnej komisie, na šiestom zasadnutí orgánu koncom novembra 1920 bol prítomný ako „oficiálny predstaviteľ USA“ aj A. W. DuBois. Vzhľadom na skutočnosť, že nasledujúce štyri protokoly (!) sme do dnešného dňa nemali k dispozícii, nevieme, či šlo o ojedinelý prípad alebo nie (avšak v protokole č. 11 z februára 1921 A. W. DuBois figuruje opäť); AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 5377/20, kart. 130 – Československá delegácia pri mierovej konferencii v Paríži Ministerstvu zahraničných vecí, 11. 8. 1920; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 28470/21, kart. 130 – Ministerstvo verejných prác Ministerstvu zahraničných vecí, 17. 10. 1921; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 28226/21, kart. 130 – Ministerstvo verejných prác Ministerstvu zahraničných vecí, 18. 10. 1921; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 50.

²⁸³ Záujem americkej zahraničnej politiky o vývoj československo-poľského hraničného sporu neustal ani po stiahnutí sa USA z parížskej mierovej konferencie. 7. 10. parížsky veľvyslanec H. C. Wallace vyhlásil, že USA Traité síce nesignovali, no odobrili a z tohto titulu majú nárok mať svojho zástupcu v delimitačnej komisii. Protokoly zo zasadnutí komisie, ktoré sme mali k dispozícii potvrdzujú prítomnosť A. W. DuBoisa na šiestom zasadnutí orgánu koncom novembra 1920 a jedenástom zasadnutí vo februári 1921 (protokoly z predchádzajúcich zasadnutí sme, žiaľ, k dispozícii nemali, avšak stojí za pozornosti, že práve v tomto období, konkrétne v prvej polovici januára 1921, sa H. C. Wallace zasadzoval za priame československo-poľské rozhovory, ktoré by umožnili vyriešiť zostávajúce hraničné otázky mimo rámec delimitačnej komisie; neúspech iniciatívy viedol k odvolaniu W. W. DuBoisa v marci 1921); AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 9896/20, kart. 131 – Generálny sekretariát Veľvyslaneckej konferencie Československej delegácie pri mierovej konferencii v Paríži, 14. 10. 1920; AMZV Praha, VI. sekce, kart. 45, s. n. – Proces-verbal No. 6, 30. 11. 1920; Proces-verbal No. 11, 10. 2. 1921; HEIDEKING, J.: op. cit., s. 138, 139; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 336.

Nie je ľahké rekonštruovať personálne obsadenie poľskej delegácie. V jej vedení sa počas prvých zasadnutí striedali dr. Bocheński a dr. Rostek. Fakt, že pri prítomnosti dr. Bocheňského vystupuje dr. Rostek ako asistent vládneho delegáta, nasvedčuje, že nominálnym vedúcim poľskej delegácie bol dr. Bocheński. V pozícii asistenta vládneho delegáta sa počas jesene 1920 ďalej objavujú plk. Jagiatowski, mjr. B. Romaniszyn, ing. Filasiewicz a prof. W. Goetel. Medzi novembrom 1920 a novembrom 1921 sa na čele poľskej delegácie vystriedali dr. Bocheński, dr. St. Bratkowski a konečne, prof. W. Goetel, ktorý následne zostal partnerom ing. V. Roubíka až do ukončenia delimitačných prác (na jeseň 1925). Stálym asistentom prof. Goetla sa stal mjr. Romaniszyn, v civile renomovaný operný sólista s parížskym vzdelaním; na mieste vojenského pridelenca ho v polovici novembra 1921 nahradil kpt. W. Czaczka-Ruczyński (počas plebiscitného obdobia aktívny vo vojenskom spravodajstve)²⁸⁴.

Komisia po prvýkrát zasadla 22. augusta v Opave (v polovici februára 1921 sa z priestorových dôvodov presunula do Moravskej Ostravy²⁸⁵ a definitívne do Brna)²⁸⁶. Delimitačné práce postupovali západovýchodným smerom, ako prvé bolo delimitované územie najväčšieho významu – Těšínske Sliezsko –, po ňom nasledovala Orava. Napriek napätému postoju slovenského obyvateľstva na Orave, ktoré dávalo najavo vôľu emigrovať z odstúpených obcí do hĺbky československého územia²⁸⁷, aj tu napredovali delimitačné práce bez závažnejších problémov a na jar 1921 sa zdalo, že definitívnemu vytýčeniu československo-poľskej štátnej hranice nestojí už nič v ceste. Keď uvážime, aký zásadný vplyv mohla mať konečná likvidácia niekoľkoročného hraničného sporu pre normalizáciu

---

²⁸⁴ AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 9767/21, kart. 130 – Ministerstvo veřejných prác Ministerstvu zahraničních věcí, 31. 7. 1921; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, s.n., kart. 130 – Delimitačná komisia Moravská Ostrava Ministerstvu veřejných prác, 18. 10. 1921; AMZV Praha, VI. sekce, kart. 45, s. n. – Proces-verbal No. 1, 22. 8. 1920; Proces-verbal No. 2, 25. 8. 1920; Proces-verbal No. 4, 16. 9. 1920; Proces-verbal No. 5, 6. 10. 1920; Proces-verbal No. 6, 30. 11. 1920; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 234; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 50.

²⁸⁵ AMZV Praha, II. sekce, III. řada, 5417/21, kart. 130 – Ministerstvo veřejných prác Ministerstvu zahraničních věcí, 15. 2. 1921; Ministerstvo veřejných prác Prezídiu moravskej krajinskej vlády v Brne, 18. 2. 1921

²⁸⁶ Práca komisia tak začala tri dni pred z Paríža avizovaným 25. 8. (kedy sa uskutočnilo už druhé zasadnutie), no o deň neskôr oproti pôvodnej výzve pplk. Ufflera. Pod konečný presun do Brna sa podpísala účasť na delimitácii československo-rakúskej hranice na južnej Morave; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 5377/20, kart. 130 – Československá delegácia pri mierovej konferencii v Paríži Ministerstvu zahraničních věcí, 11. 8. 1920; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, s. n., kart. 130 – pplk. R. Uffler Ministerstvu zahraničních věcí, 16. 8. 1920.

²⁸⁷ Československý delegát v plebiscitnej komisii R. Matouš k tomu poznamenal: „Obyvatelstvo (...) mohlo by sa využiť na kolonizáciu veľkostatkov rozdelených na južnom území, doteraz prevažne maďarskom (...)“. Transfer oravského obyvateľstva na Žitný ostrov v prvej polovici dvadsiatych rokov skutočne prebiehal, príkladom je obec Orávka, okr. Rimavská Sobota (za informáciu ďakujeme dr. M. Majeríkovej); AMZV Praha, II. sekce, III. řada, 13373/20, kart. 131A – R. Matouš: „Správa o terajšom stave Oravy a Spiša“, 22. 9. 1920.

bilaterálnych vzťahov, možno odôvodnene predpokladať nemalé očakávania, spájajúce sa s rýchlym ustálením problémových úsekov hraničnej čiary rozdeľujúcej bývalé plebiscitné územia. Pozornosť smerom k delimitačnej komisii sa preto upierala nielen z Prahy či z Varšavy, ale aj z Paríža, kde mali v záujme stability nového poriadku medzinárodných vzťahov eminentný záujem na odstránení animozít v rámci versailského systému. Začiatkom novembra neváhala francúzska vláda vyzvať Československo a Poľsko na zlepšenie vzájomnej spolupráce formou nóty²⁸⁸.

Nemáme podklady, ktoré by nám umožňovali tvrdiť, že tlak Paríža priniesol zásadnú zmenu, no v priebehu jesene sa dvojstrannými rozhovormi podarilo dospieť k podpisu troch dokumentov, regulujúcich modalitu československo-poľského pomeru v širokom spektre otázok²⁸⁹, v širšom kontexte bilaterálnych vzťahov figurovala ponuka recipročného odstúpenia od podpory odstredivých slovenských, resp. ukrajinských tendencií, ktoré tak v Československu, ako aj v Poľsku rozohrávali politickí emigranti²⁹⁰. Ďalším bodom, ktorý dokumentoval opatrné zlepšenie pomeru medzi Prahou a Varšavou, bola československá podpora poľských aspirácií na Hornom Sliezske (avšak opäť na nátlak Paríža). Vyjadrenia E. Beneša v parlamentnom auditóriu 27. januára 1921 jednako neponechávali priestor pochybnostiam: konsolidované Poľsko pokladal za „ životný záujem“ československého štátu. V tomto zmysle sa vyslovil aj na margo hornosliezského plebiscitu: „ [Ž]eláme si úprimne, aby to, čo bolo slovanské, slovanským zostalo.“

---

²⁸⁸ Na závažnosť celej veci Varšavu upozorňoval parížsky titulár M. gróf Zamoyski 3. 10. Ani jedna zo strán sa však s *rapprochement* veľmi neponáhľala, hoci výzvy v tomto smere vysielal z Bukurešti aj šéf rumunskej diplomacie T. Ionescu. Wierzbowa trvala na tom, že vstupu Poľska do Malej dohody (či do širšie koncipovaného aliančného systémov intenciách šéfa rumunskej diplomacie) musia predchádzať územné korektúry na Těšínsku (E. Beneš zasa kládol za podmienku ukončenie poľsko-sovietskeho konfliktu). E. Piltz, dezignovaný na post pražského vyslanca už 4. 8. adresoval ministrovi zahraničných vecí E. kniežaťu Sapiehovi list, v ktorom prízvukoval, že poľský vzťah k ČSR majú formovať reálne politické potreby, a nie pocity (podľa poľskej historičky však E. Piltz neočakával kladnú odozvu a viac nádejí vkladal – odôvodnene – do zmeny v ministerskom kresle, kde si želel vidieť K. Skirmunta). Výhliadky na normalizáciu československo-poľského pomeru neboli príliš optimistické, keď československé vojenské spravodajstvo v rovnakom čase prinášalo správy o koncentrácii poľských vojenských oddielov na spišskom pohraničí, údajne s cieľom obsadiť veľkú časť východného Slovenska; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 288; DEJMEK, J.⁵: op. cit., s. 95-96; ESSEN, A.¹: op. cit., s. 53-54; GASIOROWSKI, Z. J.¹: op. cit., s. 187-188; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 362, 364; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 160, 234; ŘÍČKOVÁ, P.: op. cit., s. 55-57; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 71-73; WANDY CZ, P. S.: op. cit., s. 201-202; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 488.

²⁸⁹ Po tom, ako bola 24. 9. podpísaná dopravná dohoda, 27. 9. hospodárska konvencia o československých dodávkach uhlia a koksu, resp. poľských dodávkach nafty a ropných produktov, zavŕšil túto fázu československo-poľských vzťahov podpis „ Dohody (...) vo veci občianstva a v pridružných záležitostiach“, ktorá ošetrovala široké spektrum problémov každodenného života na bývalých plebiscitných územiach; ESSEN, A.¹: op. cit., s. 55; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 351, 357, 368-369; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 45; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 73-74.

²⁹⁰ V diplomatických kuloároch kolovala myšlienka československého protektorátu vo Východnej Haliči, ktorá sa v Poľsku pochopiteľne nestretala s priaznivou odozvou; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 343, 349-350.

Schôdzka v Beneš – Sapieha (13. februára) ale vyznela nanajvyš opatrným dojomom, hoci československý zahraničný minister v Paríži i v Londýne jednoznačne podporoval poľské stanovisko²⁹¹. Nastúpená konciliačná tendencia vo vzájomných vzťahoch bola o to významnejšia, že ešte v polovici októbra 1920 povedal maršál Piłsudski československému *charge d'affaires* vo Varšave J. Novákovi, že „vojsko, ktoré je mladé a víťazné, sa nedá tak ľahko ovládať“ – pre československého diplomata nebolo zložité dekódovať výhražnú alúziu na nedávne obsadenie Vilnius „vzbúrenými“ oddielmi gen. Ł. Żeligovského; postrehol tiež, že akcia konvenovala radikálnym poľským kruhom na Těšínsku²⁹². Podobne v polovici decembra 1920 písal šéf politického oddelenia Wierzbowej K. Dzerżykraj-Morawski vyslancovi Zamoyskému do Paríža, že varšavská vláda nepovažuje rozhodnutie VK „za posledné slovo v těšínskej otázke“²⁹³.

V tejto situácii sa javorinský úsek hraničnej čiary dostal na program dňa. Presný dátum však nemožno jednoznačne určiť, dostupné pramene vypovedajú v tom zmysle,

---

²⁹¹ V prejave šefa Černínskeho paláca ďalej zaznelo: „[N]a oboch stranách sa stali chyby, ako ani inak byť nemôže pri probléme tak ťažkom. (...) vláda československá pokladá náš konflikt s Poliakmi za definitívne vyriešený a chce systematicky prevádzať politiku zblíženia.“ V tejto atmosfére prišiel poľský premiér W. Witos s návrhom, aby Praha inšpirovala miestne obyvateľstvo českého pôvodu hlasovať v blížiacom sa plebiscite za Poľsko. Vzhľadom na percentuálne malý podiel českého obyvateľstva na spornom území mala táto idea predovšetkým taktický hrot voči poľskej verejnej mienke. Za opatrnú normalizáciu vzťahov s ČSR si poľský zahraničný minister vyslúžil ostrú kritiku populárneho krakovského denníka „*Illustrowany Kurjer Codzienny*“ (IKC). Uznanie vedúceho československého varšavského vyslanectva, *chargé d'affaires* J. Nováka, mal „veľmi energický“ premiér Witos, ktorý „celkom otvorene pracuje pre zblíženie oboch štátov“; AMZV Praha, Politické zprávy Varšava (ďalej PZ Varšava) 1921, č. 228 – Bohemiká vo poľskej tlači, 31. 3. 1921; č. 259 – Politická správa č. 9, 12. 4. 1921; BENEŠ, E.³: *Světová válka a naše revoluce IV: Boj o mír a bezpečnost státu. Československá zahraniční politika v projevech ministra Dra Edvarda Beneše*. Orbis, Praha 1934, s. 149; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 291-292, 294; DEJMEK, J.⁵: op. cit., s. 96-97; ESSEN, A.¹: op. cit., s. 55-56; GASIOROWSKI, Z. J.¹: op. cit., s. 188-189, 191-192; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 161, 163; ŘÍČKOVÁ, P.: op. cit., s. 60, 65-68; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 74-75, 77-78; WANDYCZ, P. S.: op. cit., s. 224, 238; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 490-491; pre text parlamentného expozé pozri: BENEŠ, E.³: op. cit., s. 101-129.

²⁹² 8. 10. obsadili oddiely pod velením gen. Żeligowského sporné poľsko-litovské mesto, oficiálne následkom vzbury, v skutočnosti ale s podporou, ba pod nátlakom J. Piłsudského. Týmto aktom vznikol provizórny štátny útvar, tzv. *Stredná Litva*, ktorá sa okamžite ocitla vo vojenskom konflikte s Litvou na strane Poľska. 20. 2. 1922 tamojší Sejm odhlasoval pričlenenie Strednej Litvy k poľskému štátu, čo varšavský snem odobril 24. 3. 1922. Obavy československej diplomacie, že by k podobnej „vzbure“ mohlo dôjsť aj na Těšínsku, preto neprekvapujú. A naozaj, začiatkom januára 1921 informoval E. Beneš Spoločnosť národov (SN), že pohyby poľského vojska neďaleko těšínskej hranice vyvolávajú v Prahe obavy „zvratu v štýle Żeligowského“, pričom manifestoval pripravenosť ČSR brániť sa. I. J. Paderewski situáciu upokojoval a zvýšenú koncentráciu poľských ozbrojených síl v oblasti dával do súvisu s blížiacim sa hornosliezskym plebiscitom. Wierzbowa podnikla protiútok, keď obvinila ČSR z tolerovania zastupiteľského úradu ZUIER; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 361, 374; podrobne o „Żeligowského vzbure“ a jej následkoch: ŁOSSOWSKI, P.: *Po tej i tamtej stronie Niemna. Stosunki polsko-litewskie 1883-1939*. Czytelnik, Warszawa 1985, s. 160-197; SENN, A. E.: *The Great Powers, Lithuania and the Vilna Question 1920-1928 (=Studies in East European History XI)*. Leiden, E. J. Brill 1966, s. 47-65; WANDYCZ, P. S.: op. cit., s. 182-185.

²⁹³ Americký vyslanec vo Varšave H. Gibson v novembri 1920 postrehol, že veľká časť poľskej verejnosti sa nevie zmieriť s rozhodnutím VK. Do Washingtonu dokonca putovala správa, že „všeobecne sa predpokladá, že československý štát sa po čase musí rozpadnúť a že keď ten čas príde, Poľsko bude mať spoločnú hranicu s Maďarskom“; GASIOROWSKI, Z. J.¹: op. cit., s. 186-187; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 370.

že sa zdá vhodné odlišiť neoficiálne nastolenie problému *de facto* a jeho plnohodnotné predloženie delimitačnej komisii *de iure*. Podľa niektorých prameňov sa poľská strana 8. marca 1921 listom resp. propozíciami úprav hraničnej čiary na Spiši obrátila na delimitačnú komisiu a zažiadala pre seba celý javorinský kataster²⁹⁴ s odôvodnením, že aktuálny *status quo* je príčinou mnohých ťažkostí, s ktorými v každodennom hospodárskom živote musí zápasit' obyvateľstvo poľskej časti Spiša, konkrétne obcí Čierna Hora, Repisko, Lapšanka²⁹⁵ a predovšetkým Jurgov; čiara určená VK oddeľovala obec od podstatnej časti ňou užívaných pasienkov²⁹⁶. Podľa poľského stanoviska bola Javorina údajne dopravne odrezaná od československého územia – nakoľko rieka Biela voda (Biaľka) tečie na sever, kataster obce spáduje do Poľska; povodie toku vytvára navyše možnosť železničného spojenia s Nowym Targom. Z československého pohľadu šlo prinajmenšom o skresľujúci náhľad. V prvom rade sa ing. Roubík mohol oprieť o žiadosti obyvateľstva obcí Jurgov, Repisko a Čierna Hora, resp. Tribš z poslednej dekády januára 1921, v ktorých sa ono samo – dodajme, veľmi emotívnym spôsobom – žiadalo do Československa²⁹⁷. Poznamenajme ďalej, že logistické argumenty poľskej strany,

---

²⁹⁴ Problémom je určenie rozlohy požadovaného územia. Podľa československých podkladov z r. 1923 šlo o cca. 105 km², podľa zápisu miestneho notárskeho úradu z 29. 8. 1920 o 14 415 katastrálnych (viedenských) jutár (=82,95 km²); podľa uvedeného prameňa v obci a jej filiálnych častiach (Podspády, Lysá Poľana, Bielowodská dolina) stálo 52 domov (podľa sčítania obyvateľstva 1921 51 domov, z toho 41 obývaných pri celkovom počte obyvateľov 454); AMZV Praha, III. sekce, s. n., kart. 261 – „Otázka javorinská“, s. 1 [7]; AMZV Praha, III. sekce, č. j. 64006/24, kart. 267 – „Hlavní vývojové fáze otázky javorinské“, s. 1; ŠAL Poprad, ObNÚ Ždiar, 487-1351/20 admin. (807), šk. 7 – Obecný notársky úrad Ždiar Okresnému úradu v Kežmarku, 29. 8. 1920; ŠAL Poprad, ObNÚ Ždiar, 12-1699/21 admin. (148), šk. 8 – obecný prehľad obce Ždiar, 4. 3. 1921.

²⁹⁵ V anonymných rozboroch sa hovorí o problémoch „Jurgova, Čiernej Hory, Repiska, Lapšá (zvýr. PJ)“. U autora došlo pravdepodobne k zámene prihraničnej obce Lapšanka (resp. Lapšianka) v blízkosti prameňov rovnomenného potoka s obcami Vyšné a Nižné Lapše, ležiacimi na sever, resp. severovýchod od Lapšanky, a teda v značnej vzdialenosti od Javoriny; AMZV Praha, III. sekce, s.n., kart. 261 – „Otázka javorinská“, s. 5 [12]; AMZV Praha, III. sekce, č. j. 64006/24, kart. 267 – „Hlavní vývojové fáze otázky javorinské“, s. 6.

²⁹⁶ Skutočnosť, že nová hraničná čiara privodila obyvateľom Jurgova problémy v každodennom živote, potvrdzuje aj A. Miškovič, keď utvrdí, že „obec dostala sa síce celá do Poľska, ale väčšia časť rolí, všetky lúky a lesy pripadli k Československu. Okrem toho oddelila obec od Javoriny, ktorá (...) je s ňou zviazaná (...) nerozlučne hospodársky, komunikačne a zemepisne.“; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, s. n., kart. 128 – Anon.: *O Jaworzinę (Z mapy)*. Towarzystwo Kresów Południowych – Towarzystwo Krajoznawcze, Kraków (január) 1922 (ďalej *O Jaworzinę...*), s. 4; AMZV Praha, III. sekce, s. n., kart. 261 – „Otázka javorinská“, s. 5 [12]; AMZV Praha, III. sekce, č. j. 64006/24, kart. 267 – „Hlavní vývojové fáze otázky javorinské“, s. 6; BIELOVODSKÝ, A.: op. cit., s. 67-68; KÁZMEROVÁ, L.³: op. cit., s. 107; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 50; ORLOF, E. – ROSZKOWSKI, J. M.: op. cit., s. 896.

²⁹⁷ Ako názorný príklad nech posluží úvodná pasáž memoranda z Tribša: „Matka, počuj boľavý výkrik Tvojich dietok! (...) Matka, *Republika československá* (zvýr. PJ), hanbíš sa za nás, že sme chudobní, (...), milšie Ti bolo tēššinske uhlie! (...) Prepáčime Ti, lebo ťa vrel o milujeme, veď si našou vlastnou matkou!“.

Autenticky pôsobí nízka jazyková úroveň memoránd (archaizmy v lexikálnej rovine, nekonzistentná ortografia). Pisatelia sa nevyhýbajú opisu hospodárskych ťažkostí Jurgova, akcentujú však nielen prepojenosť s Javorinou, ale aj so Spišskou župou. Je zaujímavé, že národno-demokratické „Národní listy“ o žiadosti Jurgova a susedných obcí informovali až koncom apríla; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, 6441/21, kart. 130 – Žiadosť starostov obcí Jurgov, Čierna Hora a Repisko Ministerstvu zahraničných vecí v Prahe, 22. 1. 1921

ignorujúce stav dopravnej infraštruktúry na južnej strane Tatier, neobstoja: Javorina mala fungujúce cestné spojenie nielen s Jurgovom, ale cez sedlo Príslop aj so Ždiarom a Tatranskou Lomnicou, kde sa nachádzala najbližšia železničná stanica pobočnej trate Košicko-bohumínskej dráhy, vo vzdialenosti približne 25 km od Javoriny; podhorskej obci tak *de facto* nechýbalo spoľahlivé dopravné spojenie nielen so zvyškom republiky, ale aj s celou strednou Európou²⁹⁸. Ing. V. Roubík rekonštruje začiatky sporu o Javorinu inakšie. 16. marca, počas neformálnej debaty, prevzal československý hraničný komisár poľské požiadavky a návrh na priame rokovania vo veci územných korektúr na Spiši, o čom obratom informoval Zamini²⁹⁹. V tejto neformálnej podobe zostal poľský záujem o Javorinu počas nasledujúcich piatich týždňov, keďže oficiálny poľský návrh na postúpenie obce sa na stole objavil až 23. apríla, po odsúhlasení priebehu hraničnej čiary na Těšínsku (v čom s V. Roubíkom súhlasia aj protagonisti neskoršej etapy sporu, prof. J. Krčmář a referent Zamini dr. V. Vochoč)³⁰⁰. Na výmenu Poliaci ponúkali spišské obce Kacvín a Nedeca (ktoré počas plebiscitného obdobia platili za „bašty“ československého povedomia)³⁰¹, resp. Horní Lišnú na Těšínsku³⁰². Keďže sa nám

---

(aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 15420/21, kart. 130A); Memorandum obce Tribš Ministerstvu zahraničních věcí, 27. 1. 1921; Národní archiv České republiky Praha (ďalej NAČR Praha), Ministerstvo zahraničních věcí – výstřížkový archiv (ďalej MZV-VA), kart. 1793 – „Národní listy“, 29. 4. 1921.

²⁹⁸ Šlo o trať Tatranská Lomnica – Studený Potok – Poprad, ktorá bola v prevádzke od jesene 1895. v decembri 1911 pribudla ešte trať Tatranskej elektrickej vicinálnej dráhy (TEVD) Tatranská Lomnica – Starý Smokovec - Poprad; BIELOVODSKÝ, A.: op. cit., s. 68; MICHELKO, P. – HANDZUŠ, M.: *Volali ho omnibus. Sto rokov od otvorenia prevádzky unikátneho dopravného prostriedku vo Vysokých Tatrách (1904-2004)*: Klub Popradčanov – Mesto Poprad, Poprad 2004, s. 36, 80.

²⁹⁹ Černínsky palác mohol, na základe správy MVP zo začiatku februára, predpokladať poľský záujem o úpravy na Spiši. Podľa hlásenia četníckej stanice v Spišskej Starej Vsi provízornu delimitačnú čiaru často prekračovali poľské vojenské osoby. „Títo poľskí dôstojníci“, dočítame sa ďalej v správe, „majú prísne dôverné rozkazy, preskúmavajú a dokonca aj vymeriavajú na našej hranici“, ministerstvo sa preto obávalo možných provokácií, aj lepšej pripravenosti súpera pre finálnu delimitáciu. Znepokojenie MVP spôsobovali správy o poľsko-maďarských légiách v okolí Zakopaného (msgr. dr. M. Blaha označil za *spiritus movens* tejto záležitosti prof. W. Goetla); na ich organizácii sa aktívne podieľala krakovská expozitúra rozvedky; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, s. n., kart. 131A – Ministerstvo veřejných prac Ministerstvu zahraničních věcí, 5. 2. 1921; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 8501/21, kart. 131 – V. Roubík Ministerstvu zahraničních věcí, 18. 3. 1921; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 28521/21, kart. 130 – Ministerstvo veřejných prac Ministerstvu zahraničních věcí, 19. 10. 1921; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 69025/23, kart. 128A – materiály dr. V. Vochoča, 23. 4. 1923; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 237-238; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 53.

³⁰⁰ AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 69025/23, kart. 128A – materiály dr. V. Vochoča, 23. 4. 1923; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 8501/21, kart. 131 – V. Roubík Ministerstvu zahraničních věcí, 18. 3. 1921; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 28521/21, kart. 130 – Ministerstvo veřejných prac Ministerstvu zahraničních věcí, 19. 10. 1921; CESARZ, Z. K.: op. cit., s. 108; GASIOROWSKI, Z. J.²: op. cit., s. 474-475; KRČMÁŘ, J.¹: op. cit., s. 11; WANDYCYZ, P.S.: op. cit., s. 256; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 496.

³⁰¹ Citované anonymné rozborý pripúšťajú „drobné úpravy“ v katastroch uvedených obcí, čo však považujeme za nelogické: Stojí za pozornosť, že obec Nedeca sa skloňovala už počas stanovovania hraničnej čiary na Orave, keď mala poslúžiť ako kompenzácia za les neďaleko odstúpenej obce Veľká Lipnica; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, s. n., kart. 131A – Ministerstvo veřejných prac Ministerstvu zahraničních věcí, 5. 2. 1921; AMZV Praha, III. sekce, s. n., kart. 261 – „Otázka javorinská“, s. 5 [12]; AMZV Praha,

nepodarilo nájsť spomínaný list z 8. marca, a ani štúdia odvolávajúca sa na tento dokument neponúka žiaden citát ani jeho lokáciu, máme za to, že rekonštrukcia V. Roubíka, podporená navyše minimálnym časovým odstupom medzi komunikovanou udalosťou a vlastnou komunikáciou, je správna.

Pre neskorší termín poľských požiadaviek na Spiši, resp. pre ich kuloárny charakter v marci 1921, hovorí aj ďalšia indícia. Je zrejmé, že návrhy dotýkajúce sa priebehu hraničnej čiary sa nemohli objaviť bez spoluúčasti MSZ (hoci vlastná myšlienka mohla vzniknúť v poľskej delegácii, príp. v kruhoch jej blízkych). Preto za deň zásadného významu považujeme 16. apríl, keď minister zahraničných vecí E. knieža Sapieha podal na zasadnutí kabinetu návrh na úpravu kompetencií delimitačného komisára v tom zmysle, aby tento mohol žiadať výmenu obcí Kacvín a Nedeca za Javorinu a časť katastrálneho územia obce Jurgov, nachádzajúcu sa vo vlastníctve kniežat'a Hohenloheho. Šéf poľskej diplomacie túto myšlienku odôvodnil strategickou a hospodárskou hodnotou Javoriny. Okrem riešenia problémov susedných obcí z poľskej časti Spiša dával E. Sapieha do pozornosti možnosť premeniť Javorinu na prvotriedne kúpeľné stredisko. Návrh našiel v kabinete W. Witosa kladnú odozvu, a preto mohol poľský delegát v delimitačnej komisii už o niekoľko dní neskôr žiadať postúpenie obce poľskému štátu³⁰³.

Na tomto mieste vyvstáva zaujímavá otázka: odkiaľ pramenil záujem MSZ o Javorinu? Argumentácia strategickou hodnotou požadovaného územia, ktorú – podotkneme v predstihu – poľská strana v ďalšom priebehu sporu rezolútne marginalizovala, a najmä poukázanie na záujmy poľského kúpeľníctva, naznačujú

III. sekce, č. j. 64006/24, kart. 267 – „Hlavní vývojové fáze otázky javorinské“, s. 6; KÁZMEROVÁ, L.³: op. cit., s. 107.

³⁰² V. Roubík do Prahy oznamoval: „[N]epomer v cene obce Horní Lišná proti neobyčajne cennému územiu obce Javorina, hlavne ale strategická dôležitosť prechodov cez Tatry ležiacich na území obce Javorina, činili akúkoľvek diskusiu o tejto výmene nemožnou“. Podľa E. Orlof a J. M. Roszkowského sa v poľskej ponuke objavila len časť spomenutej obce, zato však aj časť obce Javořinka. L. Kázmerová uvádza nesprávne ako Hornú Lesnú; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, 21515/21, kart. 128A – V. Roubík Ministerstvu zahraničných vecí, 11. 5. 1921; AMZV Praha, III. sekce, s. n., kart. 261 – „Otázka javorinská“, s. 6 [13]; AMZV Praha, III. sekce, č. j. 64006/24, kart. 267 – „Hlavní vývojové fáze otázky javorinské“, s. 6; ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 857; HEIDEKING, J.: op. cit., s. 139; KÁZMEROVÁ, L.³: op. cit., s. 107; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 76; ORLOF, E. – ROSZKOWSKI, J. M.: op. cit., s. 894.

³⁰³ Podľa M. K. Kamińskiego šlo poľskému zahraničnému ministrovi o zisk malého ústupku zo strany ČSR, ktorý by pomohol utužiť ostrie rozporov medzi Varšavou a Prahou. Takáto motivácia (ktorú P. S. Wandycz nesprávne pripisuje až neskoršiemu tandemu K. Skirmunt – E. Piltz, odvolávajúc sa na svedectvo amerického vyslanca L. Einsteina) je dosť dobre možná, ak malo nastúpiť československo-poľské *rapprochement*, na ktoré naliehal Paríž, bolo pre Wierzbowu nevyhnutné pokúsiť sa upokojiť poľskú verejnú mienku akýmkoľvek územným ziskom voči ČSR. Aj J. Novák telegrafoval 20. 4. z Varšavy: „Sapieha bol rozhodnutý prijať hranicu za definitívnu na vlastnú zodpovednosť“; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, 1636/21, kart. 128A – J. Novák Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), došlo 21. 4. 1921, 11.00; KAMIŇSKI, M. K.¹: op. cit., s. 417-418; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 27; WANDY CZ, P. S.: op. cit., s. 265.

inšpiráciu miestnymi aktivistami³⁰⁴. Nemáme vedomosti o tom, či a na akej platforme pôsobila na jar 1921 špecializovaná politická komisia pre Oravu a Spiš G. Szuru, počas mierovej konferencie fungujúca, ako akýsi voľne asociovaný *think tank* poľskej delegácie významne prispievala k prezentovaniu záujmu Varšavy o Spiš. Prinajmenšom vplyvný jednotlivci ako prof. W. Goetel a prof. Wł. Semkowicz (ktorý, hoci oficiálne nepôsobil ako poľský zástupca pri delimitačnej komisii, určite nestratil záujem o bývalé plebiscitné územie) mohli mať nielen oficiálne prepojenie na MSZ, ale aj neoficiálny kontakt priamo s E. Sapiehom: starší brat ministra zahraničných vecí, A. S. knieža Sapieha, bol krakovským arcibiskupom.

Pochopiteľne, nebolo v možnostiach delimitačnej komisie, a ani ing. V. Roubíka, zaujať k poľským požiadavkám jednoznačne kladné stanovisko. Keď československý delegát oprávnené poukázal „na značnú nerovnosť v hodnote“, pplk. Uffler navrhol navýšiť poľskú ponuku ešte o Hornú Lišnú. To však pre zmenu odmietla poľská strana³⁰⁵. Ku konkrétnemu výsledku neviedli ani bilaterálne rozhovory československej a poľskej delegácie, ktoré moderoval pplk. Carey³⁰⁶. Je pritom otázne, či československá delegácia mala kompetencie kompatibilné s delegáciou poľskou, ktorá konala v súlade s mandátom schváleným vo Varšave. Preto musel československý delegát oznámiť oficiálny zvrät svojim predstaveným a vyčkať na inštrukcie z Prahy³⁰⁷. V tejto situácii predseda komisie

---

³⁰⁴ Inšpiráciu *Polskym Towarzystwom Tatrzzańskym* (PTT) uvádza aj J. Valenta. Prepracovanosť tohto aspektu, s akou sa stretávame v neskoršej polemickej brožúre, vydanej vlastivednými spolkami, hovorí v prospech tohto tvrdenia; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, s. n., kart. 128 – *O Jaworzinę...*, s. 7-8; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 496.

³⁰⁵ Je možné, že správa ing. Roubíka je nekonzistentná. Už sme uviedli poznámku z polovice mája 1921, v ktorej československý vládny komisár odmieta výmenu Hornej Lišnej za Javorinu (akoby tēšínska obec netvorila iba súčasť ponuky na transfer – o Kacvíně a Nedeci tu V. Roubík vôbec nehovorí – , ale jeho podstatu. Je zaujímavé, že v podobnom duchu sa v pravidelnej politickej správe vyjadril aj J. Novák, keď pražskej centrále oznamoval: „Na zahraničnom ministerstve (...) boli včera veľmi rozčúlení (...), že jednanie o delimitácii sa rozpadlo, hoci knieža Sapieha chcel na vlastnú zodpovednosť uznať (vyrokovanú – dopl. PJ) hranicu za definitívnu, ak ČSR pristúpi na výmenu obce [Horní Lišná] neďaleko Trínca za Javorinu na Spiši.“ Správa *chargé d'affaires* Nováka je datovaná 19. 4., naznačuje teda, že o Javorine sa medzi spornými stranami kuloárne jednalo ešte pred inkriminovaným zasadnutím komisie; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, 21515/21, kart. 128A – V. Roubík Ministerstvu zahraničných vecí, 11. 5. 1921; AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 278 – politická správa č. 12, 19. 4. 1921; č. 280 – J. Novák Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 20. 4. 1921 (došlo 21. 4., 8.00).

³⁰⁶ Citovanú správu československého vládneho komisára obdržalo Zamini 2. 5., vyslanectvo v Paríži 12. 5.; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, 15926/21, kart. 128 – V. Roubík: „Správa československej delegácie pri medzinárodnej komisii česko-poľskej (!), o výsledku hlasovania tejto komisie, vykonanom na zasadnutí dňa 21. apríla 1921“ (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, 12475/21, kart. 128A); KONOPÁČ, P.: op. cit., s. 27-28.

³⁰⁷ V tom čase už prebiehali medziministerské diskusie o možných úpravách na Spiši. Podľa V. Roubíka vydalo Zamini už 12. 4. (!) prípis, v ktorom s navrhovaným transferom súhlasilo za predpokladu, že celú vec odobrí aj bratislavské MPS. Nestalo sa tak, Bratislava sa vyjadrila, že „hoci navrhovaná zmena hranice na Spiši bola by z ohľadov administratívno-politických a národných žiadaná, zo strategických a hospodárskych dôvodov je absolútne vylúčená“ (toto stanovisko vzniklo ako výsledok inšpekčnej cesty dr. J. Slávika na Spiš – podľa záznamu z následnej porady konanej na ministerstve (?) 20. 4. bývalí plebiscitní

pplk. R. Uffler odročil rozhovory o priebehu hraničnej čiary na Spiši na dobu, „ kedy priaznivé podnebie umožní (komisii – dopl. PJ) zoznámiť sa s celou otázkou a menovite s navrhnutou modifikáciou hraničnej čiary“ a požiadal obe strany, aby pre komisiu vypracovali písomné propozície svojich vlád ohľadne hranice na Spiši³⁰⁸.

Ponuka výmeny Javoriny za Kacvín a Nedecu sa na Slovensku stretla s protichodnými reakciami. Možnosť vrátiť Československu dve pomerne veľké slovenské obce našla mimoriadne kladnú odozvu v radoch SĽS, strany, ktorá mala na severe Slovenska tradične silné postavenie. Do čela akcie za transfer sa preto postavil msgr. dr. A. Hlinka³⁰⁹. V liste zo 14. mája tlmočil E. Benešovi svoj náhľad, podľa ktorého odstúpené obce sú „ zabité a všetky sily napínajú, aby boli naspäť k Slovensku pridelené“, pričom zdôraznil, že malý slovenský národ „ strata každej duše oslabuje“³¹⁰. Aby zdôraznil naliehavosť celej veci, navštívil A. Hlinka 18. mája v sprievode zamagurskej deputácie Černínsky palác a osobne odovzdal memorandum požadujúce výmenu Javoriny za Kacvín a Nedecu³¹¹. Tu tiež vyslovil prirodzené stanovisko amerických Slovákov, aby boli „ slovenské duše vymenené za holé skaly a kamzíkov“³¹². Centralisticky orientovaná časť slovenského politického spektra však – v opozícii k SĽS – prevzala rétoriku národnej

---

exponenti transfer odobrili, a to „ na základe mienky vojenského zástupcu“ (!), podobné stanovisko V. Roubíkovi prezentoval jeho priamy nadriadený, minister verejných prác dr. M. Mičura); AMZV Praha, II. sekce, III. řada, 15926/21, kart. 128 – Zápisnica z porady (Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska?), 20. 4. 1921; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, 15926/21, kart. 128 – M. Mičura V. Roubíkovi (telegram), 21. 4. 1921 (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, 12475/21, kart. 128A); AMZV Praha, II. sekce, III. řada, 15926/21, kart. 128 – J. Slávik V. Roubíkovi (telegram), 22. 4. 1921 (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, 12475/21, kart. 128A) AMZV Praha, II. sekce, III. řada, 21515/21, kart. 128A – V. Roubík Ministerstvu zahraničních věcí, 11. 5. 1921; KONOPÁČ, P.: op. cit., s. 27..

³⁰⁸ AMZV Praha, III. sekce, s. n., kart. 261 – „Otázka javorinská“, s. 6 [13]; AMZV Praha, III. sekce, č. j. 64006/24, kart. 267 – „Hlavní vývojové fáze otázky javorinské“, s. 6; CIAGWA, J.: op. cit., s. 156; KÁZMEROVÁ, E.³: op. cit., s. 107; KRČMÁŘ, J.¹: op. cit., s. 12; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 76.

³⁰⁹ Predseda SĽS sa o veci dozvedel pravdepodobne od Fr. Kleina, rímsko-katolíckeho farára v Richvalde (dnes Veľká Lesná). Ten A. Hlinkovi optimisticky písal: „ (...) presvedčení sme, že by nám (Poliaci za Javorinu – dopl. PJ) vrátili i iné obce okrem tých dvoch (t.j. Kacvína a Nedecu – pozn. PJ)“. Veľkolesnianskému farárovi sa podarilo získať súhlasné vyjadrenie spišského sídelného biskupa J. Vojtaššáka. Osoba A. Hlinku je pre P. S. Wandycza dostatočným potvrdením, že „ Slováci považovali tento vývoj (t.j. územný transfer – pozn. PJ) za uspokojujúci“; s týmto paušálnym názorom sa nezhodujeme; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, 16536/21, kart. 128 – Fr. Klein A. Hlinkovi, 10. 5. 1921; WANDYCZ, P. S.: op. cit., s. 266..

³¹⁰ Tu A. Hlinka jednoznačne odkazoval na fakt, že v počte obyvateľov ponúkané obce niekoľkonásobne prevyšujú Javorinu. Tento argument bol podľa predsedu SĽS zrejme úplne postačujúci, v liste sa preto s transferom počíta ako s *de facto* hotovou vecou – prinajmenšom v tom zmysle vyznieva výzva, aby E. Beneš dozrel na to, aby „ sliezsky Žid Gleisinger“, ktorého firma na javorinskom panstve hospodárila, „ žiadne prekážky nerobil“; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, 16536/21, kart. 128 – A. Hlinka E. Benešovi, 14. 5. 1921.

³¹¹ AMZV Praha, II. sekce, III. řada, 16536/21, kart. 128 – A. Hlinka E. Benešovi, 14. 5. 1921 (poznámka kabinetu MZV).

³¹² V tomto zmysle malo vypovedať memorandum určené prezidentovi Wilsonovi; ČARNOGURSKÝ, P.²: op. cit., s. 302; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 51, 54.

demokracie, ktorá upozorňovala na možnosť, že za ľudáckou agitáciou pre transfer sa v skutočnosti môžu skrývať záujmy renegátov okolo dr. F. Machaya. Strategické hľadisko (vzdialenosť životne dôležitej Košicko-bohumínskej dráhy od hlavného tatranského hrebeňa, po ktorom by prebiehala československo-poľská hranica po odstúpení Javoriny, je len desať kilometrov) priviedlo poslanca J. Pelikána k výbušnej pointe: poľské nepriateľstvo voči Československu „učinilo z Javoriny územie nikdy predtým netušenej dôležitosti“³¹³. SLS zostávala vo svojej podpore výmeny Javoriny za Kacvín a Nedecu osamotená, podhorská obec získavala na symbolickej hodnote, ktorú neumenšovali ani správy o zlej situácii krajanov v Poľsku³¹⁴. To ale v nijakom prípade neznamenalo, že by sa v Prahe neobjavovali snahy tento stav zmeniť, ako dosvedčuje petícia, pod ktorú sa podpísali zástupcovia veľkého počtu zamagurských inštitúcií rôzneho druhu, odovzdaná do rúk „úradníckeho“ ministerského predsedu J. Černého začiatkom júna 1921 opäť A. Hlinkom³¹⁵. Podľa správ amerického vyslanectva bol E. Beneš v tomto okamihu ochotný prísúpiť na poľskou stranou navrhovanú výmenu³¹⁶.

Otázka štátoprávnej príslušnosti obce Javorina sa takto dostala do patového stavu. Pomerne veľkorysá časová lehota, ktorú delimitačná komisia poskytla zainteresovaným vládam odročením ďalšieho postupu, predznamenala, že rozsahom nepatrný územný spor sa zmení na dlhodobý proces. Medzitým dorazili z Paríža dve nóty VK, urgujúce priebeh

---

³¹³ NAČR Praha, MZV-VA, kart. 1793 – „Slovenská politika“, 4. 6. 1921.

³¹⁴ Tí sa museli potýkať so zákazom akejkoľvek činnosti slovenských spolkov, s poľštinou na školách a v kostole, zákazom štúdia v ČSR, alebo policajným vyšetrovaním, ktorého cieľom bolo zistiť, či sa nepodpísali pod petíciu žiadajúcu pričlenenie k ČSR. Väčšinovému odmietnutiu ponúkaného transferu chýba logika, preto sa vcelku možno stotožniť s názorom poľského *chargé d'affaires* v Prahe K. Badera, že „spor o Javorinu si zasluhuje skôr štúdium psychológa než politika“. Na odpor časti poľských lokálnych činiteľov k navrhovanému transferu poukazuje J. M. Roszkowski (v koreferáte k štúdiu M. Andráša); ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 880; BIELOVODSKÝ, A.: op. cit., s. 135-145; BŘACH, R.¹: op. cit., s. 128; ESSEN, A.²: *Polska a Mała Ententa 1920-1934*. PWN, Warszawa – Kraków 1992, s. 98; MIŠKOVIČ, A.: op. cit., s. 13; MÓŠ, F.: *Roky 1918-1939 na severnom Spiši (=Spisy Vedeckej spoločnosti pre zahraničných Slovákov IV)*. Vedecká spoločnosť pre zahraničných Slovákov, Bratislava 1944.

³¹⁵ Petícia dokumentovala najmä obavy okresu Spišská Stará Ves, že jeho *de facto* rozdelenie na dve polovice bude mať za následok nielen úpadok miestnych hospodárskych pomerov, ale aj zánik okresu ako takého. Nie je bez zaujímavosti, že ešte 8. 12. telegrafoval P. Maxa Zamini informáciu o rozhovore, v ktorom mu olomoucký kanonik Z. Halka-Ledochowski, v tom čase vo Varšave, spomenul, že „Hlinka je za odstúpenie Javoriny Poliakom“; cirkevný hodnostár sa pritom sám ponúkal za prostredníka, odvolávajúc sa na svoje kontakty s E. Benešom. Ako vyplýva z našej rekonštrukcie, SLS nezastávala v tejto otázke stanovisko súhlasné s národnými demokratmi, ako to tvrdí J. Dejmek, resp. P. Říčková – práve naopak, predseda strany bol horlivým propagátorom prijatia poľského návrhu (postoj SLS sa zmení až neskoršie); AMZV Praha, II. sekce, III. řada, 18691/21, kart. 131 – Prezídium ministerskej rady Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 8. 12. 1921 (došlo 10. 12., 20.30); NAČR Praha, MZV-VA, kart. 1793 – „Lidové noviny“, 10. 6. 1921; DEJMEK, J.⁵: op. cit., s. 99; ŘÍČKOVÁ, P.: op. cit., s. 97.

Ako vidno, Z. J. Gąsiorowski nevzal do úvahy názorovú diferenciaciu slovenského politického spektra; GĄSIOROWSKI, Z. J.²: op. cit., s. 475.

³¹⁶ WANDYJCZ, P. S.: op. cit., s. 266.

československo-poľských delimitačných rokovaní (z 13., resp. 23. mája)³¹⁷ a konečne aspoň jedna povzbudzujúca správa: 25. mája VK schválila vyrokovaný priebeh hraničnej čiary na Těšínsku a Orave³¹⁸. V ten istý deň sa však, tentoraz v Krakove udiala ešte jedna udalosť, ktorá zamestnala československú diplomaciu. Exulantská SINR proklamovala vo svojom tlačovom orgáne „Slovák“ vznik „nezávislej Slovenskej republiky“ s vládou diumvirátu Jehlička – Unger a s prof. T. Hilarowiczom (aka T. Chalupczyńským) ako ministrom pre poľsko-slovenské záležitosti. Ako sa postupom času ukázalo, jediným dôsledkom tohto aktu pre československo-poľské vzťahy bola prítomnosť nevypočítateľnej polovojenskej skupiny, operujúcej v blízkosti hraničnej čiary³¹⁹.

---

³¹⁷ Ako odpoveď na tlak VK sa mohlo odohrať stretnutie pplk. Ufflera s oboma hraničnými komisármi, ktoré V. Roubík vo svojej retrospektívnej správe uvádza začiatkom júna (nevieme teda určiť, či ide o zasadnutie č. 16 z 2. 7., alebo č. 17 zo 4. 6.). Poľský zástupca tu zopakoval ponuku vymeniť Kacvín, Nedecu a časť katastra Hornej Lišnej za Javorinu, načo sa V. Roubík mal vyjadriť, že musí požiadať svoju vládu o inštrukcie; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, 19831/21, kart. 128A – V. Roubík Vyslanectvu v Paríži, 5. 7. 1921; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č. j. 28521/21, kart. 130 – V. Roubík Ministerstvu zahraničných vecí, 19. 10. 1921.

³¹⁸ Podľa iných prameňov sa tak stalo až o dva týždne neskôr. Delimitačná komisia sa priebehom hraničnej čiary zaoberala ešte na svojom 16. (Orava) a 17. zasadnutí (Těšínsko). Nevylučujeme však, že v tomto okamihu bol už priebeh predmetných úsekov hranicnej čiary odobrený VK a na rokovacom stole sa objavili len drobné novelizácie, ktoré si vyžiadali novú confirmáciu VK; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, 18104/21, kart. 128 – Veľvyslanecká konferencia Ministerstvu zahraničných vecí, 25. 5. 1921; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, 4252/21, kart. 130 – Vyslanectvo Paríž Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), došlo 9. 6. 1921, 9.00; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, 88038/21, kart. 128 – V. Roubík Ministerstvu zahraničných vecí, 21. 7. 1921; HEIDEKING, J.: op. cit., s. 139; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 418; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 76.

³¹⁹ Problematika slovenského protirepublikového exilu prekračuje rámec predkladanej práce. Proklamovaný štátny útvar sa prezentoval produkciou poštových známok a predovšetkým organizovaním „légií“, o ktorých sme sa už zmienili (práve tento aspekt emigrantskej činnosti Fr. Jehličku z pochopiteľných dôvodov najviac zaujímal Zamini). No ani v Poľsku nepanovali o možnostiach SINR prílišné ilúzie, už vo februári 1922 hlásil šéf krakovskej expozitúry II. oddelenia generálneho štábu (t.j. rozvedky) A. Birkenmajer centrále, že SINR „na území Slovenska nemá partnera (*odpowiednika*) v žiadnej politickej strane“ (ale uistenie o už vykonanom zákroku, ktoré vyslanec P. Maxa dostal od MSZ už začiatkom júna 1921, bolo takmer naisto fiktívne). Československý vyslanec vcelku správne vyhodnotil situáciu: MSZ „si nedá pokaziť situáciu podobnými dobrodružnými podujatiami, ktorých politická bezvýznamnosť je zrejmá“ (o niekoľko dní neskôr vyslovil domnienku, že hlavným motívom celého vystúpenia bolo znepokojenie krakovských maďarofilských kruhov z prebiehajúcich rozhovorov medzi Prahou a Budapešťou). Pod osudy SINR sa podpísala celková zmena kurzu poľskej zahraničnej politiky, ktorá v konečnom dôsledku kanalizovala aktivity skupiny okolo dr. Fr. Jehličku do Budapešti („úplnú likvidáciu“ jehličkovskej akcie v Poľsku oznámil P. Maxovi K. Dzerzykraj-Morawski, prednosta politického oddelenia MSZ, 30. 4. 1922); AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 348 – Ministerstvo zahraničných vecí Vyslanectvu vo Varšave, 19. 5. 1921 (aj: AMZV Praha, Telegramy odoslané (ďalej TO) 1921, č. 5470); č. 376 – Ministerstvo zahraničných vecí Vyslanectvu vo Varšave (telegram), 3. 6. 1921, došlo 24.00; č. 381 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 6. 6. 1921, došlo 11.30 (aj: AMZV Praha, Telegramy došlé (ďalej TD) 1921, č. 4239); č. 383 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 7. 6. 1921, došlo 17.00 (aj: AMZV Praha, TD 1921, č. 4245); č. 395 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 11. 6. 1921; AMZV Praha, PZ Varšava 1922, č. 265 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 30. 4. 1922, došlo 12.45; MARCI, L. – NIŽŇANSKÝ, E. – SLNEKOVA, V. – SUŠKO, L.: *Kto bol kto za I. ČSR*. Q111, Bratislava 1993, s. 20; MORNSTEINOVÁ, K.: op. cit., s. 69; ORLOF, E.³: op. cit., s. 189-191, 192-197; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.²: op. cit., s. 216-217; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 494; podrobne o slovenských separatistoch v Poľsku: BORÁK, M.²: *Chystaný únos Andreja Hlinku* In: HR, IX (1998), 7, s. 9.; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 121-142; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.²: op. cit., s. 218-219; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 494.

Príprava propozícií neznamerala obdobie absolútnej nehybnosti v javorinskej záležitosti. Naopak, do hry vstúpil nový činiteľ – francúzska vojenská misia v Prahe. Viackrát sme zdôraznili záujem Paríža, ktorý sa vo vzťahu k Československu a k Poľsku ako arcispojenc nachádzal vo výnimočnom, a dodajme, delikátnom postavení, na urovnaní sporov medzi Varšavou a Prahou. Keďže sa v Prahe leitmotívom javorinského sporu stala strategická hodnota obce a jej blízkeho okolia a nepriamy nátlak a výzvy na zanechanie animozít sa akosi míňali účinkom, rozhodol sa gen. E. D. A. Mittelhauser nasmerovať sporné strany na konciliačný kurz, keď Hlavnému štábu navrhol modifikáciu priebehu hraničnej čiary na Spiši, následkom ktorej by sa severný okraj javorinského katastra ocitol v Poľsku³²⁰. MNO zámer neschvaľovalo, vidiac v akejkol'vek územnej úprave v okolí Javoriny oslabenie obranischopnosti Košicko-bohumínskej dráhy. „Terajšia hranica poskytuje aspoň čiastočnú istotu pre túto predôležitú trať,“ oznamoval Zamini zástupca veliteľa Hlavného štábu gen. Čeček, „pretože na dopravu ďalekonosných diel, ktorými môže byť rušená premávka na tejto trati, je možné použiť jedine cestu vedúcu zo Zakopaneho k Morskému Oku, ktorá však (...) je pod naším dohľadom“. Odstúpenie Javoriny považoval generál zrejme za riskantné, pretože by takto Poľsko získalo ďalší transportný kanál pre horskú artilériu³²¹. Strategickú dôležitosť tatranského úseku československo-poľskej hraničnej čiary na Spiši ale spochybňuje fakt, že v tom čase nebola funkčne zaistená jeho ostraha, na čo Zamini po upozornení V. Roubíkom opakovane poukazovalo a požadovalo nápravu. Hlavný štáb promptne zareagoval a 16. júna nariadil presun jednej rotý horského práporu do Javoriny (ku ktorému došlo o tri dni neskôr), no československá delegácia pri delimitačnej komisii, disponujúca informáciami o prítomnosti početne silných a dobre vyzbrojených polovojenských oddielov v poľskej časti Spiša, nepovažovala opatrenia MNO za postačujúce³²². Československý hraničný komisár

---

³²⁰ V septembri dorazila do Varšavy správa pražského vojenského ataše pplk. M. Ścieżyński-Wyżel, že na gen. Mittelhausera neúspešne naliehal gen. M. Weygand, aby nečinil prekážky poľskej požiadavke na Javorinu; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, s. n., kart. 128 – Gen. E. D. A. Mittelhauser pplk. R. Uflerovi, 10. 6. 1921; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, 25565/21, kart. 128 – Ministerstvo národnej obrany Ministerstvu zahraničných vecí, 12. 6. 1921; KOŁAKOWSKI, P.: op.cit., s. 257; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 29; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 497.

³²¹ AMZV Praha, II. sekce, III. řada, s. n., kart. 128 – Gen. Čeček Ministerstvu zahraničných vecí, 12. 6. 1921; KÁZMEROVÁ, L.³: op. cit., s. 107.

³²² Obratom bolo vyrozumené vyslanectvo vo Varšave. Asistent hraničného komisára prof. V. Dvorský navštívil koncom júna Javorinu a konštatoval prítomnosť privelenej rotý. No celkový dojem z bezpečnostnej situácie priviedol prof. Dvorského k nelichotivému záveru, že oddiel bez tylovej podpory by v prípade zrážky nepredstavoval pre „Jehličkových“ legionárov žiadnu prekážku. Na nepomer medzi československým a poľským vojskom upozornil vo svojej správe z toho istého obdobia aj kpt. Havlíček, hoci konštatoval, že na hranici panuje „úplný klud“. Znepokojivý tón má hlásenie V. Roubíka zo začiatku júla, keď poukázal na fakt, že poľská strana poskytuje delimitačnej komisii silnú vojenskú asistenciu (aj s leteckou podporou), a to na celom úseku československo-poľskej hraničnej čiary.

rezolútne vyjadril koncom júna svoju nevôľu nad ingerenciou gen. Mittelhausera. „ [N]emožno preto dávať československej delegácii za vinu zlú obhajobu československých záujmov, ak bude veľmi cenná časť *Javoriny* (zvr. v orig.), ktorá bola pánom generálom označená za odstúpiteľnú, postúpená Poľsku za kompenzácie veľmi pochybnej kvality v (blízkom – dopl. PJ) okolí³²³.

Medzitým delimitačná komisia vykonala vizitáciu bývalého plebiscitného územia na Spiši. Mnohí miestni obyvatelia vkladali do stretnutia s komisiou nemalé nádeje, predovšetkým im išlo o anulovanie rozhraničenia, ktoré rozdelilo historický mikroregión na dve polovice. Svoj názor manifestovali petíciami, ktoré mohli tentokrát priamo doručiť zástupcom veľmocí. Takýto krok nebol, samozrejme, bez rizika. Kpt. Havlíček z personálu československej delegácie po zoznámení sa s miestnymi pomermi hlásil do Moravskej Ostravy: „ [d]oteraz sú mnohí (z československých optantov v poľskej časti Spiša – dopl. PJ) uväznení, mnoho sa ich od časov pochôdzky (t.j. vizitácie delimitačnej komisie – pozn. PJ) zdržuje mimo domu v lesoch na našej strane“. Represálie poľských orgánov sa stali vážnou starosťou československej delegácie, keď sa poľská strana dožadovala možnosti vidovať čerstvo doručенú petíciu. Predseda komisie, pplk. R. Uffler, to však zamietol s odôvodnením, že všetky petície sú majetkom komisie³²⁴. Československý hraničný komisár preto Zamini navrhol, aby „ bola vec oznámená poľskej vláde do Varšavy, ktorá je asi sotva pravdivo informovaná o činnosti svojich podriadených úradov a ktorá snád' nebude ľahostajná voči stálemu znepokojovaniu pohraničného

---

Začiatkom júla tlmočil československý hraničný komisár obavy, aby nedošlo k ozbrojenému pokusu o zaujatie Javoriny, aj vyslanectvu do Paríža; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, 17851/21, kart. 128 – poznámka *pro domo*, 10. 6. 1921; Ministerstvo zahraničných vecí V. Roubíkovi, s. d. (koncept); Ministerstvo zahraničných vecí Ministerstvu národnej obrany, s. d. (koncept); AMZV Praha, II. sekce, III. řada, 18212/21, kart. 128 – Ministerstvo národnej obrany Ministerstvu zahraničných vecí, 16. 6. 1921 (aj: NAČR, Československé delegace při mezinárodních rozhraničovacích komisích (ďalej DM-K), inv. č. 38, kart. 35); Ministerstvo zahraničných vecí Vyslanectvu Varšava, 17. 6. 1921; poznámka *pro domo*, 21. 6. 1921; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, 19206/21, kart. 128 – Správa hraničného komisára prof. Dr. Viktora Dvorského z inšpekcie konanej dňa 28. júna 1921; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 19533/21, kart. 128 – Správa kpt. Havlíčka o výsledku služobnej cesty na Spiš, vykonanej v dňoch 20.-25. júna 1921, 27. 6. 1921; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, 19831/21, kart. 128 – V. Roubík Vyslanectvu v Paríži, 5. 7. 1921.

³²³ AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 19010/21, kart. 128 – V. Roubík Ministerstvu zahraničných vecí, 28. 6. 1921.

³²⁴ Nešlo o ojedinelý prípad, v ktorom delimitačná komisia trvala na svojej neutralite. Už koncom marca smeroval personál československej delegácie V. Roubíkovi sťažnosť: „ [P]oštový úrad (v Moravskej Ostrave – dopl. PJ) nám z titulu zachovania úradného tajomstva nedovoľuje nahliadnúť do textu telegramov odoslaných cudzími delegátmi“. Pretože „ za istých okolností známosť obsahu takýchto depeší môže pre nás mať nesmiernu dôležitosť“, padol tu návrh, či by nebolo vhodné zakročiť na predmetnom ministerstve, aby poštový úrad sám delegácii obsah telegramov oznamoval; NAČR Praha, D-MK, inv. č. 38, kart. 35 – Československá delegácia pri delimitačnej komisii V. Roubíkovi, 31. 3. 1921.

obyvateľstva poľskými úradnými orgánmi v čase, keď sa vyjednáva o docielení priateľských susedských stykov medzi štátom československým a poľským³²⁵.

Na výzvu zástupcov veľmocí predložili sporné strany koncom júna 1921 svoje propozície. Podľa očakávania sa nepodarilo dosiahnuť zhodu, poľská strana požadovala pre seba Javorinu a hraničnú čiaru po hlavnom tatranskom hrebeni³²⁶, československá delegácia však trvala na zachovaní pôvodnej hraničnej čiary podľa rozhodnutia VK z 28. júla 1920. V tejto atmosfére sa 4. júla uskutočnilo 17. zasadnutie delimitačnej komisie. Z protokolu sa zdá, že komisia oficiálny čas zasadnutia venovala precizovaniu technických detailov na Těšínsku a Orave a problém hraničných úprav na Spiši sa opäť do kuloárov³²⁷.

Ešte pred vlastným plenárnym zasadnutím bol ing. V. Roubík prizvaný na schôdzu dohodových zástupcov, kde dostal priamu otázku, a síce, či je Československo ochotné akceptovať priebeh hraničnej čiary po hlavnom tatranskom hrebeni (t.j. *de facto* odstúpenie Javoriny). Československý hraničný komisár v mene svojej vlády odpovedal záporne, s poukazom na písomné návrhy, ktoré už odovzdal poľskému delegátovi, prof. W. Goetlovi. K javorinskému problému mal V. Roubík možnosť vrátiť sa toho dňa ešte raz, v súkromnom rozhovore s jedným z dohodových komisárov (ktorého priamo nemenuje a označuje ako „informátor[a]“, máme však zato, že ide o pplk. R. Ufflera). Tu sa československý delegát dozvedel, že zástupcovia veľmocí „majú už pripravenú propozíciu“ VK ohľadne rozhraničenia na Spiši, ktorá mala byť „akýmsi kompromisom

---

³²⁵ Sekretár československej delegácie pri delimitačnej komisii A. Srb hlásenie kpt. Havlíčka mierne upravil, keď pplk. Ufflerovi telegraficky oznamoval, že „všetci“ deputanti sú v Poľsku väznení. Sám kpt. Havlíček podal 27. 6. po návrate z inšpekčnej cesty podrobnú správu, v ktorej vykreslil stav slovenského obyvateľstva v odstúpených spišských obciach ako „žalostný“: po tom, ako dedinčania žiadali namiesto pričlenenia Javoriny k Poľsku návrat do ČSR, boli mnohí z nich údajne zatknutí a uväznení v Nowom Targu. Kpt. Havlíčkovi sa podarilo vybaviť niektorým utečencom prácu na pôle v Podspádoch. Pozorované pomery museli na československého dôstojníka zapôsobiť mocným dojmom, keď v závere svojej správy plédoval za hospodárske ústupky Poľsku, pretože bol „pevne presvedčený, že títo dobrí ľudia pre svoju neochvejnú príchylnosť k nášmu štátu a pre svoje terajšie utrpenie sú hodní všetkej našej starostlivosti a ochrany“. O prenasledovaní a nútenej emigrácii do ČSR Černínsky palác informoval aj list, ktorý 18. 7. zaslalo jedenásť obyvateľov obcí Jurgov a Tribš. Zvláštnej pozornosti poľských úradov sa podľa pisateľov „tešila“ H. Tomaškovičová, ktorá počas májovej vizitácie tlmočila postoje miestneho obyvateľstva dohodovým zástupcom v delimitačnej komisii. Nie je bez zaujímavosti, že už v novembri 1920 žiadal minister s plnou mocou pre správu Slovenska dr. V. Šrobár Zamini o diplomatický zákrok vo Varšave vo veci prenasledovania slovenskej menšiny; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 19533/21, kart. 128 – Správa kpt. Havlíčka o výsledku služobnej cesty na Spiš, vykonanej v dňoch 20.-25. júna 1921, 27. 6. 1921; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 19077/21, kart. 131 – kpt. Havlíček V. Roubíkovi, 22. 6. 1921 (opis telegramu); A. Srb pplk. R. Ufflerovi, 23. 6. 1921; V. Roubík Ministerstvu zahraničných vecí, 28. 6. 1921; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, s. n., kart. 128 – list obyvateľov Jurgova a Tribša Ministerstvu zahraničných vecí, 18. 7. 1921; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 47, 48-49, 50.

³²⁶ Konkrétne Ganek – Batizovský štít – Zadný Gerlach – Poľský hrebeň – Vých. Vysoká – Svišťový štít – Malý Kežmarský štít – Kopské sedlo; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j.23618/21, kart. 128 – Vyslanectvo Poľskej republiky Ministerstvu zahraničných vecí, 25. 7. 1921.

³²⁷ AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. s. n., kart. 128 – Proces-verbal No. 17, 4. 7. 1921.

medzi stanoviskom delegáta japonského a talianskeho (t.j. mjr. Anda, resp. pplk. Pellicelliho – pozn. PJ), ktorí sa v zásade zhodujú s našim stanoviskom, a (...) stanoviskom anglického zástupcu (t.j. pplk. Careyho – pozn. PJ), ktorý kompletne obhajuje poľský návrh, aby nám Javorina bola odňatá³²⁸. Podľa informátora bola propozícia, ktorú sa dohodoví komisári chystali poslať do Paríža, nebezpečná pre československé záujmy, pretože v metropole nad Seinou sa v konečnom dôsledku môže presadiť jej polonofilský výklad, čo závisí na tamojších decidentoch. V. Roubík preto pochopiteľne naliehal na diplomatický zákrok v Paríži i v Londýne, pričom v liste parížskemu vyslancovi Št. Osuskému (z 5. júla) priamo poznamenal, že v prípade britského delegáta ide o jeho „osobný názor (a dokonca snáď i o záujem čisto osobný)“, ktorý nevznikol na základe inštrukcií vlády Jeho Veličenstva³²⁹. Československý hraničný komisár mal ešte ďalší dôvod, aby s vývojom v delimitačnej komisii podrobne zoznamoval práve Št. Osuského: návrh gen. Mittelhausera z prvej polovice júna. Vysoký dôstojník francúzskej vojenskej misie v Prahe totiž poukazom na možné československé ústupky na Javorine spochybnil zásadné stanovisko vlády, pri ktorej bol akreditovaný, o tom, že o Javorine sa v delimitačnej komisii jednať nebude. Podľa vyjadrenia Hlavného štábu generálov návrh dával Poľsku „najvýznamnejšiu pozíciu Repisko (kóta 1267), hoci v prípise gen. Mittelhausera Ufflerovi táto pozícia nie je výslovne uvedená“. Tlak hodnotne vyššieho dôstojníka prirodzene komplikoval postavenie pplk. Ufflera³³⁰. Zasadnutie celkovo vyznelo pre československú stranu tak, že rozsahom nepatrná javorinská záležitosť sa nepríjemne zauzľuje, dohodoví komisári skutočne zaslali svoje propozície VK v nasledujúci deň, o čom pplk. R. Uffler informoval sporné strany listom 12. júla³³¹. Spolu s propozíciami pplk. Uffler zaslal VK svoj osobný sprievodný list. Tu

---

³²⁸ Práve skutočnosť, že informátor neuvádza menovite iba postoj francúzskeho delegáta, nás oprávňuje k názoru, že informátorom je pplk. Uffler.

³²⁹ V retrospektívnej správe Zamini V. Roubík výslovne uvádza, že sa dopyčul, že pplk. Carey „intervenoval v (tejto – dopl. PJ) veci u svojho vyslanectva (správne: veľvyslanectva – pozn. PJ) v Paríži (...), ale nič isté sa československému komisárovi nepodarilo v tejto veci vypátrať“; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 69025/23, kart. 128A – materiály dr. V. Vochoča, 23. 4. 1923; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 28521/21, kart. 130 – Ministerstvo veřejných prac Ministerstvu zahraničných vecí, 19. 10. 1921; KONOPÁČ, P.: op. cit., s. 28-29.

³³⁰ AMZV Praha, II. sekce, III. řada, 19831/21, kart. 128 – V. Roubík Vyslanectvu v Paríži, 5. 7. 1921; V. Roubík Ministerstvu zahraničných vecí, 11. 7. 1921.

³³¹ S približne dvojtyždňovým oneskorením o tom informoval „Slovák“, mylne kladúc sídlo VK do Spa. „Národ slovenský je až do krvi urazený,“ dočítame sa v komentári, „keď vidí toto ustavičné podlizovanie sa Poľsku, keď vidí, že o území[a], ktoré od tisíc liet patria k nemu, keď vidí, že o územie obývané Slováckmi hádžu kocku len preto, len preto, aby sa nám nedostal[i]“. Postulát o Poliakoch na Spiši denník SLS pripisuje maďarónom (t.j. *de facto* dr. Fr. Jehličkovi); AMZV Praha, II. sekce, III. řada, 12337/21, kart. 128 – Pplk. R. Uffler V. Roubíkovi a prof. W. Goetlovi, 12. 7. 1921 (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, 53777/23, kart. 128A); AMZV Praha, III. sekce, s. n., kart. 261 – „Otázka javorinská“, s. 6 [13]; AMZV Praha, III. sekce, č. j. 64006/24, kart. 267 – „Hlavní vývojové fáze otázky javorinské“, s. 6;

síce uviedol, že modifikácia priebehu československo-poľskej hraničnej čiary na Spiši spočívajúca v postúpení Javoriny Poľsku by síce „snáď bol[a] prospešná niektorým spišským obciam“, no predmetom sporu sa takto stávajú širšie hospodárske a politické záujmy v tatranskom regióne. „Dohodoví komisári majú za to,“ písal predseda komisie do Paríža, „že (poľskou stranou – dopl. PJ) požadované modifikácie prekračujú hranicu právomoci delimitačnej komisie“. Poslednú citovanú vetu považujeme skôr za otázku, smerovanú právnym expertom VK – no pplk. Uffler sa odpovede nedočkal a – ako uvidíme v ďalšom priebehu sporu – šlo o otázku skutočne zásadného významu³³².

Naznačili sme už, že koncom jari 1921 nastupuje nová perióda poľsko-československých vzťahov, vyznačujúca sa výraznou snahou o preklopenie rozporov a animozít na trase Varšava – Praha. Už predchádzajúci vývoj opatrne nakláňal misky pomyselných váh na stranu spolupráce, čo, zdá sa, narážalo na väčší spoločenský odpor nad Vislou než nad Vltavou³³³. Významným spojencom myšlienky najtesnejších vzťahov medzi oboma metropolami, bol dezignovaný pražský vyslanec E. Piltz (v tomto období však ešte stále pobýval vo Varšave). Tento skúsený novinár a jedna z vedúcich osobností niekdajšieho exilového KNP – dodajme, že z tohto politického prostredia vyšla absolútna väčšina ministrov zahraničných vecí *II. Rzeczypospolitej* – neváhal v osobnom rozhovore s J. Novákom dokonca kritizovať Francúzsko za to, že pri rokovaníach o politickej dohode a vojenskej konvencii (podpísané 19., resp. 21. februára 1921 v Paríži) nevyvinulo na Poľsko silnejší nátlak na dohodu s južným susedom³³⁴. Medzitým sa udiala avizovaná výmena šéfa poľskej diplomacie: 24. mája E. knieža Sapieha na svoj post rezignoval, 11. júna na jeho miesto nastúpil K. Skirmunt (v medzičase bol správou Brühlovho paláca poverený viceminister J. Dąbski)³³⁵. K. Skirmunt patril k tým poľským politikom, ktorí si uvedomovali dôležitosť spolupráce s Československom a bol preto ochotný podniknúť

NAČR Praha, MZV-VA, kart. 1793 – „Slovák“, 24. 7. 1921; ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 857; KRČMÁŘ, J.¹: op. cit., s. 12; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 76; ORLOF, E. – ROSZKOWSKI, J. M.: op. cit., s. 894.

³³² J. Krčmář poznamenáva, že československá strana sa s obsahom listu plk. Ufflera VK mohla zoznámiť až na jeseň 1923 (keď sa spor o Javorinu nachádzal v diametrálne odlišnom stave); HEIDEKING, J.: op. cit., s. 139; KRČMÁŘ, J.¹: op. cit., s. 12.

³³³ „Hlavnou príčinou opozície proti Sapiehovi,“ oznamoval do Prahy J. Novák v polovici apríla 1921, „je priateľské stanovisko k našej republike“; AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 261 – J. Novák Ministerstvu zahraničných vecí v Prahe (telegram), 14. 4. 1921 (došlo 15. 4., 10.00).

³³⁴ Skúsený politik úprimne ľutoval premeškanú príležitosť, vo svojom pesimistickom výhľade sa ale, ako ukázali už najbližšie mesiace, nechal uniesť; AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 261 – Mimoriadna politická správa č. 3, 9. 5. 1921

³³⁵ Stalo sa tak napriek tomu, že rímsky vyslanec sa pôvodne nenachádzal na zozname kandidátov, o svojej nominácii sa prevapivo dozvedel v metropole Talianska; NOWAK-KIEŁBIKOWA, M.¹: *Konstanty Skirmunt - polityk i dyplomata*. Wydawnictwo Neriton – Instytut Historii PAN, Warszawa 1998, s. 93-94; NOWAK-KIEŁBIKOWA, M.²: *Objęcie Ministerstwa Spraw Zagranicznych przez Konstantego Skirmunta* In: MM, s. 275-276.

vo Varšave riskantné, no o to potrebnejšie politické kroky³³⁶. Istý optimizmus vyvolávala skutočnosť, že Witosova vláda našla už počas *interregna* v rezorte zahraničných vecí dostatok odhodlania a predložila Sejmu zásadnú dohodu z 29. novembra 1920. Podľa správy varšavského vyslanectva existovala nádej, že dohoda bude ratifikovaná. Obrat poľského zahranično-politického kurzu voči Československu potvrdili aj programové prejavy čerstvého ministra, ktoré predniesol 28. júna na pôde Sejmu, resp. v posledný júnový deň pred jeho zahranično-politickým výborom. Neprekvapuje, že kladná odozva z auditória pražskej Poslaneckej snemovne na seba nedala dlho čakať – začiatkom júla mohol E. Beneš pred parlamentným výborom pre zahraničnú politiku konštatovať zlepšenie vzťahov so severným susedom³³⁷.

Prvým konkrétnym krokom sa stal dlho očakávaný príchod vyslanca E. Piltza do Prahy 3. júla, po tom, ako mu bol 25. júna udelený *agrément* (na post československého vyslanca vo Varšave nastúpil P. Maxa už 6. mája). Príchod vyslanca bol okrem iného zreteľným signálom, že už dozrel čas na diskusiu o základnej politickej dohode, upravujúcej vzťahy susedných štátov, spojených – slovami K. Skirmunta – „paralelizmom záujmov“. Cirkulár z 5. júla dával do výhľadu možnosť, že dôjde k dohodnutiu arbitrážnej zmluvy, ktorá by prospela likvidácii vzájomných sporov³³⁸. V podstate bez zbytočných odkladov sa rozbehli rokovania, a to hneď v dvoch záležitostiach: jednalo sa ako

---

³³⁶ Čerstvý šéf Wierzbowej si uvedomoval rezervu, ktorá v panovala vo vzťahu k ČSR v Sejme. Preto sa počas programovej reči pred zahranično-politickým výborom vyslovil, že jeho kurz vonkoncom neznamená „vrhnutie sa do českého objatia“, čím chcel zdôrazniť, že bude dbať o samostatnú pozíciu Poľska v medzinárodných vzťahoch stredoeurópskeho regiónu; NOWAK-KIEŁBIKOWA, M.²: op. cit., s. 280.

³³⁷ Podľa A. Szklarskej-Lohmannovej mala myšlienka normalizácie vzťahov s ČSR väčšinovú podporu; AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 466 – J. Švagrovský Ministerstvu zahraničných vecí, 2. 6. 1921; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 304; ESSEN, A.¹: op. cit., s. 66; GASIOROWSKI, Z. J.¹: op. cit., s. 190; GASIOROWSKI, Z. J.²: op. cit., s. 475; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 165; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 78; WANDYDZ, P. S.: op. cit., s. 242-243.

S nástupom K. Skirmunta na post zahraničného ministra sa viažu aj otázky prehĺbenia vzťahu Poľska a Malej dohody. Ide o zložitú problematiku, ktorá priamo nesúvisí s predmetom nášho záujmu, preto iba odkazujeme na monografiu A. Essena, citovanú v tejto poznámke.

³³⁸ Zamíni zdôrazňovalo československému zastupiteľskému úradu eminentný záujem na obsadení vyslaneckého postu práve E. Piltzom (vo varšavských kuloároch kolovalo v predchádzajúcich mesiacoch meno Z. Lasockého, ktorému E. Beneš *agrément* udelil už vo februári); zdá sa, že príchod poľského diplomata pozdržal „bytový problém“. Príchod vyslanca Piltza do Prahy vyburcoval skupinku tíšinských poslancov varšavského Sejmu (medzi nimi aj dr. F. Machaya) k protestu proti *detenté* s ČSR (liberálna „Gazeta Warszawska“ ich aktivitu odmietla a namietla, že o životných záujmoch celého poľského štátu nemôžu rozhodovať záujmy jedného regiónu); AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 477, 478 – Vyslanectvo Varšava Ministerstvu zahraničných vecí, 5. 7. 1921; č. 480 – Politická správa s. n., 11. 7. 1921; AMZV Praha, TO 1921, č. 4939 (Beneš), 11. 2., exp. 15.00; č. 5611 (Girsa), 6. 6., exp. 18.00; č. 5654 (Girsa), 13. 6., exp. 11.00; č. 5718 (Girsa), 21. 6., exp. 13.00; č. 5743 (Girsa), 25. 6., exp. 16.00; č. 5770 (Strimpl), 27. 6., exp. 13.45; č. 5807 (Girsa), 5. 7., exp. 14.30; AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 223 – politická správa č. 9, 29. 3. 1921; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 304; ESSEN, A.¹: op. cit., s. 66; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 418, 420; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 23; NOWAK-KIEŁBIKOWA, M.¹: op. cit., 97, 133-135; NOWAK-KIEŁBIKOWA, M.²: op. cit., s. 277; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 78; ŘÍČKOVÁ, P.: op. cit., s. 70; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 492.

o hospodárskej dohode, ktorá mala veľký význam pre proexportne zameranú československú ekonomiku, tak aj o dohode politickej, uzavretie ktorej sľubovalo obom stranám výhody plynúce z normalizácie vzájomných vzťahov. V tomto ohľade sa náhľady rokujúcich delegátov mierne rozchádzali. Zdalo sa, že poľská strana považuje politický dohovor za prioritný. E. Beneš volil opatrnejší postoj, s cieľom vyhnúť sa reperkusiám, hroziacim (opäť najmä obchodným) vzťahom so Sovietskym Ruskom – jedným z najdôležitejších bodov poľského záujmu bolo získať od Československa podporu východných hraníc *Rzeczypospolitej*, stanovených rižským mierom z 21. marca. Ďalej na zozname vystupovali záujmy Varšavy vo východnej Haliči, tranzit vojenského materiálu a koniec československej podpory ukrajinským politickým emigrantom, ktorých aktivity vnútorne destabilizovali východné oblasti poľského štátu. E. Beneš sa sústredil na vyjednanie arbitrážnej dohody, ktorá mala vytvoriť akýsi „čistý stôl“ v bilaterálnych vzťahoch. Vzhľadom na aprílový pokus ex-cisára Karla zasadiť znova na prázdny uhorský trón šéfa československej diplomacie zaujímal aj tzv. *habsburský problém*, ktorý ale nebudil dostatočný záujem severného suseda³³⁹. Ako ekvivalent ukrajinských emigrantov pritom pôsobila slovenská iredenta, pôsobiaca najmä z Krakova, na ktorej politickom konci mala zasa záujem pražská vláda. Pri zrýchlenom prehľade agendy československo-poľských rozhovorov preto neprekvapí, že hoci sa rámcovú dohodu podarilo nájsť už v júli – a v odozve na túto skutočnosť rozposlal K. Skirmunt 3. augusta poľským zastupiteľským úradom cirkulár o programových zásadách poľskej zahraničnej politiky, v tom tiež o prioritnom význame normalizácie vzťahov s Československom pri spoločnej orientácii na versaillský systém –, rokovania (v Maránskych Láznach a v Prahe) si vyžiadali svoj čas a konkrétne výsledky sa začali rodiť až v októbri³⁴⁰. Medzitým sa v septembri začali črtat' možné rozhovory aj o podpise obchodnej dohody³⁴¹.

---

³³⁹ K. Skirmunt chápal citlivosť československej strany na túto problematiku, preto počas druhého reštauračného pokusu v októbri 1921 nariadil budapeštianskému veľvyslancovu zložiť protestné nóty; DEJMEK, J.⁵: op. cit., s. 98; ESSEN, A.¹: op. cit., s. 66-67; GASIOROWSKI, Z. J.¹: op. cit., s. 191; NOWAK-KIELBIKOWA, M.¹: op. cit., 142; ŘÍČKOVÁ, P.: op. cit., s. 72-73; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 83; WANDYCZ, P. S.: op. cit., s. 242.

³⁴⁰ Môžeme však súhlasiť s formuláciou J. Dejmkova o „relatívne rýchly[om]“ priebehu rokovaní; DEJMEK, J.⁵: op. cit., s. 97; GASIOROWSKI, Z. J.¹: op. cit., s. 190; KAMIŃSKI, M. K.¹: op. cit., s. 420; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 165-166; NOWAK-KIELBIKOWA, M.¹: op. cit., s. 101-103, 132; NOWAK-KIELBIKOWA, M.²: op. cit., s. 281-284; ŘÍČKOVÁ, P.: op. cit., s. 74; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 78-81; WANDYCZ, P. S.: op. cit., s. 248-249; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 492-493.

³⁴¹ Ich konanie od 30. septembra vo Varšave dohodol P. Maxa priamo s ministrom obchodu H. Strassburgerom; AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 619 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 10. 9. 1921 (došlo 11. 9., 13.00) (aj: TD 1921, č. 4979).

Týždne, počas ktorých delimitačná komisia čakala na vyjadrenie z Paríža³⁴² využila poľská strana na to, aby sa pokúsila presvedčiť Černínsky palác o oprávnenosti svojich požiadaviek. V memorande z 25. júla sa pražské vyslanectvo snažilo otupiť ostrie argumentu o strategickej dôležitosti Javoriny pre republiku, keď za jediné odôvodnenie takýchto úvah uznávalo iba ohľady na možnosti obrany železničnej infraštruktúry na južnej strane Tatier. Podľa autorov dokumentu si Československo aj na proponovanej línii po hlavnom tatranskom hrebeni udržiavalo „výškovú prevahu“, ktorá mala zaručiť strategickú kontrolu hranice (hoci vzhľadom na vysokohorské podmienky zostáva praktický význam takejto „prevahy“ pre nás záhadou)³⁴³. Ako horské prechody sa síce ponúkali hneď tri sedlá, avšak tie by len „obťažne“ pripadali v úvahu pre vojenské využitie³⁴⁴. „[C]elá hranica poľsko-česká (!) v oblasti Oravy, Podhalia a Spiša je zo strategického hľadiska pre Poľsko najnevýhodnejšia (v porovnaní s inými úsekmi poľských hraníc – dopl. PJ)“, konštatuje poľské vyslanectvo v závere memoranda. Vzhľadom na fakt, že ide na celom úseku o prirodzenú hranicu, prebiehajúcu väčšinou v horskom teréne, považujeme túto formuláciu za nemiestnu – istý motív hyperboly možno snád hľadať v úsilí apelovať v atmosfére zlepšujúcich sa bilaterálnych vzťahov na záujem Československa na dobrej bezpečnostno-strategickej pozícii severného suseda³⁴⁵. *Aidé-memoire*, ktoré Zamini obdržalo približne o dva týždne neskôr, zasa plédovalo za transfer Javoriny za obce Kacvín a Nedeca (s bonusom v podobe Hornej Lišnej) pod pretextom hospodárskych potrieb teraz už piatich obcí z poľskej časti Spiša. Aby sa preukázala obojstranná výhodnosť transferu, vyslanectvo uviedlo, že „[d]ve obce, Osturňa a Franková (v spišskostaroveskom okrese – dopl. PJ)³⁴⁶, pripísané Československu, nemajú iného

---

³⁴² VK sa s posúdením návrhu dohodových zástupcov v delimitačnej komisii nijako neponáhľala. Po intervencii československého vyslanectva v Paríži koncom septembra dostalo Zamini správu, že javorinský spor by sa mal dostať na program najbližšieho zasadnutia VK (isté povedomie o tom, že sa tak stane na československý zákrok, sa mohli podpísať pod správy, ktoré si z Paríža našli cestu do Varšavy a hovorili o neistých poľských výhliadkach pri prejednávaní javorinského problému vo VK); AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 27015/21, kart. 130 – Vyslanectvo Paríž Ministerstvu zahraničných vecí, 23. 9. 1921; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 81.

³⁴³ Podobne kompromisné riešenie – strategické body hraničnej čiary ČSR, zvyšok Poľsku – navrhoval varšavský generálny štáb ešte v druhej polovici septembra (propozícia mjr. B. Romaniszyna získala podporu K. Skirmunta); Wierzbowa súhlasila; AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 663 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 24. 9. 1921, 8.00 (aj: TD 1921, č. 4887); NOWAK-KIEŁBIKOWA, M.¹: op. cit., 135, 136..

³⁴⁴ Ide o sedlo Poľský hrebeň (2200 m.n.m.) medzi Velickou a Svišťovou dolinou, Ľadové sedlo (2341 m.n.m.) medzi Malou studenou dolinou a Ľadovou dolinkou a Kopské sedlo (1756 m.n.m.) medzi Zadnými a Prednými Meďodolmi. So znalosťou prostredia priznávame poľskému tvrdeniu racionálny základ, pre vojenské účely je snád' využitelný len ostatne uvedený prechod, no aj tu je transport vojenského materiálu ťažko predstaviteľný (v prípade prvých dvoch sediel priam nemožný).

³⁴⁵ AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 23618/21, kart. 128 – Vyslanectvo Poľskej republiky Ministerstvu zahraničných vecí, 25. 7. 1921.

³⁴⁶ Poľská strana mala vlastne na mysli *tri* obce, Osturňa, Veľkú Frankovú a Malú Frankovú.

spojenia s vonkajším svetom, iba cez poľské územie,“ práve cez Kacvín a Nedecu³⁴⁷. Symptomatickú reakciu uverejnila začiatkom septembra agrárnická „Slovenská politika“: „*Slovensko, hoci mu je ľúto stratených obci, musí sa vzoprieť chúťkam Poliakov* (zvýr. v orig.)“, a to zo strategických dôvodov³⁴⁸.

Prestávku v rokovaníach využil aj prof. V. Dvorský a v dňoch 10.-20. septembra podnikol s dvoma sprievodcami³⁴⁹ inšpekčnú cestu po Vysokých Tatrách (výsledná správa, žiaľ, neponúka žiaden itinerár). Realita pohraničného pásma ponúkala asistentovi hraničného komisára málo dôvodov k spokojnosti. Ani pri tejto návšteve v Javorine nenašiel technickú rotu československého vojska, na minimálnej ostraha takmer nestráženej hranice sa podieľala iba posádka miestnej četníckej stanice o sile osemnástich mužov³⁵⁰. Veľmi zlú bezpečnostnú situáciu v oblasti využívali najmä pytlíci, pre ktorých bolo javorinské panstvo ako prvotriedny poľovný revír neodolateľným lákadlom. Počas pobytu prof. Dvorského došlo v lesoch neďaleko obce dokonca k prestrelke medzi hájnikmi a pytlíkmi z poľskej strany (jeden z nich mal údajne na sebe uniformu), ktorá sa nezaobišla bez straty na živote na strane lesnej správy³⁵¹. „Nie je bez zaujímavosti,“ písal v tejto súvislosti prof. Dvorský, „že správa hohenlohovského panstva v Javorine, hlavne riaditeľ Kegel, snaží sa v (miestnych – dopl. PJ) ľuďoch vzbudiť dojem, že ide o pytlíakov z našej strany“. Jedným z účelov inšpekčnej cesty bolo určite overiť lokálne pomery zo strategického hľadiska, ktoré, ako sme ukázali, poľské vyslanectvo v Prahe spochybňovalo. Profesor geografie Prírodovedeckej fakulty Univerzity Karlovej rozhodne spĺňal odborné požiadavky na riešenie takejto úlohy, no paušálna formulácia, že „[j]ednotlivé sedlá sú ďaleko jednoduchšie prístupné zo severu než z juhu“, takže priebeh hraničnej čiary po hlavnom tatranskom hrebeni by zvýhodňoval Poľsko, je účelová a zodpovedá skôr *wishful thinking* než reálnemu stavu v teréne³⁵².

---

³⁴⁷ AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 29290/21, kart. 128 – Vyslanectvo Poľskej republiky Ministerstvu zahraničných vecí, 10. 8. 1921.

³⁴⁸ NAČR Praha, MZV-VA, kart. 1793 – „Slovenská politika“, 3. 9. 1921.

³⁴⁹ Hoci to prof. Dvorský výslovne neuvádza, máme za to, že šlo o sprievodcov znalých miestnych pomerov (horských vodcov?), a nie personál československej delegácie.

³⁵⁰ Správa vyvolala ostrú reakciu Hlavného štábu. Gen. Voženílek Černínsky palác informoval, že došlo k stiahnutiu javorinskej roty z dôvodu epidémie, pričom podotkol, že o jej dislokovaní na mieste možno aj tak uvažovať len v letnom období; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č. j. 38352/21, kart. 131A – Ministerstvo Národnej obrany Ministerstvu zahraničných vecí, 5. 11. 1921; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 30-31.

³⁵¹ O incidente informoval Zamini aj Hlavný štáb. Podľa hlásenia četníckej stanice Javorina sa v Zakopanom rozbehovo veci pomerne široké vyšetrovanie, na ktorom spolupracoval aj poľský hraničný komisár prof. W. Goetel; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. s. n., kart. 128A – Ministerstvo národnej obrany Ministerstvu zahraničných vecí, 25. 10. 1921.

³⁵² Sedlá na predmetnom úseku hlavného hrebeňa (Rysy – Kopské sedlo) ponúkajú rôzne expozície, pomer sever – juh vo vzťahu k „jednoduchšiemu prístupu“ je približne 1:1; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 28227/21, kart. 131A – prof. V. Dvorský V. Roubíkovi, 23. 9. 1921.

Letné mesiace roku 1921 neznamenal jalové obdobie pre javorinský spor ani na severnej strane Tatier. Práve naopak, na scénu vstúpil fenomén, ktorý mal až do likvidácie celej záležitosti zásadný, občas možno až rozhodujúci vplyv – poľská tlač. Opadal síce záujem novinárov o dianie na Těšínsku, no nie o peripetie československo-poľskej hranice. „Táto otázka,“ informovalo 26. augusta vyslanectvo vo Varšave, „je stále dosť častým predmetom diskusie v tunajších časopisoch a centrom tejto diskusie, (...), býva vždy Spišská Javorina“³⁵³. V priloženom príspevku publicistky I. Pannenkovej sa mali čitatelia možnosť stretnúť s dvoma základnými motívmi poľskej žurnalistiky na javorinskú tému: (a) československo-poľská hraničná čiara po hlavnom tatranskom hrebeni je „gesto[m] politickej zrelosti“ a (b) dobrý susedský pomer potrebujú viac v Prahe ako vo Varšave³⁵⁴. O necelé dva týždne sa o stredoeurópskych pomeroch v periodiku „Tydzień Polski“ rozpísal lingvista svetového mena, profesor Jagiellonskej univerzity v Krakove J. B. de Courtenay. Príspevok sa v prvom rade sústredil na kritiku idealizovaného obrazu poľsko-maďarských vzťahov, vyjadreného úslovím „Poliak, Maďar – dvaja bratanci, ako k šabli, tak pri pohárik“ (*Polak, Węgier, dwa bratanki, jak do szabli, tak do skłanki*), ktorý pokladal za „ech[o] minulosti“. Toto historické priateľstvo sa podľa prof. de Courtenay zrodilo v prostredí drobnej vidieckej šľachty, pričom jej uhorskú stranu reprezentoval spravidla „zmaďarizovaný šľachtic slovenský“. Preto autor apeloval na aktérov poľskej politickej scény, aby v ich konaní prevážil zmysel pred realitu nad citmi, a to aj napriek tomu, že sám pokladal Československo za „sezónny štát“. Zároveň predpovedal, že aj Poľsko v blízkej dobe prejde procesom decentralizácie a autonomizácie³⁵⁵.

Emócie sa zo stránok novín a časopisov pomerne rýchlo preniesli do varšavského Sejmu, v ktorého laviciach zasadal spolu s inými predstaviteľmi niekdajšej RNKC aj *spiritus movens* poľskej plebiscitnej akcie na Orave a Spiši, dr. F. Machay. Pohľady poslancov sa najväčšmi upierali na Baltik či Litvu (ukrajinská otázka mierne stratila

---

³⁵³ Je zaujímavé, že autor tejto správy, dr. J. Švagrovský, použil preklad poľskej podoby názvu obce (*Jaworzyna Spiska*); AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 586 – J. Švagrovský Ministerstvu zahraničných vecí, 26. 8. 1921.

³⁵⁴ „Kurjer Polski“ 11. 10. odkazoval do Prahy: „[P]rehrajte (spor – dopl. PJ) o bezcenné drobnosti, aby ste vyhrali vo veľkej veci“; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 36451/21, kart. 128 – mimoriadna politická správa č. 24, 11. 10. 1921 (aj: AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 718); AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 586 – J. Švagrovský Ministerstvu zahraničných vecí, 26. 8. 1921 [príloha: „Rzeczpospolita“, 26. 8. 1921].

³⁵⁵ J. B. de Cortenay neskôr svoj postoj voči ČSR zmenil a udržiaval s varšavským vyslanectvom dokonca priateľské kontakty. V súvislosti s víziou decentralizovaného Poľska stojí za pozornosť, že krakovský profesor v decembri 1922 kandidoval na post prvého prezidenta *Rzeczpospolitej* na návrh parlamentného Bloku národných menšín; AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 611 – Politická správa s. n., 8. 9. 1921; PAJEWSKI, J.: op. cit., s. 188.

na aktualite a Varšave zostávala už len neľahká úloha konsolidovať svoje zisky voči odstredivým tendenciám doma a na medzinárodnom poli)³⁵⁶, no národne vysoko uvedomelá atmosféra poľského parlamentu sa ukázala byť vhodným javiskom pre podnietenie emócií okolo malej tatranskej osady³⁵⁷. Skupina těšínskych poslancov, hľadajúcich spôsob, ako naštrbiť zmierlivý kurz československo-poľských vzťahov, symbolizovaný tandemom Skirmunt – Piltz, napokon uspela. Sám minister zahraničných vecí začiatkom októbra v rozhovore s vyslancom Maxom konštatoval, že „je smutným vysvedčením politickej nevypelosti poľského snemu a verejnej mienky, že sa naraz upínajú na tak pomerne bezvýznamnú otázku (...)“. Podobne ako jeho predchodca, K. Skirmunt československému titulárovi opakovane naznačoval, že by sa jeho pozícia zlepšila, keby sa pred verejnosťou mohol prezentovať nejakým ústupkom Prahy v tejto otázke. Šéf poľskej diplomacie nezabudol oceniť dobré služby (*bonnes offices*), ktoré E. Beneš, v tom čase premiér a zahraničný minister v jednej osobe³⁵⁸, poskytoval Varšave pri ženevskej Spoločnosti národov (SN) ohľadom východohaličskej otázky³⁵⁹. „Je si vedomý“, písal P. Maxa o šéfovi Wierzbowej, „že v javorinskej otázke musí eventuálne ustúpiť“, čo by však nemalo ohroziť osud politickej dohody, o ktorej vyjednával E. Piltz. „V javorinskej otázke sa akosi sústredí všetko, čo (kedy – dopl. PJ) Poliaci proti nám (t.j. Čechom? ČSR? – pozn. PJ) mali. (...) je smiešne, ako sa odrazu o ničom (tak – dopl. PJ) nehovorí, iba o Javorine³⁶⁰, (...), to všetko (K. Skirmunt – dopl. PJ) prijíma ako psychologický fakt na poľskej strane (...)“. S návrhom na riešenie nepríjemnej situácie prišiel pražský *chargé d'affaires* K. Bader (t. č. vo Varšave): Československo by

---

³⁵⁶ O tom pozri: PISULIŃSKI, J.: op. cit., s. 336-391.

³⁵⁷ Veľmi usilovným agitátorom sa mimo iné ukázal aj asistent poľského hraničného komisára mjr. B. Romaniszyn. P. Maxa v tejto súvislosti poznamenal: „Myslím, a počul som podobné natázky, že zodpovední vládni činitelia sú mu pramálo vďační za túto agitáciu, ktorá sťažuje ich situáciu“; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 36451/21, kart. 128 – mimoriadna politická správa č. 24, 11. 10. 1921 (aj: AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 718).

³⁵⁸ Rokovania s Varšavou sa logicky stali jedným zo zásadných zahranično-politických bodov programového vyhlásenia nového kabinetu, ktoré odznelo v Národnom zhromaždení 18. 10.; MALÁ, I.² (ed.): *Z protokolů schůzí páté československé vlády (Benešovy) 1921-1922. Edice vybraných pasáží*. Státní ústřední archiv, Praha 1989, s. 16.

³⁵⁹ E. Beneš neskrýval sklamanie z toho, že javorinský spor zatieňuje v poľskej verejnej mienke jeho ženevské pôsobenie v prospech Varšavy. „Poliaci by si mohli uvedomiť“, telegrafoval už začiatkom októbra tamajšiemu vyslanectvu, „že služba, ktorú som im preukázal v Ženeve, má takú cenu, že sa jej nevyrovná ani sto Javorín“; AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 696 – E. Beneš Vyslanectvu vo Varšave (telegram), 3. 10. 1921, došlo 13.00 (aj: TO 1921, č. 6460); ČECHUROVÁ, J. – ČECHURA, J. (ed.): op. cit., s. 56 – E. Beneš Ministerstvu zahraničných vecí, 11. 10. 1922.

³⁶⁰ Tento stav potvrdil o niekoľko dní neskôr aj P. Maxa: „Zaujímavé pritom je, (...), že za Javorinu sa teraz celkom zabúda na Těšínsko“. Stojí za to poznamenať, že podobne formuloval koncentráciu napätia okolo Javoriny ešte koncom júna 1923 aj dr. V. Vochoč; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č. j. 36451/21, kart. 128 – mimoriadna politická správa č. 24, 11. 10. 1921 (aj: AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 718); VOCHOČ, V.¹: *Javorina (Úvaha právní)* In: ZP, II (1923), 12, s. 793.

pre poľskú stranu mohlo uvoľniť režim turistického ruchu vo Vysokých Tatrách a konkrétne v Javorine poskytnúť koncesiu na vybudovanie a prevádzku kúpeľného strediska, ktoré by odľahčilo už dávno preplnené Zakopane. Vo vojenských kruhoch sa objavila ešte iná alternatíva: odstúpenie severnej časti javorinského katastra, avšak aj s obcou. P. Maxa neodmietol prvý variant, podľa československého vyslanca by stálo za zváženie, či by sa neoplatilo vytvoriť v Javorine a okolí zvláštny turistický a kúpeľný režim, aby sa tak „zlom[il] hrot agitácii (...). Zakopane je naozaj preplnené a nemá možnosti na rozšírenie. Súdim, že by sme takto mali uľahčiť pozíciu pána Skirmunta a pána Piltza. Podobné riešenie iste nenarazí na odpor ani u nás“³⁶¹.

Dnes môžeme len ťažko posúdiť, či a v akej miere by navrhované koncesie poľskému turistickému ruchu znamenali úspešný koniec sporu o Javorinu. Faktom však ostáva, že E. Beneš zaujal v tejto veci jednoznačne odmietavé stanovisko, keď „bezpodmienečne“ trval na línii obsiahnutej vo východiskovom rozhodnutí VK. V tom zmysle inštruovalo Zamini V. Roubíka 12. októbra. Černínsky palác by privítal, keby bol pplk. Uffler ochotný vycestovať do Paríža a podporiť tam československé stanovisko osobne. „Rozumie sa samozrejme, že náklady spojené s cestou pána Ufflera budú nami hradené“³⁶².

Skôr, než sa parížska VK vyjadrila k javorinskému problému, podarilo sa uzavrieť politickú dohodu medzi Poľskom a Československom, ktorá – v dodatku – obsahovala

---

³⁶¹ Treba priznať, že kotel poľskej verejnej mienky sa postupne zahrieval na vysokú teplotu. 9. 10. sa na stránkach „Kurjera Lwowského“ objavilo *junctim* javorinskej otázky a podpisu obchodnej zmluvy (autorom príspevku bol známy publicista a germanofilský politik Wł. Studnicki); k podpisu dohody napokon vo Varšave došlo 20. 10. v predpoludňajších hodinách (ratifikačný proces sa ale naťahoval až do mája 1923, keď sa – pre Javorinu – skončil definitívnym neúspechom). Na javorinskú tmú písal v „Rzeczypospolitej“ o niekoľko dní neskôr aj gen. Wł. Ostoj-Zagórski. V článku podporoval koncepciu varšavského generálneho štábu, ktorá ponechávala najvyššie štúty ako body hlavného strategického významu (?) na československej strane. Generálov príspevok však popri vyváženom tóne obsahuje niektoré vyložene propagandistické informácie: tak napríklad požadovaný javorinský kataster má podľa autora až 126 km² a predmetom územného transferu má byť až päť osád (!) v okolí jazera Czarny Staw (ktoré sa nachádza na západ od Javoriny, a nie na východ ako obce Kacvín a Nedeca!) AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 36179/21, kart. 128 – mimoriadna politická správa č. 21, 7. 10. 1921 (aj: AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 707); AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 36451/21, kart. 128 – mimoriadna politická správa č. 24, 11. 10. 1921 (aj: AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 718); AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 36935/21, kart. 128 – P. Maxa Mimisterstvu zahraničných vecí, 15. 10. 1921 (aj: AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 725); AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 732 – P. Maxa Mimisterstvu zahraničných vecí (telegram), 20. 10. 1921 (došlo 21. 10., 12.00) (aj: AMZV Praha, TD 1921, č. 5052); DEJMEK, J.²: op. cit., s. 312; GASIOROWSKI, Z. J.¹: op. cit., s. 191; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 31; NOWAK-KIEŁBIKOWA, M.¹: op. cit., 138, 198; ŘÍČKOVÁ, P.: op. cit., s. 71; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 83; WANDY CZ, P. S.: op. cit., s. 249; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 493.

³⁶² V podobne nekompromisnom duchu sa koncom septembra vyjadrilo aj bratislavské MPS. Vo vyhlásení sa zdôrazňovalo, že „[t]oto stanovisko je aj stanoviskom väčšiny slovenskej verejnosti“; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 36028/21, kart. 128 – Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska Bratislava Ministerstvu zahraničných vecí, 28. 9. 1921; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 69025/23, kart. 128A – materiály dr. V. Vochoča, 23. 4. 1923 [príloha: J. Girsu V. Roubíkovi, 12. 10. 1921 (opis)]. (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, 53777/23, kart. 128A).

aj klauzulu, dotýkajúcu sa priamo tatranského hraničného sporu. Tým sa celá záležitosť posunula do novej etapy svojho vývoja. Podobne ako vlastná politická dohoda, aj spomenutý dodatok vyvolával nádeje, že sa konečne podarí urovnať československo-poľské spory a napätia a že bude možné nastúpiť na cestu štandardných bilaterálnych vzťahov. Ale až budúcnosť mohla spoľahlivo ukázať, či nejde o nádeje predčasné.

4.3.2 Dohoda Beneš – Skirmunt a jej dôsledky pre spor o Javorinu (6. november 1921 – 24. september 1922)

6. novembra 1921 E. Beneš a K. Skirmunt slávnostne podpísali hneď tri dokumenty, ktoré sa podľa predstáv signatárov mali stať základom vzájomných vzťahov. V literatúre sa často stretávame so zjednodušeným a nenáležitým označením „pakt“ (tzv. *pakt Beneš-Skirmunt*), hoci nešlo o jeden právny akt, ale o zložitú zmluvnú dielo.

Základným dokumentom bola samoná politická dohoda. Zmluvné strany si udelili územné garancie na základe versaillského systému, uistili sa o zámere zachovávať tzv. *priaznivú neutralitu*³⁶³ pri napadnutí jedným zo susedov. Dôležitým bodom bolo deklarované *desinterresment* voči záujmom druhej strany v problémových regiónoch (Východná Halič, Slovensko) a prísľub ukončenia podpory tamojším odstredivým tendenciám³⁶⁴. Súčasťou právneho aktu sa stala aj arbitrážna klauzula. Podpis znel na päťročnú dobu platnosti s možnosťou prolongácie o ďalších deväť rokov – pri predpoklade rýchleho priebehu ratifikačného procesu³⁶⁵.

Ako zvláštny dokument po dohode nasledoval dve dodatky. Kým dodatok A zakladal špecializovanú bilaterálnu komisiu pre doriešenie širokého spektra otázok

---

³⁶³ Pod týmto pojmom sa rozumie nepriama podpora bojujúcej strany napr. dodávkami vojenského materiálu (resp. povolenie jeho tranzitu), ale aj diplomatickou či hospodárskou podporou, porov. RIKLIN, A.: *Neutralität* In: WOYKE, W. (hrsg.): *Handwörterbuch Internationale Politik* (=UTB für Wissenschaft, Uni-Taschenbücher 702). Leske u. Budrich, Opladen³1986, s. 364.

³⁶⁴ Kým z československej strany šlo o podporu ukrajinskej emigrácie, zo strany poľskej mali tieto aktivity hneď dva hroty: podporu proti československej emigrácii na vlastnom území a zároveň podporu autonomistickej SLS priamo na Slovensku.

³⁶⁵ Dohoda ďalej obsahovala vzájomné uznanie politických, hospodárskych a vojenských dohôd ČSR s Kráľovstvom SHS a Rumunskom, resp. Poľska s Francúzskom a Rumunskom, ďalej klauzulu, podľa ktorej sa všetky finčné a hospodárske otázky budú riadiť obchodnou konvenciou, a konečne, záväzok neuzatvárať dohody v rozpore s obsahom tejto dohody; AUTGM Praha, EB II, EB-V, sign. V146/2, kart. 159 – J. Opočenský: „Čechy a Polsko“, s. 42-43; ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 858; BRACH, R.²: op. cit., s. 111; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 318; DEJMEK, J.⁵: op. cit., s. 97-98; ESSEN, A.²: op. cit., s. 66; GASIOROWSKI, Z. J.¹: op. cit., s. 192; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 166; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 26; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 45; NOWAK-KIEŁBIKOWA, M.¹: op. cit., 138; ORLOF, E. – ROSZKOWSKI, J. M.: op. cit., s. 895-896; ŘÍČKOVÁ, P.: op. cit., s. 75; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 84; WANDY CZ, P. S.: op. cit., s. 249-250; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 493.

týkajúcich sa pomerov na bývalom plebiscitnom území, dodatok B predpokladal, že vo veci Javoriny sa zmluvné strany dohodnú priamo *a á la amiable*, a to najneskôr do 6. mája 1922³⁶⁶.

Zmluvné dielo dopĺňal ešte tajný protokol, v ktorom sa Československo zaviazalo k podpore poľských ašpirácií na Východnú Halič³⁶⁷ a k nepodnikaniu diplomatických krokov, ktoré by mohli ohroziť stabilitu poľsko-ruskej hranice podľa rižského mieru. E. Benešovi sa do protokolu podarilo presadiť záväzok, že Poľsko neuzná pokusy o reštauráciu Habsburgovcov; na oplátku si poľská strana vyhradila, že ustanovenie politickej dohody o zachovávaní *priaznivej neutrality* sa netýka eventuálneho československo-maďarského ozbrojeného konfliktu³⁶⁸.

Podpis československo-poľskej politickej dohody znamenal kvalitatívny posun v bilaterálnych vzťahoch³⁶⁹. Signatárom sa podarilo zmluvne ukotviť celý rad závažných otázok, ostávalo už len jediné – ratifikovať verejné časti zmluvného diela. Ako sa ukázalo, v dejinách diplomacie po trase Praha – Varšava sa tak otvorila nová, komplikovaná kapitola. Svoj podiel na tom mal aj spor o Javorinu³⁷⁰.

Keďže dohoda predpokladala vyriešenie javorinského problému *á la amiable*, prišiel K. Skirmunt s návrhom, aby riešenie hľadala špecializovaná tzv. *javorinská komisia*. Toto bilaterálne teleso sa malo pokúsiť vypracovať pre zainteresované vlády návrh obojstranne prijateľného kompromisu. Šéf poľskej diplomacie naliehal na promptné

---

³⁶⁶ Na spôsob, akým bude javorinský problém zakomponovaný do politickej dohody (K. Skirmunt bol pripravený podstúpiť parížsku arbitráž), upozornil E. Beneš varšavské vyslanectvo už začiatkom októbra. V tom čase už tiež vedel, že dohoda priame riešenie neprinesie – „Tak, ako sa teraz vec má na Slovensku, nedá sa s Javorinou vôbec nič robiť“. Z. J. Gąsiorowski opomenul vo svojej štúdií „javorinský“ dodatok B; AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 696 – E. Beneš Vyslanectvu vo Varšave (telegram), 3. 10. 1921, došlo 13.00 (aj: TO 1921, č. 6460); CESARZ, Z. K.: op. cit., s. 110; DEJMEK, J.⁵: op. cit., s. 98; ESSEN, A.²: op. cit., s. 66; GASIOROWSKI, Z. J.¹: op. cit., s. 192; GASIOROWSKI, Z. J.²: op. cit., s. 475; HEIDEKING, J.: op. cit., s. 139; KÁZMEROVÁ, L.³: op. cit., s. 108; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 166-167; KRČMÁŘ, J.¹: op. cit., s. 13; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 26; NOWAK-KIEŁBIKOWA, M.¹: op. cit., 136, 138; ORLOF, E. – PASTERNAK, A.: op. cit., dok. 20, s. 62; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 84; WANDY CZ, P. S.: op. cit., s. 250, 265-266; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 496.

³⁶⁷ Ako sme ukázali, v tomto bode šlo iba o potvrdenie *statu quo*.

³⁶⁸ DEJMEK, J.⁵: op. cit., s. 98; ESSEN, A.¹: op. cit., s. 67; GASIOROWSKI, Z. J.¹: op. cit., s. 192; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 167; NOWAK-KIEŁBIKOWA, M.¹: op. cit., 138; ŘÍČKOVÁ, P.: op. cit., s. 75; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 85; WANDY CZ, P. S.: op. cit., s. 250; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 493; pre text celého zmluvného diela pozri: AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 800 – Československo-poľská všeobecná dohoda zo dňa 6. novembra 1921 (s prílohami).

³⁶⁹ Takto hodnotil E. Beneš 15. 11. v Poslaneckej snemovni; pre text časti parlamentného expozé, pojednávajúcej o československo-poľskej politickej dohode. Pozitívne ohlasy vyvolal podpis dohody nielen v Paríži, ale aj v Londýne; BENEŠ, E.³: op. cit., s. 149-153; NOWAK-KIEŁBIKOWA, M.¹: op. cit., 139.

³⁷⁰ Už o necelé dva týždne po podpise konštatovala „Rzeczpospolita“, že problém spišského úseku československo-poľskej hranice je do politickej dohody začlenený „nepresným spôsobom“, ktorý môže zmluvné strany zatahnúť do ďalších sporov a vôbec uškodiť výhliadkam celej dohody; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 46070/21, kart. 128 – Vyslanectvo Varšava Ministerstvu zahraničných vecí, 19. 11. 1921 (aj: AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 836).

zriadenie dvojstranného orgánu v usilí zmiest’ pomerne subaltérny, no komplikujúci sa problém zo stola v čo najkratšom čase, aby mohol byť docielený skutočný pokrok v československo-poľských vzťahoch (osobitne vhodným sa mu k tomuto posunu javilo obdobie prípravy janovskej konferencie). „ Má obavu,“ oznamoval do Prahy vyslanec Maxa, „ aby sa pre javorinskú otázku nepreťahovala inak *zabezpečená* (zvýr. v orig.) ratifikácia (politickej, ale aj obchodnej dohody)“. Varšavský titulár ďalej vysvetľoval (čo sa postupne stávalo zrejším čitateľom varšavskej tlače): „ Javorina je populárnym heslom, ktorého sa chytajú odporcovia zmluvy či Skirmunta a terajšej vlády (t.j. „úradníckeho“ kabinetu A. Ponikowského)“³⁷¹.

Najnovší vývoj prirodzene pozorným okom pozorovali v Paríži. Všetkým zúčastneným stranám bolo zrejmé, že sa práve rozhoduje nielen o normalizácii vzťahov medzi dvoma susednými štátmi, ale v neposlednom rade aj o súdržnosti francúzskeho aliančného systému v strednej Európe. Možno aj tu je dôvod, prečo VK potrebovala na rozhodnutie o osude propozícií dohodových komisárov dobu takmer piatich mesiacov – v metropole nad Seinou jednoducho vyčkávali, akým smerom sa budú uberať československo-poľské rozhovory. Posun nastal až 2. decembra 1921³⁷². VK nepodala stanovisko k návrhom, ktoré jej boli zaslané pplk. R. Ufflerom³⁷³, iba pozvala zúčastnené strany k priamym rozhovorom na tému priebehu hraničnej čiary na Spiši, ktorých výsledkom malo byť uzavretie dohody v lehote do 15. januára 1922 (čo predstavuje diskrepanciu v súvislosti s časovým rámcom dohodnutým spornými stranami). Tento akt nepriamo potvrdil ustanovenie dodatku B, môžeme ho teda považovať za znak súhlasu s nastolenými tendenciami v československo-poľských vzťahoch³⁷⁴. Zároveň tak došlo

---

³⁷¹ AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 816 – mimoriadna politická správa č. 31, 12. 11. 1921; NOWAK-KIELBIKOWA, M.¹: op. cit., s. 139.

³⁷² V tom E. Orlof a J. M. Roszkowski vidia darovaný mesiac pre Prahu; ORLOF, E. – ROSZKOWSKI, J. M.: op. cit., s. 896.

³⁷³ J. Krčmář považuje nótu za odpoveď VK pplk. Ufflerovi. Toto konštatovanie sa nám zdá neoprávnené. VK pravdepodobne písomne zoznámila pplk. Ufflera s obsahom svojho rozhodnutia, avšak *namiesto odpovede* na list predsedu delimitačnej komisie z 5. 7.; KRČMÁŘ, J.¹: op. cit., s. 13.

³⁷⁴ O priaznivom hodnotení politickej dohody francúzskou a britskou diplomaciou informoval v polovici decembra spravidla dobre informovaný parížsky korešpondent liberálnej „Gazety Warszawskiej“ K. Smogorzewski, jeden z mála poľských novinárov, ktorí si dokázali zachovať odstup od javorinského problému. „Nech je nám pri tejto príležitosti dovolené vysloviť názor, že rozduchavanie pomerne drobnej záležitosti javorinskej je v dnešnej dobe bezúčelné. (...) Pre javorinskú otázku bude najlepšie, *ak jej poľská tlač prestane venovať siahodlé články a ohnivú výzvu* (zvýr. PJ)“. V tomto vyjadrení sa ozýva podpora zahranično-politického kurzu K. Skirmunta, ktorý mal dôveru západných politikov, aj pozitívne hodnotenie práce E. Piltza na jeho pražskom poste; zaujme tiež pomenovanie zásadného rozdielu poľskej a československej zahraničnej politiky: „Zatiaľ čo zahraničná politika bratských Čiech od samého obnovenia štátu spočíva v rukách pána Edvarda Beneša, v Poľsku máme odvtedy už šiesteho (!) ministra zahraničných vecí“. V takýchto pomeroch je, prirodzene, takmer nemožné, pracovať na základe nejakej centrálnej politickej línie. Kontext rozhodnutia VK z 2. 12. 1921 výrazne dezinterpretuje M. Majeríková, uvedený akt totiž pokladá za výsledok bezvýsledných jesenných rokovaní Beneš – Piltz (!); AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 905 –

k vypojeniu dohodových zástupcov v delimitačnej komisii z negociačného procesu. Neznamenalo to však, že by toto teleso stratilo svoje opodstatnenie a vplyv na chod udalostí. Nóta VK mu totiž, pre prípad, keby k dohode v stanovenej lehote nedošlo, udeľovala úlohu „ pristúpiť bezodkladne k vytýčeniu hranice na Spiši tak, ako je definovaná v rozhodnutí Veľvyslanskej konferencie zo dňa 28. júla 1920“³⁷⁵. O rozhodnutí VK bolo československé vyslanectvo upovedomené listom generálneho sekretára VK J. Cambona Št. Osuskému zo 6. decembra³⁷⁶. Parížsky titulár odpovedal VK 16. decembra. Prijal síce v mene svojej vlády na vedomie obsah komunikovanej rezolúcie, no zároveň upozornil, že sporné strany – v súlade s dodatkom B pražskej dohody – sú „ uprostred rokovaní“, pre ktoré plynie šesťmesačná lehota; tá má vypršať až 6. mája 1922, preto československý vyslanec žiada VK, aby prolongáciou lehoty určenej v rezolúcii z 2. decembra 1921 umožnila Prahe a Varšave využiť vzájomne dohodnutý časový rámec³⁷⁷. VK 7. februára 1922 žiadosti vyhovel, a tak zúčastneným štátom zostávalo ešte päť mesiacov na nájdenie východiska z patovej situácie³⁷⁸.

Vyslanectvo Varšava Ministerstvu zahraničných vecí, 14. 12. 1921; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 31-32; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 53-54.

³⁷⁵ V ten istý deň informoval V. Roubík Zamini: „ Z úplne pasívnej činnosti Poliakov, ako aj z niektorých poznámok predsedu (delimitačnej – dopl. PJ) komisie (pplk. R. Ufflera – dopl. PJ), (...) dá sa do istej miery usudzovať, že otázka Javoriny bola už vo VK rozhodnutá, a síce v náš prospech.“ Môžeme sa len domnievať, že pplk. Uffler bol v predstihu oboznámený s obsahom rezolúcie a že tento interpretoval ako československé víťazstvo; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 49723/21, kart. 128A – V. Roubík Ministerstvu zahraničných vecí, 2. 12. 1921; AMZV Praha, III. sekce, s. n., kart. 261 – „La Question du Javorina...“, dok. nr. 4, s. 63-64; AMZV Praha, VI. sekce, kart. 46 – dossier pre Spoločnosť národov (C.575.VII.1923), dok. 6 (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 33064/21, kart. 130 – Št. Osuský Ministerstvu zahraničných vecí, 8. 12. 1921); KÁZMEROVÁ, Ľ.³: op. cit., s. 108..

³⁷⁶ Trojstránkový list ponúka aj výklad rezolúcie z 2. 12., ide teda o značne rozsiahlejší text. Pravdepodobne tu je príčina toho, že sa v literatúre často stretávame s datovaním rozhodnutia VK na 6. 12. Identický list smeroval, samozrejme aj poľskému parížskemu vyslancovi M. grófovi Zamoyskému. Št. Osuský komunikoval obsah rozhodnutia do Prahy 8. 12.; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 33064/21, kart. 130 – Št. Osuský Ministerstvu zahraničných vecí, 8. 12. 1921 (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 46231/21, kart. 128); AMZV Praha, VI. sekce, kart. 46 – dossier pre Spoločnosť národov (C.575.VII.1923), dok. 7; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 87.

³⁷⁷ Pokyn na žiadosť VK vyšiel zo Zamini. Podobnú odpoveď zaslal aj gróf Zamoyski, a to o deň neskôr; šlo o koordinovanú akciu Wierzbowej a Černínskeho paláca (iniciatíva vyšla z poľskej strany). Ľ. Kázmerová sa mylí, keď dáva prolongáciu do súvisu so skutočnosťou, že sporné strany nedokázali uzavrieť dohodu v lehote pôvodne určenej VK; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 46358/21, kart. 128 – Ministerstvo zahraničných vecí Vyslanectvu v Paríži, 13. 12. 1921; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 46358/21, kart. 128 – Ministerstvo zahraničných vecí Vyslanectvu vo Varšave (telegram), 15. 12. 1921; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 867/22, kart. 128 – Vyslanectvo Poľskej republiky Ministerstvu zahraničných vecí, 19. 12. 1921; AMZV Praha, VI. sekce, kart. 46 – dossier pre Spoločnosť národov (C.575.VIII.1923) [príloha k nóte Generálneho sekretariátu SN (C.575.1923), 1. 9. 1923], dok. 8; AMZV Varšava, PZ 1921, č. 898 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 13. 12. 1921 (došlo 14. 12. 8.00) (aj: TD 1921, č. 5522); KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 32; KÁZMEROVÁ, Ľ.³: op. cit., s. 109; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 87.

³⁷⁸ Zamini oznámilo 10. 12. vyslanectvu do Varšavy, že žiada o prolongáciu lehoty; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 47014/21, kart. 128 – Ministerstvo zahraničných vecí Vyslanectvu vo Varšave, 20. 12. 1921; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 14981/22, kart. 128 – Vyslanectvo Paríž Ministerstvu

Obsah záverečnej formulácie možno pochopiť tak, že VK nevíta modifikácie hraničnej čiary, opísanej v Traité, no napriek tomu je ochotná ich akceptovať, ak vzniknú dohodou zainteresovaných strán; ak sa nepodarí nájsť spoločnú reč, uvedená hraničná čiara vstupuje automaticky do platnosti a delimitačnej komisii zostáva už len dozrieť na vykonanie technických náležitostí rozhraničovacej procedúry. Československá diplomacia si preto osvojila názor, že týmto aktom stratila delimitačná konferencia mandát na prejednávanie hraničných úprav na Spiši³⁷⁹.

Dvojstranné rokovania získali teda schválenie Paríža. Napriek vyjadreniu Št. Osuského archívny materiál nenasvedčuje, že by sa negociácie viedli obzvlášť intenzívne. Ešte 7. decembra P. Maxa oznamoval Černínskemu palácu, že K. Skirmuntovi by „uľahčilo situáciu (...), *keby sa niečo stalo v otázke Javoriny (zvýr. v orig.)*“, a to predovšetkým na trase Varšava – Praha. Podľa správ varšavského titulára bola aj poľská verejná mienka pripravená pristúpiť na kompromis spočívajúci v zisku obce Javorina a severného okraja jej katastrálneho územia až po Bielu vodu (Biaľku). Šéf poľskej diplomacie žiadal prostredníctvom československého vyslanca svojho rezortného kolegu, aby sa vyjadril, kde by sa mohli rozhovory na tému Javorina uskutočniť – sám sa vyjadril, že je pripravený viesť prácu komisie vo Varšave (P. Maxa odporúčal Prahu)³⁸⁰. Minimum informácií zvädzalo k špekuláciám najmä zástupcov tlače. Tak napríklad „Rzeczpospolita“ prišla v polovici novembra s informáciou, že Československo má v úmysle ísť s javorinským sporom pred arbitráž; z tohto dôvodu údajne K. Skirmunt do špecializovanej javorinskej komisie menoval prof. O. Balzera, známeho právneho historika, ktorý mal leví podiel na haličskom úspechu v spore o tatranské jazero Morské oko z roku 1903. Informácia sa však nezakladala na pravde a denník ju po mesiaci musel dementovať, avšak s dovetkom, že prof. Balzer už dávnejšie našiel dôkazy pre to, že haličsko-uhorská hranica prebiehala v danom regióne viac na západ, takže územie Javoriny v minulosti patrilo Poľsku³⁸¹.

---

zahraničných vecí, 29. 12. 1921; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. s.n., kart. 128A – V. Roubík pplk. R. Ufflerovi, 20. 9. 1922; KRČMÁŘ, J.¹: op. cit., s. 13-14.

³⁷⁹ AMZV Praha, III. sekce, s. n., kart. 261 – „Otázka javorinská“, s. 10-12 [19-22].

³⁸⁰ „Sám tiež usudzujem,“ komentoval vyslanec Maxa, „že by (táto – dopl. PJ) otázka mala byť vybavená rýchle a znovu odporúčam, aby sme vykonali ústupok v rámci naš[ich] možnosť[í]. Chápem, že je to pre nás nepríjemné“ a že sa jedná o relatívne nepodstatnú záležitosť, „ale poľská verejná mienka je práve najslabšou stránkou poľskej politiky (zvýr. PJ)“; AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 887 – mimoriadna politická správa č. 32, 7. 12. 1921 (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 45982/21, kart. 128).

³⁸¹ V dementí denník upresnil, že v javorinskej otázke sa momentálne nejedná o arbitráži, ale o priateľskej dohode. Nedostatok informácii sa však netýkal len tlače, ale prekvapujúco aj prinajmenšom československej delegácie pri delimitačnej konferencii. Ešte 27. 12. V. Roubík Zamini oznamoval, že rozhodnutie VK z 2. 12. mu nie je „doslovne známe“. Prostredníctvom pplk. Ufflera sa československý

V druhej polovici decembra sa na stole objavil prvý konkrétny návrh ohľadne javorinských rozhovorov. 19. decembra E. Piltz komunikoval Zamini propozíciu svojho nadriadeného na zriadenie šesťčlenného orgánu, ktorý by mal byť konštituovaný tak, aby v každej delegácii jedno miesto obsadil vysoký politický predstaviteľ zahraničného rezortu, druhé znalec miestnych pomerov (teda *de facto* hraničný komisár pri delimitačnej komisii) a tretie právny expert. Vyslanectvo zároveň oznamovalo poľskú nomináciu: A. Zaleski (vedúci politického oddelenia MSZ), prof. W. Goetel a L. Babiński (právny poradca MSZ)³⁸². V ten istý deň navštívil P. Maxu prominentný pravicový politik prof. St. Grabski, predseda zahranično-politického výboru varšabského Sejmu. V rozhovore s československým vyslancom sa návštevník vyjadril, že v prípade síce ide o vec malého významu, ktorej „psychologický význam“ má ale vo verejnej mienke „priam demagogický charakter“, z čoho môžu vyplývať nepríjemné dôsledky pre ratifikačný proces čerstvých československo-poľských dohôd. P. Maxa vysvetlil vnútropolitickú situáciu v Prahe, načo prof. Grabski reagoval s pochopením. Vyslanec ďalej pokračoval poukazom na nezmiselnosť *junctim* Javoriny a ratifikácie bilaterálnych dohôd – fakt, že poľská verejná mienka žiada od republiky ústupky, aby bolo možné uviesť do života dokumenty obojstranne výhodné, označil za „urážliv[ý]“³⁸³. Prof. Grabski napriek tomu naliehal, aby „sa o veci aspoň začalo jednať“, aby nevzniklo podozrenie,

---

hraničný komisár dozvedel, že rozhodnutie VK „obsahuje údajne rozkaz, aby bola pri rozhraničovaní dodržaná čiara Beneš - Paderewski“. Ako sme ukázali, informácia pplk. Ufflera sa celkom nezhoduje s obsahom dokumentu. V rovine úvah možno vyvodit' dve hypotézy: (a) predseda delimitačnej komisie bol skeptický ohľadom výsledkov dvojstranných rozhovorov, a preto predpokladal, že dôjde na vykonanie ustanovenia, o ktorom VK pre takýto prípad rozhodla a (b) pplk. Uffler takto vyjadril svoje pročeskoslovenské sympatie (náznaky ktorých nájdeme vo vyššie citovaných dokumentoch). V. Roubík si za nejasnej situácie vyžiadal inštrukcie Černínskeho paláca. Epizóda poukazuje na vypojenie delimitačnej komisie z rozhodovacieho procesu; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 46766/21, kart. 128 – Vyslanectvo Varšava Ministerstvu zahraničných vecí, 14. 12. 1921 (aj: AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 909); AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 46985/21, kart. 128 – Vyslanectvo Varšava Ministerstvu zahraničných vecí, 16. 12. 1921; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 66475/21, kart. 128A – V. Roubík Ministerstvu zahraničných vecí, 27. 12. 1921; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 242/dův./21, kart. 130 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí, 14. 12. 1921; ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 855; ORLOF, E. – ROSZKOWSKI, J. M.: op. cit., s. 896.

³⁸² Prvé správy ohľadom konštituovania javorinskej komisie zaslalo varšavské vyslanectvo už 16. 12. (avšak bez nominantov MSZ). Z poľskej nominácie je zrejmé, že K. Skirmunt sa pokúšal udržať rozhovory v úzkom odbornom kruhu zahraničných rezortov, pravdepodobne v presvedčení, že širšie a početnejšie obsadený orgán by riešeniu problému neprospeľ, iba by ho ďalej zamotával napr. v tlači; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 867/22, kart. 128 – Vyslanectvo Poľskej republiky Ministerstvu zahraničných vecí, 19. 12. 1921; AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 909 – Vyslanectvo Varšava Ministerstvu zahraničných vecí, 16. 12. 1921.

³⁸³ Postreh vyslanca Maxu považujeme za výstižný. Ak ponecháme bokom tú časť poľského politického spektra, ktorá otázku otvorene stavala do polohy buď-alebo, nemožno sa ubrániť dojmu, že celkom pochopiteľné naliehanie K. Skirmunta a teraz aj prof. St. Grabského na československé ústupky – ako vieme, vyslanec Maxa nezastával voči týmto hlasom apriórne odmieravé stanovisko – je vlastne takisto nátlakom, ibaže v miernejšej podobe.

„ že Česi chcú ratifikáciu a o Javorine potom už nebudú (chciet' – dopl. PJ) hovoriť“³⁸⁴. P. Maxa preto požiadal Zamini o inštrukcie a svoju žiadosť musel zopakovať o sedem dní neskôr³⁸⁵. E. Beneš však nepovažoval za potrebné riešiť javorinskú otázku proponovaným spôsobom. Ako 29. decembra oznámila centrála vyslanectvu vo Varšave, šéf Černínskeho paláca hodlal záležitosť vybaviť priamo s E. Piltzom. Podstata pasivity československej strany tkvela v presvedčení, že VK „ už rozhodla v náš prospech,“ ďalšie jednanie sa tak „ neprijateľné“ z vnútropolitických dôvodov³⁸⁶. V odpovedi, ktorá dorazila do Prahy o päť dní, prekvapujúco stálo, že K. Skirmunt uznáva československé dôvody na odročenie jednania o Javorine, hoci mu nápad s bilaterálnou komisiou, pochádzajúci od E. Piltza, spôsobuje na vnútro politickej scéne nemalé problémy³⁸⁷.

Na prelome rokov 1921/1922 bolo očividné, že javorinská zápleтка je výraznou komplikáciou pri likvidácii pôvodného československo-poľského hraničného sporu. Zatiaľ čo hraničný komisár ing. V. Roubík mohol 9. januára 1922 MZV oznámiť, že delimitácia na Těšínsku a Orave je už takmer hotová (ostával krátky úsek oddeľujúci československé Hlučínsko od poľského Hlubčicka, kde ešte VK nevydala pokyn k osadeniu hranice)³⁸⁸, otázka spišského úseku skrývala v sebe ešte mnoho úskalí, a to napriek tomu, že ju v Černínskom paláci po decembrovom rozhodnutí VK pokladali za *de facto* uzavretú – k československej spokojnosti. Príznakom, ktorý mohol v Prahe budiť spokojnosť, bolo priaznivé hodnotenie konciliačného kurzu tandemu Skirmunt – Piltz vo vzťahu k Československu z pera popredných publicistov ako K. Smogorzewski („Rzeczpospolita“) či B. Koskowski („Kurjer Warszawski“)³⁸⁹. No z druhej strany Tatier neprichádzali len

---

³⁸⁴ „ To isté želanie,“ dodal vyslanec „ – začatie jednania o Javorine – znovu vyslovil včera (aj – dopl. PJ) pán Skirmunt“; AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 932 – politická správa č. 8, 21. 12. 1921.

³⁸⁵ AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 932 – politická správa č. 8, 21. 12. 1921, č. 941 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 28. 12. 1921 (došlo 29. 12, 9.00) (aj: TD 1921, č. 5590).

³⁸⁶ Ako vidno, E. Beneš považoval javorinský problém za *de facto* vyriešený v prospech ČSR. Ako ministerský predseda pritom musel viac ako kedykoľvek predtým brať v úvahu vnútro politické momenty, v tom najmä rezolútne stanovisko národných demokratov K. Kramáňa. Správa o zamietavom postoji československej strany sa koncom roka dostala aj na Wierzbowu; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 47616/21, kart. 128 – Ministerstvo zahraničných vecí Vyslanectvu vo Varšave, 29. 12. 1921 (aj: AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 944, resp. TO 1921, č. 6978); AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 941 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 28. 12. 1921 (došlo 29. 12, 9.00) (aj: TD 1921, č. 5590); WANDY CZ, P. S.: op. cit., s. 266-267..

³⁸⁷ AMZV Praha, PZ Varšava 1922, č. 1 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 2. 1. 1922 (došlo 3. 1, 8.30) (aj: TD 1921, č. 5590).

³⁸⁸ AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 4309/22, kart. 130 – poznámka *pro domo* (dr. V. Vochoč), 9. 1. 1922.

³⁸⁹ Bokom ostal „Nasz Kurjer“, ktorý označil dokonca československú podporu Varšavy počas plebiscitu na Hornom Sliezsku za „problematickú“. Konkrétne na Javorinu svoju pozornosť zamerl socialnodemokratický „Robotnik“, ktorý obvinil poľskú zahraničnú politiku z pasivity voči ČSR v čase, keď „ česká diplomacia usilovne pracuje na získaní francúzskych politikov“; absolútne nepravdivé a tendenčné sú informácie o tom, že ČSR si vyjednala šesťmesačnú lehotu na urovnanie javorinského sporu od Rady

pozitívne správy, Krátko po Novom roku začala „Gazeta Warszawska“ opätovne špekulovať na tému územného transferu (za Javorinu malo Poľsko okrem Kacvína a Nedece ponúknuť aj časť katastra Veľkej Lipnice na Orave), 8. januára priniesol zasa „Kurjer Polski“ správu o návšteve premiéra Ponikowského na Orave, ktorý „zistil všade medzi obyvateľstvom zmýšľanie veľmi vlastenecké“ a s poslancom Sejmu dr. F. Machayom viedol rozhovor na javorinskú tému³⁹⁰.

Kým znepokojivé tlačové rešerše československého zastupiteľského úradu vo Varšave oznamovali prebudený záujem poľskej publicistiky o Javorinu, vyslanec Maxa, pozorujúc parlamentné pomery, varoval, aby sa javorinský problém nestal „brzdou (zvýr. v orig.)“ ratifikácie bilaterálnych dohôd z jesene 1921. Prieťahy by totiž pocítila najmä obchodná bilancia medzi susedmi, čo pri jednoznačne exportnom zameraní československého hospodárstva rozhodne nebola zanedbateľná skutočnosť. P. Maxa zdôrazňoval, že v tomto okamihu, akokoľvek je to československej strane nepríjemné, tvoria Javorina a ratifikačný proces uvedených kľúčových dohôd „prísne *junctim*“³⁹¹. Potvrdila to ďalšia návšteva prof. St. Grabského na československom zastupiteľskom úrade. Predseda zahranično-politického výboru Sejmu prišiel s konkrétnou predstavou o pastvinových pásmach, nevyhnutných pre hospodárstvo neďalekých obcí v poľskej časti Spiša. Územný transfer mal pre Československo predstavovať zisk v počte obyvateľov. Podľa návrhu, ktorý E. Piltz predložil 13. januára v Prahe, poľská strana ponúkala k úvahe dve alternatívy: (a) výmenu javorinského katastra za Kacvín a Nedecu alebo minimálnu platformu (b) výmenu severozápadnej časti javorinského katastra (Bielovodská dolina) za uvedené obce³⁹². „[V] Československu,“ referoval ďalej P. Maxa, „kde Masaryk,

---

Spoločnosti národov (!); AMZV Praha, PZ 1922, č. 4 – Novoročné úvahy poľskej tlače, 3. 1. 1922; č. 19 – „Robotník“ o Javorine a Těšínsku, 6. 1. 1922.

³⁹⁰ AMZV Praha, PZ 1922, č. 22 – situačný prehľad, 7. 1. 1922; č. 27 – Bohemiká vo varšavskej tlači, 10. 1. 1922.

³⁹¹ „Tatranskí nadšenci dokázali zaagitovať u kadekoho, v každej strane majú priaznivcov,“ výstižne pomenoval pôvodcov ťažkej situácie P. Maxa. PTT usporiadalo 18. 1. vo Varšave prednášku o Javorine. „Záver prednášajúceho (dr. M. Orłowicza – dopl. PJ)“ konštatoval vyslanec „boli celkovo veľmi vecné a taktné“. pričom „niekoľkokrát vyslovil nádej, že dôjde k zmierlivému vyriešeniu tejto záležitosti kompromisnou cestou so vzájomnými kompenzáciami“. Sme tu svedkami zaujímavého paradoxu: prostredie PTT, ktoré prvdepodobne celý javorinský problém iniciovalo, a teda malo na jeho výhodnom riešení pre Poľsko eminentný záujem, si na verejnosti dokázalo zachovať dištanc od propagandistických protičeskoslovenských útokov; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 10844/22, kart. 128 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí, 19. 1. 1922 (aj: AMZV Praha, PZ 1922, č. 52); AMZV Praha, PZ 1922, č. 45 – Politická situácia v Polsku. Intervencia poslanca Grabského, 17. 1. 1922.

³⁹² Aj P. Maxa na inom mieste uvádza, že prof. W. Goetel „v januári ďaleko ustúpil od pôvodného poľského požiadavku na celú Javorinu“; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 10844/22, kart. 128 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí, 14. 3. 1922; AMZV Praha, III. sekce, s. n., kart. 261 – „Otázka javorinská“, s. 13 [23]; BIELOVODSKÝ, A.: op. cit., s. 69; KÁZMEROVÁ, E.³: op. cit., s. 108-109; KRČMÁŘ, J.¹: op. cit., s. 14; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 32.

Beneš majú autoritu, akej sa v Poľsku neteší nikto (!), možno jednoduchšie vykonať podobnú zmenu ako v Poľsku, obzvlášť tiež preto, že v Československu politická dohoda nepodlieha ratifikácii parlamentu“. V tomto ohľade nemal prof. Grbski presné informácie a jeho spolubesedník ho musel upozorniť, že v tomto prípade ide o zmenu štátnych hraníc, a tá ratifikácii parlamentom podlieha. Práve na základe príslušného ustanovenia Ústavnej listiny sa národní demokrati domáhali slova v javorinskej záležitosti³⁹³.

Ani na prelome januára a februára 1922 sa javorinská záležitosť, presnejšie ustanovenie špecializovanej komisie, príliš nehýbala³⁹⁴. K. Skirmunt 2. februára opäť požiadal P. Maxu o dôvernú informáciu, kedy československá strana vymenujú svojich zástupcov v odbornom orgáne. „V dôsledku poľských ústupkov (t.j. postupného upustenia od požadovania celého javorinského katastra – pozn. PJ)“, referoval československý titulár „očkáva sa tu naisto dohoda, ktorá vyvolá silný dojem“³⁹⁵. K ustanoveniu poľskej časti vedeckej komisie napokon došlo 4. februára 1922. Oproti nominácii ohlásenej v decembri 1921 sa zo strany Varšavy zmenilo úplne všetko. V orgáne zasadli ľudovecký podpredseda Sejmu St. Osiecki³⁹⁶, národný demokrat a predseda zahranično-politického výboru Sejmu prof. St. Grabski (ako predseda delegácie), historik prof. Wł. Semkowicz, zástupca krakovsko-zakopienského prostredia PTT, geograf prof. E. Romer³⁹⁷ a poľský hraničný komisár prof. W. Goetel³⁹⁸. Je očividné, že pôvodný zámer kreovať komisiu ako malý

---

³⁹³ AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 45 – Politická situácia v Poľsku. Intervencia poslanca Grabského, 17. 1. 1922; AMZV Praha, III. sekce, s. n., kart. 261 – „Otázka javorinská“, s. 14 [24]; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 92.

³⁹⁴ Vo veci prebiehalo vyjednávanie medzi Zamini a E. Piltzom, no informácie o jeho konkrétnom obsahu nám, žiaľ, dodnes chýbajú (sme preto náchylní dať za pravdu J. Krčmářovi, ktorý vo svojej štúdií z r. 1924 tvrdí, že o rozhovoroch „nie je (žiaden – dopl. PJ) záznam“). Správu o rokovaniach priniesol 30. 1. „Robotník“, AMZV Praha, III. sekce, č. j. 64006/24, kart. 267 – „Hlavní vývojové fáze otázky javorinské“, s. 9; AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 61 – Bohemiká v poľskej tlači, 30. 1. 1922; KRČMÁŘ, J.: op. cit., s. 14.

³⁹⁵ AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 64 – P. Maxa ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 2. 2. 1922, došlo 18. 45.

³⁹⁶ Podľa správ československého vyslanectva šlo o jedného z prominentných priaznivcov PTT; AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 45 – Politická situácia v Poľsku. Intervencia poslanca Grabského, 17. 1. 1922.

³⁹⁷ Len pripomenieme, že tento poľský geograf svetového mena počas svojho pôsobenia na mierovej konferencii pomáhal prof. Semkowiczowi a dr. F. Machayovi oslovovať dohodových zástupcov.

³⁹⁸ Ľ. Kázmerová píše chybné *Goetl.* Menoslov poľskej časti komisie budí isté otázky ohľadom piateho člena. Podľa oznamu poľského vyslanectva z konca marca (odvolávajúceho sa na nótu MSZ z druhej polovice februára (!)) problematické miesto obsadil prof. Goetel (podobne uvádzalo poľskú nomináciu varšavské vyslanectvo už v prvej polovici februára); no podľa E. Orlof a J. M. Roszkowského posledným členom delegácie bol prof. H. Arctowski; keďže malo ísť o expertnú komisiu, v ktorej miesto geografa bolo navyše už obsadené prof. Romerom, prikláňame sa k názoru, že hraničný komisár mal pri kooptácii prednosť pred ďalším geografom (prof. Goetel bol rovnako prírodovcom, geológom); rovnako poľského hraničného delegáta vo svojej charakteristike uvádza aj P. Maxa (ako jediného ho pritom charakterizuje pozitívne – pri neutrálnom postoji voči prof. St. Grabskému); gordický uzol tejto zápletky však predstavuje fakt, že poľskí historici preberajú správu o menovaní prof. Arctowského z článku prof. W. Goetla (z r. 1925); AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 76828/22, kart. 128 – nóta poľského Ministerstva zahraničných vecí,

poradný zbor pre komunikáciu medzi zahraničnými ministerstvami sa nevydaril. Naopak, prítomnosť prominentných parlamentných matadorov a predovšetkým aktivistov z vedeckých kruhov (za ktorých môžeme s určitou považovať, napriek ich nesporne vysokým odborným kvalitám, profesorov Wł. Semkowicza a E. Romera)³⁹⁹ predpovedala projekciu vnútropolitických momentov a silnú pozíciu poľskej tlače počas jednaní⁴⁰⁰. Československá strana sa s nomináciou priveľmi neponáhľala, hoci E. Beneš sa pred E. Piltzom ešte v polovici predchádzajúceho mesiaca vyjadril, že práca odbornej komisie môže mať priaznivý dopad na vývoj verejnej mienky⁴⁰¹.

Personálne obsadenie poľskej delegácie komunikoval E. Piltz E. Benešovi ešte v prvej polovici februára. Poľský vyslanec zdôraznil potrebu promptného konania, pretože sa od svojho ministra dozvedel, že pre ratifikáciu politickej dohody (a *de facto* aj dohody obchodnej) K. Skirmunt potrebuje „súhlas československej vlády s vytvorením

---

23. 2. 1922; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 10844/22, kart. 128 – P. Maxa Ministerstvu zahraničních vecí, 14. 3. 1922; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 44123/22, kart. 128 – P. Maxa Ministerstvu zahraničních vecí, 19. 1. 1922; AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 83a – poznámka, 11. 2. 1922 (?); KÁZMEROVÁ, L.³: op. cit., s. 108; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 33; ORLOF, E. – ROSZKOWSKI, J. M.: op. cit., s. 896; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 92.

³⁹⁹ P. Maxa označil profesorskú dvojicu za „fanatický[n] nacionalist[ov]“ (prof. Wł. Semkowicza vyslanec mylne považuje za geografa, dôvodom tohto omylu môže byť záľuba menovaného v historickej geografii), ktorým naroveň staval St. Osieckého ako aktívneho protičeskoslovenského agitátora. Prof. St. Grabski mal v komisii vystupovať ako muž kompromisu: „Politicky mu nesmierne záleží na poľsko-československej dohode“ pre protinemecký hrot, ktorý by mohla mať prípadná spolupráca Varšavy a Prahy (záporný postoj k Nemecku bol erbovou črtou poľskej národnej demokracie). Už sme spomenuli, že vyslanec kladne hodnotil iba nomináciu prof. W. Goetla. „Jeho pomer k nám je priateľský“, „dočítame sa v relácií (podobný dojem zanecháva interview s prof. Goetlom, ktoré 9. 2. publikovala „Agencia Wschodnia“, vo všeobecnosti známa svojím nacionalistickým profilom; poľský hraničný komisár tu otvorene konštatuje, že „javorinská otázka bola zvedená z cesty vecných, kľudných diskusií“, no dvojstranné rozhovory na expertnej báze postavili záležitosť do iného svetla „vďaka tomu, že v otázke Javoriny prestali hrať úlohu ohľady na prestíž a do popredia vystúpili dôvody čisto vecné“, takže je nádej na spravodlivé vyriešenie sporu). Proti pozitívnemu vyslancovmu hodnoteniu prof. Goetla sa rázne ohradil V. Roubík (vyslancetvo reagovalo na kritiku hraničného komisára rovnakým spôsobom); AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 10844/22, kart. 128 – P. Maxa Ministerstvu zahraničních vecí; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 65119/22, kart. 130 – V. Roubík Ministerstvu zahraničních vecí, 25. 4. 1922; Vyslancetvo Varšava Ministerstvu zahraničních vecí, 26. 5. 1922; AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 79 – Bohemiká vo varšavskej tlači, 9. 2. 1922

⁴⁰⁰ 6. 2. hlásilo varšavské vyslancetvo opäť zvýšený záujem tlače o Slovensko a A. Hlinku. Podľa zaujímavej správy, ktorú Zamini 15. 2. zaslalo opavské Prezídium krajinskej správy politickej sa manželka nemenovaného poľského aktivistu z Těšina nechala počuť, že „javorinská otázka bola rozvírená z kruhov blízkych Piłsudskému (...), aby bola otrásená pozícia Skirmuntova“. Nespokojnosť „náčelníka štátu“ s parlamentnými vládami bola všeobecne známym faktom, preto nemožno správnosť citovaného odkazu vyvrátiť, ale ani potvrdiť; AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 68 – Bohemiká vo varšavskej tlači, 6. 2. 1922; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 26695/22, kart. 128 – Prezídium krajinskej správy politickej Opava Ministerstvu zahraničních vecí, 15. 2. 1922 (aj; NAČR Praha, Presídium ministerské rady (ďalej PMR), inv. č. 1299, sign., 1003, kart. 414, č.j. 2844/22).

⁴⁰¹ O niekoľko dní neskôr sa E. Beneš svojmu spolubesedníkovi sťažoval, že vo Varšave nedoceňujú vážnosť útokov národnej demokracie; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 32; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 92.

navrhovanej javorinskej komisie“⁴⁰². Vyjednávacía pozícia šéfa poľskej diplomacie prešla výraznou premenou: nie je tu ani slovo o ústupkoch a už vôbec nie o úplnom odstúpení Javoriny. Je možné, že sa v parlamentných kruhoch podarilo vytvoriť atmosféru, ktorá vyhodnotí už len československý súhlas so vznikom komisie ako „ústupok“. Indíciou v tomto smere by mohol byť optimistický tón E. Piltza v spojení s menovaním prof. St. Grabského a St. Osieckého: „Už to bude začiatkom čistenia ovzdušia“. V liste zaujme ešte návrh prof. Goetla, že by výhliadkam komisie prospelo, keby v nej na československej strane zasadli prof. L. Niederle a prof. J. Bidlo⁴⁰³.

Československá delegácia sa zrejme kreovala pomerne neskoro, kabinet schválil jej štatút až 8. februára, teda viac ako mesiac po tom, čo tak učinila poľská strana⁴⁰⁴. Okrem neveľmi horlivého postoja Zamini voči jednaniam o otázke, ktorú po rozhodnutí VK z 2. decembra 1921 považovali v Černínskom paláci za *de facto* vyriešenú⁴⁰⁵ sa pod priet'ahy mohla podpísať aj časová náročnosť komunikácie na trase Praha – Bratislava. Až 21. februára oznámilo bratislavské MPS Zamini, že do javorinskej komisie deleguje národno-socialistického poslanca dr. I. Hrušovského a agrárika dr. J. Slávika, ktorý pracoval už v československom plebiscitnom aparáte. Zostavu doplnili prof. L. Niederle a geodet prof. J. Pantoflíček, a tak už o dva dni neskôr obdržalo varšavské vyslanectvo

---

⁴⁰² Nová vlna, vyhlasujúca *junction* Javoriny a ratifikácie československo-poľskej politickej dohody, sa už o niekoľko dní neskôr rozliala po stránkach poľskej tlače. Rezolútne stanovisko zaujal 23. 2. sociálnodemokratický „Robotnik“. „Kurjer Poranny“ 25. 2. do Prahy, no ešte viac na Wierzbowu, odkazoval v správe o protestnej manifestácii v Oświęcime: ak by došlo k ratifikácii bez postúpenia Javoriny Poľsku, bude poľská verejnosť tento akt považovať za „vládou vynúten[ú]“ (no ešte 17. 2. sa na stránkach toho istého denníka dočítame, že problémy ohľadom Těšínska a Javoriny „nemôžu byť posudzované *junction* so zásadnou politickou zmluvou“; príspevok sa navyše optimisticky vyjadruje o výhliadkach javorinskej komisie); zaujímavý postoj prezentovala 21. 2. liberálna „Gazeta Warszawska“: „[C]est[ou] umiernenosti a realizmu, nekladúc Československu žiadne nesplniteľné požiadavky“ (denník konštatuje, že v spore nejde o odstúpenie, ale o výmenu územia, čiže v ňom odpadá moment prestíže, no na druhú stranu poznamenáva, že javorinský problém má „veľký reálny a ideový (!) význam“; stojí za pozornosť, že 26. 2. denník uverejnil správu o roteste obyvateľov obce Nižné Lapše proti odstúpeniu Kacvína a Nedece); AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 32752/22, kart. 128 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí, 21. 2. 1922; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 35092/22, kart. 128 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí, 22. 2. 1922; AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 96 – Československo-poľská zmluva v poľskej tlači a v Sejme, 18. 2. 1922; č. 101 – Otázka Javoriny v poľskej tlači, 21. 2. 1922; č. 116 – „Robotnik“ proti československo-poľskej zmluve, 24. 2. 1922; č. 129 – Ohlasy javorinskej otázky vo varšavskej tlači, 28. 2. 1922.

⁴⁰³ Obaja profesori patrili v Poľsku medzi významne uznávané autority. Ako ukážeme neskôr, prianie prof. Goetla sa z polovice splnilo; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 41184/22, kart. 128 – E. Piltz E. Benešovi, *ante* 16. 2. 1922 (?).

⁴⁰⁴ MALÁ, I.² (ed.): *op. cit.*, dok. č. 25, s. 109.

⁴⁰⁵ O probléme expertnej komisie nebolo informované ani československé vyslanectvo v Paríži, ktoré 25. 2. žiadalo od centrály informáciu, či je prejednávanie javorinskej otázky špecializovanou komisiou súčasťou politickej dohody. Informáciu z Černínskeho paláca v Paríži dostali až 8. 3.: problém študujú odborné komisie, správa československej delegácie bude predložená komisii zloženej zo zástupcov koalických strán, ktorí vypracujú odporúčanie pre vládu; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 46597/22, kart. 128 – Ministerstvo zahraničných vecí Vyslanectvu v Paríži, 8. 3. 1922; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 32944/22, kart. 128A – Vyslanectvo Paríž Ministerstvu zahraničných vecí, 25. 2. 1922.

správu, že začala študovať materiál, o čom bol na chôdzke v popoludňajších hodinách informovaný aj radca poľského vyslanectva K. Bader⁴⁰⁶.

Koncom februára 1922 sa konečne podarilo vytvoriť rámec pre dvojstranné rozhovory projektované v dodatku B československo-poľskej politickej dohody. Javorinská komisia, či presnejšie delegácie sporných strán, začali študovať problém, o ktorom sa mali vyjadriť po spoločnej porade. Situácia na trase Praha – Varšava teda navonok budila isté optimistické očakávania. Na horizonte sa však už črtal zásadný problém: do osudu sporu o Javorinu začala čoraz hlasnejšie prehovárať československá vnútropolitická reprezentácia. Národným demokratom dr. K. Kramára sa podarilo v parlamentnom grémiu presadiť názor, že javorinský spor, nakoľko tu ide o zmenu hraníc, patrí podľa ústavnej listiny do agendy Poslaneckej snemovne⁴⁰⁷. „Nejedná sa tu však o vec Javoriny,“ upozornil E. Beneš vyslanca Piltza 26. februára, „ale o osobný boj“, ktorý vyplynul jednak z rozdielných zahranično-politických koncepcii šéfa československej demokracie a K. Kramára (tie sa prejavovali najmä vo vzťahu k vývoju v porevolučnom Rusku), jednak z osobnej animozity medzi týmito dvom politikmi (predseda národných demokratov E. Benešovi zazlieval, že ako premiér prvej československej vlády ostal na parížskej mierovej konferencii v tieni svojho zahraničného ministra)⁴⁰⁸. Výslednú správu javorinskej

---

⁴⁰⁶ Pri pohľade na menoslov československej delegácie sa vynárajú dve otázky: (a) prečo má delegácia o jedného člena menej ako zastúpenie poľskej strany? a (b) na akom základe bol do nej nominovaný poslanec I. Hrušovský? Zatiaľ čo odpoveď na prvú otázku snád' ponúka L. Kázmerová, keď ako jedného z členov delegácie uvádza „redaktora Němca“ (hoci šlo o botanika prof. B. Němca, v tom čase rektora Univerzity Karlovej), druhá zostáva nezodpovedaná. Prof. Němec bol do delegácie kooptovaný zrejme až v prvej polovici marca. V ďakovnom liste, ktorý zaslal E. Benešovi však dal na zváženie nominovať predsedu Československej botanickej spoločnosti prof. K. Domína, príp. asistenta hraničného komisára prof. V. Dvorského (s ohľadom na znalosť miestneho prostredia). V koncepte odpovede na tento podnet nájdeme poznámku, že pisateľovi na účasti prof. Němca „veľmi záleží“. D. Konopáč za člena komisie mylne považuje diplomata V. Slavíka; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 28610/22, kart. 128 – Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska Bratislava Ministerstvu zahraničných vecí, 21. 2. 1922; AMZV Praha, Kabinet (věcné), č.j. 42177/22, kart. 14 – B. Němec E. Benešovi, 16. 3. 1922; AMZV Praha, PZ Varšava 1922, č. 108 – Ministerstvo zahraničných vecí Vyslanectvu vo Varšave (telegram), 23. 2. 1922, došlo 23.00 (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 28609/22, kart. 128); KÁZMEROVÁ, L.³: op. cit., s. 108; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 33; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 92..

⁴⁰⁷ Podľa §3 ústavnej listiny (č. 121/1920 Sb. z. a nar.) „hranice (ČSR – dopl. PJ) môžu byť zmenené iba ústavným zákonom“, na schválenie ktorého bolo potrebné (podľa § 33) získať trojpätinovú väčšinu v oboch komorách parlamentu, porov. Sbíрка zákonů a nařízení státu československého (ďalej len Sb. z. a nar.), roč. 1920, částka XXVI (6. 3. 1920), s. 256.

⁴⁰⁸ V jarných mesiacoch roku 1922 rozpútali národne demokratickí poslanci prvú vlnu protestov proti odstúpeniu Javoriny, ktorej javiskom boli v prvom rade ich tlačový orgán „Národné listy“, ale aj národno-socialistické „České slovo“ (proti útokom „Národných listov“ – z pohľadu strany dr. Kramára oprávneným, ako sme ukázali ns viacerých miestach na príklade korešpondencie medzi Zamini a československým vyslanectvom vo Varšave – sa za svoj postoj voči javorinskej otázke musel brániť aj vyslanec Maxa). Protestovali základné i krajské organizácie ČSND (Chlumec n./C., Dohalice, Hradec Králové), mestské zastupiteľstvá (Náchod), odborné spoločnosti a profesné spolky (Československá botanická spoločnosť) či spoločenské organizácie (XV. župa ostravská Československej obce legionárskej, Československá jednota v Bratislave, Klub československých turistov, Krajinský cudzinecký zväz pre Moravu v Brne, Miestny odbor Matice slovenskej v Prešove, Národný klub v Košiciach). Československá

komisie mal posúdiť ešte poslanecký výbor, zložený zo zástupcov koaličných strán. „ Sám nevidím veľké výhliadky pre rozhodnutie priaznivé pre Poliakov,“ konštatoval E. Beneš v telegrame pre P. Maxu⁴⁰⁹. Celý spor sa tak dostával do patovej situácie, keď na prelome februára a marca jeho vnútropolitický rozmer hatil nie len perspektívu na jeho riešenie, ale aj základy československo-poľských vzťahov ako takých.

---

botanická spoločnosť na čele s prof. K. Domínom sa vo svojej rezolúcii dožadovala, aby bol „ [d]o javorinskej komisie pribraný aspoň jeden prírodovedec a členom komisie nech je poskytnutá možnosť, aby sa mohli osobne presvedčiť o pomeroch Javoriny z prírodovedného a turistického hľadiska“. (žiadosť botanikov bola vypočutá, v komisii zasadol jeden z nich, prof. B. Němec). Len pre zaujímavosť uvedieme, že pod protestom prešovských matičiarov je podpísaný K. Murgaš, budúci radikálny politik HSLS (s polonofilskou minulosťou), ktorý zasiahne do sporu o Javorinu v jeho druhej, pomníčkovskej fáze; AMZV Praha, PZ Varšava 1922, č. 206 – Vyslanectvo Varšave Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 24. 3. 1922, (došlo 25. 3., 10.00); pre protesty a petície pozri: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, kart. 128, resp. NAČR Praha, PMR, inv. č. 1299, sign. 1003., kart. 414.

Vo februári 1922 dorazila do Černínskeho paláca pravdepodobne jediná petícia motivovaná úplne opačným záujmom. Obce a profesné, resp. spoločenské organizácie zamagurského okresu Spišská Stará Ves v nej vyzývajú vládu, aby privolila na výmenu Javoriny za Kacvín a Nedecu. Podľa petitorov je Javorina „ slovenskému svetu ťažko prístupná, pre Slovensko a pre Slovákov nevýznamná“. Ďalej sa dočítame: „ Pre turistiku máločo znamená“, lebo ako súkromný majetok kniežat'a Hohenloheho „ je táto plocha turistom zakázaná a pre vzdialenosť a neprístupnosť turisticky nekultivovaná“. Táto informácia je pravdivá len čiastočne, v Bielovodskej doliny existovala možnosť prenocovať v loveckej chate kniežat'a na Poľane pod Vysokou. „ Asi sto duší počítajúce obyvateľstvo, zväčša poľskej a nemeckej národnosti (zvr. PJ)“ obývalo tento kút sveta. Uvedené informácie sú alebo skreslené alebo tendenčne podané: ako sme už uviedli, podľa sčítania z roku 1921 bolo k pobytu v obci zapísaných viac ako 450 obyvateľov, z etnického hľadiska mali výraznú prevahu Slováci (hovoriaci však tzv. *goralským dialektom*, blízkym poľštine, ktorým sa ale bežne hovorilo aj na Zamagurí – a práve preto považovali poľskí aktivisti protestujúce obce rovnako za súčasť etnického územia svojho obnoveného štátu), v menšine sa nachádzali Nemci (Spišská župa Zamini začiatkom marca oznámila nasledujúce údaje: obec Javorina obýva 454 obyvateľov, z toho 327 slovenskej, 84 nemeckej, 19 českej národnosti a 14 maďarskej národnosti; zvyšných 10 obyvateľov bolo pri sčítaní započítaných do kolónky „iní“, v ktorej sa mohli nachádzať príslušníci poľskej národnosti);. Petíciu podpísalo osemnásť starostov z okresného mesta a okolitých obcí, ako aj starosta mesta Spišská Belá (okr. Kežmarok) a piati zástupcovia urbárskych spoločenstiev zo Zamaguria. Sme teda svedkami toho, ako sa práve v hornospišskom regióne ozvala opozícia voči všetkým protestom zo zvyšku republiky; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, s. n., kart. 128 – Župan Spišskej župy Levoča Ministerstvu zahraničných vecí, 7. 3. 1922; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 67594/22, kart. 130A – petícia zamagurského regiónu, február 1920; ŠAL Poprad, ObNÚ Ždiar, 12-1699/21 admin. (148), šk. 8 – obecný prehľad obce Ždiar, 4. 3. 1921.

⁴⁰⁹ Vyslanec Maxa prijal správu s výhradami, keď o niekoľko dní neskôr informoval, že rezolútne československé stanovisko výrazne skomplikuje pozíciu K. Skirmunta (a tým aj ratifikačný proces bilaterálnych dohôd, od podpisu ktorých ubehlo už približne púť mesiacov). „ Úplné odmietnutie poľského požiadavku,“ písal P. Maxa do Prahy, „ rozpúta najprudšie a najšpinavšie vášne politické (...)“. Ešte konkrétnejšie sa P. Maxa vyjadril v telegrame, ktorý Zamini odoslal rovnako 1. 3. v popoludňajších hodinách: „ Ak nedôjde k dohode ohľadom Javoriny, nepredloží snáď Skirmunt zmluvu na ratifikáciu“; AMZV Praha, III. sekce, s. n., kart. 261 – „Otázka javorinská“, s. 14 [24-25]; AMZV Praha, PZ Varšava 1921, č. 128 – E. Beneš Vyslanectvu vo Varšave (telegram), 26. 2. 1922, č. 130 – mimoriadna politická správa č. 8, 1. 3. 1922, č. 132 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 1. 3. 1922 (došlo 2. 3., 9.00); DEJMEK, J.²: op. cit., s. 333; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 92.

Informačné stretnutie zástupcov koaličnej *pätky* s československou javorinskou komisiou sa uskutočnilo až 28. 4. Národno-demokratický delegát, dr. Lukavský, sa podľa správy, ktorú odoslali E. Benešovi do Janova, „ správal odmerane, väčšinou mlčal a vysvetlenia sa dožadoval súkromne pred začatím schôdzky“. Prítomných zaujala otázka, či odsúhlasenie a vykonanie transferu spadá do kompetencie delimitačnej komisie, alebo ho musia odobrať poslanci. Prevážil prvý názor (s výnimkou dr. Lukavského). Odborná komisia navrhla uskutočniť stretnutie s poľskými kolegami koncom mája; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 67570/22, kart. 128 – Ministerstvo zahraničných vecí E. Benešovi, 29. 4. 1922.

Obdobie marec-apríl 1922 sa pre javorinský spor odohrávalo v pomerne pokojnej atmosfére. Kým odborné komisie (oficiálne súčasť jednej dvojstrannej komisie, ale keďže československá aj poľská delegácia pracovali samostatne, budeme ich pre naše potreby považovať za dve vedecké komisie) vypracovali svoje posudky⁴¹⁰, presunulo sa aj ťažisko záujmu československej a poľskej zahraničnej politiky úplne iným smerom, konkrétne na janovskú konferenciu⁴¹¹. Činnosti Zamini pochopiteľne dominovala príprava na diplomatické podujatie celoeurópskeho rozmeru. Na medzinárodnom fóre sa naďalej objavovali zmierlivé vyjadrenia reprezentantov sporných strán. Napríklad, skúsený poľský diplomat A. gróf Skrzyński, politicky vychádzajúci z prostredia haličských konzervatívov, v rozhovore pre parížske „Le Temps“ povedal: „Poľsko (...) chce zabudnúť na minulosť, jedinou prekážkou, ktorá tu stojí v ceste, je Javorina. Poľsko ponúka Československu dve obce za obec jedinú. Ak bude javorinská otázka vyriešená v tomto zmysle, dostane sa dr. Benešovi vo Varšave skvelého prijatia“⁴¹². 26. marca navštívil P. Maxu opäť prof. St. Grabski, teraz už v pozícii predsedu poľskej delegácie pri javorinskej komisii, aby československému vyslancovi za miesto skorého stretnutia navrhol Prahu (so súhlasom K. Skirmunta)⁴¹³. U E. Beneša sa tento návrh nestretol s pochopením, naopak, do Varšavy

---

⁴¹⁰ Pre javorinský spor má svoj význam presťahovanie sa československej delegácie pri delimitačnej komisii z Moravskej Ostravy do Lubochne, teda bližšie k ťažiskovej rozhraničovanej lokalite. Problémy spojené s presťahovaním sťažovali pôsobenie komisie ešte približne šesť mesiacov (počas ktorých ale delimitačná komisia prakticky nepracovala); NAČR Praha, DM-K. inv. č. 35, s.n., kart. 38 – Československá delegácia pri delimitačnej komisii Lubochňa Ministerstvu zahraničných vecí, 23. 3. 1922; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 141890/22, kart. 130 – Ministerstvo zdravotníctva a telesnej výchovy Ministerstvu zahraničných vecí, 14. 9. 1922; V. Roubík Ministerstvu zdravotníctva a telesnej výchovy, 24. 9. 1922.

⁴¹¹ Hoci konferencia mala za úlohu vytvoriť režim pre obnovu európskeho menového systému a strednej a východnej Európy (obzvlášť sovietskeho Ruska), kuloárne rozhovory ponúkali prítomným štátnikom dostatok priestoru na rozhovory o iných závažných otázkach. Takto oznamoval P. Maxa do Černínskeho paláca: „O javorinskej otázke a o formálnom uzavretí československo-poľskej zmluvy (správne: o jej ratifikácii – pozn. PJ) chce sa pán Skirmunt osobne dohodnúť s pánom ministerským predsedom dr. Benešom (na konferencii – dopl. PJ) v Janove“. Pozitívnym signálom vo vzájomných vzťahoch bola spolupráca štátov Malej dohody a Poľska pred a na konferencii, za ktorú K. Skirmunt vo Varšave plédoval už od konca januára (Varšava úzko spolupracovala aj s pobaltskými krajinami – prirodzene, s výnimkou Litvy –, s cieľom ašpirovať na úlohu prostredníka medzi menšími európskymi štátmi a veľmocami). Ďalšou spojitosťou zahranično-politických kurzov Prahy a Varšavy v Janove bolo znepokojenie z nemecko-sovietskej dohody v Rappalle, ktoré viedlo k spoločnému postupu Poľska, Malej dohody a pobaltských krajín, keď 11. 5. spoločne deklarovali propoľské stanovisko v otázke Východnej Haliče; AMZV Praha, PZ Varšava 1922, č. 193 – mimoriadna politická správa č. 12, 21. 3. 1922; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 327-331, 333; DEJMEK, J.⁵: op. cit., s. 98; ESSEN, A.¹: op. cit., s. 79-81; ESSEN, A.²: op. cit., s. 121; GASIOROWSKI, Z. J.¹: op. cit., s. 192; GASIOROWSKI, Z. J.²: op. cit., s. 473, pozn. 1; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 169-171; NOWAK-KIEŁBIKOWA, M.¹: op. cit., 154, 158-160, 161, 168, 171-172, 172-173, 180, 187; ŘÍČKOVÁ, P.: op. cit., s. 76-77, 83-86; WANDY CZ, P. S.: op. cit., s. 260; ŽÁČEK, V. a kol: op. cit., s. 494-495.

⁴¹² AMZV Praha, Kabinet (věčné), s. n., kart. 14 – správa ČTK (Paríž), 15. 3. 1922.

⁴¹³ Ak sa poľská komisia po prvýkrát zišla len pred dvoma dňami, ako to tvrdia E. Orlof a J. M. Roszkowski (proti čomu však možno namietnuť, že pri dôraze, aký poľská strana kládla na čo najrýchlejší postup v tejto záležitosti, je nepravdepodobné, aby komisia otáľala so svojím prvým pracovným

odkázal: „ Piltz sám žiadal, aby sa rozhodovalo po mojom príchode z Janova. Bolo by netaktické (...) prísť sem do Prahy, keď to (t.j. riešenie javorinského sporu, zrejme s nejakým československým ústupkom – pozn. PJ) nie je pripravené a hotové“. E. Beneš pritom nevylučoval možnosť, aby prof. Grabski prišiel na súkromné konzultácie. „ Ale o oficiálnom jednaní oboch komisii sa teraz za dnešnej situácie nedá hovoriť“⁴¹⁴ .

Medzičasom pokračovali práce odborných komisii. 25. marca poskytol Hlavný štáb (na žiadosť prof. Niederleho) svoje stanovisko k javorinskej otázke⁴¹⁵. Vysoké Tatry tu vystupujú ako horstvo, ktoré strategicky ovláda spišskú kotlinu aj kotlinu horného Váhu, čím „ majú pre nás eminentný vojenský význam“: spomenuté kotliny sú totiž vhodné „ pre sústredenie väčších vojenských síl, určených na obranu hraníc Slovenska buď v severnom alebo južnom smere“; pritom podtatranským regiónom prebiehajú „ jediné komunikačné tepny, spájajúce nás s východným Slovenskom a Podkarpatskou Rusou“, napríklad Košicko-bohumínska dráha, vzdialená od poľského územia len desať kilometrov; dobrá komunikačná sieť zakopianskeho výbežku pritom Poľsku umožňuje v krátkom čase dosiahnuť hlavný tatranský hrebeň aj s väčšími vojenskými silami, jeho rozšírenie (napr. odstúpením Javoriny) by predstavovalo oslabenie obranyschopnosti spišskej hranice. Konkrétne pre obranu hlavného tatranského hrebeňa od vrcholu Rysov na východ mali podľa Hlavného štábu osobitný význam Bielovodská a Javorová dolina so všetkými výbežkami. Na poľskej strane Bielovodskej doliny „ vedie cesta až k Morskému Oku, po ktorej môžu Poliaci dopraviť delostrelectvo dostatočne na juh a ostreľovať našu železnicu (t.j. Košicko-bohumínsku dráhu) na Štrbe“, oznamovali vojaci. Práve držba hrebeňa Zámky – Holica (Predné Tisovky) v dolných partiách doliny umožňovala monitorovať pohyb na spomenutej ceste. Pri zvážení rizík Hlavný štáb ako možný ústupok navrhol odstúpiť Poľsku severný okraj javorinského katastra, ohraničený čiarou kóta 914 – kóta 988 – kóta 1014 – Smiešny – kóta 1012. Správa sa uzatvárala konštatovaním, že ponúkané katastrálne územia obcí Kacvín a Nedeca sú „ po vojenskej stránke menejcenné“⁴¹⁶ .

---

stretnutím po dobu približne dva a pol mesiaca), bola ponuka na spoločné stretnutie skutočne promptná; AMZV Praha, PZ Varšava 1922, č. 213 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 27. 3. 1922, došlo 10.20; ORLOF, E. – ROSZKOWSKI, J. M.: op. cit., s. 896; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 93.

⁴¹⁴ AMZV Praha, PZ Varšava 1922, č. 214 – E. Beneš Vyslanectvu vo Varšave (telegram), 27. 3. 1922 (datované chybné na 27. 2.), bez detílov.

⁴¹⁵ V ten istý deň začala pracovať poľská komisia. Nevieme vysvetliť, čo viedlo k tak neskorému sfunkčneniu; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 92.

⁴¹⁶ AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 49961/22, kart. 128 – Ministerstvo obrany Ministerstvu zahraničných vecí, 25. 3.. 1922

29. marca zaslal predseda československej komisie I. Hrušovský, s konštatovaním, že expertné grémium nie je v stave vypracovať komplexnú správu pre Národné zhromaždenie do jeho najbližšieho zasadnutia, E. Benešovi predbežnú správu. V úvode I. Hrušovský zdôraznil, že s poľskou stranou je potrebné o veci jednať, ináč by sa v delikátnom postavení ocitla celá československá hranica. Správa potvrdila nevhodnosť odstúpenia Javoriny a jej okolia zo strategických dôvodov, zároveň ale ponechávala priestor na ústupok, keď podľa úsudku komisie bolo možné uvažovať o odstúpení „tej časti javorinského katastra, ktorá sa nachádza na flyšovej pôde severne od masívu javorinského, na sever približne od čiary vedenej zo západu na východ, južne od kóty 914 na kótu 1037, ďalej severovýchodným smerom na Podspády (kóta 1079), (ďalej – dopl. PJ) na hranicu chotára osturňanského (kóta 1179) a po hranici jurgovsko-osturňanskej až po čiaru veľvyslaneckú“⁴¹⁷. Republika by tak mohla, podľa I. Hrušovského, získať časť katastrálnych území obcí Kacvín a Nedeca (!)⁴¹⁸ a cestné spojenie obcí Osturňa, Veľká a Malá Franková s okresným centrom Spišská Stará Ves⁴¹⁹.

Oba citované dokumenty, správa I. Hrušovského dokonca napriek svojmu preliminárnemu charakteru, sú pre nás rozhodne zaujímavé. V prvom rade odporujú imperatívu národných demokratov ako jednej z koalíčných strán Benešovho kabinetu o tom, že Javorina je nedotknuteľnou súčasťou republiky, a preto sa o jej odstúpení severnému susedovi nesmie vyjednávať⁴²⁰. Čo je však najzaujímavejšie, ako Hlavný štáb, tak aj I. Hrušovský idú ešte ďalej a navrhujú, prirodzene čisto predbežne, územný ústupok, korešpondujúci s propozíciou gen. Mittelhausera z júna 1921. Stačí, ak pripomenieme, že Hlavný štáb túto alternatívu energicky zamietol s poukazom na možné strategické oslabenie československo-poľskej hranice na Spiši. O trištvrte roka neskôr však tá istá inštitúcia našla, pri komplexnom rozbere miestnej strategickej situácie, priestor pre kompromis. Ak vezmeme do úvahy Černínskym palácom viacnásobne artikulované

---

⁴¹⁷ Ako vidno, čiara podľa dobrozdania Hlavného štábu sa len čiastočne zhoduje s čiarou obsiahnutou v predbežnej správe javorinskej komisie.

⁴¹⁸ Skutočnosť, že správa v tejto súvislosti uvádza zisk 1 700 obyvateľov slovenskej národnosti, nasvedčuje tomu, že I. Hrušovský mal na mysli *de facto* obce Kacvín a Nedeca.

⁴¹⁹ AMZV Praha, Kabinet (všechné), č.j. 83183/22, kart. 14 – I. Hrušovský E. Benešovi, 29. 3. 1922; AMZV Praha, III. sekce, s. n., kart. 261 – „Otázka javorinská“, s. 14 [24]; AÚTGM Praha, EB II, EB-V, sign. V146/2, kart. 159 – J. Opočenský: „Čechy a Polsko“, s. 47.

⁴²⁰ Práve v tomto období spustila ČSND novú vlnu protestov proti vyjednávaniu o Javorine. Agitácia vyvolávala vo Varšave „veľmi nepríjemný dojem“, no vyslanectvo s úľavou oznamovalo, že tento sa ešte nestihol pretaviť do verejnej odpovede (naopak, „Gazeta Warszawska“ kritizovala krakovskú mestskú radu za to, že z Javoriny robí *conditio sine qua non* československo-poľských vzťahov). Problematický sa stal najmä článok aktuálneho čísla revue „Český svět“ s nepravdivými ilustráciami (po upozornení prof. Goetlom vyslanec Maxa požiadal Zamini o prísny zákrok); AMZV Praha, PZ Varšava 1922, č. 218 – mimoriadna politická správa č. 18, 29. 3. 1922.

neochotu opustiť čiaru Beneš-Paderewski, československá komisia prichádzala s prekvapivými a nekonformnými návrhmi.

29. marca odoslal vyslanec P. Maxa do Prahy ďalšiu zo svojich mimoriadnych správ. Okrem iného sa v nej rozhodol upozorniť Zamini na nebezpečenstvo skrývajúce sa v spore o Javorinu. „[M]ohol by vzniknúť dojem,“ píše sa v správe, „že chceme riešenie (...) úmyselne odkladať, kým nerozhodne Veľvyslanecká konferencia – samozrejme, v náš prospech – a potom sa na toto rozhodnutie odvolať“. Pri platnosti rozhodnutia VK z 2. decembra 1921, ktorého záverečné ustanovenie po uplynutí negociačnej lehoty *de facto* ponechávalo Javorinu na československej strane hraničnej čiary mali tieto úvahy svoje opodstatnenie⁴²¹. Vyslanec Maxa to prinajmenšom tušil, a preto varoval pred novou vlnou odporu poľskej verejnosti proti vyčkávaciemu postupu československej strany, ktorá by napokon mohla vyústiť do konkrétnych dôsledkov s dopadom na vzájomnú obchodnú bilanciu. Jej dopad by síce viac pocítili na severnej strane Tatier, no ani pre československé hospodárstvo nešlo o scenár, ktorý by mohlo jednoducho ignorovať. P. Maxa hodnotil celkovú situáciu povzbudzujúco – v československo-poľských vzťahoch „[z]ostal (nevyriešený – dopl. PJ) malý *psychologický* (zvýr. v orig.) problém Javoriny, ak sa o ňom začne *vyjednávateľ* (zvýr. v orig.), ľahko sa nájde riešenie (pre obe strany – dopl. PJ) *veľmi priaznivé* (zvýr. v orig.)“. Varšavský vyslanec snáď vedel, že jeho niekoľkokrát opakované výzvy na kompromisné riešenie (t.j. nejakú formu ústupku v prospech Poľska) nekonvenujú osobnému stanovisku E. Beneša, ktoré posilňovala parlamentná opozícia, stelesnená paradoxne poslancami koalície strany. Preto poznamenal, že „[bude] lepšie, ak o tom (t.j. o nemožnosti ústupkov, resp. celého vyjednávania – pozn. PJ), presvedčíme Poliakov v priamom jednaní, než keby sme ich po dlhých odkladoch postavili pred *fait accompli*“. Vzájomná dohoda – akákoľvek – mohla sporným stranám prospieť v ich vzťahu k veľmociam a prispieť k normalizácii bilaterálnych vzťahov, P. Maxa sa preto nerozpakoval požiadať, aby spoločné stretnutie javorinských komisií bolo pripravené čo najskôr, „určite ešte v apríli“ – hoci prof. St. Grabského už informoval o neskoršom konaní schôdze a získal pre to súhlas predsedu poľskej komisie⁴²². Napriek tomu predložil E. Piltz 3. apríla novú žiadosť poľskej strany o oznámenie (čo najskoršieho) termínu spoločného rokovania javorinských komisií⁴²³.

---

⁴²¹ Správnosť tohto tvrdenia potvrdí nasledujúca etapa sporu.

⁴²² AMZV Praha, PZ Varšava 1922, č. 193 – mimoriadna politická správa č. 12, 21. 3. 1922.

⁴²³ SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 93.

V tomto okamihu sa Javorina ale ocitla na bočnej koľaji, prednosť dostala pochopiteľne udalosť nepomerne väčšieho významu – janovská konferencia.

Ticho panujúce okolo odbornej komisie⁴²⁴ vzbudzovalo v prostredí delimitačnej komisie očakávanie, že dôjde na druhý bod spomenutej rezolúcie VK, t.j. k vytýčeniu hraničnej čiary na Spiši delimitačnou komisiou presne podľa línie Beneš – Paderewski. Pplk. Uffler sa na osobnom stretnutí koncom apríla, po ozname, že komisia sa najbližšie zide 9. mája (t.j. tri dni po uplynutí lehoty podľa dodatku B k politickej dohode, ktorú odobrila VK), priamo opýtal V. Roubíka, či je javorinská otázka už rozhodnutá dohodou sporných strán. Na otázku zrejme dostal prinajlepšom vyhýbavú odpoveď, pretože V. Roubík obratom žiadal Zamini o inštrukcie. Odpoveď z Černínskeho paláca informovala hraničného komisára, že československá strana požiadala VK o predĺženie negociačnej lehoty o ďalšie dva mesiace – do 6. júla. Pri najbližšej príležitosti mal V. Roubík predsedu delimitačnej komisie požiadať, aby sa so žiadosťou o inštrukcie obrátil do Paríža. VK lehotu napokon 30. júna skutočne predĺžila a to nie o dva, lež o tri mesiace – do 6. augusta⁴²⁵.

Takýto stav vecí, keď sa konečné rozhodnutie neustále odďalovalo, nemohol vyhovovať poľským aspiráciám. Preto varšavská tlač, ktorá ešte v polovici apríla nešetřila

---

⁴²⁴ Na zlú informovanosť zo strany vlády sa 23. 4. sťažoval aj „*Illustrowany Kurjer Codzienny*“, no napriek tomu prišiel so správou, že javorinská otázka „bude rozhodnutá za dva týždne“. Podľa „*Gazety Warszawskiej*“ (26. 4.) sa v Poľsku objavila nová podoba agitácie, ktorej heslo znelo približne „Celá Javorina bez kompenzácií“. Denník kriticky uvádzal, že návrh v týchto intenciách VK predložili prof. Wł. Semkowicz a prof. Wł. Goetel. Zatiaľ čo prvý menovaný patril tradične medzi najradikálnejších poľských aktivistov, poľský hraničný komisár platil za „muža kompromisu“ – je ale pravda, že dvojica krakovských profesorov udržiavala veľmi blízke kontakty. Interná komunikácia Zamini takýto návrh síce nereflektuje, no nemusí ísť o úplnú dezinformáciu (1. 5. „*Illustrowany Kurjer Codzienny*“ uverejnil článok prof. K. Sosnowského, v ktorom autor píše: „(...) pre zachránenie perly Tatier (t.j. Javoriny – pozn. PJ) sú drobné obete nevyhnutné“ – máme tu zrejme do činenia na iný polemický príspevok, ktorý asi žiadal Javorinu bez kompenzácií). Na druhú stranu článok veľmi výstižne komentuje československú vnútropolitickú situáciu: „V Čechách sú politici, ktorí by chceli dr. Beneša hoci aj pre javorinskú otázku poraziť“; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 66509/22, kart. 128 – Vyslanectvo Varšava Ministerstvu zahraničných vecí, 24. 4. 1922; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 68284/22, kart. 128 – Vyslanectvo Varšava Ministerstvu zahraničných vecí, 27. 4. 1922; AMZV Praha, PZ Varšava 1922, č. 275 – Žurnalistické hlasy poľské o Javorine, 6. 5. 1922.

⁴²⁵ Nie je jasné, čo viedlo VK k tomuto rozhodnutiu. E. Beneš telegrafoval Zamini svoj súhlas s prolongáciou lehoty z Paríža už 5. 4. z Paríža, zrejme šlo len o interný odkaz – podľa telegramu dr. I. Krna z parížskeho vyslanectva prišiel tamojší poľský titulár M. gróf Zamoyski s návrhom na spoločný postup s cieľom dosiahnuť predĺženie lehoty VK až 11. 4. (vyslanectvo prijalo kladne a návrh VK podalo v nasledujúci deň). Z. K. Cesarz uvádza vo svojej práci ešte jednu lehotu, ktorú mala VK poskytnúť sporným stranám na vyriešenie problému priamou dohodou, a síce do 29. 12.; ide o ojedinelé tvrdenie, ktoré nepotvrďuje ďalší priebeh udalostí, preto ho spomíname s výhradami; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. s.n., kart. 128 – E. Beneš Ministerstvu zahraničných vecí, 5. 4. 1922; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 55163/22, kart. 128 – I. Krno Ministerstvu zahraničných vecí, 22. 4. 1922; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 73499/22, kart. 128 – I. Krno Ministerstvu zahraničných vecí, 9. 5. 1922; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. s.n., kart. 128A – V. Roubík R. Ufflerovi, 20. 9. 1922; CESARZ, Z. K.: op. cit., s. 110; GASIOROWSKI, Z. J.²: op. cit., s. 475; HEIDEKING, J.: op. cit., s. 139; KÁZMEROVÁ, L.³: op. cit., s. 109; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 33; KRČMÁŘ, J.¹: op. cit., s. 14; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 496.

chválou na K. Skirmunta vďaka úspešnej reprezentácii Poľska v Janove, začala postupne obracať svoje plachty a minister zahraničných vecí neušiel kritike za nerozhodnosť. O nervozite poľskej verejnosti svedčí aj informácia, ktorá sa 6. mája, teda v deň, keď vypršala lehota stanovená dodatkom B stále neratifikovanej politickej dohody, objavila na stránkach „Myśli Niepodległej“: knieža Hohenlohe údajne vyjednáva o predaji javorinského panstva americkým záujemcom a „s nimi bude dohoda ešte ťažšia“ ako s Československom⁴²⁶. Na druhú stranu, autor príspevku nešetril ani „[b]láznivých Tatrman[ov] zo Zakopaneho“ a vyzýval svojich spoluobčanov: „Európe treba ukázať, že Poliak sa pre priateľské vzťahy zriekne všetkého, nič nežiadajúc za náhradu“⁴²⁷. Janovská atmosféra nesporne prispela k širšej optike článku. Rovnako je z textu cítiť únavu z drobného sporu, ktorý ale ohrozuje priority československo-poľských vzťahov. Máme o tom ešte jedno svedectvo. 5. mája vystúpil v Sejme kresťansko-demokratický poslanec P. Madej, aby ohnivo apeloval na Wierzbowu, a vonkoncom nielen na ňu: „[P]rvou prioritou českej (!) vlády, ak chce, aby varšavský Sejm ratifikoval česko-poľskú zmluvu je *vrátiť Poľsku Javorinu bez akýchkoľvek kompenzácií* (zvýr. PJ)“. Československé vyslanectvo bez známok znepokojenia hlásilo do Prahy, že prejav vyznel celkom bez odozvy. Ešte pred pár mesiacmi by reakcia varšavských zákonodarcov bola pravdepodobne omnoho energetickejšia⁴²⁸. Poľské vlastivedné spolky, najmä PTT, sa však nevzdávali nádeje, že sa im opätovne podarí prebudiť záujem poľskej verejnosti o javorinský spor a vytvoriť tak tlak na politickú reprezentáciu vydávaním informačných brožúr a pohľadníc zo zakresleným návrhom priebehu hraničnej čiary, ktoré distribuovali hlavne v Haliči⁴²⁹. 3. júna v Sejme vystúpil dr. F. Machay, aby tak ako pred mesiacom P. Madej, pripomenul svojím kolegom Javorinu. Vo svojej interpelácii najprv obvinil československú stranu za prietahy, pretože sú „vod[ou] na český mlyn“, no kritizoval

---

⁴²⁶ Táto správa je veľmi prekvapivá. Nepoznáme síce majetkové pomery kniežaťa, no silne pochybujeme, že by jednal o predaji svojho jedinečného poľovníckeho revíru, ktorý budoval takmer päťdesiat rokov. O jeho veľmi blízkom vzťahu k Javorine svedčí skutočnosť, že sa tu po svojej smrti (1926) nechal pochovať.

⁴²⁷ AMZV Praha, PZ Varšava 1922, č. 275 – Žurnalistické hlasy poľské o Javorine, 6. 5. 1922 (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 72199/22, kart. 128).

⁴²⁸ Je zaujímavé, že podľa temperamentného poslanca previazanosť Javoriny s poľskou časťou Spiša uznali aj pplk. Uffler a pplk. Carey. Už sme uviedli, že britský komisár skutočne stál na poľskej strane (P. Madej musel mať spoľahlivé informácie z prostredia delimitačnej komisie), zatiaľ čo pplk. Uffler bol vo svojich vyjadreniach opatrnejší. Priznával síce, že oddelením od Javoriny vznikli niektorým spišským obciam závažné hospodárske problémy, no otvorene za poľské návrhy neplédoval; AMZV Praha, PZ Varšava 1922, č. 277 – Otázka Javoriny na schôdzi varšavského Sejmu (5. 5.), 6. 5. 1922 (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 72211/22, kart. 128); NOWAK-KIELBIKOWA, M.¹: op. cit., 185.

⁴²⁹ AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 70956/22, kart. 128 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí, 2. 5. 1922; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 79970/22, kart. 128 – Konzulát Lvov Ministerstvu zahraničných vecí, 20. 5. 1922.

aj poľskú javorinskú komisiu. Podľa poslanca Machaya tento orgán ani nemohol efektívne fungovať: dvaja z jeho členov pôsobili vo Varšave (poslanci prof. St. Grabski, St. Osiecki), zatiaľ čo zvyšní traja boli roztrúsení po krajine – prof. W. Goetel pôsobil na krakovskej Banicko-hutnkej akadémii, prof. E. Romer na Univerzite Jána Kazimíra v Ľvove a prof. Wł. Semkowicz (prechodne) na Univerzite Štefana Bátorého vo Vilne. Je povšimnutiahodné, že dr. Machay sa nepridal k hnutiu „Javorina bez kompenzácií“, odstúpenie Kacvína a Nedece pokladal síce za bolestné, no nevyhnutné vzhľadom na vyšší štátny záujem⁴³⁰. Fakt, že aj z javorinských komisií sa postupne stáva zložitý problém, si uvedomoval aj K. Skirmunt. Preto v druhej polovici júna dvakrát vyhľadal P. Maxu, aby jeho prostredníctvom požiadal E. Beneša o čo najskorší termín spoločného stretnutia javorinských komisií, ku ktorému malo dôjsť v Prahe⁴³¹.

7. júla sa E. Beneš obsírne vyjadril na javorinskú tému na schôdzi kabinetu (pred koalíčnou radou tak učinil už 30. 6.)⁴³². Po rekapitulácii minulosti sporu, ktorej dominuje téza o tom, že snahou delimitačnej komisie bolo nájsť kompromisné riešenie pre tie úseky priebehu hraničnej čiary, kde vystupuje do popredia nesúlad medzi líniou Beneš-Paderewski a hranicami katastrálnych území dotknutých obcí, zaujme oznam, že československá javorinská komisia (ktorej menoslov protokol uvádza v mierne pozmenenej podobe)⁴³³ má už pripravený elaborát. Vzhľadom na fakt, že predbežnú správu odoslal jej predseda poslanec I. Hrušovský už koncom marca, je existencia výstupnej správy pravdepodobná, hoci sa nám ju do dnešných dní nepodarilo nájsť. E. Beneš predložil vláde návrh na spoločné stretnutie komisií. S jeho výsledkom by bola prednostne informovaná koalíčná rada, tzv. *pětka*, a v prípade nutnosti aj ústavno-právny výbor Poslaneckej snemovne. V tomto bode sa rozprúdila diskusia, ktorá ukázala, nakoľko sa javorinský spor stal vnútropolitickou agendou. Všetky koalíčné strany, pochopiteľne,

---

⁴³⁰ AMZV Praha, PZ Varšava 1922, č. 339 – P.[oslanec] F. Machay o Javorine, 3. 6. 1922 (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 87653/22, kart. 128).

⁴³¹ „Skirmunt znova zdôrazňuje psychologický význam vyriešenia Javoriny,“ písal P. Maxa Zamini 29. 6. „, absolútne potvrdzujem jeho názor a navrhujem spoločnú schôdzu komisií v júni“; AMZV Praha, PZ Varšava 1922, č. 339 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 18. 6. 1922, došlo 18.00; č. 379 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 29. 6. 1922 (došlo 30. 6., 8.00).

⁴³² Poľská historička datuje zasadnutie vlády chybné na 11. 7.; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 93, 94.

⁴³³ Prof. L. Němec (!), prof. J. Pantoflíček, prof. C. Purkyně (!), I. Hrušovský, J. Slávik. Ako vidno, v uvedenej zostave nefiguruje prof. L. Niederle. Ten sa ešte 11. 7. telegraficky ospravedlnil vláde, že sa v ten deň nemôže zúčastniť na zasadnutí javorinskej komisie. To dokazuje, že prof. Niederle stále v komisií pracoval; v tom prípade je zmienka o významnom geológovi prof. Purkyně enigmatická; NAČR Praha, PMR, inv. 1299, sign. 1003, č.j. 10159/22, kart. 414 – Výťah z protokolu schôdze Ministerskej rady, konanej dňa 7. júla 1922, 8. 7. 1922; NAČR Praha, PMR, inv. 1299, sign. 1003, č.j. 10222/22, kart. 414 – L. Niederle Predsedníctvu ministerskej rady (telegram), 11. 7. 1922, došlo 12.40; MALÁ, I.² (ed.): op. cit., dok. č. 50, s. 189-191..

s výnimkou národných demokratov, boli za rokovania. Vyskytla sa síce otázka, či vyriešenie sporu prispeje k zlepšeniu československo-poľských vzťahov (minister poľnohospodárstva Fr. Soukup), no kabinet zaujímali predovšetkým procedurálne otázky. Ľudovecký minister železníc msgr. J. Šrámek vyslovil obavu, že závery spoločného zasadnutia javorinských komisií, hoci nemajú formálnu záväznosť, môžu vládu vystaviť do nezávideniahodnej pozície, preto navrhol postup, pri ktorom by sa najskôr zistil postoj jednotlivých koalíčných strán, následne by vláda ako celok vypracovala inštrukcie pre československú javorinskú komisiu a až potom by sa uskutočnilo spoločné zasadnutie (pri všeobecne známom postoji ČSND tak ľudovci pristupovali na platformu práve tejto strany). Minister obchodu L. Novák nato žiadal, aby v tom prípade E. Beneš osobitne referoval poslaneckému klubu ČSND (načo reagoval premiérov stranícky kolega, minister sociálnej starostlivosti G. Habrman v tom zmysle, že je potrebné informovať všetky koalíčné strany). diskusiu uzavrel minister spravodlivosti J. Dolanský (ČSL) s tým, aby celá záležitosť postupovala po línii javorinská komisia – jednotlivé koalíčné strany – vláda; výsledkom by sa stali inštrukcie pre československú delegáciu. E. Beneš prisľúbil, že urýchlene zvolá komisiu na 11. júla, aby ju mohol oboznámiť so závermi kabinetnej diskusie⁴³⁴.

Archívne materiály nám nedovoľujú objasniť, či došlo k uskutočneniu navrhovanej procedúry; ak tomu tak aj bolo, júlový vývoj sotva viedol k zmierneniu vnútropolitického napätia, bez ktorého bolo nemožné pozvať poľskú javorinskú komisiu do Prahy. Obdobná situácia panovala vo Varšave, hoci z odlišných dôvodov: v mesiacoch jún-júl sa pri kormidle vystriedali hneď tri kabinety (po páde druhej vlády A. Ponikowského nasledovalo trojtýždňové *interregnum*, po necelých dvoch týždňoch sa situácia do bodky zopakovala s kabinetom A. Śliwińskiego, až konečne 27. júla zostavil novú ministerskú radu prof. J. I. Nowak – avšak ani ten sa v premiérskom kresle nedožil roku 1923...). V nestabilných podmienkach nezostávalo pre javorinský spor príliš veľa priestoru. Napriek tomu neustala aktivita poľskej javorinskej komisie, ktorá 21. júla požiadala svoju vládu o intervenciu vo veci stretnutia s československou komisiou. E. Piltz žiadosť podal o dva dni neskôr. Preto sa E. Beneš už 30. júla dohodol s E. Piltzom: pretože je nemožné previesť rozhraničenie cestou dvojstranných rozhovorov, je potrebné, aby o veci rozhodli VK

---

⁴³⁴ A. Szklarska-Lohmannowa uvádza, že E. Beneš počítal s rozpadom ČSND (v javorinskej otázke? vo všeobecnosti?), kde jeho lúnia mala podporu skupiny okolo A. Rašína. Poznámka by si zaslúžila pramenný výskum, ktorý nateraz nie sme schopní previesť; NÁČR Praha, PMR, inv. 1299, sign. 1003, č.j. 10159/22, kart. 414 – Výťah z protokolu schôdze Ministerskej rady, konanej dňa 7. júla 1922; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 333- 334; ŘÍČKOVÁ, P.: op. cit., s. 96; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 93-94.

a delimitačná komisia. Sporné strany sa zhodli, že spoločne požiadajú VK, aby s ohľadom na všeobecne rozbúrenú verejnú mienku⁴³⁵ „ nechala mlčky platiť to, čo už bolo rozhodnuté, aby sa vôbec (javorinskou – dopl. PJ) otázkou nezaoberala, nechávajúc ju umrieť (*enterrer*)“; vo vhodnom okamihu by sa delimitačná komisia požiadala, aby pristúpila k osadeniu hraničných kameňov („ Trvať to dlho nebude,“ poznamenal E. Beneš). Celá záležitosť si vyžadovala rýchly postup v snahe dosiahnuť súhlas VK ešte pred 6. augustom, aby nedošlo k prekročeniu vyjednávacej lehoty (a tým *de facto* k uplatneniu rozhodnutia VK z 2. decembra 1921). Takýto postup skutočne vyhovoval z viacerých hľadísk: s najväčšou pravdepodobnosťou by uviedol do života čiaru Beneš-Paderewski, teda Javorina by zostala v Československu. E. Beneš hodlal faktickú poľskú porážku kompenzovať vytvorením zvláštneho režimu pre malý pohraničný styk, akúsi „ *zone franché* pre turistov“. Na prvý pohľad by takto získala len československá strana, sám E. Beneš 4. augusta informoval varšavské vyslanectvo, že „ československá vláda v žiadnom prípade nemôže žiadať o predĺženie lehoty, a tým pripustiť predĺženie sporu“, no nesmieme zabudnúť, že E. Piltz mal eminentný záujem na ratifikácii československo-poľskej politickej dohody, ako politický, tak aj osobný, a preto sa snád rozhodol uprednostniť práve dohodu pred Javorinou. E. Beneš mal na mysli výslovne katarzný účinok vyriešenia javorinského sporu – „ Tým sa zjednoduší situácia – Poľsku i nám“⁴³⁶.

Akonáhle sa rozbúrené vody poľskej politiky upokojili, vrátila sa javorinská otázka na stránky novín a časopisov. Už 3. augusta pripomenula „Gazeta Poranna“ stagnáciu v československo-poľských vzťahov kvôli Javorine. V očakávaní rozhodnutia VK (čo dokazuje, že poľská tlač nebola detailne oboznámená s obsahom decembrového rozhodnutia VK), denník poznamenal, že na pražskú ratifikáciu politickej dohody stačí

---

⁴³⁵ Svoju pozíciu zmenila aj SLS, dlhodobo stojaca za ponúkaným územným transferom, keď delegáti žilinského zjazdu (3. 8.) vláde odkázali, že „ sa čo najdôraznejšie ohradzuje proti tomu, aby zo Slovenska č len piad' zeme bol[a] odrhnut[á] v prospech Poliakov a na úkor Slovákov“; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, s. n., kart. 128 – J. Hamaj Predsedníctvu ministerskej rady (telegram), 4. 8. 1922, došlo 19.30 (aj: NAČR Praha, PMR, inv. č. 1299, sign. 1003, č.j. 10945/22, kart. 414); AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 124652/22, kart. 131A – Vyslanectvo Varšava Ministerstvu zahraničných vecí, 16. 8. 1922; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 94.

⁴³⁶ Šéf československej diplomacie kládol dôraz na diskretný postup, aby tento unikol pozornosti tlače. Preto aj VK sa mala osloviť „ dôverne a ústne“. Tenor správy nenaznačuje, že by E. Beneš v júli 1922 pochyboval o možnosti ratifikácie politickej dohody (ako to tvrdí A. Szklarska-Lohmannowa). L. Kázmerová uverejňuje dokument v plnom znení, no datuje implicitne a vágne („ po návrate s Janovskej konferencie“); AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 114721/22, kart. 128 – Vyslanectvo Paríž Ministerstvu zahraničných vecí, 30. 7. 1922; AMZV Praha, PZ Varšava 1922, č. 537 – Ministerstvo zahraničných vecí Vyslanectvu vo Varšave, 4. 8. 1922; HEIDEKING, J.: op. cit., s. 140-141; KÁZMEROVÁ, L.³: op. cit., s. 109-110; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 96-97.

podpis prezidenta Masaryka, pretože nie zmluva, ale iba jej dodatok pojednáva o hraniciach⁴³⁷.

Napriek neutrálnemu tónu citovaného príspevku došlo v letných mesiacoch k zásadnej zmene vo vedení poľskej zahraničnej politiky – po júnovom páde kabinetu A. Ponikowského vystriedal K. Skirmunta na ministerskom poste G. Narutowicz (s podporou J. Piłsudského)⁴³⁸. Šlo o prvého poľského ministra zahraničných vecí, ktorý do úradu nenastúpil zo zahraničnej služby. Ten už niekoľko dní po uzavretí dohovoru Beneš – Piltz oznámil československému vyslanectvu, že momentálne nie je vhodný čas na ratifikáciu politickej dohody⁴³⁹. Šlo o znepokojivý signál, po ktorom nasledovala 7. augusta výzva Wierzbowej E. Piltzovi, aby v Černínskom paláci zložil protestnú nótu proti nerealizovaniu záväzkov vyplývajúcich z dodatku B. Dohovor E. Piltza s E. Benešom MSZ zrejme nebralo na vedomie, považujúc ho za súkromnú, a teda neautorizovanú iniciatívu vyslanca. Ten sa mal mimochodom v krátkom čase dostaviť na konzultácie, čo možno rovnako vyhodnotiť ako prejav nespokojnosti nového ministra so svojím podriadeným. O E. Piltzovi kolovali nad Vislou rôzne chýry, zhodujúce sa v tom, že jeho pražské pôsobenie sa blíži ku koncu (na Wierzbowej plánovali hneď niekoľko personálnych rošád v poľskom diplomatickom zbore)⁴⁴⁰. Napriek všetkému pokračovala

---

⁴³⁷ Podľa A. Szklarskej-Lohmannovej uvažoval E. Piltz o tomto východisku už od marca; v tejto podobe ratifikovaná dohoda mala platiť dva a pol roka, počas ktorého by bolo možné hľadať riešenie javorinského problému; AMZV Praha, PZ Varšava 1922, č. 535 – Drobné správy z poľskej tlače, 3. 8. 1922; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 92.

⁴³⁸ GASIOROWSKI, Z. J.¹: op. cit., s. 193; NOWAK-KIEŁBIKOWA, M.¹: op. cit., 197; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 96.

⁴³⁹ AMZV Praha, PZ Varšava 1922, č. 541– J. Švagrovský Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 5. 8. 1922 (došlo 6. 8., 9.00).

⁴⁴⁰ 10. 8. sa pritom G. Narutowicz pre frankofónny „Journal de Pologne“ vyjadril, že dobré vzťahy s ČSR pokladá za „dôležitý stavebný kameň poľskej zahraničnej politiky“. E. Piltz sa už vo Varšave stretol s československým *chargé d'affaires* dr. J. Švagrovským a v rozhovore sa vyjadril, že jeho návrat do Prahy je neistý, no on sám by inam nešiel (vzhľadom k vysokému veku E. Piltz by tento postoj mohol znamenať jeho blížiaci sa odchod zo zahraničnej politiky). Podľa A. Szklarskej-Lohmannovej boli náznaky odvolania pražského diplomata súčasťou taktického „pritvrdenia“ zo strany Wierzbowej (napriek tomu, že E. Piltz sa do Prahy vrátil ešte koncom mesiaca, aby sa v pozícii pozorovateľa už tradične zúčastnil summitu Malej dohody, aby sa tu pokúsil získať československú podporu pre poľskú východnú politiku). P. S. Wandycz kladie práve do tohto obdobia obrat v československo-poľských vzťahoch: „Pád Skirmunta a oslabená pozícia Poľska po Rapalle sa podpísali pod fakt, že *rapprochement* s Varšavou nebudilo príliš atraktívny dojem (*did not make rapprochement with Warsaw seem very attractive*) a Beneš snáď skonštatoval, že pre priateľstvo Poľska sa neoplatí riskovať vnútropolitickú krízu o Javorinu“; AMZV Praha, III. sekce, s.n., kart. 261 – „Otázka javorinská“, s. 15 [25-26]; AMZV Praha, PZ Varšava 1922, č. 550 – Otázka Javoriny. Rokovanie československo-poľskej paritnej komisie pre Těšínsko, Spiš a Oravu, 10. 8. 1922 (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 121841/22, kart. 128); č. 551 – Zahraničný minister Narutowicz o zahraničnej politike poľskej, 10. 8. 1922; č. 552 – Drobné správy z poľskej tlače, 10. 8. 1922; AMZV Praha, PZ Varšava 1922, č. 563 – J. Švagrovský Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 15. 8. 1922, došlo 17.15; BIELOVODSKÝ, A.: op. cit., s. 69; ESSEN, A.²: op. cit., s. 100; GASIOROWSKI, Z. J.²: op. cit., s. 475-476; NOWAK-KIEŁBIKOWA, M.¹: op. cit., 141; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 96, 98; WANDY CZ, P.S.: op. cit., s. 266, 267.

na trase Varšava – Praha výmena korešpondencie na tému spoločného stretnutia javorinských komisií⁴⁴¹. Zatiaľ čo dohovor z posledných júlových dní mal za cieľ upokojiť atmosféru bilaterálnych vzťahov, postup MSZ mal za následok významné oživenie verejnej diskusie, keď rezortné komuniké k javorinskému problému uverejnilo v dňoch 16.-17. augusta až sedem poľských denníkov⁴⁴².

Javorinský spor sa opäť raz dostal do patovej polohy, čo v praxi znamenalo, že po dlhšom čase sa znova zídela delimitačná komisia. Rozhovory, ktoré P. Maxa začiatkom septembra viedol s varšavskými politickými prominentmi (s E. Piltzom, ministrom obchodu H. Strassburgerom, premérom prof. J. I. Nowakom, či vedúcim politického oddelenia MSZ K. Dzerzykrajom-Morawským), naznačovali, že Javorina stále tvorí problém bilaterálnych vzťahov; obzvlášť nepríjemne niesla poľská strana skutočnosť, že nedošlo k spoločnému stretnutiu javorinských komisií⁴⁴³. Keďže z tejto strany napokon nevyšiel požadovaný prijateľný kompromis, došlo k reaktivácii delimitačnej komisie. Jej predseda pplk. R. Uffler sa ihneď 7. augusta (po tom ako ho VK 3. augusta písomne vyzvala na pokračovanie delimitačných prác) obrátil na hraničných komisárov sporných strán s formálnou otázkou, či sa dvojstrannými rokovaniami podarilo nájsť uspokojivé riešenie; po to, čo obdržal zápornú odpoveď, dal tento stav na vedomie VK listom zo 17. augusta⁴⁴⁴. 12. septembra pplk. Uffler listom informoval VK o návrhu rozhraničenia javorinského katastra⁴⁴⁵. O štyri dni neskôr sa v Moravskej Ostrave stretli V. Roubík a prof. W. Goetel (snáď za účasti svojich asistentov), aby si vymenili názory na riešenie javorinského problému. Podľa všetkého šlo skutočne iba o informatívnu výmenu názorov – V. Roubík následne zaslal československú propozíciu, vypracovanú po dohode so Št. Osuským a schválenú E. Benešom ešte koncom augusta⁴⁴⁶; pravdepodobne rovnako konal aj poľský hraničný komisár. Ďalší list V. Roubíka smeroval pplk. Ufflerovi už

---

⁴⁴¹ AMZV Praha, PZ Varšava 1922, č. 555 – J. Švagrovský Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 12. 8. 1922 (došlo 13. 8., 9.00).

⁴⁴² AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 124652/22, kart. 131A – Vyslanectvo Varšava Ministerstvu zahraničných vecí, 16. 8. 1922; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 124773/22, kart. 131A – Vyslanectvo Varšava Ministerstvu zahraničných vecí, 17. 8. 1922; AMZV Praha, PZ Varšava 1922, č. 566 – Záležitost Javoriny, 17. 8. 1922.

⁴⁴³ Tvrdenie P. S. Wandycza, že sa javorinská komisia stretla 8. 4. je očividne nesprávne; AMZV Praha, PZ Varšava 1922, č. 602 – mimoriadna politická správa č. 27, 9. 9. 1922; WANDY CZ, P. S.: op. cit., s. 266.

⁴⁴⁴ AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. s.n., kart. 128A – V. Roubík R. Ufflerovi, 20. 9. 1922; AMZV Praha, VI. sekce, kart. 46 – Procés-verbal No. 19, 25. 9. 1922; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 99.

⁴⁴⁵ KÁZMEROVÁ, L.: op. cit., s. 110; KRČMÁŘ, J.¹: op. cit., s. 14; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 99; WANDY CZ, P. S.: op. cit., s. 267.

⁴⁴⁶ AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 140281/22, kart. 128A – V. Roubík Ministerstvu zahraničných vecí, 18. 9. 1922.

20. septembra: pisateľ upozornil predsedu delimitačnej komisie na skutočnosť, že podľa rozhodnutia z Paríža má komisia bez odkladu pristúpiť k vytýčeniu hraničnej čiary podľa línie Beneš-Paderewski⁴⁴⁷. Pplk. Uffler na výzvu reagoval zvolaním zasadnutia delimitačnej komisie na 25. septembra 1922.

4.3.3 Rozhodnutie Delimitačnej komisie z 25. septembra 1922, kompetenčný problém a riešenie sporu na medzinárodnom fóre (25. september 1922 – 26. marec 1924)

Delimitačná komisia zasadla 25. septembra 1922 v Poľskom Těšíne⁴⁴⁸. Predseda komisie, pplk. Uffler, rokovanie otvoril prirodzenou otázkou, prečo nedošlo k dohode sporných strán v súlade s dodatkom B politickej dohody zo 6. novembra 1921. Iniciatívy sa ujal prof. Goetel, keď z neúspechu obvinil československú stranu, konkrétne E. Beneša. Československý komisár V. Roubík prudko zareagoval a požiadal, aby sa do programu komisie nepriberali výsostne politické otázky o dodržiavaní či nedodržiavaní dohody, resp. jej pridružených súčastí, pretože diskusie na podobné témy sa nezlučujú s mandátom delimitačnej komisie. Táto námietka pravdepodobne nenarazila na odpor dohodových komisárov a pozornosť zúčastnených sa uprela na možný priebeh československo-poľskej hraničnej čiary vo Vysokých Tatrách.

Pplk. Uffler v tomto okamihu oboznámil zástupcov sporných strán s čiarou, ktorú navrhujú veľmocenský delegáti. Podľa propozície malo dôjsť k rozdeleniu javorinského katastra, pričom by delimitačná línia vychádzala zo Širokej veže (2456 m.n.m.) na hlavnom tatranskom hrebeni⁴⁴⁹ (z čoho vyplýva, že v úseku Rysy – Široká veža by hraničná čiara prebiehala po uvedenom hrebeni) a pokračovala viac-menej severným smerom, „sledujúc údolie Javorinského potoka a Javorovej doliny až po obec a zámok Javorina“, potom „po ceste z Javoriny do [osady] Podspády, ponechávajúc túto [osadu] Československu“, ďalej „po južnej a východnej hranici (katastrálneho územia – dopl. PJ) obce Jurgov,

---

⁴⁴⁷ Fakt, že V. Roubík písomne vyzval pplk. Ufflera, aby pristúpil k realizácii rozhodnutia VK z 2. 12. 1921, svedčí o tom, že na ostravskom stretnutí 16. 9. odzneli diametrálne odlišné názory sporných strán; inými slovami, kým ČSR pokladala spor za uzavretý, poľská strana naďalej trvala na svojich požiadavkách (hoci nevieme, v akom rozsahu); AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. s.n., kart. 128A – V. Roubík R. Ufflerovi, 20. 9. 1922.

⁴⁴⁸ Nevíme, prečo L. Kázmerová datuje uvedené zasadnutie chybné na 12. 9.; KÁZMEROVÁ, L.³: op. cit., s. 110.

⁴⁴⁹ Podľa správy tlačového odboru MSZ malo za východiskový bod delimitačnej čiary platiť Ladvé sedlo (2341 m.n.m.), položené o niekoľko kilometrov ďalej na severovýchod; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 147571/22, kart. 128 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí (opis telegramu), 4. 10. 1922.

potom po južnej hranici (katastrálnych území – dopl. PJ) obc[í] Repisko, Lapšank[a] a Nižné Lapše, potom po západnej hranici (katastrálneho územia – dopl. PJ) obce Kacvín a obce Nedeca a nato smerom východným, pretínajúc kataster obce Nedeca medzi obcami Falštýn a Nedeca na Dunajci“⁴⁵⁰. To znamená, že návrh dohodových komisárov dával Poľsku dvojtretinový podiel javorinského katastra výmenou za obce Kacvín a Nedeca. Predseda komisie neuviedol, aké dôvody viedli navrhovateľov k uvedenému riešeniu, iba sa obrátil na hraničných komisárov československého a poľského a požiadal ich, aby sa k veci vyjadrili⁴⁵¹.

Kým prof. Goetel považoval návrh za neuspokojivý, pretože čiara dohodových komisárov rozdeľovala sporné územie na dve časti (a teda neumožňovala splnenie poľského územného požiadavku, hoci na poľskej strane by sa nachádzalo asi sedemdesiat percent javorinského katastra), V. Roubík podal voči postupu komisie „rozhodný protest“, dôvodiac, že tento dohodový orgán prekročil svoje kompetencie, vyplývajúce z ustanovujúceho rozhodnutie VK z 28. júla 1920, a súčasne ignoroval druhý bod rozhodnutia VK z 2. decembra 1921, podľa ktorého sa má v prípade nedohody sporných strán po uplynutí negociačnej lehoty bezodkladne pristúpiť k vytýčeniu pôvodnej línie Beneš-Paderewski⁴⁵². Československý komisár si vyhradil právo na formálny písomný protest, pretože v situácii, keď delimitačná komisia nezohľadňuje ani priebeh bývalej hranice haličsko-uhorskej, ani pokyny VK, „nemôže sa od neho žiadať, aby sa (o navrhovanej čiare – dopl. PJ) vyslovil behom štvrt' či pol hodiny“, ktorú mu na tento účel poskytol predseda komisie, pplk. Uffler. V. Roubík ďalej namietol, že potreba obojstranných garancií ohľadom nerušeného užívania pohraničných komunikácií nebudí dojem, že propozícia uspokojivo rieši životné záujmy miestneho obyvateľstva.

---

⁴⁵⁰ V tejto podobe uvádza priebeh hraničnej čiary správa V. Roubíka, o ktorú sa opierame pri našej rekonštrukcii. Neskorší dossiér pre SN (september 1923) obsahuje podrobnejší popis navrhovanej hraničnej čiary; AMZV Praha, VI. sekce, kart. 46 – dossier pre Spoločnosť národov (C.575.VII.1923), dok. 18 (pre text pozri: Prílohy, dok. č. 1, s. 344-345).

⁴⁵¹ Až do tohto momentu kladie M. Majeríková propozíciu územného transferu. Ako sme ukázali, ide o absolútne chybné tvrdenie; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 53.

⁴⁵² Tu československý hraničný komisár iba zopakoval výzvu, ktorú adresoval pplk. Ufflerovi už v liste z 20. 9. Nevieme prečo si predseda delimitačnej komisie vyložil výzvu v tom zmysle, že delimitačná komisia má pristúpiť k rozhraničeniu sporného územia (ako o tom informuje VK v liste z 26. 9.). Zostáva faktom, že tento náhľad pplk. Ufflera bol 2. 10. prezentovaný Št. Osuskému pri jeho opätovnom stretnutí s generálnym sekretárom VK R. Massigliam a prednostom politického oddelenia Quai d'Orsay J. Larochem; československý vyslanec uviedol, že nemá vedomosť o nóte V. Roubíka z 20. 9. – ak však táto nóta existuje, pplk. Uffler si musel vyložiť jej obsah nesprávne; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, s.n., kart. 128A – V. Roubík R. Ufflerovi, 20. 9. 1922; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 146831/22, kart. 128 – R. Uffler Veľvyslaneckej konferencii, 26. 9. 1922 (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 53777/23, kart. 128A; AMZV Praha, VI. sekce, kart. 46 – dossier pre Spoločnosť národov (C.575.VII.1923), dok. 18); AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 147682/22, kart. 128 – Št. Osuský Ministerstvu zahraničných vecí, 26. 9. 1922; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 53.

Výhrady československej strany sa nedočkali pozitívnej odozvy. Podľa pplk. Ufflera mali Československo a Poľsko dostatok času, aby uzavreli bilaterálnu dohodu, no nestalo sa tak; preto bude vhodné urýchliť riešenie vlečúceho sa sporu, a to najlepšie okamžitým hlasovaním o návrhu veľmocenských nástupcov. Propozícia bola napokon prijatá hlasmi dohodových komisárov a prof. Goetla, ktorý pravdepodobne usúdil, že bude lepšie získať väčšiu časť Javoriny než nič, proti hlasu československého delegáta; V. Roubík sa okamžite vyjadril, že za takéhoto stavu bude kontaktovať Paríž. Náznak, že československá strana má v úmysle obrátiť sa na najvyššiu inštanciu viedol pplk. Ufflera k poznámke, že haličsko-uhorská hranica, ktorej súčasťou je skúmaný úsek, je z medzinárodno-právneho hľadiska hranicou administratívnou (*limité*, resp. *limité administrative*), a preto delimitačná komisia má právomoc zasiahnuť do jej priebehu v uvedenom rozsahu. Naproti tomu V. Roubík tvrdil, že tu ide o medzinárodnú hranicu z roku 1914 (*frontiére*), čo výrazne obmedzuje kompetencie komisie a vykonané hlasovanie o rozhraničení javorinského katastra tak nemá právny základ. V tomto momente po prvýkrát na scénu otvorene vstupuje diametrálne odlišné vnímanie právnej povahy bývalej haličsko-uhorskej hranice. Šlo o spor zásadný nielen z kompetenčného hľadiska – československý hraničný komisár tu totiž oponoval dohodovému orgánu, s ktorého výkladom navyše súhlasila druhá sporná strana. V tejto situácii sa delimitačná komisia, konkrétne jej dohodoví členovia, stala spornou stranou *per se*, čo sa nevyhnutne muselo podpísať pod turbulentnú atmosféru na rokovaní. Iba tak totiž možno vysvetliť, že predseda komisie nechal hlasovať o právnej povahe bývalej haličsko-uhorskej hranice, teda o otázke, k posúdeniu ktorej komisia nemala ani právomoc, ani odbornú spôsobilosť (v jej radoch nezasadal ani jeden právnik...). Hlasovanie síce podporilo pplk. Ufflera opätovným pomerom 5:1, no ešte viac naštrobilo právnu váhu prebiehajúceho zasadnutia komisie.

Po návrate do Prahy V. Roubík požiadal Zamini o intervenciu v Paríži, ktorej cieľom malo byť, aby VK ako nadriadený orgán poučila delimitačnú komisiu o jej právomoci. Československý komisár žiadal o promptný zákrok, existovala totiž obava, že sa realizuje vopred dohodnutý postup, v rámci ktorého by v rýchlom slede mohlo dôjsť k problematickým rozhodnutiam, pri ktorých by československému zástupcovi nebol poskytnutý dostatočný priestor⁴⁵³.

---

⁴⁵³ Podľa správy V. Roubíka jedine pplk. Pellicelli zastával pročeskoslovenský postoj (taliansky delegát ale v oboch predmetných hlasovaniach podporil pplk. Ufflera a nie československé stanovisko), pričom sa ale obával intríg, ktoré voči nemu v Paríži snujú zvyšní dohodoví komisári a ktoré by snád mohli viesť k jeho odvolaniu z delimitačnej komisie. V. Roubík sa obzvlášť znepokojivo vyjadril na adresu japonského komisára: „, [M]jr. Ando, (...), ktorý nevie po francúzsky a ktorý sa zúčastňuje rokovaní len

V ďalšej správe V. Roubík doplnil, že počas zasadnutia komisie pplk. Uffler odoslal svoj návrh do Paríža „, zvláštnym diplomatickým kuriérom prostredníctvom francúzskeho vyslanca pána Couget[a]“. predovšetkým však protestoval proti postupu delimitačnej komisie, ktorá podľa názoru československého delegáta pracuje takým spôsobom, ako keby nevytyčovala už existujúcu hraničnú čiaru, ale vytvárala hranicu celkom novú, a to aj napriek tomu, že československo-poľská hraničná čiara na Spiši je definovaná ako v Traité, tak aj v hraničnej zmluve sévreskej – v tomto dokumente je bývalá haličsko-uhorská hranica výslovne uvedená ako hranica medzinárodná (podobne aj mierová zmluva saint-germainská považuje uhorsko-rakúsku hranicu za medzinárodnú, k čomu V. Roubík dodal, že aj Rakúsko a Uhorsko sa považovali za dva samostatné štáty spojené osobou panovníka, preto aj spor o Morské oko bol riešený medzinárodným arbitrážnym súdom). Pozícia delimitačnej komisie budila v očiach československého hraničného komisára celý rad závažných pochybností. Odvolávanie sa pplk. Ufflera na rozhodnutie VK z 2. decembra 1921 považoval V. Roubík za celkom bezpodstatné, keďže na základe tohto rozhodnutia zostávalo už len dozrieť na terénne vytyčenie línie Beneš-Paderewski. Podobne bezpodstatne vyznievala argumentácia čl. II Traité, pretože bolo sotva prípustné odôvodniť rozdelenie svojráznej ekonomickej jednotky, akú predstavovala obec Javorina ako centrum javorinského panstva (t.j. súkromnej domény), špecifickými hospodárskymi záujmami. Naopak, na československej strane panoval nepopierateľný hospodársky záujem na udržaní Javoriny ako celku: pristúpením na rozdelenie katastra by utrpeli miliónové investície těšínskej firmy J. Ph. Glesinger, ktorá prednedávnom vybudovala na prepravu drevnej hmoty lanovú dráhu spájajúcu Javorinu s trinásť kilometrov vzdialenou obcou Lendak, odkiaľ sa materiál prepravoval po lesnej železnici do píliarskej prevádzky v Spišskej Belej; objem prepravovanej drevnej hmoty činil 40 000 m³ mesačne a firma vďaka tomu zamestnávala v regióne približne tisíc robotníkov⁴⁵⁴. Ďalej je zaujímavé, že navrhovaná úprava vôbec nerieši hospodárske problémy obcí Jurgov, Repisko a Čierna Hora, hoci

---

s pomocou tlmočníka, ktorý sám vie po francúzsky veľmi málo, neprejavuje o delimitačné práce žiaden záujem a hlasuje, ako chce anglický zástupca (pplk. Carey – dopl. PJ). Počas tohto leta pobýval dlhší čas v Zakopanom, kde ho Poliaci hostili a kde sa otvorene vyslovil, že je za to, aby Javorina bola ČSR delimitačnou komisiou odňatá.“ Promptne reagoval aj poľský minister zahraničných vecí G. Narutowicz, keď už 27. 9. informoval v cirkulári o priaznivom rozhodnutí delimitačnej komisie; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 52355/22, kart. 128 – Správa č. 6. československého komisára v medzinárodnej rozhraničovacej komisii československo-poľskej o priebehu jednania dňa 25. septembra 1922 (aj: NAČR Praha, PMR, sign. 727/28, kart. 3209); AMZV Praha, III. sekce, s. n., kart. 261 – „Otázka javorinská“, s. 16-17 [27-29]; CESARZ, Z. K.: op. cit., s. 111; BIELOVODSKÝ, A.: op. cit., s. 70; GASIOROWSKI, Z. J.²: op. cit., s. 476; HEIDEKING, J.: op. cit., s. 140; KÁZMEROVÁ, E.³: op. cit., s. 110; KRČMÁŘ, J.¹: op. cit., s. 15; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 34; ORLOF, E. – ROSZKOWSKI, J. M.: op. cit., s. 897; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 99-100.

⁴⁵⁴ Těšínska firma podnikala v Javorine od roku 1916; PÁSTOR, Z.: op. cit., s. 14-15.

práve na ne sa poľská strana odvolávala pri nastolovaní problému na jar 1921 – pasienky týchto obcí okolo javorinských lokalít Muráň, Havran či potoka Javorinka by totiž naďalej zostali na československej strane. Nepochodí ani odôvodnenie, že za väčšiu časť javorinského katastra Československo výmenou získa obce Kacvín a Nedeca a týmto spôsobom sa obnoví cestné spojenie zamagurských obcí Osturňa, Veľká Franková a Malá Franková s centrom okresu v Spišskej Starej Vsi – uvedené obce nie sú bez spojenia s okresným mestom, to prebieha cez Spišské Hanušovce⁴⁵⁵. Aj argument, že výmenou sa vyhovie žiadosti obyvateľstva obcí Kacvín a Nedeca, ktoré sa žiadalo do Československa, stál podľa V. Roubíka na vratkých nohách, keď pôvodne žiadosti v tomto zmysle podávali nie dve, ale všetkých trinásť obcí odstúpených na Spiši (najvytrvalejšie, ako sme ukázali inde, práve obce Jurgov, Repisko a Čierna Hora)⁴⁵⁶. „Československý komisár sa zasadzoval (o to – dopl. PJ),“ oznamoval V. Roubík do Černínského paláca, „aby aspoň obec Jurgov získal naspäť pre Československo cestou delimitačnej komisie. To ale bolo Poliakmi ostro odmietnuté“. Navrhované riešenie predstavovalo v konečnom vyjadrení stratu pre Československo. Územný transfer by republiku ukrátil o približne 30 km², zároveň by na miestnej úrovni poklesla kvalita pôdneho fondu. Správa V. Roubíka nespomína prírastok obyvateľstva, ktorý by znamenal zisk obcí Kacvín a Nedeca, môžeme teda usudzovať, že tento faktor nevyvažoval v očiach československej administratívy uvedené zápory. Ako zvláštna príťaž by na strane ČSR ležala povinnosť poskytovať poľským občanom neobmedzené používanie vybraných pohraničných cestných spojení⁴⁵⁷.

Už sme uviedli, že problematické rozhodnutie delimitačnej komisie z 25. septembra si vyžadovalo zásah československej diplomacie v Paríži⁴⁵⁸. Tamojší zastupiteľský úrad rozhodne neprikladal javorinskej záležitosti malý význam, pretože k stretnutiu *chargé d'affaires* I. Krna, v neprítomnosti vyslanca Št. Osuského povereného riadením úradu, s predsedom VK R. Massiglim došlo už 27. septembra. Vyšlo najavo, že navrhovaná

---

⁴⁵⁵ Nevieme posúdiť tvrdenie československého hraničného komisára, podľa ktorého je spojenie Osturňa – Kacvín – Nedeca – Spišská Stará Ves výrazne dlhšie ako spojenie tých istých koncových bodov cez Spišské Hanušovce. Podľa správy pripravovali československé úrady ďalšie spojenie cez Ždiar; ani toto tvrdenie nedokážeme potvrdiť či vyvrátiť; pravdou však zostáva, že uvedené cestné spojenie do dnešného dňa (február 2009) neexistuje.

⁴⁵⁶ Podľa hlásenia Zemského vojenského veliteľstva (ZVV) Bratislava prechovávalo obyvateľstvo obcí Jurgov, Repisko, Čierna Hora a Nedeca pocity lojality voči ČSR ešte koncom januára 1923, a to aj napriek tomu, že miestne úrady sa zasadzovali o to, aby tamojšie obyvateľstvo samo žiadalo Javorinu pre Poľsko. Podľa tej istej správy sa na spišské obce nevzťahovala branná povinnosť, údajne sa tam ani nekonali voľby do Sejmu (ktoré sa konali 5. 11. 1922); AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 25419/23, kart. 128 – Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska Ministerstvu zahraničných vecí, 31. 1. 1923; BRZOZA, Cz. – SOWA, A. L.: *Historia Polski 1918-1945*. Wydawnictwo Literackie, Kraków 2006, s. 263.

⁴⁵⁷ AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 146831/22, kart. 128 – Správa č. 6. československého komisára v medzinárodnej rozhraničovacej komisii československo-poľskej o Javorine, *ante* 3. 10. 1922.

⁴⁵⁸ ORLOF, E. – ROSZKOWSKI, J. M.: *op. cit.*, s. 897.

hraničná čiara, na ktorej sa dohodoví komisári mali uznieť už 12. septembra, bola konzultovaná s Parížom, kde sa tamojší technickí experti vyjadrili kladne (pod čo sa mohla podpísať snaha znieť celý spor konečne z rokovacieho stola, ako sa o to údajne pokúšali britská a talianska delegácia)⁴⁵⁹. „, Francúzska vláda nám (...) odporúča,“ hlásil I. Krno do Prahy, „, aby sme proti uvedenému návrhu neprotestovali, lebo vraj táto hranica nám ponecháva všetky strategicky významné body,“ čo podporil aj francúzsky generálny štáb. R. Massigli spomenul, že VK uvažuje splnomocniť delimitačnú komisiu, aby táto určila priebeh hraničnej čiary väčšinovým hlasovaním dohodových komisárov, s čím však I. Krno rozhodne nesúhlasil s poukazom na rezolúciu VK z 2. decembra 1921 – delimitačná komisia môže už iba dohliadnuť na osadenie hraničných medzníkov v teréne pri zachovaní pôvodnej veľvyslaneckej čiary; VK podľa československého diplomata môže síce zmeniť svoje rozhodnutie a navrhnúť novú hraničnú čiaru, avšak túto nemožno presadiť proti vôli československého hraničného komisára, pretože bývalá haličsko-uhorská hranica je hranicou medzinárodnou. I. Krno sa vyjadril, že československá vláda privíta prijateľné kompromisné riešenie, on sám však nie je splnomocnený posudzovať návrh dohodových komisárov⁴⁶⁰.

Koncom mesiaca sa do záležitosti vložil aj Št. Osuský, ktorý sa po porade s E. Benešom v odozve na správy o rozhodnutí delimitačnej komisie urýchlene vrátil zo Ženevy (kde sprevádzal šéfa československej diplomacie na prebiehajúcom plenárnom zasadnutí SN) do metropoly nad Seinou, aby tu tlmočil J. Larochovi (prednostovi politického oddelenia Quai d'Orsay) prekvapenie, ktoré uvedený verdikt vyvolal u šéfa československej diplomacie. Titulár pritom netajil, že československá strana v tom čase považovala javorinský spor za *de facto* vyriešený z titulu ustanovení rozhodnutia VK z 2. decembra 1921. R. Massigli, ktorý bol na žiadosť J. Larochoa prítomný počas rozhovoru, uviedol, že spomenuté rozhodnutie VK iba potvrdzovalo Traité v celom jeho znení, aj so širokými kompetenciami delimitačnej komisie, čo však československý zástupca odmietol tvrdením, že nevidí zmysel takéhoto právneho aktu. Následne R. Massigli pristúpil k tvrdeniu, že rozsah hraničnej úpravy navrhovanej delimitačnou

---

⁴⁵⁹ Táto informácia vnáša trochu svetla do obáv pplk. Pellicelliho, ktoré sme spomenuli vyššie. Ak uvážime, že zastávanie pročeskoslovenského postoja znamenalo v prvom rade komplikáciu pre rýchle riešenie sporu, výmena talianskeho zástupcu v delimitačnej komisii rozhodne pripadá v úvahu, avšak zrejme z popudu Consulty a nie vďaka intrigám zvyšných dohodových komisárov. Zároveň máme možnosť pokúsiť sa o vysvetlenie hlasovaní pplk. Pellicelliho 25. 9. – k protičeskoslovenskému aktu ho mohli zaviazat inštrukcie z domova, hoci súkromne s propozíciou nesúhlasil (protokol však podobné úvahy marginalizuje).

⁴⁶⁰ U vyslanca Cougeta v tom čase intervenoval aj V. Girska; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 145523/22, kart. 128 – I. Krno Ministerstvu zahraničných vecí, 27. 9. 1922; AMZV Praha, VI. sekce, kart. 46 – Procés-verbal No. 19, 25. 9. 1922; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 100.

komisiou je v súlade s medzinárodným právom, nakoľko sa delimituje úsek administratívnej hranice. Št. Osuský nesúhlasil s týmto odôvodnením – štátoprávnu povahu Uhorska potvrdzuje aj hraničná zmluva sévreská, keď o haličsko-uhorskej hranici pojednáva tým istým spôsobom ako o hranici nemecko-rakúskej. Generálny sekretár VK na vyslancovu argumentáciu priamo nereagoval, iba poznamenal, že „sa nemôžeme sťažovať na správanie sa Ufflera, (...), ktorý vraj nám vždy nadržiaval“. Podobne sa vyjadril aj J. Laroche, keď uviedol, že „v tššínskej otázke Poľsko znásilnili“. Keď Št. Osuský zásadne nesúhlasil s formuláciami francúzskych spolubesedníkov, J. Laroche zmenil prístup a začal naliehať na dohodu sporných strán. V tomto okamihu vyšla zrejme na povrch bezradnosť, s akou sa javorinský spor stretával v Paríži, po takmer ročnom období bilaterálnych jednaní, ktoré neviedli k reálnym výsledkom, muselo byť skúseným diplomatom jasné, že šance na kompromisné riešenie vyne gociované priamo spornými stranami sú mizivé. Preto sa J. Laroche sústredil na potreby francúzskeho aliančného systému, pričom dokonca nepresne označil Poľsko za československého spojenca. Na Quai d'Orsay sa súčasne objavila iniciatíva, aby sama pražská vláda prišla s propozíciou, čo však Št. Osuský vylúčil – takýto krok by totiž znamenal, že aj Československo popiera rozhodnutie VK z 2. decembra 1921, ktoré stanovilo základný právny nástroj protestu proti postupu delimitačnej komisie. Jediná cesta, ktorá neustále existovala prinajmenšom v teoretickej rovine, spočívala v dvojstrannej dohode, čo si uvedomoval aj E. Beneš a v tomto duchu ubezpečil K. Skirmunta, že bude aj naďalej hľadať možnosť kompromisu. Ako sme naznačili na iných miestach, tento postoj mal svoj reálny základ, nevyhnutným predpokladom úspechu bolo ale obojstranné uvoľnenie vnútro politickej situácie, aby do hľadania možného riešenia minimálne zasahovali turbulencie verejnej mienky, ktoré si pravidelne nachádzali cestu do parlamentných lavíc. J. Laroche neprestával vyvíjať nátlak na československého vyslanca, vyslovil sa dokonca, že „ak sa (s Poľskom – dopl. PJ) nedohodneme, tak to (v Paríži – dopl. PJ) spravia bez nás“. Keď Št. Osuský upozornil na zásadne vnútro politické dôsledky diktátorského postupu VK (ktoré by znamenali destabilizáciu toľko skloňovaného francúzskeho aliančného systému v strednej Európe)⁴⁶¹, vysoký úradník Quai d'Orsay zaspätkoval a zmierlivo pripomenul, že sa ešte

---

⁴⁶¹ E. Beneš zo Ženevy telegrafoval, že rozhodnutie delimitačnej komisie považuje za „intrigu“ časti tohto orgánu; jej obeťou by sa mohol stať on sám (rozdelenie Javoriny by posilnilo tlak národných demokratov). Obzvlášť po páde svojho kabinetu (7. 10.) sa E. Beneš nachádzal, posla správ pražských zástupcov veľmocí, vo veľmi stiesnenej pozícii. Takto musela VK citlivo vnímať vnútro politické aspekty svojho postupu – na oboch stranách Tatier; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 144237/22, kart. 128 – E. Beneš Ministerstvu zahraničních vecí, 28. 9. 1922 (aj: ČECHUROVÁ, J. – ČECHURA, J. (ed.): op. cit.,

nestalo, aby sa pre Prahu citlivá otázka rozhodovala bez jej vedomia, čo mohol vyslanec s uspokojením potvrdiť.

Št. Osuský sa tomto okamihu rozhodol využiť svoj blízky vzťah k francúzskym diplomatickým špičkám a vniest' do delikátnej situácie aj osobný rozmer. Keďže práve on informoval Prahu o obsahu kľúčového rozhodnutia VK, jeho popretie by znamenalo, „že som podviedol svoju vládu“. Vyslanec nepochyboval o tom, že aj takýto „podvod“ si vyžadoval bezodkladné vyvodenie osobných konsekvencií – zúčastneným bolo zrejme, že Št. Osuský tu naznačuje uvoľnenie svojho úradu. Vzhľadom na blízky vzťah titulára a francúzskeho ministerstva zahraničných vecí výmena vo vedení československého zastupiteľského úradu vystavila súčasnú spoluprácu po osi Paríž – Praha istému riziku či prinajmenšom prechodnému poklesu jej spolupráce po dobu, kým sa neaklimatizuje Osuského nástupca. Osobný tromf sa preto neminul účinkom – J. Laroche inštruoval R. Massigliho, aby VK nariadila delimitačnej komisii nepostupovať s rozhrančením Javoriny; samotný verdikt dohodových komisárov mal tiež podľahnúť zmene, a to v tom zmysle, že schválená delimitačná čiara bude v ďalšom priebehu figurovať iba ako návrh učinенý komisiou zainteresovaných vlád. Na záver stretnutia J. Laroche upokojoval československého zástupcu⁴⁶².

K závažnému stretnutiu Osuský – Massigli došlo znova 3. októbra. Generálny sekretár VK tu pôvodne naďalej zastával stanovisko, že bývalá hranica haličsko-uhorská je hranicou administratívnou, proti čomu Št. Osuský opakovane protestoval pomocou príkladu z delimitácie maďarsko-srbskej. „Rozhodnutie delimitačnej komisie by znamenalo, že celá naša slovensko-poľská hranica je vo vzduchu“ odôvodňoval vyslanec svoj pevný postoj. Preto sa Št. Osuský nerozpakoval namietat', že nielen delimitačná komisia, ale ani samá VK nemá právny nárok na rozhodovanej o povahe delimitovanej hranice, ktorá je stanovená na základe mierových zmlúv, resp. hraničnej zmluvy sévreskej. Argumentácia mierovými zmluvami na generálneho sekretára VK zabrala, R. Massigli

---

s. 53-54); GASIOROWSKI, Z. J.²: op. cit., s. 476; HEIDEKING, J.: op. cit., s. 140; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 34; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 100.

⁴⁶² K opätovnému stretnutiu uvedenej trojice došlo 2. 10. R. Massigli oznámil vyslancovi Osuskému, že francúzske ministerstvo zahraničných vecí a britský zástupca vo VK Ch. Hardinge (lord Penshurst) požiadali pplk. Ufflera, aby na zasadnutí VK naplánovanom na 4. 10. podal vysvetlenie o najnovšom vývoji v delimitačnej komisii. Generálny sekretár VK sa potom post'ažoval, že čerstvé správy pražskej tlače (najmä „Národných listov“) o československom zákroku v Paríži a nových inštrukciách pre delimitačnú komisiu stavajú VK do „nepriaznivého svetla“; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, s. n., kart. 128 – Št. Osuský Ministerstvu zahraničných vecí, 30. 9. 1922; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 147682/22, kart. 128 – Št. Osuský Ministerstvu zahraničných vecí, 2. 10. 1922; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, s.n., kart. 128A – Novinové výstrižky o Javorine, 28. 9. – 29. 12. 1922. KÁZMEROVÁ, L.³: op. cit., s. 110; KRČMÁŘ, J.¹: op. cit., s. 15.

prisľúbil, že na medzinárodný charakter bývalej haličsko-uhorskej hranice sám upozorní VK na jej najbližšom zasadnutí na druhý deň. Pri tejto príležitosti požiadal Št. Osuského o mlčanlivosť, pretože chybným klasifikovaním maďarsko-srbského pomedzia vydala VK rozhodnutie v neprospech Kráľovstva SHS⁴⁶³; ak by sa juhoslovanská diplomacia dozvedela o tom, že v analogickej situácii pri delimitácii československo-poľskej VK zaujala opačné stanovisko, nezaobišlo by sa to bez hlasných protestov Belehradu. Št. Osuský diskretnosť prisľúbil⁴⁶⁴.

Na prelome septembra a októbra 1922 sa československo-poľský spor o Javorinu ocitol v svojej kľúčovej fáze. Rozhodnutie delimitačnej komisie z 25. septembra sa na rokovacom stole objavilo náhle, ale, ako ukázala československá intervencia v Paríži, po predchádzajúcej príprave a pri plnom vedomí VK. Takto vyvstala otázka, aký vzťah VK zaujíma k svojim predchádzajúcim rozhodnutiam, konkrétne k rozhodnutiu z 2. decembra 1921, ktoré vopred stanovilo postup pre prípad, že sa bilaterálne československo-poľské rozhovory neskončia úspechom v podobe podpisu dohody o priebehu hraničnej čiary na Spiši. Rozhodovaciu procedúru delimitačnej komisie, na základe ktorej táto rozhodla o budúcom rozhraničení javorinského katastra, možno tiež označiť prinajlepšom za pochybnú. Dohodoví komisári sa rozhodli výrazným spôsobom pozmeniť podobu hranice, ktorú československá strana s odvolaním sa na znenie mierových zmlúv, resp. sévreskej hraničnej zmluvy, považovala za medzinárodnú hranicu. Vzhľadom na problematickú právnu váhu tohto dokumentu medzinárodného práva⁴⁶⁵ nemožno apriórnej kritike vystaviť fakt, že sa dohodoví komisári bez výhrad nestotožnili z československým stanoviskom, ešte stále mali k dispozícii alternatívu nepokračovať v delimitácii na základe tejto neistoty a požiadať nadriadenú inštanciu, t.j. VK, o vysvetlenie právnej povahy bývalej haličsko-uhorskej hranice. Tým však, že predseda komisie pplk. R. Uffler nechal tento technický orgán hlasovať o medzinárodno-právnej otázke, došlo definitívne k hrubému prekročeniu právomoci komisie a československá strana nielen že nemohla uznať výsledné rozhodnutie za právne záväzné, ale mala povinnosť protestovať ako proti rozhodnutiu, tak aj proti spôsobu, akým sa k nemu komisia dopracovala. To sa stalo prostredníctvom parížskeho vyslanectva v priebehu piatich

---

⁴⁶³ Šlo o delimitáciu historického regiónu Baranye/Baranja (s centrami Pécs, resp. Beli Monastir), ku ktorej došlo v druhej polovici augusta 1921.

⁴⁶⁴ AMZV Praha, VI. sekce, č.j. 149260/22, kart. 45 – Št. Osuský Ministerstvu zahraničných vecí, 3. 10. 1922 (aj: AMZV Praha, VI. sekce, kart. 46).

⁴⁶⁵ Stojí pritom za pozornosť, že asistent poľského hraničného komisára mjr. B. Romaniszyn na úvod zasadnutia delimitačnej komisie vyhlásil, že poľská strana je pripravená akceptovať opis československo-poľskej hranice obsiahnutý v tomto dokumente, za predpokladu, že to vyžaduje VK; AMZV Praha, VI. sekce, kart. 46 – Procés-verbal No. 19, 25. 9. 1922.

nasledujúcich dní hneď dvakrát⁴⁶⁶. Postoj francúzskych diplomatov, na ktorých sa československá diplomacia obrátila, je rovnako rozporuplný. Na interpeláciu právnej povahy totiž v prvom okamihu nereagovali juristickými, ale čisto politickými argumentmi, z ktorých jednoznačne zaznievali francúzske (geo)politické priority. Promptná a rázna intervencia napokon zaúčinkovala a spôsobila sistovanie problematického rozhodnutia, no právna podstata problému, ktorého význam bol koniec-koncov omnoho širší než celý javorinský spor, zostávala nezodpovedaná, a to neveštilo do budúcnosti nič dobré. Okrem územnej kontroverzie, jednej z posledných medzi nástupníckymi štátmi, sa tak na scéne objavil netušený a zložitý problém medzinárodného práva⁴⁶⁷.

Vzniknutý stav znamenal nepríjemné prekvapenie aj pre varšavské vyslanectvo, ktoré ešte 1. októbra nemalo k dispozícii informácie o najnovšom vývoji v delimitačnej komisii. Preto si P. Maxa telegraficky žiadal upresnenie informácií z Wierzbowej, podľa ktorých návrh na rozdelenie Javoriny vyšiel od československého hraničného komisára na základe vyjadrenia pražskej javorinskej komisie. Nevieme si vysvetliť vznik takejto situácie, je však pravda, že telegram E. Beneša o problematickom rozhodnutí komisie je v PZ zaradený pod neskorším číslom, a to napriek tomu, že podľa hlavičky bol doručený už v podvečer 28. septembra. Šéf Černínskeho paláca otvorene priznával: „Návrh (!) delimitačnej komisie je takej povahy, že by mal tie najväznejšie dôsledky na pomery u nás i na náš vnútorný pomer k Poliakom“. Na margo samotného rozhraničenia minister poznamenal, že pri existencii platného rozhodnutia VK z 2. decembra 1921 nie je možné sa s ním stotožniť. „Moja pozícia by bola jednoducho nemožná a ja na to (t.j. rozdelenie Javoriny – pozn. PJ) nikdy súhlas dať nemôžem, dokonca (v prípade – dopl. PJ), keď už raz bolo rozhodnuté inak“⁴⁶⁸. Protest československej diplomacie v Paríži opäť zvýšil vlnu záujmu poľskej tlače o javorinskú problematiku. Hoci sa to tentoraz zaobišlo viac-menej bez rozdúchavania protičeskoslovenských, resp. protičeských emócií, informácie z metropoly Francúzska prenikali na stránky optimisticky naladených poľských

---

⁴⁶⁶ Poľská „Agencja Wschodnia“ nesprávne informovala, že v Paríži protestoval osobne československý minister zahraničných vecí; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 146863/22, kart. 128 – Vyslanectvo Varšava Ministerstvu zahraničných vecí, 30. 9. 1922.

⁴⁶⁷ Obdobne zdôrazňuje dôležitosť sporu o Javorinu aj autor „Otázky javorinskej“, keď v úvode elaborátu uvádza, že táto otázka „už dávno nie je iba predmetom záujmu širokej verejnej mienky poľskej a československej, ale, prevyšujúc význam otázky lokálnej, zaujíma dnes vcelku významným spôsobom aj verejné právo európske“; AMZV Praha, III. sekce, s. n., kart. 261 – „Otázka javorinská“, s. 1 [8].

⁴⁶⁸ AMZV Praha, PZ Varšava 1922, č. 651 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 1. 10. 1922, došlo 12.30; č. 653 – Ministerstvo zahraničných vecí Vyslanectvu vo Varšave (telegram), 28. 9. 1922, došlo 19.45.

denníkov niekedy až s týždňovým oneskorením⁴⁶⁹. Časť poľskej tlače sa zaujímala väčšmi o diania v Ženeve než v Paríži. Silná pozícia československého zahraničného ministra v SN bola trňom v oku „Kurjeru Porannemu“, denníku zviazanému s prostredím tzv. *Belvederu*, t.j. s okolím J. Piłsudského. Anonymný autor ostrého článku o československo-poľskom pomere 7. októbra napísal: „Z českej strany (!) sa údajne vyrozumieva, že Javorinu možno od Čechov kúpiť za splnenie medzinárodných ctižiadostivých túžob pána Beneša. Obchod tohto druhu zodpovedal by snáď českým obyčajom“, nie však poľskej duši⁴⁷⁰. Až koncom októbra referovalo vyslanectvo o článku parížskeho korešpondenta „Gazety Warszawskiej“ K. Smogorzewského (28. októbra). Novinár konštatoval, že drobná javorinská záležitosť významne komplikuje československo-poľský pomer, a to vinou všeobecných intríg“, pričom však z najnovších komplikácií obviňuje Prahu – vývoj ostatných týždňov údajne svedčil o tom, že „československá diplomacia sa vo svojom pomere k Poľsku neriadila heslom *fair play*“. Na podporu tohto svojho tvrdenia si K. Smogorzewski privoláva krakovských konzervatívov, ktorých orgán „Czas“ už koncom septembra obvinil E. Beneša, že pri podpise československo-poľskej politickej dohody 6. novembra 1921 „už vopred nemal v úmysle“ splniť dodatok B o priateľskom riešení javorinského sporu⁴⁷¹.

Kým na severnej strane Tatier žurnalisti opäť rozoberali javorinský spor v očakávaní potvrdenia hrničnej čiary schválenej delimitačnou komisiou, v Československu sa počas jesenných mesiacov september – október rozbehla nová vlna verejných protestov za zachovanie Javoriny pre republiku. Znova protestovali mestské zastupiteľstvá (Olomouc, Dvůr Králové n./L.) či záujmové organizácie⁴⁷², no a prirodzene aj národní demokrati dr. K. Kramářa na stránkach „Národných listov“, resp. národní socialisti v „Českom slove“⁴⁷³. Československá diplomacia sa takto ocitla pod tlakom,

---

⁴⁶⁹ „Rzeczpospolita“ 3. 10. dementovala správy o tom, že delimitačná komisia čaká na nové inštrukcie z Paríža a preruší svoju činnosť. Zaujímavú informáciu uverejnila 8. 10. „Gazeta Warszawska“ – podľa denníka československá strana protestovala u vedúceho právneho experta VK H. Fromageuota; hoci o tomto kroku nemáme ďalšie informácie, je možné, že československé vyslanectvo pokračovalo v protestnej aktivite; AMZV Praha, PZ Varšava 1922, č. 656 – Varšavská tlač o riešení javorinskej otázky, 4. 10. 1922 (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 150067/22, kart. 128); č. 663 – Varšavské noviny o Javorine, 8. 10. 1922 (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 151484/22, kart. 128).

⁴⁷⁰ AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 151644/22, kart. 128 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí, 7. 10. 1922.

⁴⁷¹ AMZV Praha, PZ Varšava 1922, č. 721 – Hlasy varšavskej tlače o javorinskej otázke, 30. 10. 1922 (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 162806/22, kart. 128).

⁴⁷² Jednotlivé protesty možno nájsť v AMZV Praha, II. sekce, III. řada, kart. 130.

⁴⁷³ Už 28. 9. bil poslanec plk. J. Špaček na poplach: „Chcú nám vziať Javorinu násilím!“ Hoci poznámka o spoločnom postupe dohodových komisárov a prof. Goetla nie je, ako to vyplýva zo správ V. Roubíka, presná, za pozornosť stojí obvinenie veľmocenských zástupcov zo zaujatosti v dôsledku ich „časť[ých] pobyt[ov] v Zakopanom“, na čo v prípade mjr. Anda upozorňoval aj československý hraničný komisár (plk. Špaček vyjadril poľutovanie nad výmenou japonského zástupcu). Za pôvodcu situácie nevýhodnej pre ČSR autor priamo obvinil pplk. Ufflera. Poslanec pokračoval vo svojej kampani hneď

ktorý neponechával priestor úvahám o ústupkoch. Zamini v tejto situácii požiadalo o právne vyjadrenie popredného právneho historika Univerzity Karlovej prof. J. Kaprasa. Ten vo svojom dobrozdaní podporil argumenty, ktorými dôvodilo československé vyslanectvo v Paríži: rozhodnutie delimitačnej komisie je v rozpore s čl. 29 Saintgermainskej mierovej zmluvy, podľa ktorého môžu delimitačné komisie modifikovať iba administratívne hranice; čl. 2 rozhodnutia VK z 28. júla 1920 ukladá delimitačnej komisii úlohu vytýčiť na mieste samom hraničnú čiaru opísanú v čl. 1, t.j. spišský úsek československo-poľskej hranice; hranice medzi bývalým Uhorskom na jednej a bývalými korunnými krajinami rakúskymi sa podľa čl. 27. Trianonskej mierovej zmluvy, ako aj čl. 1 pôvodného rozhodnutia VK, resp. čl. 1 sévreskej zmluvy hraničnej z 10. augusta 1920, považujú za medzinárodné hranice (*frontières*) – „ Mierová konferencia sa zásadne pridžala toho názoru, že hranica (uhorsko-rakúska – dopl. PJ) podľa vyrovnania z roku 1867 je ríšskou (t.j. štátnou – pozn. PJ) hranicou, všetk[y] ostatné (t.j. hranice medzi korunnými krajinami rakúskymi, resp. hranica oddeľujúca Chorvátsko od zvyšku Uhorska po maďarsko-chorvátskom vyrovnaní z roku 1867 – pozn. PJ) [sú] hranic[ami] administratív[nymi]“; medzinárodno-právnu subjektivitu Uhorska potvrdil aj historický vývoj, keď si krajina zachovala vlastnú legislatívu a veľkú časť exekutívy, pričom spoločné orgány monarchie zastrešovali iba niektoré aspekty života dualistického štátu; z predložených argumentov prof. Kapras uzatváral, že delimitačnej komisii zostáva iba osadiť hraničné medzníky, jedinou možnosťou na zmenu priebehu hraničnej čiary by bola dohoda zainteresovaných štátov⁴⁷⁴.

Situáciou československo-poľského sporu sa začiatkom novembra opätovne zaoberala VK, konkrétne jej právny odbor. Podľa prvých správ, ktoré do Varšavy prenikli prostredníctvom K. Smogorzewského, experti VK uznali, že na zasadnutí 25. septembra

---

na druhý deň. Presvedčivý opis javorinskej scenérie a pomerov nás vedie k záveru, že s najväčšou pravdepodobnosťou Javorinu sám navštívil (a snád' aj vystúpil na vrchol Rysov?). J. Špačkovi pochopiteľne nešlo iba o vlastnú javorinskú záležitosť, nepríjemný vývoj predchádzajúcich dní mu ponúkol vítanú príležitosť, aby zaútočil na československú zahraničnú politiku a E. Beneša osobne, tvrdiac, že „ priateľstvo (...) susedov“ je pre Černínsky palác hodné „ straty nášho územia!“ . Hypotéza poslanca Špačka, podľa ktorej by strata Javoriny znamenala posilnenie separatistických tendencií vo vnútri SĽS, nezníe veľmi presvedčivo, keď strana najčastejšie plédovala za výmenu obce za Kacvín a Nedecu (nevieme, na akom základe sa autor odvoláva na údajné výroky A. Hlinku o tom, že Javorina musí zostať na Slovensku, keď práve predseda SĽS sa výrazne angažoval za pristúpenie na územný transfer). Nemožno poprieť, že strata Javoriny by mala dôsledky pre medzinárodno-politickú prestíž ČSR, no tvrdenie, že Poľsko dosiaľ vždy uspelo vo svojich hraničných sporoch, je hrubo zavádzajúce; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, s.n., kart. 128A – Novinové výstrižky o Javorine, 28. 9. – 29. 12. 1922.

⁴⁷⁴ MVP žiadalo Zamini 17. 10., aby bolo dobrozdanie zaslané Št. Osuskému do Paríža; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 153809/22, kart. 128A – Ministerstvo veřejných prac Ministerstvu zahraničních vecí, 17. 10. 1922; AMZV Praha, VI. sekce, kart. 46 – J. Kapras: „Dobrozdanie o uznesení delimitačnej komisie o Javorine“, prvá polovica októbra 1922 (?).

„ delimitačná komisia prekročila snád' svoje právomoci“, v čom súhlasili s československým stanoviskom, no vzhľadom na fakt, že nešlo o precedenčný postup, VK nemá právny dôvod nepotvrdiť rozhodnutie podriadeného orgánu. K. Smogorzewski zo „šalamúnskej“ formulácie parížskych právnikov vyvodzoval nádejne výhliadky pre poľskú stranu, podľa novinára sa E. Beneš nachádzal „ v pasci“: na jednej strane sa v komunikácii s E. Piltzom zasadzoval o kompromisné riešenie (pod čím K. Smogorzewski rozumel rozdelenie sporného územia), na strane druhej však bol viazaný parlamentným príslubom, že Československo získa celý javorinský kataster – pravdepodobné potvrdenie rozhraničenia delimitačnou komisiou by teda znamenalo vážnu ranu pre vnútropolitickú pozíciu československého ministra zahraničných vecí⁴⁷⁵. Ak by sa informácie obyčajne veľmi spoľahlivo informovaného korešpondenta potvrdilo, znamenalo by to *de facto* anulovanie československého právneho názoru. Aj podľa mienky Černínskeho paláca sa spor o Javorinu nachádzal v skutočne kľúčovom bode svojho vývinu, čo dokumentuje aj obsahla nóta, ktorú ministerstvo 10. novembra adresovalo britskému vyslancovi sirovi G. L. Clerkovi, 12. novembra francúzskemu vyslancovi Cougetovi a jeho talianskemu kolegovi A. Ch. Bordonarovi⁴⁷⁶.

Oficiálne vyjadrenie VK prišlo v liste sporným stranám z 13. novembra. V dokumente sa výslovne uvádza, že javorinský úsek československo-poľskej hranice na Spiši nie je definovaný východiskovým rozhodnutím VK z 28. júla 1920 (tzv. *Traité*)⁴⁷⁷, iba sévreskou zmluvou hraničnou z 10. augusta 1920, ktorá však nie je právne záväzná, okrem iného aj pre poľské výhrady voči priebehu československo-poľskej hraničnej čiary na Orave a Spiši (ak by zmluva predsa len prešla ratifikačným procesom – záporný postoj, deklarovaný písomne 9. mája 1922 v mene Varšavy M. gr. Zamoyským, však nedával optimistické výhliadky⁴⁷⁸ –, bude nevyhnutné vziať jej obsah do úvahy a pristúpiť k novej úprave). Keďže aj rozhodnutie VK z 2. decembra 1921 (komunikované sporným stranám listom generálneho sekretára VK zo 6. decembra), na ktoré sa pri svojej argumentácii odvoláva československá strana, vychádza z *Traité*, môže mať jeho ustanovenie na mysli iba bezodkladné vytýčenie hraničnej čiary opísanej v *Traité*, a nie v hraničnej zmluve sévreskej. Takto je podľa VK zrejme, že javorinský úsek československo-poľskej hraničnej čiary nebol doposiaľ určený a Spojene mocnosti hlavné a pridružené, ktoré vo vzťahu

---

⁴⁷⁵ AMZV Praha, PZ Varšava 1922, č. 730 – Javorinská otázka vo varšavskej žurnalistike, 7. 11. 1922 (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 167850/22., kart. 128)

⁴⁷⁶ AMZV Praha, Kabinet (věcné), č.j. 167538/22, kart. 14.

⁴⁷⁷ J. Heideking glosuje toto zistenie VK ako „prekvapivé“; HEIDEKING, J.: op. cit., s. 140.

⁴⁷⁸ AMZV Praha, VI. sekce, kart. 46 – dossier pre Spoločnosť národov (C.575.VII.1923), dok. 16.

k Poľsku a Československu zastupuje VK, majú naďalej nepretržite všetky právomoci, postúpené im zainteresovanými štátmi v dôsledku bilaterálneho dohovoru, uzavretého v Spa 10. júla 1920. Z tohto titulu má VK právo slobodne rozhodnúť o javorinskom úseku československo-poľských hraníc⁴⁷⁹. Je očividné, že pri tomto pohľade na javorinskú záležitosť VK nepovažovala za potrebné zaujímať stanovisko k otázke povahy bývalej haličsko-uhorskej hranice.

Československá vláda doručila VK formou nóty zloženej 23. novembra Št. Osuským obsahlu odpoveď, v ktorej dôvodila, že pôvodné rozhodnutie tohto orgánu z 28. júla 1920 skutočným rozdelením bývalého plebiscitného územia medzi sporné strany rozhodlo o príslušnosti Javoriny do ČSR tým, že ponechalo obec na juh od demarkačnej čiary, i keď ju menovite neuviedlo, pretože k danému dňu spor o túto obec nejestvoval; z toho vyplýva, že sévreská zmluva hraničná, formulovaná veľmocami bez účasti Československa, je iba pomocným nástrojom pôvodného rozhodnutia VK, z ktorého prebrala priebeh československo-poľskej hranice na Spiši; ďalej československá vláda považuje za nanajvýš nelogické tvrdenie, ktorým Rada veľvyslancov popiera akýkoľvek vzťah svojho uznesenia z 2. decembra 1921 k otázke Javoriny, pretože ono sa týkalo výlučne tejto otázky; *ex eo sequitur*, že právnu argumentáciu, ktorú VK poskytla vláde Československej republiky 13. novembra, považuje pražská vláda za neprijateľnú a v predkladanom znení ju neakceptuje⁴⁸⁰. VK sa s odpoveďou na uvedené československé stanovisko nijako neponáhľala⁴⁸¹.

---

⁴⁷⁹ AMZV Praha, III. sekce, s. n., kart. 261 – „Otázka javorinská“, s. 18-19 [32-33], 19*-20* [33-34] (paginácia označená indexom * sa vzťahuje k interpolácii k pôvodnému konceptu, ktorá bola včlenená do textu výslednej brožúry; pôvodné stránkovanie pasáže je označené uvedeným číslom strany bez indexu); AMZV Praha, III. sekce, č. j. 64006/24, kart. 267 – „Hlavní vývojové fáze otázky javorinské“, s. 11; AMZV Praha, III. sekce, s. n., kart. 261 – „La Question du Javorina...“, dok. nr. 6, s. 69-72; AMZV Praha, VI. sekce, kart. 46 – dossier pre Spoločnosť národov (C.575.VII.1923), dok. 20; BIELOVODSKÝ, A.: op. cit., s. 70; CESARZ, Z. K.: op. cit., s. 111; HEIDEKING, J.: op. cit., s. 140; KÁZMEROVÁ, L.³: op. cit., s. 110; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 34-35; KRČMÁŘ, J.¹: op. cit., s. 15-16; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 101-102.

⁴⁸⁰ V správe pre Zamini Št. Osuský otvorene konštatoval, že obsahu nóty VK z 13. 11. „nerozumel“, pričom argumentáciu VK označil za tak „umel[ú] a zároveň násiln[ú], že som nechcel veriť, že by VK s takou sofistikou chcela odôvodniť svoje stanovisko“. Argumentáciu parížskeho titulára rozpracovalo ešte koncom novembra 3. oddelenie VI. (t.j. právnej) sekcie MZV, ktoré vypracovalo obširne vyjadrenie k stavu javorinskej otázky. Tu sa uvádza, že červená čiara, ktorou je na príslušnej mapovej prílohe Traité vyznačené rozdelenie bývalého plebiscitného územia na Spiši, postihuje aj delimitovaný úsek tatranskej hranice, čo vyvažuje fakt, že tento nie je výslovne opísaný vo vlastnom rozhodnutí. Preto podľa československého právneho názoru bolo už o štátoprávnej príslušnosti Javoriny záväzne rozhodnuté, a to hneď 28. 7. 1920; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, s. n., kart. 128A – Št. Osuský Ministerstvu zahraničných vecí, 23. 11. 1922; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 175772/22, kart. 128A – Vyjadrenie 3. oddelenia právnej sekcie Ministerstva zahraničných vecí o Javorine, 27. (?) 11. 1922; AMZV Praha, III. sekce, s. n., kart. 261 – „Otázka javorinská“, s. 21*-22* [34-37]; AMZV Praha, III. sekce, s. n., kart. 261 – „La Question du Javorina...“, dok. nr. 7, s. 73-78; AMZV Praha, VI. sekce, kart. 46 – dossier pre Spoločnosť národov

V tomto okamihu javorinský spor *de facto* zamrzol a v rovine reálnej politiky sa stal skôr predmetom úvah tlače, na ako dlho a koho pričinením sa riešenie vlečúcej sa otázky zasa oddialilo⁴⁸². 19. novembra priniesla „Gazeta Warszawska“ príspevok z pera K. Smogorzewského, v ktorom parížsky korešpondent otvorene uvažoval o priamom prepojení cesty československého ministra zahraničných vecí (E. Beneš si mal prevziať čestný doktorát štrasburskej univerzity)⁴⁸³ so sporom o Javorinu, presnejšie so snahou Prahy vysporiadať sa s nepriaznivým rozhodnutím delimitačnej komisie⁴⁸⁴. „V politických kruhoch parížskych (...) kolujú chýry, že existuje možnosť uskutočniť bezprostredné poľsko-československé rokovania o javorinskej otázke,“ dočítame sa v článku. K. Smogorzewski pokladal túto alternatívu za nepravdepodobnú⁴⁸⁵, predpokladal skôr, že E. Beneš bude apelovať na vnútropolitické dôsledky, ktoré hrozia priamo jeho osobe v prípade, že VK odobrí rozhraničenie delimitačnej komisie⁴⁸⁶. Novinár správnezhodnotil,

---

(C.575.VII.1923), dok. 21; KRČMÁŘ, J.¹: op. cit., s. 16-17; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 35; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 102.

⁴⁸¹ Vo svetle horeuvedených skutočností je zaujímavé, že E. Orlof a J. M. Roszkowski hodnotia novembrový vývoj ako obdobie, kedy „začala vec (Javoriny – dopl. PJ) naberať na seba zvrat viac záporný pre Poľsko a výhodný pre Československo“; AMZV Praha, III. sekce, s. n., kart. 261 – „Otázka javorinská“, s. 21, resp. 22^{a*} [37-38]; KRČMÁŘ, J.¹: op. cit., s. 17; ORLOF, E. – ROSZKOWSKI, J. M.: op. cit., s. 898.

⁴⁸² Symptomatický pre nálady poľskej tlače v tomto momente je príspevok „Kurjera Poranneho“, ktorý 21. 11. uviedol, že VK si vyhradzuje právo vytýčiť problematický úsek československo-poľskej hraničnej čiary v teréne, k čomu vzhľadom na miestne klimatické pomery bude môcť dôjsť až na jar 1923; sporným stranám bol takto ponechaný dostatočný časový priestor na uzavretie prípadnej priamej dohody o veci; AMZV Praha, PZ Varšava 1922, č. 751 – Javorinská otázka vo varšavskej tlačí, 21. 11. 1922 (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 175542/22., kart. 128).

⁴⁸³ WANDY CZ, P. S.: op. cit., s. 268.

⁴⁸⁴ K. Smogorzewski sa nemýlil. Hoci sa československý minister aktuálne venoval najmä nadchádzajúcej mierovej konferencii s Tureckom vo švajčiarskom Lausanne, 28. 11. telegrafoval do Černínskeho paláca: „Ohľadom Javoriny stojíme celkom dobre. Dostal som uistenie od prezidenta Milleranda a ministerského predsedu Poincarého. Prosím zachovať túto správu v úplnej tajnosti“; ČECHUROVÁ, J. – ČECHURA, J. (ed.): op. cit., s. 58 – E. Beneš Ministerstvu zahraničných vecí, 28. 11. 1922.

⁴⁸⁵ O tom, že šlo o realistický úsudok novinára, svedčí aj poznámka Št. Osuského zo 4. 12., podľa ktorej „poľská vláda odpovedala VK, že vyjednávanie (...) s Československom považuje za beznádejné, a preto žiada VK, aby v zmysle nóty z 13. 11. 1922 (sama – dopl. PJ) rozhodla“; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 179824/22., kart. 128A – Št. Osuský Ministerstvu zahraničných vecí, 4. 12. 1922.

⁴⁸⁶ Rovnako vicemarsálek Sejmu St. Osiecki povedal prítomným, ktorí sa 6. 12. zišli na prednáške o Javorine, zorganizovanej Warszawskym Towarzystwom Krajoznawczym, že „Dohoda (...) sa stále nemôže rozhodnúť k energickému kroku (vo veci Javoriny – dopl. PJ), pretože vraj vie, že keby rozhodla proti ČSR, ohrozila by tým postavenie jedného z najmladších a najobratnejších (!) európskych štátnikov“. Na uvedenej prednáške prof. Wł. Semkowicz údajne dokazoval, že Javorina nie je pre ČSR ničím výnimočná, a teda ani potrebná; argumentácia zviadla *chargé d'affaires* J. Švagrovského k sarkastickej poznámke, že tento fakt „nezdá sa práve byť dôkazom previazanosti javorinského územia s územím poľským“; na margo výkladu, ktorým prof. Semkowicz sprevádzal premietané diapozitívy československý diplomat poznamenal, že tento nesvedčil práve o tom, že „by rečník bol s predvádzanou krajinou osobne oboznámený“ – tu však J. Švagrovský prof. Semkowiczovi krivdí. Prednáška sa pravdepodobne nestrela s predpokladanou odozvou, keď (ako uvádza referent) si organizátori vynucovali podpisy zúčastnených pod záverečnou rezolúciou pre MSZ. Prof. Semkowicz vyvíjal v decembri 1922 opäť aktívnu popularizátorskú činnosť, z jeho pera sa v známom vlastivednom časopise „Ziemia“ objavil obšírny článok na tému poľských správ na Javorinu; AMZV Praha, PZ Varšava 1922, č. 794 – Verejná prednáška o Javorine, 7. 12. 1922 (aj: AMZV Praha, II.

že Javorina je pre protibenešovskú opozíciu v pražských parlamentných laviciach iba vítanou zámienkou, „keby nebolo Javoriny, našl[a] by si niečo iné“⁴⁸⁷.

Vo Varšave panoval medzičasom pokoj. Podľa správ československého vyslanectva sa G. Narutowicz opakovane pozitívne vyjadril o povahe poľsko-československých vzťahov, pre normalizáciu ktorých ostávalo už len odstrániť nepríjemný javorinský spor. Vo svetle najnovšieho vývoja na Wierzbowej zrejme nepredpokladali, že pôjde o náročný proces – nóta VK z 13. novembra dodala poľskej zahraničnej politike nové sebavedomie⁴⁸⁸. V priaznivej atmosfére sa poľská tlač dokonca nebála vyjadriť o E. Benešovi ako o „najväčšom priateľovi Francúzska a veľkom európskom štátnik[ovi]“⁴⁸⁹, no nevyhla sa ani obavám z možného javorinského neúspechu, ktorý by podľa „Rzeczypospolitej“ potvrdzoval nepriaznive skóre Poľska v sporoch s Československom⁴⁹⁰. Opatrne sa pre „Agencju Wschodniu“ vyjadril aj asistent prof. Goetla mjr. B. Romaniszyn – odklad vykonania terénnych prác na jarné mesiace roku 1923 vytvára priestor pre zmenu rozhodnutia VK, argument o technických problémoch, s ktorými by sa údajne vytýčovanie hraničnej čiary stretalo v zimných podmienkach, mjr. Romaniszyn nepovažoval za odôvodnené, tvrdiac, že práve toto obdobie je vhodným na vykonanie delimitačných prác⁴⁹¹. K. Smogorzewski pokračoval vo svojich úvahách aj začiatkom decembra, keď z Paríža referoval o stretnutí Poincaré – Beneš, na ktorom mal československý minister zahraničných vecí údajne navrhnúť priame československo-poľské rozhovory (za francúzskej spoluúčasti)⁴⁹².

---

sekce, III. řada, č.j. 184560/22., kart. 128); AMZV Praha, PZ Varšava 1922, č. 852 – Otázka Javoriny v poľskej revue „Ziemia“, 20. 12. 1922 (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 1345/23, kart. 128).

⁴⁸⁷ Podobne sa na margo parížskej návštevy E. Beneša vyjadrovala „Rzeczpospolita“ koncom mesiaca; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 176834/22., kart. 128 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí, 28. 11. 1922; AMZV Praha, PZ Varšava 1922, č. 730 – Javorinská otázka vo varšavskej tlači, 20. 11. 1922 (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 174108/22, kart. 128).

⁴⁸⁸ AMZV Praha, PZ Varšava 1922, č. 757 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 24. 11. 1922 (došlo 25. 11, 8.00); č. 759 – Drobné správy z varšavskej tlače, 24. 11. 1922; č. 761 – Minister Narutowicz o poľskej zahraničnej politike, 25. 11. 1922.

⁴⁸⁹ Takto „Rzeczpospolita“ 28. 11.; AMZV Praha, PZ Varšava 1922, č. 767 – Drobné správy z varšavskej tlače, 29. 11. 1922.

⁴⁹⁰ AMZV Praha, PZ Varšava 1922, č. 770 – Otázka Javoriny vo varšavskej tlači, 30. 11. 1922 (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 179973/22, kart. 128).

⁴⁹¹ Odklad konečného rozhodnutia, resp. vytýčenia hraničnej čiary v teréne môže odzrkadlovať, ako to na základe správ veľmocenských titulárov vo Varšave tvrdí Z. J. Gąsiorowski, snahu VK prečkať obdobie búrlivých verejných reakcií na oboch stranách (historik však dáva prednosť náhľadu, že táto taktika vyplývala z pripravenosti VK vyriešiť voči Poľsku nepriaznivý verdikt); AMZV Praha, PZ Varšava 1922, č. 777 – Otázka Javoriny vo varšavskej tlači, 2. 12. 1922 (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 181099/22, kart. 128); GASIOROWSKI, Z. J.²: op. cit., s. 477; HEIDEKING, J.: op. cit., s. 140.

⁴⁹² AMZV Praha, PZ Varšava 1922, č. 797 – Otázka Javoriny vo varšavskej tlači, 9. 12. 1922 (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 184550/22, kart. 128); SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 101.

Ak parížska návšteva E. Beneša znepokojila varšavskú tlač, no poskytovala len dohady, potom prejav šéfa Černínskeho paláca pred zahranično-politickým výborom Senátu zo 14. decembra nenechával nikoho na pochybách o tom, že československá diplomacia neustala v snahe o zachovanie Javoriny pre republiku. Práve neochvejný postoj E. Beneša v javorinskom spore mohol predstavovať onú povestnú poslednú kvapku, po ktorej sa E. Piltz, podľa informácii Wierzbowej na vlastnú žiadosť, rozhodol abdikovať z pražského postu⁴⁹³. Sebavedomá rétorika československého zahraničného ministra bola vodou na mlyn úvahám varšavskej tlače o jeho ďalekosiahlom vplyve na vrcholnom diplomatickom fóre. Hoci VK prakticky nereagovala na list Št. Osuského z 23. novembra, poľskí žurnalisti „tušili“ za mlčaním tohto orgánu československej machinácie. Asi najďalej v tomto smere zašiel „Kurjer Informacyjny“, keď 28. decembra uverejnil symptomatický výrok neznámeho žurnalistu: „Konečne, vplyvy pána Beneša (na Quai d’Orsay – dopl. PJ) siahajú hlbšie (ako je tomu v prípade poľských zahraničných ministrov? – pozn. PJ), lebo aj tak vysoká inštitúcia ako VK na púhe jeho pranie mení vlastné rozhodnutia a ignoruje jednomyslné uznesenie svoj[ej] vlastn[ej] komisi[e]“⁴⁹⁴. Prejavom zvýšenej nervozity vo varšavskom verejnom živote je aj iniciatíva poľských športových spolkov na bojkot telovýchovných kontaktov s Československom, ktorú skupina činovníkov predstavila G. Narutowiczowi v polovici decembra. Ako referoval P. Maxa, „je pochybné, že bojkot bude vykonaný tak všeobecne, ako je navrhovaný“⁴⁹⁵. Sebavedomie, ktoré na poľskej strane sprevádzalo nótu VK z 13. novembra vyprchalo teda ešte pred koncom roka 1923, a to bez zjavných príznakov, že by v Paríži dospeli k nejakému zásadnému obratu. Tretí rok sporu privítal tandem poľských hraničných komisárom apelom

---

⁴⁹³ AMZV Praha, PZ Varšava 1922, č. 816 – Drobné správy z varšavskej tlače, 15. 12. 1922; č. 833 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 20. 12. 1922, došlo 23.10; GASIOROWSKI, Z. J.²: op. cit., s. 476.

⁴⁹⁴ AMZV Praha, PZ Varšava 1922, č. 848 – Poľský bojkot československého športu v súvislosti s otázkou Javoriny, 28. 12. 1922 (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 1268/23, kart. 128).

⁴⁹⁵ Akciu zastrešoval Zväz poľských športových združení (*Związek Polskich Związków Sportowych* – ZPZS), ktorého členské organizácie združovali asi 800 000 športovcov. Tajomníkom zväzu bol známy turistický činovník dr. M. Orłowicz, angažujúci sa v spore o Javorinu, no aj P. Maxu zaujalo, že dr. Orłowicz proti navrhovanému bojkotu „ostro protestoval“. Predpoklad P. Maxu sa mimochodom ukázal ako správny, bojkot porušili lyžiari, ktorí deklarovali pripravenosť zúčastniť sa na VII. Kongrese medzinárodnej lyžiarskej federácie FIS, ktorý sa konal v Prahe (4.-12. 2.), a síce preto, aby využili „vhodnú príležitosť informovať športovú Európu o podstate javorinského sporu“. Zvýšená aktivita ZPZS a prednášková činnosť na javorinskú tému vo Varšave pretrvávala aj na začiatku februára, opäť sa objavila snaha zaangažovať ministra zahraničných vecí, tentokrát A. gr. Skrzyńského; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, s. n., kart. 128; AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 13 – Nový prejav poľských športovcov v otázke Javoriny, 5. 1. 1923 (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, s. n., kart. 128); č. 39 – Drobné správy z varšavskej tlače, 19. 1. 1923; č. 43 – Schôdza o Javorine vo Varšave, 22. 1. 1923 (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 16057/23, kart. 128); č. 59 – Javorina vo varšavskej tlači, 29. 1. 1923; č. 69 – Drobné správy z varšavskej tlače, 31. 1. 1923 (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 18756/23, kart. 128); č. 73 – Rezolúcia Zväzu poľských [športových] zväzov, 2. 2. 1923 (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 12434/23, kart. 128).

na politické špičky krajiny, ktorý nezostal bez slávnostnej odozvy⁴⁹⁶. Rovnako, tentokrát na Černínsky palác smeroval apel zahranično-politického výboru Poslaneckej snemovne z 9. januára⁴⁹⁷.

S realistickými správami z Paríža prišiel opäť K. Smogorzewski, keď taktiež 9. januára oznamoval, že javorinská záležitosť sa ešte nenachádza na programe dňa. Korešpondent vyzval VK, aby sa sporom začala čím skôr zaoberať, pretože „iskrenie myslí“, ktoré vyvoláva na oboch stranách, je skôr na škodu než ku prospechu vzájomných vzťahov medzi Varšavou a Prahou⁴⁹⁸. Aj vo svetle nedávneho vyhlásenia premiéra

---

⁴⁹⁶ Počas návštevy Morského Oka premiér gen. Wł. E. Sikorski v prítomnosti prof. Goetla a mjr. Romaniszyna, ako aj maršálka Sejmu M. Rataja a M. gr. Zamoyského, vyhlásil, že „poľská vláda bude neobľomne trvať na obrane oprávnených poľských požiadavkov na Javorinu. Javorina musí byť bezpodmienečne pripojená k Poľsku (...)“. Správu o vyhlásení podal aj „Slovák“, tlačový orgán SLS (12. 1.); AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 7842/22, kart. 128 – Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska Ministerstvu zahraničných vecí, 12. 1. 1923; AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 14 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 6. 1. 1923 (došlo 7. 1., 9.00); č. 16 – Drobné správy z varšavskej tlače, 6. 1. 1923 (aj: AMZV, TD 1923 (Maxa), č. 32).

⁴⁹⁷ Ako dokazuje sťažnosť majiteľa javorinského panstva kniežaťa Ch. K. v. Hohenlohe-Oehringen, Javorina (napriek diskutovateľnému stavu z medzinárodno-právneho hľadiska) tvorila z pohľadu Ministerstva financií súčasť československého územia. Knieža v. Hohenlohe-Oehringen namietal, že napriek nevyjasneným pomeroch sú mu od 1. 1. 1919 z Prahy vyrubované dane a poplatky, a to aj za časť lesa (údajne o výmere až 8 000 katastrálnych jutár), ktorá podľa rozhodnutia VK z 28. 7. 1920 pripadla Poľsku (pretože táto zmena nebola ešte zaznačená v katastri či v pozemkovej knihe). Z tohto dôvodu smerovala na ministra financií A. Rašína žiadosť, aby vyrubovanie daní a poplatkov voči javorinskému panstvu bolo pozastavené do času konečného uregulovania sporu a aby dosiaľ vyplatené odvody boli daňovníkovi vrátené. Ministerstvo financií Zamini oznámilo, že ono sa riadi sévrou hrianičnou z 10. 8. 1920, podľa ktorej sa Javorina s okolím nachádza na československom území (*de facto* od vzniku republiky); prebiehajúci hraničný spor nemal podľa ministerstva vplyv na výkon daňového práva, eventuálne by bolo možné uvažovať o vrátení možných preplatkov z budúcich daní. Z celej zápletky rezultuje, že československo-poľský spor o Javorinu nemal príliš veľký vplyv na výkon správnych úkonov na spornom území. Správy o situácii prenikli aj do poľskej tlače, keď koncom marca informoval sociálno-demokratický „Robotnik“ o vyrúbení daní pre javorinské panstvo vo výške 23,5 milióna Kč (podobne „Gazeta Warszawska“ 7. 4.) „Ide o to,“ komentoval denník, „aby Javorina pred jej vydaním Poľsku bola úplne ožobráčená. Je to výrazné porušenie medzinárodného práva“. Poľská vláda o postupe československých úradov informovala VK a tá 25. 4. rozhodla, aby fiškálne opatrenia týkajúce sa Javoriny boli pozastavené až do konečného rozhodnutia sporu. Do Paríža putovala správa, že československá administratíva nemôže odvolať svoje fiškálne rozhodnutia, preto sa predseda VK J. Cambon pri osobnom stretnutí obrátil na *chargé d'affaires* I. Krna a požiadal ho, aby bolo do rozhodnutia VK suspendované aspoň súdne vymáhanie daní. 16. 3. si československé úrady vyžiadli podklady pre daňový výmer aj od obce Javorina; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 20382/23, kart. 130 – Ch. K. kn. v. Hohenlohe A. Rašínovi, *ante* 17. 1. 1923; Ministerstvo financií Ministerstvu zahraničných vecí, 9. 2. 1923; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, s. n., kart. 128 – petícia zahranično-politického výboru Poslaneckej snemovne, 9. 1. 1923; AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 238 – Bohemiká vo varšavskej tlači, 31. 3. 1923; č. 241 - Bohemiká vo varšavskej tlači. „Gazeta Warszawska“ o javorinskej otázke. „Kurjer Warszawski“ o pomere česko-polskom, 8. 4. 1923; AMZV Praha, TD 1923, č. 515 (Osuský), 1. 5. (došlo 2. 5., 9.00); č. 597 (Krno), 19. 5., došlo 18.30; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 36; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 53; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 105-106.

⁴⁹⁸ V podobnom tóne vyznel rozhovor P. Maxu s novým poľským ministrom zahraničných vecí A. gr. Skrzyńským, ktorý ľutoval odklad rozhodnutia VK, pretože kým toto nebude známe, „nemôže prísť s otázkami československo-poľskými pred Sejm“. Šéf Wierzbowej správne postrehol rozdielnú intenzitu, s akou sa spor o Javorinu vníma v metropole a v Krakove.

Ako zaujímavosť uvádzame, že podľa K. Smogorzewského sa istý vysoký československý dôstojník (o ktorom sa tvrdilo, že je horúcim kandidátom na post šéfa pražského generálneho štábu) mal vyjadriť, že argumenty „o strategickom význame Javoriny sú smiešne“. Vyjadrenia Hlavného štábu, ktoré uvádzame na iných miestach, naopak, dosvedčujú, že Javorina mala pevné miesto v strategickom myslení

Sikorského nemožno vylúčiť, že poľská vláda sa na VK obrátila dokonca nôtou, žiadajúc čo najrýchlejšie vybavenie sporu⁴⁹⁹. Veľmoci v dôsledku prebiehajúcej krízy v Porúří celkom prirodzene smerovali svoju pozornosť do weimarského Nemecka. Ako v polovici januára referoval z Londýna vyslanec V. Mastný, ktorý sa o vec zaujímal z podnetu E. Beneša, Foreign Office ostávala na stanovisku odročenia konečného verdiktu v javorinskom spore na jarné mesiace, a síce pri podpore stanoviska delimitačnej komisie. Vyslanec osobne promoval československý právny názor, pričom spomenul aj, že nepochybuje o tom, že aj „ Francúzsko ho podporuje“. Keď vezmeme v úvahu, že hlavným koncipientom nóty VK z 13. novembra 1922 bol právny poradca Quai d’Orsay H. Fromageot, nachádza sa toto tvrdenie V. Mastného snád’ v rovine *wishful thinking* (sám vyslanec vycítil, že prípadný kladný postoj Francúzska voči československému náhľadu na stav javorinského sporu nebol zatiaľ odkomunikovaný do Londýna)⁵⁰⁰. Naproti tomu ani v Londýne nemohli namietat’ voči výroku československého diplomata o tom, že „ Európa potrebuje stabilitu“, ktorý naznačoval, že konečné riešenie československo-poľského hraničného sporu môže výrazne prispieť k upokojeniu politických pomerov v strednej Európe, zatiaľ čo súčasný stav hrozí novými komplikáciami, z ktorých môže vyrezultovať ďalšie ohnisko medzinárodno-politického napätia. Aby medzi dvoma prvoradými zastupiteľskými úradmi nepanovala vo veci Javoriny dvojkoľajnosť, navštívil vyslanec Mastný Št. Osuského v Paríži⁵⁰¹.

Skorá jar 1923 zastihla obe strany javorinského sporu, ako pevne stoja na svojom stanovisku⁵⁰². Zatiaľ čo P. Maxa úspešne vysvetľoval československý postoj svojmu

---

československého velenia najmä ohľadom obrany Košicko-bohumínskej dráhy; AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 22 – Miller Ministerstvu zahraničných vecí, 10. 1. 1923 (AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 8414/23, kart. 128); č. 65 – mimoriadna politická správa č. 2, 29. 1. 1923.

⁴⁹⁹ Správu o tom priniesol 16. 1. „Kurjer Poranny“; AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 34 – Drobné správy z varšavskej tlače, 16. 1. 1923.

⁵⁰⁰ O aktivitu československého zastupiteľského úradu v Londýne žiadal Zamini parížsky vyslanec Št. Osuský, a síce na výzvu J. Laroche, „ aby nevznikol u Poliakov dojem, že je to jedine Francúzsko, ktoré je proti ich téze v tejto otázke“; AMZV Praha, TD 1923, č. 44 (Osuský), 10. 1. 1923, došlo 18.50.

⁵⁰¹ V rovnakom čase vo veci Javoriny na Foreign Office intervenoval aj poľský náprotivok V. Mastného – exminister K. Skirmunt (zástupcom *Rzeczypospolitej* pri Britskej korune sa stal 11. 11. 1922). M. Nowak-Kielbikowa však vo svojej práci priznáva, že „ Skirmunt nemohol súťažiť s vplyvom“ T. G. Masaryka či E. Beneša. V nasledujúcom období zasielalo Zamini informácie o pomeroch v Javorine do Paríža i Londýna; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 30370/23, kart. 128A – Mimoriadna politická správa (Londýn) č. 12, 17. 1. 1923 (aj: AMZV Praha, TD 1923, č. 81 (Mastný)); Št. Osuský Ministerstvu zahraničných vecí, 20. 1. 1923; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 13334/23, kart. 128A – poznámka *pro domo* dr. V. Vochoča, 18.(?) 1. 1923; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 53777/23, kart. 128A – V. Roubík Ministerstvu zahraničných vecí, 27. 3. 1923; HEIDEKING, J.: op. cit., s. 141; NOWAK-KIEŁBIKOWA, M.¹: op. cit., 209, 216.

⁵⁰² Keďže z referátu pražského *chargé d’affaires* K. Badera na Wierzbowej usúdili, že československý zahraničný minister má dojem, že Poľsko sa vzdáva nárokov na Javorinu (podľa A. Szklarskej-Lohmannowej k tomu došlo na základe rozhovoru Skrzyński – Maxa z 15. 2., v ktorom

francúzskemu kolegovi H. de Panafieu, takže sa československo-poľská dohoda javila ako „jediné východisko pre Poľsko“, ako zahranično-politický výbor Sejmu na čele s predsedom J. Dąbským, tak aj politické oddelenie MSZ (Wł. Kętrzyński) neochvejne stáli na stanovisku nóty VK z 13. novembra 1922, a teda za rozhrančením na základe rozhodnutia delimitačnej komisie z 25. septembra 1922 (zmierlivejší postoj zastávali gen. Wł. Sikorski a A. gr. Skrzyński, ktorí svoju pozornosť sústredili na baltský prístav Klajpeda/Memel)⁵⁰³; neobyčajný záujem o Javorinu prejavoval, zrejme z podnetu svojho vojenského pobočníka a náruživého milovníka Tatier plk. M. Zaruského⁵⁰⁴, aj poľský prezident St. Wojciechowski⁵⁰⁵. Osobná skúsenosť viedla československého titulára k znepokojivému konštatovaniu: „Javorinská agitácia je vedená zhora, šíri sa veľmi rýchle po celej varšavskej spoločnosti (...)“⁵⁰⁶. Šéf Wierzbowej A. gr. Skrzyński realisticky odporúčal „o Javorine nehovoriť“, zato však pripraviť na schválenie všetky dôležité otázky a počkať, kým sa situácia upokojí⁵⁰⁷. E. Beneš v odpovedi potvrdil, že zo svojej pozície nemieni ustúpiť a vyzval P. Maxu, aby v tichosti pripravoval jeho návštevu Varšavy⁵⁰⁸. Keďže rozhodnutie VK mohlo skutočne padnúť každým dňom (ako to signalizovalo aj vyjadrenie predsedu tohto vrcholného orgánu R. Poincarého pre poľského ministra

---

šefa Wierzbowej žiadal E. Beneša o zákrok v Paríži s cieľom urýchliť rozhodovanie VK), smerovalo do Prahy už v druhej polovici februára upozornenie, že pozícia Varšavy sa nezmenila a naďalej trvá na rozdelení sporného územia podľa rozhodnutia delimitačnej komisie z 25. 9. 1922; AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 104 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí, 15. 2. 1923; AMZV Praha, TD 1923, č. 260 (Maxa), 24. 2., došlo 20.00; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 103-104.

⁵⁰³ Podľa A. Szklarskej-Lohmannowej sa takto malo odzrkadľovať úsilie Poľska posilniť svoju pozíciu vo vzťahu k veľmociam a stať sa tak v konečnom dôsledku nadregionálnym hráčom; AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 148 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 1. 3. 1923, došlo 8.30 (aj: AMZV Praha, TD 1923, č. 272); SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 102; o memelskej otázke podrobne: HEIDEKING, J.: op. cit., s. 113-126.

⁵⁰⁴ Porov. *Zaruski, Marjan* In: RADWAŃSKA-PARYSKA, Z. – PARYSKI, W. H.: op. cit., s. 1392-1394.

⁵⁰⁵ St. Wojciechowski sa stal hlavou poľského štátu po volebnom víťazstve 20. 12. 1922, po tom, ako prvý poľský prezident G. Narutowicz padol už po štyroch dňoch v úrade za obeť atentátnikovi (16. 12.); BRZOZA, Cz. – SOWA, A. L.: op. cit., s. 268-270; WANDY CZ, P. S.: op. cit., s. 269.

⁵⁰⁶ 4. 3. referovalo vyslanectvo o ďalšom diskusnom večere vo Varšave na javorinskú tému; AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 152a – Klub poľskej inteligencie o javorinskej otázke, 4. 3. 1923 (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 40146/23, kart. 128).

⁵⁰⁷ E. Beneš zaujal podobný postoj v rozhovore s K. Baderom 3. 3. Aby naznačil závažnosť sporu pre poľsko-československé vzťahy, prirovnal A. gr. Skrzyński v marcovom rozhovore pre švédске noviny „Sydsvenska Dagbladet“ k nórsko-švédskemu sporu z roku 1905 (t.j. k rozpadu švédsko-nórskeho dualistického štátu); analógia musela vo Švédsku vzbudiť pozornosť, čo bolo pravdepodobne účelom zvolenej formulácie; AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 152 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 2. 3. 1923, došlo 10.00 (aj: AMZV Praha, TD 1923, č. 275); č. 159 – E. Beneš P. Maxovi (telegram), 3. 3. 1923 (koncept); č. 191 – Drobné správy z varšavskej tlače, 12. 3. 1923; ESSEN, A.²: op. cit., s. 117.

⁵⁰⁸ J. Dąbski sa začiatkom marca netajil názorom, že úvahy o návšteve šefa československej diplomacie v metropole nad Vislou, kolujúce už od januára, sú predčasné, kým nebude vyriešený javorinský spor; AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 152a – E. Beneš P. Maxovi (telegram), 2. 3. 1923 (koncept); č. 175 – Poslanec J. Dąbski o poľskej zahraničnej politike, 7. 3. 1923; DEJMEK, J.⁵: op. cit., s. 100; ESSEN, A.²: op. cit., s. 116.

zahraničných vecí, že „urobí všetko (pre to – dopl. PJ), aby otázka Javoriny prestala kalieť pomer česko[slovensko]-poľský“, v tlači kolovali neoverené informácie o tom, že konečný verdikt už padol⁵⁰⁹. Avšak v javorinskej záležitosti sa stále nič nedialo, pozornosť VK sa síce sústredila na problematiku poľských hraníc, no prioritou tu bola otázka východných hraníc Poľska, v tom najmä štátoprávna príslušnosť Východnej Haliče⁵¹⁰.

Nehybnosť javorinského sporu predstavovala aj naďalej živnú pôdu pre diplomatické úvahy. K. Smogorzewski, žurnalista, ktorý neobyčajne triezvo sledoval peripetie celej záležitosti, 7. apríla v „Gazete Warszawskiej“ otvorene konštatoval, že pre vzájomné vzťahy by bolo najlepšie, keby sa verejnosť na oboch stranách tatranskej hranice prestala o Javorinu zaujímať, pretože ani jedna zo sporných strán nie je schopná prezentovať vec nezaujato. Úvahy o tom, že konečné riešenie by mohlo uzrieť svetlo sveta s príspevom Stáleho súdneho dvora medzinárodnej spravodlivosti (SSD) v Haagu, nenašli u K. Smogorzewského príliš priaznivú odozvu – novinár predpokladal, že by šlo o podobnú slepú uličku, akou sa ukázala byť myšlienka tzv. javorinskej komisie⁵¹¹. Neochvejné postoje sporných strán a absencia ohlasovaného verdiktu VK⁵¹² spôsobili patovú situáciu v československo-poľských vzťahoch⁵¹³. V polovici apríla A. gr. Skrzyński neskrýval svoju nevôľu nad panujúcim stavom, keď na stretnutí s P. Maxom vyhlásil, že vzájomný pomer

---

⁵⁰⁹ Prezident Wojciechowski sa vyjadril, že po uspokojivom vybavení javorinskej záležitosti nebude „medzi nami prekážok“; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 45782/23, kart. 128 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí (opis telegramu), 16. 3. 1923; AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 195 – Bohemiká vo varšavskej tlači, 14. 3. 1923; č. 198 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 16. 3. 1923 (došlo 17. 3., 9.00) (aj: AMZV Praha, TD 1923, č. 328)

⁵¹⁰ V tejto súvislosti P. Maxa informoval centrálu o citlivom vnímaní zamietavých postojov (pravdepodobne národno-demokraticky orientovanej) časti českej tlače. Vyslanec označil takýto postup za netaktický, „lebo v týchto dňoch by Poliaci dokázali zabudnúť na Javorinu“. Podobné očakávania sa mohli objaviť aj v Černínskom paláci; AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 240 – riadna politická správa č. 3, 2. 4. 1923; HEIDEKING, J.: op. cit., s. 121; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 102, 105.

⁵¹¹ AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 241 - Bohemiká vo varšavskej tlači. „Gazeta Warszawska“ o javorinskej otázke. „Kurjer Warszawski“ o pomere česko-poľskom, 8. 4. 1923.

⁵¹² Pod ktorú sa podľa „Rzeczpospolitej“ mal premietnuť stav poľsko-litovských vyjednávaní o vilenskej otázke (Varšava navrhovala, aby bol Litve ponechaný baltický prístav Memel/Klajpeda, nominálne pod kontrolou Dohody, no po 15. 1. obsadený litovskými jednotkami, výmenou za rezignáciu na Vilno; Kaunas, prirodzene, kategoricky odmietol), ale aj obava pred dôsledkami oslabenia vnútropolitického postavenia E. Beneša pre stabilitu stredoeurópskeho regiónu; AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 274 – „Rzeczpospolita“ o javorinskej otázke, 14. 4. 1923 (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 66489/23, kart. 128); SENN, E. A.: op. cit., s. 110-120.

⁵¹³ Nevieme, či sa Zamini pokúšalo vytvoriť na VK nátlak, aby v dohľadnej dobe prišla so svojím verdiktom. V každom prípade podobný krok podnikol poľský parížsky vyslanec M. gr. Zamoyski, keď sa 30. 3. obrátil na VK nôtou, v ktorej túto inštitúciu vyzval k rýchlemu konaniu s poukazom na existenciu kompetentného rozhodnutia toho času nefunkčnej delimitačnej komisie, ktoré urgovala sama VK, ako aj na prísľub, ktorý VK dala sporným stranám v nôte z 13. 11. 1922 (dokument 13. 4. uverejnil „Kurjer Poranny“); AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 63963/23, kart. 128 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí (opis telegramu), 13. 4. 1923 (aj: AMZV Praha, TD 1923, č. 446); AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 272 – Varšavská tlač zo dňa 12.-13. apríla o javorinskej otázke, 13. 4. 1923; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 105.

„ocitol sa dnes na mŕtvom bode“. Podľa poľského zahraničného ministra sa v Paríži údajne s nepochopením dívali na rezolútny odpor E. Beneša proti rozhodnutiu delimitačnej komisie z 25. septembra 1922, keď práve šéf Černínskeho paláca platil za popredného priaznivca legálneho postupu v medzinárodnej politike. Vyslanec Maxa partnera upozornil, že tu ide práve o dôslednosť, s ktorou jeho nadriadený trvá na dodržaní princípov medzinárodného práva, keď trvá na rešpektovaní československého právneho názoru⁵¹⁴.

Za tohto stavu sa javorinská otázka stala opäť predmetom debaty vo varšavskom Sejme. (24. apríla) Iniciátorom bol vicemarsálek St. Osiecki, keď spomenul „daňovú kauzu“ kniežata v. Hohenlohe-Oehringen a požadoval, aby vláda v tejto veci rázne zakročila v Paríži. Keď rečník následne zdôraznil, že nemá dojem, že by sa VK (napriek prísľubu) chystala spor rozriešiť v dohľadnej dobe, nálada v auditóriu vygradovala a návrh rezolúcie, ktorá žiadala vládu o čo najpružnejšiu intervenciu, bol prijatý jednohlasne⁵¹⁵. Keď sa P. Maxa na druhý deň obrátil na poľského ministra zahraničných vecí so žiadosťou o začatie technických rokovaní na javorinskú tému, dostal, pochopiteľne, zamietavú odpoveď⁵¹⁶. Ak nálady v Sejme, usilovne dopĺňané špekuláciami tlače⁵¹⁷,

---

⁵¹⁴ P. Maxa hodnotil výrok A. gr. Skrzynského ako prejav sklamaní, ratifikácia československo-poľskej politickej dohody zo 6. 11. 1921, ku ktorej by bolo možné pristúpiť po dosiahnutí uspokojivého výsledku v javorinskom spore, by predstavovala nesporné aktívum na politickom osobnom účte. Na nepochopenie odporu E. Beneša voči ostatným krokom VK československý titulár narážal aj v nasledujúcom období; AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 271 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 13. 4. 1923 (došlo 14. 4., 10.00) (aj: AMZV Praha, TD 1923, č. 446); č. 346 – Vnútoraná a zahraničná situácia. Rôzne politické správy z Poľska, 24. 5. 1923.

⁵¹⁵ Búrlivú atmosféru vystihuje komentár „Kurjera Poľského“: „Javorina je krvavou ranou nášho národného cítenia (zvýr. PJ). Pán Beneš sa s ňou príliš dlho zahráva“. Podobne právny historik prof. St. Kutrzeba prišiel s tézou, že Javorina je „skúšobným kameňom“ poľskej zahraničnej politiky (uvedenú atmosféru vystihuje formulácia dr. V. Vochoča, ktorou uvádza svoju „právnu úvahu“ na javorinskú tému: „Spor o Javorinu už dávno svojím významom a následkami zatlačil do pozadia svoj vecný základ“, keď sa stal „takmer predpoklad[om] celého politického pomeru našej a poľskej republiky, podmienk[ou] užších stykov týchto slovanských susedov“; tento nevídaný rozmer javorinského problému šéfa československej diplomacie významne dráždil). E. Beneš rozposlal československým zastupiteľským úradom v európskych metropolách cirkulár, v ktorom pre informáciu tamajších titulárov uviedol, že ČSR „bola pôvodne naklonená výmene území“, no s ohľadom na odpor ČSND k realizácii poľského návrhu nedošlo; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 65508/23, kart. 128 – poznámka *pro domo*; AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 293 – Súrny návrh o Javorine vo varšavskom sneme [zo] dňa 23. 4., 24. 4. 1923 (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 65508/23, kart. 128); DEJMEK, J.¹ (ed.): *Edvard Beneš – Cirkulární telegramy 1920-1935*. Společnost Edvarda Beneše, Praha 2002, dok. 56, s. 65-66; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 352; GASIOROWSKI, Z. J.²: op. cit., s. 478, 479, 483; ŘÍČKOVÁ, P.: op. cit., s. 98; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 106, 107; VOCHOČ, V.¹: op. cit., s. 793; WANDYCZ, P. S.: op. cit., s. 277, 278.

⁵¹⁶ AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 296 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 25. 4. 1923, došlo 9.00 (aj: AMZV Praha, TD 1923, č. 489).

⁵¹⁷ Koncom mesiaca prinášali varšavské denníky rozporuplné a očividne nepotvrdené správy o konečnom verdikte z Paríža (zároveň 28. 4. „Kurjer Poľský“ a „Rzeczpospolita“ uverejnili nótu VK z 13. 11. 1922, ktorú, ako upozornil „Robotnik“, československá tlač nepublikovala – aj ďalšie poľské denníky pražskej žurnalistike vyčítali, že nereflektuje dokumenty neskoršie od 6. 12. 1921). Zaujme najmä temperamentné tvrdenie zo stránok „Kurjera Lwowského“ (30. 4.), podľa ktorého strategická situácia v oblasti Vysokých Tatier, keď kontrola tatranských prechodov zostáva ČSR, „vzbudzuje podozrenie,

ovplyvňovali postoj A. gr. Skrzyńského v tom zmysle, že sa rozhodol s javorinským problémom príliš nehýbať, pomery v pražskej Poslaneckej snemovne vyvíjali (predovšetkým prostredníctvom národno-demokratických poslancov)⁵¹⁸ na E. Beneša rovnako nepríjemný nátlak, ktorý mu bránil presadiť – a to bez ohľadu na tak často akcentovanú prestíž – kompromisnú dohodu s poľskou stranou⁵¹⁹. Naopak, na návrh plk. J. Špačka sa zahranično-politický výbor uzniesol, že vytvorí špeciálnu komisiu a tú vyšle do Tatier, aby sa zoznámila so situáciou na mieste samom⁵²⁰. Hoci sa týmto aktom podarilo časti poslancov prevziať iniciatívu ohľadne Javoriny, za čím sa nepochybne skrývali opozičné nálady voči šéfovi československej zahraničnej politiky⁵²¹ (javorinský spor sa takto po prvýkrát stal predmetom exkluzívne parlamentnej aktivity, na ktorú mohlo mať Zamini iba minimálny dosah), nám známy archívny materiál neosvetľuje, či v tomto prípade došlo aj k reálnym skutkom, napríklad k prieskumnej ceste na Javorinu.

že Česi chcú ovládnuť územie novotargské, *odveký to predmet svojich túžob* (zvýr. PJ) a bránu vedúcu k celému Malopoľsku“; máme tu zrejme do činenia s dozvukom haličských obáv z rokov 1918-1919, že pri vhodnej príležitosti sa na scéne môže objaviť protipoľská československo-ukrajinská spolupráca; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 73576/23, kart. 128 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí (opis telegramu), 28. 4. 1923; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 74386/23, kart. 128 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí (opis telegramu), 30. 4. 1923; AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 306 – Varšavské noviny o javorinskej otázke, 28. 4. 1923 (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 74108/23, kart. 128); č. 211 – Hlasy poľskej tlače o javorinskej otázke, 30. 4. 1923 (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 77785/23, kart. 128).

⁵¹⁸ Zatiaľ čo agrármici začali nahlas uvažovať, či napokon nepristúpiť na navrhovaný transfer Javoriny za Kacvín a Nedecu; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 106.

⁵¹⁹ O tom, akú podobu mal nadobudnúť predpokladaný kompromis, nemáme do dnešného dňa bližšie informácie. Keďže však československá strana pokladala spor za právne uzavretý na základe rezolúcie VK zo 6. 11. 1921 (a teda Javorinu za súčasť ČSR) a túto skutočnosť vehementne zdôrazňovala ako základný kameň odporu proti rozhodnutiu delimitačnej komisie z 25. 9. 1922, sotva možno predpokladať, že by šéf Černínskeho paláca pomýšľal na rozdelenie sporného územia; reálne môžeme očakávať, že E. Beneš uvažoval o koncesiách pre poľský turistický ruch (podobne ako tomu bolo už v čase rozhovorov s E. Piltzom v júli 1922) v rámci špecifického režimu pre malý pohraničný styk. Tomu nasvedčuje aj správa „Robotníka“ z 28. 4. Zmierlivý tón zaznel aj na stránkach „Prager Presse“ (29. 4.), hoci anonymný autor nezabudol podotknúť, že „Poliaci dostali nás a VK do nemožnej a neznesiteľnej situácie svojím volaním po súcite (*Mitleid der Ledidenschaft*), ktorý sa rozlieha po celej Európe“, preto republika nemôže ustúpiť pred „diplomatickým násilím“ zo strany Varšavy. Poľská strana reagovala na konciliantné signály z Prahy oznamom, že v prípade pristúpenia na delimitáciu na základe rozhodnutia delimitačnej komisie z 25. 9. 1924 Varšava ponecháva ako kompenzáciu ČSR obce Kacvín a Nedecu; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 91612/23, kart. 128A – „Prager Presse“, 29. 4. 1923; AMZV Praha, Kabinet (věcné), č.j. 75781/23, kart. 14 – komuniké Poľského vyslanectva, 27. 4. 1923; AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 306 – Varšavské noviny o javorinskej otázke, 28. 4. 1923; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 106-107.

⁵²⁰ Poslanecká komisia navštívila Javorinu v druhej polovici mája, ako o tom obširne informovala národno-demokratická tlač „Prítomní poslanci cítili,“ dočítame sa v „Národných listoch“ (29. 5.), „že tu nejde o nejakú stranícku intrigu proti ministrovi zahraničných vecí, (...), ale o vážnu povinnosť uchovať to, čo sme prijali, budúcim (generáciám – dopl. PJ)“; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 98588/23, kart. 128A – „Národní listy“, 29. 5. 1923, resp. 3. 6. 1923; AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 301 – Varšavská tlač o vyhlásení ministra dr. Beneša v zahraničnom výbore pražského snemu, 25. 4. 1923.

⁵²¹ „Večerní národní listy“ 30. 4. rozhorčene konštatovali, že hranice ČSR mohli už dávno nadobudnúť svoju definitívnu podobu, keby sa sledovala iná (t.j. ostrejšia) zahranično-politická línia; NAČR Praha, MZV-VA, k. 1793 – „Večerní národní listy“, 30. 4. 1923.

Olej do ohňa prilialo začiatkom mája aj poľské vyslanectvo, keď nótou protestovalo proti údajnému bráneniu v prechode neustálenej československo-poľskej hranice na Spiši poľskými štátnymi príslušníkmi, konkrétne obyvateľmi obce Jurgov, ktorého sa mali dopúšťať československé pohraničné orgány pod pretextom propoľskej agitácie počas plebiscitného obdobia. Československé úrady sa s vyšetrení sťažnosti nijako neponáhľali, na čo vyslanectvo reagovalo žiadosťou o urgenciu; finálne vyjadrenie odoslalo bratislavské MPS až 10. septembra – podľa výsledkov vyšetrovania nebol prechod hranice umožnený tým poľským štátnym príslušníkom, ktorí sa preukázali neplatnými, resp. falošnými priepustkami⁵²². Celý incident nemal síce najmenší vplyv na vývoj javorinského sporu, demonštroval však rozhodný postoj poľskej strany využiť rôznorodé núkajúce sa možnosti na vytváranie diplomatického nátlaku. V čase, keď sa v Prahe i vo Varšave chystali na návštevu maršála Focha, vyznievali drobné šarvátky a obvinenia obzvlášť nepriaznivo.

Fakt, že z Paríža stále neprichádzal očakávaný verdikt VK⁵²³, neznamenal, že by sa československo-poľské vzťahy, v ktorých javorinský spor zaujímal neprehliadnuteľné miesto, ocitli mimo zorného uhlu francúzskych politických špičiek. Naopak, počas prebiehajúcej *ruhrskej krízy* v metropole nad Seinou citlivo vnímali disonancie vo vlastnom aliančnom systéme. Preto maršál F. Foch, ktorý v prvej polovici mája navštívil najprv Varšavu a potom Prahu, musel popri vojenských otázkach naraziť aj na javorinský problém⁵²⁴. To si uvedomovalo aj MSZ, ktoré – podľa tvrdenia P. Maxu – posunulo prezidentovi Wojciechowskému konvolut dokumentov naznačujúcich, že vo vzájomných vzťahoch s južným susedom ťahá Varšava za kratší koniec⁵²⁵. Na ďalšom stretnutí, tentokrát 18. mája sa poľský prezident vyjadril, že nechápe, prečo československá strana „trvá na formalitách“, keď rozhrančením javorinského katastra na základe rozhodnutia

---

⁵²² AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 78812/23, kart. 129 – Vyslanectvo Poľskej republiky Ministerstvu zahraničných vecí, 2. 5. 1923; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 120522/23, kart. 129 – Vyslanectvo Poľskej republiky Ministerstvu zahraničných vecí, 10. 7. 1923; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 133544/23, kart. 129 – Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska Ministerstvu zahraničných vecí, 31. 7. 1923; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 157528/23, kart. 129 – Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska Ministerstvu zahraničných vecí, 10. 9. 1923.

⁵²³ Poľská vláda začiatkom mája opätovne urgovala celú záležitosť v Paríži, Londýne a v Ríme; AMZV Praha, TD 1923, č. 534 (Krno), došlo 5. 5., 21.00.

⁵²⁴ DEJMEK, J.²: op. cit., s. 352-353; ESSEN, A.¹: op. cit., s. 94; GASIOROWSKI, Z. J.²: op. cit., s. 479; HEIDEKING, J.: op. cit., s. 141; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 173; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 53; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 107; WANDYCZ, P. S.: op. cit., s. 278-280; ŘÍČKOVÁ, P.: op. cit., s. 101-102; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 497.

⁵²⁵ Navonok zastával A. gr. Skrzyński pevné predvedčenie, že z právneho hľadiska neexistuje dôvod, z ktorého by VK mala prisúdiť Javorinu ČSR (ako sa vyjadril v Sejme 15. 5.); AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 326 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 9. 5. 1923 (došlo 10. 5., 13.00) (aj: AMZV Praha, TD 1923, č. 558); SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 107.

delimitačnej komisie z 25. septembra 1922 „ by sa poľahky dal odstrániť celý spor“. Vyslanec Maxa poľskej hlave štátu následne vyložil, že z pohľadu Československa je nemožné „ pripustiť zmenu“ mierových zmlúv a od nich odvodených právnych aktov, t.j. aj rozhodnutí VK, „ tvoriacich právne základy našich štátov bez nášho súhlasu“; naznačil pritom, aké ďalekosiahle dopady by mohlo mať opačné stanovisko pre pomer poľsko-nemecký – táto poznámka sa, pochopiteľne, nemohla minúť účinkom⁵²⁶.

Poľské zahranično-politické špičky nepochybne považovali návštevu maršála Focha za úspech. Kým sa niekdajší vrchný veliteľ dohodových ozbrojených síl zdržiaval u južného suseda, panovali podľa úsudku Wierzbowej vhodné podmienky na využitie priaznivého dojmu, ktorý si maršál odniesol z Poľska pre priaznivý posun v javorinskom spore. Minister zahraničných vecí A. gr. Skrzyński mal 16. mája, krátko pomaršálovom odchode do Prahy, v Sejme obsiahle expozé na javorinskú tému. Rečník potvrdil rešpekt poľskej vlády voči rozhodnutiu VK z 28. júla 1920, no keďže v tomto akte „ nebolo o Javorine ani zmienky“, nie je možné vychádzať z toho, že o štátoprávnej príslušnosti obce padlo rozhodnutie na jeho základe (podpisom dodatku B k bilaterálnej politicej dohode zo 6. novembra 1921 „ pán Beneš uznal (...), že otázka Javoriny je sporom“). A. gr. Skrzyński vyložil prítomným poslancom rozhodnutie VK z 2. decembra 1921, na ktoré sa konsekventne odvolával československý právny názor, tak, že ono v prípade nedohody sporných strán ustanovuje návrat rozhraničenia na Spiši do stavu z 28. júla 1920; tým pádom je otázka Javoriny stále otvorená, pretože východiskový právny akt túto obec nespomínal, a teda sa jej ani netýkal; ak by tomu tak nebolo, „ prečo potom o šesť mesiacov neskôr pán Beneš podpísal dohodu s poľskou vládou, kde potvrdil, že otázka je nevyriešená a sporná?“ pýtal sa A. gr. Skrzyński. V prejave zaznela zásadná zmena poľského kurzu voči Javorine: šéf poľskej zahraničnej politiky zdôraznil, že Varšave v spore nejde o vlastnú pretíž, ale o „ prestíž VK“. Po pompéznej návšteve, počas ktorej bol maršál F. Foch ako prvý a jediný zahraničný vojvodca vyznamenaný poľskou maršálskou palicou (tú mu slávnostne odovzdal jediný poľský maršál J. Piłsudski), putoval do Paríža ďalší signál o blízkom poľsko-francúzskom pomere. Šlo o šikovný diplomatický manéver, o pokus vmanévrovať E. Beneša (v očiach veľmocenských decidentov) do pozície renegáta a oslabiť tak jeho osobný medzinárodno-politický kredit (na ktorom v zásadnej miere spočíval kredit celého Československa). Aby poslucháčom nezostala v tomto smere ani tá najmenšia pochybnosť, rečník charakterizoval javorinský spor v jeho momentálnom štádiu

---

⁵²⁶ AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 337 – mimoriadna politická správa č. 6, 18. 5. 1923.

ako „ proces medzi autoritou VK a pána Beneša“. Poslanecké plénum ministra zahraničných vecí podporilo a v rezolúcii sformulovanej vicemarsálkom St. Osieckým vyzvalo vládu „ k bezohľadnej obrane (poľského stanoviska – dopl. PJ) a [k] definitívnemu vybaveniu tejto (t.j. javorinskej – pozn. PJ) otázky na pôde VK“⁵²⁷.

Bojová nálada vo varšavskom parlamente sa opäť raz presunula aj na verejnosť. 23. mája usporiadal Zväz poľských spolkov (zo správy sa nedá určiť, či šlo o ZPZS alebo nie) protestný tábor vo Varšave, na ktorom sa podľa hlásenia československého vyslanectva zúčastnilo asi 1 500 protestujúcich. Hlavný referát národno-demokratického poslanca M. Kozłowského bol „ vcelku vecný a neobsahoval zbytočné útoky“ voči Československu (práve naopak, rečník vyzdvihol „ omnoho väčšiu pohyblivosť“ československej diplomacie v javorinskej otázke, ba dokonca konštatoval, že „ česká strana má tiež isté nepopierateľné práva na Javorinu, pretože bez nich by sa nemohla tak vytrvalo a húževnato domáhať“ tejto obce), vychádzal však z redpokladu, že poľské práva v spore sú väčšie než československé. Po M. Kozłowskom vystúpil s príspevkom dr. M. Orłowicz, ktorý vyjadril uspokojenie nad narastajúcim záujmom varšavskej verejnosti o Javorinu. Prítomný vicemarsálek Sejmu St. Osiecki sa pochvalne vyjadril na adresu tragicky zosnulého G. Narutowicza, keď spomenul, že až on ako minister zahraničných vecí začal s problémom rázne narábať, v dôsledku čoho odvolal E. Piltza z Prahy⁵²⁸.

O pár dní neskôr odpovedali československí národní demokrati na mítingami v Spišskej Novej Vsi (26. mája) a v Košiciach (27. mája) v snahe demonštrovať rezolútny postoj východoslovenskej verejnosti v javorinskej otázke. Hlavný rečník, poslanec dr. M. Ivánka, predniesol pred prítomnými obavu, že prípadný ústupok československej strany by mal za následok nové poľské územné požiadavky⁵²⁹.

28. mája 1923 sa vo vedení Wierzbowej udiala ďalšia personálna zmena – v súvislosti s nástupom druhého kabinetu ľudoveckého politika W. Witosa

---

⁵²⁷ V súvislosti s rečou poľského zahraničného ministra „Večerní české slovo“ (17. 5.) uviedlo, že expozé o javorinskom probléme mal aj v Dolnej snemovni britského parlamentu aj minister zahraničných vecí Jeho Veličenstva G. N. Curzon. Správa spôsobila na Zamini rozruch, na londýnske vyslanectvo putovala žiadosť o bližšie informácie: Hoci reakciu londýnskeho vyslanectva sa nám nepodarilo nájsť, zo skoršieho telegramu z 11. 5., v ktorom vyslanec Mastný referuje o včerajšej večeri so sirom E. Croweom, dáva tušiť, že Foreign Office odporúčala Prahe podriaďiť sa verdiktu VK (v tomto zmysle sa o nej v Sejme pochvalne vyjadril premiér gen. Sikorski); AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 93131/23, kart. 128A – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí, 16. 5. 1923 (*dtto*: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 87150/23, kart. 128A (17. 5. 1923)); AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 91509/23, kart. 128A – „Večerní české slovo“, 17. 5. 1923; Ministerstvo zahraničných vecí Vyslanectvu v Londýne (koncept telegramu), 28. 5. 1923; AMZV Praha, TD 1923, č. 571 (Mastný), 11. 5. 1923 (došlo 12. 5., 9.00); č. 622 (Maxa), 27. 5. (došlo 28. 5., 9.00); ŘÍČKOVÁ, P.: op. cit., s. 98.

⁵²⁸ AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 93913/23, kart. 128 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí, 24. 5. 1923

⁵²⁹ AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 93133/23, kart. 128A – „Národní listy“, 28. 5. 1923.

A. gr. Skrzyńského na poste ministra zahraničných vecí vystriedal M. Seyda. Nový šéf Wierzbowej, ktorý na toto exponované miesto prišiel – v rozpore s dovtedajšou varšavskou praxou – z parlamentu, a nie zo zahraničnej služby, odporučil pri audiencii diplomatického zboru 2. júna P. Maxovi, aby sa Československo v javorinskom spore nechalo „znásilniť VK“. Napriek spektakulárnej formulácii bol M. Seyda optimisticky presvedčený, že východisko z patovej situácie sa napokon (v Paríži?) nájde⁵³⁰. O tom, že aj nový šéf poľskej diplomacie deklaroval ústredné postavenie československo-poľských vzťahov v rámci svojho programu, svedčí fakt, že v cirkulári pre poľské diplomatické zastúpenia zo začiatku júna označil bilaterálnu dohodu s Prahou (resp. ratifikáciu politickej dohody z 6. novembra 1921) za prioritu. Podľa správy P. Maxu mali aj personálne zmeny na MSZ potvrdiť pročeskoslovenský kurz nového ministra⁵³¹.

7. júna E. Beneš telegraficky zaslal varšavskému titulárovi obširne vyjadrenie o momentálnom stave a perspektívach javorinského sporu. Československý minister zahraničných vecí žiadal svojho poľského kolegu o opatrný postup, v prípade verdiktu VK nepriaznivého pre Československo deklaroval pripravenosť postúpiť javorinský spor SSD v Haagu. „Snáď bude potrebný krátke obdobie klúdu,“ písal E. Beneš, „aby sme spoločne uvažovali o možných východiskách a potom rozhodli o ďalšom postupe. *Upozornite, že ak nechcú vec doviest' do úplne neriešiteľného stavu, že je treba byť absolútne opatrný (zvýr. PJ)*“. Šéf Černínskeho paláca dal v telegrame priechod svojim uvahám, či by veci neprospelo, keby sa ocitla na SSD ešte pred vynesením rozhodnutia VK, aby sa uľahčilo všetkým zúčastneným stranám (no v prvom rade VK). „Zatiaľ je to iba nápad,“ komentoval E. Beneš. Ďalej podotkol, že tento postup by zbavil M. Seydu zodpovednosti za výsledok javorinského sporu. P. Maxa dostal inštrukciu, aby nezáväzne sondoval priechodnosť haagskej alternatívy (pričom mal zdôrazniť, že pražský parlament rovnako ako Sejm odmietne akceptovať nevýhodný výrok VK)⁵³². Na scéne sa tak po dlhých mesiacoch objavila iniciatíva, ktorá vzbudzovala nádej, že vlečúci sa spor, zaťažujúci široké spektrum vzťahov medzi Prahou a Varšavou už vyše dvoch rokov, sa predsa len pohne smerom k vyriešeniu. Optimistický výhľad potvrdzovala aj programová reč M. Seydu pred zahranično-politickým výborom Senátu, kde minister za jednu zo svojich

---

⁵³⁰ AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 365 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 3. 6. 1923, došlo 9.00 (aj: AMZV Praha, TD 1923, č. 647); SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 108.

⁵³¹ AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 371 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 7. 6. 1923, došlo 9.00 (aj: AMZV Praha, TD 1923, č. 661); WANDY CZ, P. S.: op. cit., s. 282-283.

⁵³² AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 372 – E. Beneš P. Maxovi (koncept telegramu), 7. 6. 1923; HEIDEKING, J.: op. cit., s. 141.

priorít označil konkrétne likvidáciu javorinského sporu (na platforme VK)⁵³³. Prejav čerstvého šéfa Wierzbowej sa v Prahe nestretol s pochopením⁵³⁴. Aj E. Beneš ho považoval za prenáhlený, v prísnom protiklade k opatrnému postupu, ktorý odporúčal (a preto aj P. Maxa mal naďalej vystupovať nanajvýš zdržanlivo). Vyslanec mal M. Seydovi zopakovať, že myšlienka o posunutí sporu SSD v Haagu je osobný nápad československého zahraničného ministra. E. Beneš predpokladal, že jeho uverejnenie spôsobí búrku nevôle v radoch národných demokratov⁵³⁵, no do Varšavy napriek tomu odkázal, že je „rozhodnutý ísť až nadoraz“, sám čaká iba na súhlas z Poľska⁵³⁶. O sedem dní neskôr šéf Černínskeho paláca jasne ukázal, kam až je – v nevyhnutnom prípade – ochotný zájsť: P. Maxa dostal za úlohu prostredníctvom E. Piltza zistiť, či by bolo možné realizovať územný transfer časti javorinského katastra za časti obcí Kacvín a Nedeca,

---

⁵³³ AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 376 – Expozé ministra M. Seydu v zahraničnom výbore poľského Senátu o zahraničnej politike Poľska, 9. 6. 1923; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 108.

⁵³⁴ P. Maxa referoval o pobúrení E. Piltza, že ho minister obišiel pri koncipovni expoé (pravdepodobne podľahol tlaku krakovských konzervatívnych kruhov), ktoré zanechalo nedobry dojem aj medzi zástupcami varšavského diplomatického zboru. Bývalý pražský vyslanec sonoval u M. Seydu pôdu pre prípadné stretnutie zahraničných ministrov a prišiel s pozitívnym zistením. „Sympatick[é]“ prijatie haagskej iniciatívy napnilo vyslanca Maxu optimizmom; AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 379 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 11. 6. 1923, došlo 9.00 (aj: AMZV Praha, TD 1923, č. 679); SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 108-109.

⁵³⁵ Polemiku s národnými demokratmi v tlači rozptal aj prof. J. Bidlo, historik tešiaci sa v Poľsku neobyčajne vysokému renomé (pripomeňme, že jeho meno sa z poľskej strany skloňovalo v súvislosti s kreovaním československej delegácie pri javorinskej komisii). Javorinu nazval „malý[m] vredík[om]“, ktorý „istý pán poslanec (t.j. plk. J. Špaček – pozn. PJ) neopatrne rozškrabal“, čím na oboch stranách hranice „vyvolal horúčku“, ktorá má priam katastrofálny dopad na kvalitu československo-poľských vzťahov, na čo doplaca namä priemysel. „[S]nažil som sa (v Poľsku – dopl. PJ) obhajovať naše stanovisko,“ písal prof. Bidlo na stránkach „Tribuny“, „no musel som sám sebe povedať, že veľká časť viny je na našej strane“: Historik sa tak postavil na stranu krakovského právnika prof. St. Kutrzebu, ktorý napísal: „Celá otázka Javoriny, to nie je nejaký obchod, ktorý Poľsko chce urobiť, ale otázka citov a skúška dobrej vôle Čechov“. Odpoveď sa objavila na stránkach „Národných politiky“ už o päť dní neskôr. „Je to teda zaujímavý zjav u našich susedov“, dočítame sa v príspevku St. Nicolaua, „že všetci žiadajú o úpravy hraníc, a to samozrejme vo svoj prospech (zvýr. v orig.). O kompenzácií tu niet ani zmienky, nanajvýš ak slová o láske (...)“: Celú diskusiu pozorne sledovala poľská tlač, „Kurjer Warszawski“ dokonca 2. 7. uverejnil článok prof. J. Bidla, „Kurjer Polski“ privítal, že nie celá vláda sa stotožňuje s pohľadom ČSND. Do diskusie sa zspojil aj Černínský palác, a to článkom dr. V. Vochoča v druhom júnovom čísle „Zahranicnej politiky“. Po rekapitulácii základných právnych postulátov československej diplomacie umiestnil autor do druhej časti príspevku kritiku niektrých verejne prijímaných predpokladov o javorinskom probléme. V polemike s národno-demokratickým poslancom A. Hajnom právník Zamini otvorene konštatuje, že Poľsko „bolo plne oprávnené túto žiadosť (t.j. žiadosť na úpravu československo-poľskej hranice na Spiši, znamenajúcu zisk Javoriny – pozn. PJ) predniesť“, dokonca „bolo – rovnako ako zástupca nášho štátu – priamo vyzvané predsedom (delimitačnej – dopl. PJ) komisie (pplk. R. Ufflerom – dopl. PJ), aby predložilo svoj návrh na úpravu hranice na Spiši“ (kritike však neušli ani niektoré inštrumentálne formulácie prof. V. Dvorského, muža č. 2 československej delegácie pri delimitačnej komisii); AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 110743/23, kart. 128A – „Tribuna“, 17. 6. 1923; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 110743/23, kart. 128A – „Národní politika“, 22. 6. 1923; AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 428 – Bohemiká vo varšavskej tlači, 3. 7. 1923; č. 448 - Bohemiká vo varšavskej tlači, 9. 7. 1923; GASIOROWSKI, Z. J.²: op. cit., s. 485; NOWAK-KIEŁBIKOWA, M.¹: op. cit., 198; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 109; VOCHOČ, V.¹: op. cit., s. 797-801; WANDY CZ, P. S.: op. cit., s. 285.

⁵³⁶ AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 378 – E. Beneš P. Maxovi (koncept telegramu), 11. 6. 1923.

pričom Javorina by bola rozdelená tak, že delimitačná čiara by prebiehala bezprostredne južne od obce, ktorá by zostala na poľskej strane. Aby uvedená možnosť zostala v nezáväznej podobe, navrhol E. Beneš vyslancovi, aby tento nápad uviedol „ako svoju myšlienku“ – šlo skôr o rekognoskáciu terénu s úmyslom získať čo najlepšie informačné zázemie pre eventuálne diplomatické manévry v Paríži. „Možnože keby ste (Poliakom – dopl. PJ) ukázal, že v žiadnom prípade a nikdy, ani keby to konferencia rozhodla proti nám, by sme neprijali vertikálne rozdelenie, žeby sa tejto eventuality chytili ako východiska“⁵³⁷.

Ako vidno, začiatkom leta 1923 bol E. Beneš pevne rozhodnutý zmiest' javorinský spor z rokovacieho stola, pričom sa nevyhýbal ani úvahám, ktoré do značnej miery podkopávali oficiálny československý právny názor o tom, že spor je už uzavretý podľa rozhodnutia VK z 2. decembra 1921. Navrhovaná delimitácia brala do úvahy mienku Hlavného štábu o strategickej dôležitosti Javoriny, čím mohlo v parlamentnej aréne dôjsť k otupeniu očakávaných námietok ČSND. Zároveň by sa poľská strana dočkala vytúženého ústupku, symbolizujúceho dobrú vôľu Prahy. Hoci z úst P. Maxu nepadli žiadne záväzné vyjadrenia, vo Varšave situáciu pochopili a vo vzduchu viseli parížske stretnutia Beneš – Zamoyski, resp. Beneš – Skirmunt (niekdajší minister zahraničných vecí zastupoval svoju krajinu v Londýne). Československý minister zahraničných vecí trval na tom, že skôr, ako vycestuje do Paríža, chce naisto vedieť, či je poľská strana ochotná prijať návrh horizontálnej delimitácie, alebo naďalej zastávajú názor, že spor rozhodne VK. P. Maxa dostal inštrukciu, aby dal jasne najavo, že v prípade, že VK potvrdí problematické rozhraničenie delimitačnou komisiou, „radšej dáme prednosť konfliktu a pôjdeme do dôsledkov“⁵³⁸. Po tom, ako M. Seyda 20. júna v Sejme zopakoval, že východiskom pre riešenie javorinského sporu zostáva pre poľskú stranu verdikt delimitačnej komisie

---

⁵³⁷ Záverom si E. Beneš vyžiadal stanovisko Varšavy k haagskej iniciatíve. Môžeme usudzovať (potvrďuje to aj zaradenie telegramu do zložky), že do centrály ešte nedorazila správa P. Maxu zo 14. 6., v ktorej titulár hlásil, že M. Seyda „nechce o Haagu ani počuť“, pretože nevidí možnosť presadiť tento postup v Sejme (podobne 21. 6. zaujal M. Seyda ostro zamietavé stanovisko, myšlienku horizontálnej delimitácie Javoriny ale poľský zahraničný minister – aspoň predbežne – nezavrhol). Vyslanec skutočne predstavil haagske riešenie ako vlastný nápad, ako o tom referoval 17. 6.; AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 381 – E. Beneš P. Maxovi (koncept telegramu), 18. 6. 1923; č. 383 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí, 15. 6. 1923, došlo 9.00 (aj: AMZV Praha, TD 1923, č. 701); č. 387 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí, 17. 6. 1923, došlo 20.30 (aj: AMZV Praha, TD 1923, č. 720); č. 388 – E. Beneš P. Maxovi (koncept telegramu), 18. 6. 1923; AMZV Praha, TD 1923, č. 743 (Maxa), 21. 6. (došlo 22. 6., 9.00); SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 109.

⁵³⁸ AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 383 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí, 15. 6. 1923, došlo 9.00; č. 386 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí, 17. 6. 1923, došlo 19.00; č. 391 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí, 20. 6. 1923, došlo 8.00 (aj: AMZV Praha, TD 1923, č. 730); č. 392 – E. Beneš P. Maxovi (koncept telegramu), 20. 6. 1923; č. 404 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí, 24. 6. 1923, došlo 9.45 (aj: AMZV Praha, TD 1923, č. 751); AMZV Praha, TD 1923, č. 783 (Maxa), 30. 6. (došlo 1. 7., 10.00).

z 25. septembra 1922, sa možnosť eskalácie vôbec nezdala nepravdepodobnou⁵³⁹. P. Maxa následne informoval: „Myšlienku haagského tribunálu (M. Seyda – dopl. PJ) zásadne odmieta“ s poukazom na rezolúciu Sejmu z 16. mája, no k propozícii horizontálneho rozdelenia Javoriny sa nepostavil *a priori* záporne, hoci podotkol, že oficiálne aj naďalej zastáva stanovisko prezentované v Sejme (ktoré potvrdil P. Maxovi aj o dva dni neskôr)⁵⁴⁰.

Znepokojivá správa prišla do Prahy 30. júna z Londýna. Tamojší titulár V. Mastný podnikol v uplynulom polroku niekoľko intervencií na Foreign Office (vrátane zaslania obsiahleho memoranda o československej pozícii voči nóte VK z 13. novembra 1922 v druhej polovici marca), no tie nepriniesli priaznivý výsledok – britská zahraničná politika naďalej zastávala názor, že javorinská otázka nie je ešte vyriešená. V priloženom memorande stojí, že vláda Jeho Veličenstva súhlasí s nótou VK z 13. novembra 1922 a vo veci ďalšieho postupu plne dôveruje svojmu zástupcovi vo VK. Istý náznak optimizmu mohla snáď vyvolať správa, že pražský vyslanec sir G. Clerk oboznámil centrálu s argumentmi československej strany, ktorá ich posunula britskému delegátovi vo VK⁵⁴¹. Podobne P. Maxa sadotkol javorinského problému v rozhovore s tamojším francúzskym vyslancom H. de Panafieu. Ten, na rozdiel od londýnskej zahranično-

---

⁵³⁹ AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 383 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí, 21. 6. 1923, bez detailov; č. 399 – Expozé ministra M. Seydu v zahraničnom výbore varšavského Sejmu, 22. 6. 1923; č. 407 – Expozé ministra dr. Seydu o zahraničnej politike prednesené dňa 20. júna 1923, 23. 6. 1923; ESSEN, A.²: op. cit., s. 125; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 109.

⁵⁴⁰ Trochu vzruchu spôsobilo tvrdenie M. Seydu, podľa ktorého mal E. Beneš v Prahe prisľúbiť maršálovi Fochovi, že v trojtýždňovej lehote predloží návrh riešenia sporu o Javorinu, čo však neučinil. Československý zahraničný minister obratom oznamoval, že tu ide o nedorozumenie, do vysvetlenia ktorého už zaangažoval aj francúzske vyslanectvo; AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 395 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí, 22. 6. 1923, došlo 9.00; č. 401 - E. Beneš P. Maxovi (koncept telegramu), 23. 6. 1923; č. 404 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí, 24. 6. 1923, došlo 9.45 (aj: AMZV Praha, TD 1923, č. 751); AMZV Praha, TD 1923, č. 714 (Maxa), došlo 9.00.

Československý návrh podporil aj rumunský minister zahraničných vecí I. Duca, pobývajúci práve na návšteve vo Varšave, ktorý sa pred P. Maxom vyjadril, že „nechápe, prečo Seyda neprijal Haag, hodlá s ním veľmi dôrazne pohovoriť o nevyhnutnosti našej (t.j. československo-poľskej – pozn. PJ) dohody, čo je cieľom (jeho – dopl. PJ) cesty“; AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 410 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí, 27. 6. 1923, došlo 9.00 (aj: AMZV Praha, TD 1923, č. 763).

Vysoká aktivita P. Maxu v tomto období usvedčuje M. Majeríkovú z omylu, keď vo svojej monografii tvrdí, že vyslanec Varšavu opustil „začiatkom júna“ (v zmysle uvoľnenia postu); je síce pravda, že P. Maxa v spomenutom čase nad Vislou nepobýval, nešlo ale o žiadnu personálnu rošádu – vyslanec iba odišiel na dovolenku. Obdobie vyslancovej neprítomnosti v úrade nastalo až o v prvej tretine júla (z dôvodu dlhotrvajúcej práceneschopnosti); AMZV Praha, TD 1923, č. 636 (Maxa), 31. 5. (došlo 1. 6., 9.00); č. 803 (Miller), 8. 7., došlo 21.30; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 53.

⁵⁴¹ Konkrétne kroky britskej delegácie VK na jar 1923 nesvedčili o vyhranenom postoji voči javorinskej otázke – Št. Osuský oznamoval v polovici apríla do Prahy nejasný manéver, keď Briti žiadali VK nótou, aby zaradila Javorinu na program svojho najbližšieho rokovania, no po krátkom čase nótu stiahli s odôvodnením, že potrebujú čas na poradus centrálu; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 116500/23, kart. 128A – memorandum: „Observations to the Note of Conference of Ambassadors on November 13th., 1922“, 19. 3. 1923; V. Mastný Ministerstvu zahraničných vecí, 30. 6. 1923; nedatované memorandum Foreign Office: „Czechoslovak and Polish Frontier in the Jaworzina District“; AMZV Praha, TD 1923, č. 461 (Osuský), došlo 18. 4., 15.30.

politickej administratívy, vyjadril pochopenie pre československý postoj, no pritom uprednostňoval alternatívu, že na Haag by sa mali obrátiť nie zúčastnené vlády, ale sama VK. Takto by prestíž VK utrpela iba minimálne a zároveň by sa vyhovel námietkam E. Beneša o protiprávnosti súčasného skutkového stavu tým, že by sa k nemu vyjadrila inštancia medzinárodného práva⁵⁴².

V našej rekonštrukcii sme viackrát narazili na náznaky slebej pozície poľského zahraničného ministra na vnútropolitickej scéne. Tento fakt ešte zvyrazňuje skutočnosť, že úvahy o nelichotivom stave vo vedení MSZ sa nevyhýbali ani varšavskej tlači. 10. júla priniesol „Przeгляд Warszawski“ priame porovnanie kvalít M. Seydu a E. Beneša. Výsledné hodnotenie vyznelo jednoznačne v prospech šéfa Černínskeho paláca, čo autor príspevku považoval za „zlé znamenie“ pre poľskú zahraničnú politiku, „obzvlášť v Javorinskom spore“. Zdrojom varšavského znepokojenia boli neustále kolujúce chýry o intervenciách, ktoré mal E. Beneš podniknúť v Paríži v súvislosti s horúčkovo očakávaným verdiktom VK⁵⁴³.

Javorinský spor mal onedlho dostať nový rozmer: koncom júla prišlo zoskupenie troch poľských parlamentných strán (ľudovci a socialisti) s rezolúciou, v ktorej dúrazne upozornili, že Poľsku ako „šiestej v poradí veľmocí v Európe“ náleží miesto v Rade SN (RSN)⁵⁴⁴. Tomuto aktu nespomerne dominovala snaha konečne sa presadiť ako líder stredoeurópskeho priestoru (v konkurencii s Československom), úspech akcie sľuboval vylepšenie poľskej pozície voči veľmocenskému klubu. Aby mala táto iniciatíva nádej na úspech, potrebovala podporu čo najväčšieho počtu štátov, a to predovšetkým v susedstve. Vhodnou príležitosťou, ako sa pokúsiť o jej získanie, bola malodohodová konferencia v rumunskom letovisku Sinai (28.-30. júla 1923). Ako pozorovateľ sa na nej už tradične zúčastnil aj E. Piltz⁵⁴⁵ a splnomocnený M. Seydom, predostrel E. Benešovi

---

⁵⁴² AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 430 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 4. 7. 1923, došlo 9.00; AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 432 – P. Maxa Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 3. 7. 1923 (došlo 4. 7., 9.00) (aj: AMZV Praha, TD 1923, č. 788).

⁵⁴³ „Minister Beneš sňal interdikt, ktorý zavesil nad Javorinou vo VK“, dočítame sa v „Kurjeri Polskom“ (25. 7.) „a dnes sa táto záležitosť konečne ocitne na dennom poriadku tej ctihodnej korporácie“. Je zaujímavé, že aj nemecký historik J. Heideking hovorí pre obdobie jeseň 1922 – jar 1923 o „sprisahní mlčania“ („*Verschwörung des Schweigens*“); AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 454 – Bohemiká vo varšavskej tlači, 11. 7. 1923; č. 464 – Veci české v poľskej tlači, 25. 7. 1923; HEIDEKING, J.: op. cit., s. 141.

⁵⁴⁴ AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 464 – Veci české v poľskej tlači, 25. 7. 1923.

⁵⁴⁵ Podľa A. Essena si E. Beneš neželal prítomnosť poľského zástupcu na konferencii – podobne A. Szklarska-Lohmannowa tvrdí, že Wierzbowa nemala pôvodne účasť na konferencii v pláne; GASIOROWSKI, Z. J.²: op. cit., s. 486, 487; ESSEN, A.¹: op. cit., s. 100; ESSEN, A.²: op. cit., s. 130; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 110.

poľskú kandidatúru v osobe K. Skirmunta⁵⁴⁶. Ak Praha podporí severného suseda – informoval bývalý pražský titulár – , vzdá sa Poľsko nárokov na Javorinu. K dohode nedošlo – Československo (úspešne) predložilo kandidatúru svojho zahraničného ministra⁵⁴⁷. Epizóda výstižne dokumentuje spôsob, akým javorinská záležitosť aj po vyše dvoch rokoch od svojho zrodu komplikovala obojstranné snahy o zblíženie dvoch susedných štátov⁵⁴⁸.

Hoci poľské aspirácie na kreslo RSN reprezentovali omnoho širší programový obsah zahranično-politického kurzu Varšavy, ich prípadný úspech by s určitosťou ovplyvnil aj priebeh sporu o Javorinu. V otvárací deň konferencie v Sinai dostalo parížske vyslanectvo správu, že VK sa 27. júla rozhodla, s odvolaním sa na čl. 11 (§2) Paktu Spoločnosti národov (spolu s memelskou otázkou), prenechať problematickú záležitosť ženevskému grémiu. RSN bola požiadaná, aby vec považovala za „veľmi naliehavú“. VK očakávala, že SN bude v stave vyjadriť sa nielen k právnym otázkam ohľadom rozhodnutia delimitačnej komisie z 25. septembra, pre ktoré VK odporúčala vyžiadať si stanovisko SSD v Haagu, ale priamo aj k samej podstate sporu. To by VK umožnilo oprieť sa pri konečnom riešení o projekt, vypracovaný v Ženeve, čiže odstrániť československé pochybnosti o legitímnosti delimitácie navrhutej delimitačnou komisiou⁵⁴⁹. Keďže tento akt, napriek

---

⁵⁴⁶ Diplomata zastával od 11. 7. stálym poľským zástupcom v Ženeve; NOWAK-KIEŁBIKOWA, M.¹: op. cit., 219

⁵⁴⁷ M. gr. Zamoyskému sa pre túto iniciatívu nepodarilo získať ani Quai d'Orsay. Správu o poľskom návrhu priniesol 1. 9. "Kurjer Polski". E. Beneš (s podporou malodohodových spojencov) v konfrontácii s poľským londýnskym titulárom napokon uspel (30. 9.). Podľa Z. J. Gąsiorowského M. Seyda dúfal v pomerne iluzórnu alternatívu, a síce, že vo voľbe uspeje E. Beneš a K. Skirmunt (na úkor švédskeho ex-premiéra H. Brantinga); AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 492 – Bohemiká vo varšavskej tlači, 1. 9. 1923; č. 514 – Rôzne správy z varšavskej tlače, 24. 9. 1923; BORÁK, M. – ŽÁČEK, R.: op. cit., s. 15; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 349; ESSEN, A.¹: op. cit., s. 102; ESSEN, A.²: op. cit., s. 131, 133-134; GASIOROWSKI, Z. J.²: op. cit., s. 487; NOWAK-KIEŁBIKOWA, M.¹: op. cit., 220; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 55; ŘÍČKOVÁ, P.: op. cit., s. 103; SZKLARSKA-LOHMANOVA, A.¹: op. cit., s. 110; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 110; WANDYCZ, P. S.: op. cit., s. 286-287; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 497.

⁵⁴⁸ „Javorinská záležitosť (...)“ podľa výstižného úsudku J. Dejmka, „výdatne prispela k pádu konštruktívnej politiky *détente* medzi oboma štátmi“; historik považuje Piltzovu účasť v Sinai za „labut[iu] pies[eň]“ tejto etapy bilaterálnych vzťahov; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 334, 355; DEJMEK, J.⁵: op. cit., s. 100; ESSEN, A.²: op. cit., s. 99, 119, 123-124.

⁵⁴⁹ Na Quai d'Orsay sa neskôr vyskytli obavy, či tento akt neoslabí pozíciu E. Beneša pred blížiacimi sa septembrovými voľbami do RSN. Stojí za pozornosť, že generálny sekretár VK komunikoval predmetné rozhodnutie do Ženevy až 18. 8. (SN potvrdila príjem 31. 8.). M. Majeríková datuje vágne a nepresne na „jún“ 1923. P. S. Wandycz prezentuje postup VK ako výsledok „francúzskej nechuti vydať antičeské rozhodnutie“ v javorinskej otázke; máme ale toto, že nóta z 13. 11. 1922 a neochota VK uznať československý právny názor, formulovaný v odpovedi Št. Osuského, je v rozpore s náladami, ktoré Parížu pripisuje poľsko-americký historik; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 134167/23, kart. 128A – R. Poincaré Št. Osuskému, 28. 7. 1923; Dr. Bráf Ministerstvu zahraničných vecí, 28. 7. 1923 (aj: AMZV Praha, TD 1923, č. 877); I. Krno Ministerstvu zahraničných vecí, 1. 8. 1923; AMZV Praha, III. sekce, s. n., kart. 261 – „Otázka javorinská“, s. 23 [38-39]; AMZV Praha, VI. sekce, s. n., kart. 45 – Nóta generálneho sekretára SN E. Drummonda (C.575), 1. 9. 1923; AMZV Praha, TD 1923, č. 886 (Bráf), 1. 8., došlo 22.10; č. 927 (Krno), 22. 8. (došlo 23. 8., 9.00); CESARZ, Z. K.: op. cit., s. 111-112; GASIOROWSKI, Z. J.²:

tomu, že neznamenal ani potvrdenie právneho názoru obhajovaného E. Benešom, a tým menej definitívne priieknutie Javoriny Prahe, možno považovať za úspech Černínskeho paláca: československej diplomacii sa podarilo spochybníť pre Prahu rozhodne nepriaznivý vývoj od jesene 1922 a dostať nepríjemnú javorinskú otázku na širšie medzinárodné fórum, využívajúc pritom potenciál dosiaľ nezainteresovaných inštitúcií. Krok VK sa stretol s razantným odporom vo varšavskom Sejme⁵⁵⁰. Predseda zahranično-politického výboru J. Dąbski predniesol rázny protest už 1. augusta a v rámci energického postupu, ktorý požadoval na Witosowej vláde, žiadal odvolať hraničného komisára prof. W. Goetla z delimitačnej komisie, čím by tento orgán stratil svoju akcieschopnosť aj *de iure*⁵⁵¹. M. Seyda, ktorý, ako sme na to poukázali pri viacerých príležitostiach, prikladal náladám vo varšavských parlamentných laviciach zásadný význam, a tak sa 15. augusta obrátil listom na pplk. Ufflera, aby mu oznámil, že poľská vláda na základe rozhodnutia MSZ z 11. augusta odvoláva trojicu svojich zástupcov delimitačnej komisii s platnosťou od 1. septembra. Stiahnutie poľskej delegácie dopĺňal oznam, že poľská strana sa prestáva podieľať na krytí finančných výloh, spätých s prácou komisie⁵⁵².

---

op. cit., s. 487; HEIDEKING, J.: op. cit., s. 142; KÁZMEROVÁ, L.¹: op. cit., s. 110; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 36; KRČMÁŘ, J.¹: op. cit., s. 17; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 55; NOWAK-KIEŁBIKOWA, M.¹: op. cit., 223; ORLOF, E. – ROSZKOWSKI, J. M.: op. cit., s. 898; ŘÍČKOVÁ, P.: op. cit., s. 103; WANDYŹ, P. S.: op. cit., s. 286; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 497.

⁵⁵⁰ A. Szklarska-Lohmannowa konštaruje, že v tomto okamihu Varšava utrpela faktickú prehru v spore o Javorinu; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 111.

⁵⁵¹ Podľa správy K. Smogorzewského, ktorú priniesla 2. 8. „Gazeta Warszawska“, vyjadril M. gr. Zamoyski svoje znepokojenie z najnovšieho vývoja pred šéfom politického oddelenia E. Peretti della Rocca. Poľský vyslanec dostal odpoveď, že VK nevidela iné východisko než to, pre ktoré sa napokon rozhodla. Francúzsky diplomat popoznmal, že Poľsko sa nachádza v medzinárodno-politickom postavení dostatočne silnom na to, aby vyčkalo na výrok Ženevy, „a dokonca aj [t]ribunálu z Haagu, *keby RSN videla potrebu obrátiť sa (naň – dopl. PJ) s prosbou o názor ohľadom právoplatnosti jednotlivých rozhodnutí VK v tejto (t.j. javorinskej – pozn. PJ) otázke (zvyč. PJ)*“; AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 476 – České veci v poľskej tlači, 3. 8. 1923; GASIOROWSKI, Z. J.²: op. cit., s. 487.

⁵⁵² Rovnako 15. 8. vyzvala Wierzbowa M. gr. Zamoyského, aby vyjadril sklamanie poľskej vlády nad najnovším vývojom. Československý hraničný komisár V. Roubík obdržal kópiu listu poľského zahraničného ministra až o dva týždne neskôr, a preto o ňom podal Zamini ústnu informáciu až 4. 9. V. Roubík predpokladal, že československá delegácia je schopná pokračovať v delimitačných prácach pri splnení niekoľkých predpokladov: (a) poľská strana garantuje neskoršie splatenie nákladov (k začiatku septembra V. Roubík evidoval v tomto bode nesplnené záväzky Varšavy); (b) československému technickému personálu bude umožnený voľný pohyb v okolí hraničnej čiary; (c) poľská strana sa zaručí rešpektovať výsledok vykonaných prác a (d) poľská strana garantuje úhradu výdavkov, ktoré vzniknú československej delegácii z dôvodu predĺženého vykonávania delimitačných prác (V. Roubík odhadoval prolongáciu na jeden rok). Poľská strana mala snahu o minimalizovanie škôd, vyplývajúcich zo sistovania delegácie pri delimitačnej komisii – aspoň to možno usudzovať z faktu, že 31. 8. prof. Goetel poveril vedúceho technického štábu poľskej delegácie Gryglaszewského, aby dovedol do konca už započaté práce na verifikovaných úsekoch (podľa verifikačných protokolov vystavených do 31. 8.), konkrétne osadenie hraničných stĺpov či topografické, resp. triangulačné výkony; prof. Goetel nabádal československú stranu, aby rovnaké splnomocnenie obdržal aj technický komisár Veverka; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 157536/23, kart. 128A – M. Seyda R. Ufflerovi, 15. 8. 1923 (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 157306/23, kart. 128A); V. Roubík Ministerstvu zahraničných vecí, 11. 9. 1923; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 157540/23, kart. 128A – V. Roubík Ministerstvu zahraničných vecí, 11. 9. 1923; AMZV Praha,

Podľa správ V. Slavíka zo Ženevy sa RSN rozhodla vyhovieť odporúčaniam z Paríža a zaradiť spor o Javorinu na program zasadnutia, ktoré sa malo uskutočniť v druhej polovici augusta, a to v prípade, že VK urýchlene poskytne všetky potrebné dokumenty. Československá delegácia pri SN požiadala Zamini o písomné poskytnutie československého právneho názoru, aby ho bolo možné propagovať, a zatiaľ vyvíjala snahu, aby RSN nepostúpila javorinský problém na prskúmanie svojej právnej sekcie; naopak, bolo viac ako želateľné, aby ženevské prostredie nepriamo pôsobilo na haagsky tribunál v tom smere, že československo-poľský spor o malú podtatranskú obec je už *de facto* uzavretý⁵⁵³.

Na diplomatickom poli priniesli teda letné mesiace roku 1923 výrazné oživenie sporu. Československo-poľské vzťahy síce neprekročili svoj tieň a napriek deklarativným vyhláseniam si ponechávali svoju vzájomne rezervovanú podobu, no prinajmenšom boli oprostene od priamych útokov medzi susedmi. Výnimku tvorí incident, ktorý sa podľa nóty poľského zastupiteľského úradu mal odohrať v nočných hodinách dňa 23. augusta. Vyslanectvo informovalo Zamini, že počas vojenského cvičenia boli stnovišťia colnej stráže v Jurgove, Brzegoch a na Lysej Poľane zalarmované strelbou s automatických strelných zbraní, ktorá sa rozliehala z priestoru javorinského katastra. Prezídium MNO (začiatkom októbra) potvrdilo konanie cvičenia, pričom uviedlo, že o ňom boli upovedomené – v rozpore s tvrdením vyslanectva – československé pohraničné orgány, ako aj obce Ždiar, Javorina a Osturňa⁵⁵⁴.

Napriek správam, ktoré naznačovali, že RSN sa vynasnaží zmiest' javorinský problém z rokovacieho stola v krátkom čase, ani táto etapa sporu sa nezaobišla bez priet'ahov. Po tom, ako K. Skirmunt v pozícii poľského delegáta pri SN 12. septembra predložil Generálnemu sekretariátu hneď dva memorandá, týkajúce sa právnej povahy javorinského sporu v danom okamihu, resp. poľských požiadaviek na tatranskú obec

---

II. sekce, III. řada, č.j. 179532/23, kart. 130 – Vyslanectvo Poľskej republiky Ministerstvu zahraničných vecí, 18. 10. 1923; AMZV Praha, VI. sekce, č.j. 161290/24, kart. 45 – W. Goetel – V. Roubíkovi, 32. 8. 1923; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 111; WANDY CZ, P. S.: op. cit., s. 286.

⁵⁵³ Zamini poslalo V. Slavíkovi päť exemplárov brožúry „La Question de Javorina“ s poznámkou, aby materiál neposúval D. Hammarskjöldovi; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 142281/23, kart. 128A – V. Slavík Ministerstvu zahraničných vecí, 16. 8. 1923 (resp. AMZV Praha, TD 1923, č. 911 (Reisser), 17. 8., došlo 12.55); Ministerstvo zahraničných vecí Vyslanectvu v Berne (telegram), 18. 8. 1923; poznámka *pro domo*, 20. 8. 1923; Ministerstvo zahraničných vecí Vyslanectvu v Berne (telegram), 20. 8. 1923; KRČMÁŘ, J.¹: op. cit., s. 17.

⁵⁵⁴ MNO zároveň žiadalo o informáciu, či jestvuje podklad pre zdržiavanie sa manévrov v pohraničnom pásme. Urgencia vyslanectva z 22. 10. nasvedčuje tomu, že Zamini sa s odpoveďou príliš neponáhľalo; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 145205/23, kart. 129 – nóta Vyslanectva Poľskej republiky, 29. 8. 1923; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 172907/23, kart. 129 – Ministerstvo národnej obrany Ministerstvu zahraničných vecí, 9. 10. 1923; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 180336/23, kart. 129 – Vyslanectvo Poľskej republiky Ministerstvu zahraničných vecí, 22. 10. 1923.

vo všeobecnosti⁵⁵⁵, informovalo varšavské vyslanectvo, že po dvojdnovej diskusii (20.-21. septembra) RSN otázku odročila a vyžiadala si, podľa očakávania československej strany (a v príkrom rozpore so želaním Wierzbowej), stanovisko (tzv. *avis consultatif*) SSD v Haagu. Jediným konkrétnym krokom bolo určenie španielskeho veľvyslancu v Paríži J. M. Quiñones de León za spravodajcu⁵⁵⁶. Postup RSN sa zhodoval s československým

---

⁵⁵⁵ K. Skirmunt upovedomil Generálny sekretariát o úmysle predložiť memorandum o javorinskom probléme už 3. 9. Československý hraničný komisár V. Roubák podrobil kritike celý rad v dokumente obsiahnutých tvrdení. V prvom rade šlo o charakteristiku dopravných dispozícií lokality, keď poľská strana v rozpore so skutočnosťou tvrdila, že Javorina je odtrhnutá od československého územia (ako kuriozitu možno uviesť tvrdenie, že tamjšie horské riečky, spadajúce do Poľska, majú dopravný význam), naopak, medzi touto podhorskou obcou a poľskými centrami Nowy Targ a Zakopane existuje minimum vzťahov. V. Roubík ďalej informoval Zamini, že ani jeden z približne päťsto obyvateľov obce (a približne rovnakého počtu zamestnancov javorinského panstva) nevyužil možnosť optovať za Poľsko a dôrazne poprel, že by súčasný stav akokoľvek obmedzoval hospodársku aktivitu v mikroregióne, a tak sa spolupodieľal na úpadku okolitých spišských obcí na poľskom území (poľské memorandum vôbec nespomínalo aktivity firmy J. Ph. Glesinger, ktoré zahrňali aj vybudovanie dopravnej infraštruktúry na prepravu vyťaženej drevnej hmoty). Vládny delegát spochybnil deklarovaný zámer poľskej strany do viesť do Javoriny železničnú sieť. Na margo zvykových servitutov (pastva dobytku z obce Jurgov a pod.) uviedol, že československé orgány ich považujú za záležitosť javorinského panstva, a preto ich nijako neobmedzujú. Bez povšimnutia nebišiel ani „kúpeľný“ aspekt poľských požiadaviek: tu V. Roubík upozornil na potenciál poľských Karpát (voči tvedeniu, že Javorina je, naopak, „jedin[ým] klimatick[ým] miestom na Slovensku“, možno mať výhrady). Vyjadrenie obsahuje podrobný výpočet aktív a pasív navrhovaného územného transferu Javoriny za Kacvín a Nedecu (v pre ČSR nepriaznivom pomere 3:7) AMZV Praha, VI. sekce, kart. 46 – nóta Generálneho sekretára SN (C.587), 7. 9. 1923; AMZV Praha, VI. sekce, s.n., kart. 45 – K. Skirmunt E. Drummondovi (C.604), 12. 9. 1923; AMZV Praha, VI. sekce, s.n., kart. 45 – Poznámky V. Roubíka k poľskému memorandu z 12. 9. 1923, 16. 10. 1923; CESARZ, Z. K.: op. cit., s. 115-118; KRČMÁŘ, J.¹: op. cit., s. 17.

⁵⁵⁶ Pri tej príležitosti krátko prehovorili predstavitelia sporných strán. K. Skirmunt vyslovil želanie, aby spor, negatívne ovplyvňujúci život miestneho obyvateľstva i československo-poľské vzťahy, pomohla RSN vyriešiť v čo najkratšom čase (poľský stály delegát pri SN konal tak skôr v intenciách vlastného zahranično-politického kurzu *rapprochement* naž v súlade s inštrukciami centrály – v liste zo 7. 9. vedúci politického oddelenia MSZ K. Skirmunta vyzval, aby sa zasadzoval za čo najneskoršie prejednávanie javorinskej otázky pred RSN, čo malo Varšave umožniť lepšiu prípravu na finálnu fázu sporu; na druhej strane existuje možnosť, že keďže sa poľskej strane nepodarilo predmetné rokovanie RSN oddialiť, pokúšala sa aspoň nakloniť si verejnú mienku, a to aj v rámci diplomatického zboru, deklarováním záujmu o čo najpromptnejšiu konciliáciu sporu; Z. K. Cesarz tento postup považuje za taktický manéver, ktotým sa poľská strana snažila vyhnúť haagskej alternatíve). E. Beneš sa vo svojom prejave vyslovil za konzultáciu s SSD. Poznamenajme, že Z. Pástor datuje prvé prejednávanie sporu o Javorinu na pôde SN nesprávne na 21. 9., pričom rovnako do chybného kontextu zasadzuje československú iniciatívu, aby sa vec dostala do Haagu. Konečné rozhodnutie RSN vyžadovalo od oboch strán doplnenie spisového materiálu o dokumenty, ktoré VK nepriložila k svojmu listu z 18. 8. (na čo kládlo dôraz predovšetkým poľské ministerstvo zahraničných vecí, pretože medzi prílohami listu sa nenachádzalo rozhodnutie delimitačnej komisie z 25. 9. 1922). Zvláštny dôraz kládla poľská diplomacia na to, aby SSD nepreskúmaval otázku kompetencii VK k 13. 11. 1922; hoci výsledná otázka RSN bola formulovaná všeobecnejšie, predsa len neexistovala možnosť, aby sa právnenému preskúšaní vyhol práve kompetenčný problém; AMZV Praha, III. sekce, s. n., kart. 261 – „Otázka javorinská“, s. 23 [38-39]; AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 510 – Bohemiká v poľskej tlači. Voľby na Těšínsku. Otázka Javoriny. Voľby do Rady Spoločnosti národov, 20. 9. 1923; č. 512 – Rôzne správy z varšavskej tlači, 21. 9. 1923; č. 513 – Rôzne správy z varšavskej tlači, 22. 9. 1923; AÚTGM Praha, EB II, EB-V, sign. V146/2, kart. 159 – J. Opočenský: „Čechy a Polsko“, s. 45; ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 857; BIELOVODSKÝ, A.: op. cit., s. 66; CESARZ, Z. K.: op. cit., s. 112-113, 114-115, 119-120; KÁZMEROVÁ, E.¹: op. cit., s. 110-111; KRČMÁŘ, J.¹: op. cit., s. 18, 102; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 36; NOWAK-KIEŁBIKOWA, M.¹: op. cit., 223; PÁSTOR, Z.: op. cit., s. 15; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 111; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 497.

návrhom⁵⁵⁷, v praktickej rovine znamenal ale ďalší odklad, pretože najbližšie zasadnutie SSD sa očakávalo v novembri (v prípade RSN v decembri). Istým príslubom do budúcnosti bol fakt, že obe strany sa zaviazali rešpektovať výsledné rozhodnutie⁵⁵⁸. V nasledujúcich dňoch došlo k niekoľkým *de facto* trojstranným stretnutiam dvojice Beneš – Skirmunt so zástupcami SN (J. M. Quiñones de León, vedúci politického oddelenia SN P. J. Mantoux a vedúci právneho oddelenia SN van Hamel), ktoré mali za cieľ vyjasniť procedurálne otázky spojené so zvoleným procesom. Tu sa dohodol pomerne skorý predbežný termín pojednávania (SSD ako úplne nezávislá inštitúcia sám stanovoval termíny vlastných konaní, avšak RSN mohla na jeho rozhodnutie v tejto veci nepriamo vplývať), a síce na približne 10. novembra a – k výraznej poľskej spokojnosti – akceptácia rozsiahleho súboru dokumentov ako prílohy k žiadosti RSN o *avis*. Na ďalších stretnutiach (22., resp. 24.-25. septembra), na ktorých sporné strany zastupovali prof. J. Krčmář, resp. Babiński a St. Schmitzek z parížskeho vyslanectva sa finalizovala podoba otázky pre tribunál. S výsledkami práce sa 26. septembra zoznámil J. M. Quiñones de León a ten v nasledujúci deň predstavil RSN návrh rezolúcie, obsahujúcej otázku: „Ostala otázka delimitácie hranice medzi Poľskom a Československom doposiaľ otvorená, a ak áno, tak do akej miery, alebo musí byť považovaná za vybavenú konečným rozhodnutím (VK – dopl. PJ) (podliehajúcim zvyčajnej procedúre miestneho vyznačenia hraníc), s akýmikoľvek zmenami, ktoré táto procedúra môže mať za následok?“⁵⁵⁹ Napriek iniciatíve

---

⁵⁵⁷ Táto skutočnosť sa takmer naisto podpísala pod výrok E. Beneša, že československo-poľské vzťahy čoskoro prekročia rámec „citových napätí a zbytočných sporov“, ktorý predniesol v pražskom parlamente 30. 10.; WANDYCZ, P. S.: op. cit., s. 287-288.

⁵⁵⁸ Poľská tlač už traične pripísala odklad na vrub E. Beneša. Správy zo Ženevy pripravili horúce chvíľky pre M. Seydu, svoje odmietavé stanovisko prezentovali takmer všetky parlamentné strany. Šéf Wierzbowej sa bránil tvrdením, že VK „vsugerovala“ RSN haagsku variantu, a poslancom oznámil, že rezort pripravuje pre SSD zbierku relevantných dokumentov (tzv. *Červenú knihu*); ako v krátkom čase opravil varšavský *chargé d'affaires* J. Miller, zbierka mala niesť titul *Amarantová kniha* (Zamini si okamžite žiadalo niekoľko exemplárov, no, ako nasvedčuje správa bernského vyslanca a stáleho delegáta pri SN dr. R. Fliedra z 22. 10, ich získanie nebolo pre československú diplomáciu tým najľahším orieškom – varšavské vyslanectvo nakoniec opatrilo tri exempláre až 20. 3. 1924); edíciou dokumentov bolo poverené parížské vyslanectvo. E. Beneš, na základe signálov zaznievajúcich najmä z francúzskych diplomatických kruhov, takýto priebeh – pre ČSR v zásade úspešný – prejednávania javorinského problému na pôde RSN predpokladal, preto už začiatkom mesiaca inštruoval Zamini, aby zabezpečilo neoficiálnu účasť zástupcov z radov (v javorinskej záležitosti opozičných) ľudovcov a národných demokratov, medzi nimi napríklad plk. J. Špačka; AMZV Praha, VI. sekce, kart. 46 – Otázka delimitácie československo-poľskej hranice na Spiši (Javorina). Správa španielskeho delegáta (C.609), 26 (27.?). 9. 1923; AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 513 – Rôzne správy z varšavskej tlače, 22. 9. 1923; č. 522 – Varšavská tlač o výsledku volieb do Rady Spoločnosti národov, 1. 10. 1923; č. 538 – mimoriadna politická správa č. 6, 11. 10. 1923; č. 541 – mimoriadna politická správa č. 10, 12. 10. 1923; č. 551 – J. Miller Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 17. 10. 1923 (aj: AMZV Praha, TD 1923, č. 1176); AMZV Praha, PZ Varšava 1924, č. 44 – Štátna hranica – Javorina. Amarantová kniha, 20. 3. 1924; AMZV Praha, TD 1923, č. 971 (Beneš), 5. 9., došlo 17.00; č. 1209 (Flieder), 22. 10, došlo 22.00; CESARZ, Z. K.: op. cit., s. 121.

⁵⁵⁹ Podľa A. Szklarakej-Lohmannowej sa takto do Haagu dostala iba časť sporu; CESARZ, Z. K.: op. cit., s. 121; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 111.

československej strany nedošlo na skrátenu formu pojednávania, pri ktorej by SSD vyniesol výrok výlučne na základe doručenej dokumentácie, a teda bez verejných vystúpení zástupcov sporných strán⁵⁶⁰.

Za československého zástupcu pred SSD v Haagu bol určený profesor medzinárodného práva z Univerzity Karlovej J. Krčmář, právny poradca Zamini, dôverne oboznámený s históriou i juristickou podstatou sporu⁵⁶¹. Jeho asistentom sa stal dr. I. Krno z parížskeho vyslanectva, odbornosťou rovnako znalec medzinárodného práva. Na žiadosť prof. Krčmářa podniklo Zamini sondáž, ktorej účelom bolo zistiť, akým spôsobom bude tribunál prejednávať javorinskú otázku. Podľa správy tamojšieho československého zastupiteľského úradu sa pri voľbe procedúry mal brať ohľad na želanie Československa a Poľska – v hre bola možnosť, že pojednávanie bude neverejné, s výnimkou úvodného sedenia, na ktorom sporné strany prednesú svoje stanovisko, a vynesenia verdiktu. Pojednávanie, obsadené siedmimi riadnymi a štyrmi suplujúcimi sudcami, sa malo začať 12. novembra. Vyslanec Zd. Fierlinger zároveň centrále oznamoval, že poľským delegátom bude predseda varšavského Najvyššieho súdu prof. J. Mrozowski (ktorému pri tejto úlohe asistovali prof. J. Błociszewski⁵⁶² a St. Schmitzek z parížskeho vyslanectva)⁵⁶³.

Posunutie javorinského sporu do Haagu malo mimo iné za následok, že sa doň zapojili aj niektoré československé zastupiteľské úrady, ktorých sa táto agenda doteraz príliš netýkala. 25. októbra dorazila na Zamini zaujímavá správa ze Belehradu. Tamojší titulár J. Šeba sa pri príležitosti svadby princa Pavla s gréckou princeznou Oľgou (22. októbra) stretol s predsedom belehradského komasačného súdu prof. S. Jovanovićom, ktorý bol prizvaný k účasti na zasadnutí SSD v javorinskej veci. Vyslanec Šeba spolubesedníkovi obširne vyložil podstatu i históriu sporu⁵⁶⁴. „Vysvetlil som mu,“

---

⁵⁶⁰ E. Beneš argumentoval, že by sa takto do značnej miery odstránilo politické ostrie sporu. K uvedenému efektu došlo *de facto* aj tak, keď ako W. Witos, resp. M. Seyda, tak E. Beneš vysielali na druhú stranu hranice signály, svedčiace o ochote k skorej náprave bilaterálnych vzťahov; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 112.

⁵⁶¹ Prof. Krčmář vystupoval už v predchádzajúcich mesiacoch ako hlavný promotér československého právneho názoru, keď článkom v parížskom odbornom časopise „Revue générale du droit international public“ (ktorý v autorizovanom preklade v novembri, teda tesne pred začatím haagskeho pojednávania, priniesla na svojich stránkach aj „Zahraniční politika“), porov. KRČMÁŘ, J.²: *Právní základy otázky javorinské* In: ZP, II (1923), 21, s. 1417-1426.

⁵⁶² A. Szklarska-Lohmannowa uvádza (ako jediná) podobu priezviska *Rościszewski*; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 112.

⁵⁶³ Nomináciu o niekoľko dní potvrdil aj M. Seyda v parlamentnom expoé; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 174828/23, kart. 128A – poznámka *pro domo*, 12. 10. 1923; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 176365/23, kart. 128A – Zd. Fierlinger Ministerstvu zahraničných vecí, 13. 10. 1923; AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 541 – mimoriadna politická správa č. 10, 12. 10. 1923; KÁZMEROVÁ, E.¹: op. cit., s. 111; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 45; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 112.

⁵⁶⁴ S tvrdením, že „javorinská otázka neexistovala až do nášho (t.j. československo-poľského – pozn. PJ) jednanja o obchodnej zmluve“, však nemožno súhlasiť.

dočítame sa v správe, „ (...) pre srbskú mentalitu závažné dôvody strategickej povahy“⁵⁶⁵. Prof. Jovanović mal v pláne odcestovať do Holandska 5. novembra. Ešte predtým pozval vyslanec belehradského profesora s rodinou na inscenáciu Smetanovej „Predanej nevesty“. Istou zaujímavosťou bol pomerne blízky súkromný vzťah pani Jovanovićovej s pani Šebovou, ktorý umožnil vyslanectvu spoľahlivý prístup k sudcovi. Preto J. Šeba Zamini žiadal, aby „ dalo nášmu vyslanectvu v Haagu príkaz, aby bolo pánovi Jovanovićovi a jeho manželke pri ubytovaní a pod. vo všetkom vyhovené. Pána Jovanovića sprevádza jeho manželka a bolo by snáď možné, aby naše haagske vyslanectvo vyšlo im v ústrety zapožičaním automobilu a pomocou pri ubytovaní“⁵⁶⁶. Ako vyplýva z citovaného dokumentu, československá diplomacia bola pevne rozhodnutá neponechať vo vrcholnej fáze sporu o Javorinu nič na náhodu.

Koncom októbra sa na Wierzbowej udiala ďalšiu z radu výmen na najvyššom poste – po odstúpení M. Seydu si do horúceho kresla sadol dlhoročný predseda národných demokratov R. Dmowski⁵⁶⁷. Politik, ktorý sa na vývoji československo-poľských vzťahov podieľal aktívne najmä v období protihabsburského odboja a parížskej mierovej konferencie, detailne poznal zákruty sporu o Těšínsko, no jeho pretrvávajúce dôsledky nepokladal za prekážku priateľskému pomeru medzi Varšavou a Prahou⁵⁶⁸. V metropole nad Vislou priaznivo prijali aj parlamentné expozié, ktoré E. Beneš predniesol 1. novembra⁵⁶⁹.

V prvej polovici novembra kulminovali prípravy na haagske pojednávanie. V poľskej tlači kolovali rozchádzajúce sa informácie ohľadom termínu prvého sedenia (12. resp. 13. novembra). Ako uviedol K. Smogorzewski, výrok od mužov talároč bolo možné očakávať v perspektíve dvoch týždňov⁵⁷⁰.

---

⁵⁶⁵ Vyslanec Šeba sa nemýlil a správne odhadol, akú váhu bude prof. Jovanović pripisovať strategickým argumentom československej strany: už 27. 10. požiadal belehradský právnik vyslanectvo o podrobné mapy Javoriny; AMZV Praha, TD 1923, č. 1238 (Šeba), 27. 10., došlo 18.08.

⁵⁶⁶ AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 184284/23, kart. 128A – J. Šeba Ministerstvu zahraničných vecí, 25. 10. 1923.

⁵⁶⁷ M. Seyda sa stal druhým mužom Wierzbowej; AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 641 – riadna politická správa č. 8, 20. 12. 1923; GASIOROWSKI, Z. J.²: op. cit., s. 487.

⁵⁶⁸ Optimistická formulácia padla na audiencii diplomatického zboru u nového rezortného ministra. ČSR zastupoval *chargé d'affaires* J. Miller (poverený vedením československého zastupiteľského úradu počas zdlhavej indispozície P. Maxu). Stojí za to poznamenať, že vyjadrenia podobného obsahu sa prinajmenšom od nástupu K. Skirmunta stali evergreenom nastupujúcich šéfov Wierzbowej; AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 576 – J. Miller Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 1. 11. 1923 (aj: AMZV Praha, TD 1923, č. 1261, došlo 2. 11., 9.00).

⁵⁶⁹ AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 579 – Bohemiká vo varšavskej tlači, 2. 11. 1923.

⁵⁷⁰ AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 590 – Rôzne správy z varšavskej tlače, 10. 11. 1923.

Ako prvá dostala možnosť vystúpiť poľská strana, a to 13. novembra. Prof. J. Mrozowski⁵⁷¹ otvoril svoju reč konštatovaním, že východiskové rozhodnutie VK z 28. júla 1920 ponecháva nezodpovedanú otázku, či je priebeh československo-poľskej hranice na Spiši právne otvorenou záležitosťou, a ak tomu tak je, do akej miery. Predseda varšavského Najvyššieho súdu zastával názor, že uvedený problém nie je ešte uzavretý, mimo iné preto, že čiara Beneš – Paderewski nezohľadňovala zásadu spravodlivosti a rovnosti (*justice and equity*), ktorej dodržanie pokladali predstavitelia Poľska a Československa za nevyhnutné prerogatívum pri podpise dohody zo Spa. Prof. Mrozowski následne rekapituloval priebeh kreovania československo-poľskej hranice na Spiši, pričom uvedený región pokladal po rozpade habsburskej monarchie za územie nikoho (*terra nullius*). Rečník označil za mylný predpoklad československej strany, že rezolúcia NRK z 11. júla 1920, ktorá problém posúvala VK a obsahovala usmernenie ohľadne rozdelenia bývalého plebiscitného územia, obsahovala riešenie otázky ako takej (hoci línia Beneš – Paderewski napokon zodpovedala obsahu inštrukcie), čo by prejudikovalo, že VK zostáva už len potvrdiť meritórne rozhodnutie NRK, s čím prof. Mrozowski zásadne nesúhlasil. VK ako decident vo svojom rozhodnutí z 28. júla 1920 opomenula úsek I československo-poľskej hranice na Spiši (t.j. od vrcholu Rysov do bodu vo vzdialenosti 500 metrov od obce Brzegi), čo priznala aj v nóte z 13. novembra 1922. Toto pochybenie zabránilo VK vykonať pôvodne uloženú úlohu, a teda má nielen mandát, ale aj povinnosť opätovne sa vrátiť k priebehu československo-poľskej hraničnej čiary na uvedenom úseku. Poľský delegát považoval za neprípustné, aby Československo odmietlo interpretáciu VK ako orgánu, ktorý predmetné rozhodnutia vydal, v prospech interpretácie svojho hraničného komisára. Keďže hraničná zmluva sévreská, ktorá definovala priebeh hraničnej čiary aj na problematickom úseku I, nebola Poľskom ratifikovaná (a aj VK v nóte z 13. novembra 1922 uviedla, že tento akt nemožno použiť proti Poľsku), má poľská vláda za to, že priebeh hraničnej čiary je v tomto ohľade otvorenou vecou. Čo sa týka rozhodnutia VK z 2. decembra 1921, na ktorom československá strana zakladala svoj právny názor, prof. Mrozowski ho nepovažoval za reakciu na československo-poľské *rapprochement* z leta-jesene 1921, ale za krok, ku ktorému sa VK rozhodla po formálne chybných krokoch pplk. Ufflera z júla 1921. V prípade ustanovenia, ktoré po eventuálnom krachu bilaterálnych rozhovorov predpokladalo bezodkladné vytýčenie hraničnej čiary v teréne v súlade s líniou Beneš –

---

⁵⁷¹ D. Konopáč uvádza chybné *Mrozewski*; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 37.

Paderewski, šlo podľa poľskej strany o „zmätočné vyjadrenie“ VK, avšak ani ono údajne neznamenal, že by delimitačná komisia stratila právomoc podávať modifikačné návrhy. V konkúzii prof. Mrozewski uviedol, že „žiaden s dokumentov vydaných VK pre RSN a následné pre SSD neobsahuje definíciu hranice medzi Poľskom a Československom na Spiši“. Toto tvrdenie sa popri javorinskom úseku I týkalo aj úseku III, t.j. od kóty 447 neďaleko obce Czersztyn k bývalej haličsko-uhorskej hranici (na úsek II, nachádzajúcom sa medzi úsekmi I a III, bolo rovnako možné pristúpiť k drobným modifikáciám). Otázka priebehu hraničnej čiary na Spiši tak zostávala pre Poľsko otvoreným problémom, prípadná implementácia rozhodnutia VK z 2. decembra 1921 v súlade s československou interpretáciou by predstavovala nerešpektovanie princípov medzinárodného práva, pretože akceptovaním súkromného listu pplk. Ufflera za propozíciu delimitačnej komisie by sa VK dopustila porušenia tzv. zísady *ultra vires*, teda konania mimo rámec vlastných kompetencií. Na záver svojho vystúpenia prof. Mrozowski podotkol, že memontálne neuzavretý právny stav spišskej hranice môže znovuotvoriť problematiku československo-poľskej hranice na Těšínsku a Orave⁵⁷².

Československé stanovisko SSD predstavil *chargé d'affaires* parížskeho vylanectva dr. I. Krno (sformuloval ho však prof. J. Krčmář, vychádzajúc z listu Št. Osuského Generálnemu sekretariátu VK z 23. novembra 1922). V svojej reči uviedol, že bývalá haličsko-uhorská hranica tvorí integrálnu súčasť československých štátnych hraníc, ktoré sa na politickej mape Európy objavili so vznikom republiky 28. októbra 1918. Keďže hranica československo-poľská je až na malé výnimky hranicou historickou, patrí aj ona medzi tie medzištátne hranice, ktorých podoba bola automaticky uznaná mierovými zmluvami, resp. v prípade oných výnimiek zvláštnymi ustanoveniami. Československa sa podľa slov I. Krna netýkal ani výnimočný stav panujúci v roku 1920 v Poľsku vo vzťahu k jeho hraniciam s Nemeckom, resp. Sovietskym Ruskom. Problematickú sévreskú zmluvu hraničnú z 10. augusta 1920 diplomat prezentoval ako právny akt, ktorý v ňom obsiahnuté hraničné čiary nekonštituoval, len „veľmi slávnostným spôsobom“ konštatoval ich priebeh formou plurilaterálnej zmluvy, a teda výsledok následného ratifikačného procesu nemá vplyv na podobu hraníc medzi nástupníckymi štátmi ako takých. Rečník ďalej namietal proti poľskému tvrdeniu, že československo-poľská hranica na Spiši obsahuje nedefinované úseky (I a III) poukazom na rozhodnutie NRK vo veci plebiscitu

---

⁵⁷² AMZV Praha, II. sekce, III. řada, s. n., kart. 128A – Protokol zo 4. mimoriadneho zasadnutia Stáleho súdneho dvora medzinárodnej spravodlivosti v Haagu, 13. 11. 1923; KÁZMEROVÁ, L.¹: op. cit., s. 111; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 37; KRČMÁŘ, J.¹: op. cit., s. 19-20, 111-112.

z 19. septembra 1919, kde pri vymedzení plebiscitného územia NRK uviedla hranice spišského regiónu. Fakt, že veľmocenský signatári podpísali sévreskú zmluvu hraničnú (kde je, okrem iného, opísaný úsek II československo-poľskej hranice na Spiši) dosvedčuje, že veľmoci v danom okamihu nemali pochybnosti o podobe zvyšných úsekov traktovanej hraničnej čiary. Následne sa I. Krno dotkol kompetenčného problému, ako vyplynul z nóty VK z 13. novembra 1922, keď uviedol, že ani sama VK nepostuluje, že má právomoc svoje vlastné rozhodnutie z 20. júla 1920 zrušiť, resp. pozmeniť jeho obsah (na čom by mohol spočívať mandát VK vydávať právne záväzné interpretácie vlastných aktov). Československá strana považovala otázku priebehu československo-poľskej hraničnej čiary na problematickom javorinskom úseku za uzavretú v dôsledku rozhodnutia VK z 2. decembra 1921 (v porovnaní s Traité ide o „absolútne pevnú“ právnu normu) a vo svetle tejto skutočnosti vnímala rozhodnutie delimitačnej komisie z 25. septembra 1922 o rozdelení javorinského katastra a pririeknutí väčšej jeho časti Poľsku za postúpenie obcí Kacvín a Nedeca Československu ako akt nemajúci reálny právny základ (na skutočnosti, že tu delimitačná komisia prekročila svoje kompetencie, nič nemení ani účasť československého hraničného komisára na hlasovaní, ktorý mohol vyjadriť svoj nesúhlas jedine týmto spôsobom). Napriek tomu dr. Krno rozvinul úvahu na tému, či delimitačnou komisiou proponované rozdelenie sporného územia možno považovať za modifikáciu v tom zmysle a rozsahu, ako je definovaná v dokumentoch upravujúcich fungovanie delimitačnej komisie. Československá odpoveď na túto otázku je záporná. Delimitačná komisia pritom návrh na modifikáciu učinila dávno pred konfliktným rozhodnutím z jesene 1922, a síce listom svojho predsedu pplk. Ufflera z 5. júla 1921, a teda konzumovala svoju právomoc⁵⁷³.

Zhrnutie úvodných expozé zástupcov sporných strán je presvedčivým príkladom toho, ako sa pôvodne triviálny územný spor v dôsledku nejednoznačného postupu inštitúcií poverených jeho konciliáciu v priebehu približne dva a pol roka zmenil na zložitý komplex medzinárodno-právnych otázok, na ktoré sa zúčastneným ponúkali zásadne nekompatibilné odpovede. V tomto štádiu vytvorilo československo-poľské súperenie o drobnú tatranskú obec a jej blízke okolie precedentný prípad, ktorý ako tzv. *Jaworzyna Case* vošiel

---

⁵⁷³ AMZV Praha, II. sekce, III. řada, s. n., kart. 128A – Protokol zo 4. mimoriadneho zasadnutia Stáleho súdneho dvora medzinárodnej spravodlivosti v Haagu, 14. 11. 1923 (aj: AMZV Praha, VI. sekce, s. n., kart. 45); KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 37-38; KRČMÁŘ, J.¹: op. cit., s. 103-110.

do korpusu tejto právnej disciplíny⁵⁷⁴. Na mužov v talároch čakala v tomto okamihu skutočne náročná úloha, vyžadujúca si patričný časový priestor⁵⁷⁵. Z nedostatku prameňov nie sme, žiaľ, schopný analyzovať na tomto mieste genézu výsledného výroku. Translácia celého problému z oblasti praktickej medzinárodnej politiky do domény medzinárodného práva so sebou priniesla uvoľnenie atmosféry v priamych vzťahoch medzi Prahou a Varšavou, donedávna pravidelne traumatizovaných výkyvmi záujmu verejnej mienky o peripetie okolo Javoriny. V najkratšom reakčnom čase tento fenomén postrehol varšavský *chargé d'affaires* J. Miller, keď už 18. novembra pre Zamini konštatoval, že javorinskú otázku možno považovať za „odpolitizovanú“⁵⁷⁶.

O tom, ako vznikalo poradné stanovisko SSD v Haagu máme minimum informácií. Tamojší československý vyslanec mjr. Z. Fierlinger 27. novembra do Prahy hlásil, že majoritný názor vychádza z trojice právnych aktov, o ktoré sa pri svojej prezentácii opierala československá strana: z rozhodnutia NRK z 27. septembra 1919, rozhodnutia VK z 28. júla 1920 a z rozhodnutia VK z 2. decembra 1921, ku ktorému sa viazal predpoklad vzájomnej nedohody sporných strán⁵⁷⁷. Ak vezmeme do úvahy stanovisko Londýna, prezentované Foreign Office pri stretnutiach s V. Mastným, prekvapí informácia, že s razantnou kritikou nóty VK z 13. novembra 1922 mal vystúpiť britský zástupca. Z. Fierlinger zhrnul očakávané ťažisko výroku jednou vetou: „ Preto sa môže jednať iba o výklad možných modifikácií (t.j. o ich prípustnom rozsahu – pozn. PJ)“⁵⁷⁸. SSD vydal svoje poradné stanovisko (*avis consultatif*) 6. decembra 1923. Haagski právnici v prvom rade potvrdili platnosť rozhodnutia VK z 28. júla 1920. Tento právny akt „ priznáva nesporne suverenitu príslušných štátov nad územiaми, ktoré im boli pridelené.“ Potvrdením tejto tézy bola aj výzva, ktorú VK smerovala na československú, resp. poľskú vládu, aby okamžite začali s pričleňovaním území im pririeknutých. Tým, že sa tak skutočne stalo, vstúpilo *Traité de facto* do platnosti. Ohľadne rozhodnutia VK

---

⁵⁷⁴ Uznávaná autorita oboru J. Crawford sa na prípad odvoláva pri definícii pojmu „medzinárodná hranica“ (*international frontier*); CRAWFORD, J.: *The Creation of States in International Law*. Oxford University Press, Oxford 2006, s. 483.

⁵⁷⁵ Túto skutočnosť reflektovala správa „Kurjera Poranného“ z 15. 11., podľa ktorej RSN naplánovala rozhodnutie o Javorine až na 15. 12. Podľa denníka E. Beneš nezamýšľal osobne sa podieľať na rozhodovaní RSN. Začiatkom mesiaca do Ženevy odcestovali aj poľskí hraniční komisári prof. W. Goetl a mjr. B. Romaniszyn; AMZV Praha, II. sekcie, III. řada, č.j. 207887/23, kart. 128A – záznam *pro domo*, 5. 12. 1923; AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 613 – Rôzne správy z varšavskej tlače, 26. 11. 1923; č. 624 – Kalda Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 4. 12. 1923, došlo 16.50 (aj: AMZV Praha, TD 1923, č. 1417).

⁵⁷⁶ AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 599 – mimoriadna politická správa č. 7, 18. 11. 1923.

⁵⁷⁷ V prepise telegramu stojí „vzájomnej dohody“, no už anonymný redaktor prepisu toto označenie spochybnil v prospech alternatívy, ktorú tu uvádzame.

⁵⁷⁸ AMZV Praha, TD 1923, č. 1382 (Fierlinger), 27. 11., došlo 22.30.

z 2. decembra 1921 bolo stanovisko súdu také, že ono neodvolateľne potvrdzuje platnosť rozhodnutia predošlého. Výnimka by mohla nastať iba v prípade, ak by medzi spornými stranami došlo k výslovnej dohode, ustanovujúcej lokálnu modifikáciu priebehu hraničnej čiary na úseku II. Tým SSD poprel právnu previazanosť jednotlivých úsekov československo-poľskej hranice do kompaktného celku. Konečné slovo – v rozpore s československým právnym názorom – aj naďalej náleží do kompetencií delimitačnej komisie (a následne VK). V závere sa SSD vyjadril, že otázky priebehu československo-poľskej čiary na Orave a Spiši sa nachádzajú iba v čiastočnom súvisi, a teda ústupok na jednom úseku neprejudikuje kompenzáciu na úseku druhom⁵⁷⁹.

Ako vidno z predchádzajúcej poznámky, ani uznesenie tribunálu nebolo absolútne jednoznačné⁵⁸⁰. Preto obdržal K. Skirmunt inštrukciu, aby sa v SN znovu pokúsil presadiť právnu záväznosť rozhodnutia delimitačnej komisie z 25. septembra 1922⁵⁸¹, s odôvodnením, že československá strana nenamietala proti úpravám hraničnej čiary na Orave na základe čl. II, odst. 3 rozhodnutia VK z 28. júla 1920 o práve delimitačnej komisie podávať VK návrhy na modifikáciu priebehu hraničnej čiary, hoci tieto vytvárali

---

⁵⁷⁹ O podstate *avis* informoval Z. Fierlinger už 1. 12 (československé vyslanectvo v Berne však v ten istý deň dostalo z prostredia SSD správu, že „v otázke Javoriny sa vyskytujú komplikácie, a teda sa nedá s istotou povedať, kedy bude dobrozdanie doručené“; pravdepodobne šlo o to, že v rámci sudcovského zboru naďalej pretrvávali názorové rozdiely – s jednoznačným pomerom v prospech stanoviska naznačeného Z. Fierlingerom 27. 11. – a predsedajúci sudca Loder sa pokúšal presvedčiť oponujúceho kolegu Weissa pre majoritný názor, aby sa tak dosiahol jednohlasné uznesenie zboru). Poľské včerníky, ako o tom informovalo varšavské vyslanectvo, priniesli iba informáciu o potvrdení poľskej tézy (iba „Kurjer Poranny“ uviedol, že podľa poradného stanoviska zostane Javorina v ČSR). Až 8. 12. komentoval šéfredaktor „Kurjeru Warszawského“ výrok SSD ako nešťastné víťazstvo K. Kramáňa nad československým ministrom zahraničných vecí. Oficiálna Poľská tlačová agentúra (*Polska Agencja Telegraficzna* – PAT) informovala o dvojsečnej dikcii *avis* až 10. 12.; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 209184/23, kart. 128A – záznam *pro domo*, 7. 12. 1923; AMZV Praha, III. sekce, č. j. 64006/24, kart. 267 – Právne dobrozdanie Stálého súdu mezinárodnej spravodlivosti v Haagu v otázke Javoriny, s. 2-4; AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 630 – Javorinská otázka vo varšavskej tlači po dobrozdaní Haagskeho tribunálu, 7. 12. 1923; č. 631 – Ďalšie hlasy varšavskej tlače o javorinskej otázke, 10. 12. 1923; AMZV Praha, TD 1923, č. 1405 (Fierlinger), 1. 12., došlo 9.00; č. 1408 (Reisser), 1. 12., došlo 16.00; č. 1409 (Fierlinger), 1. 12., došlo 17.09; ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 857; CESARZ, Z. K.: op. cit., s. 123-125; BIELOVODSKÝ, A.: op. cit., s. 70; HEIDEKING, J.: op. cit., s. 142; DEJMEK, J.⁵: op. cit., s. 98; GASIOROWSKI, Z. J.²: op. cit., s. 488-489; KRČMÁŘ, J.¹: op. cit., s. 186-191; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 55; PÁSTOR, Z.: op. cit., s. 15; PATEL, B. L. (ed.): *The World Court Reference Guide. Judgments, Advisory Opinions and Orders of the Permanent Court of International Justice and the International Court of Justice (1922-2000)*. Kluwer Law International, The Hague – London – New York 2002, s. 19; ŘÍČKOVÁ, P.: op. cit., s. 76; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 113; ŽÁČEK, V. a kol.: op. cit., s. 497.

Na okraj poznamenávame, že E. Kázmerová sa dopúšťa omylu, keď medzinárodnú arbitráž v haličsko-uhorskom spore o Morské Oko z rakúskeho Grazu (13. 9. 1902) uvádza ako „arbitráž Award“ – nejde tu o žiaden *terminus technicus*, anglický výraz *award* znamená *rozsudok, verdikt, arbitráž*; KÁZMEROVÁ, E.¹: op. cit., s. 111.

⁵⁸⁰ Preto tvrdenie D. Konopáča, že SSD „vydal posudok, ktorým dal za pravdu československej právnej téze“, považujeme za zjednodušujúci; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 38.

⁵⁸¹ Pripomeňme, že na základe tohto rozhodnutia malo Poľsko získať tri pätiny javorinského katastra, a nie „Spiša“, ako píše M. Nowak-Kielbikowa; NOWAK-KIEŁBIKOWA, M.¹: op. cit., 224.

de facto novú hraničnú čiaru v dĺžke dvanástich kilometrov⁵⁸². Na stretnutí s E. Benešom a španielskym spravodajcom (12. decembra) poľský diplomat neuspel, a tak na druhý deň požiadal RSN, aby rozhodla, či uvedené rozhodnutie je alebo nie je v súlade s *avis*. Ani E. Beneš nenamietal proti tom, aby RSN rozhodla v tejto otázke, no podotkol, že delimitačná čiara, o ktorej je tu reč „, sa nachádza v krikľavom rozpore“ so stanoviskom SSD⁵⁸³. O dva dni neskôr RSN prijala správu španielskeho spravodajcu, v ktorej stálo, že delimitačná komisia prekročila pri návrhu na rozdelenie javorinského katastra svoje kompetencie, keď navrhla úpravu starej medzinárodnej hranice. Záverom rečník konštatoval, že bude potrebné vyzvať komisiu, aby dodala propozíciu, kompatibilnú s výrokom SSD⁵⁸⁴. V ďalšej správe 17. decembra sa J. M. Quiñones de León vyslovil, že je „, presvedčený, že Rada jednohlasne prijme“ poradné stanovisko SSD⁵⁸⁵. K. Skirmunt ktiticky poznamenal, že prednesená správa zdôrazňuje tú časť *avis*, ktorá vyznieva priaznivo pre Československo, a o možnostiach modifikácii sa nezmieňuje. Na možnosť vyžiadania si ešte ďalšieho *avis* od SSD E. Beneš zareagoval v tom zmysle, že tento krok by opäť odročil vyriešenie sporu. Následná diskusia nezmenila nič na fakte, že verdikt SSD v podstate znamenal pražské víťazstvo⁵⁸⁶. Šéfredaktor „Kurjera Polského“ I. Rosner výsledný stav sarkasticky zhrnul: „, [P]orazili sme pána Beneša s jeho tézou o ustálení hraníc zo dňa 28. júla 1920 tak dôkladne, že Javorina ocitla sa včera v jeho rukách“⁵⁸⁷.

Československo-poľský spor o Javorinu si na ďalší pokrok musel počkať až do polovice prvého mesiaca 1924 (avšak jeho momentálny stav dovoľoval E. Benešovi

---

⁵⁸² CESARZ, Z. K.: op. cit., s. 126; ORLOF, E. – ROSZKOWSKI, J. M.: op. cit., s. 899; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 113.

⁵⁸³ AMZV Praha, VI. sekce, kart. 46 – Proces-vebal provisoire. 27éme session du Conseil. Sixieme séance, 13. 12. 1923; KRČMÁŘ, J.¹: op. cit., s. 194; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 38-39; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 113.

⁵⁸⁴ AMZV Praha, VI. sekce, kart. 46 – Otázka delimitácie poľsko-československej hranice na Spiši (Javorina) (C.765), 15. 12. 1923.

⁵⁸⁵ AMZV Praha, VI. sekce, kart. 46 – Otázka delimitácie poľsko-československej hranice na Spiši. Správa španielskeho delegáta (C.819), 18. 12. 1923; CESARZ, Z. K.: op. cit., s. 126-128; KRČMÁŘ, J.¹: op. cit., s. 194-195.

⁵⁸⁶ O výslednej rezolúcii RSN informoval E. Beneš Prahu okamžite. Na margo modifikačnej právomoci delimitačnej komisie minister poznamenal, že tento orgán „, dá si pozor,“ aby jeho návrh nebol v rozpore so stanoviskom SSD. Československá diplomacia teda dosiahla „,úpln[ú] výhr[u]“, ktorú však mala tlač prezentovať zdržanlivo, aby sa predošlo protipoľským akcentom (túto požiadavku zdôraznil E. Beneš ešte raz o dva dni neskôr). Ráznú kritiku mali žurnalisti naopak smerovať do radov ČSND; AMZV Praha, TD 1923, č. 1482-1483 (Beneš), 17. 12. 1923 (došlo 18. 12., 8.35); ČECHUROVÁ, J. – ČECHURA, J. (ed.): op. cit., s. 82-83 – E. Beneš Ministerstvu zahraničných vecí, 17. 12. 1923; *ibid.*, s. 83 – E. Beneš Ministerstvu zahraničných vecí, 19. 12. 1923; KÁZMEROVÁ, L.¹: op. cit., s. 111; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 39; NOWAK-KIEŁBIKOWA, M.¹: op. cit., 224; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 113.

⁵⁸⁷ *Chargé d'affaires* J. Miller hlásil ešte začiatkom februára 1924 do Prahy, že javorinské finále „, bolo prijaté, dá sa povedať, odovzdane“, bez väčších diskusií; AMZV Praha, PZ Varšava 1923, č. 645 – Otázka Javoriny vo varšavskej tlači. Názor „Kurjera Polského“, 17. 12. 1923; AMZV Praha, PZ Varšava 1924, č. 17 – riadna politická správ č. 1, 2. 2. 1924.

v medzičase vysielat' do Varšavy pozitívne signály na tému normalizácie československo-poľského pomeru)⁵⁸⁸. 12. januára VK vydala nótu, v ktorej informovala delimitačnú komisiu o konečnej rezolúcii RSN a požiadala tento svoj orgán, aby vypracoval návrh na miestne úpravy priebehu hraničnej čiary v súlade s haagskym výrokom, a to do 15. februára⁵⁸⁹. Predseda delimitačnej komisie pplk. R. Uffler sa 23. januára v súlade s inštrukciou obrátil na hraničných komisárov sporných strán so žiadosťou o konečné propozície, ktoré mali byť predložené do konca mesiaca tak, aby ich bolo možné prejednať v čo najskoršom februárovom termíne⁵⁹⁰. Ten bol napokon stanovený na 10. februára, aby tak bolo učené zadosť povinnosti poskytnúť sporným stranám priestor na priamu dohodu (do 6. februára)⁵⁹¹. V tomto prípade šlo však znovu iba o nič neriešiaci odklad, nakoľko poľský návrh zotrval v tej istej podobe, ako na samom začiatku sporu, žiadajúc (s podporou pplk. Pellicelliho) všetky javorinské lesy a pasienky z dôvodu hospodárskych potrieb obcí Jurgov, Čierna Hora a Repisko⁵⁹², zatiaľ čo propozícia V. Roubíka sa v maximálnej možnej miere pridržala čiary Beneš – Paderewski (podobné stanovisko zastával aj pplk. Uffler, pripúšťajúc drobnú úpravu v prospech jurgovského katastra). Na zasadnutí 10. februára predseda komisie vyzval československého delegáta, aby si od svojej vlády vyžiadal nové inštrukcie. Týmto manévrom pplk. Uffler získal čas, aby sa

---

⁵⁸⁸ Stalo sa tak na belehradskej konferencii Malej dohody (9.-12. 1.), ktorá prebehla už bez poľskej účasti, a tiež v rozhovoroch so *charge d'affaires* pražského vyslanectva. Viac ako len formálnou prekážkou deklarovaného záujmu o spoluprácu bol fakt, že zastupiteľské úrady oboch štátov (dlhodobu) neboli obsadené vyslancami. K nesmelému *rapprochement* nesporne prispeli aj obojstranné ohľady na Paríž, ktorý vo februári prišiel s návrhom československo-poľskej vojenskej konvencie; GASIOROWSKI, Z. J.²: op. cit., s. 476, 490-491; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 114-117; WANDYCZ, P. S.: op. cit., s. 306.

⁵⁸⁹ K odoslaniu nóty pplk. Ufflerovi došlo až o niekoľko dní. V. Roubík bol o veci vyrozumiený 14. 1. Stojí za pozornosť, že ešte aj za tohto stavu veci sa poľské vyslanectvo v Paríži pokúšalo presvedčiť Quai d'Orsay, aby odobrilo menšie, bližšie nešpecifikované úpravy na Javorine (v rozsahu 1-2 km); AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 7824/24, kart. 129A – Vyslanectvo Paríž Ministerstvu zahraničných vecí (opis telegramu), 14. 1. 1924; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 28827/24, kart. 129A – Generálny sekretariát Veľvyslaneckej konferencie pplk. R. Ufflerovi, 18. 1. 1924; CESARZ, Z. K.: op. cit., s. 128; HEIDEKING, J.: op. cit., s. 142; KRČMÁŘ, J.¹: op. cit., s. 600; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 39.

⁵⁹⁰ Vzhľadom na fakt, že telegram pplk. Ufflera nedorazil do Černínskeho paláca skôr ako 27. 1., dostalo sa Zamini do technicky nezávideniahodnej pozície; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 28827/24, kart. 129A – pplk. R. Uffler V. Roubíkovi (telegram), 23. 1. 1924; Správa komisára ČSR v rozhraničovacej komisii československo-poľskej o priebehu jednaní komisie vo veci nových návrhov na stanovenie priebehu hraničnej čiary na úseku spišskom (Javorina) (ďalej len: Správa komisára ČSR...), 17. 2. 1924; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 47151/24, kart. 129A – poznámka *pro domo*, 26. 1. 1924.

⁵⁹¹ AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 28827/24, kart. 129A – pplk. R. Uffler V. Roubíkovi (telegram), 30. 1. 1924; Správa komisára ČSR..., 17. 2. 1924; KÁZMEROVÁ, L.¹: op. cit., s. 111; KRČMÁŘ, J.¹: op. cit., s. 600.

⁵⁹² O obsahu poľskej propozície V. Roubíka dôverne informoval pplk. Uffler. Predseda komisie z vlastnej iniciatívy poskytoval československej strane informácie o názoroch zvyšných veľmocenských delegátov, čím prispel k dokonalému situačnému prehľadu hraničného komisára Roubíka. Chybná je formulácia L. Kázmerovej, keď o uvedených obciach píše, že si na ne poľský šrát „nárokoval“ (v čase, keď boli všetky približne tri a pol roka súčasťou *Rzeczypospolitej*); AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 28827/24, kart. 129A – Správa komisára ČSR..., 17. 2. 1924; KÁZMEROVÁ, L.¹: op. cit., s. 111.

pokúsil získať nerozhodnutú väčšinu dohodových komisárov pre svoj projekt riešenia: V. Roubík situáciu dokonale pochopil, a podal do Prahy formálnu žiadosť s poznámkou, že žiadne nové pokyny nie sú potrebné⁵⁹³.

Delimitačná komisia poslednýkrát zasadla v Brne 11. februára. Pplk. Uffler otvoril sxhôdzu otázkou, či sa sporné strany strany dohodli na kompromisnom návrhu priebehu hraničnej čiary, na čo dostal – podľa očakávania – zamietavú odpoveď. Predsedakomisie následne prečítal prítomným rezolúciu VK z 12. januára. Za poľskú stranu vystúpil mjr. B. Romaniszyn a vyhlásil, že propozícia jeho vlády, požadujúca odstúpenie časti javorinského katastra, je v súlade s *avis*, vychádzajúc z rozhodnutia VK z 28. júla 1920. V. Roubík zásadne oponoval: poľský projekt zamýšľal rozdeliť súkromný majetok kniežaťa v. Hohenlohe-Oehringen s centrom v Javorine; majiteľ podnikol v uplynulom období nákladnú investíciu, aby svoju doménu dopravne prepojil s Československom. Preto československý zástupca navrhol čiaru, ktorá by nerozdeľovala javorinské panstvo na dve časti, pričom o využívaní pasienkov by sa majiteľ dohodol priamo so zástupcami dotknutých obcí. Poznámka o pasienkoch rozprúdila diskusiu medzi V. Roubíkom a mjr. Romaniszynom – poľský zástupca sa domnieval, že otázka protokolov, ktoré by prípadne upravovali pohraničný režim na Javorine, nepatrí do kompetencií delimitačnej komisie. Búrliвая atmosféra si vyžiadala krátke prerušenie zasadnutia. Počas prestávky sa V. Roubík stretol s pplk. Ufflerom, ako aj s prof. Goetlom a mjr. Romaniszynom. Rozhovor sa točil okolo obsahu proponovaných protokolov. V. Roubík neskôr stretnutie opustil, aby umožnil poľským delegátom diskutovať o československom návrhu iba s pplk. Ufflerom. Ten poľská strana už onedlho v podstate prijala. V rýchlom slede nasledovala ešte porada dohodových komisárov, kde sa títo dohodli odsúhlasiť propozíciu predloženú V. Roubíkom (s drobnou úpravou na katastrálnej hranici obcí Nedeca a Kalenberg (dnes Lysá nad Dunajcom) v prospech Poľska), a tiež podporiť myšlienku protokolov, hoci s poznámkou, že aj naďalej trvajú na uzásadnenosti svojho riešenia z 25. septembra 1922

---

⁵⁹³ Postoj predsedu delimitačnej komisie dokresľuje neúspech snahy poľského parížskeho vyslanectva o čo najvoľnejší výklad modifikačnej právomoci, ktorej komisii ponechávala formulácia *avis*. Pplk. Uffler v presvedčaní svojich kolegov viac-menej uspel, talianskému zástupcovi ustúpil, po tom, ako pplk. Pellicelliho podporil aj pplk. Carey len v tom, že navrhne, aby časť javorinského katastra, ležiaca severne od cesty Javorina – Podspády, pripadla Poľsku. V. Roubík namietal, že takto dôjde k rozdeleniu javorinského panstva. Predseda komisie vyjadril pochopenie pre tento názor, vyjadril sa však, že musí hľadať kompromis, ktorý by zabránil tomu, aby sa celá vec v tomto stave ešte raz dostala pred RSN. V tomto okamihu prišiel československý hraničný komisár s návrhom, aby sa problematické otázky režimu vyriešili osobitnými protokolmi; AMZV Praha, Kabinet (věcné), č.j. 25142/24, kart. 14 – V. Roubík Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 10. 2. 1924, došlo 10.35; V. Roubík Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 10. 2. 1924, došlo 10.40; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 28827/24, kart. 129A – Správa komisára ČSR..., 17. 2. 1924; KRČMÁŘ, J.¹: op. cit., s. 601; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 118.

Diskusie užších grémií zasadnutiu výrazne prospeli, po takmer troch rokoch sa podarilo nájsť riešenie javorinského problému. Po návrate za rokovací komisia odporučila prijať československý návrh delimitácie bez hlasovania, protokoly sa mali prejednať samostatne. Mjr. Romaniszyn namietol, že takto sa komisii nepodarí splniť cieľ, ktorý jej uložila VK, a to vytvoriť spravodlivú hranicu pre obyvateľstvo pohraničných obcí; vo svetle našej rekonštrukcie to však možno považovať skôr za rétorický obrat než za meritórnú výhradu⁵⁹⁴.

Spor o Javorinu zamestnával poľskú tlač aj v polovici februára 1924. Podľa hlásenia varšavského vyslanectva priniesli niektoré denníky 16. februára správu, že delimitačná komisia sa proti hlasu československého komisára zhodla na nemožnosti delimitovať československo-poľskú hraničnú čiaru na Javorine a údajne informovala VK v tom zmysle, že nepretržite zastáva svoje rozhodnutie z 25. septembra 1922. Opäť sa objavili výzvy rôznych spolkov na obranu „poľského práva na Javorinu“. Vyslanectvo za tým videlo oneskorené informovanie zástupcov tlače o závere javorinského sporu⁵⁹⁵. Napriek všetkému nešlo iba o nejaký informačný šum. 19. februára intervenoval v Ženeve v zmysle nedelimitovateľnosti spišskej hranice poľský diplomat M. Arciszewski, na tomto závere sa mali zhodnúť pplk. Uffler, pplk. Carey a pplk. Pellicelli. Správa vyvolala

---

⁵⁹⁴ Stojí za povšimnutie, že s odvolaním na *avis* mjr. Romaniszyn hovorí o bývalej haličsko-uhorskej hranici ako o starej medzinárodnej hranici; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 39048/24, kart. 129A – Proces-verbal No. 24, 11. 2. 1924 (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 45911/24, kart. 130); AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 28827/24, kart. 129A – Správa komisára ČSR..., 17. 2. 1924; KRČMÁŘ, J.¹: op. cit., s. 601-602; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 118.

V nasledujúcich dňoch sa objavila snaha pplk. Careyho a pplk. Pellicelliho pozmeniť obsah rozhodnutia. Taliansky komisár dokonca nevyklučoval, že preto vycestuje do Ženevy; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 28827/24, kart. 129A – Správa komisára ČSR..., 17. 2. 1924; V. Roubík S. Wellnerovi (opis telegramu), 23. 2. 1924 (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 37884/24, kart. 129A); CESARZ, Z. K.: op. cit., s. 128; KÁZMEROVÁ, L.¹: op. cit., s. 111-112.

L. Kázmerová vo svojej štúdií tvrdí, že vyjadreniami V. Roubíka, ktoré kládli dôraz na celistvosť javorinskej domény kniežaťa Ch. K. v. Hohenlohe-Oehringen, československá argumentácia „nadobudla nový rozmer“, keď pôvodne (podľa autorkinej mienky do podpisu československo-poľskej politickej dohody zo 6. 11. 1921) „vystupovali v spore zástupcovia obcí a nie jednotlivci“. S týmto názorom nesúhlasíme. Keďže predmetom sporu bola Javorina a jej blízke okolie, tvoriace súkromný majetok, nemožno sa domnievať, že by jeho majiteľ nebol od začiatku účastníkom sporu (hoci nemáme dôkazy o jeho *aktívnej* účasti) – svedčí o tom aj „daňová kauza“, ktorá síce prepukla až koncom januára 1923, no knieža Hohenlohe sa v nej domáhal retrospektívneho právneho kroku, a to až ku vzniku republiky v novembri 1918. Pruský šľachtic bol účastníkom sporu už na základe čl. II, odst. 3 rozhodnutia VK z 28. 7. 1920, ktorý predpokladal, že delimitačná komisia bude pri výkone svojej právomoci predkladať VK modifikačné návrhy brať do úvahy nielen dotknutých obcí, ale aj súkromných osôb. Podobne tvrdenie slovenskej historičky, že obyvateľstvo okolitých odstúpených obcí manifestovalo počas sporu v prvom rade svoje slovenské národné cítenie a len potom upriamovalo pozornosť na hospodárske problémy, spojené s pretrhnutím socioekonomických väzieb na Javorinu, pokladáme za zjednodušujúce.; KÁZMEROVÁ, L.¹: op. cit., s. 112.

⁵⁹⁵ „České slovo“ dokonca 21. 2. priamo písalo o „mám[ych] ilúzi[ách] poľskej tlače“; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 32552/24, kart. 129A – „České slovo“, 21. 2. 1924; AMZV Praha, PZ Varšava 1924, č. 26 – „Kurjer Poranny“ o expozé ministra Beneša, 16. 2. 1924; č. 28 – Javorina, 17. 2. 1923 (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 31542/24, kart. 129A); NAČR Praha, MZV-VA, kart. 1793 – „Kurjer Polski“, 16. 2. 1924; „Czas“, 18. 2. 1924.

v prostredí SN, ako informoval stály československý delegát pri tejto inštitúcii dr. R. Flieder, neistotu, malo sa za to, že sa vyskytlo akési zvláštne nedorozumenie. Vedúci politického oddelenia SN P. J. Mantoux československému diplomatovi povedal, že „ ak budú Poliaci pokračovať týmto spôsobom, (...) nezlepšia si svoju situáciu v Európe“. Je nejasné, čo presne sa Wierzbowa snažila získať týmto neobvyklým procesom⁵⁹⁶ – z pohľadu veľmocí nebol dôvod celú záležitosť predĺžovať. Preto v nedatovanom koncepte odpovede centrála neprikladala uvedeným zjavom prílišnú váhu a obmedzila sa na konštatovanie, že ohľadom zasadnutia delimitačnej komisie „ vynárajú sa z rôznych strán poplašné správy“. Do Bernu putoval protokol z posledného zasadnutia delimitačnej komisie⁵⁹⁷.

Formality okolo konečného vyriešenia československo-poľského sporu zabrali iba niekoľko marcových dní. Hneď 1. marca VK akceptovala priebeh hraničnej čiary na Javorine tak, ako bola dojednaná 11. februára. Predmetný list predsedu VK R. Poincarého smeroval do Ženevy o štyri dni neskôr. 12. marca RSN v správe španielskeho spravodajcu J. M. Quiñones de León potvrdila výsledok haagskej arbitráže (K. Skirmunt, napriek žiadosti, už vypočutý nebol). Prítomní zahraniční ministri oboch zainteresovaných štátov rozhodnutie akceptovali. Rezolúciu Rady Spoločnosti národov následne 26. marca prijala aj Rada veľvyslancov a inštruovala delimitačnú komisiu, aby bezodkladne pristúpila k vytýčeniu dohodnutej štátnej hranice⁵⁹⁸.

Zaujímavú správu poslalo 28. marca do Černínskeho paláca varšavské vyslanectvo. Agentúrne oznamy o rozhodnutí VK „ boli tak štylizované tak, že z nich každý musel usudzovať, že medzi Benešom a Skirmuntom došlo k nejakej dohode o Javorine“, teda najskôr k odobreniu rozdelenia obce na základe rozhodnutia delimitačnej komisie z 25. septembra 1922. Výnimku medzi poľskými žurnalistami tvoril už tradične

---

⁵⁹⁶ M. gr. Zamoyski, ktorý sa z parížskeho zastupiteľského úradu presunul do čela Wierzbowej, sa koncom mesiaca zreteľne vyjadril, že Javorina nemôže viac vplývať na povahu vzťahov medzi Varšavou a Prahou. Postoj čerstvého šéfa poľskej diplomacie sa stretol s priaznivou odozvou československej tlače (symptomatically, s výnimkou tvorili „Národní listy“ a „Tribuna“), skepticky sa na jeho adresu vyjadril K. Bader; AMZV Praha, PZ Varšava 1924, č. 35 – riadna politická správa č. 2, 29. 2. 1924; GASIOROWSKI, Z. J.²: op. cit., s. 489-490; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 39.

⁵⁹⁷ AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 33153/24, kart. 129A – R. Flieder Ministerstvu zahraničních věcí, 20. 2. 1924; nedatovaný koncept odpovede Ministerstva zahraničních věcí R. Fliedrovi; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 35471/24, kart. 129A – poznámka *pro domo*, 28. 2. 1924.

⁵⁹⁸ V jednaniach viac nevystupovala neexistujúca NRK (!), ako to tvrdí A. Miškovič; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 37201/24, kart. 129A – poznámka *pro domo*, 1. 3. 1924; NAČR Praha, Ministerstvo vnitra – hraniční spisy (ďalej MV-HS), inv. č. 16, sign. 2/143/2, č.j. 64628/24, kart. 5 – Otázka poľsko-československej hranice na Spiši (Javorina), 12. 3. 1924 (aj: NAČR Praha, PMR, sign. 727/28, kart. 3209); ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 857; BIELOVODSKÝ, A.: op. cit., s. 70; CESARZ, Z. K.: op. cit., s. 128; DESCZYŃSKI, M. P.: op. cit., s. 47; GASIOROWSKI, Z. J.²: op. cit., s. 490; KRČMÁŘ, J.¹: op. cit., s. 602-603; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 39; ORLOF, E. – ROSZKOWSKI, J. M.: op. cit., s. 899-900; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 118; pre priebeh hraničnej čiary pozri: Prílohy, dok. č. 2, s. 345-346.

K. Smogorzewski, ktorý už 13. marca hlásil, že Javorina ostáva v Československu. Parížsky korešpondent „Gazety Warszawskiej“ privítal definitívne rozhodnutie sporu, ktoré „otvára cestu k poľsko-československej spolupráci na poli medzinárodnej politiky“. Úvodník toho istého denníka zo 16. marca ale varoval: čím viac sa spor o Javorinu blížil do finále, „tým hlasnejšie sa ozývajú kruhy odmietajúce poľsko-československé zblíženie“, v Poľsku germanofili (napr. Wł. Gizbert-Studnicki), v Československu ČSND⁵⁹⁹.

V tomto okamihu ostávali nedoriešené iba konkrétne praktické otázky *modu vivendi* a ich právne záväzná forma⁶⁰⁰.

4.3.4 Likvidácia sporu o Javorinu (jar 1924)

Na prelome marca a apríla 1924 bolo nado všetku pochybnosť, že právne akty vyplývajúce z poradného stanoviska SSD ukončili spor o Javorinu a vytvorili legálny rámec, na základe ktorého musí bezodkladne dôjsť k likvidácii celej záležitosti a k normalizácii vzájomných vzťahov Československa a Poľska. Niekoľkoročné hromadenie napätia, v istých kruhoch dokonca animozity, nanajvýš nepriaznivo zasahovalo do všetkých oblastí stykov Prahy s Varšavou a *vice versa*. Prehlbovanie existujúcich rozporov nielenže nebolo v záujme zúčastnených strán, ale šlo priamo proti nemu. Niekoľkoročný spor sa napokon skončil jednoznačným výsledkom, Javorina sa stala súčasťou Československa, a preto by bolo mylné predpokladať, že tento stav uspokojoval všetky zainteresované skupiny. Predovšetkým na severnej strane Tatier, najväčšmi snád v konzervatívnom krakovsko-zakopijskom verejnom živote, teda v prostredí, odkiaľ vyšiel prvotný impulz usilovať sa o zisk Javoriny pre *Rzeczpospolitą*, pretrvávali revizionistické nálady vo vzťahu k československo-poľskej hranici na Spiši. Tieto však zostávali vyhradené iba absolútnej (para)politckej periférii – najbližšie obdobie vyžadovalo od (zahrančno-)politických elít vo Varšave v prvom rade stabilizáciu pozície Poľska v hre európskej diplomacie; doba, v ktorej sa prekresľovala mapa strednej Európy, sa nateraz nenávratne skončila.

Už od konca februára prebiehali v Prahe rozhovory oboma vládami splnomocnených delegácií pod vedením prof. A. Hobzu a prof. St. Kutrzebu⁶⁰¹ o úprave

---

⁵⁹⁹ AMZV Praha, PZ Varšava 1924, č. 50 – Javorina, 28. 3. 1924 (aj: AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 57616/24, kart. 129A).

⁶⁰⁰ BIELOVODSKÝ, A.: op. cit., s. 70; CIAGWA, J.: op. cit., s. 156-157.

právnych a finančných otázok, ktoré vyvstali rozdelením Těšínska, Oravy a Spiša. Vo výslednom dokumente sa podarilo vyriešiť otázku štátnej príslušnosti obyvateľstva ešte nedávno sporného územia (časť I), udeliť všeobecnú amnestiu osobám podozrivým zo spáchania trestných činov a priestupkov v rámci agitačnej činnosti počas plebiscitnej kampane *v širšom zmysle* – t.j. medzi 28. októbrom 1918 až 10. augustom 1920 (časť II, čl. 3a), pod čím sa rozumel aj trestný čin vyhnutia sa nástupu brannej povinnosti (časť II, čl. 3b); exulanti sa preto mohli vrátiť do svojho bydliska bez obáv z perzekúcie (časť II, čl. 7). Súčasťou zmluvy sa ďalej stali smernice pre spisovú rozluku (časť IV) a sekvestráciu majetku bývalých správnych orgánov (časť V). Nedoriešené ostali niektoré otázky finančné a majetkovo-právne, ako aj problém vzájomnej ochrany a rešpektovania menšín (časť III), hoci čl. 13 príslušnej časti zmluvy výslovne stanovoval, že „[a]kýkoľvek spôsob násilného odnárodňovania menšín je nedovolený, protizákonný bude každý nátlak (vyvíjaný – dopl. PJ) na rodičov, aby posielali deti do škôl s iným vyučovacím jazykom ako je ich materinský jazyk“⁶⁰². Preto mali byť jednania obnovené v apríli či máji 1924⁶⁰³.

Ústredné miesto v likvidačnom procese javorinského sporu zaujímal prejednaný protokol, príp. protokoly, ktoré z podnetu československej strany mali riešiť režim nielen v okolí donedávna konfliktnej obce, ale v širšom pohraničnom pásme na Spiši. Keďže cieľom zúčastnených strán bolo vytoriť funkčný právny základ pre pokiaľ možno bezproblémový vnútorný život rozdeleného regiónu, stalo sa zrejším, že výsledný dokument bude musieť postihnúť široké spektrum problémov, idúce naprieč agendou väčšiny rezortov. Preto sa meritum práce presunulo na medziministerskú hraničnú komisiu, teda pomerne početne zastúpené medzirezortné teleso, ktoré malo vypracovať zámer a smernice pre československú delegáciu. Predsedom komisie sa logicky stala osoba dôverným spôsobom oboznámená ako s procesom kreovania hraničnej čiary v predmetnom regióne, tak aj s problémami, ktoré tento zdĺhavý proces so sebou priniesol – odborový prednosta MVP ing. V. Roubík. Na prvom zasadnutí (6. marca v Prahe) bývalý hraničný komisár najprv zosumarizoval finálnu fázu sporu, čiže predovšetkým priaznivý verdikt

---

⁶⁰¹ Prof. St. Kutrzebu ako vedúceho poľskej delegácie uvádza R. Břach. Na dokumente ako „mimoriadny vyslanec a splnomocnený minister“ však prednostne vystupuje dr. Z. Lasocki (hoci k jeho nástupu na pražský vyslanec post došlo až koncom decembra 1924); je ale možné, že hlavným spoluarchitektom dohody bol z poľskej strany profesor Kutrzeba; AMZV Praha, I. sekce (I/5), kart. 61 – Zmluva medzi Republikou československou a Republikou poľskou o otázkach právnych a finančných, vzniklých rozdelením Těšínska, Oravy a Spiša zo 14. marca 1924; ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 860; BRACH, R.²: op. cit., s. 111; ESSEN, A.²: op. cit., s. 153, pozn. 287.

⁶⁰² Čl. 14 príslušnej časti sa týkal národnostných práv českého obyvateľstva na Volyni; AMZV Praha, I. sekce (I/5), kart. 61 – Zmluva medzi Republikou československou a Republikou poľskou o otázkach právnych a finančných, vzniklých rozdelením Těšínska, Oravy a Spiša zo 14. marca 1924.

⁶⁰³ Likvidačná komisia napokon opätovne zasadla už v marci; BRACH, R.²: op. cit., s. 111.

SSD, a oboznámil prítomných zástupcov jednotlivých ministerstiev s návrhmi poľskej strany na modifikácie priebehu hraničnej čiary (pre Spiš aj Oravu) zo spoločnej porady s poľským náprotivkom zo 4. marca. Tentoraz predložil prof. Goetel skutočne rozsahom nevelké požiadavky výlučne technického charakteru, čo nepriamo uznal aj zástupca Zamini dr. V. Vochoč, keď uviedol, že proponované modifikácie spadajú do kompetencie delimitačnej komisie. Na Spiši sa všetky štyri propozície týkali oblasti Pienín, teda nie Javoriny ani jej blízkeho okolia⁶⁰⁴. Dr. Vochoč sa síce vyslovil, že Černínsky palác je proti akýmkoľvek zmenám hraničnej čiary, no v prípade priaznivého konečného rozhodnutia o Javorine (to malo uzrieť svetlo sveta v priebehu niekoľkých dní) by snád' bolo možné poľské požiadavky prijať. Dr. A. Pudláč z MPS upozornil, že ústretový postoj československej vlády k územným ústupkom na Slovensku, by mal za následok – hoci šlo o nepatrné zmeny – zhoršenie verejných nálad v Bratislave. Nato V. Roubík ubezpečil zástupcu MPS, že žiadna hraničná úprava sa neudeje bez kompenzácií. S týmto konštatovaním sa diskusia uzavrela a konečné rozhodnutie o poľských návrhoch bolo odročené⁶⁰⁵. Zriadenie medziministerskej komisie odobrila ajspráva s Paríža, podľa ktorej sa VK v polovici marca uzniesla, že každá zo sporných strán vypracuje svoj vlastný projekt protokolu⁶⁰⁶.

Úloha si prirodzene vyžadovala vypočutie priamo zainteresovaného miestneho obyvateľstva. Preto predstavitelia československej administratívy na Spiši koncom marca vykonali sériu vizitácií, aby preskúmali situáciu a na mieste zozbierali podnety a požiadavky, odosielané do Prahy vo forme osobitných protokolov. Z dostupného archívneho materiálu jednoznačne vyplýva, že zástupcovia obcí Osturňa, Veľká Franková, Malá Franková, Javorina (Podspády) a Ždiar, ako aj zamagurského okresného mesta Spišská Stará Ves akcentovali potrebu čo najväčšej voľnosti pohybu v pohraničnom pásme, resp. prekračovania hraničnej čiary na základe špeciálnych povolení. Osobitný dôraz kládli prvé tri menované obce na zachovanie bezproblémového cestného spojenia

---

⁶⁰⁴ Komisia prejavila ochotu pristúpiť alebo o tejto možnosti aspoň predbežne uvažovať hneď v troch prípadoch – úpravu v úseku Sulín – Malý Lipník (v tzv. *Hrdle Popradu*) zamietlo MNO; NAČR Praha, PMR, inv. č. 2492, sign. 727/28, č.j. 4857/24, kart. 3212 – Prehľad požiadavkov poľského komisára na modifikáciu bývalej hranice haličsko-uhorskej, s. d.; NAČR Praha, PMR, inv. č. 2492, sign. 727/28, č.j. 6075/24, kart. 3212 – Ministerstvo verejných prác Predsedníctvu ministerskej rady, 10. 3. 1924.

⁶⁰⁵ NAČR Praha, PMR, inv. č. 2492, sign. 727/28, č.j. 6075/24, kart. 3212 – Ministerstvo verejných prác Predsedníctvu ministerskej rady, 10. 3. 1924.

⁶⁰⁶ AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 48859/24, kart. 129A – I. Krno Ministerstvu zahraničných vecí, 17. 3. 1924.

so Spišskou Starou Vsou, prebiehajúceho čiastočne po poľskom území cez obce Kacvín a Nedeca⁶⁰⁷.

Do konfliktu sa dostali spoločnosť J. Ph. Gleisinger, podnikajúca v ťažbe drevnej hmoty na javorinskom panstve, a obyvatelia Ždiaru: kým firma žiadala voľnosť pohybu pre svojich zamestnancov, pochádzajúcich predovšetkým z Jurgova, Repiska a Čiernej Hory (pre furmanov z Čiernej Hory žiadala navyše právo prenocovať v ubytovni v Podspádoch, nakoľko obec bola od Javoriny vzdialená dvanásť kilometrov), s odôvodnením, že obec Ždiar nedokáže vyplniť momentálny deficit pracovnej sily, zástupcovia uvedenej obce videli celú záležitosť, pochopiteľne, v inom svetle: „Žiadame, aby bolo zabránené chodenie na robotu na panstvo javorinské obciam (t.j. obyvateľom obcí – pozn. PJ) odtrhnutých od Československa, lebo nám berú robotu a zárobok, bez ktorého nemôžeme v tomto chudobnom kraji vyžiť“⁶⁰⁸. Zástupcovia Ždiaru sa touto cestou pokúšali narušiť zaužívanú prevádzkovú prax javorinského panstva a svoju požiadavku zámerne formulovali takým spôsobom, aby sa prezentovali ako poškodení *najnovším vývojom*. Ak vezmeme do úvahy veľmi pravdepodobné príbuzenské či iné súkromné väzby medzi horalmi zo Ždiaru a z trojice neďalekých odstúpených obcí, nevyznieva citovaná pasáž zápisnice práve ľudsky najpríjemnejším dojmom.

Špecifickým účastníkom pripomienkového konania vo veci režimu československo-poľského pohraničného pásma na Spiši bolo turistické hnutie, reprezentované Klubom československých turistov (KČST). Turistika zažívala v prvej polovici dvadsiatych rokov nebyvalý rozvoj, ako vhodný nástroj na prehlbenie súdržnosti všetkých častí republiky (ktoré môžeme pri radikálne „čechoslovakistickej“ optike vnímať ako súčasť *nation-building*) sa tešila štátnej podpore a empatickému vnímaniu zo strany širokej verejnosti. Vysoké Tatry, na ktorých severovýchodnom okraji sa Javorina nachádza, patrili so svojimi prírodnými krásami k prvoradým centrárom turistickej aktivity, a to aj so svojím širším okolím (pre oblasť niekdajšieho plebiscitného obdobia pripomeňme aspoň Pieníny).

---

⁶⁰⁷ AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 59123/24, kart. 129A – Pojednání o úpravě hospodářských poměrů a umožnění komunikácie pohraničným obciam za poměrů, které nastali po rozdelení území spišského mezi Československo a Poľsko. Podspády, 26. 3. 1924; Malá Franková, 27. 3. 1924; Osturňa, 27. 3. 1924; Spišská Stará Ves, 27. 3. 1924; Velká Franková, 27. 3. 1924; Ždiar, 27. 3. 1924 (aj: NAČR Praha, PMR, inv. č. 2492, sign. 727/28, č.j. 8219/24, kart. 3212).

⁶⁰⁸ Tým sa však požiadavky Ždiaru ešte nekončili. „Bolo by žiadúce, aby bolo zabránené horeuvedeným obciam pasenie statku v lesoch Javoriny a (aby boli – dopl. PJ) pasienky pridelené nám a gazdom z Osturne (...).“; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 59123/24, kart. 129A – Pojednání o úpravě hospodářských poměrů a umožnění komunikácie pohraničným obciam za poměrů, které nastali po rozdelení území spišského mezi Československo a Poľsko. Ždiar, 27. 3. 1924; firma J. Ph. Glesinger (Javorina), 29. 3. 1924 (aj: NAČR Praha, MV-HS, inv. č. 16, sign. 2/143/2, č.j. 29302/24, kart. 5; NAČR Praha, PMR, inv. č. 2492, sign. 727/28, č.j. 8219/24, kart. 3212).

Z požiadavky KČST na voľný pohyb po poľskej časti Tatier do hĺbky desiatich kilometrov (vrátane Zakopaného) na turistické, resp. vodcovské legitimácie, môžeme usudzovať, že turisti recipročne predpokladali obdobnú voľnosť pohybu aj pre svojich poľských kolegov z PTT. Ak by nebolo možné splniť túto požiadavku v celoročnom režime, návrh KČST kládol dôraz na obdobie letnej (júl - september) a zimnej sezóny (druhá polovica decembra – marec)⁶⁰⁹.

V prvý aprílový deň odoslala VK inštrukciu pre pplk. Ufflera, v ktorej ho informovala o rezolúcii z 12. marca (na základe vlastnej rezolúcie z 26. marca). Pplk. Uffler mal poveriť sporné strany, aby vypracovali návrh zamýšľaného protokolu, pojednávajúceho o úprave hospodárskych a komunikačných pomerov na Spiši⁶¹⁰. Už o dva dni neskôr československé vyslanectvo v Paríži oznámilo dohodovej inštancii, že na oboch stranách hranice sa na protokole pracuje; negociačná lehota (stanovená pplk. Ufflerom) plynula do 6. mája; ak by sa zainteresované strany dovtedy nedohodli, nech rozhodovacia právomoc prejde na VK⁶¹¹. Dôkazom, že informácia parížskeho vyslanectva mala svoj reálny základ, boli nielen vizitácie pohraničných obcí koncom marca, ale aj zvýšená aktivita medziministerskej hraničnej komisie v druhej polovici apríla.

Zaujímavým spôsobom zostalo až do tohto času nevypočuté javorinské panstvo. Vlastník, Ch. K. v. Hohenlohe-Oehringen, sa na rokovaní so členmi československej delegácie pri delimitačnej komisii V. Roubíkom a St.Veverkom, ku ktorému došlo 15. apríla v sídle delegácie v Ľubochni, nechal zastúpiť správcom domény A. Kegelom a svojím právnikom dr. M. Szántóm z Kežmarku. Oproti okolitým obciam mala správa hohenlohovského majetku pochopiteľne najviac konkrétnych požiadaviek, ktorých splnenie malo umožniť návrat k prevádzkovým podmienkam pred rokom 1920. Leitmotívom bolo umožnenie prechodu hraničnej čiary legitimovaným zamestnancom panstva (pri zachovaní špecifických podmienok pre honcov a strelcov počas poľovnej sezóny)⁶¹², ďalej

---

⁶⁰⁹ Čosi z *grunderského* nadšenia KČST naznačuje aj prosba, aby sa československá vláda pokúsila získať povolenie poľskej strany pre vybudovanie železničného spojenia Podspády – Javorina – Bielovodská poľana – Poľana pod Vysokou; trať by sa totiž čiastočne nachádzala na poľskom území; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 59123/24, kart. 129A – Námety KČST k protokolu o pohraničnom styku vo Vysokých Tatrách, nedatované (aj: NAČR Praha, MV-HS, inv. č. 16, sign. 2/143/2, č.j. 29302/24, kart. 5; NAČR Praha, PMR, inv. č. 2492, sign. 727/28, č.j. 8219/24, kart. 3212).

⁶¹⁰ NAČR Praha, MV-HS, inv. č. 16, sign. 2/143/2, č.j. 29302/24, kart. 5 – Veľvyslanecká konferencia pplk. R. Ufflerovi, 1. 4. 1924 (aj: NAČR Praha, PMR, inv. č. 2492, sign. 727/28, s. n., kart. 3209).

⁶¹¹ NAČR Praha, MV-HS, inv. č. 16, sign. 2/143/2, č.j. 24929/24, kart. 5 – Ministerstvo verejných prác Ministerstvu vnútra, 3. 4. 1924 (aj: NAČR Praha, PMR, inv. č. 2492, sign. 727/28, č.j. 8219/24, kart. 3212 – Ministerstvo verejných prác Prezídia ministerskej rady, 3. 4. 1924).

⁶¹² Poľovnícka vášeň majiteľa sa podpísala ešte pod požiadavku povoliť prevoz ulovenej zveriny z Poľska, pokiaľ sa poľovalo v revíroch prenajatých hohenlohovským panstvom.

neobmedzený vývoz vyťaženej drevnej hmoty (bez obmedzenia dĺžky), nakoľko jej časť môže tvoriť súčasť úhrady za služby poskytnuté obyvateľmi obcí Jurgov, Repisko a Čierna Hora (no v prípade dreva z Bielovodskej doliny mala lesná správa záujem o vývoz do Poľska priamo za účelom predaja). Vo vzťahu k susedným obciam sa žiadalo zachovať možnosť príhonu dobytka na pastviny aj bez veterinárnej kontroly. S prevádzkou lesného majetku súvisela požiadavka, aby panstvo mohlo bez problémov obhospodarovať lesné polohy v katastroch odstúpených obcí Repisko a Čierna Hora, resp. žiadosť o umožnenie nerušeného užívania ciest vedúcich do severnej časti javorinských lesov, ktoré sa nachádzali na poľskom území⁶¹³.

Po vypočutí všetkých miestne zainteresovaných strán sa mohla medziministerská komisia zísť a preokovať zozbierané podnety. Stalo sa tak 16. a 17. apríla v Prahe. Schôdze za predsedníctva V. Roubíka sa zúčastnilo osemnásť rezortných zástupcov (za Zamini dr. Lankaš). Zo strany ústrednej administratívy panoval voči požiadavkám pohraničných obcí pozitívny postoj. Komisia nemala námietky proti sfunkčneniu cestného spojenia medzi tromi zamagurskými obcami (Osturňa, Veľká a Malá Franková) a Spišskou Starou Vsou cez poľské územie (stačilo vyhlásiť predmetnú komunikáciu za colnú cestu), ba ani proti zavedeniu režimu malého pohraničného styku s odtrhnutými obcami, ako aj s obcami okresu Nowy Targ (prirodzene, ak bude súhlasiť poľská strana); takýmto spôsobom dotknuté obce žiadali povoliť pobyt poľnohospodárskych robotníkov – poľských štátnych príslušníkov na československom území, čo narazilo na odpor Ministerstva financií. V „spore“ obce Ždiar a firmy J. Ph. Gleisinger (ktorý sme naznačili vyššie) sa komisia postavila jednoznačne na stranu firmy, s odôvodnením, že rozsah pracovnej migrácie, o ktorej je tu reč, nijako neohrozuje československý pracovný trh⁶¹⁴. Podnety KČST sa vo veľkej väčšine stali predmetom osobitného konania o úprave turistického ruchu. Ako Ministerstvo vnútra, tak aj Ministerstvo železníc sa rezolútne postavili proti návrhom na výstavbu nových železničných spojení v okolí Javoriny. Bez námietok prešla väčšina požiadaviek javorinského panstva. Výnimku tvoril príhon dobytka z odstúpených obcí na javorinské pasienky, kde Ministerstvo poľnohospodárstva odmietlo rezignovať na povinnú veterinárnu kontrolu v súlade so špecializovanou československo-poľskou

---

⁶¹³ AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 71771/24, kart. 130 – Protokol spísaný dňa 15. apríla na sekretariáte československej delegácie pri československo-poľskej rozhraničovacej komisii v Lubochni (aj: NAČR Praha, MV-HS, inv. č. 16, sign. 2/143/2, č.j. 30086/24, kart. 5; NAČR Praha, PMR, inv. č. 2492, sign. 727/28, č.j. 8219/24, kart. 3209, resp. 3212).

⁶¹⁴ V tomto zmysle sa Ministerstvo financií vyjadrilo už 14. 4., keď požiadavok obyvateľov Ždiaru glosovalo ako „podivuhodný“; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 59123/24, kart. 129A – Ministerstvo financií Ministerstvu verejných prác, 14. 4. 1924 (aj: NAČR Praha, MV-HS, inv. č. 16, sign. 2/143/2, č.j. 26695/24, kart. 5)

konvenciou. Ministerstvo financií si zasa vyhradilo právo až po čase sa vyjadriť na margo povolenia prechodu štátnej hranice v ktoromkoľvek jej bode pre strelcov počas poľovnickej sezóny⁶¹⁵.

S blížiacim sa termínom, do ktorého sa mala uzavrieť bilaterálna dohoda vo veci protokolu, prenikali do tlače prvé informácie o krakovských rozhovoroch, konkrétne nominácia poľskej strany. Varšavu mali (podľa správy PAT-u z 26. apríla) zastupovať prof. W. Goetel, mjr. B. Romaniszyn a ing. Grzyglaszewski za poľskú delegáciu pri delimitačnej komisii, dr. Babiński a legačný sekretár J. Grzymała-Grabowiecki z MSZ a delegáti A. Wojnar a Raczyński z ministerstiev vnútra a financií. Z československej delegácie do tlače prenikli mená V. Roubíka, hlavného inžiniera československej delegácie pri delimitačnej komisii St. Veverku a ministerského radcu Durycha z MVP. Úplný menoslov československej delegácie priniesla 27. apríla ľavicová „Nowa Reforma“, okrem už uvedených sa na ňom nachádzali: dr. Lankaš za Zamini, dr. Uhlř z Ministerstva vnútra, dr. Dolejš (MPS), dr. Netík (MVP), dr. Blažek (Ministerstvo obchodu) a dr. Hamr (Ministerstvo poľnohospodárstva)⁶¹⁶.

Krakovské rozhovory sa začali 25. apríla popoludní v budove vojvodského úradu (vojvoda Wł. Kowalikowski sa zúčastnil ich otvorenia). Oproti citovanej správe „Nowej Reformy“ sa československá delegácia počas rokovaní rozrástla⁶¹⁷ o dr. Deyla z Ministerstva železníc a dr. Mourala z Ministerstva poľnohospodárstva. Podobne na poľskej strane pribudli starosta Nowého Targu Szeligowski a zástupca varšavského Ministerstva poľnohospodárstva a štátnych majetkov Halski. Široký záber agendy si vyžiadal, aby práce povolaného grémia prebiehali ako v pléne, tak aj v špecializovaných komisiách (napr. pre poľnohospodárstvo, colné a pasové či veterinárne záležitosti).

Početné obsadenie grémia predznamenávalo, že ani posledné kroky na ceste k definitívnemu skončeniu sporu o Javorinu sa nebudú rodiť jednoducho. Hlavným problémom, ktorý sa pred československou delegáciou naozaj nečakane vynoril, sa stal

---

⁶¹⁵ AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 71771/24, kart. 130 – Protokol o porade Stálej medziministerskej komisie pre veci hraničnej v dňoch 16. a 17. apríla na Ministerstve verejných prác za predsedníctva československého hraničného komisára v medzinárodných rozhraničovacích komisiách odborového prednostu V. Roubíka (aj: NAČR Praha, MV-HS, inv. č. 16, sign. 2/143/2, č.j. 30086/24, kart. 5; NAČR Praha, PMR, inv. č. 2492, sign. 727/28, č.j. 8219/24, kart. 3209, resp. 3212).

⁶¹⁶ AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 70641/24, kart. 129A – poznámka *pro domo* dr. Wellnera, 23. 4. 1924; NAČR Praha, MV-HS, inv. č. 21, sign. 2/147/15, č.j. 28504/24, kart. 6 – Ministerstvo vnútra Ministerstvu verejných prác, 22. 4. 1924; NAČR Praha, MZV-VA, kart. 1973 – „Kurjer Lwowski“, 26. 4. 1924; „Nowa Reforma“, 27. 4. 1924.

⁶¹⁷ Prítomnosť zástupcu Ministerstva železníc si V. Roubík vyžiadal až 1. 5. prostredníctvom telefonátu dr. Lankaša Zamini; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 74721/24, kart. 130 – poznámka *pro domo*, 1. 5. 1924.

poľský návrh na širokokoncipovaný administratívny mandát Varšavy na Javorinu, resp. pri zohľadnení minimálnych poľských požiadaviek predstretá propozícia, aby bola obec vyňatá z československého colného priestoru v prospech colného priestoru poľského. Zástupcovia pražskej vlády, pochopiteľne, odmietli uznať tento návrh za súčasť či dokonca východisko ďalšieho jednaní – okrem hrubého zásahu do suverenity Československej republiky táto iniciatíva nijako nekorešpondovala s úlohou, ktorú pre prejednávany protokol stanovili marcové rezolúcie RSN a VK. To si zrejme uvedomovala aj poľská strana, keď vlastný projekt nedokázala ani celistvo odprezentovať⁶¹⁸. S tým sa prvý deň rozhovorov skončil. 27. apríla odovzdal V. Roubík zamietavú československú odpoveď, a o deň neskôr predstavil kontrapropozíciu. Zástupca poľského rezortu financií deklaroval, že poľská strana naďalej trvá na svojom projekte, je však ochotná diskutovať o kompromisnom riešení – výsledný colný mandát by sa vzťahoval na celý javorinský kataster, a nie len na úsek československo-poľskej hraničnej čiary, definovaný rezolúciou RSN z 12. marca. Československí delegáti v komisii pre colné a pasové záležitosti vzala novú formuláciu na vedomie a vyžiadala si prerušenie rokovania, aby mohla referovať V. Roubíkovi. Ten 28. apríla zamietol aj modifikovaný poľský projekt ako neprijateľný⁶¹⁹. Meritórne rokovania tak uviazli na mŕtvom bode, pretože poľská strana nemala pripravené žiadne alternatívy a jeden zo zástupcov Wierzbowej musel odcestovať do Varšavy, aby si od svojich predstavených osobne vyžiadal inštrukcie (tí sa zas museli riadiť rozhodnutím zasadajúcej vlády z 29. apríla). Napokon 1. mája prof. W. Goetel prítomným oznámil, že poľská strana pristupuje na československé stanovisko⁶²⁰.

Po tomto zásadnom ozname nastúpilo trojdňové obdobie intenzívnej práce v špecializovaných komisiách, aby mohli zúžené delegácie (z československej strany V. Roubík, dr. Lankaš a dr. Durych) pristúpiť k redakčným úpravám navrhovaného protokolu. Obe strany tak kládli dôraz na dodržanie negociačnej lehoty, aby sa javorinský spor ešte raz neocitol v rukách VK. K podpisu protokolu došlo skutočne 6. mája 1924.

---

⁶¹⁸ „V podrobnostiach tohto návrhu“, referoval dr. Lankaš „si však samo poľskí delegáti neboli celkom zajedno (...)“; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 79562/24, kart. 129A – nedatovaná poznámka *pro domo* dr. Lankaša (Krakovské protokoly (!) zo 6. 5. 1924); NAČR Praha, MZV-VA, kart. 1973 – „Nowa Reforma“, 27. 4. 1924.

⁶¹⁹ Po návrate z Krakova vypracovali dr. Uhlří a dr. Dolejš obsiahle memorandum o námietkách proti poľskému projektu, ktorý by okrem zásahu do suverenity ČSR znamenal vyvolanie právnej neistoty predovšetkým v Javorine; NAČR Praha, MV-HS, inv. č. 16, sign. 2/143/2, č.j. 42563/24, kart. 5 – Zápis o krakovských rokovaníach (26. 4. – 6. 5.) dr. J. Uhlří, 2. 8. 1924; Vyjadrenie zástupcov Ministerstva vnútra a úradu Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska o požiadavku zástupcov poľskej vlády na udelenie tzv. administratívneho mandátu na Javorine, s.d.; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 119.

⁶²⁰ Za konciliačný postoj sa na zasednutí kabinetu vyslovoval predovšetkým šéf MSWoj gen. K. Sosnkowski; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 119.

Po tomto akte odcestovala z Krakova väčšina československej delegácie (okrem vyššieuvedenej trojice, na ktorú čakala ešte revízia textu podpísaného právneho aktu)⁶²¹.

Československo-poľský spor o Javorinu sa takto definitívne skončil po viac ako troch rokoch (súperenie Prahy a Varšavy o priebeh hraničnej čiary na Spiši po približne päť a pol roku). Pozitívny výhľad do najbližšieho obdobia dávala skutočnosť, že krakovské rozhovory sa napriek svojmu nie práve najjednoduchšiemu priebehu odohrali v uvoľnenej, ba dokonca kurtoáznej atmosfére⁶²².

Tzv. *Krakovský protokol* zo 6. mája 1924 VK akceptovala 5. septembra 1924, v čase, keď už medzi V. Robíkom a prof. W. Goetlom prebiehali niekoľkokolové rozhovory o ďalších modalitách spišského pohraničia⁶²³. Na následných jednaniach delimitačnej komisie v druhej polovici novembra 1924 sa ustanovilo, že dokument vstúpi do platnosti dňom 1. januára 1925⁶²⁴.

---

⁶²¹ Dokument bol VK napokon odoslaný 7. 5., 4.30 hod.

⁶²² Hoci vzájomné usporiadanie slávnostných večerí (26. 4., resp. 5. 5.) môžeme považovať za súčasť protokolu, rozhodnutie vojvodu Kowalikowského dať československej delegácii k dispozícii svoju lôžku v Mestskom divadle J. Słowackého prekročilo rámec diplomatickej etikety. Podobne M. gr. Zamoyski, ktorý po ďalšej personálnej rošáde prevzal v polovici januára post šéfa poľskej diplomacie, sa 27. 5. vyjadril, že krakovský protokol „zmiernil napätie, ktoré tak dlho existovalo v súvislosti s touto otázkou (t.j. sporom o Javorinu – pozn. PJ) medzi Poľskom a Československom“. Expremiér A. Śliwiński si však v reakcii neodpustil poznámku, v ktorej Javorinu pripísal na zoznam porážok poľskej zahraničnej politiky, ktorý dokazoval „úplnú neschopnosť nášho diplomatického aparátu“; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 79562/24, kart. 129A – nedatovaná poznámka *pro domo* dr. Lankaša (Krakovské protokoly (!) zo 6. 5. 1924); AMZV Praha, PZ Varšava 1924, č. 91 – Expozé ministra zahraničných vecí Zamoyského, 27. 5. 1924, č. 96 – Poľské denníky o expozé ministra zahraničných vecí, 30. 5. 1924; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 119.

⁶²³ Nóta VK obsahovala ešte jeden zaujímavý oriešok, keď hovorila nie o Spiši, ale o „krajine javorinskej“. Po intervencii v Paríži sa Zamini dozvedelo, že VK zvolila termín zámerne, s odôvodnením, že niektoré ustanovenia protokolu presahujú rámec rozolúcie RSN z 12. 3. – o výklade sa mali dohodnúť (teraz už bývalé) sporné strany; NAČR Praha, PMR, inv. č. 2492, sign. 727/28, s. n., kart. 3209 – V. Roubík Predsedníctvu ministerskej rady, 24. 9. 1924; Ministerstvo zahraničných vecí Ministerstvu verejných prác, 10. 12. 1924.

⁶²⁴ Obsah protokolu nebudeme na tomto mieste rekapitulovať, pretože presahuje tému našej práce a ako taký by si, spolu s pohraničným režimom, ktorý ustanovoval, zasluhoval samostatnú štúdiu; AMZV Praha, II. sekce, III. řada, č.j. 74562/24, kart. 129A – Protokol podpísaný v Krakove dňa 6. mája 1924 o hospodárskych a komunikačných úľavách v pohraničnom pásme československo-poľskom na Spiši (aj: AMZV Praha, III. sekce, č. j. 51 976/1925, kart. 265; AMZV Praha, Zastupitelský úřad Polsko (ďalej ZÚ Polsko), kart. 24); BIELOVODSKÝ, A.: op. cit., s. 19; BORÁK, M. – ŽÁČEK, R.: op. cit., s. 16; CIAGWA, J.: op. cit., s. 156-157; DEJMEK, J.⁵: op. cit., s. 98; GASIOROWSKI, Z. J.²: op. cit., s. 490; KLIMKO, J.¹: op. cit., s. 90; KLIMKO, J.²: op. cit., s. 101; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 39-40; ORLOF, E. – PASTERNAK, A.: op. cit., dok. 21, s. 62-79; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, A.¹: op. cit., s. 119.

Zhrnutie II

Československo-poľský spor sa na diplomatickej scéne objavil ako priamy dôsledok súperenia o Těšínske Sliezske, Oravu a Spiš. Keď po odstúpení od plebiscitu parížska mierová konferencia rozdelila tri sporné územia, na oboch stranách takto vytvorenej hranice sa ozývali nespokojné hlasy. Proti rozhodnutiu VK razantnejšie protestovala Varšava – kvantitatívne vyjadrenie delimitácie na Těšínsku povzbudzovalo dojem, že Poľsko ťahalo v tomto zápase za výrazne kratší koniec; z pohľadu miestnych aktivistov neboli uspokojené ani nároky *Rzeczypospolitej* na Orave a Spiši (hoci po Slovensku sa šíril názor, že odstúpené obce poslúžili VK – a nepriamo aj pražskej vláde – ako istá kompenzácia obnovenému poľskému štátu). V čase vysokého národného seba(vedomia) krajiny nad Vislou dávala verejná mienka jasne najavo, že sa vo vzťahu k Československu cíti byť ukrivdená. Situáciu nezjednodušovala ani skutočnosť, že v československej časti Těšínska žila početná poľská menšina, ktorá – v protiklade k postulovanej poľskej menšine na Slovensku – mala svoje tradičné školské a kultúrne ustanovizne, či dokonca politické strany.

Na Těšínsku sa neskoršie hraničné úpravy v poľský prospech vzhľadom na národohospodársky potenciál regiónu javili ako vysoko nepravdepodobné. V snahe získať „zástupný triumf“ a legitimizovať svoje pôsobenie v očiach verejnosti prišiel E. knieža Sapieha na jar 1921 s iniciatívou získať podtatranskú obec Javorina. Konzervatívny politik, zviazaný s malopoľským prostredím okrem iného aj prostredníctvom svojho brata, krakovského arcibiskupa, volil uvážene: prinajmenšom od osemdesiatych rokov devätnásteho storočia koloval medzi haličskými elitami zvýšený záujem o obyvateľov horských a podhorských oblastí bývalého rakúskeho záboru, tzv. *goralov*, ktorí v očiach mestských intelektuálov vystupovali v duchu novoromantických ideí ako prototypy čistých osobností, nezasiahnutých negatívnymi vplyvmi rozvíjajúcej sa urbánnej spoločnosti; táto čistota bola, najmä pod tatranskými štítmi, vnímaná ako súčasť najvyšších národných hodnôt. Vďaka rozvíjajúcemu sa cestovnému a kúpeľnému ruchu v Zakopanom tieto náhľady prenikli do umeleckého života, kde našli odraz predovšetkým v literatúre (K. Przerwa-Tetmajer, J. Kasprovicz, Wł. Orkan a iní), a odtiaľ prenikli do najširších vrstiev poľskej spoločnosti. Na tomto

základe mohla javorinská iniciatíva získať podporu najprv v Malopoľsku a s postupom času, napriek prvotným ťažkostiam, aj v metropole a vzdialenejších regiónoch Poľska⁶²⁵.

Ako sme ukázali, poľský návrh na výmenu Javoriny za nedávno odstúpené obce Kacvín a Nedeca nebol úplne bez nádejí na úspech. E. Benešovi pôvodne nechýbala ochota na konciliačné riešenie, hoci nemáme priame dôkazy, vypovedajúce jednoznačne o tom, či bol šéf československej diplomacie pripravený akceptovať poľskú propozíciu *in extenso*, alebo by dal prednosť nejakej kompromisnej alternatíve. S výmenou súhlasila – nie bez opodstatnenia – aj SĽS na čele s A. Hlinkom. Fakt, že strana iba veľmi pozvoľna menila svoj postoj v tejto veci, spravidla unikal väčšine historikov. Slovenskú opozíciu voči transferu tvorili trochu prekvapujúco skôr centralistické strany, ktoré sa nechceli kompromitovať absenciou slovenského národného cítenia, obzvlášť v situácii, keď v prvej línii boja za československú Javorinu stáli národní demokrati dr. K. Kramáča. ČSND skutočne predstavovala motor odporu proti úprave hranice na Spiši, a to hneď z niekoľkých dôvodov: (a) obrana územnej integrity Československej republiky musela byť programovým pilierom strany *ex definitione*; (b) Javorina poslúžila K. Kramáčovi a jeho spoločníkom ako zámienka a konečne symbol opozície voči československej zahraničnej politike, najmä proti samému ministrovi zahraničných vecí (s výrazným príspevom starších a výsostne osobných animozít predsedu strany voči E. Benešovi); (c) okolnosť, že motív mal súčasne jednoznačné protipoľské ostrije, zapadala do proruského („bieleho“) sentimentu K. Kramáča (navyše vyburcovaného východnou politikou varšavského Belvederu, t.j. maršála J. K. Piłsudského a jeho okolia). Národným demokratom sa podarilo – predovšetkým v českých krajinách, ako to dokazuje prehľad zachovaných petícií proti odstúpeniu Javoriny – urobiť z malej podhorskej osady „tému“, vďaka čomu na oboch stranách spornej hranice panovali obdobne radikálne nálady.

Československo-poľský spor o Javorinu postupne získal nevídaný rozmer. Jeho pravou obeťou sa stala politická dohoda, ktorú 6. novembra 1921 v Prahe podpísali E. Beneš a K. Skirmunt. Dokument v zvláštnom dodatku naznačil princíp vedúci k vyriešeniu nepotrebného konfliktu; keďže však nasledujúce mesiace nepriniesli očakávanú dohodu, ratifikačný proces sa naťahoval napriek uisteniam hneď niekoľkých varšavských zahraničných ministrov o ich úprimnom záujme na jeho uvedení do života. Podiel na opísanom vývoji mala parížska VK, keď svoju reakciu na zlepšenie

---

⁶²⁵ Na tento tak trochu nedoceňovaný aspekt československo-poľských vzťahov na Spiši ako jediný z historikov upozornil (v populárno-vedeckom príspevku) J. Valenta In: VALENTA, J.³: *Jak došlo k rozdělení Oravy a Spiše?* In: DaS, XIII (1991), 3, s. 55.

československo-poľských vzťahov formulovala spôsobom, ktorý umožnil E. Benešovi dosiahnuť úspech zaujatím relatívne pasívnej, vyčkávacej pozície. Iniciatíva ustanoviť ako konciliačný nástroj odbornú komisiu, s ktorou prišiel K. Skirmunt ešte v decembri 1921, preto šéfa československej diplomacie príliš neoslovila. Napriek tomu aj československá strana vyslovila ochotu pristúpiť na navrhovanú platformu a v Prahe taktiež pôsobilo expertné grémium pre javorinský problém – výsledná správa (pri jej preliminárnom charaktere) obsahovala návrh kompromisného riešenia. Je povšimnutiahodné, že ani poľskej strane sa nepodarilo presadiť pôvodný zámer, aby javorinská komisia pracovala ako nepočítne zastúpený interný orgán zahraničných rezortov; naopak, do zostavy poľských odborníkov sa dostali prominentné vnútropolitické figúry a miestne zaangažovaní znalci problematiky (tento nominačný vzorec potom do istej miery kopírovala aj československá strana). Táto skutočnosť zvýraznila záujem verejnej mienky o celú záležitosť a naisto obmedzovala vôľu jednotlivých protagonistov hľadať – v rámci možností – obojstranne uspokojivé riešenie. Činnosť javorinských komisií vo Varšave a v Prahe zároveň vytvárala priaznivý, no klamný dojem, že riešenie pomerne subaltérneho problému je na dosah, ktorý bolo možné uplatniť vo vzťahu k Parížu: sporné strany tak nezávisle na sebe deklarovali, že nemajú záujem na oslabovaní francúzskeho aliančného systému v strednej Európe.

Po opakovanom predĺžení vyjednávacej lehoty (hoci k priamym negociáciám, t.j. spoločnému rokovaniu javorinskej komisie ani nedošlo), vzal predseda delimitačnej komisie pplk. R. Uffler *causu* do vlastných rúk a presadil medzi zvyšnými veľmocenskými komisármi svoj projekt na rozdelenie sporného územia, pričom jeho väčšia časť mala pripadnúť Poľsku (za kompenzácie v podobe od počiatku licitovaných obcí Kacvín a Nedeca, ktoré *Rzeczpospolita* získala iba po pôvodnom rozhraničení Spiša). Československý hraničný komisár V. Roubík okamžite protestoval ako proti obsahu prijatej propozície, tak proti procedúre, ktorá tento akt umožnila. Kompetenčný problém, t.j. či delimitačná komisia neprekročila svoju právomoc, keď zásadnou úpravou priebehu hraničnej čiary delimitovala predmetné územie po tom, ako sa uzniesla ohľadom právnej povahy bývalej haličsko-uhorskej hranice, a to všetko pri existencii rozhodnutia VK, ktoré – z československého uhla pohľadu – celý spor definitívne uzatváralo, posunul československo-poľský spor o Javorinu do úplne inej dimenzie. Okrem vecného základu tu do popredia vystúpila medzinárodno-právna stránka problému – odrazu sa vynorili otázky ohľadom kredibility celého systému medzinárodných vzťahov, postaveného na sústave mierových zmlúv medzi Dohodou a niekdajšími Centrálnymi mocnosťami a z nich sa

vyvodzujúcich právnych aktov. Z komunikácie medzi VK a československým vyslanectvom v Paríži vyplýva, že VK bola v pomerne krátkom čase ochotná akceptovať racionálny základ československého právneho názoru. Tým by však zároveň uznala svoje pochybenie pri podpore problematického rozhodnutia delimitačnej komisie, čím by utrpela prestíž a dôveryhodnosť VK ako inštitúcie kardinálneho významu pre podobu a vývoj európskej diplomacie v sledovanom období. Aby predišla vlastnej diskreditácii, rozhodla sa VK odročiť svoje rozhodnutie, či už potvrdzujúce alebo odmietajúce rozdelenie Javoriny, na neskôr, motivovaná okrem iného aj ohľadmi na vnútropolitický vývoj v Československu (pozícia E. Beneša) i v Poľsku (zdlhové a turbulentné budovanie parlamentnej demokracie v rekonštituovanom štáte). Stabilita československej zahraničnej politiky, ktorej neoddeliteľnou súčasťou bolo aj angažovanie sa šéfa Černínskeho paláca v záležitostiach nadregionálneho významu (napr. na platforme SN), prispela nemalou mierou k tomu, že sa E. Benešovi podarilo presadiť posúdenie kruciálnych otázok sporu o Javorinu haagskym tribunálom – už to stačilo na viac ako citeľný otras poľskej pozície, keď Československo mohlo vystupovať ako promotér vo veci zásadnej otázky medzinárodno-politického poriadku: definície pojmu „medzinárodná hranica“ s následnými prakticko-právnymi dôsledkami; konkrétny motív – zisk, resp. udržanie obce Javorina a jej okolia v republike – tak aspoň v prvom pláne nenápadne ustúpil do úzadia.

V istých bodoch dvojznačné poradné vyjadrenie SSD v Haagu zo začiatku decembra 1923 neznamenal (ako naznačuje zadávateľom úlohy t.j. RSN, zvolená forma tohto aktu) riešenie sporu *per se*, to prináležalo iným inštanciam dohodového systému. Preto ani v nasledujúcom období neustali pokusy poľskej strany o zvrat pre Varšavu nepriaznivého vývoja, a to až do faktického konca československo-poľského sporu o Javorinu vo forme rezolúcie RSN z polovice marca 1924. Nie je bez zaujímavosti, že ešte na poslednom zasadnutí delimitačnej komisie operovala poľská strana s požiadavkou na hraničnú úpravu na Spiši *de facto* v tej istej podobe ako na samom začiatku sporu. Napokon však na javorinskom úseku došlo iba k nepatrným zmenám priebehu hraničnej čiary (v prospech Poľska) oproti pôvodnej línii (Beneš-Paderewski), čo mal kompenzovať obojstranne výhodný hospodársky a dopravný režim v pohraničnom pásme, ukotvený v osobitnom protokole. Cesta k tomuto právnomu aktu nebola vôbec jednoduchá, no k jeho podpisu došlo v Krakove 6. mája 1924 (do platnosti vstúpil prvým dňom nasledujúceho roku). Československo-poľský spor o priebeh hraničnej čiary na Spiši, v ktorom bezosporu na prvom mieste figurovala Javorina, sa tak v tejto etape skončil položením solídneho právneho základu pre ďalší rozvoj regiónu, hoci aj v rámci cezhraničných kontaktov.

Obec Javorina zostala po približne trojročnom období neistoty v Československu. V tomto ohľade sa celý príbeh skončil víťazstvom republiky. Ako ukázal vývoj v nasledujúcich rokoch či desaťročiach, otázka, či nešlo o Pyrrhovo víťazstvo, ktoré len rozšírilo stranu pasív v súvahe československo-poľských vzťahov, by nemala uniknúť pozornosti vnímavého pozorovateľa.

4.4 Medziobdobie (jar 1925 – jar 1938)⁶²⁶

Pri miernom zjednodušení môžeme vychádzať z predpokladu, že rok 1925 znamenal akúsi novú štartovaciu čiaru pre československo-poľské vzťahy. Po viac ako päťročnom období hraničných sporov sa tak Poľsku, ako aj Československu podarilo ustáliť svoju definitívnu geografickú podobu. Hraničná čiara, ktorá napokon vzišla zo vzájomného súperenia, pochopiteľne, celkom neuspokojovala ani jednu stranu, bola však „hotovým faktom“, a tak sa pozornosť politických elít na oboch jej stranách mohla konečne uprieť na riešenie stále otvorených otázok a problémov, ustupivších do úzadia v predchádzajúcej etape bilaterálnych vzťahov. Presun záujmu od záležitostí tak či onak spájaných s prestížou toho-ktorého štátu či niektorého jeho politického predstaviteľa vytvoril predpoklad pre výrazne pokojnejší ráz komunikácie medzi Prahou a Varšavou – symptomatické pre novú situáciu bolo, že do roku 1925 vstúpili zastupiteľské úrady konečne s plným obsadením⁶²⁷.

Zmeny na diplomatickom poli zapríčinili, že vzájomná izolácia by sa výraznou mierou podpísala pod oslabenie pozície Československa i Poľska v európskej politike. Hlavnou príčinou tu bola aktivizácia weimarského Nemecka, ktoré od prelomu januára-februára 1925 smerovalo pod vedením G. Stresemanna k reštaurácii svojho bývalého postavenia. Garancie teritoriálneho *statu quo* na Rýne zamýšľal Berlín vyvážiť zvýšenou akcieszopnosťou na východe. Snahami o revíziu *Ostgrenze*⁶²⁸ sa museli znepokojovať najmä vo Varšave. Menej už v Prahe, hoci prípadná *carte blanche* by perspektívne mohla ohroziť aj stabilitu Československa. Preto vyvíjala poľská zahraničná politika nezanedbateľné úsilie o zblíženie sa s Malou dohodou, v tom v prvom rade s republikou. V tejto atmosfére došlo konečne k dlho odkladanej návšteve, ktorú E. Beneš v metropole

---

⁶²⁶ Cieľom tejto podkapitoly, pochopiteľne, nie je opis československo-poľských vzťahov. Máme v úmysle iba načrtnúť ich základné vývojové tendencie a upozorniť na problémy, viažuce sa k slovensko-poľskému pohraničiu na Spiši. Tom je podriadený aj záber citovanej literatúry.

⁶²⁷ Po tom, ako nový československý vyslanec dr. R. Flieder zaujal svoj post vo Varšave začiatkom septembra 1924, tesne pred vianočnými sviatkami nastúpil službu v Prahe už skôr dezinovaný dr. Z. Lasocki. W. Balcerak považuje už jar 1924 za obdobie „nápravy“ československo-poľského pomeru; táto „náprava“ sa mala výraznejšie prejavíť práve v priebehu nasledujúceho roka; BALCERAK, W.¹: *Polityka zagraniczna Polski w dobie Locarna*. Zakład Narodowy Im. Ossolińskich – Wydawnictwo PAN, Wrocław – Warszawa – Kraków 1967, s. 37, 73; DEJMEK, J.⁵: op. cit., s. 100; ESSEN, A.¹: op. cit., s. 120; ESSEN, A.²: op. cit., s. 153; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 57; WANDY CZ, P. S.: op. cit., s. 341.

⁶²⁸ Fundamentálnou a pre diskusiu podnetnou prácou o tejto otázke stále zostáva HÖLTJE, Ch.: *Die Wiemarer Republik und das Ostlocomo-Problem 1919-1934. Revision oder Garantie der deutschen Ostgrenze?* (=Marburger Ostforschungen VIII). Hölzer, Marburg/Laan 1958.

nad Vislou vykonal 19. – 23. apríla 1925. Konzultácie s A. gr. Skrzyńským⁶²⁹ sa celkom prirodzene týkali predovšetkým koordinácie nemeckej politiky Československa a Poľska, no okrem predlocarnských rozhovorov došlo aj k podpisu sústavy troch československo-poľských dohôd, medzi nimi aj konečnej podoby vyššie predstavenej likvidačnej zmluvy⁶³⁰.

Zmluvný komplex z apríla 1925 sa stal predpokladom bilaterálnej spolupráce, či už na úrovni armádnych špičiek alebo medzi československými a poľskými agrármi⁶³¹. Opäť sa diskutovalo o platforme, na ktorej by Poľsko nadviazalo kontinuálnu spoluprácu s malodohodovým spojenectvom – Wierzbowa napokon zvolila koncepciu dobrých bilaterálnych vzťahov s každým členom aliancie na úkor priameho vstupu⁶³². V Prahe toto riešenie privítali, panovala totiž dvojité obava, a to (a) že poľské členstvo v aliancii značne otupí protimaďarský hrot zoskupenia, a (b) že väčší mocenský potenciál Poľska v porovnaní s ostatnými spojencami by invokoval pokusy Varšavy o dominanciu v bloku a umenšoval tak československé pozíciu; preto E. Beneš vytrvalo prízvukoval strategickú formulu „Malá dohoda a Poľsko“⁶³³. Hoci k československo-poľskému vojenskému spojenectvu ani pod tlakom Paríža, ba ani k novému pokusu o uzavretie politickej dohody, napokon nedošlo, je tón vzájomného dorozumievania sa nadobudol podobu asociujúcu éru K. Skirmunta na čele poľského zahraničného ministerstva⁶³⁴.

---

⁶²⁹ Ten koncom júla 1924 vystriedal na čele Wierzbowej M. gr. Zamoyského a nastúpil tak svoje druhé obdobie v úrade ministra zahraničných vecí.

⁶³⁰ Prípravné rokovania odborných komisií prebiehali už od októbra 1924. Zmluvná sústava bola ratifikovaná Sejmom v priebehu júna a júla 1925, Národným zhromaždením v decembri 1925, resp. v roku 1926; ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 860; BALCERAK, W.¹: op. cit., s. 73, 74-75, 76-77; BŘACH, R.¹: op. cit., s. 128-139; BŘACH, R.²: op. cit., s. 114-118; DEJMEK, J.²: op. cit., 392-394; DEJMEK, J.⁵: op. cit., s. 101-102; DESZCZYŃSKI, M. P.: op. cit., s. 47; ESSEN, A.¹: op. cit., s. 120; ESSEN, A.²: op. cit., s. 155-158; ESSEN, A.³: *Stosunki polsko-czechosłowackie 1925-1934. Szanse i zaniechania* In: OPDZ, s. 69-70; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 40-41; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 57; WANDYCZ, P. S.: op. cit., s. 341-342, 343-344.

⁶³¹ 18. 6. 1925 sa vo Varšave konal medzinárodný roľnícky kongres za účasti početnej československej delegácie na čele s M. Hodžom; BARTLOVA, A.²: op. cit., s. 368; BALCERAK, W.¹: op. cit., s. 74, 133-134; ESSEN, A.²: op. cit., s. 153; FRIEDL, J.: op. cit., s. 27-28; WRZESIŃSKI, W.: *Polska myśl polityczna wobec doświadczeń o stosunkach polsko-czechosłowackich w latach 1918-1939* In: DTG, s. 124-125.

⁶³² ESSEN, A.²: op. cit., s. 36, 158-159, 176; SOKOŁOWSKI, T.¹: *Československo v polských konfederatívnych plánech XX. stololetí* In: SbVA, s. 97.

⁶³³ Podľa T. Sokolowského k aliancii nedošlo, pretože „Československo nedoceňovalo nebezpečenstvo plynúce zo strany Nemecka, naproti tomu zveličovalo nebezpečenstvo zo strany Maďarska.“ Na tomto mieste je správne podotknúť, že ČSR v polovici dvadsiatych rokov nemala s Nemeckom výrazné spory, zatiaľ čo maďarský revizionizmus nestrácal na aktuálnosti. Za vstup Poľska do aliancie opakovane lobovala Bukurešť; BALCERAK, W.¹: op. cit., s. 76, 130-131; BALCERAK, W.²: op. cit., s. 252-253; BŘACH, R.¹: op. cit., s. 125; DESZCZYŃSKI, M. P.: op. cit., s. 48; SOKOŁOWSKI, T.²: *Vojenský aspekt polsko-československých vzťahů v letech 1918-1939* In: SbVA, s. 417; WRZESIŃSKI, W.: op. cit., s. 124.

⁶³⁴ Ešte v júni musel E. Beneš v Poslaneckej snemovni dementovať chýry o podpise vojenskej konvencie, hoci už pred odchodom do Varšavy túto eventualitu vylúčil; BALCERAK, W.¹: op. cit., s. 37, 73,

Podpisom varšavských zmlúv sa poľsko-československé vzťahy prechopli do svojej novej vývojovej etapy. Pre predmet nášho štúdia je najpodstatnejšie, že spor o Javorinu, a s ním aj ostatné ambície *Rzeczypospolitej* na severe Slovenska oficiálne opustili scénu⁶³⁵. Ako nový podnet pre vzájomnú spoluprácu sa objavila idea ochrany prírody a rozvoja turistického ruchu na báze vytvorenia nadnárodného prírodného parku, obsiahnutá už v krakovskom protokole⁶³⁶.

Napriek úspešnému *rapprochement*, by nebolo adekvátne konštatovať, že *status quo*, ktorý na jar 1925 panoval československo-poľskej hranici na Spiši, uspokojoval donedávna sporné strany. Hlasy proklamujúce nesprávnosť rozhraničenia (či v emocionálnejšej podobe dokonca jeho krivdivosť) a potrebu opätovnej revízie zaznievali hlasnejšie z Poľska⁶³⁷, no aj na severnej strane Tatier sa zmenila platforma, na ktorej tieto volania dostávali priestor. Spoločná prítomnosť oboch susedov v mocenskom orbite Paríža, ktorého mnohostranne najcennejšie ohnivé predstavovali práve Československo a Poľsko, prízvukovala imperatív stability, a to najmä popri postupnej emancipácii weimarského Nemecka. Predovšetkým poľská zahraničná politika sa pritom musela neustále zaoberať problematickým vzťahom k Berlínu, a to hneď v niekoľkých ohľadoch (Gdaňsk a „koridor“, menšinové otázky, nemecko-sovietska spolupráca). Preto bolo v záujme varšavských i pražských zahranično-politických elít minimalizovať trecie plochy vo vzájomných vzťahoch. Disonancie objavujúce sa okolo pohraničných regiónov mohli doznievať len na diplomatickej periférii.

76, 78; DEJMEK, J.⁵: op. cit., s. 101-102; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 174; WANDYCYZ, P. S.: op. cit., s. 342-343.

⁶³⁵ Symbolickou bodkou sa stal podpis bilaterálnej zmluvy o malom pohraničnom styku, ktorú 30. 10. 1925 v Prahe signovali J. Dvoráček, dr. G. Schönbach, prof. W. Goetel a G. Bogorya. Dohoda vstúpila do platnosti vládnu vyhláškou č. 238 zo 14. 11. 1925; AMZV Praha, I. sekce, kart. 61 – Dohoda medzi Republikou československou a Poľskou republikou o malom pohraničnom styku z 30. 11. 1925; AMZV Praha, ZÚ Polsko, kart. 24, 36; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 56.

⁶³⁶ Konkrétne šlo o založenie nadnárodnej prírodnej rezervácie so štatútom národného parku, o čom sa rokovalo v rokoch 1924-1926 hneď v niekoľkých kolách, v oblasti Pienín (isteže sa k podobným úvahám ponúkali aj Vysoké Tatry, neprekonateľnú prekážku to ale stanovila skutočnosť, že veľký podiel pozemkového fondu - ako napr. aj javorinské panstvo - sa nachádzal v rukách súkromných vlastníkov). Roku 1927 vznikol na poľskej strane Pienín Pieninsky Park Narodowy, no keďže výmera Slovenskej národnej rezervácie (500 ha) nezodpovedala nárokom na uvedenú kategóriu chráneného územia, projekt sa v plnom rozsahu nerealizoval. Iba o mesiac neskôr bol zriadený prvý nadnárodný park na svete, národný park Jasper na kanadsko-americkom pomedzí; AMZV Praha, ZÚ Polsko, kart. 24 – Protokol podpísaný v Krakove dňa 6. mája 1924 o hospodárskych a komunikačných úľavách v pohraničnom pásme československo-poľskom na Spiši; BALCERAK, W.¹: op. cit., s. 73; ČARNOGURSKÝ, P.²: op. cit., s. 304; ORLOF, E. – PASTERNAK, A.: op. cit., s. 63; PÁSTOR, Z.: op. cit., s. 15.

⁶³⁷ Už koncom augusta 1924 poznamenával konzervatívny krakovský „Czas“: „Nová delimitácia je vždy možná“, a to najmä na Spiši; NAČR Praha, MZV-VA, kart. 1793 – „Czas“, 30. 8. 1924.

Uvedené konštanty vo vzťahu k miestnym antipatiám príliš nezmenil ani májový puč roku 1926⁶³⁸, návrat maršála J. Piłsudského do čela poľskej politiky a etablovanie tzv. *sanačného režimu* (cieľom mocenského zvratu mala byť v prvom rade náprava domácich pomerov, pod ktoré sa podľa Belvederu podpísali neduhy a chronické choroby varšavského parlamentarizmu). Žiaľ, významnú úlohu pri pohľade na juh zohrávala psychologická záťaž z nedávnej minulosti. Maršál nielenže nebol priaznivo naklonený Československu, ktorému nedokázal zabudnúť a odpustiť problémy s tranzitom vojenského materiálu počas poľsko-sovietskeho konfliktu, ale v rámci svojich geopolitických úvah ani len neveril v jeho životaschopnosť a trvácnosť. Republika preň predstavovala akúsi neprirodzenú entitu na mape strednej Európy, ako sa sám bol vyjadril – „*Niemandsland*“⁶³⁹. Pozíciu Prahy navyše sťažovalo hneď niekoľko faktorov, vzťahujúcich sa k poľskému vnútropolitickému vývoju⁶⁴⁰. Vzťah k E. Benešovi sa u maršála postupne vyvinul až k osobnej animozite. Ak k tomu prirátame rozhodne nemalé ambície J. Piłsudského vystupovať v úlohe *reálne* vedúceho predstaviteľa regionálnej mocnosti (hoci jednu z najvyšších ústavných funkcií v štáte – premiérsku – zastával iba v rokoch 1926-1928 a potom krátko na jeseň 1930), vo vzťahoch medzi Varšavou a Prahou nepanovalo primého optimizmu⁶⁴¹.

Presun aktivity vo veci poľských teritoriálnych ambícií na Slovensku z centra do pohraničných regiónov neznamenal v nijakom prípade jej útlm. Skôr naopak, takto mohla zákulisná podpora z Varšavy plynúť spoľahlivo a takmer nepozorovane až na miesto

---

⁶³⁸ Hoci prevrat zmaril perspektívy blízkej spolupráce, potvrdené revizitou A. gr. Skrzyńskiego v Prahe v polovici apríla 1926, t.j. približne mesiac pred varšavskými udalosťami: E. Beneš inštruoval dr. Fliedra, aby v mene ČSR uznal novú vládu, no jednako považoval prebratie moci maršálom Piłsudským za „vážnu vec“, navyše „nebezpečnú pre Poľsko“; DEJMEK, J.⁵: op. cit., s. 103-104.

⁶³⁹ Za podobne nestabilnú považovali v Prahe pozíciu *Rzeczypospolitej*, situovanej medzi Nemeckom a Sovietskym zväzom; DEJMEK, J.⁵: op. cit., s. 104; DESZCZYŃSKI, M. P.: op. cit., s. 57, pozn. 34; ESSEN, A.³: op. cit., s. 80; HYNDRÁK, V.: *Polsko a československá krize na podzim 1938* In: HaV, XIII (1968), 1, s. 87, pozn. 4; KAMIŃSKI, M. K. – ZACHARIAS, M. J.: op. cit., s. 216; WRZESZIŃSKI, W.: op. cit., s. 128.

⁶⁴⁰ Významný, nielen psychologický dopad malo tradičné české a slovenské rusofilstvo, prejavujúce sa v pôsobení ukrajinskej politickej reprezentácie; je nutné poznamenať, že Varšava takto vnímala aj oficiálnu karpatoruskú elitu, nakoľko táto sa snažila podporovať svojich krajanov v Poľsku v ich emancipačnom úsilí – vo Varšave sa preto ustálil nie bezdôvodný názor, že najvýchodnejšia časť ČSR tvorí „ukrajinský Piemont“. Na účet riskantných pasív možno pripísať tiež prijatie prominentných odporcov nového režimu, ľudoveckého expremiéra W. Witosa a kresťanského demokrata W. Korfantyho; ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 860; BARTLOVÁ, A.: op. cit., s. 365; ESSEN, A.³: op. cit., s. 81; GMITRUK, J.: *Przez Czechosłowację do wolnego świata – dramatyczne losy przywódców polskiego ruchu ludowego* In: SPCS(b), s. 176-177; SVOBODA, D.: op. cit., s. 551-557.

⁶⁴¹ A. Essen upozorňuje na úskalia tejto tradičnej interpretácie, podľa poľského historika prichádzali v prvých poprevratových mesiacoch do Prahy zo strany sanačnej garnitúry viaceré pozitívne signály. J. Dejmek však dokladá, že Zamini od prevratu a nového režimu napriek tomu očakávalo zhoršenie vzájomných vzťahov; DEJMEK, J.²: op. cit., s. 417-418; ESSEN, A.¹: op. cit., s. 145; ESSEN, A.³: op. cit., s. 76-80.

určenia. Prirodzenými ohniskami poľskej akcie sa stali Katovice⁶⁴² a (pre Spiš na prvom mieste) Krakov, teda sídla vojvodstiev, do ktorých boli inkorporované územia získané v predchádzajúcich rokoch na úkor Československa. Vzťah k pohraničným oblastiam *Rzeczypospolitej* s českým, resp. slovenským obyvateľstvom vyžaroval do ich okolia na druhej strane hranice. Hnutie usilujúce sa o ďalšie hraničné úpravy v neprospech republiky tak získalo novú energiu, spočívajúcu v čulej spolupráci vysoko kvalifikovaných, skúsených a angažovaných osobností. Vo vzťahu k spišskému pohraničiu si prvoradá pozornosť zaslужuje krakovská akademická skupina na čele s prof. W. Goetlom, prof. Wł. Semkowiczom a dr. M. Gotkiewiczom⁶⁴³.

Krakovsko-zakopianskí aktivisti sa rozhodli ísť za splnením svojho cieľa spoľahlivou cestou podpory odstredivých tendencií vo vnútri Československa. Tie videli dokonca v dvoch rovinách – vo vzťahu Čechov a Slovákov v spoločnom štáte, resp. v potenciále pohraničného regiónu (s jeho spišskou časťou) obývaného tzv. *goralským* obyvateľstvom; tu sa pokúšali o podporu povedomia o jeho kultúrnej odlišnosti vo vzťahu k slovenskému národu, ktorej znaky považovali za etnicky poľské, priamo previazané s neďalekým Podhalím. Těšínske predpolie vytvorilo predpoklady pre vytrvalé postuláty o poľskej menšine na severnom Slovensku, a to nielen na bývalom plebiscitnom území. V súvislosti s vnímaním Československa ako nestabilného elementu stredoeurópskeho mocensko-politického usporiadania sa u časti konzervatívnych elít pravidelne objavovali špekulácie o dezintegrácii republiky spojenej s návratom maďarskej dominancie v priestore historického Uhorska, a teda aj s vytvorením spoločnej poľsko-maďarskej hranice. Tento scenár predpokladal, že o Čadci, Orave a Spiši sa Varšava s Budapešťou priateľsky dohodne a uplatní tak svoje územné ašpirácie.

Už v priebehu dvadsiatych rokov sa vykryštalizovala tzv. *buditeľská akcia* krakovského centra. Vďaka akademickému zázemiu sa sústredila predovšetkým na získavanie goralskej mládeže pre štúdium na poľských školách, ako stredných (gymnázium v Orlovej, resp. v Nowom Targu), tak najmä vysokých v centre Malopoľska. Na Jagiellonskej univerzite podnietil prof. Wł. Semkowicz vznik spolku študentov z Oravy

---

⁶⁴² Vďaka blízkosti Těšínska tu pôsobil aj konzulát ČSR.

⁶⁴³ Všetci menovaní pôsobili na krakovských vysokých školách alebo v malopoľskej školskej správe, preto sa o tejto skupine budeme vyjadrovať ako o tzv. *krakovskom centre*. Skupina pôsobila v úzkom prepojení s tamojším PTT, v čele ktorého sa angažovali W. Mileski a známy podhalianský žurnalista, literát a verejný aktivista F. Gwiżdż (v rokoch 1928-1935 poslanec varšavského Sejmu, resp. senátor v rokoch 1938-1939); DEÁK, L.¹: op. cit., s. 27-28; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 59; SEMKOWICZ, Wł.: *Polacy i Słowacy w dziejowym stosunku*. Sekcja Słowacka Towarzystwa Sławianskiego. Kraków 1938, s. 52-53; ZIELIŃSKI, J.: op. cit., s. 166-169; o bohatej činnosti prof. Wł. Semkowicza pozri: TRAJDOŚ, T. M.: *Władysław Semkowicz wobec Słowacji* In: OPDZ, s. 109-127.

s Spiša, možnosti štúdia ponúkala aj Banícko-hutnícka akadémia (*Akademia Górniczo-Hutnicza* – AGH), kde vo vysokých akademických funkciách pôsobil prof. W. Goetel. Popri adeptoch z pohraničia, ktorých národno-emancipačné výsledky nedávali iniciátorom akcie prílišný dôvod na radosť, vysokoškolské štúdium alebo jeho obdobu v Poľsku absolvovali aj významní predstavitelia mladej generácie HSLŠ (strana zmenila názov v roku 1925)⁶⁴⁴. Široké spektrum aktivít malo svoje miesto aj na samom pohraničí, a to v spolkovom živote – okrem známeho PTT sa významne prezentoval Spolok goralov Spiša a Oravy (*Związek Górali Spisza i Orawy* – ZGSO) na čele s F. Machayom – či v žurnalistike („Gazeta Podhalańska“ s F. Gwiżdżom, „Przyjacieł Spisza i Orawy“). Do činnosti aktivistov sa postupne opäť zapájalo aj varšavské ministerstvo zahraničných vecí, v roku 1927 Konzulárny odbor MSZ zadal konzulátom v Československu úlohu vplývať na poľské národné obrozenie v pohraničných oblastiach – stalo sa tak napriek tomu, že pražský vyslanec dr. Z. Lasocki odporúčal pozastaviť na Slovensku akcie tohto druhu. Aktívna podpora poľskej akcii na severnom Slovensku plynula aj z konzulátu v Moravskej Ostrave, veľkú pozornosť jej venovali konzul K. Ripa a L. Malhomme⁶⁴⁵. Z iniciatívy ostravského konzulátu začali v roku 1929 aktivisti organizovať konferencie (do roku 1938 sa ich uskutočnilo osem) za účasti zástupcov MSZ i pražského vyslanectva, na ktorých sa zaoberali plánovaním účinného postupu v snahe získať pohraničné oblasti pre poľské národné cítenie. Na Spiši sa mala činnosť akcie sústrediť najmä na Starú Ľubovňu a goralský Žiar. Iniciátori dúfali, že výsledky, dosiahnuté spoluprácou s poľským zázemím na Těšínsku, sa dostavia pri najbližšom sčítaní obyvateľstva. Nie je bez zaujímavosti, že akýmsi garantom týchto snáh sa stal katovický vojvoda dr. M. Grażyński – šlo o významnú figúru *sanačného* režimu, navyše pri autonómnom postavení sliezskeho vojvodstva mal jeho vedúci predstaviteľ dostatok možností, aby prispel k rozvoju hľadania

---

⁶⁴⁴ Za najvýraznejšie osobnosti tohto okruhu považujeme historika prof. Fr. Hrušovského či M. Stana. Odchody spišských žiakov a študentov do Poľska zaktivizovali československú administratívu k zlepšeniu školskej infraštruktúry. V školskom roku 1934/1935 štát prevzal (po dohode s evanjelickou cirkvou augsburgského vyznania) do svojej správy tradičné lýceum v Kežmarku, ktorého vzdelávaciu ponuku rozšíril o jazykovo (česko)slovenské triedy (nejde tu teda tak úplne o založenie novej inštitúcie, ako to tvrdí M. Majeríková); ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 861-863; CZAJKA, W.: *Politické aspekty v poľsko-slovenských vzťahoch 1927-1938* In: HČ, XXXV (1987), 2, s. 242; DEÁK, L.¹: op. cit., s. 38, 60, 62-63, 71-72; GOCELIAKOVÁ, M. a kol.: *75 rokov kežmarského gymnázia. Gymnázium Pavla Orságha-Hviezdoslava*. Alter Ego, Kežmarok 2003, s. 11-15; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 59-60, 67-69; SEMKOWICZ, W.: op. cit., s. 53.

⁶⁴⁵ Na Slovensku sa inštrukcia týkala konzulátu v Bratislave (činný od konca septembra 1925); košický konzulát, resp. vicekonzulát (otvorený vo februári 1922) sa zameriaval na Podkarpatskú Rus a príľahlú Košickú župu; BESTRY, J.: *Služba konsularna Drugiej Rzeczypospolitej w Czechosłowacji (=Acta Universitatis Wratislaviensis 2767)*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005, s. 58, 59, 98-100; CZAJKA, W.: op. cit., s. 231; KÁZMEROVÁ, L. – KATUTINEC, M.: *Dilemy Karola Sidora*. Kalligram, Bratislava 2006, s. 64; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 59-60, 61, 63.

poľskej menšiny na Slovensku. V intenciách Wierzbowej v roku 1931 v Katowiciach vznikla Hlavná komisia pomoci Spišu, Orave a okoliu Čadce (*Główny Komitet Pomocy dla Spiszu, Orawy i Czadeczkiego* – GKP), ktorá sa stala zastrešujúcou organizáciou akcie za pripojenie týchto krajov k Poľsku. S podporou orgánov miestnej správy mali na pohraničí kontinuálne prebiehať aktivity, sľubujúce zlepšenie poľských pozícií medzi tamojším obyvateľstvom. Už tradične sa v taktickej výbave akcie objavil náboženský moment, konkrétne úsilie využiť konfesiónalnu blízkosť Poliakov a Slovákov: agitovať za poľské národné cítenie mali priamo rímsko-katolícki kňazi, pôsobiaci na Těšínsku, a síce v korešpondencii a pri osobných stretnutiach s kolegami z južnej strany Tatier. Ďalším motorom buditeľského snaženia na Spiši a Orave sa stalo tzv. *harcerské hnutie*, t.j. poľská obdoba skautingu. *Harceri* sa skutočne čoraz častejšie a v hojnom počte objavovali na Spiši a Orave, kde podnikali svoje putovné tábory a stretávali sa s miestnym obyvateľstvom. V odbornom lexiku poľského jazyka sa dokonca objavil výraz *harcerodzień*, označujúci jeden deň pôsobenia *harcera* pri buditeľskej práci v teréne. Napriek veľkej dávke entuziazmu sa akcia nestretla s úspechom⁶⁴⁶.

Adekvátnu platformu pre poľskú politiku voči Slovensku predstavovalo, podobne ako v prvých povojnových rokoch, autonomistické hnutie HSLS. Okrem už spomenutej ideovej blízkosti na svetonázorovom základe tu zohralo svoju úlohu aj akcentovanie antičeských nálad, ktoré v slovenskej verejnosti vzbudzoval centralistický kurz pražských politických kruhov⁶⁴⁷. Poľská vláda rozvíjala nepriame vzťahy s HSLS najmä prostredníctvom kultúrnej výmeny, ktorá sa stala viditeľnou protiváhou pôsobenia skupín ako GKP. Zaujímavým spôsobom sa aj v tejto, tentoraz tzv. *zblížovacej akcii* angažovali prominenti *krakovského centra*. Štipendisti z radov mladej ľudáckej generácie mali svoj priaznivý vzťah k Poľsku, ktorý získavali najčastejšie v Krakove, po návrate zo štúdia pretaviť do vytvorenia polonofilskej orientácie strany a jej elektorátu, čím by HSLS získala svoj prvý zahraničnopolitický profil⁶⁴⁸. Symbolom tejto zakladateľskej etapy priateľských vzťahov slovenského politického katolicizmu s poľským kultúrnym svetom sa stala cestopisná práca mladého žurnalistu K. Sidora „Cestou po Poľsku“ (1927) – jej autor sa v priebehu nasledujúcich rokov intenzívne zapájal do budovania slovensko-poľských

---

⁶⁴⁶ ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 860, 861-862; CZAJKA, W.: op. cit., s. 232-234, 235, 240; DEÁK, L.: op. cit., s. 65-66; DESZCZYŃSKI, M. P.: op. cit., s. 57, pozn. 34; MAJERÍKOVÁ, M.: op. cit., s. 61-65.

⁶⁴⁷ BATOWSKI, H.: *Z poľsko-slovenských vzťahov v rokoch 1931-1939* In: HŠ XV (1970), s. 228.

⁶⁴⁸ Predpoklady iniciátorov akcie sa do značnej miery naplňali. Centrom polonofilstva na Slovensku sa stávalo profilujúce sa akademické prostredie, napr. gymnázium v Kláštore pod Znievom (neďaleko Martina), kde bol riaditeľom prof. Fr. Hrušovský, alebo kňazský seminár v Spišskej Kapitule; BARTLOVÁ, A.: op. cit., s. 377-378; KATUTINEC, M.: *Polonofilska koncepcia Karola Sidora* In: VVSPV, s. 170.

kontaktov (a, predošlime, o približne jednu dekádu neskôr mal zohrať kľúčovú úlohu v politickom živote Slovenska)⁶⁴⁹.

Tieto aktivity viac-menej lokálneho charakteru nie vždy odrážali vývoj „veľkej politiky“. 2. novembra 1932 vystriedal A. Zaleského na poste šéfa maršálovej diplomacie jeho dovtedajší rezortný zástupca (dlhodobo dezignovaný na post prvého muža Wierzbowej) plk. J. Beck⁶⁵⁰. S nástupom tohto vojaka a politika sa začali čoraz zreteľnejšie dostávať k slovu regionálne veľmocenské pretencie sanačného Poľska. Šlo o koncepciu tzv. *Medzimoria (Intermarium)*⁶⁵¹, alianciu menších štátnych útvarov, nachádzajúcich sa v páse medzi Nemeckom a Sovietskym zväzom, teda v baltsko-čiernomorskom priestore. Všeobecná prevaha Poľska v projektovanom zoskupení, ktoré malo predstavovať alternatívu voči obom mocným susedom, je viac ako zrejmé. Jadro bloku vo varšavských geopolitických kombináciách predstavoval triumvirát na osi Varšava-Budapešť-Bukurešť. Takto mala z politickej mapy zmiznúť Malá dohoda, ktorej členom Poľsko nikdy nebolo. Projekt však pôvodne nemal protičeskoslovenské ostrie. Až neúspešnom pokuse o *rapprochement* z rokov 1932-1934⁶⁵² prenikol do poľskej zahraničnej politiky výslovne negatívny náhľad na malodohodové spojenectvo ako na platformu „benešovského“ mocenského vplyvu⁶⁵³. Preto sa vehementnou tendenciou poľskej zahraničnej politiky stala

---

⁶⁴⁹ Je zaujímavé, že K. Sidor sa počas svojho pobytu v Poľsku stretol aj s F. Machayom, ktorý mu prezentoval údajne spokojný život poľských goralov z obcí, ktoré ešte pred pár rokmi tvorili súčasť Slovenska. Podobne vďaka reminiscenciám o stretnutí Piłsudski-Hlinka z leta 1919 vnímal maršálovu osobu obdobne ako jeho prívrženci. Kniha mladého Slováka sa, pochopiteľne, dostalo veľmi kladnej odozvy (autor bol v nasledujúcom roku vyznamenaný rádom „*Polonia resistuta*“), čo určite prispelo k rastúcej poľskej podpore ľudáckej žurnalistiky, keď Varšava sprostredkovane financovala *Nástup*, časopis založený roku 1929 skupinou mladých radikálov okolo dr. F. Ďurčanského. Je iróniou historického osudu, že postupom času sa práve toto periodikum stalo nástupiskom germanofilstva, resp. národného socializmu, ktorý svojho úhlavného nepriateľa videl na východ od *Ostgrenze*; BARTLOVÁ, A.: op. cit., s. 377; KATUTINEC, M.: op. cit., s. 172; KÁZMEROVÁ, E.¹: *Kultúrne a politické aspekty polonofilstva Karola Sidora* In: SISb, XCIV (1996), 1, s. 54-55; KÁZMEROVÁ, E. – KATUTINEC, M.: op. cit., s. 61-68; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 60-61.

⁶⁵⁰ Československo-poľským vzťahom počas vedenia poľskej diplomacie plk. J. Beckom sa venuje práca ruského historika V. M. Morozova *Polsko a Československo v evropských vzťahoch 1933-1939. Jak stoupenci Piłsudského bojovali za nové uspořádání Evropy* (Ottovo nakladatelství, Praha 2009), ktorej závery sme pre krátkosť času nemohli integrovať do predkladanej práce.

⁶⁵¹ V literatúre sa často vyskytuje aj termín „III. Európa.“. Podrobne pozri: BATOWSKI, H.⁵: *Otázka „Třetí Evropy“ v polské zahraničné politice v letech 1936-1938* In: KZM, s. 222-228; DEÁK, L.¹: op. cit., s. 118-119; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 71-72; ROOS, H.: op. cit., s. 153-157; SOKOŁOWSKI, T.¹: op. cit., s. 98.

⁶⁵² O tom pozri: DEJMEK, J.⁵: op. cit., s. 108-111

⁶⁵³ Pre sanačnú garnitúru je príznačné zosobňovanie protičeskoslovenských (či, ako sami aktéri radi zdôrazňovali, protičeských) animozít v osobe E. Beneša (máme ale zato, že táto rétorická figúra naberala na sile vďaka inšpirácii z Berlína). Plánovaný blok mal svoj kardinálny problém obsiahnutý už v zostave fundamentálneho jadra, o ktoré sa opieral. Vzťahy medzi Budapešťou a Bukurešťou boli zatiaľčené sporom o postavenie maďarskej menšiny v Sedmohradsku, či o región ako taký. Je nanajvýš sporné, ako by sa Varšave darilo v tejto problematike lavírovať a či by nedošlo k ohrozeniu celého spojenectva. Recepciu zahraničnej politiky v poľskom prostredí E. Beneša sťažovalo československo-sovietske spojenectvo, napriek zmluvne ošetrovaným bilaterálnym vzťahom na Moskvu vo Varšave stále hľadeli ako na jedného z dedičných

snaha odkloniť nemeckú expanziu južným, resp. juhovýchodným smerom, bližšie k anšlusu a proti Prahe⁶⁵⁴. Keď 24. januára 1934 došlo k podpisu nemecko-poľskej deklarácie o nepoužití sily vo vzájomných vzťahoch, približne jeden a pol roka po signovaní poľsko-sovietskej obdoby, zabezpečenie dôležitých hraníc na západe aj východe výrazne prospelo sebedovomiu J. Piłsudského, čo sa vnútropoliticky prejavilo v znení ústavy z roku 1935. Stabilizácia základných geopolitických parametrov podnietila aj zvýšenú dôveru v realizáciu *Medzimoria*. Prvým krokom malo byť dosiahnutie spoločnej hranice s horthyovským Maďarskom.

Spoločné dezidérium maršála a admirála-regenta sa mohlo uskutočniť iba na účet Československa, ovládnutím buďto Slovenska alebo Podkarpatskej Rusi, alebo obidvoch týchto krajín (v zmysle krajinského štátoprávneho usporiadania republiky z roku 1927). Výsledný obraz načrtnutých zmien bolo ešte treba konkretizovať. Preto sa so Slovenskom počítalo raz ako so subjednotkou poľsko-slovenskej federácie, inokedy zasa ako s nárazníkovým štátom pod kontrolou mocnejších susedov⁶⁵⁵. J. Beck postupne zvyšoval angažovanosť svojho rezortu v slovenských záležitostiach a neváhal poskytnúť polonofilskej skupine okolo K. Sidora ďalšie finančné zdroje na rozvoj aktivít prospešných poľským záujmom v HSLS. Bratislavský konzul W. Łaciński sa stal dôverným priateľom ako Hlinku, tak aj Sidora. S novým elánom sa v priebehu tridsiatych rokov rozvíjala kultúrna výmena medzi Slovenskom a Poľskom, a dobrá pozícia Varšavy v Bratislave našla odozvu aj v spolupráci s popredným poľským politikom v Československu

---

nepriateľov a v prípade dramatickej zmeny v poľsko-sovietskom pomere nad Vislou s obavami kalkulovali s rizikom na svojej južnej hranici. E. Beneš Varšavu uistoval, že nová aliancia nie je zameraná proti nej; DEJMEK, J.⁵: op. cit., s. 114; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 70-71, 76; SOKOŁOWSKI, T.²: op. cit., s. 418.

Koncepcia *Medzimoria* je dodnes predmetom rušných diskusií. Pre poznanie dnešného stavu bádania je neobyčajne prínosný súbor štúdií M. KORNATA, publikovaný knižne ako *Polityka równowagi 1934-1939. Polska między Wschodem a Zachodem*. (Arcana, Kraków 2007); popredný poľský historik tu prezentuje zásadný pokus o odmýtyzovanie politiky J. Becka (avšak bez glorifikačných tendencií), ktorú predstavuje ako úsilie štátu strednej veľkosti v exponovanej geografickej situácii o získanie rovnovážnej pozície voči dvom veľmocenským susedom pri rešpektovaní vlastných regionálnych záujmov.

⁶⁵⁴ Podnety k československo-nemeckému porozumeniu, ktoré sa na scéne objavili v Stresemannovej ére, museli prísť J. Piłsudskému nevhod, pretože s ohľadom na spor o *koridor* potenciálne oslabovali dlhú južnú hranicu Poľska. Preto tvrdenie W. Balceraka, že „do obdobia poľsko-nemeckej zmluvy o neútočení roku 1934 Varšava nerobila antičeskoslovenskú politiku“ považujeme za neobjektívne; ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 860; BALCERAK, W.²: op. cit., s. 254; TERLECKI, O.: *Pułkownik Beck*. Krajowa Agencja Wydawnicza, Kraków 1985, s. 33; WRZESIŃSKI, W.: op. cit., s. 132.

⁶⁵⁵ Neoficiálne sa vo Varšave uvažovalo aj o reštaurácii *Félvidéku*, uhorskej Hornej zeme, za čo sa angažovali najmä miestne maďarofilské kruhy okolo viceministra zahraničných vecí grófa J. Szembeka a pplk. T. Kobylaňského, riaditeľa Stredoeurópskeho oddelenia Wierzbowej. A. Bartlová kladie počiatky týchto úvah už do roku 1931; ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 862; BARTLOVÁ, A.²: op. cit., s. 376-377; BATOWSKI, H.⁸: op. cit., s. 231; DEÁK, L.¹: op. cit., s. 62; HOENSCH, J. K.: *Slovensko a Hitlerová východná politika. Hlinkova slovenská ľudová strana medzi autonómiou a separatizmom*. Veda, Bratislava 2001, s. 38; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 74-75.

L. Wollfom v parlamentných voľbách roku 1935⁶⁵⁶. Vplyv poľských emisárov v slovenskej politike postupne rástol⁶⁵⁷, až sa v marci 1938 dala do pohybu vlna, ktorá si predsavzala, že od základu prebuduje starý kontinent – Tretia ríša A. Hitlera.

---

⁶⁵⁶ HOENSCH, J. K.: op. cit., s. 37-38; KÁZMEROVÁ, Ľ.¹: op. cit., s. 55; KÁZMEROVÁ, Ľ. – KATUTINEC, M.: op. cit., s. 68-69; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 77-79.

⁶⁵⁷ Na dôkaz poľsko-slovenského priateľstva bolo A. Hlinkovi roku 15. 8. 1937 počas pobytu v kúpeľoch v Krynici udelené vysoké štátne vyznamenanie „*Polonia resistuta*“; ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 863; BARTLOVÁ, A.: op. cit., s. 378; BATOWSKI, H.⁸: op. cit., s. 238; BERGHAUZEN, J.: *Stosunki polsko-czechosłowackie w latach 1938-1947* In: PH, LXVI (1975), 3, s. 412; BESTRY, J.: op. cit., s. 130; DEÁK, L.¹: op. cit., s. 73-74.

4.5 Anšlus, Mníchov a postup Poľska vo veci revindikácií (12. marec – 30. september 1938)

Obdobie jar-jeseň 1938 sa nieslo v znamení eskalácie medzinárodnopolitického napätia. Za kľúčového aktanta možno už bez akejkoľvek pochybnosti označiť Tretiu ríšu, za prominentné javisko stredoeurópsky región. Vplyvom niekoľkých vzájomne prepojených faktorov postupoval versaillský systém od chronicky sa opakujúcich krčov mocenskej rovnováhy a kolektívnej bezpečnosti k vratkému balancovaniu na pokraji priepasti, ktorá hrozila jeho konečným kolapsom.

Prvým míľnikom – *anšlusom* Rakúska – sa A. Hitlerovi podarilo vytvoriť ako strategické, tak aj psychologické predpoklady pre naplnenie svojich geopolitických predstáv. Centrálnu úlohu v nich zohrávalo „zúctovanie“ s Československom. Po rakúskych udalostiach tvorili hranice s Nemeckom najväčšiu časť hraníc republiky, Praha sa nachádzala priam v zovretí nepriateľa, ktorý sa svojou animozitou voči Hradu nijako netajil. Naopak, nepokryte inšpiroval „národno-emancipačné“ úsilie Sudetonemeckej strany (*Sudetendeutsche Partei* – SdP), zabezpečoval pre jej politickú a diverznú činnosť ľudské a finančné zdroje a tiež strane poskytoval nekompromisné medzinárodnopolitické krytie.

Vzťahy Československa k Maďarsku sa nenachádzali v práve najoptimálnejšom stave. Budapešť sa nielenže nevzdala revizionistického kurzu, ale vzhľadom na regionálny vývoj konkretizovala jeho zaostrenie proti severnému susedovi. Úzka diplomatická spolupráca s *Auswärtiges Amtom* a pravicová radikalizácia režimu admirála-regenta neboli pre československú politickú reprezentáciu a širokú verejnosť žiadnym tajomstvom.

Ani napätie medzi Prahou a Varšavou sa nedarilo preklenúť, hoci výzvy na normalizáciu vzájomných vzťahov sa ozývali zo všetkých strán. Wierzbowa si medzinárodnopolitickú polohu svojho južného suseda vyložila ako príhodnú pre realizovanie vlastných cieľov a záujmov. Šéf poľskej zahraničnej politiky, plk. J. Beck, anšlus privítal a v novonastolených podmienkach sa aklimatizoval pružne a presvedčivo⁶⁵⁸.

Ústredným motívom poľského tlaku na Československo sa, podobne ako v nemeckom či maďarskom prípade, stala poľská národnostná menšina. Jej údajná početnosť bola na vzostupe. 21. marca 1938 sa v Londýne poľský minister zahraničných

---

⁶⁵⁸ Československý vyslanec vo Varšave, dr. J. Slávik, hlásil ústrediu už 2. 3., že J. Beck považuje anšlus za „vec hotovú a nevyhnutnú“; AMZV Praha, Politické zprávy Varšava (ďalej PZ Varšava) 1938 – riadna politická správa č. 7, 2. 3. 1938 (aj: AÚTGM Praha, E. Beneš I (ďalej EB I), sign. R 339A, kart. 213).

vecí nechal počuť, že na Těšínsku žije pod československou suverenitou na dvestopäťdesiat tisíc etnických Poliakov (československé úrady pritom neevidovali ani tretinový počet)⁶⁵⁹.

Bezproblémovo sa nevyvíjali ani vzťahy v spoločenstve, ktorého vznik Československo iniciovalo a kde mala politika republiky nachádzať svoj pevný bod predovšetkým vo vzťahu k revizionistickým nárokom Maďarska – v Malej dohode. Príklon juhoslovanského premiéra M. Stojadinovića k Rímu a Berlínu a alibistické vystupovanie šéfa rumunskej diplomacie N. Petrescu-Comnena v dobe, keď vítanejším návštevníkom Bukurešti než K. Krofta bol J. Beck, nenechali triezejšie uvažujúcich diplomatov z Černínskeho paláca na pochybách⁶⁶⁰. Malá dohoda sa v čase, keď mohla prejsť akousi diplomatickou „skúškou ohňom“, transformovala na výlučne papierové spojenectvo; riaditelia juhoslovanskej a rumunskej zahraničnej politiky zaujali nové, vlastné kurzy. Prísľuby pomoci republike prichádzali iba zo Sovietskeho zväzu, ktorý sa po podpise československo-sovietskej dohody roku 1935 otvorene staval do pozície garanta jej hraníc⁶⁶¹.

Razancia Ríše na medzinárodnom fóre „robila dojem“. Niet sa teda čo diviť, že ani vo vnútornej politike Československa nestál kameň na kameni. Anšlus demonštroval silu hitlerovského Nemecka nielen svetovej verejnosti či reprezentantom krajín susediacich odteraz s Ríšou, ale odzrkadlil sa aj v zvýšenom sebavedomí SdP, s ktorou v tzv. *menšinovom bloku* spolupracovali menšie nemecké strany, strany maďarské, poľské, ba aj HSLS⁶⁶². Množili sa incidenty v Sudetoch i na Slovensku. V HSLS sa popri tradičných vodcoch presadzujúcich autonómiu, poprípade evolučný spôsob získania národnej suverenity, začínajú presadzovať mladí politici z okruhu časopisu „Nástup“ s jasnou germanofilskou rétorikou.

Počas tzv. *májovej krízy* sa zmenili aj konštanty československej zahraničnej politiky. V plnom lesku sa prejavili appeaserské tendencie Londýna. Británia prežívala

---

⁶⁵⁹ BURCKHARDT, C. J.: op. cit., s. 149-150; MICHÁLEK, S. a kol.: op. cit., s. 192 (autorom predmetnej kapitoly je J. Dejmek).

⁶⁶⁰ DEÁK, L.²: *Zápas o strednú Európu 1933-1938. Politicko-diplomatické vzťahy*. Veda, Bratislava, s. 235-238.

⁶⁶¹ Podľa J. Opočenského už v apríli 1938 viceminister zahraničných vecí M. Arcziszewski informoval L. Wolffa v tom zmysle, že v prípade, ak Rumunsko povolí transfer sovietskych vojsk do ČSR (čo bolo nanajvýš nepravdepodobné), obsadí Poľsko Slovensko, aby odtrhlo Sovietskov od Prahy. O tom, či jestvovala možnosť sovietskej intervencie v prospech ČSR, či sa na ňu Moskva reálne pripravovala, alebo ju len využila ako efektívny propagandistický motív, sa dodnes diskutuje; AÚTGM Praha, EB II, EB-V, sign. V146/2, kart. 159 – J. Opočenský: „Čechy a Poľsko“, s. 69.

⁶⁶² V tomto smere dostával dr. L. Wolff, vedúci predstaviteľ poľskej politiky v ČSR, inštrukcie priamo z centra.

doslova renesanciu britsko-nemeckého zblížovania v neskoroviktóriánskom a edvardiánskom duchu. Germanofilské nálady zmiešané s pocitmi izolacionizmu nadobudli solídne postavenie v Dolnej snemovni a nezriedka prenikli aj do mentorských aktivít Foreign Office. Za všetko hovorí jasnou rečou Runcimanova misia z augusta-septembra 1938⁶⁶³. Postoje československého arcispojenca – Francúzska – tiež neraz nadobúdajú nové kontúry v závislosti na signáloch z Londýna. Na obranu Quai d’Orsay treba však pripomenúť, že minister Y. Delbos sa vytrvalo pokúšal manévrovať medzi požiadavkami Londýna a Prahy takým spôsobom, aby československé záujmy (a teda aj záujmy francúzske v strednej Európe) utrpeli čo najmenšiu ujmu⁶⁶⁴.

Nemožno sa čudovať, že uvedený medzinárodnopolitický vývoj sa J. Beckovi viac než pozdával, dovoľoval mu totiž odôvodnene predpokladať, že republika je vydaná na milosť ríšskemu kancelárovi. Imperatívom pre poľskú zahraničnú politiku sa preto mala stať energická snaha získať pre poľskú menšinu koncesie presne v tom istom rozsahu, v akom si ich svojím tlakom vydobyje Berlín⁶⁶⁵. Zmenu postoja sa vo Varšave nepodarilo docieľiť ani Quai d’Orsay, Wierzbowa naznačila, že poľsko-francúzsky spojenecký vzťah chápe výlučne v bilaterálnej rovine, a nie ako súčasť z Paríža iniciovaného bloku⁶⁶⁶. Sporné teritoriálne otázky vďaka účelnej tlačovej politike poľského ministerstva zahraničných vecí čoraz viac rezonovali vo verejnosti a postupne prerastali do verejnej objednávky na revindikácie. Záujem o pohraničné kraje prerástol politickú rovinu a premietol sa, ako už niekoľkokrát predtým, do akademickej sféry. Udalosťou, pri ktorej sa poľská diplomacia snažila preukázať svoj kladný vzťah k Slovensku, bolo prijatie delegácie Slovenskej ligy v Amerike na čele s jej predsedom, dr. P. P. Hletkom, v Gdyni 27. mája 1938⁶⁶⁷.

---

⁶⁶³ Vo vzťahu k nami sledovanej problematike nie je bez zaujímavosti, že podsekretár britskej Foreign Office A. Cardogan upozornil poľského vyslanca v Londýne E. Raczyńského na možnosť neoficiálnej mediácie Londýna medzi Varšavou a Prahou. Počas pobytu lorda W. Runcimana v ČSR skutočne došlo k jeho stretnutiu s L. Wolffom; STANISŁAWSKA, S.¹: *Polska a Monachium*. Książka i Wiedza, Warszawa 1967, s. 36; o Runcimanovej misii prehľadne naposledy: DEJMEK, J.³: *Edvard Beneš – politická biografie českého demokrata. Část druhá: prezident republiky a vůdce národního odboje (1935-1948)*. Karolinum, Praha 2008, s. 128-146.

⁶⁶⁴ Detailný opis situácie pozri: DEJMEK, J.⁴: *Historik v čele diplomacie – Kamil Krofta*. Karolinum, Praha 1998, *passim*.

⁶⁶⁵ Na tento fakt upozornil poľský zahraničný minister už 21. 3 v rozhovore pre londýnsky „Daily Mail“; KAMIŃSKI, M. K. – ZACHARIAS, M. J.: op. cit., s. 217; KORNAT, M.: op. cit., s. 329; MAJEWSKI, P. M. – DESZCZYŃSKI, M. P.: *Polska wobec ČSR: marzec – wrzesień 1938 r.* In: MD, s. 111.

⁶⁶⁶ Nešlo pritom o žiadne novum, s podobným poznatkom z Varšavy odchádzal šéf Quai d’Orsay Y. Delbos už v decembri 1937; DEJMEK, J.³: op. cit., s. 140; KAMIŃSKI, M. K. – ZACHARIAS, M. J.: op. cit., s. 218; MAJEWSKI, P. M. – DESZCZYŃSKI, M. P.: *Polska wobec ČSR: marzec – wrzesień 1938 r.* In: MD, s. 111; MICHÁLEK, S. a kol: op. cit., s. 189; TERLECKI, O.: op. cit., s. 221.

⁶⁶⁷ Podrobne: ORLOF, E.¹: *Dyplomacja polska wobec sprawy słowackiej w latach 1938-1939*. Wydawnictwo Literackie, Kraków 1980, s. 67-72; ŠUCHOVÁ, X.¹: *Ako Karol Sidor čakal na dohodu* In: HR, IX (1998), 8, s. 14-15 TOMASZEWSKI, J.²: *Wyprawa Słowaków z Ameryki w Polsce: maj 1938 r.* In: ENR, s. 301-309, ďalej: BESTRY, J.: op. cit., s. 132-133; GAREK, M.: *Slovensko-poľské vzťahy v rokoch*

Reprezentácia amerických Slovákov pristála na Balte s cieľom doručiť na Slovensko originál Pittsburskej dohody (cestou na eucharistický kongres do Budapešti). Vzhľadom k významu tohto dokumentu v kontexte autonomistickej línie HSLS neprekvapuje, že krajanov v prístave očakávali náležité uvítacie výbory – poľský a hneď dva slovenské. Takto sa na mieste stretli reprezentácie slovenských centralistov⁶⁶⁸ i autonomistov⁶⁶⁹. Vďaka protipražskému kurzu Wierzbowej sa „miesto na slnku“ ušlo početnému výboru HSLS a spriaznených politických subjektov, ktorý viedol K. Sidor⁶⁷⁰, na úkor oficiálnych predstaviteľov republiky, vyslanca J. Slávika nevynímajúc⁶⁷¹. Hoci sa hostia cez oceán preplavili na poľskom parníku „Štefan Bátorý“ a hostitelia vynaložili značné úsilie, aby pobyt v Poľsku zanechal v amerických Slovákoch čo najlepší dojem, ich očakávania sa splnili nanajvýš čiastočne. Zaiste nemilo prekvapilo pevné presvedčenie dr. Hletka o tom, že pre slovenský národ je potrebné zotrvať v spoločnom štáte. Na slávnostnej večeri, usporiadanej varšavským starostom S. Starzeńským, sa predseda Slovenskej ligy v prítomnosti vicemarsáľkov Sejmu a Senátu, ich parlamentných kolegov či predstaviteľov Poľsko-slovenského spolku (*Towarzystwo Polsko-Słowackie* – TPS) na čele so senátorom F. Gwiżdżom, vyjadril priamo: „Ak máte radi slovenský národ bez nejakých bočných úmyslov, potom vás prosím, aby ste [mu] pomáhali. Ak máte radi Slovákov, pomáhajte brániť Československú republiku, keď v nej Slováci hľadajú slobodu, mier a naplnenie

---

1938-1939 In: ZMS XV, (2007), s. 194; KÁZMEROVÁ, Ľ. – KATUTINEC, M.: op. cit., s. 70-71; MICHÁLEK, S. a kol: op. cit., s. 192-193; TERLECKI, O.: op. cit., s. 228.

⁶⁶⁸ Oficiálnu delegáciu viedli Ľ. Černo a Fr. Faltýn. Do Gdynie dorazila početná delegácia, avšak zložená z politicky subaltérnych postáv. Do nami sledovaných udalostí však ešte zasiahnu ing. M. Polák a A. Granatier (k jeho menu neznámy poľský diplomat pripísal: „1. rozvedka, navyše vojak, známy polonofób, riadi protipol'ské akcie na Orave, Spiši a Bukovine; 2. známy z protipol'ských vystúpení a článkov“); ŠUCHOVÁ, X.¹: op. cit., s. 14; TOMASZEWSKI, J.²: op. cit., s. 304-305.

⁶⁶⁹ K. Sidor informoval J. Slávika o príchode autonomistickej delegácie už 18. 5., pričom uviedol, že sa o ňu postará poľská strana. Podľa zachovaného denníkového záznamu politik považoval prijatie plk. J. Beckom počas svojej prvej májovej návštevy (19. 5.) za potvrdenie opodstatnenosti a perspektív propol'skej orientácie, ktorú presadzoval medzi špičkami HSLS ako alternatívu voči zblížovaniu sa s Berlínom (blízky vzťah s Nemeckom považoval za „nebezpečn[ý]“); KÁZMEROVÁ, Ľ. – KATUTINEC, M.: op. cit., s. 74; ŠUCHOVÁ, X.¹: op. cit., s. 14-15

⁶⁷⁰ Blízky Hlinkov spolupracovník žiadal v prípravnej korešpondencii o prijatie u J. Becka, čo vzhľadom na jeho známu polonofilskú orientáciu vyvolalo isté očakávanie Wierzbowej. K audiencii došlo 19. 5. Z menoslovu dvanásťčlennej delegácie Klubu poslancov a senátorov HSLS si pozornosť zasluhujú J. Buday, J. Sivák a popredný predstaviteľ poľskej menšiny v ČSR, poslanec Národného zhromaždenia L. Wolff.; DEJMEK, J.³: op. cit., s. 120, pozn. 33; KÁZMEROVÁ, Ľ. – KATUTINEC, M.: op. cit., s. 71; MICHÁLEK, S.: op. cit., s. 193; TOMASZEWSKI, J.²: op. cit., s. 303, 304-305.

⁶⁷¹ Postoj poľských hostiteľov našiel svoje symbolické vyjadrenie aj v tom, že namiesto československej štátnej hymny sa počas uvítacej ceremónie hrala slovenská hymnická pieseň „Hej, Slováci!“; ŠUCHOVÁ, X.¹: op. cit., s. 14.

svojich túžob⁶⁷². Môžeme sa len domýšľať, aké sklamanie zavládlo v radoch prítomných varšavských prominentov⁶⁷³.

V tomto období pôsobili na Wierzbowej aj kruhy, ktoré vážne uvažovali o pričlenení Slovenska k Poľsku⁶⁷⁴, keď najmä pplk. T. Kobylański pozorne sledoval vývoj na južnej strane Karpát (prípravám na diverznú činnosť sa od júla opäť venovala aj rozviedka varšavského generálneho štábu)⁶⁷⁵. Neskôr sa tieto nálady vytratilí, alebo modifikovali, no i tak predstavovali určitý signál k tomu, že záujmy Poľska a Maďarska sa môžu stretnúť v konfrontácii práve v priestore, kde si Budapešť v blízkej budúcnosti nevedela predstaviť nič iné ako „Hornú zem“ – na Slovensku.

Smrťou A. Hlinku 16. augusta 1938 sa HSLS razom ocitla v novej pozícii⁶⁷⁶. Nik nepochyboval o tom, že nájst' nástupcu charizmatického vodcu autonomistickej politiky bude pre stranu ťažkým orieškom. Či už Hlinkovi politickí súputníci dokázali nájst' s ním spoločnú reč alebo nie, jednako si uvedomovali, že ide o politika v slovenských pomeroch

---

⁶⁷² Podľa správy britského veľvyslanca H. Kennarda (večere sa však nezúčastnil) vznikol dojem, že „americkí Slováci neboli pripravení na recepciu, akej sa im dostalo, a mohli byť dokonca prekvapení prednesenými príhovormi“. Zatiaľ čo „priveľmi srdečné privítanie“ S. Starzyńskiego „zrejme nevzbudilo komentáre, pán Walewski, spravodajca ministerstva zahraničných vecí vo veci rozpočtu, (...) šiel ešte ďalej a očividne zaútočil na československý štát ako taký (napriek prítomnosti československého vyslanca) a (...), zašiel až tak ďaleko, že vyhlásil československý štát za fikciu. Americkí Slováci boli touto rečou šokovaní a ich predák, pán Hletko, v odpovedi zdôraznil, že (...) neprišli ničiť, ale posilniť porozumenie Čechov a Slovákov. (Americkí Slováci – dopl. PJ) si želajú dosiahnuť jednotu Československej republiky, ktorú pomohli vytvoriť, a zdôraznil, že Slováci hľadajú (svoju – dopl. PJ) lepšiu budúcnosť v republike“. Ani HSLS sa pritom ešte nezameriavala na vytvorenie samostatného slovenského štátu, ale na reformu československého pomeru v ČSR. J. Slávik akiste s uspokojením referoval Zamini o pročeskoslovenskom postoji Slovenskej ligy v Amerike. J. Bistry slová dr. Hletka hodnotí ako odpoveď nemeckej tlače, ktorá očakávala vyjadrenia o ochote Slovákov vstúpiť do spoločného štátu s Poľskom; BESTRY, J.: op. cit., s. 133; KÁZMEROVÁ, L. – KATUTINEC, M.: op. cit., s. 72; MICHÁLEK, S.: op. cit., s. 193; ŠUCHOVÁ, X.¹: op. cit., s. 15; TOMASZEWSKI, J.²: op. cit., s. 307.

⁶⁷³ S. Stanisławska uvádza, že v tom čase u Becka prevážil názor o výhodnosti pripojenia Slovenska k Maďarsku (naproti tomu Beckov biograf O. Terlecki tvrdí, že poľský minister zahraničných vecí počítal so vznikom samostatného Slovenska, kde by Varšava získala silnú pozíciu). Podľa H. Roosa vysielala Wierzbowa signály tohto druhu už od februára 1938; AÚTGM Praha, EB II, EB-V, sign. V146/2, kart. 159 – J. Opočenský: „Čechy a Polsko“, s. 68; BATOWSKI, H.¹: *Dziesięć lat dziejów słowackich 1938-1948*. Instytut Zachodni, Poznań 1949, s. 4; BURCKHARDT, C. J.: op. cit., s. 148; DEÁK, L.¹: op. cit., s. 128; GAREK, M.: op. cit., s. 194; HOENSCH, J. K.: op. cit., s. 33-35; LETZ, R.: *Politické aktivity Karola Sidora od 6. októbra 1938 do júna 1939* In: KS, s. 38; ROOS, H.: *A Modern History of Poland*. Eyre & Spottiswoode, London 1966, s. 180; STANISŁAWSKA, S.¹: op. cit., s. 99; ŠTEFÁNIKOVÁ, A.: *Poľská otázka v slovenskej spoločnosti v rokoch 1938-1939* In: HŠ 38 (1997), s. 62; ŠUCHOVÁ, X.¹: op. cit., s. 14; TERLECKI, O.: op. cit., s. 220-221.

⁶⁷⁴ Postoj J. Becka možno už na začiatku marca označiť za rezervovaný. Minister konštatuje, že „pripojenie Slovenska k Poľsku v tej či onej forme“ pokladá „za príliš veľkú záťaž“; BERGHOUZEN, J.: op. cit., s. 412; DEÁK, L.¹: op. cit., s. 126.

⁶⁷⁵ GRZYWACZ, A. – KWIECIEŃ, M. – MAZUR, G. (edd.): *Zbiór dokumentów pplk. Edmunda Charszkiewicza (=Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego 9)*. Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego – Księgarnia Akademicka, Kraków 2000, dok. 6 – Referát o diverznej činnosti v Československu, 26. 2. 1940, s. 91.

⁶⁷⁶ Skon A. Hlinku zatnamenali aj v Poľsku. V Katowiciach sa 23. 9. konala na počesť jeho pamiatky reprezentatívna tryzna za účasti miestneho starostu, katolíckeho episkopátu, sliezskeho vojvodu dr. M. Grażyńskiego a L. Wolffa; *Slovák*, XX (1938), 24. 9. (218).

výsostne ojedinelého. O to ťažšie doľahol jeho skon do radov strany. A. Hlinka totiž svojho následníka ostentatívne neurčil, a tak si širšie vedenie strany muselo túto otázku zodpovedať samo. V politických kruhoch panoval názor (a dnes je zastávaný mnohými historikmi), že popri vodcovi nevyrástla v HSĽS osobnosť, ktorá by svojím vplyvom a politickým talentom jednoznačne predčila ostatných možných pretendentov na predsednícky post⁶⁷⁷. Strana nebola vnútorne jednotná. Jediné, čo spájalo neraz protichodné názory jej lídrov, bola autonomistická politika a striktný katolicizmus. Zápas prebiehal v niekoľkých rovinách: (a) medzi „umiernenými“ a „radikálmi“ vo vzťahu k spôsobu dosiahnutia suverenity Slovenska; (b) medzi germanofilmi a polonofilmi; no a nezanedbateľným aspektom tu je (c) rivalita medzi klerikálnym a laickým krídlom strany. Nakoniec sa vyprofilovali dvaja zásadní kandidáti z najbližších Hlinkových kruhov: msgr. dr. J. Tiso, malomestský dekan z Veľkej Bytče (neďaleko Žiliny), aktívny v komunálnej politike s dosiaľ nevyjasneným zahraničnopolitickým profilom, ale zato s jasnou predstavou o náladách verejnosti, a K. Sidor, šéfredaktor „Slováka“ a Hlinkov pomerne blízky príbuzný s príklonom k Poľsku⁶⁷⁸. Obaja kandidáti boli toho času poslancami Národného zhromaždenia – J. Tiso zasadal v poslaneckých laviciach od roku 1925, K. Sidor do parlamentu vstúpil o desať rokov neskôr. J. Tiso navyše v dvadsiatych rokoch nakrátko zastával aj ministerskú funkciu. Kým prvý z dvojice mal podporu medzi konzervatívnymi špičkami strany, druhý sa opieral o popularitu medzi elektorátom. Konzervatívne sily nakoniec zvíťazili a vedenia sa ujal J. Tiso⁶⁷⁹. Hoci K. Sidor nestratil vplyv na dianie v HSĽS, pozície Varšavy razom mierne stratili⁶⁸⁰.

Skutočný veľmocenský koncert o Československo sa rozohral až počas tzv. *septembrovej (resp. sudetskej, mníchovskej) krízy*. Tlak SdP za mohutnej podpory Berlína sa vystupňoval do krajnosti. Vnímavým pozorovateľom bolo jasné, že situáciu republiky môžu vyriešiť iba veľmocenské garancie hraníc. Tie však

---

⁶⁷⁷ J. K. Hoensch považoval za najtalentovanejších kandidátov F. Ďurčanského a K. Sidora (v uvedenom poradí). Aj napriek faktu, že ani jeden z dvojice sa predsedom strany nestal, zhodujeme sa s týmto názorom (snáď so zanedbaním Hoenschom navrhnutého poradia) s odôvodnením, že vklad obidvoch menovaných do slovenskej politiky znesie porovnanie s politickou činnosťou msgr. dr. J. Tisa; HOENSCH, J. K.: op. cit., s. 77.

⁶⁷⁸ BATOWSKI, H.²: *Europa zmierza ku prepašci*. Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1989, s. 220.

⁶⁷⁹ Podľa A. Bartlovej sa J. Beck v auguste 1938 vyjadril, že by K. Sidora uvítal ako vodcu HSĽS a poskytol mu priamu finančnú podporu. Politik však nemohol vyhovovať ani konzervatívcovi, ani mladým germanofilom – jeho polonofilstvo bolo všeobecne známe. Vyskytuje sa i názor, že Sidorovo správanie možno považovať za oportunistické; BARTLOVÁ, A.: op. cit., s. 380; HOENSCH, J. K.: op. cit., s. 81; KÁZMEROVÁ, L. – KATUTINEC, M.: op. cit., s. 80-82.

⁶⁸⁰ Už v júli signalizoval J. Slávik Zamini, že „postoj (Varšavy – dopl. PJ) ku Slovákom sa zhoršil“; AMZV Praha, PZ Varšava 1938 – riadna politická správa č. 37, 4. 7. 1938 (aj: AÚTGM Praha, EB I, sign. R339A, kart. 213); BATOWSKI, H.²: op. cit., s. 222; DEÁK, L.¹: op. cit., s. 67. O vývoji v HSĽS po Hlinkovej smrti existuje rozsiahla literatúra. Pre orientáciu postačí: HOENSCH, J. K.: op. cit., s. 53-55.

neprichádzali, a tak sa v novom štádiu diplomatickej krízy už nejednalo iba o štátoprávne usporiadanie, či územné ústupky Berlínu v Sudetoch, ale o integritu štátu ako takého. Svoje požiadavky s novým sebedomím predostrelí aj Budapešť a Varšava, aby sa splnil sen o spoločnej poľsko-maďarskej hranici⁶⁸¹.

Po tom, čo snahy Hradu o urovanie krízy (tzv. *V. plán*) s konečnou platnosťou nenašli odozvu, došlo 22. septembra k pádu vlády slovenského agrárnikar dr. M. Hodžu, ktorú vystriedal úradnícky kabinet gen. J. Syrového. V ten istý deň informoval A. Hitler na stretnutí v Bad Godesbergu britského ministerského predsedu A. N. Chamberlaina o tom, že v podobnom nevýhodnom postavení vo vzťahu k Prahe ako sudetskí Nemci sa nachádzajú aj príslušníci poľskej a maďarskej menšiny v Československu. Pred premiérom Jeho veličenstva sa takto mohol ríšsky kancelár ukázať ako zmierovateľ a zástanca, ktorému neleží na srdci len záujem vlastného národa, ale aj osud ostatných národnostných menšín „ pod pražským jarmom“⁶⁸².

Nótu z 21. septembra⁶⁸³ sa Varšava rázne prihlásila o svojich krajanov na Těšínsku a žiadala pre nich rovnaké podmienky, aké boli v hre v prípade sudetských Nemcov, čiže *de facto* odstúpenie územia⁶⁸⁴. Ešte predtým, než dokument dorazil z Varšavy do Prahy⁶⁸⁵,

---

⁶⁸¹ Očividne s týmto cieľom vstupovalo Poľsko do septembrovej krízy, o nutnosti spoločnej hranice s Maďarskom sa K. Papeé otvorene vyjadroval už v polovici septembra. O koordinácii postupu vo veci Slovenska s Budapešťou svedčí aj nová maďarská ponuka autonómie pre „Hornú zem“. Podľa J. Dejmkar predostrel J. Beck svoje požiadavky preto, aby „vyrovnal krok s Berlínom.“ Mohol vzniknúť aj dojem presne opačný, a to, že J. Beck je akýmsi „splnomocnencom Berlína“, ako uvádza S. Stanisławskar. Tomu odpovedá aj snaha akcentovať vlastný mocenský podiel na československých ziskoch. W. Balcerak logicky poznamenáva, že pre Varšavu boli momentálne podmienky omnoho výhodnejšie, ako eventúálne vyjednávanie s Berlínom v blízkej budúcnosti (čo *nota bene* dosvedčili aj nemecko-poľské spory o príslušnosť Bohumína); BALCERAK, W.²: *Polityka Polski wobec Czechosłowacji w okresie kryzysu monachijskiego* In: SHSG, VIII (1979), s. 44;4, J.⁴: op. cit., s. 321; DEJMEK, J.⁶: *Edvard Beneš, Československo a Mnichov: reality a mýty okolo osudového rozhodování z konce září 1938* In: MD, s. 31; LANDAU, Z. – TOMASZEWSKI, J. (edd.): *Monachium 1938, polskie dokumenty dyplomatyczne*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1985, dok. 172, s. 282-283, dok. 218, s. 316; STANISŁAWSKA, S.¹: op. cit., s. 156, 167.

⁶⁸² O tom, ako a nakoľko bola poľská zahraničná politika na jeseň 1938 previazaná s postupom Wilhelmstrasse, sa dodnes vášnivo diskutuje (najnovšie J. Tomaszewski, M. K. Kamiński, M. J. Zacharias, T. Kiselewski). B. Čelovský v tomto ohľade glosuje, že „ po 20. 9. možno sledovať zásadnú zrodu Poľska a Nemecka v československej otázke“. Dodajme len, že počet Poliakov v ČSR vo *führerových* ústach neustále narastal, až dosiahol oných „ niekoľko stotisíc“, o ktorých sa svet dozvedel 26. 9. z norimberského *Sportpalastu*; ČELOVSKÝ, B.: *Mnichovská dohoda 1938*. Tilia, Šanov u Ostravy 1999, s. 349; DEJMEK, J.⁴: op. cit., s. 159; DEJMEK, J.⁴: op. cit., s. 334; MAJEWSKI, P. M. – DESZCZYŃSKI, M. P.: op. cit., s. 112; PÁSTOR, Z.: op. cit., s. 15.

⁶⁸³ AMZV Praha, III. sekce, kart 629 – „Polsko do 1. 10. 1938“, s. 3; AMZV Praha, Londýnsky archiv – tajné (ďalej LA-T), kart. 134, 135; AÚTGM Praha, EB II, EB-V, sign. V161/2, kart. 168; DČZP, sv. 20/2, dok. 665, s. 360-361 – Nóta poľskej vlády vláde ČSR, 21. 9. 1938; LANDAU, Z. – TOMASZEWSKI, J. (edd.): op. cit., dok. 253, s. 344-345

⁶⁸⁴ Signály o tom, že Wierzbowa nalieha na *junctim* pri riešení problému nemeckej a poľskej menšiny v ČSR, dorazili od J. Slávika už 17. 9. Predloženiu nóty predchádzala ranná návšteva K. Papeého v prezidentskej kancelárii, kde poľský vyslanec sonoval, či by ČSR neodstúpila Těšínsku dobrovoľne. V ten istý deň požiadala Varšava vlády v Paríži, Londýne, Ríme a Berlíne o podporu pri presadzovaní svojich

navštívil vyslanec K. Papeé Černínsky palác ako *persona privata* a vyhľadal prednostu politického oddelenia Zamini, skúseného diplomata slovenského pôvodu, dr. I. Krna, a viedol s ním rozhovor, ktorý jasne naznačil, akým smerom sa budú po tieto dni uberať československo-poľské vzťahy. Rovnako ako prichádzajúca nóta, aj rozhovor Papeé – Krno sa točil okolo postavenia poľskej menšiny v Československu. „ Táto otázka je údajne úplne iného rázu a pomerne menšieho významu než ostatné minoritné problémy v Československu,“ poznamenal si dr. I. Krno. Zamini správne vytušilo, že národne emancipačné požiadavky sú len prelúdiom k otvoreniu otázky štátnej príslušnosti Těšínska. Keď pražský diplomat poznamenal, že nóta doľahla na republiku v jej ťažkej chvíli, K. Papeé briskne odvetil, že aj „ k rozhodnutiu v Spa došlo v dobe, keď ruské vojsko stálo pred Varšavou, a teda Poľsko bolo nútené prijať čokoľvek, len aby sa mu dostalo pomoci západných veľmocí“⁶⁸⁶. Nebolo teda sporu o tom, že hybnou silou postupu Varšavy je neprísť vhodnú príležitosť k expanzii, pretože, slovami I. Krna, „ dnes je zase Československo v obdobnej situácii ako Poľsko roku 1920“⁶⁸⁷. Nóta sa do rúk pražského zahraničného ministra, prof. K. Kroftu, dostala v nasledujúci deň⁶⁸⁸. Pri tej príležitosti

---

požiadaviek. Berlínsky vyslanec J. Lipski dostal od svojho šéfa inštrukciu, ako informovať Wilhelmstrasse o poľskej politike voči ČSR. Stojí za pozornosť, že poľská zahraničná politika sa takto dostávala na vratkú plochu, nastupujúca revízia versaillského systému sa Poľska mohla dotknúť prinajmenšom rovnako akútne ako ČSR; AÚTGM Praha, EB II, EB-V, sign. V146/2, kart. 159 – J. Opočenský: „Čechy a Poľsko“, s. 74; BALCERAK, W.²: op. cit., s. 44; BATOWSKI, H.⁴: *Zrada monachijska. Sprawa Czechostowacji i dyplomacja europejska w roku 1938*. Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1973, s. 139; DČZP, sv. 20/2, dok. 617, s. 312-313 – J. Slávik ministerstvu zahraničných vecí, 17. 9. 1938; DEJMEK, J.³: op. cit., s. 157, 159; DEJMEK, J.⁶: op. cit., s. 31; GAREK, M.: op. cit., s. 195; LANDAU, Z. – TOMASZEWSKI, J. (edd.): op. cit., dok. 257, s. 349; MAJEWSKI, P. M. – DESZCZYŃSKI, M. P.: op. cit., s. 113; MICHÁLEK, S. a kol.: op. cit., s. 195; STANISŁAWSKA, S.¹: op. cit., s. 166; TERLECKI, O.: op. cit., s. 228.

⁶⁸⁵ Čo sa stalo až o 19.00; DEJMEK, J.⁴: op. cit., s. 324.

⁶⁸⁶ Analógia momentálneho československého položenia so situáciou poľského leta 1920 sa u severného suseda tešila istej popularite, uchýlil sa k nej aj významný predstaviteľ opozičných a voči ČSR pomerne priaznivo orientovaných ľudovcov J. Niečko; INDRASZCZYK, A.: *Stanowisko Związku Młodzieży Wiejskiej i Centralnego Związku Młodej Wsi wobec „odzyskania Zaolzia” w 1938 r., w swietle ich organów prasowych* In: SPCS(b), s. 95-96.

⁶⁸⁷ AMZV Praha, III. sekce, kart 629 – „Polsko do 1. 10. 1938“, s. 1 (Záznam dr. I. Krna o rozhovore s vyslancom K. Papeé dňa 21. 9. 1938); AMZV Praha, Kroftův archiv (ďalej KA), kart. 3; AMZV Praha, LA-T, kart. 134, 135; AÚTGM Praha, EB II, EB-V, sign. V146/2, kart. 159 – J. Opočenský: „Čechy a Poľsko“, s. 74-75; AÚTGM Praha, EB II, EB-V, sign. V161/2, kart. 168; AÚTGM Praha, EB II, sign. EB-L 107, kart. 345 – I. Krno: „Z činnosti pražského zahraničného ministerstva v dobe pomnichovské. Vzťahy československo-poľské“, s. 3; DČZP, sv. 20/2, dok. 655, s. 348-349 – Záznam I. Krna o rozhovore s K. Papeém, 21. 9. 1938; ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 863.

⁶⁸⁸ K. Krofta ešte naznačil sovietskemu veľvyslancovi S. Alexandrovskému, že by bolo dobré, keby Moskva upozornila Varšavu na neplatnosť poľsko-sovietskeho paktu o neútočení z roku 1932 v prípade poľského útoku na ČSR, čo ZSSR Prahe neodmietol (H. Batowski tvrdí, že práve spojenecký pomer ČSR – ZSSR dlhodobo znepokojoval Varšavu) a 23. 9. pred touto eventualitou varoval poľského moskovského titulára. Veľvyslanec v Ríme dr. Fr. Chvalkovský hlásil, že snaha o spoločnú poľsko-maďarskú hranicu môže počítat s talianskou podporou. Obdobne informoval Ciano poľského vyslanca plk. B. Wienawu-Długoszewského už 20. 9., s poukazom na priaznivé podmienky pre vznik bloku Poľsko-Maďarsko-Juhoslávia-Taliansko. Podľa K. Piwarského Wierzbowa už na ponúkanú os rezignovala – vo svetle najnovšieho výskumu sa však zdá, že ide o nesprávnu, dobovo podmienenú interpretáciu; AMZV Praha,

poznámel I. Krno v rozhovore s poľským vyslancom, že „ poľská vláda nemôže nútiť československú vládu k niečomu, čo odporuje jej záväzkom z ústavy“⁶⁸⁹. Hoci sa oficiálne jednalo o štatúte poľskej komunity na Těšínsku, už 23. septembra telegrafoval J. Slávik ministerstvu, že „ dnes rozohrali Poliaci hru nielen o Těšínsko, ale aj o celé Slovensko“⁶⁹⁰. Táto „hra“ síce znepokojila Londýn a Paríž, ktorých diplomatickí zástupcovia H. Kennard a L. Noël ešte v ten istý deň vyhládali J. Becka, aby požiadali šéfa poľskej diplomacie o oddelenie sudetskej a těšínskej problematiky, no dosiahli iba vyhýbavú odpoveď⁶⁹¹. V tejto situácii neostávalo K. Kroftovi nič iné, len v expozé prednesenom na mimoriadnej schôdzi vlády konštatovať, že „ v Poľsku sa údajne už obracia protičeská nálada (...)“, v nádeji, že vo Varšave pochopili nemeckú hrozbu⁶⁹². 25. septembra odovzdal K. Krofta K. Papeému oficiálnu odpoveď svojej vlády, ktorá bola aktuálnym vývojom prinútená dikcii poľskej nóty neodporovať, a výslovne uvádzala, že „ československá vláda je pripravená bezodkladne začať s poľskou vládou priateľské rokovania o všetkých záležitostiach, aby dosiahla ozajstné porozumenie medzi Poľskom a Československom“⁶⁹³.

PZ Varšava 1938 – riadna politická správa č. 57, 26. 9. 1938 (aj: AÚTGM Praha, EB I, sign. R339A, kart. 213); ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 863; BATOWSKI, H.⁴: op. cit., s. 208; DČZP, sv. 20/2, dok. 732, s. 408-415 (tu: 408-409) – J. Slávik ministerstvu zahraničných vecí, 26. 9. 1938; DEJMEK, J.³: op. cit., s. 165, pozn. 239; DEJMEK, J.⁴: op. cit., s. 322-324; KAMIŇSKI, M. K. – ZACHARIAS, M. J.: op. cit., s. 222; KORNAT, M.: op. cit., s. 101-102; PIWARSKI, K.: *Polská zahraniční politika v letech 1936-1938* In: KZM, s. 220; STANISŁAWSKA, S.¹: op. cit., s. 139; STANISŁAWSKA, S.³: *Polsko a československá krize na podzim 1938* In: SISb, LXIV (1966), 2, s. 168.

⁶⁸⁹ AÚTGM Praha, EB II, EB-V, sign. V146/2, kart. 159 – J. Opočenský: „Čechy a Polsko“, s. 75; ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 863.

⁶⁹⁰ Na tlačovej konferencii vydala Wierzbowa vyhlásenie, že „ o Slovensku rozhodnú Slováci“; v každom prípade by si Poľsko následne uplatnilo nárok na „ poľské etnografické územia Čadca, Orava, Spiš a Javorina“ (Javorina je len malou súčasťou Spiša, preto jej výslovné uvedenie poukazuje buďto na slabú informovanosť, alebo na emocionálnu váhu, ktorú obec so svojím okolím na Wierzbowej získala). Je zaujímavé, že prvý prejav spoločenskej objednávky slovenských revindikácii sa objavil 21. 9. na veľkej manifestácii vo Lvove, až 23. 9. obdobne manifestovali v Krakove. Miestna štátna správa na Spiši sa o ľvovskom mítingu dozvedela až s viac než mesačným oneskorením; AMZV Praha, Telegramy došlé (ďalej TD) 1938, č. 888 (Slávik), 23. 9., došlo 13.15; AMZV Praha, TD 1938, č. 892 (Slávik), 23. 9., došlo 19.15; AMZV Praha, ZÚ Polsko, kart. 22 – Konzulát Lvov Vyslanectvu vo Varšave, 21. 9. 1938; AMZV Praha, ZÚ Polsko, kart. 24 – V. Znojemský Vyslanectvu vo Varšave, 24. 9. 1938; Slovenský národný archív (ďalej SNA) Bratislava, Krajinský úrad-prezídium (ďalej KÚ-P), 24348-83408/1938, č.j. 66 439, šk. 265; ŠAL Poprad, Okresný úrad Kežmarok (ďalej OÚ Kežmarok), 2401-2993/38 prez. (2595), šk. 33 – Prezídium Krajinského úradu Bratislava Okresnému úradu v Kežmarku (a i.), 31. 10. 1938; DEÁK, L.¹: op. cit., s. 148; DČZP, sv. 20/2, dok. 681, s. 370-371 – J. Slávik ministerstvu zahraničných vecí, 23. 9. 1938; dok. 687, s. 374 – J. Slávik ministerstvu zahraničných vecí, 23. 9. 1938; DEJMEK, J.⁶: op. cit., s. 324-325; DEJMEK, J.⁷: *Minister Beck a jeho zahraniční politika z pohledu československých diplomatů (Příspěvek k dějinám československo-polských diplomatických vztahů)* In: Pocta Henrykovi Batowskému (=SHS 23), s. 138; MICHÁLEK, S. a kol.: op. cit., s. 195.

⁶⁹¹ AMZV Praha, TD 1938, č. 906 (Slávik), 24. 9., došlo 19.05; DČZP, sv. 20/2, dok. 701, s. 384-385 – J. Slávik ministerstvu zahraničných vecí, 24. 9. 1938; MICHÁLEK, S. a kol.: op. cit., s. 195.

⁶⁹² HALEŠKOVÁ, V. – MACHÁTKOVÁ, K (edd.): *Mnichovská krize v jednáních ministerské rady* In: OaR, VII (1969), 5, s. 138-161; MALÁ, I.³ (ed.): *Z protokolů schůzí osmnácté československé vlády (I. Srovnání) 23. září – 4. října 1938. Edice vybraných pasáží*. Státní ústřední archiv, Praha 1989, s. 13.

⁶⁹³ AMZV, KA, kart. 4; AMZV Praha, III. sekce, kart 629 – „Polsko do 1. 10. 1938“, s. 4-6; AMZV Praha, LA-T, kart. 134, 135; AÚTGM Praha, EB II, EB-V, sign. V161/2, kart. 168; DČZP, sv. 20/2,

Hoci smer, akým sa bude Varšava uberať po prekročení svojho najnovšieho Rubikonu, poznali všetky zúčastnené strany, konciliačné snahy Prahy neustali. Na scénu vstúpili hneď dve nezávisle na sebe sa objavujúce iniciatívy.

Už 20. septembra požiadal československý vyslanec v Bruseli V. Slavík⁶⁹⁴ o podporu a povolenie súkromnej sondáže v liste kancelárovi Zamini P. Šámalovi⁶⁹⁵. Sondáž bola K. Kroftom odobrená 22. septembra, s tým, že sa malo jednať o dohode medzi oboma štátmi, a nie o „ďalekosiahlom spojení“⁶⁹⁶. Takto došlo ešte v podvečerných či nočných hodinách toho dňa k stretnutiu V. Slavíka a poľského bruselského vyslanca M. Moścického, syna prezidenta prof. I. Moścického⁶⁹⁷.

Druhou, podstatnejšou iniciatívou bola korešpondencia prezidentov E. Beneša a I. Moścického. E. Beneš sa ešte raz (a v podstate naposledy) pokúsil vziať osud Československa vo vzťahu k Varšave do vlastných rúk. Pretože dobre vedel, že u J. Becka sotva niečo dosiahne, neobrátil sa pritom na Wierzbowu, ale prejavil želanie nadviazať dialóg s prezidentom I. Mościckým (prostredníctvom oficiálneho listu z 22. septembra⁶⁹⁸,

---

dok. 714, s. 393-394 (v orig.) – Osobná nóta K. Kroftu K. Papeému, 25. 9. 1938; LANDAU, Z. – TOMASZEWSKI, J. (edd.): dok. 337, s. 409-410; SLÁVIK, J.: *Wspomnienia z czasów kryzysu* In: *Wiad*, vol. 862 (1962); STANISŁAWSKA, S.¹: op. cit., s. 166.; SZEMBEK, J.: *Diariusz i teki Jana Szembeka (1935-1945)*, T. IV, ed. J. Zarański. Instytut Polski i Muzeum Im. Gen. Sikorskiego, London 1972, s. 437-438 (v orig.).

⁶⁹⁴ V popularizačnom článku sme pred časom chybné uviedli, že aktérom z československej strany bol varšavský vyslanec J. Slavík; JAKUBEC, P.¹: *Javorinčania nechceli do Poľska* In: *O*, 7/2003, 7.10. 2003, s. 2.

⁶⁹⁵ V. Slavík píše: „ (...) zdá sa mi jediným východiskom, (...), najužšie primknutie sa k Poľsku. (...) Myslím, že by bolo nutné uvažovať (...) o niečom ako podvojný štát so spoločným zahraničným zastúpením, spoločnou armádou a spoločnými financiami na tieto dva účely, ako tomu bolo v Rakúsko-Uhorsku.“ Optimisticky sa bruselský vyslanec vyjadruje aj o svojom poľskom kolegovi, o ktorom súdi, „že nie je celkom vo vleku kliky plukovníckej“. Z kontextu je zrejmé, že vyslanec Slavík naráža navládnucci triumvirát E. Rydz-Smigły – J. Beck – F. Sławoj-Składkowski. Nejde tu však o tzv. *plukovnícku kliku* v prísnom slova zmysle, ktorá reprezentovala poľskú politiku v prvej polovici 30. rokov (na čele s plk. W. Sławkom). Táto skupina bola po smrti maršála Piłsudského odstavená od moci sanačnými kruhmi okolo maršála Rydza-Śmigłyho (jedinú podstatnú výnimku tvoril J. Beck). V. Slavík k nie celkom presnej asociácii zvedol zrejme fakt, že všetci traja uvedení politici mali vysoké dôstojnícke hodnosti; AMZV Praha, KA, kart. 3; STANISŁAWSKA, S.¹: op. cit., s. 214.

⁶⁹⁶ AMZV Praha, KA, kart. 3; AMZV Praha, Telegramy odoslané (ďalej TO) 1938, č. 1178, 22. 9., 15.45; STANISŁAWSKA, S.¹: op. cit., s. 214-215.

⁶⁹⁷ V. Slavík mal pripraviť pôdu pre korešpondenciu E. Beneša s I. Mościckým. Zámer otvoriť československo-poľským vzťahom nový komunikačný kanál, nezávislý na Wierzbowej, sa nepodarilo uskutočniť; o obsahu rozhovoru s V. Slavíkom M. Mościcki obratom informoval svojho rezortného šéfa. J. Beck odpovedal, že „prezident (Mościcki – dopl. PJ) prijme vždy každý list prezidenta Beneša s poctami náležiacimi hlave štátu,“ pričom kategoricky podotkol, že táto skutočnosť „nemôže mať vplyv na momentálne prebiehajúcu výmenu názorov medzi vládami“, t.j. list E. Beneša nezastúpi oficiálnu odpoveď na poľskú nótu z 21. 9.; ČARNOGURSKÝ, P.³: *Deklarácia o únii Slovenska s Poľskom z 28. 9. 1938* In: HČ, XIV (1968), 3, s. 420; DEJMEK, J.⁴: op. cit., s. 323; LANDAU, Z. – TOMASZEWSKI, J. (edd.): dok. 287, s. 375; dok. 294, s. 397-398; STANISŁAWSKA, S.¹: op. cit., s. 216.

⁶⁹⁸ Datovanie so sebou obnáša isté komplikácie. Prezident Beneš 22. 9. list koncipoval, no vzhľadom na prieťahy pri jeho doručení prezidentská kancelária do Varšavy oznámila, že list je datovaný chybné; DČZP, sv. 20/2, dok. 731, s. 407-408 (v orig.) – E. Beneš I. Mościckému, 26. 9. 1938; MICHÁLEK, S. a kol.: op. cit., s. 195.

v ktorom pripúšťal aj možnosť rektifikácie hraníc, „ a to aj za cenu teritoriálnych úprav v prospech Poľska na Těšínsku“. Prezident však nešpecifikoval ich rozsah s vedomím, že ašpirácie Varšavy na celé „Záolzie“ obsahujú aj oblasti, v ktorých československá strana prítomnosť poľskej menšiny neeviduje⁶⁹⁹. Tento krok však už k zmierneniu tónu diplomatického diskurzu medzi oboma krajinami prispieť nemohol. Ani mierna odpoveď z 27. septembra⁷⁰⁰, v ktorej prof. I. Mościcki vyjadril nádej, že „ v krátkom čase bude možné vypracovať projekt porozumenia, ktorý by zodpovedal požiadavkám dnešnej vážnej situácie“, nepohla vývoj Prahou želaným smerom. Hoci E. Beneš vo vláde pozitívne prezentoval prezidentský list ako „ súhlas s jednaním“⁷⁰¹, v skutočnosti sa tak poľskému ministerstvu zahraničných vecí dostalo zámienky k ďalšej eskalácii napätia⁷⁰². Akákoľvek

---

⁶⁹⁹ Nie je bez zaujímavosti, že už v tomto okamihu spájali E. Beneš zotrvanie ČSR s budúcim zotrvaním Poľska. Pripravenosť ČSR dohodnúť sa na hrabičných úpravách na Těšínsku K. Papeému súkromne tlmočil aj M. Hodža; AMZV Praha, III. sekce, kart 629 – „Polsko do 1. 10. 1938“, s. 7-8; AMZV Praha, LA-T, kart. 134, 135; AÚTGM Praha, EB II, EB-V, sign. V161/2, kart. 168; ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 863; BENEŠ, E.: *Mnichovské dny*. Svoboda, Praha 1968, s. 304-305; BYSTRICKÝ, V.²: *Slovensko a Mnichov* In: MD, s. 171-172; ČELOVSKÝ, B.: op. cit., s. 350; DČZP, sv. 20/2, dok. 731, s. 407-408 (v orig.) – E. Beneš I. Mościckému, 26. 9. 1938; LANDAU, Z. – TOMASZEWSKI, J. (edd.): op. cit., dok. 360, s. 425-426; SLÁVIK, J.: op. cit.; STANISŁAWSKA, S.¹: op. cit., s. 164-165; STANISŁAWSKA, S.²: *Korespondence mezi E. Benešem a I. Mościckým v září 1938* In: SISb, LXI (1963), s. 283; SZEMBEK, J.: op. cit., s. 438-439 (v orig.); TERLECKI, O.: op. cit., s. 236.

⁷⁰⁰ B. Čelovský ju považuje za „ zdvorilú, no celkom v zmysle Beckovej politiky“; AMZV Praha, III. sekce, kart 629 – „Polsko do 1. 10. 1938“, s. 10-11; AMZV Praha, LA-T, kart. 134, 135; AÚTGM Praha, EB II, EB-V, sign. V161/2, kart. 168; ČELOVSKÝ, B.: op. cit., s. 350; DEJMEK, J.¹: op. cit., dok. 744 (v orig.), s. 424-425 – I. Mościcki E. Benešovi, 27. 9. 1938; LANDAU, Z. – TOMASZEWSKI, J. (edd.): op. cit., dok. 386, s. 446-447; MICHÁLEK, S. a kol.: op. cit., s. 195; SLÁVIK, J.: op. cit.; STANISŁAWSKA, S.¹: op. cit., s. 225-226; STANISŁAWSKA, S.²: op. cit., s. 284; SZEMBEK, J.: op. cit., s. 439-440 (v orig.); TERLECKI, O.: op. cit., s. 237.

⁷⁰¹ Prezident si agresivitu severného suseda správne vyložil ako reakciu na neúčast' v Mnichove; HALEŠKOVÁ, V. – MACHÁTKOVÁ, K (edd.): op. cit., s. 175; MALÁ, I.³ (ed.): op. cit., s. 61-62.

⁷⁰² I. Mościcki podmienil prijatie listu tým, že nesmie byť oficiálnou odpoveďou ČSR na nótu z 21. 9. Komplikovane prebiehalo doručenie dokumentu. Letecký styk medzi ČSR a Poľskom bol prerušený, rušené bolo aj telefonické spojenie medzi vyslanectvom vo Varšave a Černínským palácom. Oficiálne zdôvodnenie, ktorého sa dostalo vyslancovi J. Slávikovi, operovalo zadržaním poľského lietadla prelietavajúceho ponad Podkarpatskú Rus československými vzdušnými silami v Užhorode. Súčasne došlo k prerušeniu komunikačných liniek Varšava – Praha, čo Wierzbowa odôvodnila údajným rušením telefonických hovorov K. Papého Lietadlo s prezidentským listom napokon dostalo výnimočné povolenie až v noci z 25. na 26. 9. a pristalo na varšavskom letisku o 14.00 hod; o hodinu nato bol list doručený adresátovi. Na margo celej situácie J. Slávik komentoval: „ Tunajšie zahraničné ministerstvo je očividne veľmi nervózne z vývoja československo-poľského sporu (...)“. Niektorí historici (napr. A. Malinowski) sa uspokojili s odkazom na laxnosť E. Beneša a opomenuli objektívne dôvody pozdržania pražskej odpovede technického charakteru; v takom prípade je jednoduché stotožniť sa s postojom J. Becka, ktorý vo svojich pamätiach bez podrobností dal celú vec do súvislosti s čakaním E. Beneša na sovietsku intervenciu vo Varšave; AMZV Praha, KA, kart. 3 – telefonogram z Varšavy, (26. 9. /?/, 4.20), hlásenie vyslanectva o prilete kuriéra; AMZV Praha, PZ Varšava – riadna politická správa č. 57, 26. 9. 1938 (aj: AÚTGM Praha, EB I, sign. R339A, kart. 213); AMZV Praha, TD 1938, č. 905 (Slávik), 24. 9., došlo 13.32; AMZV Praha, TD 1938, č. 931 (Slávik), 25. 9., došlo 23.48 (J. Dejmek opravuje na 26. 9., 2.40); AMZV Praha, TD 1938, č. 933 (Slávik), 26. 9., došlo 5.26; AMZV Praha, TO 1938, č. 1352 (Krnó), 25. 9., 23.40; AÚTGM Praha, EB II, EB-V, sign. V146/2, kart. 159 – J. Opočenský: „Čechy a Polsko“, s. 77-83; ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 863; DČZP, sv. 20/2, dok. 713, s. 392-393 – J. Slávik ministerstvu zahraničných vecí, 25. 9. 1938; dok. 732, s. 408-415 (tu: 409-410, 411-412) – J. Slávik ministerstvu zahraničných vecí, 26. 9. 1938; DEJMEK, J.⁷: op. cit., s. 138; MALINOWSKI, A.: *Trudne sąsiadstwo. Wybrane aspekty polskiej polityki*

činnosť, ktorá by narušila Beckovu tézu o nemožnosti rokovaní s Prahou (prebratú od A. Hitlera), bola mimo záujmu Wierzbowej⁷⁰³, snáď preto sa pri doručení listu nahromadili toľké komplikácie. Na mieste je aj skepsa vo veci reálneho vplyvu I. Moścického na dianie v poľskej zahraničnej politike. Hoci sa z titulu svojej funkcie pravidelne zúčastňoval porád vedúcich osobností štátu, predsa len väčší význam prikladáme J. Beckovi a jeho rezortným kolegom M. Arciszewskému a J. Szembekovi (a v prípade československých záujmov Wierzbowej aj s T. Kobylańským), maršálkovi E. Rydz-Śmigłemu a premiérovi gen. F. Sławojowi-Składkowskému⁷⁰⁴.

Ďalšia poľská nóta⁷⁰⁵, ktorá do Černínskeho paláca dorazila 27. septembra už pregnantne definovala oblasť záujmu na Těšínsku podľa poľského osídlenia v dobe plánovaného plebiscitu. Pre toto územie sa mal pripraviť nový plebiscit za účasti osôb, ktoré objektívne nemohli využiť toto svoje právo, resp. ich priami potomkovia. Za predmet okamžitého odstúpenia nóta považovala tie časti územia, ktoré Varšava chápala ako nesporne poľské – okresy těšínsky a fryštátsky. Ako prejav dobrej vôle žiadalo sa na Prahe odovzdanie jurisdikcie veliteľovi zasahujúcich armádnych zložiek. Záber ašpirácii Wierzbowej sa postupne rozširoval, nóta predpokladala vypracovanie propozícií pre obdobný plebiscit v okolí Čadce, na Orave a Spiši, v čom vyslanec J. Slávik postrehol motív spoločnej poľsko-maďarskej hranice na Slovensku⁷⁰⁶.

Zmena kurzu v slovenských záležitostiach zmiatla funkcionárov HSLS. Hoci nepochybovali o tom, že do vývoja slovenských záležitostí, pri slabých výhliadkach Československej republiky, sa premietne aj „poľský faktor“⁷⁰⁷, predsa len počítali

---

zagranicznej wobec Czechostowacji w okresie międzywojennym In: SPCS(b), s. 15; MICHÁLEK, S. a kol.: op. cit., s. 195; SZEMBEK, J.: op. cit., s. 277. Podrobne: STANISŁAWSKA, S.²: *passim*; STANISŁAWSKA, S.¹: op. cit., s. 219-225; TERLECKI, O.: op. cit., s. 236.

⁷⁰³ STANISŁAWSKA, S.¹: op. cit., s. 218.

⁷⁰⁴ Je zaujímavé, že obe konciliačné iniciatívy boli adresované prezidentovi Mościckému. Žiaľ, snaha využiť na komunikáciu aj iné kanály než len obvyklé spojenie Černínsky palác – Wierzbowa sa úspechu nedočkala.

⁷⁰⁵ AMZV, KA, kart. 4; AMZV Praha, III. sekce, kart 629 – „Polsko do 1. 10. 1938“, s. 11-14; AMZV Praha, LA-T, kart. 134, 135; AÚTGM Praha, EB II, EB-V, sign. 161/2, kart. 168; DČZP, sv. 20/2, dok. 745, s. 425-426 – Osobná nóta K. Papeého K. Kroftovi, 27. 9. 1938; LANDAU, Z. – TOMASZEWSKI, J (edd.): dok. 374, s. 437-439; SZEMBEK, J.: op. cit., s. 440-441.

⁷⁰⁶ Už 22. 9. vojenské spravodajstvo hlásilo, že v poľskej časti Těšínska sa koncentrujú vojenské jednotky. Obdobnú správu hlásil vojenský atašé z Varšavy; AMZV Praha, KA, kart. 3 – Prehľad správ MNO (22.-24. 9.) AÚTGM Praha, EB II, EB-V, sign. V146/2, kart. 159 – J. Opočenský: „Čechy a Polsko“, s. 83-84; BALCERAK, W.²: op. cit., s. 44, 47; DEJMEK, J.⁴: op. cit., s. 337; KAMIŃSKI, M. K. – ZACHARIAS, M. J.: op. cit., s. 223-224; MALINOWSKI, P.: op. cit., s. 15; MICHÁLEK, S. a kol.: op. cit., s. 195; TERLECKI, O.: op. cit., s. 237.

⁷⁰⁷ Čoho svedectvom je aj prosba J. Tisa, ktorú vyjadril už 20. septembra v rozhovore s K. Papeém, aby Poľsko na prípadnej medzinárodnej konferencii pamätalo na slovenské záujmy. HSLS teda zjavne počítala s veľmocenským postavením Varšavy v regióne; LANDAU, Z. – TOMASZEWSKI, J. (edd.): op. cit., dok. 244, s. 334.

s tradične dobrými vzťahmi so severným susedom. Už 22. septembra, na večernej porade užšieho vedenia strany⁷⁰⁸ boli pripravené programové intencie HSLS reagujúce na aktuálne dianie. K. Sidor údajne operoval informáciami o žiadostiach, ktoré prichádzajú do Černínskeho paláca, aby sa Československo spojilo s Poľskom v štátnom zväzku⁷⁰⁹. K. Sidorovi sa dostalo tiež splnomocnenia, aby v jednaniach s bratislavským konzulom W. Łacińskym a K. Papéem „vystupoval menom celej strany a všetkých jej zložiek“⁷¹⁰. 26. septembra štylizoval M. Sokol deklaráciu strany⁷¹¹, podpísanú o dva dni nato. 28. septembra došlo k stretnutiu Sidor – Łaciński. K. Sidor podľa konzula žiadal, „aby spoľahlivo sledovateľný rozhlas (*radio dobrze slyszane*), napríklad katovický, ponúkal vysielanie v slovenskom jazyku“⁷¹². 29. septembra sa u vyslanca Papéeho objavili dvaja najvýznamnejší predstavitelia strany – J. Tiso a K. Sidor. S ohľadom na niekoľkoročnú známosť s poľským vyslancom dialóg za HSLS viedol Sidor. Dôvodom ich nečakanej návštevy bola deklarácia predsedníctva HSLS (oficiálne signovaná Klubom poslancov a senátorov HSLS), ktorá prinášala žiadosť Slovákov vstúpiť do únie s Poľskom, prípadne do trialistickej federácie aj s Maďarskom (!), ak by sa republika rozpadla následkom útoku Ríše⁷¹³. Ako pre Sidora, tak aj pre Tisa bola návšteva u Papéeho značne nebezpečná. Vo vyhrotenej situácii by oboch prezradenie jej účelu značne zdiskreditovalo. Ako poslanci Národného zhromaždenia svojím činom vlastne zrádzali štát, v ktorého vnútornej politike pracovali po celý svoj doterajší politický život. Tieto okolnosti si uvedomoval aj ich hosťiteľ, preto so súhlasom K. Sidora spálil kópiu dokumentu, ktorú mali slovenskí poslanci so sebou⁷¹⁴. Predmetný, iste zaujímavý dokument nebol do dnešného dňa nájdený.

---

⁷⁰⁸ Presnejšia bude formulácia „významných a dostupných činiteľov strany“, ktorú P. Čarnogurský použil v memoárovom príspevku, editovanom I. Lukešom. Na porade sa zišli: J. Tiso, K. Sidor, M. Sokol, K. Mederly, Š. Haššík a J. Sivák; LUKEŠ, I. (ed.): *Z memoárových statí Paľa Čarnogurského* In: SIPĽ, LIX (1968), 6, s. 501.

⁷⁰⁹ Nevieme, či sa k Sidorovi dostali správy o iniciatíve V. Slavíka, vzhľadom na jej súkromný a dôverný charakter to však považujeme za nevelmi pravdepodobné; LUKEŠ, I. (ed.): op. cit., s. 501.

⁷¹⁰ BATOWSKI, H.¹: op. cit., s. 241; ČARNOGURSKÝ, P.¹: op. cit., s. 412-417; KATUTINEC, M.: *Polonofilska koncepcia K. Sidora* In: VVSPV, s. 174; LUKEŠ, Fr.: *Podivný mír*. Svoboda, Praha 1968, s. 35-36; ORLOF, E.¹: op. cit., s. 89-92; ŠTEFÁNIKOVÁ, A.: op. cit., s. 63.

⁷¹¹ LUKEŠ, I. (ed.): op. cit., s. 501; GAREK, M.: op. cit., s. 195..

⁷¹² LANDAU, Z. – TOMASZEWSKI, J. (edd.): op. cit., dok. 411, s. 467.

⁷¹³ Iniciatívu HSLS v tlači predbehol predseda Slovenskej národnej strany J. Paulíny-Tóth, keď písal, že v prípade jestvujúceho paktu československo-poľského „Nemecko by sa (...) do vojny ani nepustilo.“ Autor sa ďalej vyslovil: „Či je Poliakov u stotisíc alebo dvestotisíc (!), všetko jedno. *Dajme im čo chcú* (zvýr. PJ) (...).“ Cieľom československej zahraničnej politiky by malo byť utvorenie „federácie západných Slovanov“, ktorá „by mala atrakčnú silu aj na *okolité menšie štáty* (zvýr. PJ).“ Myšlienky J. Paulínyho-Tótha uvádzame ako ukážku dezorientácie časti slovenského politického spektra; *Slovák*, XX (1938), 217 (23. 9.); ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 863; BERGHAUZEN, J.: op. cit., s. 413; BYSTRICKÝ, V.²: op. cit., s. 165, 175; LUKEŠ, I. (ed.): op. cit., s. 501.

⁷¹⁴ „Priznávam, že sa ma zmocnilo veľké vzrušenie,“ napísal neskôr K. Papée v emigrantskom časopise „Wiadomości“. „Dokument bol závažný a v plnom slova zmysle kompromitujúci pre poslancov

Vo varšavskom Archiwe Akt Nowych sa však nachádza šifrogram, ktorý poslal K. Papeé svojmu ministerstvu zahraničných vecí. K. Papeé vo svojich memoároch tvrdí, že „ deklaráciu (...) poslal lietadlom do Varšavy s kuriérom J. Szczeniowským“ súčasne s odpoveďou ministra K. Kroftu na poľskú nótu z 27. septembra. Takisto existuje doklad o prevzatí deklarácie T. Kobylańským z 30. septembra⁷¹⁵. V súvislosti s osobou T. Kobylańského vyslovili H. Batowski a jeho žiačka E. Orlof zaujímavú hypotézu, a síce, že „ ľudácka deklarácia sa nezhodovala s promad'arskou politickou líniou T. Kobylańského a jeho bezprostredného nadriadeného J. Szembeka. Nevedno, či vôbec bola táto deklarácia predložená Beckovi“⁷¹⁶.

Eponymnou lokalitou horúčkovitého obdobia v druhej polovici septembra 1938 sa stala bavorská metropola Mníchov. Mestu na Isare, od samých počiatkov centru aparátu NSDAP, prischla úloha privítať účastníkov veľmocenskej schôdzky kladúcej si za úlohu zachrániť mier pre Starý kontinent konečným rozriešením sudetskej otázky. Kvarteto A. Hitler, A. N. Chamberlain, E. Daladier a B. Musollini tu 29. septembra signovalo text dohody⁷¹⁷, ktorá priznala nacistickému Nemecku zásadne narušiť integritu československého štátu ziskom rozsiahleho priemyselného územia na severozápade krajiny. V Dodatku č. 3 sa váha dokumentu rozširovala aj na požiadavky Maďarska a Poľska⁷¹⁸. Tie sa mali vyriešiť negociáciou do troch mesiacov od podpisu dohody. Ak by

---

československého parlamentu. Obidvaja politici prejavili veľkú odvahu a vlastenectvo, keď v takej dobe prišli s dokumentom na poľské vyslanectvo, ktoré vtedy bolo pod neustálym dohľadom. A k tomu (tento dokument – dopl. PJ) obsahoval tak ďalekosiahle rozhodnutie“. J. Slávik spomína, že v Černínskom paláci, ba aj on osobne, boli dobre informovaní o návštevách K. Sidora u K. Papeého, len nevedeli nič o ich obsahu. Aj R. W. Seton-Watson sa zmieňuje o „ pochybn[ých] vz'ah[och]“ K. Sidora s Poľskom počas mníchovskej krízy, avšak celkom isto nadsadzuje, keď píše, že „ sa o nich vedelo po celej krajine“; ČARNOGURSKÝ, P.¹: op. cit., s. 416; PAPÉE, K.⁴: *Kartky z pamiětnika. Kronika kilku dni* In: *Wiad*, vol. 834 (1962); SETON-WATSON, R. W.: *Munich and the Dictators*. Methuen, London 1939, s. 135; SLÁVIK, J.: op. cit.

⁷¹⁵ ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 86 ČARNOGURSKÝ, P.¹: op. cit., s. 417-418; GAREK, M.: op. cit., s. 196; ORLOF, E.¹: op. cit., s. 89.

⁷¹⁶ Formulácia S. Stanisławskiej, že „ Beck – nakoľko možno usudzovať z dostupných materiálov – nevyjadril súhlas so slovenskými návrhmi, no rovnako ich ani neodmietol,“ pôsobí enigmaticky, pretože autorka svoju hypotézu pramenne nepodkladá. Neznalosť citovanej práce H. Batowského a spôsob, akým E. Orlof uvádza hypotézu vo svojej monografii, zapríčinili, že sme vo svojich príspevkoch mylne pripisovali autorstvo ostatne menovanej historičke; BATOWSKI, H.⁴: op. cit., s. 222-224; BATOWSKI, H.⁶: op. cit., s. 289; JAKUBEC, P.²: *Pomníchovská fáza československo-poľského sporu o Javorinu (jeseň 1938 – jeseň 1939)* In: *DS*, IV (2006), s. 331; ORLOF, E.¹: op. cit., s. 92; STANISŁAWSKA, S.¹: op. cit., s. 286

⁷¹⁷ ADAP, Bd. 2, s. 675 – Dohoda uzavretá medzi Nemeckom, Veľkou Britániou, Francúzskom a Talianskom v Mníchove 29. 9. 1938; ČELOVSKÝ, B.: op. cit., s. 387-388; DČZP, sv. 20/2, dok. 777, s. 452-454; KULSKI, W. – POTULICKI, M. (edd.): op. cit., s. 331-333; RIPKA, H.: *Munich and After (...)*. W. Gollancz, London 1939, s. 221-224.

⁷¹⁸ O predstavách ako severného, tak aj južného československého suseda sa ríšsky kancelár informoval už 20. 9. na stretnutí s maďarským premiérom B. Imrédyom a poľským veľvyslancom J. Lipským. Maďarské a poľské požiadavky voči ČSR znamenali pre A. N. Chamberlaina a E. Daladiera „ iritujúc[u] komplikáci[u]“ (H. Batowski). Poľské stanovisko mohlo významne ovplyvniť postoj francúzskych vojenských špičiek voči ČSR, keďže práve Varšavu považoval Paríž za svojho kľúčového spojenca v regióne. Podľa A. Bodnára informoval J. Beck o poľských požiadavkách voči ČSR (šlo najmä o Těšínsko) už

sa zainteresovaným stranám v stanovenej lehote nepodarilo dosiahnuť konsenzus, vyvstali otázky by okamžite prešli do jurisdikcie novej veľmocenskej konferencie, ktorú signatári prisľúbili zorganizovať⁷¹⁹. Takto boli teda aj Budapešť a Varšava privolané k parcelácii pohraničných regiónov, k naplneniu mnohoročných expanzionistických pretencií nestálo už nič v ceste⁷²⁰.

Československá vláda nemala iného východiska, než mníchovský diktát prijať. Spoločný štát Čechov, Slovákov a Karpatorusov tak nastúpil etapu tzv. *II. republiky*, štátneho útvaru „v likvidácii“. Akákoľvek samostatná politika Prahy sa stala nemysliteľnou, zato nevyhnutné boli všemožné ohľady na Berlín. Jednania ohľadom územných koncesii susedným štátom nemohli výraznou mierou prispieť k vytvoreniu nových životných podmienok, ich predmetom zostávali len modalitty.

V deň konania konferencie obdržal K. Papeš po urgencii, ktorú osobne vykonal o 13.00 v Černínskom paláci u dr. I. Krna, československú odpoveď na nótu svojej vlády z 27. septembra. Praha v nej odmietla ako priamy transfer požadovaných území, tak aj plebiscit. Prejavila však ochotu rokovať o územných ústupkoch Poľsku, pričom navrhovala, aby Veľká Británia a Francúzsko garantovali výslednú hranicu. Modalitty mala prerokovať bilaterálna delimitačná komisia, ktorej pôsobenie dokument časovo vymedzoval na obdobie medzi 5. a 31. októbrom. Za termín vlastného transferu odpoveď navrhovala 1. december 1938⁷²¹.

Stále v ten istý deň zasadala v Prahe československá vláda, na priamy podnet prezidenta republiky. E. Beneš otvorene konštatoval, že „Poľsko sa domnieva, že je

---

vo februári 1938 H. Göringa počas jeho varšavskej návštevy; BATOWSKI, H.⁴: op. cit., s. 138, 153; BODNÁR, A.: *Die politische Situation im Jahre 1938 in Mitteleuropa aus der Sicht der Republik Polen* In: München 1938, s. 363-364; DEJMEK, J.⁶: op. cit., s. 27; KAMIŃSKI, M. K. – ZACHARIAS, M. J.: op. cit., s. 224; TERLECKI, O.: op. cit., s. 234.

⁷¹⁹ V prípade upozornenia, ktoré ministerstvo vnútra už 30. 9. adresovalo bratislavskému prezídiu Krajského úradu (PKÚ) – a to ďalej miestnej úrovni politickej správy –, že „otázka (mníchovskej dohody – dopl. PJ) sa netýka Slovenska“ a že na schôdzke „nebolo reči o odstúpení nášho územia Poľsku a ani Maďarsku“, mohlo ísť jednak o nepresnú informáciu, jednak o zámernú dezinformáciu, aby sa predišlo vyhroteniu nálad verejnosti (V. Bystrický upozorňuje, že v čase vydania správy nemuselo mať ministerstvo k dispozícii dodatky dohody); ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 1655-2389/1938 prez. (2302), šk. 32 – Prezídium Krajského úradu Bratislava okresným náčelníkom, 30. 9. 1938; BALCERAK, W.²: op. cit., s. 48; BYSTRICKÝ, V.²: op. cit., s. 178; LANDAU, Z. – TOMASZEWSKI, J. (edd.): op. cit., dok. 452, s. 482; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 93; STANISŁAWSKA, S.¹: op. cit., s. 185, 188.

⁷²⁰ Zaujímavá je poznámka K. Papeého, ktorý (s odstupom času) videl Mníchov ako „Pakt štyroch, ktorého sme sa vždy tak obávali (...)“. O podpise a obsahu dohody vyslanca telefonicky upovedomil nemecký *chargé d'affaires* v Prahe A. Hencke už 30. 9. o 5. hod; PAPÉE, K.⁴: op. cit.

⁷²¹ AMZV Praha, LA-T, kart. 135 – Záznam vyslanca I. Krna o rozhovore s vyslancom K. Papeém dňa 29. 9. 1938; AUTGM Praha, EB II, EB-V, sign. V146/2, kart. 159 – J. Opočenský: „Čechy a Poľsko“, s. 86-87; DČZP, sv. XX/2, dok. 779, s. 456-458 – Nóta K. Kroftu poľskému vyslanectvu, 29. 9. 1938; LANDAU, Z. – TOMASZEWSKI, J. (edd.): op. cit., dok. 439, s. 487-489; SZEMBEK, J.: op. cit., s. 442-444.

vhodná chvíľa k presadeniu všetkých jeho požiadaviek“. Minister K. Krofta pripojil svoj názor o potrebe získať poľskú neutralitu aj za cenu „ veľkých obetí“, k čomu sa nepriamo pripojil aj M. Hodža⁷²².

K ráznemu postupu sa odhodlal šéf Wierzbowej plk. J. Beck. Pre ambiciózneho poľského zahraničného ministra znamenal Mníchov vážne sklamanie. Nielenže Varšava nebola prizvaná na rokovanie ako *unus inter pares*, čoho sa pokúšala docieľiť prostredníctvom talianskej mediácie⁷²³, ale jej požiadavky – Těšínsko a spoločná hranica s Maďarskom na hrebeni Karpát – ríšsky kancelár, ako *spiritus agens* celej dohody, šikovne odsunul do úzadia ako druhoradé záležitosti⁷²⁴. Zisky na úkor Prahy boli síce viac než na dosah, avšak zároveň vznikol pre J. Becka nanajvýš nevýhodný dojem, že Poľsko získava v Československu z rúk A. Hitlera. Muselo teda dôjsť k rozhodným krokom, aby sa v očiach svetovej verejnosti upevnila samostatná zahranično-politická línia Varšavy⁷²⁵. Prinajmenšom v Berlíne už Poľsko nepovažovali za rovnocenného partnera v diplomatickej hre, ale za štatistu, ktorému nezostáva nič iné ako čakať na výsledky rozhovorov veľmoci⁷²⁶. Pre poľské záujmy bolo v danej situácii nevyhnutné, aby došlo, slovami J. Becka, k „ protestu proti Mníchovu“ – zaujatiu Těšínska⁷²⁷.

---

⁷²² K. Papeé spomína, že E. Beneš inštruoval československého vyslanca v Berlíne dr. V. Mastného, aby tam intervenoval za pomoc proti poľským požiadavkám. Žiaľ, iste zaujímavý fakt uvádza bez podrobností; HALEŠKOVÁ, V. – MACHÁTKOVÁ, K (edd.): op. cit., s. 191-193, 196-197; PAPEÉ, K.¹: *Epilog do Kroniky kilku dni* In: Wiad, vol. 891 (1963).

⁷²³ J. Beck 16. 9. telegrafoval poľským titulárom v hlavných európskych metropolách – v Paríži, Londýne, Berlíne a Ríme –, aby v prípade, že zaregistrujú úvahy o zvolaní veľmocenskej konferencie okolo „československého problému“, intervenovali v tom zmysle, že takáto konferencia by bez poľskej účasti znamenala bezvýznamnú „fikciu“. Už na druhý deň telegrafoval plk. B. Wienawa-Dlugoszewski J. Beckovi, že „ (Talianom – dopl. PJ) sa javí účasť Poľska na takejto konferencie nielen pochopiteľnou, ale aj nutnou“. K. Papeé prisudzuje Rímu opačný postoj; CHUDEK, J.: *K úloze Polska v období Mnichova* In: KZM, s. 231; KAMIŇSKI, M. K. – ZACHARIAS, M. J.: op. cit., s. 222; PAPEÉ, K.⁴: op. cit.

⁷²⁴ Poľské a maďarské záležitosti do jednanja zanesol B. Mussolini. Možno vyjadriť porozumenie s tým, že sa poľský zahraničný minister 6. 10. v priamej reakcii v rozhovore s maďarským vyslancom A. Horym vyjadril: „ Veľmoci nechali stranou záujmy môjho štátu“. V tlači sa naopak rozhoreli prevolania oslavujúce spoločnú poľsko-maďarskú hranicu. J. Beck vo svojich pamätiach uviedol, že ho pobúrilo už samotné zvolanie veľmocenského direktória; je ale nepravdepodobné, že by skúseného diplomata táto eventualita zaskočila; BATOWSKI, H.⁴: op. cit., s. 206, 213; DEÁK, L.¹: op. cit., s. 193; DEÁK, L.⁴: *Poľské územné nároky voči Slovensku v roku 1938* In: HČ, XXXIX (1991), 1, s. 12; DEÁK, L.⁵: *O problemach stosunkow slowacko-polskich od Monachia do rozbicia republiki* In: SPCS(a), s. 65; DEJMEK, J.⁴: op. cit., s. 343; GAREK, M.: op. cit., s. 196; ORLOF, E.¹: op. cit., s. 96; STANISŁAWSKA, S.¹: op. cit., s. 251, 400, pozn. 4; TERLECKI, O.: op. cit., s. 235.

⁷²⁵ Samostatný postup sa žiadal prinajmenšom v slovenských záležitostiach, no ani na Těšínsku nebola situácia celkom bezkonfliktná, nakoľko Ríša do svojej záujmovej sféry zahrnula aj dôležitý železničný uzol Bohumín, ktorý Poliaci pokladali za súčasť „svojho“ Těšínska; BATOWSKI, H.⁴: op. cit., s. 217; MALINOWSKI, A.: op. cit., s. 16; ORLOF, E.¹: op. cit., s. 95; PAPEÉ, K.³: *Jeszcze „rewelacja“* In: Wiad, vol. 847 (1962); POBÓG-MALINOWSKI, Wl.¹: op. cit., s. 850.

⁷²⁶ Ako spomína K. Papeé, informoval ho A. Hencke, že v súvislosti s dohodou „ každá samostatná akcia Maďarska a Poľska, či diplomatická alebo iná, odpadá“. Na to Papeé odvetil, že vyčká na inštrukcie z Varšavy. Podľa M. Kornata sa mníchovskou konferenciou „[s]končila dovtedajšia veľmi krehká stabilita

Ultimatívnu nótu z 30. septembra 1938⁷²⁸, ktorou Wierzbowa chcela zamedziť akémukoľvek dialógu a prinútiť republiku k promptnému uznaniu celej záležitosti za *fait accompli*, obdržala Praha o 23.45 hod. Keďže v priebehu dňa dorazili do Varšavy informácie o tom, že Praha odovzdá A. Hitlerovi Sudety, Wierzbowa považovala za nevyhnutné okamžité odstúpenie požadovaných území, inak nevyučovala použitie sily pre dosiahnutie žiadaného účinku. Od republiky požadovala odpoveď do poludnia nasledujúceho dňa. Akékoľvek oneskorenie sa bude považovať za deklaráciu odmietavého postoja a v tom prípade už nebude možné vyhnúť sa ozbrojenému konfliktu⁷²⁹. Keď

---

v stredovýchodnej Európe, z ktorej Beck vychádzal pri svojich kalkuláciách a aktivite. Nemecko prestalo tolerovať nezávislú poľskú politiku“; KORNAT, M.: op. cit., s. 49; PAPÉE, K.⁴: op. cit.

⁷²⁷ Vo Varšave panovali obavy, že mníchovská platforma by v blízkej budúcnosti mohla vytvoriť precedens pre riešenie gdaňského problému, prípadne, že by sa Těšínsko mohlo stať predmetom pokusu o barterový obchod (náznaky o tom sa do československého zastupiteľského úradu dostali už v polovici septembra prostredníctvom estónskeho vyslanca K. Škirpu). J. Beck svoj rázny postup odôvodnil v rozhlasovom prejave 1. 10. tvrdením, že *Rzeczpospolita* týmto spôsobom protestuje proti nedostatočnému zohľadneniu svojich požiadaviek voči ČSR zo strany Francúzska a Veľkej Británie. Politika Wierzbowej však na Západe vyvolala špekulácie o tajnej nemecko-poľskej dohode. Možno práve tento motív sa podpísal pod vznik brožúry „Poľsko je veľmocou“ („*Polska jest mocarstwem*“) z pera parížskeho veľvyslanca J. Łukasiewiczza, v ktorej sa autor pokúšal zvýrazniť dôležitosť poľského faktoru (ako regionálnej veľmoci) pri udržaní mierovej konštelácie v Európe a nemožnosť „rozhodovania o záležitostiach týkajúcich sa pomeru síl v stredovýchodnej Európe“ bez poľskej účasti podľa zásady „nič o nás bez nás“ (*nihil de nobis sine nobis*). Ešte v októbri 1938 tvrdil maďarský minister zahraničných vecí K. Kánya šéfovi Beckovho kabinetu M. Łubieńskému, že Nemecko a Taliansko uznávajú štatút Poľska ako regionálnej veľmoci. Tvrdenie M. Gareka, podľa ktorého J. Beckovi na mníchovskom summite prekážalo, že „stratí možnosť presadzovať svoju koncepciu vývoja ČSR“, je skresľujúce, nakoľko extrahuje iba jedno ohnisko poľskej zahranično-politickej aktivity na úkor celého komplexu. Nejasným ostáva, na akom základe historik pripisuje Wierzbowej očakávanie, že mníchovskí decidenti uspokojia maďarské nároky na Podkarpatskú Rus. J. Dejmek nedávno upozornil na možnosť zásadneho obratu kurzu Wierzbowej v prípade rezolútnejšieho pročeskoslovenského stanoviska západných veľmocí, s čím na základe memoárových vyjadrení J. Becka a K. Papeého súhlasia aj poľskí historici P. M. Majewski a M. P. Deszczyński (hoci zároveň konštatujú problematickú pozíciu šéfa poľskej diplomacie, cúvnutie z razantného kurzu by pocítila prestíž palácu Brühla); BECK, J.: *Beiträge zur europäischen Politik. Reden, Erklärungen, Interviews 1932-1939*. Essener Verlagsanstalt, Essen 1939, s. 487; DEJMEK, J.⁶: op. cit., s. 32, 34; GAREK, M.: op. cit., s. 196; INDRASZCZYK, A.: op. cit., s. 97; KAMIŃSKI, M. K. – ZACHARIAS, M. J.: op. cit., s. 224; KORNAT, M.: op. cit., s. 44, 60, 93; MAJEWSKI, P. M. – DESZCZYŃSKI, M. P.: op. cit., s. 110-111, 115-116; MICHÁLEK, S. a kol.: op. cit., s. 194; PAPÉE, K.⁴: op. cit.; POBÓG-MALINOWSKI, Wł.¹: op. cit., s. 850; SLÁVIK, J.: op. cit.; TERLECKI, O.: op. cit., s. 235-236, 255.

⁷²⁸ AUTGM Praha, EB II, EB-V, sign. V146/2, kart. 159 – J. Opočenský: „Čechy a Polsko“, s. 90; DČZP, sv. XX/2, dok. 782, s. 460-462 – Osobná nóta K. Papeého K. Kroftovi, 30. 9. 1938; DEJMEK, J.⁴: op. cit., s. 341; JENDRUSZCZAK, T. – NOWAK-KIELBIKOWA, M. (edd.): *Dokumenty z dziejów polskiej polityki zagranicznej 1918-1939, T. II (1933-1939)*. Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 1996, s. 174-175; LANDAU, Z. – TOMASZEWSKI, J. (edd.): op. cit., dok. 449, s. 496-499; LUKEŠ, F.: op. cit., s. 37-46; ORLOF, E.¹: op. cit., s. 95; ORLOF, E. – PASTERNAK, A.: op. cit., dok. 35, s. 126; SZEMBEK, J.: op. cit., s. 444-446 (v orig.).

⁷²⁹ Akokoľvek brutálne vyznieva tenor poľskej nóty, nemožno *a limine* odmietnuť poznámku M. Kornata, že v sledovanom období „riešenie sporov *manu militari* stalo sa vlastne normou“ diplomatickej praxe. Pravdepodobne tenor ultimáta vedie J. Dejmka k názoru, že Nemecko by pri eventúálnom ozbrojenom konflikte s ČSR mohlo počítať s obmedzenou poľskou podporou. Tomu protirečia P. M. Majewski a M. P. Deszczyński (príspevok poľských historikov odznel na tej istej konferencii), tvrdiac, že Poľsko „sa usilovalo uniknúť ozbrojenému konfliktu s republikou,“ pričom „[p]ristupovalo k aktom demonštratívneho charakteru, kalkulujúc, že tieto vytvoria dostatočný tlak [na to], aby Československo dobrovoľne odstúpilo

K. Krofta uprostred noci preberal dokument z rúk K. Papeého, neodpustil si proroctvo, že „ po nás postihne takýto osud aj iných“⁷³⁰.

Pražská vláda na mimoriadnej schôdzi 1. októbra s ohľadom na celkovú diplomatickú polohu štátu Varšave (podľa očakávania) neodporovala⁷³¹. Už v predpoludňajších hodinách telefonovali z Hlavného štábu poľskému vojenskému atašé plk. B. Noelovi, že odpoveď na ultimátum sa oneskorí. Preto o 11.20 požiadal Černínsky palác o hodinovú prolongáciu lehoty, s čím Wierzbowa súhlasila⁷³². O dvadsaťpäť minút neskôr opäť zazvonil na poľskom vyslanectve telefón: dr. I. Krno oficiálne oznámil, že československá vláda ultimátum prijala a požiadal K. Papeého, aby o pol hodiny prišiel na ministerstvo po písomnú odpoveď. Jej text redigoval práve I. Krno na základe prezidentových poznámok. Definitívnu podobu odobril E. Beneš na Pražskom hrade v prítomnosti ministrov K. Kroftu a H. Vavrečku. V čase posledných úprav telefonoval do Prahy J. Slávik, že v prípade neskorej odpovede (alebo jej úplného opomenutia) bude

---

sporné územie“, avšak „ zdá sa byť dosť pravdepodobným, že ak by došlo k odmietnutiu ultimáta, *Rzeczpospolita* by sa skutočne rozhodla uplatniť svoje nároky ozbrojeným spôsobom“, bez ohľadu na možné negatívne následky; DEJMEK, J.⁶: op. cit., s. 23; KORNAT, M.: op. cit., s. 56-58; MAJEWSKI, P. M. – DESZCZYŃSKI, M. P.: op. cit., s. 112-113, 116; MICHÁLEK, S. a kol.: op. cit., s. 195; TERLECKI, O.: op. cit., s. 236.

⁷³⁰ I. Krno nótu glosuje ako „ veľmi ostré ultimátum“. Proti použitiu sily vystupoval gen. K. Sosnkowski. Vývoj udalostí odradil E. Beneša od zaslania nového listu poľskému prezidentovi, v ktorom mal v úmysle na svojho kolegu apelovať, aby Varšava odstúpila od svojich požiadaviek v prospech československo-poľskej koalície pre eventualitu vojenského konfliktu s Nemeckom. S odstupom času uznal aj šéf kabinetu ministra Becka R. Dębicki, že ultimátum posunulo *Rzeczpospolitą* do polohy „agresívneho a neľútostného suseda“; AUTGM Praha, EB II, EB-V, sign. V146/2, kart. 159 – J. Opočenský: „Čechy a Polsko“, s. 84-85; AUTGM Praha, EB II, sign. EB-L 107., kart. 345 – I. Krno: „Z činnosti...“, s. 3; ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 863; BATOWSKI, H.⁴: op. cit., s. 201, 218; BENEŠ, E.¹: *Mnichovské dny*. Svoboda, Praha 1968, s. 308; ČELOVSKÝ, B.: op. cit., s. 375; DEÁK, L.¹: op. cit., s. 148; DEÁK, L.²: op. cit., s. 276; DEÁK, L.⁴: op. cit., s. 13; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 93; MAJEWSKI, P. M. – DESZCZYŃSKI, M. P.: op. cit., s. 116; PAPÉE, K.⁴: op. cit.; POBÓG-MALINOWSKI, Wl.¹: op. cit., s. 851 (mylne uvádza, že nóta sa týkala aj Slovenska); SOKOŁOWSKI, T.²: op. cit., s. 419; STANISŁAWSKA, S.¹: op. cit., s. 188.

⁷³¹ Sám K. Krofta bol pripravený poľské požiadavky neprijať, čo kontrastuje s jeho stanoviskom z 29. 9., o ktorom sme sa zmienili vyššie. Nesplnilo sa tak všeobecné očakávanie Západu, že ČSR nemôže poľské požiadavky prijať; AMZV Praha, III. sekce, kart. 629 – Československá odpoveď na poľskú nótu z 30. 9. 1938 zo dňa 1. 10. 1938; AMZV Praha, LA-T, kart. 134, 135; AMZV Praha, ZÚ Polsko, kart. 24; AUTGM Praha, EB II, EB-V, sign. V146/2, kart. 159 – J. Opočenský: „Čechy a Polsko“, s. 90; AUTGM Praha, EB II, EB-V, sign. 161/2, kart. 168; DČZP, sv. XX/2, dok. 794, s. 425-426 – Nóta K. Kroftu poľskému vyslanectvu, 1. 10. 1938; DEJMEK, J.³: op. cit., s. 180; DEJMEK, J.⁴: op. cit., s. 344; KAMIŃSKI, M. K. – ZACHARIAS, M. J.: op. cit., s. 225; KVAČEK, R.(ed.): *Mnichov v dokumentech II.*, SNPL, Praha 1958, dok. 234, s. 332-335 – protokol zo schôdze vlády, 1. 10. 1938; LANDAU, Z. – TOMASZEWSKI, J. (edd.): op. cit., dok. 460, s. 510-511; MALÁ, I.³: op. cit., s. 104-106; MICHÁLEK, S. a kol.: op. cit., s. 196; SLÁVIK, J.: op. cit.; TERLECKI, O.: op. cit., s. 236.

⁷³² Počas uvedenej lehoty sa K. Krofta obrátil na ríšske vyslanectvo so žiadosťou, aby Berlín zakročil proti urgentným poľským požiadavkám a trval na dodržaní príslušných ustanovení Mnichovskej dohody. Sám minister pravdepodobne na tento krok prílišné nádeje neviazal. V rovnakom čase vyhlásil poľské ultimátum za porušenie dohody aj A. N. Chamberlain, a to telefonickým zložením verbálnej nóty prostredníctvom britského veľvyslanectva; ADAP, IV, dok. 5, s. 7-8 – A. Hencke Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 1. 10. 1938, exp. 11.30; dok. 7 – verbálna nóta Britského veľvyslanectva, 1. 10. 1938; TERLECKI, O.: op. cit., s. 236.

Varšava stupňovať svoje územné požiadavky na Slovensku „ až po Žilinu“ a požadovať bude taktiež „ celý Spiš“. V hektickej atmosfére napokon K. Krofta o 12.30 skutočne odovzdal poľskému vyslancovi predmetný dokument⁷³³.

Obsahom československo-poľských rozhovorov na nasledujúce mesiace sa malo stať už len upresnenie jednotlivostí územných transferov a vytýčeniu nových hraničných čiar. Došlo tak k paradoxnej situácii: štát, ktorý vystupoval po celý čas svojej dovedajšej existencie zakotvený v multilaterálnom spojeneckom systéme, stratil svoju integritu za spolupôsobenia vlastných spojencov⁷³⁴.

---

⁷³³ Podľa J. Becka sa tak stalo o 12.50. J. Slávik datuje chybné doručenie československej odpovede na 2. 10. Zaujímavý je názor I. Krna, ktorý na adresu postupu Wierzbowej v septembrových dňoch 1938 poznamenáva: „ Na rozdiel od Maďarov (!) chovali sa Poliaci po celú tú dobu veľmi arogantne a teatrálné. Ich nóty mali *diplomatické* (zvýr. autor) iba meno“; AMZV Praha, III. sekce, kart. 629 – Záznam o odovzdaní československej odpovede na poľskú nótu z 30. 9. 1938 dňa 1. 10. 1938; AMZV Praha, LA-T, kart. 134, 135; AMZV Praha, ZÚ Polsko, kart. 24; AUTGM Praha, EB II, EB-V, sign. V146/2, kart. 159 – J. Opočenský: „Čechy a Polsko“, s. 90; AÚTGM Praha, EB II, EB-V, sign. 161/2; AÚTGM Praha, EB II, sign. EB-L 107., kart. 345 – I. Krno: „Z činnosti...“, s. 2, 4; ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 863; PAPÉÉ, K.⁴: op. cit.; SLÁVIK, J.: op. cit.; TERLECKI, O.: op. cit., s. 236

⁷³⁴ Na ilustráciu osudného paradoxu nech poslúži konštatovanie V. Bystrického: „ Československo malo v tridsiatych rokoch také garancie bezpečnosti ako žiaden iný malý štát“; BYSTRICKÝ, V.: *Otázka garancii hraníc Československa po Mníchovskej konferencii* In: SIPř LXXVI (1990), 2, s. 115.

4.6 Druhá fáza sporu o Javorinu (jeseň 1938 – jeseň 1939)

Cielený postup poľskej diplomacie a mocenské rošády, ktoré sa v hektickom tempe odohrali v septembri 1938, prispeli k vytvoreniu podmienok pre uplatnenie územných aspirácií Varšavy v konkrétnych lokalitách na území okliešteného Československa. V nasledujúcom priebehu sa hodláme podrobne venovať opisu a analýze udalostí, ktoré sa v súvislosti so sledovaným vývojom odohrali v osade Javorina vo Vysokých Tatrách.

4.6.1 Príprava vyjednávacích pozícií a Sidorova misia⁷³⁵ (október – polovica novembra 1938)

Eskalácia poľského záujmu o slovensko-poľské pohraničie s dôrazom na oblasť Vysokých Tatier a Javoriny v priebehu roku 1938 neušla pozornosti miestnych orgánov. Zo strany centrálnej štátnej správy boli im podriadené zložky pôsobiace v kežmarskom okrese priebežne informované o vývoji vzťahov medzi Prahou a Varšavou, predovšetkým v záležitostiach, ktoré spadali do kompetencie miestneho bezpečnostno-správneho aparátu⁷³⁶. Mimo zorného poľa neostal ani progresívne narastajúci objem poľských návštevníkov počas letnej turistickej sezóny. Títo dávali prednosť severným tatranským dolinám, ktoré sa dlhodobo nachádzali v centre poľského športovo-turistického podnikania vo Vysokých Tatrách. Ich organická previazanosť s územím poľského Spiša predurčovala predovšetkým Bielovodskú a Javorovú dolinu k tomu, že sa stanú predmetom výlučne politického záujmu. Pre nás je zaujímavá aj tá skutočnosť, že do týchto tatranských dolín sa vychádza práve z Javoriny. Popri bežných návštevníkoch sa v okolí osady objavili aj zaujímavé skupiny či jednotlivci.

4. a 8. augusta hlásili četnícke stanice v Javorine, Tatranskej Kotline a Tatranskej Lomnici prejazdy poľského ministra obrany gen. T. Kasprzyckého. Ako konštatovalo bratislavské PKÚ, „menovaný spravidla udáva za cieľ cestu do Oravského Podzámku, ale jeho pobyt na tomto mieste ani v jeho okolí nebol dosiaľ zistený“. O dôvodoch

---

⁷³⁵ Na tomto mieste navrhujeme zaviesť pre cestu K. Sidora do Varšavy v dňoch 19. – 21. 10. uvedený termín. Činíme tak v presvedčení, že táto udalosť, ktorú podrobnejšie rozoberieme na správnom mieste, si vzhľadom na svoj obsah a povahu, ako aj dôležitosť pre ďalší vývoj slovensko-poľských vzťahov, zasluhuje ustálené terminologické pomenovanie.

⁷³⁶ Prednostne šlo o poľské protesty voči ilegálnej podpore, ktorú poskytovali slovenskí komunisti svojim poľským kolegom. Šetrenie OÚ Kežmarok nepreukázalo aktuálnosť problému; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 1655-2389/1938 prez. (1768), šk. 32 – Prezídium Krajinského úradu Bratislava okresným náčelníkom, 5. 4. 1938, 30. 8. 1938; OÚ Kežmarok Prezídium Krajinského úradu v Bratislave, 16. 8. 1938.

„ častých návštev“ ministra zrejme panovali živé diskusie, prezídium žiadalo miestnu administratívu, aby „ pobytu menovaného poľského generála“ v slovensko-poľskom pohraničí „ bola venovaná nenápadná, ale veľmi bedlivá pozornosť“. Hlásenia bezpečnostných zložiek si vyžiadal aj krajinský prezident J. Orságh⁷³⁷. Výrazný politický podtext zasa prezentovala návšteva, ktorú obci Lendak vykonala skupina poľských harcerov 20. augusta 1938. Títo totiž na miestnom cintoríne usporiadali pietnu spomienku pri hrobe propoľského aktivistu plebiscitného obdobia Vojtecha Halčina. Záujem vzbudzoval aj náhrobok „ s veľkým mramorovým krížom s mramorovou doskou a poľským nápisom“, postavený z neznámych prostriedkov⁷³⁸. So zhoršujúcou sa medzinárodno-politickou situáciou na jeseň 1938 žiadali ústredne krajinské úrady, aby miestna štátna správa referovala o prípadoch protištátnej agitácie s propoľským ostrím. Slová krajinského prezidenta dr. J. Orságha: „ Zjavom týmto treba venovať *trvalú bedlivú pozornosť* (zvýr. v orig.)“ , nenechávali nikoho na pochybách o tom, že PKÚ očakáva ofenzívu spoza severných hraníc. Okresný náčelník v Kežmarku J. Bravený preto 5. októbra ústrediu hlásil, že „ [I]en v Lendaku a v Javorine (!) sú určité osoby polonofilského zmýšľania“, keďže však správa neobsahuje konkrétne údaje, nemožno ich identifikovať. Napriek uvedenému konštatovaniu J. Bravený dementoval podozrenie, že sa na území okresu objavila „ tajná agitácia proti Čechom a v prospech Poľska alebo Maďarska (...)“⁷³⁹.

Narastajúca spoločenská objednávka po územných ziskoch vo Vysokých Tatrách si vyžadovala legitimizáciu, aby sa upevnil náhľad prezentovaný poľskou diplomaciou, že v tomto prípade ide o nápravu chýb, ktoré vznikli pri rozhraničovaní spišského regiónu v prvých povojnových rokoch. Ako sme už ukázali vyššie, Varšava sa pokúšala postaviť svoje ambície na vedeckom základe a do rôznych výskumov o pomeroch na poľsko-

---

⁷³⁷ ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 1655-2389/1938 prez. (1842), šk. 32 – Prezídium Krajinského úradu Bratislava Okresnému úradu v Kežmarku, 17. 8. 1938; Četnícka stanica Javorina Okresnému úradu v Kežmarku, 2. 9. 1938; Četnícka stanica Tatranská Lomnica Okresnému úradu v Kežmarku, 3. 9. 1938; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 1655-2389/1938 prez. (1891), šk. 32 – Kancelária krajinského prezidenta Košice Okresnému úradu v Kežmarku, 23. 8. 1938.

⁷³⁸ Archiwum Biblioteki Jagiellońskiej Kraków (ďalej ABJ Kraków), pozostalosť po prof. Wł. Semkowiczowi, rkps. 9591/13 – Wł. Semkowicz ministerstvu zahraničných vecí, 5. 10. 1938; AMZV Praha, III. sekce, kart. 643 – Opis správy Ministerstva vnútra ČSR vo veci náhrobku, marec 1936; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 1655-2389/1938 prez. (1888), šk. 32 – Četnícka stanica Tatranská Kotlina Okresnému úradu v Kežmarku, 24. 8. 1938; *Halczyn, Wojciech* In: RADWAŃSKA-PARYSKA, Z. – PARYSKI, W. H.: op. cit., s. 398

⁷³⁹ ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 1655-2389/1938 prez. (2286), šk. 32 – Prezídium Krajinského úradu Banská Bystrica (?) Okresnému úradu v Kežmarku (telefonogram), 2. 10. 1938; Okresný úrad Kežmarok Prezídium Krajinského úradu v Bratislave, 5. 10. 1938; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 1655-2389/1938 prez. (2333), šk. 32 – Prezídium Krajinského úradu Bratislava Okresnému úradu v Kežmarku (a i.), 2. 10. 1938; BYSTRICKÝ, V.²: op. cit., s. 185, pozn. 66.

slovenskom pohraničí sa zapojila početná komunita odborníkov z rôznych vedných disciplín. Jeden z nich, popredný krakovský filológ prof. M. Małecki, špecialista na dialektológiu Podhalia, zaslal 28. septembra svojmu ministerstvu zahraničných vecí list, v ktorom píše:

„ (V niektorých oblastiach severného Slovenska – dopl. PJ) máme do činenia s (...) neskorou poľskou kolonizáciou (18. stor.) (...) Premýšľam o tom, či by sa tých poľských goralov nepodarilo vymeniť za českých kolonistov na Volyni“⁷⁴⁰.

Fakt, že ministerská administratíva odpovedala významnému aktivistovi v otázke „ poľských krajov na juh od Karpát“⁷⁴¹ takmer mesiac po tom, čo obdržala jeho list, by mohol vyznieť v zmysle akejsi ľahostajnosti⁷⁴². No takýto názor bol by nanajvýš mylný. J. Beck a jeho podriadení pozorne sledovali nálady na Slovensku, keďže teshínske záležitosti považovali toho času za uspokojivo vyriešené. Komplikovane sa vyvíjali slovenské záujmy Wierzbowej. Nové svetlo do celej záležitosti mohlo priniesť iba nové štátoprávne zriadenie republiky. Čakanie na nové skutočnosti z vnútropolitického života Československa spestrila J. Beckovi návšteva vedúceho kabinetu maďarského ministerstva zahraničných vecí I. Csákyho (5.-6. októbra), v rozhovoroch s ktorým bolo treba stanoviť taký postup Maďarska a Poľska vo veci spoločnej hranice na karpatskom hrebeni, aby sa zamedzilo prípadným kontroverziám ohľadne slovenského územia⁷⁴³. Vo Varšave sa obaja

---

⁷⁴⁰ Na list autorovi odpovedal M. Arciszewski až 21. 10.; LANDAU, Z. – TOMASZEWSKI, J.: op. cit, dok. 414, s. 471.

⁷⁴¹ Alebo „južných krajov Poľska“, ako s obľubou formuluje M. Małecki.

⁷⁴² Odpoveď M. Arciszewského nám do dnešného dňa nebola k dispozícii. K proponovanej repatriácii volyňských Čechov však nedošlo.

⁷⁴³ Zamíni malo povedomie o tom, že rozhovory Beck – Csáky mali dohodnúť poľskú anexiu Slovenska, zatiaľ čo Maďarsko sa malo uspokojiť s Podkarpatskou Rusou (čo však v Prahe nevedeli, bolo, že maďarské vyslanectvo v Berlíne 5. 10. intervenovalo u šéfa politického oddelenia na Wilhelmstrasse E. Woermanna proti eventuálnemu „ poľskému riešeniu“ budúcej štátoprávnej príslušnosti Slovenska vo vlastný prospech; odpoveď E. Woermanna, podľa ktorej ohľadom Slovenska „ existoval celý rad možných riešení“, Budapešť určite nespokojila). Informácie, ktoré sa dostali do Prahy, boli v zásade pravdivé, s tým rozdielom, že poľská strana deklarovala podporu slovenskej samostatnosti pri zachovaní si svojho výrazného vplyvu. 18. 10. zašiel J. Szembek dokonca tak ďaleko, že v liste belehradskému vyslancovi R. Dębickému napísal: „ [O] snahe včleniť Slovensko do Maďarska niet z našej strany absolútne nijakej reči. Vždy rešpektujeme vôľu samých Slovákov“; AMZV Praha, Trezorové spisy (II/1) 1938, č.j. 140 540/38, kart. 21; ADAP, IV, dok. 38 – Záznam E. Woermanna, 6. 10. 1938; KORNAT, M.: op. cit., s. 334-335, 337; KOŽMIŇSKI, M.: *Polska i Węgry przed drugą wojną światową (październik 1938 – wrzesień 1939). Z dziejów dyplomacji i irredenty*. Zakład Narodowy Im. Ossolińskich Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław – Warszawa – Kraków 1970, s. 59-61.

Vyhýbavá reakcia vysokého úradníka Auswärtiges Amtu mala svoj reálny základ v správe Hlavného velenia *wehrmacht* (*Oberkommando der Wehrmacht* – OKW) z 5. 10. Velenie nemeckej armády sa v nej vyjadriilo, že „ z vojenských dôvodov (zvyčr. v orig.) nie je spoločná maďarsko-poľská hranica žiadúca“.

diplomati dozvedeli o abdikácii E. Beneša. Abdikácia obávaného protivníka šéfa poľskej diplomacie iste potešila, no v skutku neznamenal nijaký pokrok v otázkach zaujímavých pre Poľsko.

Približne v tomto období obdržalo varšavské ministerstvo jednu, v porovnaní s listom prof. Małeckého obširnejšiu a omnoho konkrétnejšiu interpeláciu z pera prof. Wł. Semkowicza. Pripomeňme, že menovaný profesor Jagellonskej univerzity v Krakove sa do hnutia za pripojenie Oravy a Spiša k Poľsku zapojil už v plebiscitnom období rokov 1919-1920 a odvtedy sa venoval tejto otázke prakticky nepretržite⁷⁴⁴. Práve skrz jeho osobu sa najväčšmi rozvíjali slovensko-poľské kultúrne a akademické kontakty. List z 8. októbra 1938, známy pod názvom „Memorandum prof. Semkowicza“, je jedným z najzávažnejších dokumentov v predmetnom spore. Autor vo svojom otvorenom liste ministerstvu uvádza: „Nepochybne najcennejšou časťou poľských zakarpatských krajov je spišská oblasť, kde sa nachádza najväčšie množstvo argumentov dokazujúcich naše práva, nielen etnických, ale aj geografických a historických. Preto sme tam najcitelnejšie pocítili krivdivé rozhodnutie Spoločnosti národov, ktoré nás pozbavilo perly Tatier – nezabudnutej Javoriny“⁷⁴⁵.

Konkrétne formulácie nám dávajú možnosť oboznámiť sa s rozsahom, aký poľské teritoriálne požiadavky na Slovensku nadobudli v tlači⁷⁴⁶ a v kotli poľskej verejnosti. Memorandum formuluje poľské aspirácie v oblasti, ktorá je predmetom nášho záujmu, nasledovne:

Slovensko malo naďalej zotrvať v ČSR, hoci pod silným nemeckým vplyvom; ADAP, IV, dok. 39 – Veliteľ Hlavného velenia *wehrmachtu* Ministerstvu zahraničných vecí, 6. 10. 1938.

⁷⁴⁴ CIAGWA, J.: op. cit., s. 157.

⁷⁴⁵ Javorina sa stala pre Poľsko tým, čím boli odstúpené spišské a oravské obce pre Slovákov – nenapravenou krivdou medzinárodnej arbitráže. Nasledujúce slová popredného poľského filológa prof. K. Nitscha jednoznačne dokumentujú náhľad poľskej spoločnosti na celý spor: „Krajina sa musí v istých okamihoch zmieriť s osudom, musí zrezygnovat' z územia, ktoré jej najviac prináleží; táto rezignácia sa netýka spoločnosti, ktorej záväzkom je pamätať na svojich zahraničných bratov a udržovať s nimi stály kultúrny kontakt. Ale na to je predovšetkým potrebné o nich vedieť“. To, ako sa slová prof. Nitscha premietli do aktuálneho povedomia poľskej verejnosti, dokladá nasledovný úryvok z novinového článku zo začiatku októbra 1938: „Poľsko sa nikdy neprestalo hlásiť o svoje práva na tieto oblasti a nikdy nezabudlo na osud poľského obyvateľstva, ktoré bolo odtrhnuté od vlasti umelou hranicou“. Koncom mesiaca dodalo PKÚ preklad článku pre informáciu okresným náčelníkom pohraničných okresov; ABJ Kraków, pozostalosť po prof. Wł. Semkowiczowi, rkps. 9591/13 – Wł. Semkowicz ministerstvu zahraničných vecí, 8. 10. 1938; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 2401-2993/38 prez. (2595), šk. 33 – Prezídium Krajinského úradu Bratislava Okresnému úradu v Kežmarku (a i.), 31. 10. 1938; *IKC*, XXIX (1938), 6. 10 (274); MAŁECKI, M.: *Język polski na południe od Karpat (=Biblioteczka Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego, Nr. 12)*. Gebethner i Wolff, Kraków – Warszawa etc. 1938, s. 3; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 95; ORLOF, E.¹: op. cit., s. 197.

⁷⁴⁶ Významnou tribúnou bol krakovský denník „*Ilustrowany Kurjer Codzienny*“; HOENSCH, J. K.: op. cit., s. 66.

„ Naše požiadavky na Spiši, od ktorých nemožno odstúpiť, celkovo postihujú uzavretú oblasť poľského osídlenia, do ktorého musí byť zahrnuté nemecko-poľské mesto Kežmarok ako hospodárske centrum Spiša a susedná, tiež čiastočne nemecká, Ľubica. Hranica by prebiehala od štítu Čubrina v hlavnom, najvyššom hrebeni Tatier, po tomto hrebeni až po Ľadový (štít – dopl. PJ), odtiaľ na Lomnický štít, odkiaľ by zišla do doliny Popradu, ponechávajúc na slovenskej strane Smokovce a Tatranskú Lomnicu (postihujúc v týchto miestach celú Javorinu aj s kežmarským kotlom a s celými Belianskými Tatrami), zahŕňala by tiež mesto Kežmarok a Ľubicu, pokračujúc v juhovýchodnom smere na Branisko (Levočské vrchy), míňajúc slovenské Ruskinovce⁷⁴⁷ po Branisku ako hranici povodia Popradu, až po poľskú hranicu v Prielome Popradu. Na tomto území by sa nachádzal istý počet prevažne katolíckych kežmarských Nemcov, istý počet rusínskych osád v ohybe Popradu a dve malé slovenské obce, Plaveč a Plavnica, ležiace v tom samom ohybe.

Minimálne ústupky by bolo možné urobiť rezignáciou na Kežmarok a Ľubicu, za podmienky, že centrum hospodárskeho života by sa premiestnilo do Spišskej Belej.“⁷⁴⁸

Tento obširny abstrakt pôsobí priam zarážajúco, Wł. Semkowicz ponúka J. Beckovi nielen bezprostredný podnet k rýchlemu konaniu, ale na základe „práv“ vo veci Javoriny ako prioritnej požiadavky navrhuje ministerstvu koncepciu omnoho širšiu – celý horný Spiš, presnejšie to, čo z neho ostalo po roku 1920, pokladá za poľský⁷⁴⁹. Územie, o ktorom je reč v spišskej časti memoranda, nápadne korešponduje s nepodareným záborom zo zimy 1918-1919. Konkrétnejšia, ba aj ambicióznejšia⁷⁵⁰ Semkowiczowa formulácia pochopiteľne vzbudila na kompetentných miestach viac vzruchu ako list M. Maľeckého. Memorandum dokonale odpovedal na spoločenskú objednávku, očividnú práve

---

⁷⁴⁷ Dnes nejestvujúca obec v Levočských vrchoch severne od mesta Levoča, v stredoveku jedno zo šestnástich spišských mestečiek v tzv. *poľskom zálohu* (1436-1769/72).

⁷⁴⁸ ABJ Kraków, pozostalosť po prof. Wł. Semkowiczowi, rkps. 9591/13 – Wł. Semkowicz ministerstvu zahraničných vecí, 8. 10. 1938; ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 864-865, pozn. 57; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 94 (v mierne odlišnom preklade); ORLOF, E.¹: op. cit., s. 197-198.

⁷⁴⁹ Na tomto mieste považujem za vhodné poznamenať, že v deň odoslania memoranda sa v najvýznamnejšom krakovskom denníku objavujú dokonca dva články pertraktujúce „poľskú menšinu na Slovensku“ a predovšetkým Javorinu. „Pod Čechmi zapadlá vieska,“ píše popredný poľský horolezec J. A. Szczepeński, „(Javorina – dopl. PJ) sa v Poľsku môže stať novým turistickým centrom Tatier“; *Ilustrowany Kurjer Codzienny* (ďalej len *IKC*), XXIX (1938), 8. 10. (276).

⁷⁵⁰ Pri uspokojení memoranda by šlo o územie o celkovej rozlohe 1 500 km² (tvrdenie I. Baku, že šlo o polovicu bývalej Spišskej župy, je prehnané – predmetné územie tvorilo približne 40 percent rozlohy župy); BAKA, I.¹: op. cit., s. 9-10; BORÁK, M. – ŽÁČEK, R.: op. cit., s. 20; DEÁK, L.¹: op. cit., s. 201; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 96.

v Malopoľsku⁷⁵¹. V tlači sa množili volania po „prinavrátení“ Javoriny, ba i Spiša, do Poľska. Písali spisovatelia, publicisti, politici, vedci aj generáli⁷⁵².

Geograf dr. A. R. Gadomski dokonca prekonáva ašpirácie memoranda prof. Wł. Semkowicza, keď na stránkach populárneho krakovského denníka píše:

„Hranica poľsko-slovenská musí prebiehať od Západných Tatier po hlavnom tatranskom hrebeni, aby dorazila do srdca Vysokých Tatier a prešla na ich južnú stranu celým povodím Popradu.

Do Poľska sa musí vrátiť celý Spiš so Spišskými (t.j. Vysokými – pozn. PJ) aj Belianskými Tatrami.

Ak by sa pri vytyčovaní hranice nerešpektovala zásada rozvodia, v každom prípade sa musí uznať, že táto hranica musí prebiehať po hlavnom tatranskom hrebeni“⁷⁵³.

Za danej zahranično-politickej situácie bolo jasné, že v prípade, že nedôjde k zásadnej zmene poľského kurzu v závislosti na vnútropolitickom vývoji republiky, bude sa Slovensko musieť vzdať niektorých svojich súčastí⁷⁵⁴.

Dočasné rozriešenie česko-slovenského vzťahu sa udialo 6. októbra podpisom Žilinskej dohody. Keď Syrového vláda pochopila situáciu a nesnažila sa klásť slovenskej autonómii nové prekážky, napätie medzi Bratislavou a Prahou sa výrazne znížilo. J. Beck do žilinských rokovaní vkladal veľkú nádej. Dúfal, že sa Slováci osamostatnia, po čom volali najmä mladí a energickí predstavitelia „radikálov“ v HSLS, medzi nimi najmä

---

⁷⁵¹ Podľa M. P. Deszczyńskiego už 6. 10. predložil J. Beckovi vlastné postuláty aj F. Machay, M. Majeríková uvádza, že „[n]iekoľko memoránd“ predložilo aj krakovské PTT prostredníctvom svojho tajomníka W. Mileského; DESZCZYŃSKI, M. P.: op. cit., s. 283, pozn. 52; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 94.

⁷⁵² Gen. M. Zaruski, náruživý horolezec a horský záchranár, v otvorenom liste F. Gwizdźowi, predsedovi PTT, mimo iné písal: „Musíme sa vrátiť k prvotnej, prirodzenej historickej a ekonomickej hranici medzi Poľskom a Slovenskom – k Poľskému hrebeňu. Dávam do pozornosti, že Poľským hrebeňom sa od vekov nenazýva sedlo pod Gerlachom, ale celý hrebeň cez Ladový štít, Lomnický štít až po Kežmarský štít.“ PTT odpovedalo promptne, v duchu tiež Wł. Semkowicza. Pripomeňme, že gen. Zaruski sa v javorinskom spore angažoval už v toku 1923 ako vojenský pobočník vtedajšieho prezidenta Narutowicza; *IKC*, XXIX (1938), 1. 10. 1938 (271); o M. Zaruskom pozri: *Zaruski, Marjan* In: RADWAŃSKA-PARYSKA, Z. – PARYSKI, W. H.: op. cit., s. 1392-1394.

⁷⁵³ Jeden z mála protichodných pohľadov priniesla 5. 10. „Gazeta Polska“: „Vari sa nechápe, že týmto spôsobom je u slovenského ľudu necitlivo podkopávaná nielen politická, ale aj morálna pozícia Poľska? Či toto je poľská politika?“, AMZV Praha, III. sekcie, č.j. 11847/38 kart. 660 – Vyslanectvo vo Varšave Ministerstvu zahraničných vecí, 6. 10. 1938; *IKC*, XXIX (1938), 12. 10. 1938 (282); porov. tamže, XXIX (1938), 14. 10. 1938 (284).

⁷⁵⁴ Kvantitatívne možno vyjadriť poľské územné nároky nasledovne: oblasť Kysúc – 150 km², oblasť Oravy – 750 km², oblasť Spiša (okr. Spišská Stará Ves a Kežmarok) – 1500 km². Úhrne šlo o asi 120 000 obyv.; J. Zieliński pripúšťa však iba 220 km² a 2500 obyv., čo sa približne zhoduje s realizovanými úpravami (poľský historik nerozlišuje medzi maximalistickým a minimalistickým programom poľských územných požiadaviek na Slovensku); BORÁK, M. – ŽÁČEK, R.: op. cit., s. 19; DĚÁK, L.³: op. cit., s. 17; DESZCZYŃSKI, M. P.: op. cit., s. 283, pozn. 52; ZIELIŃSKI, J.: op. cit., s. 170.

A. Mach. Samostatný slovenský štát by zákonite potreboval ako garancie svojich severných hraníc, tak aj protektora pred vojenským zásahom zo strany Maďarska. Jedinou možnosťou, kam sa obrátiť, bola by Varšava. Poľsko by tejto pozície získalo nové domínium, maďarskou anexiou Podkarpatskej Rusi by vznikla aj spoločná poľsko-maďarská hranica a uskutočneniu bloku Poľsko-(Slovensko)-Maďarsko-Rumunsko by už nič nestálo v ceste⁷⁵⁵. Keďže však ku konečnej roztržke v Československu nakoniec nedošlo, zavládlo na Wierzbowej sklamanie, ba dokonca dočasná dezorientácia⁷⁵⁶. Varšava však autonómiu Slovenska predsa len ocenila. S platnosťou od 8. októbra bol v Bratislave zriadený poľský generálny konzulát. Prvým generálnym konzulom sa stal M. Chałupczyński (predtým konzul v Užhorode)⁷⁵⁷.

J. Beck zorganizoval 11. októbra na pôde varšavského ministerstva zahraničných vecí pracovnú poradu o otázkach československo-poľských hraníc s dôrazom na jej slovenský úsek. Tu bola oficiálne prijatá koncepcia, ktorá diferencoval osobu partnera pri riešení sporu. Rokovanie so Slováckmi (t.j. so zástupcami HSLŠ) malo realizovať poľské aspirácie v menšom rozsahu než obdobné rokovanie s pražskou administratívou. Šéf poľskej

---

⁷⁵⁵ Fr. Lukeš označuje za spoluiniciátora predmetného bloku aj Palazzo Chigi; k postaveniu Rumunská v aliancii sa vyjadruje rezervovane, zato však počíta s angažovaním Stojadinovičovej Juhoslávie a Talianska (ponuku na pripojenie sa k aliancii odmietol z Ríma údajne aj Fr. Chvalkovský). Celá *unie transverale de securité* sa takto ocitá v novom svetle – zdôrazňuje sa jej protinemecká povaha ako prejav vnútorného napätia v Osi. Vzťahy medzi Varšavou a Rímom možno považovať za dobré, ba až priateľské; GEBHART, J. – KUKLÍK, J.: *Druhá republika 1938-1939. Svár demokracie a totality v politickém, spoločenskom a kultúrnom živote*. Paseka, Praha – Litomyšl 2004, s. 151; KOZEŇSKI, J.: *Czechosłowacka jesień 1938 (=Prace Instytutu Zachodniego 52)*. Instytut Zachodny, Poznań 1989, s. 112; LUKEŠ, Fr.: op. cit., s. 117.

⁷⁵⁶ J. Beck šiel vo svojich očakávaniach tak až tak ďaleko, že 6. 10., skôr, ako dostal správu o tom, čo sa v Žiline stalo, v rozhovore s I. Csákyom povedal: „ Slováci dnes vyhlásia nezávislosť a tak malý štát zostane v najužších stykoch so svojím severným susedom.“ Okrem toho svojmu partnerovi naznačil, že územné požiadavky vznesené voči samostatnému Slovensku nadobudnú menší rozmer v porovnaní so septembrovými nótami. Nesúhlasíme preto s tézou H. Batowského, podľa ktorého poľský záujem o Slovensko upadal z ohľadu na Budapešť, tenor citovanej repliky naznačuje skôr opačné stanovisko. Neznamená to však, že šéf Wierzbowej mal k dispozícii nejakú vypointovanú koncepciu (pri dynamike vnútro- aj zahranično-politického vývoja v a okolo ČSR by v opačnom prípade šlo o akési „ diplomatické jasnovidectvo“): podľa poznámky J. Szembeka z 10. 10. J. Beck vo vzájomnom rozhovore zdôrazňoval, „ že momentálne ešte nemá jasnú predstavu, aké sú ďalšie možnosti a perspektívy“ vo veci Slovenska (nasúvali sa dve varianty: (a) nezávislé Slovensko, ktorého vznik sa iba dočasne odložil a (b) Slovensko ako súčasť Maďarska). Aj volania po únii sa zo slovenskej tlače vytratili (nie je bez zaujímavosti, že ešte 5. 10. uverejnil „Slovák“ opätovné trialistické prevolanie J. Paulínyho-Tótha). Sklamanie Poľska zo slovenskej autonómie je však potrebné prijímať s istou rezervou. Realistický úsudok prezentuje T. Kobylański (7. 10.): „ Dnes stojím pred faktom úplného rozpadu československého štátu.“ Rovnaký je aj postoj J. Szembeka. T. Kobylański ešte pred žilinskými udalosťami usúdil, promaďarské riešenie slovenskej problematiky stratilo svoje šance na úspech a Varšava sa musí v svojich zámeroch orientovať na vznik samostatného Slovenska; *Slovák*, XX (1938), 23. 9. (217); tamže, 5. 10. (226); BATOWSKI, H.: op. cit., s. 289; DEÁK, L.: op. cit., s. 195; DEÁK, L.: op. cit., s. 13, 14, 16; MAJERÍKOVÁ, M.: op. cit., s. 93-94; GAREK, M.: op. cit., s. 196; KOZEŇSKI, J.: *Czechosłowacka w polskiej polityce zagranicznej w latach 1932-1938 (=Prace Instytutu Zachodniego 36)*. Instytut Zachodny, Poznań 1964, s. 287; LUKEŠ, Fr.: op. cit., s. 42-43; ORLOF, E.: op. cit., s. 98, 100; SZEMBEK, J.: op. cit., s. 295, 297-298, 301; o rozhovoroch Beck-Csáky pozri: STANISŁAWSKA, S.: op. cit., s. 284-285.

⁷⁵⁷ DEÁK, L.: op. cit., s. 197; DEÁK, L.: op. cit., s. 14; GAREK, M.: op. cit., s. 196-197.

diplomacie teda naozaj zaujal stanovisko, aké prezentoval v rozhovore s I. Csáky. Rozhodnúť, s kým sa budú viesť rokovania, musí na základe inštrukcií K. Papée⁷⁵⁸. Iste sa do úvah plk. Becka v tomto momente premietol aj kritický stav Těšínska, v tom čase už pod poľskou suverenitou.

O praktických dôsledkoch porady informoval J. Beck československého vyslanca J. Slávika už v nasledujúci deň. Zdôraznil, že poľská podpora emancipačnému úsiliu Slovákov naďalej trvá a že Poľsko je pripravené uznať Slovensko za samostatný medzinárodno-politický subjekt⁷⁵⁹. Pravdepodobne aj vyslovil sklamanie poľských politických kruhov v súvislosti s charakterom Žilinskej dohody, pretože ešte v deň audiencie J. Slávik telefonoval do Prahy, že „poľská oficiálna politika je sklamaná vývojom na Slovensku“⁷⁶⁰. Písomný styk medzi Černínskym palácom a varšavským vyslanectvom v týchto dňoch kulminoval. 13. októbra J. Slávik podal ministerstvu informáciu o rozhovore s nemeckým veľvyslancom H. A. v. Moltkem, v ktorom sa tento informoval o pomere československo-poľskom a o záležitostiach slovenských a karpatoruských, pričom sa zaujímal aj o národnostné pomery na Slovensku⁷⁶¹. V ďalšom telegrame potvrdil ministerstvu neoverenú správu z Londýna, že začiatkom mesiaca sa z neznámeho dôvodu zdržoval vo Varšave K. Sidor⁷⁶². O tejto návšteve nemáme žiadne informácie, môžeme sa len dohadovať (vd'aka správe PAT-u z 5. októbra)⁷⁶³, že Sidorovým

---

⁷⁵⁸ Zaujímavý názor v tejto súvislosti vyslovil vo svojej memoárovej práci protagonista spomínaných dní P. Čarnogurský: „(Poľská vláda – dopl. PJ) sa taktiež distancovala od toho, čo chceli neobmedzení poľskí *patrioti*.“ Táto oprávnená téza iba podčiarkuje Beckov takticizmus. Regionálna tlač uverejnila poľské oficiálne tvrdenie z 10. 11., podľa ktorého „anexiou Těšínska sú naše nároky voči ČSR splnené“; *Karpathen-Post*, LIX (1938), 3. 12. 1938; BURCKHARDT, C. J.: op. cit., s. 156; ČARNOGURSKÝ, P.²: op. cit., s. 315; DEÁK, L.⁴: op. cit., s. 16; GAREK, M.: op. cit., s. 196, pozn. 17, 200; KOZEŇSKI, J.²: op. cit., s. 122; ORLOF, E.¹: op. cit., s. 102; SZEMBEK, J.: op. cit., s. 301.

⁷⁵⁹ V podobnom duchu vyznela aj tlačová konferencia ministerstva. T. Kobylański pri tej príležitosti vyhlásil, že „poľský národ má (...) sympatie k Slovákom, dôkaz čoho podala poľská vláda taktiež svojou umiernenosťou, čo sa týka územných požiadaviek na Slovensku (...).“ J. Szembek si 12. 10. poznamenal do denníka, že „Kobylański je plný optimizmu, čo sa týka vývoja vo veci Slovenska a Podkarpatskej Rusi“; AMZV Praha, PZ Varšava 1938 – riadna politická správa č. 58, 14. 10. 1938 (aj: AÚTGM Praha, EB I, sign. R339A, kart. 213); AMZV Praha, TD 1938, č. 1126 (Slávik), 12. 10.; DEÁK, L.⁴: op. cit., s. 15; SZEMBEK, J.: op. cit., s. 303.

⁷⁶⁰ AMZV Praha, TD 1938, č. 1127 (Slávik), 12. 10, telef..

⁷⁶¹ Ríšskemu varšavskému veľvyslancovi bola vtedy už určite známa poznámka OKW z 5. 10.; AMZV Praha, TD 1938, č. 1141 (Slávik), 13. 10, došlo 20.53; ORLOF, E.¹: op. cit., s. 101; STANISŁAWSKA, S.¹: op. cit., s. 286-287.

⁷⁶² „Potvrďuje sa mi z rôznych strán, i Noëlom, že Sidor bol vo Varšave dva dni pred Csáky (t.j. 3. 10. – pozn. PJ)“; AMZV Praha, TD 1938, č. 1057 (Procházka), 4. 10, došlo 20.15; AMZV Praha, TD 1938, č. 1147 (Slávik), 14. 10., došlo 15.50.

⁷⁶³ „V politických kruhoch slovenských, ktoré sú odhodlané za dnešnej konjunktúry získať garancie pre slovenskú nezávislosť, so spokojnosťou sú komentované správy, že ako Poľsko, tak Maďarsko majú priaznivé stanovisko k slovenskej nezávislosti a sú ochotné udeliť nezávislému slovenskému štátu svoje garancie“; AMZV Praha, III. sekcie, č.j. 11847/38 kart. 660 – Vyslanectvo vo Varšave Ministerstvu zahraničných vecí, 6. 10. 1938.

cieľom bolo vyzistiť poľské stanovisko v otázke garancií slovenských hraníc po osamostatnení sa od Čechov⁷⁶⁴.

Udalosti následne nabrali rýchly spád. Československej vláde už nezostávalo nič iné, iba 17. októbra na rokovaní upovedomiť nedávno sformovanú krajiniskú vládu (v zastúpení predsedom dr. J. Tisom a dr. F. Ďurčanským) o stave celej záležitosti. Autonómna vláda ako celok sa s pražskými informáciami oboznámila na svojom zasadnutí nasledujúceho dňa⁷⁶⁵. Po Beckovej urgencii neustúpil K. Papeč z javorinskej požiadavky ani na stretnutí s delegáciou prof. J. Krčmára (18. októbra)⁷⁶⁶, v rozhovore s vysokým úradníkom Zamini dr. R. Fliedrom sa vyslanec dokonca zmienil, že s ním už o menších úpravách južnej poľskej hranice diskutoval. Prekvapenému R. Fliedrovi, ktorý osvedčil, že „ po prvýkrát počuje, že by Poľsko chcelo nejakú úpravu hraníc na svojej južnej hranici s nami“, neskôr vysvetlil gen. Hrabčík, vedúci československej delimitačnej delegácie na Těšínsku, že o tejto záležitosti sa na pražskom generálnom štábe rozširoval vysoký poľský dôstojník už počas predchádzajúceho dňa⁷⁶⁷.

Hoci mala za sebou slovenská autonómna vláda iba necelé dva týždne svojej existencie, konala promptne a v rámci svojich možností aj rozhodne. Slovenská politická

---

⁷⁶⁴ Ak by tomu tak naozaj bolo, potom je sklamanie Wierzbowej zo slovenskej autonómie nanajvýš pochopiteľné. Anonymný autor štúdie „Mnichov“ uvádza, že v tom čase „ niektorí radikálni autonomisti – Sidor – začali jednať o pripojení Slovenska k plukovníckemu Poľsku“. Tvrdenie je sotva priekazné, hoci obdobné snahy konštatuje aj J. Hoensch; máme zato, že tu ide o dozvuky informačného šumu okolo predchádzajúcej iniciatívy z mníchovských dní; AÚTGM Praha, EB II, EB-V, sign. 146/9, kart. 161 – „Studie: Mnichov“; HOENSCH, J.: op. cit., s. 67.

⁷⁶⁵ Je ťažké vcítiť sa do pocitov predstaviteľov HSLS, ktorí dlhé roky nadväzovali s Poliakmi priateľské vzťahy. Iba pred pár dňami poskytol F. Ďurčanský ako čerstvý krajiniský minister „Slováku“ interview, v ktorom (okrem iného) povedal: „ S Poliakmi my, slovenskí autonomisti, sme mali dobré, srdečné vzťahy. (...) Čo bolo voľakedy neoficiálne, to sa dnes stáva oficiálnym. Naše styky prehĺbime, zdokonalíme a necháme si len tú našu starú srdečnosť a úprimnosť. Veríme, že čo sme vybudovali v časoch ťažkých, zachováme si v časoch lepších“; *Slovák*, XX (1938), 16. 10. (236); ČARNOGURSKÝ, P.²: op. cit., s. 317-318.

⁷⁶⁶ V tejto súvislosti je pozoruhodné tvrdenie Beckovho sekretára P. Starzeńského, že na požiadavku generálneho štábu na Javorinu „ prijal Beck len po značnom odpore z jeho strany a pod veľkým nátlakom. (...) Minister s tým musel súhlasiť, hoci sa to (t.j. anexia Javoriny – pozn. PJ) vôbec nenachádzalo v jeho (...) plánoch“; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 533.

⁷⁶⁷ R. Flieder si poznamenal: „ Pán Papeč doslovne povedal, že mi nemôže presne povedať, o čo ide, (...), že si doma zabudol svoje poznámky. Napokon predsa len, so všetkými výhradami, že to snád' nie je presné, označil mi malé územie na sever od Čadce (...)“. Hlavný štáb poznamenal, že závažnejšia by bola rektifikácia na Spiši, ktorá by posunula hraničnú čiaru na hlavný hrebeň Vysokých Tatier. Spomenuli sa aj ďalšie nepatrné úpravy na severovýchodnom Slovensku. Odposluchu MNO sa podarilo zachytiť telefonicky rozhovor K. Papeého s T. Kobylaňským, v ktorom sa vyslanec vyjadril, že sa „ sám zúčastnil spracovania konkrétnych propozícií“, preto je jeho odvolávanie sa na zabudnuté poznámky očividne diplomatickou hrou. V neskoršom rozhovore (stále toho istého večera) T. Kobylaňski kolegovi oznámil, že presné inštrukcie „ psychologickej a taktickej povahy“ mu budú doručené 19. 10; AMZV Praha, ZÚ Poľsko, kart. 24 – Záznam o rozhovore Papeč – Flieder, 18. 10. 1938 (aj: AMZV Praha, VI. sekce, kart. 68 – „Československo-poľské jednania o hraničných zmenách, 21. 9. – 9. 12. 1938“); záznam odposluchu telefonického rozhovoru Kobylaňski – Papeč, 18. 10. 1938, 20.00; záznam odposluchu telefonického rozhovoru Kobylaňski – Papeč, 18. 10. 1938, 23.05; ORLOF, E.¹: op. cit., s. 108.

elita dlhodobo pestovala priateľské vzťahy s Varšavou, a tak sa vcelku logicky domnievala, že prekvapivé poľské ašpirácie (obzvlášť po tom, čo ponuka na úniu nenašla odozvu) sa podarí zahľadiť negociáciami. Ako emisár autonómnej vlády Varšavu v dňoch 19.-21. októbra navštívil K. Sidor⁷⁶⁸. V priebehu troch dní absolvoval rokovania s J. Szembekom, F. Gwiżdžom⁷⁶⁹, M. Arciszewskim, T. Kobyłańskim a J. Beckom. O priebehu rokovaní sa nám zachovali obširnejšie správy len v denníku J. Szembeka. V nasledovnej rekonštrukcii sa teda opierame predovšetkým o tento prameň.

Poslancovi Sidorovi sa dostalo priateľského prijatia, čo súhlasí s jeho všeobecnou autoritou a obľúbenosťou v poľských vládnych kruhoch.

Prvá audiencia u viceministra sa odohrala okolo poludnia 19. októbra⁷⁷⁰. J. Szembek, v čase návštevy svojho ministra v Rumunsku najvyšší predstaviteľ Wierzbowej, nezabudol uistiť K. Sidora o „najväčšej sympatii pre všetky ašpirácie slovenského národa“⁷⁷¹. Zároveň sa informoval o vzťahu krajinskej reprezentácie k Podkarpatskej Rusi, pretože práve tam sa črtal priestor na dosiahnutie spoločnej hranice Poľska s Maďarskom. J. Szembeka iste uspokojilo, keď sa dozvedel, že slovenské *désintéressement* vo veci predmetného regiónu naďalej trvá. Naopak, bratislavská vláda sa vraj sama musí potýkať so snahami miestnych politikov pričleniť k Podkarpatskej Rusi niektoré východoslovenské okresy⁷⁷².

---

⁷⁶⁸ Ak vezmeme v úvahu návštevu poľskej metropoly zo začiatku októbra, K. Sidor sa ako „najvhodnejšia osoba“ (R. Letz) ocitol nad Vislou po druhýkrát v priebehu dvoch týždňov; BORÁK, M. – ŽÁČEK, R.: op. cit., s. 20; ČARNOGURSKÝ, P.²: op. cit., s. 318-321; DEÁK, L.¹: op. cit., s. 204-206; KÁZMEROVÁ, L. – KATUTINEC, M.: op. cit., s. 74-75; LETZ, R.: op. cit., s. 44; LUKEŠ, Fr.: op. cit., s. 123; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 95; STANISŁAWSKA, S.¹: op. cit., s. 289; ŠTEFÁNIKOVA, A.: op. cit., s. 64.

⁷⁶⁹ F. Gwiżdž bol jednou z kľúčových osobností poľského Podhalia v prvej polovici 20. storočia. Známym sa stal ako novinár a publicista, dlhoročný šéfredaktor *Gazety Podhalanskej*, proponujúci poľský patriotizmus a kuratel v celej tatranskej oblasti. V čase Sidorovej návštevy bol senátorom; podrobnejšie: *Gwiżdż, Feliks* In: RADWAŃSKA-PARYSKA, Z. – PARYSKI, W. H.: op. cit., s. 388.

⁷⁷⁰ „Slovák“ glosuje ako „krátku poradu“. Dr. L. Szathmáry, v období od konca júna do vypuknutia druhej svetovej vojny vyslanec Slovenskej republiky vo Varšave, datuje v exilovom memoriáli z októbra 1943 Sidorov prílet na 17. októbra; AÚTGM Praha, EB II, EB-V, sign. 68/2, kart. 101 – „Chronologický seznam události týkajících se Slovenska od 1. září 1938 do 31. srpna 1939“, s. 10; *Slovák*, XX (1938), 240 (21. 10.).

⁷⁷¹ ČARNOGURSKÝ, P.²: op. cit., s. 319; SZEMBEK, J.: op. cit., s. 318.

⁷⁷² J. Slávik označil Sidorove vyjadrenia za „veľmi neloajáln[e]“. Na Podkarpatskej Rusi sa v tom čase rozbiehala nová vlna poľských diverzných aktivít (tzv. *akcia Łom*) s cieľom destabilizovať najvýchodnejšiu časť ČSR a umožniť práve v tejto oblasti vytvorenie poľsko-maďarskej hranice; AMZV Praha, VI. sekce, č.j. 149979/38, kart. 68 – J. Slávik Ministerstvu zahraničných vecí, 20. 10. 1938; ČARNOGURSKÝ, P.²: op. cit., s. 319; STANISŁAWSKA, S.¹: op. cit., s. 291-299; SZEMBEK, J.: op. cit., s. 318-319; podrobne o poľskej politike voči Podkarpatskej Rusi počas sledovaného obdobia: KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 544-571; KOŹMIŃSKI, M.: op. cit., s. 87-109, 172-218 a obzvlášť najnovšie: DĄBROWSKI, D.: *Rzeczpospolita Polska wobec kwestii Rusi Zakarpatskiej (Podkarpatskiej) 1938-1939*. Europejskie Centrum Edukacyjne, Toruń 2007, zvl. 148-233, 280-314; o vývoji slovensko-podkarpatoruskej hranice pozri: ŠVORC, P.¹: *Krajinská hranica medzi Slovenskom a Podkarpatskou Rusou v medzivojnovom období (1918-1939)*. Universum, Prešov 2003, zvl. s. 339-372.

V ten istý deň dával viceminister Szembek večeru na počesť K. Sidora. Večere sa zúčastnili aj M. Arcziszewski a T. Kobylański, najbližší spolupracovníci hostiteľa⁷⁷³. Predmetom rozhovorov bola situácia na Slovensku, najmä perspektívy najbližšieho štátoprávneho rozvoja krajiny. K. Sidor z úvah nevytlúčil možnosť samostatného Slovenska, pričom naznačil, že nový štát by sa „ kultúrne a vojensky opieral o Poľsko, hospodársky o Nemecko a Maďarsko. (Slováci – dopl. PJ) nechcú pripustiť na Slovensku kultúrne vplyvy nemecké a maďarské, namiesto toho si želajú si dať svoju krajinu do akéhosi politicko-vojenského protektorátu Poľska“⁷⁷⁴.

Pri tej príležitosti však zároveň vyjadril hlboké znepokojenie nad aspiráciami, ktoré v Prahe formuloval svojimi nótami K. Papeč a v Bratislave dal slovenskej vláde na vedomie poľský konzulát⁷⁷⁵. Minimálne smerom navonok K. Sidor predsa len vyjadril nádej, že „ vo veci Oravy a Spiša dôjdeme s Poľskom k dorozumeniu“⁷⁷⁶, čo podčiarkuje poslancovu polonofilskú orientáciu. J. Szembek mu zopakoval oficiálne stanovisko z nedávnej porady u svojho ministra: „ [K]eby sme mali do činenia s nezávislým slovenským štátom, táto otázka by nerobila žiadnu ťažkosť, lebo Poľsko by nevznieslo žiadny územný nárok voči nezávislému Slovensku“⁷⁷⁷. Rokovania nad rozprestretou mapou

---

⁷⁷³ Z ďalších napr. F. Gwizdz, predseda branno-bezpečnostného výboru Sejmu plk. T. Schätzel (Schaelzel), plk. T. Pelczynski (I. Lukeš uvádza ako plk. Z. Pelczynského, šéfa Východného oddelenia MSZ, o ktorom nám nie sú známe žiadne podrobnosti; máme však za to, že ide o plk. T. Pelczynského, šéfa II. oddelenia varšavského generálneho štábu, t.j. rozvedky; nasvedčujú tomu hneď dve skutočnosti: (a) prítomnosť plk. Schätzla, predchádzajúceho šéfa rozvedky a (b) záujem poľskej strany o postoje K. Sidora k vývoju na Podkarpatskej Rusi, kde s poľskou účasťou prebiehala rozsiahla vojensko-spravodajská akcia – tzv. *akcia Łom* – smerujúca k dezintegrácii najvýchodnejšej časti ČSR); LUKÉŠ, I. (ed.): op. cit., s. 505.

⁷⁷⁴ P. Čarnogurský prekladá predmetný *passus* nasledovne (preberá ho z práce H. Batowského „Kryzys dyplomacyzny w Europie jesień 1938 – wiosna 1939“): „ Povedal nám, že cieľom jeho spoluobčanov je stvoriť slovenský štát celkom nezávislý, ktorý by, pravda, politicky, vojensky, ako aj pri uspokojovaní kultúrnych potrieb sa opieral o Poľsko, avšak ekonomicky o Nemecko a Maďarsko. Slováci by sa pritom chceli vyhnúť kultúrnemu vplyvu nemeckému a maďarskému, ale želajú si, *aby im politicky a vojensky Poľsko pomáhalo a ochraňovalo ich* (zvýr. PJ).“ Sme toho názoru, že výraz „protektorát“, užitý J. Szembekom v jeho zápiskoch, indikuje inú rovinu vojensko-politických vzťahov medzi samostatným Slovenskom a Poľskom ako v preklade P. Čarnogurského vyskytujúci sa výraz *ochrana*. Nechceme tu vyvodiť záver v tom zmysle, že K. Sidor vyjadril nádej na vytvorenie poľského protektorátu na Slovensku v tej podobe, ako ho poznáme v dobe o máločo neskoršej z českých krajín. To by si protirečilo s očakávaním samostatného Slovenska, ktoré uvádzajú obe verzie. Je preto pravdepodobné, že si Szembek vyložil Sidorove slová o perspektíve slovensko-poľských vzťahov tak, aby sa zhodovali s cieľmi J. Becka; ČARNOGURSKÝ, P.²: op. cit., s. 319; LUKÉŠ, I. (ed.): op. cit., s. 503; SZEMBEK, J.: op. cit., s. 319; TERLECKI, O.: op. cit., s. 242.

⁷⁷⁵ „ Poslanec Sidor upadol v tej chvíli vo veľmi žalostný tón,“ poznamenal si J. Szembek. Skleslá nálada K. Sidora je ľahko vysvetliteľná: domnieval sa totiž, že sa Varšava plne uspokojí so ziskom hodnotného Těšínska; LETZ, R.: op. cit., s. 44; SZEMBEK, J.: op. cit., s. 319; TERLECKI, O.: op. cit., s. 242.

⁷⁷⁶ Rozhovor s K. Sidorom zo dňa 19. 10. 1938; *IKC*, XXXIX (1938), 21. 10. (253).

⁷⁷⁷ Voľba medzi okamžitým vyhlásením nezávislého štátu alebo stratou pohraničných území, do ktorej K. Sidora J. Szembek tlačil, rozhodne znesie epiteton „brutálna“ (S. Stanisławska). O. Terlecki uvádza, že J. Szembek „ Sidorove fantazmagórie počúval iba ledabolo („ *wysłuchował tylko piąte przez dziesiąte*“)“; toto tvrdenie nezodpovedá realite, nakoľko práve J. Szembek vystupoval v rozhovore

nepriniesli nijaké nové, Slovensku priaznivé závery. Vyjadrené slovami J. Szembeka a T. Kobylaňského v celej záležitosti šlo iba o „bezvýznamné korektúry“ hraničnej čiary⁷⁷⁸. Poľskí diplomati neopomenuli skutočnosť, že rokovania v predmetnej veci sa vedú s krajinou vládou z Bratislavy a nie s vládou centrálnou⁷⁷⁹. K. Sidor na to odvetil, že v čase, keď sa obyvatelia Slovenskej krajiny s nádejou upierajú k Poľsku, poľskí politici chcú „odtrhnúť im zo živého tela“. Otázky hraníc sa mali radšej odročiť na neskoršie; bolo by užitočné vyčkat' s nimi do času, kým sa ukončí konštituovanie pomerov na samostatnom Slovensku⁷⁸⁰. Následne sa T. Kobylaňski kriticky vyjadril k tónu slovenskej tlače⁷⁸¹. Je pravda, že po vznesení územných požiadaviek na území Slovenska naraz vymizli z tlače HSLS priateľsky ladené články o Poľsku, hoci až do začiatku októbra sa v *Slováku* pravidelne objavovali cestopisné črty z pera K. Murgaša. Direktor Kobylaňski neváhal K. Sidorovi pripomenúť prijatie amerických Slovákov na varšavskej radnici, kde sa po prvý raz vážne hovorilo o nezávislosti Slovenska⁷⁸². Bolo vyjadrené znepokojenie nad narastajúcimi germanofilskými tendenciami v slovenskej vrcholovej politike, ktoré sa nepriaznivo dotýkali Poľska. K. Sidor v odpovedi prisľúbil, že po svojom návrate do Bratislavy zaintervuje vo veci tlače⁷⁸³. Po zvyšok obeda sa diskutovalo o priebehu československo-maďarských rozhovorov v Komárne⁷⁸⁴.

Ďalšia audiencia u J. Szembeka (20. októbra)⁷⁸⁵ sa týkala postoja Poľska k samostatnému Slovensku. Viceminister Szembek vyjadril radosť so zámerov slovenskej politickej reprezentácie a ubezpečil svojho spoločníka, že Varšava a jej diplomacia pracujú v Maďarsku aj v záujme Slovákov. K. Sidor ďalej opätovne požiadal o odročenie

---

iniciatívne; BATOWSKI, H.⁶: op. cit., s. 289; ČARNOGURSKÝ, P.²: op. cit., s. 320; LUKEŠ, I. (ed.): op. cit., s. 503; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 96; STANISŁAWSKA, S.¹: op. cit., s. 289; SZEMBEK, J.: op. cit., s. 319; TERLECKI, O.: op. cit., s. 242.

⁷⁷⁸ Na tomto stanovisku zostáva aj J. Beck vo svojich exilových pamätiach; ČARNOGURSKÝ, P.²: op. cit., s. 321; GAREK, M.: op. cit., s. 197; MAJEWSKI, S. – BATOWSKI, H. (edd.): op. cit., s. 125; SZEMBEK, J.: op. cit., s. 319.

⁷⁷⁹ ČARNOGURSKÝ, P.²: op. cit., s. 320; LUKEŠ, I. (ed.): op. cit., s. 503; SZEMBEK, J.: op. cit., s. 319.

⁷⁸⁰ ČARNOGURSKÝ, P.²: op. cit., s. 320; DEÁK, L.⁴: op. cit., s. 20; LUKEŠ, I. (ed.): op. cit., s. 503; SZEMBEK, J.: op. cit., s. 319, 320.

⁷⁸¹ V čase Sidorovej návštevy dostala poľská tlač príkaz o Orave a Spiši vôbec nepísať; AMZV Praha, TD 1938, č. 1202 (Procházka), 22. 10, došlo 23.00.

⁷⁸² Práve pri tejto príležitosti sa poslanec Sejmu plk. J. Walewski vyjadril, že Poľsko nechce „ani piadť slovenskej zeme a ani jednu slovenskú dušu“, čo neskôr s obľubou (a s patričnou trpkosťou v hlase) pripomínal vo svojich článkoch v „Slováku“ K. Murgaš.

⁷⁸³ ČARNOGURSKÝ, P.²: op. cit., s. 320; LUKEŠ, I. (ed.): op. cit., s. 503; SZEMBEK, J.: op. cit., s. 320; TERLECKI, O.: op. cit., s. 242.

⁷⁸⁴ Táto skutočnosť stačila L. Lipscherovi na to, aby prišiel s tvrdením, že K. Sidor vyjednával s Poliakmi o spoločnej poľsko-maďarskej hranici (!); ČARNOGURSKÝ, P.²: op. cit., s. 320; LIPSCHER, L.: op. cit., s. 191; LUKEŠ, Fr. (ed.): op. cit., s. 503; SZEMBEK, J.: op. cit., s. 320.

⁷⁸⁵ Správy o audiencii podávajú DNB, PAT, ČTK a „Slovák“; AMZV Praha, KA, kart. 4; *Slovák*, XX (1938), 21. 10 (240); ČARNOGURSKÝ, P.²: op. cit., s. 322.

rektifikácie slovensko-poľských hraníc na príhodnejší čas. Odpoveď sa neodlišovala od stanoviska včerajšieho večera, J. Szembek iba zdôraznil, že poľské postuláty „ musia byť uskutočnené v momente vytvárania sa hraníc slovenského štátu a nie až po dvoch-troch rokoch; to by bolo absurdné“⁷⁸⁶. Ďalej sa vážne vyslovil o tom, že proti poľským propozíciám sa po oboznámení s nimi nepostavila krajinská vláda, ale tlač. Na pretras sa opäť dostali aj komárňanské rokovania⁷⁸⁷.

Prijatie u J. Becka, takmer okamžite po jeho návrate z Bukurešti nasledujúceho dňa, nové skutočnosti dotýkajúce sa slovensko-poľskej hranice už neprinieslo⁷⁸⁸. Hoci navonok pôsobil K. Sidor ku koncu svojej návštevy vyrovnané a optimisticky⁷⁸⁹, predsa len nemohol nepociťovať isté sklamanie z postupu poľskej diplomacie.

Varšavská misia nepriniesla K. Sidorovi návod na riešenie situácie Slovákov z Kysúc, Oravy, či z Javoriny. Po návrate domov ho čakali iba ťažkosti s políciou, hoci o svojich výsledkoch obsiahlo referoval autonómnej i československej vláde, ktorá bola o jeho ceste vopred informovaná⁷⁹⁰.

Aj po Sidorovom návrate z Varšavy sa v „Slováku“ naďalej objavovali články o slovensko-poľskom pomere, ktorých autorom bol poväčšine K. Murgaš. Tón týchto článkov nebol síce útočný a v podstate len informoval o poľskom stanovisku prezentovanom počas nedávnych rozhovorov, no poľská politika v nich predsa len obvineniu zo strany Slovákov neušla⁷⁹¹. Sám vyjednávač sa v tých dňoch stretal

---

⁷⁸⁶ SZEMBEK, J.: op. cit., s. 322.

⁷⁸⁷ O priebehu rozhovorov so Sidorom bol J. Beck informovaný ešte 20. 10.; ČARNOGURSKÝ, P.²: op. cit., s. 320-321; SZEMBEK, J.: op. cit., s. 320-323, 325.

⁷⁸⁸ Tvrdenie L. Lipschera, podľa ktorého „ 21. 10. 1938 došlo ku schôdzke Sidora s poľským ministrom zahraničných vecí Beckom a neskoršie aj s inými vplyvnými činiteľmi plukovníckeho Poľska“, je, ako vyplýva z rekonštrukcie Sidorovho pobytu vo Varšave, prinajmenšom výrazne zmetočné; AÚTGM Praha, EB II, EB-V, sign. 68/2, kart. 101 – „Chronologický seznam...“, s. 10; LIPSCHER, L.: op. cit., s. 191; SZEMBEK, J.: op. cit., s. 325.

⁷⁸⁹ AMZV Praha, III. sekce, kart. 520.

⁷⁹⁰ Do nepriaznivého postavenia sa Sidor dostal vďaka svojej averzii k československému vyslancovi vo Varšave dr. J. Slávikovi. Keďže priamo nespolupracoval s varšavským vyslanectvom (Fr. Lukeš však bez akýchkoľvek podrobností uvádza, že k stretnutiu Sidor-Slávik vo Varšave došlo, avšak J. Slávik tvrdí vo svojej správe pravý opak; je vhodné poznamenať, že o svojej májovej audiencii u J. Becka informoval poslanec Sidor československého titulára iba *ex post*), obstarávalo si ono informácie o dianí na ministerstve zahraničných vecí „po vlastnej osi“, pričom dochádzalo k častým skresleniam skutočnosti a k vyvolaniu antičeského, a teda aj antičeskoslovenského dojmu z celej misie (vyslancem Slávik pritom kladne hodnotil možnosti slovenskej politickej reprezentácie ohľadom možného vplyvu na poľskú zahraničnú politiku a vyjadril ochotu sa na tejto činnosti aj sám aktívne podieľať). O tom, aké zmätené správy prebiehali o Sidorovej ceste éterom, svedčí agentúrna správa DNB z 19. 10., podľa ktorej „ Sidor vo Varšave predstaví slovenské stanovisko k slovensko-maďarskému konfliktu“: Hoci k diskusii na túto tému skutočne došlo, nešlo tu o prvoradú agendu; AMZV Praha, KA, kart. 4; AMZV Praha, VI. sekce, č.j. 149979/38, kart. 68 – J. Slávik Ministerstvu zahraničných vecí, 20. 10. 1938; ČARNOGURSKÝ, P.²: op. cit., s. 322; LUKEŠ, Fr.: op. cit., s. 123; TOMASZEWSKI, J.: op. cit., s. 304.

⁷⁹¹ „ Môžeme vyhlásiť, že Poliaci nechcú zo Slovenska ani jednej duše ani územia (zvýr. aut.). Je však potrebné, aby nastala menšia korekcia hraníc, hlavne na Spiši a na Čadci, ktorá korekcia bude

s občianskými delegáciami, ktorých emócie upokojoval. I on použil v tejto súvislosti Szembekov termín „malé hraničné korektúry“ a menovite sa vyjadril iba o Javorine⁷⁹².

V atmosfére horúčkovitej politickej činnosti ako v Československu, tak aj v okolitých krajinách vládla neistota i v okolí Javoriny. Obyvateľstvo obcí, o ktoré poľská diplomacia zažiadala, malo obavy aj z najbližšej budúcnosti. Najtlačivejšie na pleciah jednoduchých dedinských roľníkov a lesných robotníkov asi doliehal pocit bezmocnosti, keď sa o ich životoch jednalo kdesi ďaleko a bez ich prítomnosti. Preto neprekvapuje, že sa v širšej verejnosti na Orave a na Spiši zdvíhali nálady za prebratie osudov postihnutého obyvateľstva do vlastných rúk.

Nepriaznivé chýry prichádzali do severných slovenských okresov spoza poľských hraníc i z najbližšieho okolia. Propagandistické vyhlásenia sa objavili aj v lokalitách, o ktoré ani Wierzbowa neprejavila aktuálny záujem. Správy o tom, že „už nebude (československo-poľskej – dopl. PJ) hranice, prichádzajú aj zo severovýchodného Slovenska⁷⁹³. 26. októbra informovala bratislavská krajská veliteľská štruktúra četníctva PKÚ o údajnom verbovaní levočských mladíkov do légii. Tie majú za úlohu „v dohľadnej dobe“ obsadiť Javorinu a Spiš za Magurou až po Starú Ľubovňu. Vedúcim organizátorom mal byť jurgovský učiteľ J. Plučinský (Pluczynski), ktorý sa výrazne zapojil už do akcií machayovskej skupiny v plebiscitnom období⁷⁹⁴. Zo dňa 28. októbra je Okresným úradom v Spišskej Starej Vsi hlásený príchod vojenských posíl do Nového Targu. Podľa hlásenia majú vojaci namierené na Slovensko⁷⁹⁵. Všeobecnú tendenciu potvrdzovalo aj hlásenie Okresného úradu v Starej Ľubovni z konca októbra, podľa ktorého sa poľská armáda predĺžením aktívnej civilnej služby, povolaním rezervistov z pohraničia a posilnením

---

obojstranná (zvr. aut.) a nemá nič do činenia s teritoriálnymi ústupkami v prospech Poľska. Na druhej strane treba však vedieť, že sú poľské kruhy, ktoré by aj zo Slovenska chceli územia“; *Slovák*, XX (1938), 23. 10 (242); ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 865.

⁷⁹² L. Lipscher preto pripísal termín na účet priamo K. Sidorovi (!); *Slovák*, XX (1938), 27. 10 (245); GAREK, M.: op. cit., s. 197; LIPSCHER, L.: op. cit., s. 191.

⁷⁹³ SNA Bratislava, KÚ-P, 24348-83408/38, č.j. 66 439, šk. 265 – Okresný úrad Sabinov Prezídium Krajinského úradu v Bratislave, 15. 10. 1938.

⁷⁹⁴ Fr. Móš vo svojej práci spomína, že „istý Plučinský, (...), pod most, cez ktorý mal ísť biskup Blaha, podložil bombu.“ Vzhľadom na fakt, že priezvisko Plučinský napriek svojmu výskytu nepatrí k frekventovaným priezviskám regiónu, ako aj vo svetle skutočností spomenutých v ďalšom priebehu práce, je veľmi pravdepodobné, že v oboch uvedených prípadoch ide o jednu a tú istú osobu; SNA Bratislava, KÚ-P, 24348-83408/38 č.j. 64 197, šk. 265 – Krajské veliteľstvo četníctva Bratislava Prezídium Krajinského úradu v Bratislave, 26. 10. 1938; MÓŠ, Fr.: op. cit., s. 7.

⁷⁹⁵ SNA Bratislava, KÚ-P, 24 348-83 408/38, č.j. 64 125/38, kr. 265 – Okresný úrad Spišská Stará Ves Prezídium Krajinského úradu v Bratislave, 28. 10. 1938.

vojenských posádok a četníctva v Nowom Targu a Nowom Sączu pripravovala k zaujatiu Spiša⁷⁹⁶.

Medzitým sa dokumenty kopili aj za rokovacím stolom, stretnutia a rozhovory sa odohrávali priam v horúčkovitom tempe. V dvoch rozhovoroch, ktoré mal v Prahe R. Flieder s K. Papeém, sa situácia ohľadne ašpirácii Varšavy na Slovensku príliš nevyjasnila. K. Papeé slovenské záležitosti buďto nespomenul, alebo sa o nich nerozširoval, s tým, že už došlo k dohode so Slovákmi, čím mal pravdepodobne na mysli varšavské rozhovory prominentov Werzbowej s K. Sidorom⁷⁹⁷.

25. októbra navštívili J. Szembeka gen. M. Zaruski a bývalý maršálek Sejmu a člen niekdajšej javorinskej komisie St. Osiecki, ktorí viceministrovi „sprecnili požiadavky širokých más“ ohľadne revindikácii na Spiši a Orave. J. Szembek spolubesedníkov upozornil, že v úvahu treba vziať aj konštituovanie sa konečnej podoby Slovenska, „s ktorým musíme mať dobré vzájomné vzťahy“. Demonštrácie, k organizácii ktorých chcela dvojica aktivistov pristúpiť, nemohli podľa J. Szembeka vývoju napomôcť, skôr naopak⁷⁹⁸. V ten istý deň odovzdal vicekonzul v Bratislave W. Krzyżanowski autonómnej vláde nótu obsahujúcu návrh na korekciu hraníc, nasledovaný K. Papeém v Prahe⁷⁹⁹. Neodvratnosť tohto kroku potvrdil v rozhovore s K. Papeém aj pražský zahraničný minister dr. Fr. Chvalkovský, vyjadril však nádej, že v jednaní špecializovanej komisie budú zohľadnené „etnografické záujmy Slovenska“⁸⁰⁰. Wierzbowa sa rozhodla postupovať inak. 28. októbra telefonoval J. Tiso do Černínskeho paláca, že „ho (25. októbra – dopl. PJ) navštívil poľský generálny konzul v Bratislave (M. Chałupczyński – dopl. PJ) o oznámil

---

⁷⁹⁶ AMZV Praha, II. řada, III. sekce, č.j. 84011/38 prez., kart. 126 – Prezídium Krajiniského úradu Bratislava Ministerstvu zahraničných vecí v Prahe, Prezídium Ministerstva vnútra v Bratislave a Ministerstvu národnej obrany v Prahe, 31. 10. 1938 (tiež: SNA Bratislava, Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky (ďalej MV), Prez., odd. D., inv. č. 3-4258, šk. 3); GAREK, M.: op. cit., s. 197.

⁷⁹⁷ O poľských požiadavkách vo Vysokých Tatrách, ktoré mal 22. 10. podľa M. Andráša predložiť Zamini K. Papeé, sme v diplomatickej dokumentácii nenašli žiaden doklad; AMZV Praha, ZÚ Polsko, kart. 24 – Záznam o rozhovore Papeé – Flieder, 21. 10. 1938; Záznam o rozhovore Papeé – Flieder, 24. 10. 1938 (oboje aj: AMZV Praha, VI. sekce, kart. 68 – „Československo-poľské jednanie o hraničných zmenách, 21. 9. – 9. 12. 1938“); ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 865.

⁷⁹⁸ O návšteve bol vopred informovaný J. Beck; SZEMBEK, J.: op. cit., s. 328-329.

⁷⁹⁹ L. Deák chybné uvádza W. Lacińského; AMZV Praha, VI. sekce, kart. 68 – „Československo-poľské jednanie o hraničných zmenách, 21. 9. – 9. 12. 1938“; ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 865; DEÁK, L.: op. cit., s. 207; GAREK, M.: op. cit., s. 197; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 533; KOZEŃSKI, J.: op. cit., s. 287; KOZEŃSKI, J.: op. cit., s. 112; LIPSCHER, L.: op. cit., s. 210; ORLOF, E.: op. cit., s. 109.

⁸⁰⁰ Na tejto zmierlivej formulácii sa dohodli Fr. Chvalkovský a J. Tiso 26. 10. Znepokojivý tón prezrádza poznámka, že „rozhovory (so slovenskou vládou – dopl. P.J.) nemajú formálny význam a poľská vláda sa necíti byť nimi viazaná“; AMZV Praha, VI. sekce, kart. 68 – „Československo-poľské jednanie o hraničných zmenách, 21. 9. – 9. 12. 1938“; AMZV Praha, Kabinet (čís. řada), 3501-3700/38, č.j. 3547, kart. 138 – Záznam o rozhovore p. ministra Chvalkovského s poľským vyslancom Papeém, 29. 10. 1938 (aj: AMZV Praha, VI. sekce, kart. 68 – „Československo-poľské jednanie o hraničných zmenách, 21. 9. – 9. 12. 1938“); AMZV Praha, ZÚ Polsko, kart. 24 – anonymný záznam, 26. 10. 1938.

mu, že minister zahraničných vecí Beck žiada prijatie všetkých šiestich návrhov na zmenu hraníc, inak by si poľská vláda úradne osvojila nároky na celú Oravu a Spiš⁸⁰¹. 29. októbra intervenuje v prospech Javoriny (a Pienín) v Černínskom paláci aj predseda Klubu alpistov československých dr. R. Pilát, ktorý poukázal na dôležitosť lokality pre domáci turistický ruch⁸⁰². Podľa vyhlásenia vyslanca K. Papeého z 31. októbra „Poľsko použije najostrejšie prostriedky“, aby presadilo svoju vôľu v danej záležitosti⁸⁰³, načo J. Tiso telefonicky menom slovenskej vlády upovedomuje Černínsky palác, že jeho kabinet akceptuje poľské požiadavky⁸⁰⁴. Vyslanectvo podáva ďalšie nóty ešte v ten istý a v nasledujúci deň⁸⁰⁵. Československá vláda ich prijíma⁸⁰⁶, a tak 1. novembra 1938 pripadá Javorina spolu s ďalšími obcami severného Slovenska pod suverenitu Poľskej republiky⁸⁰⁷. Skutkový stav

---

⁸⁰¹ St. Stanisławska vo svojej monografii uvádza, že 28. 10. informoval J. Tiso o poľských požiadavkách voči Slovensku Berlín; v dokumente, na ktorý sa historička odvoláva (a ktorý citujeme na inom mieste), pritom o akte tohto druhu nenachádzame ani len najmenší náznak; AMZV Praha, ZÚ Polsko, kart. 24 – Záznam o telefonickom rozhovore Krno – Tiso, 28. 10. 1938, 11.00 (aj: AMZV Praha, VI. sekce, kart. 68 – „Československo-poľské jednanie o hraničných zmenách, 21. 9. – 9. 12. 1938“); ADAP, VI, dok. 83, s. 91-93 – Veľvyslanec vo Varšave Auswärtiges Amt, 25. 10. 1938; STANISŁAWSKA, S.¹: op. cit., s. 290.

⁸⁰² „Československo by vzdaním sa týchto končín stratilo turistické miesta neobyčajnej krásy. Obidva tieto požiadavky vzniesli Poliaci snáď so strategických dôvodov, ale hlavne preto, aby sa zmocnili turisticky dôležitých miest (zvýr. PJ) a rozmnožili nimi príťažlivosť ich časti Tatier“. Tento motív mal v Haliči dlhú tradíciu. Proti odstúpeniu neskôr protestovali aj zástupcovia podtatranskej turistickej obce, a to listom bratislavskej vláde. Na rozdiel od dr. Piláta však rezignoval na udržanie Javoriny a vyjadrili sa v tom zmysle, že pre uspokojenie poľských požiadaviek by bolo možné odstúpiť západnú časť delimitovaného územia – Bielovodskú dolinu (pripomeňme, že podobný návrh sa z poľskej strany objavil už na prelome rokov 1921/1922); AMZV Praha, VI. sekce, č.j. 42808/38, kart. 86 – Klub slovenských (!) turistov a lyžiarov slovenskej [autonómnej] vláde, 7. 11. 1938; AMZV Praha, ZÚ Polsko, kart. 24 – Záznam R. Fliedra, 29. 10. 1938 (aj: AMZV Praha, VI. sekce, kart. 68 – „Československo-poľské jednanie o hraničných zmenách, 21. 9. – 9. 12. 1938“).

⁸⁰³ K. Papeé kategoricky odmietol možnosť veľmocenskej arbitráže, ak k rozhodnutiu nedôjde do 31. 12, ku ktorej sa (napriek mníchovskej a najnovšie viedenskej skúsenosti) prikláňala československá diplomacia. AMZV Praha, ZÚ Polsko, kart. 24 – Záznam o rozhovore Papeé – Chvalkovský, 31. 10. 1938 (aj: AMZV Praha, VI. sekce, kart. 68 – „Československo-poľské jednanie o hraničných zmenách, 21. 9. – 9. 12. 1938“); DEÁK, L.¹: op. cit., s. 209; GAREK, M.: op. cit., s. 198; GEBHART, J. – KUKLÍK, J.: op. cit., s. 155.

⁸⁰⁴ AMZV Praha, VI. sekce, kart. 68 – „Československo-poľské jednanie o hraničných zmenách, 21. 9. – 9. 12. 1938“ (Záznam o telefonáte Tiso – Chvalkovský, 31. 10.); GEBHART, J. – KUKLÍK, J.: op. cit., s. 155; GAREK, M.: op. cit., s. 198.

⁸⁰⁵ Až tieto dokumenty obsahujú presný súpis všetkých predmetných lokalít. Podľa M. P. Deszczyńského sa konkrétne predstavy o teritoriálnych koncesiách na Slovensku vyvinuli až v druhej polovici októbra.; AMZV Praha, VI. sekce, kart. 68 – nóta Poľského vyslanectva, 1. 11. 1938 (aj: AMZV Praha, ZÚ Polsko, kart. 24); AMZV Praha, ZÚ Polsko, kart. 24 – Záznam R. Fliedra, 1. 11. 1938; ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 865; DESZCZYŃSKI, M. P.: op. cit., s. 283; GAREK, M.: op. cit., s. 198; ORLOF, E.¹: op. cit., s. 109.

⁸⁰⁶ SNA Bratislava, KÚ-P, 24348-83408/38 č.j. 70 870, šk. 265 – odpoveď Fr. Chvalkovského na nótu poľského vyslanectva, 1. 11. 1938; *Slovák*, XX (1938), 3. 11. (250); DEÁK, L.¹: op. cit., s. 209; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 96; STANISŁAWSKA, S.¹: op. cit., s. 290-291..

⁸⁰⁷ L. Szathmáry *ex post* uvádza odstúpenie „západnej časti Javoriny (!)“, podobne J. Opočenský odstúpenie Ždiaru. K poľskému zisku Javoriny nedošlo „[v] zmysle požiadaviek poľskej vlády prednesených v (Bad – dopl. PJ) Godesbergu“, ako vo svojom príspevku uvádza Z. Pástor (historik rovnako zmätočne stotožňuje termín formálneho odstúpenia s termínom obsadenia obce); AÚTGM Praha, EB II, EB-V, sign. 68/2, kart. 101 – „Chronologický seznam...“, s. 11; AÚTGM Praha, EB II, EB-V, sign. 142/6, kart. 159 – J. Opočenský: „Čechy a Polsko“, s. 91; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 96; PÁSTOR, Z.: op. cit., s. 15.

ešte nemožno považovať za konečný, keďže nová štátna hranica nielenže nebola vytýčená, ale nedošlo ani k rokovaniu o jej aktualizovanom priebehu. Dohodlo sa však, že sa tak stane do 30. novembra⁸⁰⁸.

V tomto období vstupuje na scénu hráč, držiaci sa doteraz v úzadí – Nemecko. Analytikom Auswärtiges Amtu pochopiteľne neuniklo, že zmeny na mape stredoeurópskeho regiónu, na ktoré tlačila Budapešť i Varšava, smerujú k vytvoreniu pre Ríšu strategicky nevýhodnej poľsko-maďarskej hranice. Ak aj Berlín oboch aktérov podporoval v procese atomizácie Československa už od septembrovej krízy, jednoznačne pri tom hľadal spôsob, akým by si udržal prevahu. To si vyžadovalo presné informácie. Preto neprekvapuje, že 25. októbra telefonoval z Varšavy veľvyslanec J. Slávik: „Moltke sa zaujímal o pozíciu Sidorovu na Slovensku, s ohľadom na varšavské jednania a poľské aspirácie, pokiaľ sa týkajú samostatného Slovenska. Mám dojem, že tieto aspirácie a poľská snaha o spoločnú hranicu poľsko-maďarskú znepokojujú Nemecko“⁸⁰⁹.

Veľvyslanec Slávik sa nemýlil, keď naznačil zvýšený záujem svojho nemeckého kolegu o československo-poľský pomer, s dôrazom na ambície Varšavy na Slovensku. Toho istého dňa informoval aj A. H. v. Moltke svojich predstavených na Wilhelmstrasse:

„Český vyslanec mi oznámil, že požiadavky na územie Oravy a Javoriny (!) neboli dosiaľ vznesené; Poliaci niekoľkokrát vyhlásili, že túto otázku chcú urovnať priateľským vyjednávaním priamo so Slovenskom. Aj pán Beck v dnešnom rozhovore spomenul, že sa mu v tejto otázke ľahko podarí dôjsť so Slováckmi k ujednaniu *à la amiable* a že v tom zmysle už hovoril so slovenským poslancom Sidorom, ktorý bol pred pár dňami vo Varšave“⁸¹⁰.

---

⁸⁰⁸ Poľský rozhlas o tom svojich poslucháčov informoval 7. 11.; AMZV Praha, Kabinet (vécne), kart. 73 – Přehled zpráv [MNO] došlých do rána dňa 8. listopadu, 8. 11. 1938; *Slovák*, XX (1938), 250 (3. 11.); ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 865; DEÁK, L.¹: op. cit., s. 209; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 96.

⁸⁰⁹ AMZV Praha, TD 1938, č. 1214 (Slávik), 25. 10., telef.

⁸¹⁰ Ani J. Slávik, ani A. H. v. Moltke nemohli v danom okamihu vedieť o poľských propozíciách, ktoré zložil W. Krzyżanowski toho istého dňa do rúk autonómnej vlády v Bratislave. Ríšsky titulár v správe reprodukuje náhľad J. Becka, že v celej záležitosti ide iba o „nepatrné korektúry“ hraničnej čiary (v. Moltkem použitý výraz *Ausgleiche* evokuje eventualitu obojstranného transferu, o čom sa však vo Varšave nikdy neuvažovalo). Fakt, že Wilhelmstrasse využila varšavský kanál, aby získala informácie o Slovensku, sa zdá potvrdzovať tézu H. Batowského, že „[v] Berlíne poľská diplomacia hovorila iba o Záolží, skôr sa chrániac vyzradenia poľských záujmov na Slovensku“; ADAP, VI, dok. 83, s. 91-93 – Veľvyslanec vo Varšave Auswärtiges Amt, 25. 10. 1938; BATOWSKI, H.⁴: op. cit., s. 207.

Už koncom októbra bolo teda očividné, že nevyhnutným hraničným úpravám na severnom Slovensku pripadne neočakávane veľká pozornosť a že ich význam, podobne ako medzi rokmi 1920 a 1924, presiahne svoj lokálny rozmer.

Je veľmi pravdepodobné, že ani bratislavská vláda nekladala do nadchádzajúcich rozhovorov s poľskou stranou, na ktorých príprave sa podieľala spolu so Zamini, priveľké nádeje. Čo do obsahu obdobné komárňanské rokovania totiž skončili bezvýsledne, a tak o priebehu československo-maďarskej hraničnej čiary na Slovensku a Podkarpatskej Rusi padlo veľmocenské rozhodnutie. 2. novembra sa pod patronátom Nemecka a Talianska v tzv. *I. viedenskej arbitráži* dočkalo Maďarsko revízie trianonských hraníc. Straty republiky boli v porovnaní s územím odstúpeným Poľsku neporovnateľne väčšie, Maďarsko získalo takmer celé južné Slovensko⁸¹¹. Československu zostala po nemeckom kompromisnom návrhu len Bratislava⁸¹².

Javorinské obyvateľstvo prepadlo panike. Hoci bol poľský záujem o túto lokalitu známy, predsa len málokto z obyvateľov obce očakával, že sa na istý čas stane poľským občanom. Ihneď 2. novembra došlo k vyprázdneniu četníckej stanice a stanovišťa finančnej stráže v obci⁸¹³. Cesta pretínajúca Javorinu sa stala dejiskom srdcervúcich scén, všeobecného nepokoja, ba až zúfalstva. Podľa dochovaných správ dedinčania doslova plačúc vypravádzali četníkov evakuovaných smerom do Ždiaru. Na hraničnom priechode v Lysej Poľane údajne viala smútočná čierna zástava. Posolstvo znelo jednoznačne: Javorinčania nechcú do Poľska⁸¹⁴. Situáciu nezlepšila ani vynútená evakuácia hohenlohovského zámočku. Napriek istým kompetenčným nejasnostiam bola napokon časť hnutel'ného inventára zámočku inštalovaná v priestoroch Štátnych lesov a majetkov (ŠLaM) v Liptovskom Hrádku⁸¹⁵.

---

⁸¹¹ 10 423 km², 859 885 obyv. (z toho 276 287 slovenskej národnosti). Určite zaujme fakt, že už 9. 11. vyjadril viceminister M. Arciszewski J. Slávikovi poľutovanie nad vysokým počtom Slovákov, ktorí sa ocitli na maďarskej strane hranice; HOENSCH, J. K.: op. cit., s. 79; MICHÁLEK, S. a kol.: op. cit., s. 197.

⁸¹² LIPTÁK, Ľ.: *Slovensko v 20. storočí*. Veda, Bratislava 1968, s. 162.

⁸¹³ KOLLÁROVÁ, Z. a kol.: op. cit., s. 64; ŠLAMPOVÁ, M.: op. cit., s. 14.

⁸¹⁴ Obyvatelia obce sa dokonca obrátili telegramom na pražskú vládu, aby protestovali proti rozhodnutiu kabinetu o odstúpení obce: „Počujte! Voláme úpenlivo, nechceme do Poľska! Sme Slováci! Chceme žiť na Slovensku! Máme vyslať deputáciu? (zvýr. PJ)“; Za potvrdenie uvedených nálad obyvateľstva, ako aj iných informácií o živote v anektovanej Javorine, ďakujem touto cestou pamätníkoví MUDr. O. Lapšanskému z Popradu (rozhovor zo dňa 29. 11. 2001); AMZV Praha, VI. sekce, č.j. 42808/38, kart. 86 – Javorinskí občania československej vláde (telegram), došlo 3. 11., 1.20; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 1-183/1939 (7), šk. 41; KOLLÁROVÁ Z. a kol.: op. cit., s. 64; ŠLAMPOVÁ, M.: op. cit., s. 14.

⁸¹⁵ ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 2401-2993/1938 (2572), šk. 33 – Četnícka stanica Javorina Okresnému úradu v Kežmarku, 31. 10. 1938; SNA Bratislava, KÚ-P, 579-20524/38, č.j. 70 905, šk. 303.

4.4.2 Delimitácia v oblasti Javoriny v podmienkach II. republiky (15. – 30. novembra 1938)

Udalosti okolo Javoriny nabrali následne rýchly spád. V krátkom časovom úseku bolo potrebné zostaviť pracovnú skupinu, ktorá by bola schopná zachrániť v danej, pre republiku krajne nevýhodnej situácii, čo sa dá. O kreovaní československej časti komisie máme minimum správ. Jediným dokladom o návrhoch, ktoré urobila bratislavská politická reprezentácia Zamini ohľadne nominácie, je telefonát M. Stana z 5. novembra. Slovenská vláda za členov komisie Stanovým prostredníctvom navrhla predsedu Slovenskej národnej rady A. Granatiera (pre Čadcu a Oravu), prof. A. Miškoviča zo spišského seminára a A. Podolského, dekana v Spišskej Starej Vsi (pre Spiš)⁸¹⁶. Kreovanie delegácie zabralo Zamini niekoľko dní, pričom sa zahraničné ministerstvo muselo vysporiadať s kategorickým oznamom z Bratislavy, že záležitosti slovensko-poľskej hranice „vybaví si slovenská vláda sama“⁸¹⁷. Černínsky palác akceptoval návrhy z Bratislavy, no uvedená trojica pôsobila iba v pozícii expertov (v prípade A. Granatiera pri československej delegácii v Komárne). Vedením delegácie bol nakoniec 8. novembra poverený skúsený historik a znalec oblasti dr. Fr. Hrušovský, riaditeľ gymnázia v Kláštore pod Znievom. V menoslove, ktorý uviedol Fr. Hrušovský v svojich zápiskoch, sa ďalej uvádzajú P. Čarnogurský (odborový prednosta Ministerstva školstva a národnej osvety, Bratislava), mjr. gen. št. Š. Jurech (ZVV Brno), M. Polák (krajinský poslanec, Čadca) a ing. J. Slávik (riaditeľ ČSD v Tatranskej Lomnici), ako aj dvojica, ktorá sa delimitačných prác na severnom Slovensku nezúčastnila – A. Granatier a dr. I. Krno (ktorého napriek pôvodnej nominácii bratislavskou autonómnou vládou po dohode medzi dr. R. Fliedrom a dr. F. Ďurčanským z 9. novembra nahradil hlavný ministerský komisár dr. L. Hlaváček)⁸¹⁸. Pri posudzovaní jednotlivých nominantov môžeme usudzovať, že všetci

---

⁸¹⁶ AMZV Praha, ZÚ Polsko, kart. 24 – Záznam o telefonickej rozhovore Stano – Krno, 5. 11. 1938, 13.20 (aj: AMZV Praha, VI. sekce, č.j. 158472/38, kart. 56; AMZV Praha, VI. sekce, kart. 68 – „Československo-poľské jednanie o hraničných zmenách, 21. 9. – 9. 12. 1938“).

⁸¹⁷ AMZV Praha, VI. sekce, kart. 68 – „Československo-poľské jednanie o hraničných zmenách, 21. 9. – 9. 12. 1938“ (Záznam o telefonáte dr. Ciekera, 1. 11. 1938).

⁸¹⁸ V tejto podobe, ktorá nezodpovedá skutočnému personálnemu obsadeniu delegácie, preberajú menoslov aj J. Šimončič a následne M. Andráš (ten chybné datuje ustanovenie komisie na 3. 11.), M. Majeríková a M. Garek. Je zaujímavé, že J. Šimončič, ktorý pripravil publikáciu denníka dr. Fr. Hrušovského, nekonfrontoval zápisky s priloženou dodatkovou zápisnicou ku konečnej delimitačnej dohode. Tu sa v menoslove československej delegácie neuvádzajú A. Granatier a dr. I. Krno. Správny enoslov nájdeme u M. Gotkiewicza pri príležitosti prejazdu československej delegácie hraničným prechodom Suchá Hora cestou na prvé jednanie do Zakopaného 15. 11. Prekvapujúco pôsobí fakt, že v dodatkovej zápisnici sa v československej časti delegácie počítajú so šiestimi členmi, hoci na poľskej strane zasadlo sedem delegátov. Komisia sa obsadzovala na paritnom princípe, no v dôsledku nepresnej komunikácie medzi Zamini

zúčastnení disponovali dostatočnou znalosťou regiónu, ba poniektorí z nich aj preukázateľne priaznivými väzbami na Poľsko, čo malo pomôcť pozícii obyvateľstva sporného územia.

Ani o postupe poľskej strany pri výbere vhodných kandidátov pre nastávajúce rozhovory nemáme príliš veľa informácií. Jediným dostupným prameňom pre túto chvíľu nám je rukopisný záznam telefonického rozhovoru medzi prof. Wł. Semkowiczom a diplomatom Z. Vetulanim (niekdajším konzulom v Moravskej Ostrave), ktorému bola podľa všetkého vec zverená⁸¹⁹. Rozhovor sa odohral 1. novembra⁸²⁰.

---

a poľským vyslanectvom v Prahe československá strana počítala s menším počtom delegátov. Zaujímavou indíciou o obsadení československej delegácie môže byť opäť zmienka M. Gotkiewicza o tom, že „okrem menovaných bol (na prvom stretnutí prítomný – dopl. PJ) akýsi mladý lekár z Čadce, na ktorého meno si už nespomínam“ a ktorého poľský delegát označil za „nezručného diplomata, keď v rozhovore so mnou (na večeri v Zakopanom 15. 11. – pozn. PJ) vyslovil sa, že pôvodne bol za člena slovenskej delegácie navrhovaný nejaký Anton Granatier, ale jeho kandidatúra nebola schválená (...)“. Identita onoho čadčianskeho lekára je nám do dnešných dní neznáma, je ale možné, že sa stal *de facto* siedmym členom československej delegácie, nepotvrdeným *de iure*, nakoľko aj podľa relácie L. Szathmáryho odišla do Zakopaného sedemčlenná delegácia (L. Szathmáry datuje chybné na 17. 11.). Poľská literatúra uvádza, že delimitačná komisia mala až 35 členov, čo je nanajvýš nepravdepodobné a súvisí skôr s početne obsadenými kuloárnymi diskusiami, ktoré predmet jednania vzbudil, prípadne s prizývaním miestnych expertov *ad hoc* (na československej strane dr. A. Pitoňáka, advokáta a turistického činovníka, a zememerača Ilenčíka, oboch z Kežmarku, ďalej historika A. Miškoviča zo Spišského Podhradia, rímsko-katolíckeho dekana A. Podolského zo Spišskej Starej Vsi a okresného náčelníka v Kežmarku J. Braveného). Mjr. gšt. Jurech bol do komisie nominovaný na návrh pridelenca MNO pri bratislavskej autonómnej vláde pplk. F. Čatloša. Je pozoruhodné, že lokálna tlač informuje o menovaní dr. Fr. Hrušovského až po uplynutí celého mesiaca, hoci už predtým uverejnila správu o stretnutí komisie. O obdobných nejasnostiach s poľskou časťou menoslovu pojednáme na vhodnom mieste; AMZV Praha, VI. sekce, č.j. 153273/38, kart. 56 – Gen. Fr. Hrabčík Ministerstvu zahraničných vecí, 2. 11. 1938 (aj: AMZV Praha, VI. sekce, kart. 68 – „Československo-poľské jednania o hraničných zmenách, 21. 9. – 9. 12. 1938“); AMZV Praha, VI. sekce, č.j. 158472/38, kart. 56 – poznámka *pro domo*, 5. 11. 1938; AMZV Praha, VI. sekce, č.j. 158880/38, kart. 56 – Ministerstvo zahraničných vecí všetkým ministerstvám, 10. 11. 1938; AMZV Praha, VI. sekce, č.j. 158483/38, kart. 56 – poznámka *pro domo* dr. I. Krna, 9. 11. 1938; AMZV Praha, VI. sekce, č.j. 160486/38, kart. 56 – poznámka *pro domo*, 12. 11. 1938; AMZV Praha, VI. sekce, č.j. 158471/38, kart. 56 – Zápis z jednania Flieder – Ďurčanský, 9. 11. 1938; AÚTGM Praha, EB II, EB-V, sign. V68/2, kart. 101 – „Chronologický přehled...“, s. 13; SNA Bratislava, Ministerstvo hospodárstva Slovenskej republiky (ďalej MH), Prez.-O/1938, 601-806, šk. 9; Štátny archív v Bytči, pob. Martin (ďalej ŠAB Martin), Fr. Hrušovský – osob. fond, šk. 1 – „Denník delimitačnej komisie československo-poľskej (13. 11. – 27. 11. 1938)“, s. 1; ŠAB Martin, Fr. Hrušovský, sign. 5/1938, šk. 1 – Ministerstvo zahraničných vecí Praha Predsedníctvu ministerskej rady v Prahe a Predsedníctvu slovenskej vlády v Bratislave, 10. 11. 1938; Delimitačná dohoda medzi Republikou československou a Republikou poľskou podpísaná v Zakopanom dňa 30. 11. 1938 (aj: AMZV Praha, VI. sekce, kart. 56); ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 2401-2993/38 (2758), šk. 33 – Okresný úrad Kežmarok Prezídium Krajinského úradu v Bratislave, 30. 11. 1938; *Karpaten-Post*, XXXIX (1938), 22. 10. (43); tamže, XXXIX (1938), 12. 11. (46); ANDRÁŠ, M.: op. cit., s. 866; GAREK, M.: op. cit., s. 198; GOTKIEWICZ, M.: *Wspomnienia z prac komisji delimitacyjnej polsko-słowackiej odbitych w listopadzie 1938 roku na odczinku Spisza, Orawy i Czadeczkiego* In: W, LXIV (1998), s. 116, 117; JABLONKA, K.: *Zmiany granicy na Spiszu i Orawie w latach 1918-1945* In: W, LXIV (1998), s. 149-150; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 96; ORLOF, E.¹: op. cit., s. 116; ŠIMONČIČ, J.¹: *Denník Dr. Františka Hrušovského, predsedu delimitačnej komisie československo-poľskej v roku 1938* In: SHT III., s. 307; ŠIMONČIČ, J.²: *Denník delimitačnej komisie československo-poľskej roku 1938* In: SIA, XXVII (1992), 1, s. 105.

⁸¹⁹ Rukopisný záznam rozhovoru vyhotovila manželka prof. Semkowicza J. Semkowiczová. Záznam je na niektorých miestach ťažko čitateľný. Obsah niektorých Vetulaního prehovorov možno iba odvodiť na základe Semkowiczových reakcií; ABJ Kraków, pozostalosť po prof. Wł. Semkowiczowi, 9591/8, k. 15.

Kľúčovú úlohu v rozhovore zohral prof. Wł. Semkowicz ako hlavný expert na „poľské kraje na juh od Karpát“. Do komisie navrhuje postupne prof. M. Małeckého, dr. M. Gotkiewicza ako znalca terénu⁸²¹, popredného geografa varšavskej univerzity J. Piłsudského prof. B. Zaborského⁸²², jazykovedca prof. Z. Stiebera, zakopiánského advokáta J. Diehla⁸²³ a senátora F. Gwiżdża. Z. Vetulani však Gwiżdżovu nomináciu rázne zamietol. Je pravdepodobné, že dôvodom pre tento krok mohla byť práve ona „zviazanosť“ so Slováckmi. Takto snáď na Wierzbowej vystávala mienka o podhalijskom senátorovi ako brzde poľských ambícií v regióne⁸²⁴. Z. Vetulani opakovane naliehal, aby rozhovor zostal utajený a aby sa pri uskutočňovaní záverov tohto dialógu v záujme celej záležitosti postupovalo obozretne a disciplinovane. Zo záznamu nevyplýva, či sa so samotným prof. Semkowiczom počítalo ako s členom komisie.

Podobne, ako sme už ukázali na príklade československej strany, aj poľská časť komisie vyzerala napokon ináč, než ako ju navrhoval expert Wierzbowej. Z vyššie menovaných osobností sa rokovaní zúčastnili iba prof. B. Zaborski (ako vedúci poľskej delegácie) a dr. M. Gotkiewicz, t.č. inštruktor školského kuratória v Krakove. Rezort dopravy a ministerstvo zahraničných vecí nominovali po dvoch zástupcoch: odborového prednostu A. Dijakiewicza a ministerského radcu T. Majera, resp. ministerských radcov J. Knapika a plk. A. Kwiatkowského. Ako vojenský kartograf sa delimitačných prác

---

⁸²⁰ Teda v deň, kedy sa malo československé ministerstvo zahraničných vecí oficiálne vyjadriť k nóte z 30. 10. Tento fakt poukazuje na skutočnosť, že J. Beck neočakával nijaký odpor pri recepcii svojich požiadaviek a bez meškania modeloval priebeh udalostí.

⁸²¹ Pri jeho mene si prof. Semkowicz neodpustí poznámku o istej „zviazanosti“ so Slováckmi, čím má zrejme na mysli Gotkiewiczove kontakty so Slovenskom priateľského charakteru, ktoré nepochybne prispeli k onej znalosti terénu. Na tomto mieste nemožno určiť, či prof. Semkowicz pozabudol na svoje predsedníctvo v krakovskej odbočke TPS, z ktorého sa uvoľnil až listom predsedovi TPS F. Gwiżdżovi zo dňa 6. 12. 1938. Snáď práve v týchto okamihoch nastáva ten duševný obrat prof. Semkowicza, ktorý ho dovedie k záveru, že Slováci sú „vrtošivým deckom.“ Do pochybného svetla je tak vystavená jeho korešpondencia s dr. Fr. Hrušovským z prvých mesiacov roku 1938, kedy „finišovali“ prípravy kolektívnej práce o Slovensku. Podobne sa na porade u J. Becka (7. 11.) vyjadril aj K. Papeé: „[C]elá slovenská vláda nemá ani poňatia o politike; hovorí sa s nimi vlastne ako s deťmi“ (porov. F. Gwiżdż po návrate z Bratislavy /9. 11./: „Slováci si ešte vôbec nevedia vládnúť.“); ABJ Kraków, pozostalosť po prof. Wł. Semkowiczowi, rkps. 9591/8, k. 15; ABJ Kraków, pozostalosť po prof. Wł. Semkowiczowi, rkps. 9591/8, k. 19 – Wł. Semkowicz F. Gwiżdżovi, 6. 12. 1938; Archív literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice, Martin (ďalej ALU SNK Martin), dr. Fr. Hrušovský, sign. 102 C 27, Wł. Semkowicz Fr. Hrušovskému, 9. 1. 1938; Wł. Semkowicz Fr. Hrušovskému, 9. 2. 1938; DEÁK, L.¹: op. cit., s. 213; DÉAK, L.²: op. cit., s. 18; ORLOF, E.¹: op. cit., s. 115; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 95; SZEMBEK, J.: op. cit., s. 345, 349.

⁸²² V literatúre sa vyskytuje aj nesprávny variant priezviska *Zaborowski*.

⁸²³ O ňom pozri: *Diehl, Józef* In: RADWAŃSKA-PARYSKA, Z. – PARYSKI, W. H.: op. cit., s. 212.

⁸²⁴ Ak tomu tak naozaj bolo, možno považovať tento strach za neopodstatnenú obavu, veď snáď nikto okrem prof. Stiebera sa toľko neangažoval v snahách o pripojenie hornej Oravy, Spiša a Kysúc k Poľsku.

zúčastnil ešte kpt. O. Jakubowski, ktorý pôsobil ako referent geografickej služby pri štábe „SGO Śląsk“, operujúcim pod velením gen. Wł. Bortnowského na Těšínsku⁸²⁵.

Takáto taktika Wierzbowej mohla snáď dúfať vo vyvolanie zmierlivých nálad počas rokovaní. Poliáci nekooptovali do radov komisie ani jedného politika⁸²⁶. Akademickí činitelia v radoch bilaterálneho orgánu zaoberajúceho sa hraničnými úpravami naozaj mohli vzbudiť dojem oprávnenosti týchto korektúr.

Začiatkom novembra sa správy o poľských ašpiráciách začali objavovať aj v Javorine a jej okolí. Zjavným znakom zmeny bol odsun pohraničných štátnych orgánov. Už 2. novembra večer bolo četníckej stanici oznámené, že „Javorina bude pravdepodobne postúpená Poľsku“, preto nech sa posádka stanice pripraví na evakuáciu do Ždiaru. O deň neskôr rozhodlo bratislavské Generálne finančné riaditeľstvo o zlúčení colných úradov Javorina a Podspády, pričom za sídlo ich nástupcu určilo rovnako obec Ždiar; podobne tamojšie oddelenia Finančnej stráže (FS) sa mali presunúť do zamagurskej obce Malá Franková. Stále 3. novembra upovedomil okresný úrad v Kežmarku o vzniknutej situácii obecný notariát v Ždiari, ktorému nariadil, aby zabezpečil potrebné priestorové kapacity, a to nielen pre dotknutých štátnych zamestnancov a ich rodiny, ale „prípadne aj pre obyvateľstvo, ktoré z Javoriny chce byť evakuované“. Tento ruch možno teda oprávnene označiť za anticipáciu zmien na československo-poľskej hranici. O tom, že nariadené presuny sa nezrealizovali bezodkladne, svedčí správa oddelenia FS v Podspádoch, podľa ktorej 8. novembra popoludní navštívili tamojší úrad poľskí strážnici,

---

⁸²⁵ Aj nad menoslovom poľskej časti komisie sa vynárajú otázky. Fr. Hrušovský uvádza nesprávne ako vedúceho J. Knapika. Vo vyššie citovanom liste Zamini z 10. 11. sa v poľskej nominácii nespomínajú M. Gotkiewicz a T. Majer. M. Gotkiewicz spomína aj početnú skupinu expertov: dr. M. Orłowicza (ministerstvo dopravy), dr. H. Szatkowski (ministerstvo dopravy), B. Jaxa Maľachovského (PTT), O. R. Gedliczku (vojvodský úrad v Krakove) a T. Zwoliňského. S odvolaním na W. Mileského, predsedu PTT, dodáva M. Gotkiewicz v poznámke ešte niekoľko osôb, ktoré „patrili do zostavy expertov“ poľskej časti komisie. Máme však správy, že jednaní sa zúčastňovali aj F. Gwizdz a prof. W. Goetel. Možno práve v započítaní početnej expertnej skupiny tkvie tajomstvo oných tridsiatich piatich členov delimitačnej komisie, s ktorými sa občas stretujeme v poľskej literatúre. Personálne vybavenie poľskej delegácie považujeme za výrečný doklad toho, ako veľmi záležalo *Rzeczpospolitej* na jednoznačnom výsledku jednaní; ŠAB Martin, Fr. Hrušovský, šk. 1 – „Denník...“, s. 3; ŠAB Martin, Fr. Hrušovský, sign. 5/1938, šk. 1 – Ministerstvo zahraničných vecí Praha Predsedníctvu ministerskej rady v Prahe a Predsedníctvu slovenskej vlády v Bratislave, 10. 11. 1938 (aj: AMZV Praha, VI. sekce, č.j. 158880/38, kart. 56 – Ministerstvo zahraničných vecí všetkým ministerstvám, 10. 11. 1938); ŠAB Martin, Fr. Hrušovský, šk. 1 – Delimitačná dohoda medzi Republikou československou a Republikou poľskou pod písaná v Zakopanom dňa 30. 11. 1938 (aj: AMZV Praha, VI. sekce, kart. 56); SNA Bratislava, MH, Prez.-O/1938, 601-806, šk. 9; DESZCZYŃSKI, M. P.: op. cit., s. 176, tab. 2; GOTKIEWICZ, M.: op. cit., s. 99-100; JABLONKA, K.: op. cit., s. 149-150; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 96; ORLOF, E.¹: op. cit., s. 116; *Goetel, Walery* In: RADWAŃSKA-PARYSKA, Z. – PARYSKI, W. H.: op. cit., s. 342-344; ŠIMONČIČ, J.¹: op. cit., s. 313; ŠIMONČIČ, J.²: op. cit., s. 106.

⁸²⁶ Na rozdiel od bratislavskej autonómnej vlády. V prípade P. Čarnogurského však naozaj išlo o poľskými zástupcami tak často skloňovanú „znalosť terénu“. Tento blízky Sidorov spolupracovník pred vstupom do vládnych služieb dlhoročne učiteľoval vo Veľkej Frankovej a sám zo zamagurského regiónu pochádzal.

aby oznámili, že o tri dni oblasť zaberie poľské vojsko, údajne sústredované na tento účel v Zakopanom. Toto hlásenie zrejme vyvolalo na okresnom úrade pochybnosti o dostatočnej informovanosti, preto nasledovala žiadosť na PKÚ o vysvetlenie. Na druhú stranu, aktuálnym prehľadom o situácii pod Tatrami nedisponovalo podľa všetkého ani PKÚ. 8. novembra večer telefonoval do Kežmarku dr. K. Klinovský, prednosta IV. oddelenia PKÚ, aby si overil správy, podľa ktorých neprítomnosť četníkov a hájnikov v Javorine zapríčinila, že ozbrojené miestne obyvateľstvo vybíja zver. Okresný úrad správy dementoval a potvrdil, že četníci, financi, ba aj poštový úrad nielenže zostali v obci, ale že „nesmú Javorinu opustiť, kým k tomu nedostanú rozkaz“⁸²⁷; situáciu bol dopoludnia overiť aj okresný náčelník J. Bravený. Napriek uvedenej odpovedi K. Klinovský žiadal celú vec ešte raz prešetriť, prisľúbil tiež *dementi* poplašných chýrov Černínskym palácom a dopĺňajúce inštrukcie v priebehu najbližších hodín. Ak aj Zamini skutočne poprelo existenciu búrlivých pomerov v Javorine, nestretol sa tento krok československej vlády s pochopením poľskej strany, už o necelé tri dni sa po ose Zamini – PKÚ – okresný úrad dostali do Kežmarku nové poľské obvinenia, ktoré k vybíjaniu zvery pridali aj sťahovanie mobiliáru z hohenlohovského zámočku, „takže (tam – dopl. PJ) zostávajú len holé steny“. Okresný úrad obratom spresnil, že sťahovanie na zámočku sa týka len „súkromn[ého] majet[ku]“ štátnych zamestnancov, evakuujúcich sa do Ždiaru (kam sa už presunuli colníci), prípadne predmetov, „ktoré česko-slovenský štát tam dal po zakúpení lesného veľkostatku“. Na hraničnom prechode Lysá Poľana naďalej pôsobil deväťčlenný oddiel FS, v Podspádoch „zvyčajnú službu“ konalo ďalších osem mužov. V samej Javorine boli prítomní šiesti četníci, podobne lesná správa disponovala štrnástimi mužmi. Vcelku možno sumarizovať, že podľa správ miestnej štátnej správy nemali alarmy poľského vyslanectva v Prahe žiaden reálny základ⁸²⁸.

Ako dokazuje reprodukováaná komunikácia medzi Bratislavou a Kežmarkom, Javorina a jej okolie už žili – radšej v odôvodnenej predtuche, než pri vedomí – blížiaceho sa odstúpeniu obce Poľsku. Preto neprekvapí, že isté povedomie o nadchádzajúcich

---

⁸²⁷ Nevieme, či po uvedených výzvach zo začiatku mesiaca dorazil do Kežmarku rozkaz opačného znenia. Ak sa tak nestalo, nedá sa určiť, z akého titulu okresný úrad evakuáciu nevykonal.

⁸²⁸ ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 2401-2993/1938 prez. (2601), šk. 33 – Prezídium Krajinského úradu Bratislava Okresnému úradu v Kežmarku, telefonogram, 5. 11. 1938; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 2401-2993/1938 prez. (2758), šk. 33 – Záznam o telefonických rozhovoroch OÚ Kežmarok s veliteľom četníckej stanice v Javorine a obecným notárom v Ždiari (2.-3. 11. 1938), nedatované; Finančná stráž Podspády Okresnému úradu v Kežmarku (telefonogram) 8. 11. 1938, došlo 16.45; Záznam o telefonickom rozhovore Klinovský – Vondrák, 8. 11. 1938, 17.50, Prezídium Krajinského úradu Bratislava Okresnému úradu v Kežmarku, telefonogram (Klinovský), 11. 11. 1938, 12.45; Okresný úrad Kežmarok Prezídium Krajinského úradu v Bratislave, 11. 11. 1938.

zmenách kolovalo aj v širších vrstvách miestneho obyvateľstva. Hoci sa hra o budúcnosť Javoriny, resp. o technické modifikácie jej transferu odohrávala ďaleko od severozápadného cípu Vysokých Tatier, rozhodli sa pozdvihnúť svoj hlas aj tí, ktorých sa opisované udalosti najväčšími dotýkali – obyvatelia Javoriny. Už 12. novembra, teda tri dni po jeho ustanovení za predsedu slovenskej delegácie pri bilaterálnej delimitačnej komisii pre Čadcu Oravu a Spiš (a rovnaký čas pred začiatkom delimitačných prác), bolo dr. Fr. Hrušovskému poštou zaslané memorandum obyvateľov Javoriny z predchádzajúceho dňa. V memorande sa žiada zachovanie dovtedajších početných sociálnych výhod, ktoré obci poskytoval československý štát ako právny nástupca bývalého majiteľa javorinského panstva, kniežat'a Hohenloheho⁸²⁹, ako aj národnostnej a kultúrnej príslušnosti k Slovensku⁸³⁰. Predsedovi československej delegácie sa tak dostal do rúk dokument jednoznačne reprezentujúci náladu a požiadavky miestneho obyvateľstva⁸³¹. Nebolo viac na čo čakať, začiatok delimitačných prác sa každým dňom blížil, a preto sa ukázalo nevyhnutným finalizovať vyjednávacíe pozície zúčastnených strán.

Aktívnejšie vystupovala poľská delegácia. Prvé predporady sa uskutočnili v Zakopanom už 9. novembra pod vedením mjr. A. Kwiatkowského. Ten označil teritórium, ktoré sa stalo predmetom pretencii Varšavy, za „veľmi umiernené požiadavky,

---

⁸²⁹ Autor (autori?) memoranda pravdepodobne netušil, že aj v ČSR by Javorinu čakali závažné zmeny. Ešte 8. 5., teda približne pol roka pred opisovanými udalosťami, sa v Javorine odohrala porada zástupcov kežmarského okresného úradu, ministerstva poľnohospodárstva a riaditeľstva Štátnych lesov a statkov v Liptovskom Hrádku. Prítomní konštatovali jednak neutešené pomery, jednak budúci regres obce: „Práca bude v Javorine ešte tri, štyri roky, potom rapídne poklesne. Bude stačiť asi pre šesťdesiat rodín. Dvadsaťpäť až tridsať rodín sa bude musieť vystaňovať. (...) Bude treba obyvateľstvo na to pripraviť (...)“; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 764-1626/38 (1022), šk. 31 – Záznam o porade o pomeroch v Javorine, 8. 5. 1938.

⁸³⁰ Tón memoranda je priamy a vecný. V „Slováku“ uverejnil K. Murgaš (19. 10 – !) „úryvok“ z tohto dokumentu, ktorý má dokladať silné národné cítenie miestneho obyvateľstva za pomoci vzletných a rozhodných deklamácií. Memorandum však takéto prevolania neobsahuje (text pozri v prílohách); Spomínanú pasáž Murgašovho článku preto považujeme za propagandistický prejav temperamentného autora; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 2401-2993/38 (2758) – Memorandum obyvateľstva obce Javorina československo-poľskej delimitačnej komisii, 11. 11. 1938 (aj: AMZV Praha, VI. sekce, č.j. 42808/38, kart. 86); *Slovák*, XX (1938), 19. 10. (264); MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 97; KOLLÁROVÁ Z. a kol.: op. cit., s. 64; ŠLAMPOVÁ, M.: op. cit., s. 14; pre text memoranda pozri: Prílohy, dok. č. 3, s. 346-348.

⁸³¹ Memorandum je autentickým dokumentom. Zachovali sa dve redakcie, z 10., resp. 11. 11. Prvá vznikla pravdepodobne v okolí starostu obce J. Pitoňáka, je nesignovaná, zato opatrená obecnou pečat'ou. Druhá, finálna redakcia sa od pôvodnej líši predovšetkým po formálnej stránke, je dielom zručnejšieho štylistu (zrejme obecného notára B. Krajňáka), vystupujú tu do popredia syntaktické odklony od hovorovej slovenčiny/goralského nárečia smerom k podobe slovenčiny používanej štátnou správou, v lexikálnej rovine je častý výskyt bohemizmov. Redakcia je signovaná. Dokument sprevádzal list obyvateľstva Fr. Hrušovskému, kde čítame: „všetk[o] obyvateľstvo je proti pripojeniu obce k Poľsku a želá si bez výnimky plebiscit, lebo je presvedčené, že by tento dopadol v prospech Slovenska“. Podľa relácie J. Braveného ho podpísali „všetci obyvatelia“ obce; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 2401-2993/38 (2758), šk. 33; ŠAL Poprad, ObNÚ Ždiar, 27-2101/38 prez., šk. 13 – Obvodný notársky úrad Ždiar Okresnému úradu v Kežmarku, 12. 11. 1938; Okresný úrad Kežmarok Prezídium Krajinského úradu v Bratislave, 14. 11. 1938 (aj: AMZV Praha, VI. sekce, č.j. 42808/38, kart. 86); JAKUBEC, P.³: *Septembrová kríza 1938 a delimitácia československo-poľskej hranice v okolí Javoriny* In: ZMS, XV (2007), s. 181, pozn. 84.

týkajúce sa riedko obývaných lokalít, nevelmi prekračujúcich (rozlohu – dopl. PJ) 200 km²⁸³². Nasledujúceho dňa sa delegácia rozdelila do dvoch skupín a takto sa vydala na rekognoskáciu terénu. „Javorinskú“ skupinu viedol B. Małachowski. Na zámočku kniežaťa Hohenloheho sa delegáti stretli so správcom miestnych statkov. Pri obchôdzke po okolí spozorovali zvýšený vývoz drevnej hmoty cez sedlo Príslop do Ždiaru a nekompletný stav miestnej elektrárne. Podľa M. Gotkiewicza (ktorý pôsobil v druhej skupine, pohybujúcej sa v Pieninách) si pozorovatelia „v samotnom zámočku nevšimli žiadnych zmien“⁸³³. O výsledkoch cesty, ktorú miestni obyvatelia pozorovali s nevôľou⁸³⁴, delegáti 11. novembra informovali svojho vedúceho, prof. B. Zaborského⁸³⁵. Neskoro večer 13. novembra sa v Zakopanom uskutočnila porada predstaviteľov poľskej časti delimitačnej komisie so zástupcami finančnej a pohraničnej stráže⁸³⁶. Na 14. november zorganizoval prof. B. Zaborski okružnú jazdu delegácie po spišskom území, ktoré sa buďto malo stať predmetom delimitácie, alebo bolo v blízkosti rozhraničovaného teritória⁸³⁷.

Nemáme správy o tom, že by aj československá delegácia podnikala podobné terénne prípravy. To sa pravdepodobne nepokladalo za potrebné, nakoľko šlo výlučne o územia nachádzajúce sa už takmer dve desaťročia pod československou suverenitou, jednotliví delegáti boli s nimi neraz úzko spätí a dobrú informačnú základňu pre potreby rokovania mohli zadovážiť orgány štátnej správy, príp. samosprávy⁸³⁸. Faktickým započatím fungovania československej delegácie je až schôdzka, ktorá sa uskutočnila 13. novembra vo večerných hodinách v žilinskom hoteli Remi. Prítomní boli dr. Fr. Hrušovský, P. Čarnogurský a zástupca Zamini, dr. L. Hlaváček. Keďže ostatní nominanti sa viac-menej poznali, môžeme predpokladať, že šlo o stretnutie vedúceho delegácie a jeho najbližšieho spolupracovníka s pražským prostredníkom.

---

⁸³² GOTKIEWICZ, M.: op. cit., s. 101.

⁸³³ Vo svetle svedectva M. Gotkiewicza považujeme za potvrdené, že čiastočné sťahovanie mobiliáru sa odohralo v tom rozsahu, ako sme ho opísali vyššie; avšak podľa inej správy sťahovanie prebiehalo ešte v deň návštevy delegátov; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 2401-2993/1938 (2572), šk. 33 – Četnícka stanica Javorina Okresnému úradu v Kežmarku, 31. 10. 1938; SNA Bratislava, KÚ-P, 579-20524/38, č.j. 70 905, šk. 303; GOTKIEWICZ, M.: op. cit., s. 103, 104-105.

⁸³⁴ 14. 11. telefonoval J. Bravený PKÚ, že „Javorinčania chcú manifestovať, aby ostali v ČSR a že do Javoriny chodia dáke komisie poľské“. Okresný náčelník si ďalej poznamenal, že podobné návštevy sa do Javoriny nemajú púšťať, kým sa o osude obce definitívne nerozhodne. O prejazde delimitačnej komisie malo okresný úrad vopred informovať Zamini; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 2401-2993/38 (2758), šk. 33 – Poznámky okresného náčelníka J. Braveného, 14. 11. 1938.

⁸³⁵ GOTKIEWICZ, M.: op. cit., s. 105.

⁸³⁶ GOTKIEWICZ, M.: op. cit., s. 112.

⁸³⁷ GOTKIEWICZ, M.: op. cit., s. 112.

⁸³⁸ Tým nijako nevylučujeme možnosť, že aj na československej strane prebehli prípravy podobné tým, čo sme opísali na poľskom príklade. Do dnešného dňa sme však pre takúto úvahu nenašli žiaden doklad. Na okraj treba dodať, že pre obdobie tesne pred začiatkom delimitačných rokovaní nemáme naratívny prameň porovnateľný so spomienkami M. Gotkiewicza.

O východiskách československej delegácie dr. Fr. Hrušovský napísal: „Nechceli sme narušiť priateľskú atmosféru, o ktorej vytvorenie nám išlo, naopak, záležalo nám na to, aby sa rokovania viedli v priateľskej atmosfére, [aby] sme mohli získať čím viac“⁸³⁹.

Prvé spoločné stretnutie československo-poľskej delimitačnej komisie sa uskutočnilo 15. novembra v Zakopanom, kam sa československá delegácia dopravila autami z Čadce cez Suchú Horu na Orave. Rokovania sa niesli viac-menej v priateľskom duchu, čím sa z časti naplnil zámer dr. Fr. Hrušovského. Ako ústretové gesto vyznela intervencia, ktorú vykonal prof. B. Zaborski na veliteľstve V. vojenského okruhu v Krakove, aby miestne jednotky „vonkoncom sa neodvažovali prekročiť hranicu“⁸⁴⁰. Poliáci tu po prvýkrát vyjadrili obavy z nemeckej rozpínavosti, na ktorú prezidenta Moścického upozorňoval vo vzájomnej septembrovej korešpondencii aj dr. E. Beneš⁸⁴¹. Keďže sa rokovalo so „slovenským“ orgánom, J. Beck dodržal slovo a jednania sa sústredili na Javorinu, oblasť Pienín a oravské obce Hladovku a Suchú Horu⁸⁴². F. Hrušovský sa pokúšal poľským kolegom vysvetliť, aké znepokojenie vyvolali požiadavky Wierzbowej na Slovensku. Osobitný dôraz kládol na to, že ostatné udalosti „stavajú všetkých slovenských polonofilov, ale najmä poslanca K. Sidora, do divného svetla“⁸⁴³. Na adresu miestneho obyvateľstva Fr. Hrušovský poznamenal, že „za nijakú cenu“ nechce do Poľska, „takže sa tu pácha násilie, ktoré znemožní ďalšie budovanie priateľského pomeru slovensko-

---

⁸³⁹ ŠAB Martin, Fr. Hrušovský, šk. 1 – „Denník...“, s. 2; ŠIMONČIČ, J.¹. op. cit., s. 312-313.

⁸⁴⁰ V rovnakom čase zakázali poľské úrady bojovku Oravský dobrovoľnícky zbor (*Korpus Ochotnicy Orawski* – KOO), ktorý sa podľa správ MNO formoval od začiatku mesiaca; AMZV Praha, Kabinet (věcné), kart. 73 – Přehled zpráv [MNO] došlých do rána 2. listopadu 1938, 2. 11. 1938; Přehled zpráv [MNO] došlých do rána 16. listopadu 1938, 16. 11. 1938; GOTKIEWICZ, M.: op. cit., s. 112.

⁸⁴¹ O tom, že nešlo iba o súkromné názory delegátov, svedčí nasledovná poznámka J. Szembeka (4. 11): „Stojí před nami otázka, či tá velká vlna, která postupuje celým svetom, naozaj zastaví sa pred bránami Poľska“. Neistota vyžarujúca zo slov viceministra zahraničných vecí dáva tušiť, že počas hektickej jesene 1938 Wierzbowa neanalyzovala dôsledky oslabenia, resp. zničenia ČSR pre poľské existenčné záujmy (zhodujeme sa s hodnotením M. Kornata, že „pád Československa bol (poľskou zahraničnou politikou – dopl. PJ) vnímaný ako príležitosť rekonštituovania pomeru síl v stredoeurópskom regióne zhodne s poľskými predstavami (*po myśli Polski*)“). Význam silnej ČSR pre poľskú bezpečnosť naopak doceňovala skupina nacionálne orientovaných politikov okolo J. Giertycha (so súhlasom R. Dmowského); na podporu Prahy proti Berlínu sa mali vo veľkých poľských mestách uskutočniť manifestácie, J. Giertych sa dokonca zasadzoval o povolanie dobrovoľníckeho zboru na pomoc ČSR; ENGELGARD, J.: *Czechochostowacja w myśli politycznej Narodowej Demokracji* In: SPCS(b), s. 113-114; KAMIŃSKI, M. K. – ZACHARIAS, M. J.: op. cit., s. 200; KORNAT, M.: op. cit., s. 101; MAJEWSKI, P. M. – DESZCZYŃSKI, M. P.: op. cit., s. 118; SZEMBEK, J.: op. cit., s. 341.

⁸⁴² Bokom ponechávame naozaj miniatúrne a nepodstatné korektúry hraničnej čiary v okolí východoslovenských lokalít Cígeľka a Udava.

⁸⁴³ Pozícia K. Sidora v HSLS do istej miery oslabila už tým, že sa nestal nástupcom A. Hlinku vo vedení strany. Prekvapivé poľské aspirácie a neúspech varšavskej misie z druhej polovice októbra výrazne podkopali polonofilský profil HSLS, budovaný K. Sidorom po viac ako jedno desaťročie. O tom, ako sa stav poľsko-slovenskej pohraničnej otázky premietne do postavenia Sidorovej skupiny, uvažoval v čase príprav delimitačných rokovaní aj M. Gotkiewicz (nemožno určiť, nakoľko ide o interpoláciu *ex post*, keďže spomínaný príspevok vznikol až v 50. rokoch); ŠAB Martin, Fr. Hrušovský, šk. 1 – „Denník...“, s. 3; GOTKIEWICZ, M.: op. cit., s. 103; ŠIMONČIČ, J.¹: op. cit., s. 313.

poľského⁸⁴⁴. Kocky za rokovacím stolom boli takto hodené a komisia sa v popoludňajších hodinách vybrala na výlet lanovou dráhou na Kasprów Wierch⁸⁴⁵.

Fr. Hrušovský v pomenovaní nálad obyvateľov Javoriny nijako nepreháňal. Situáciu v obci spoľahlivo dokumentujú archívne dokumenty.

Odovzdaním memoranda sa akcie miestnych neskončili. Vo svojom úsilí o zotrvanie na Slovensku boli podporení najmä obyvateľstvom okolitých okresov, ktoré sa tiež cítilo relatívne ohrozené volaniami po „ návrate celého Spiša do Poľska“⁸⁴⁶. 14. novembra hlási okresný náčelník J. Bravený PKÚ v Bratislave, že obyvatelia Javoriny „ sa chcú proti poľskému záboru brániť všetkými prostriedkami“. Aby zdôraznil vážnosť situácie, J. Bravený v závere svojho hlásenia dodáva: Javorinčania „ majú v úmysle obrátiť sa s prosbou o podporu i na pána nemeckého kancelára Hitlera (!). (...) sú ochotní zabrániť Poľsku aj zbraňou“ V obdobnom duchu je spísané aj hlásenie z nasledujúceho dňa⁸⁴⁷. Napätie ďalej zvyšovali návštevy poľských úradníkov v civilnom úbore. 14. novembra sa v Podspádoch objavila skupinka poľských úradníkov, a pravdepodobne v reminiscencii na plebiscitné obdobie sľubovali miestnym obyvateľom jačmeň, „ aby sa podpisovali“⁸⁴⁸. O deň neskôr sa dvojica príslušníkov poľskej štátnej polície bola poinformovať ohľadne ubikácií miestnej četníckej stanice. Ich prítomnosť pobúrila dedinčanov a návštevníkov museli s ohľadom na ich vlastnú bezpečnosť eskortovať za hranicu javorinskí četníci. Správa o incidente zastihla J. Braveného na inšpekcii v Podspádoch. Okresný náčelník sa v rýchllosti presunul do budovy lesnej správy v Javorine a tam sa okolo tretej hodiny popoludní stretol s obyvateľmi obce.

---

⁸⁴⁴ Táto formulácia v pravde nebola príliš diplomatická. Pravdepodobne si to uvedomil aj sám rečník, keď si poznamenal: „ Zbadal som, že prof. Zaborski bol týmto výkladom veľmi nemilo prekvapený (...)“ ŠAB Martin, Fr. Hrušovský, šk. 1 – „Denník...“ s. 3; ŠIMONČIČ, J.¹: op. cit., s. 313.

⁸⁴⁵ Podľa M. Gotkiewicza prijali Slováci pozvanie na výlet „dosť neochotne“; ŠAB Martin, Fr. Hrušovský, šk. 1 – „Denník...“ s. 3; GOTKIEWICZ, M.: op. cit., s. 116-117; ŠIMONČIČ, J.¹: op. cit., s. 313; ŠIMONČIČ, J.²: op. cit., s. 106.

⁸⁴⁶ Porov.: „ Vo všetkých týchto rozhovoroch sme vycítili, že Poliaci považujú svoje požiadavky iba za nepatrné korektúry hraníc, lebo ich požiadavky mohli vraj ísť ďalej, mohli sa uplatňovať na územie (celého – dopl. PJ) Spiša a Oravy a len zakročením vlády bolo možné rozličné články a manifestácie o týchto veciach umlčať“; ŠAB Martin, Fr. Hrušovský, šk. 1 – „Denník...“ s. 4; ŠIMONČIČ, J.¹: op. cit., s. 314.

⁸⁴⁷ O delegácii obyvateľov Javoriny, ktorá sa mala podľa L. Szathmáryho objaviť 21. 10. v Bratislave nemá autor týchto riadkov nijakých správ; AÚTGM Praha, EB II, EB-V, sign. V68/2, kart. 101 – „Chronologický prehľad...“, s. 14; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 2401-2993/38 (2758), šk. 33 – Okresný úrad Kežmarok Prezídia Krajinského úradu v Bratislave, 14. 11. 1938 (tiež: SNA Bratislava, KÚ-P, 579-20524/38, č.j. 72 044, šk. 303); Okresný úrad Kežmarok Prezídia Krajinského úradu v Bratislave, 15. 11. 1938 (aj: SNA Bratislava, KÚ-P, 579-20524/38, č.j. 72 329, šk. 303); MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 97.

⁸⁴⁸ ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 2401-2993/38 (2758), šk. 33 – Poznámky okresného náčelníka J. Braveného, 14. 11. 1938.

„ (Dav – dopl. PJ) [s]pieval slovenské piesne, postavil sa predo mnou a kričal, aby som nedopustil, aby ich Poliaci vzali, že oni sú Slováci. Veľa ich aj plakalo a ani prítomní muži nemohli zadržat' slzy.

Musel som svoje pohnutie ťažko opanovať a prehovoril som k ním niekoľko slov. Potom sa v pokoji rozišli.

Rozširujú sa chýry, že delimitačná komisia príde zajtra do Javoriny a že poľské vojsko je pripravené s guľometmi ta vtrhnúť“⁸⁴⁹.

Správy o nepokojoch v Javorine dorazili aj do Prahy, konkrétne do Černínskeho paláca. Témou dňa sa opäť stalo údajné vybijanie zveri v miestnom revíre. Prostredníctvom delegáta L. Hlaváčka Zamini túto zvesť dementovalo s odvolaním sa na stálu prítomnosť četníkov v Javorine, o čom sa, slovami L. Hlaváčka, „ mohla presvedčiť celá poľská delimitačná komisia“⁸⁵⁰. O tom, že atmosféra v Javorine bola naozaj krajne vypätá, sa 16. novembra presvedčili aj členovia delimitačnej komisie. Fr. Hrušovský zachytil svoje dojmy nasledovne:

„ Cesta bola krásna a krásna bola najmä Javorina, kde naša pohraničná stráž smutne sa dívala na naše autá. Po vybavení formalít prišli sme do dediny Javorina. Obloky robotníckych domov ozdobovali slovenské národné stuhy. Nad hradskou povievala smútočná čierna zástava a na jednom dome čítali sme nápis *Nedajte nás Poliakom, my sme tu Slováci!* Z oblokov domov dívali sa na nás smutné pohľady uplakaných žien. I malé deti nosili slovenskú národnú trikolóru, akoby aj týmto spôsobom chceli ukázať, že všetci sú Slováci a ku Slovensku chcú patriť. Bolo nám nesmierne ťažko okolo srdca. Čoskoro sa ženy – pretože chlapi pracovali v lesoch – a deti zhromaždili okolo našich áut a s plačom nás prosili, aby sme ich nedali Slovákom, lebo oni sú Slováci, ktorí boli svojmu národu vždy verní. (...) sľúbili sme im pomoc, a práve

---

⁸⁴⁹ V súvislosti s prejazdom komisie J. Bravený očakával, že „ dôjde k demonštráciám gardistov (t.j. členov Hlinkovej gardy (HG), polovojenskej organizácie HSLS) nielen z Javoriny, ale aj zo Ždiaru“; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 2401-2993/38 (2758), šk. 33 – Okresný úrad Kežmarok Prezídium Krajinského úradu v Bratislave, 15. 11. 1938 (tiež: SNA Bratislava, KÚ-P, 579-20524/38, č.j. 72 329, šk. 303); GAREK, M.: op. cit., s. 198; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 97.

⁸⁵⁰ Nekonal sa ani plánovaný odstrel kamzíkov; AMZV Praha, ZÚ Polsko, kart. 24 – Záznam o rozhovore Flieder – Hladký – Papeč, 16. 11. 1938; záznam o telefonickom rozhovore Flieder – Hlaváček, 18. 11. 1938, 18.15 (aj: AMZV Praha, VI. sekce, č.j. 163252/38, kart. 56; AMZV Praha, VI. sekce, kart. 68 – „Československo-poľské jednania o hraničných zmenách, 21. 9. – 9. 12. 1938“); záznam o telefonickom rozhovore Flieder (?) – Hlaváček, 19. 11. 1938, 18.00 (aj: AMZV Praha, VI. sekce, kart. 68 – „Československo-poľské jednania o hraničných zmenách, 21. 9. – 9. 12. 1938“); ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 2401-2993/38 (2758), šk. 33 – Četnícka stanica Javorina Okresnému úradu v Kežmarku, 22. 11. 1938.

preto bolo nám tým trápnejšie, keď sme vedeli, že v zmysle nóty nemôžeme ich zachrániť. Keď sa naše auto pohlo, ozval sa strašný plač a prosby zhromaždeného zástupu. Nemohli sme povedať nič, ale v duši sme cítili hrozný odpor k práci, ktorú sme mali vykonať. Poliakom bol veľmi trápne, že museli byť svedkami týchto vzrušujúcich scén.“⁸⁵¹

Ani M. Gotkiewicz sa neubránil mohutnému dojmu, ktorý v ňom (s príchuťou nemilého prekvapenia) zanechal prejazd Javorinou.

„ Aby sme lepšie mohli prečítať (protipolské heslá – dopl. PJ), Pavol Čarnogurský, *recte* Czarnogórski, poslovenčený Poliak z (Malej – dopl. PJ) Frankovej na Spiši⁸⁵², zastavil autá, aby sme naňho chvíľu počkali, lebo chce zísť do školy, aby dal tamojšiemu učiteľovi nejaké závažné inštrukcie. Keď sa k nám po desiatich minútach vrátil, stálo už okolo nás niekoľko desiatok ľudí, mužov aj žien z Javoriny, ktorí ostentatívne prosili Hrušovského, aby ich bránil pred Poliakmi. Tie *delegácie* aj tie *brány* (boli – dopl. PJ) tak starostlivo zorganizované, bola to práca obzvlášť hrubými nitami šitá, aby sme v nej nepostrehli réžiu samého Čarnogurského“⁸⁵³.

Obe verzie sa od seba odlišujú v detailoch. Fr. Hrušovský v svojom obsiahlom zápise nepíše o prítomnosti javorinských mužov, s odôvodnením, že v tom čase boli v práci. Rovnako nespomína ani brány (t.j. smútočné brány ako protipól slávobrán). Tieto detaily u M. Gotkiewicza nedokážeme potvrdiť a *eo ipso* ani spoľahlivo dementovať; je možné, že sa pod jednotlivé verzie podpísal časový odstup medzi udalosťou a spísaním relácie⁸⁵⁴. M. Gotkiewicz nám sprostredkúva zaujímavú hypotézu, a síce, že zhromaždenie obyvateľstva, ku ktorému došlo na hradskej, pomohol zorganizovať P. Čarnogurský. Vzhľadom na to, že P. Čarnogurský, ako poznamenáva M. Gotkiewicz, pochádzal z neďalekej obce, určite nebol v okolí neznámou osobou a k zvolaniu dedinčanov prispieť mohol. Naproti tomu smútočná výzdoba, ktorú spomínajú obaja pamätníci, nasvedčuje

---

⁸⁵¹ P. Čarnogurský spomína dokonca javorinské ženy vrhajúce sa pod kolesá áut kolóny delimitačnej komisie; ŠAB Martin, Fr. Hrušovský, šk. 1 – „Denník...“, s. 4-5; ČARNOGURSKÝ, P.¹: 14. marec 1939. Veda, Bratislava 1992, s. 167; ŠIMONČIČ, J.¹: op. cit., s. 314-315; ŠIMONČIČ, J.²: op. cit., s. 105.

⁸⁵² Z tohto dôvodu M. Gotkiewicz konsekvantne užíva semipolonizovanú formu priezviska *Czarnogurski* (porov. poľskú formu *Czarnogórski*).

⁸⁵³ GOTKIEWICZ, M.: op. cit., s. 117.

⁸⁵⁴ Rukopisný záznam dr. Fr. Hrušovského vznikol pravdepodobne ako čistopis pôvodného denníka, M. Gotkiewicz spísal spomienky, predložené do tlače svojím synom, snáď až s pätnásťročným odstupom.

tomu, že obyvatelia Javoriny boli o prejazde komisie informovaní vopred, možno príslušníkmi pohraničnej stráže.

Olej do ohňa prilial ešte K. Murgaš, ktorý sa v Javorine objavil s osemdesiatimi gardistami, pripravenými brániť Javorinu so zbraňou v ruke. K. Murgaš sa údajne veľmi divil poľskému záboru, nakoľko podľa jeho informácií sa mala odovzdať len Bielovodská dolina. Telefonátom s F. Ďurčanským (J. Tisom?) mal obdržať rozkaz vyzbrojiť obyvateľstvo zo zásob miestnej četníckej stanice⁸⁵⁵.

V popoludňajších hodinách delegácie rokovali v Žiline, v hoteli Remy. Poľská strana predložila komisii mapu, na ktorej boli zakreslené územné nároky Poľska, o ktorých presnom vymedzení sa malo jednať. Československí vyjednávači zkonštatovali, že zmeny priebehu hraničnej čiary, zakreslené na predmetnej mape, predpokladajú územný transfer väčšieho rozsahu v porovnaní so vzájomnou výmenou nót zúčastnených vlád z 1. novembra, a to v oblasti Javoriny, ale aj Pienín a Čadce. Takto vyvstala pred komisiou nová, pre československú stranu prekvapivá a neprijemná skutočnosť. Keďže mandát delimitačnej komisie spočíval na spomenutých nótach z 1. novembra, československá delegácia sa necítila byť oprávnená jednať v zmenených podmienkach bez súhlasu bratislavskej autonómnej vlády. P. Čarnogurský preto odišiel do Bratislavy, aby tam informoval o priebehu rokovaní a vyžiadal si príslušné inštrukcie pre ďalší postup⁸⁵⁶. Situácia sa vyjasnila až 21. novembra s tým, že rokovať sa bude o propozíciách obsiahnutých v ustanovujúcich nótach z 1. novembra⁸⁵⁷.

V nasledujúcich dňoch sa delimitačná komisia presunula do okolia Čadce a na Oravu, kde sa rozhraničovacie práce neobišli bez závažných incidentov⁸⁵⁸. Ozbrojené

---

⁸⁵⁵ Fr. Příkryl, veliteľ ČS Javorina: „(K. Murgaš – dopl. PJ) dôrazne žiadal, aby som mu vydal zbrane, ktoré boli na stanici uskladnené pre vyzbrojenie družstiev SOŠ (Sboru obrany štátu – pozn. PJ), (...), že vyzbrojí obyvateľov Javoriny proti prípadnému útoku Poliakov.“ 24. 11. podalo poľské vyslanectvo na protest proti Murgašovej činnosti nótu. Po tom, ako sa o jeho iniciatíve písalo v poľskej tlači, K. Murgaš túto skutočnosť rozhodne poprel; BORÁK, M.³: *Incident pod Tatrami 27. listopadu 1938 a delimitace hranic mezi Polskem a Československem* In: HaV, XLIII (1998), 5, s. 5.

⁸⁵⁶ Nakoľko podľa MNO šlo o odchylku cca 2 km v neprospech ČSR, je tvrdenie Zamini, že ďalším jednaním nad predmetnou mapou prekročila by komisia svoje kompetenciu, nevyvrátiteľné. R. Flieder odporúčal v prípade ďalšej potreby obrátiť sa priamo na gen. Hrabčíka, ukončujúceho delimitáciu na Těšínsku. Dr. Fr. Hrušovský na výzvu pravdepodobne nereagoval (hoci 23.11. dr. Flieder gen. Hrabčíka o asistenciu na slovenskom úseku delimitovanej hranice požiadal, a to v mene ministra Chvalkovského, „súhlasne so Slovákami“). Gen. Hrabčík si preto poznamenal: „Divím sa, že delimitačná komisia slovenská pripustila debatu o tak rozsiahlych úpravách (...)“; AMZV Praha, ZÚ Polsko, kart. 24 – Záznam R. Fliedra, 17. 11. 1938; výťah zo správ div. gen. Hrabčíka, 18. 11. 1938; ŠAB Martin, Fr. Hrušovský, šk. 1 – „Denník...“, s. 6-7; ŠIMONČIČ, J.¹: op. cit., s. 316; ŠIMONČIČ, J.²: op. cit., s. 106.

⁸⁵⁷ AMZV Praha, ZÚ Polsko, kart. 24 – Záznam o telefonickom rozhovore Flieder – Hlaváček, 17. 11. 1938, 11.00.

⁸⁵⁸ 15. 11. sa podľa „Slováka“ „prišli na Slovensko dvaja poľskí úradníci hľadať vhodné miesto na umiestnenie četníkov“ 20. 11. napadol neznámy muž v Čadci A. Dijakiewiczza. 21. 11. protestovala proti odstúpeniu asi stovka miestnych obyvateľov, 24. 11. (M. Garek datuje chybné na 21. 11.) došlo v Oravskom

zrážky poslúžili poľskej delegácii ako dôvod na prerušenie rokovaní. Búrlivé zážitky dokumentovali v očiach slovenských delegátov nezmyselnosť celého transferu. V jednom rozhovore naznačil mjr. Š. Jurech M. Gotkiewiczowi, že pre slovenskú verejnosť je bolestnejšia strata Skalitého pri Čadci alebo Javoriny než odtrhnutie južného Slovenska (a Podkarpatskej Rusi) v prospech Maďarska I. *viedenskou arbitrážou*. Keď M. Gotkiewicz logicky upozornil spolubesedníka na diametrálny rozdiel medzi maďarskými a poľskými požiadavkami, dostalo sa mu odpovede, že akcia „priateľov“ Poliakov viac bolí⁸⁵⁹. Vystúpenia zainteresovaného obyvateľstva však spôsobili, že Poliáci „[boli] omnoho povolnejší a, pokiaľ to [bolo] možné, vyhýba[li] sa zabratiu územia s obyvateľstvom“⁸⁶⁰.

Zatiaľ čo poverenci varšavskej a bratislavskej vlády rokovali nad mapami sporných území, mobilizovala sa slovenská verejná mienka. Najaktívnejším elementom sa ukázala byť Hlinkova garda (HG), ozbrojená zložka HSL'S. Na 20. novembra zvolalo Veliteľstvo

---

Podzámku (D. Konopáč uvádza chybné Javorinu) k inzultácii autobusu delimitačnej komisie (podľa správ poľského rozhlasu za súčinnosti československých orgánov), pričom boli kamením rozbité jeho okná. Incident motivoval varšavskú vládu, slovami T. Sokolowského, „k riešeniu sporu silou“, keď ešte v ten istý deň padlo na rozhodnutie o použití metódy *fait accompli* (poľské vyslanectvo deklarovalo silový postup už 25. 11., Zamini za daných okolností nevidelo reálne možnosti na odpor). Pri následnom nástupe jednotiek SGO „Słašk“ gen. Wł. Bortnowského do priestoru Čadce udiala sa 25. 11. medzi ozbrojenými silami zúčastnených strán ozbrojená zrážka, ktorá si vyžiadala mŕtvych na oboch stranách. V súvislosti s incidentami I. Krno *ex post* poznamenal: „Poliaci nám chceli ukázať svoju moc a každú maličkosť nafukovali a dramtizovali.“ Ako sme ukázali, v nejednom prípade nešlo o maličkosť. Stojí za zaznamenanie, že práve 24. 11. dalo Zamini prostredníctvom bratislavskej administratívny orgánom miestnej štátnej správy inštrukciu, podľa ktorej sa malo „vyhnúť demonstráciám alebo incidentom“, ktoré „by mohli vážne poškodiť československé záujmy a mohli by prípadne mať za následok ďalšie územné zábory“; AMZV Praha, VI. sekce, č.j. 166225/38, kart. 66 – Záznam dr. Pisska, 24. 11. 1938 (aj: AMZV Praha, VI. sekce, kart. 68 – „Československo-poľské jednania o hraničných zmenách, 21. 9. – 9. 12. 1938“); AMZV Praha, VI. sekce, kart. 68 – „Československo-poľské jednania o hraničných zmenách, 21. 9. – 9. 12. 1938“ (R. Flieder gen. Hrabčíkovi (telegram), 23. 11. 1938, exp. 17.15; záznam o rozhovore Krno – Papeč, 25. 11. 1938; záznam dr. Krna, 25. 11. 1938); AMZV Praha, Kabinet (věčné), kart. 73 – Přehled zpráv [MNO] došlých do rána 27. listopadu 1938, 27. 11. 1938; AMZV Praha, VI. sekce, kart. 68 – „Československo-poľské jednania o hraničných zmenách, 21. 9. – 9. 12. 1938 (Telefonická správa mjr. Jurecha, 26. 11., 12.10); AÚTGM Praha, EB II, EB-L, sign. EB-L 107, kart. 345 – I. Krno: „Z činnosti...“, s. 6; NAČR Praha, PMR, inv. č. 1325, sign. 1030, č.j. 8523/38, kart. 418 – Ministerstvo zahraničných vecí Predsedníctvu ministerskej rady, 24. 11. 1938; ŠAB Martin, Fr. Hrušovský, šk. 1 – „Denník...“, s. 20-21; *Slovák*, XX (1938), 17. 11. (262), 26. 11. (276); BORÁK, M.¹: *Československo-poľská „malá válka“ u Čadce 25. listopadu 1938* In: HaV, XLIII (1998), 4, s. 65-90; DEÁK, L.¹: op. cit., s. 209; DESZCZYŃSKI, M. P.: op. cit., s. 284, 286-288; GAREK, M.: op. cit., s. 199; GOTKIEWICZ, M.: op. cit., s. 120, 132; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 533-536; KONOPÁČ, D.: op. cit., s. 42; KOWALSKI, R.: *Działania Grupy Operacyjnej Podhale na Spiszu, Orawie i Pieninach jesienią 1938 roku* In: OZPJ, s. 103-104; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 98; SOKOLOWSKI, T.²: op. cit., 420-421; ŠIMONČIČ, J.¹: op. cit., s. 326-327.

⁸⁵⁹ Je pravdou, že Maďarsku, ktoré sa nevzdávalo revizionistických nálad, pripadla v slovenskej politickej kultúre úloha dedičného nepriateľa (*Erbfeind*). Trenice s Varšavou neohrozovali integritu Slovenska *en bloc* a silná tradícia kultúrnej a politickej spolupráce spôsobila, že verejnosť pociťovala v súvislosti s všeobecne neočakávanými poľskými nárokmi na severe krajiny rozčarovanie a dezilúziu. Interpretácia R. Kowalského, podľa ktorého analýza slovenskej tlače sledovaného obdobia svedčí o tom, že „Poliaci (...) sa stali v očiach slovenskej verejnosti dopl. PJ) hlavnými, ak nechceme povedať jedinými agresormi“, je mylná, nakoľko vychádza buďto z nedostatočných znalostí alebo nepochopenia slovenských politických reálií; KOWALSKI, R.: op. cit., s. 102.

⁸⁶⁰ AMZV Praha, ZÚ Polsko, kart. 24 – Záznam o telefonickom rozhovore Flieder – Hlaváček, 22. 11. 1938, 21.00

HG manifestáciu v obci Ždiar, na ktorej sa zišlo asi 2 500 účastníkov (v tom približne 600 gardistov Podtatranského pluku HG) zo všetkých podtatranských okresov⁸⁶¹. V Ždiari sa objavil dokonca zahraničný novinár, Brit M. Winsh, ktorého sprevádzal J. Bravený a priamo na mieste sa ho ujal agilný K. Murgaš⁸⁶². Podľa obsiahlej správy, ktorú okresný náčelník J. Bravený v nasledujúci deň adresoval PKÚ, nemal on sám pre aktivitu HG, o ktorej nebol vopred informovaný⁸⁶³, prílišné pochopenie: „ Pri tejto príležitosti (t.j. počas stretnutia s K. Murgašom a miestnym veliteľom HG dr. A. Pitoňákom – pozn. PJ) varoval som menovaných pánov, aby v Javorinčanoch nebudili nádeje, že obec Javorina nebude odovzdaná Poľsku“; prominenti HG sa totiž s obľubou nechávali počuť, že odstúpeniu obce zabránia so zbraňou v ruke⁸⁶⁴.

Samotná manifestácia prebehla napokon pokojne. Po svätej omši, celebrovanej v miestnom rímsko-katolíckom kostole farárom a zároveň starostom obce Ždiar, prehovoril pred davom veliteľ HG K. Murgaš. V prejave sústredil predovšetkým na zachytenie historického okamihu národnej emancipácie Slovákov. Konštatovanie: „ Môžeme ustúpiť násiliu, ale svojho práva sa nikdy nevzdáme“ smerovalo jednoznačne k javorinskej realite, ktorú rečník otvorene pripísal na účet „ zlej politik[e]“ starého režimu“, čiže *de facto* pražskej vláde. Zdá sa, že v danom okamihu si K. Murgaš uvedomoval nezvratnosť nastúpeného procesu, keď opustil militantnú rétoriku a v mene národa vyhlásil, že „ ohľadom Javoriny budeme sa starať, aby sme jej obyvateľom zaistili existenciu“⁸⁶⁵. K plamennejším výzvam ho nezviedli ani transparenty s heslami ako „ Garda vlasti, garda Hlinku, zachráňte nám Javorinku!“ Bojovnejším, avšak viac protičeským než protipoľským prejavom sa pred zhromaždením prezentoval druhý a posledný rečník, dr. A. Pitoňák.

---

⁸⁶¹ Zaujímavou zhodou okolností (?) práve tento deň navrhlo PKÚ za štátny sviatok ako „Deň slovenského zmierenia“; ŠAL Poprad, ObNÚ Ždiar, 1-171/38 prez. (140), šk. 1.

⁸⁶² ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 2401-2993/38 prez. (2699), šk. 33 – Propagačná kancelária (Krajinského úradu Bratislava?) Okresnému úradu v Kežmarku, telefonogram, 19. 11. 1938; Okresný úrad Kežmarok Prezídium krajinského úradu v Bratislave, 21. 11. 1938; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 2401-2993/38 prez. (2726), šk. 33 – Četnícka stanica Javorina Okresnému úradu v Kežmarku, 21. 11. 1938; *Slovák*, XX (1938), 23. 11. (267); MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 97-98; KOLLÁROVÁ, Z. a kol.: op. cit., s. 64-65; ŠIMONČIČ, J.: op. cit., s. 106; ŠLAMPOVÁ, M.: op. cit., s. 14.

⁸⁶³ Zdá sa, že HG ako výraz svojej pozície nepovažovala za potrebné spolupracovať pri zvolávaní manifestácie s okresným úradom, jej konanie ohlásila v rozhlase a neskôr telefonicky veliteľa HG v obci Ždiar, učiteľa P. Špirka; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 2401-2993/38 prez. (2726), šk. 33 – Četnícka stanica Javorina Okresnému úradu v Kežmarku, 21. 11. 1938.

⁸⁶⁴ ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 2401-2993/38 prez. (2699), šk. 33 – Okresný úrad Kežmarok Prezídium krajinského úradu v Bratislave, 21. 11. 1938.

⁸⁶⁵ V tomto ohľade J. Bravený informoval: „ Dodatočne poznamenávam, že pán redaktor Murgaš navrhuje vytvorenie pracovného tábora pre obyvateľov Javoriny,“ pričom za vhodné lokality označil štátne lesy na Čiernom Váhu a na Orave. To, či K. Murgaš vedel o zámere ŠLaS presunúť v strednodobom horizonte časť javorinského obyvateľstva práve na Čierny Váh, nevieme ani potvrdiť, ani vyvrátiť; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 2401-2993/38 prez. (2699), šk. 33 – Okresný úrad Kežmarok Prezídium krajinského úradu v Bratislave, 21. 11. 1938.

Manifestácia sa skončila pokojným rozchodom demonštrantov po odspievaní hymnickej piesne „Kto za pravdu horí“⁸⁶⁶.

24. novembra sa dejiskom obdobného zhromaždenia, napriek dôraznému nesúhlasu J. Braveného⁸⁶⁷, stala Tatranská Lomnica. Zišlo sa tu do 1 400 demonštrantov prevažne z okolitých podtatranských dedín⁸⁶⁸, medziiným aj z Javoriny. Ako dôkaz vyhrotenej nálady nechýbali protipol'ské heslá ako „Javorina, Tatry – to všetko nám patrí!“, „Javorina Slovákom, Zakopane Poliakom!“ či „Javorinu nedáme!“⁸⁶⁹. Vo večerných hodinách vystúpil (z balkóna hotelu Lomnica, kde bola delimitačná komisia ubytovaná) dr. Fr. Hrušovský:

„Po Klementisovom⁸⁷⁰ prejave prehovoril som ja, sľubujúc, že vykonáme všetko, čo bude v našej moci – hoci som vedel, že táto krásna manifestácia je len bezmocným protestom. Ľud zaspieval „Kto za pravdu horí“ a v pokoji sa rozišiel. Potom som ešte prijal deputáciu obyvateľov Ždiaru a Javoriny, na čele s pánom farárom (J. Kušnírom – dopl. PJ) a zástupcu Vyšných Hágov“⁸⁷¹.

---

⁸⁶⁶ ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 2401-2993/38 prez. (2699), šk. 33 – Okresný úrad Kežmarok Prezidiu krajinského úradu v Bratislave, 21. 11. 1938; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 2401-2993/38 prez. (2726), šk. 33 – Četnícka stanica Javorina Okresnému úradu v Kežmarku, 21. 11. 1938.

⁸⁶⁷ Okresnému náčelníkovi bolo naznačené, že manifestácia sa koná „so súhlasom určitých členov delimitačnej komisie (pravdepodobne dr. Fr. Hrušovského a P. Čarnogurského – pozn. PJ)“. J. Bravený telefonoval ešte obecnému notárovi v Ždiari B. Krajňákovi, „aby ten zabránil odchodu miestnych, no už bolo neskoro“. Za danej situácie mohol okresný úrad už len vyzvať četnícku stanicu v Tatranskej Lomnici, aby sa na poslednú chvíľu pokúsila odhovoriť demonštrantov od protipol'ských vystúpení; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 2401-2993/38 (2758), šk. 33 – Okresný úrad Kežmarok Prezidiu Krajinského úradu v Bratislave, telefonogram, 24. 11. 1938.

⁸⁶⁸ ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 2401-2993/38 (2758), šk. 33 – Četnícka stanica Tatranská Lomnica Okresnému úradu v Kežmarku, 25. 11. 1938.

⁸⁶⁹ V kontexte napätého česko-slovenského pomeru sa osobitne vyníma heslo „Česi budú brániť Tatry!“; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 2401-2993/38 (2758), šk. 33 – Četnícka stanica Tatranská Lomnica Okresnému úradu v Kežmarku, 25. 11. 1938; Okresný úrad Kežmarok Prezidiu Krajinského úradu v Bratislave, telefonogram, 24. 11. 1938; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 97.

⁸⁷⁰ Ide o spisovateľa Eugena Klementisa.

⁸⁷¹ J. Bravený zaznamenal výrazne odlišný tenor prejavu dr. Hrušovského. Ten údajne oznámil, že „nie je možné s Poliakmi ďalej vyjednávať, pretože nemajú uznanie pre národné požiadavky Slovákov, a že v tom zmysle telefonoval už pánu predsedovi (autonómnej slovenskej – dopl. PJ) vlády dr. Tisovi“. Nevieme však s istotou, či bol J. Bravený na manifestácii osobne prítomný.

Vyšné Hágy sú osadou nachádzajúcou sa na južnej strane Tatier, medzi Štrbským Plesom a Starým Smokovcom. Lokalita patrila (od roku 1895) do sústavy hohenlohovských statkov na Spiši, preto sa pravdepodobne medzi miestnymi objavila obava, že sa aj ich osada môže stať predmetom delimitácie. Regionálny týždenník spišských Nemcov „Karpathen-Post“ uverejnil článok o pol'ských aspiráciách na toto bývalé hohenlohovské panstvo. „Poľsko odôvodňuje svoj nárok na Vyšné Hágy tým,“ písal „Karpathen-Post“, „že koncom minulého mesiaca pririekol poslanec Sidor počas pobytu vo Varšave Poľsku hohenlohovské majetky, ku ktorým patrí aj panstvo Vyšné Hágy.“ Týždenník ďalej pokračoval: „Poslanec Sidor nemal pravdepodobne ani potuchy, že majetky kniežaťa Hohenloheho sa nachádzali aj na južnej strane Tatier a mal na mysli javorinské panstvo. Medzi týmito majetkami nebol nikdy žiaden súvis.“ To by vysvetlilo prítomnosť zástupcu Vyšných Hágov na stretnutí Ždiaranov a Javorinčanov s dr. Fr. Hrušovským. Oficiálna pol'ská politika nárok na Vyšné Hágy nikdy nevzniesla, správu „Karpathen-Post“ pravdepodobne

Zhromaždenému obyvateľstvu mohol oznámiť len jedinú: vyjednávania s Poľskom boli (z československého pohľadu) neúspešné⁸⁷². Aktivita HG ale poukázala na skutočnosť, že poľské aspirácie, akokoľvek nezvratné, vyvolali medzi obyvateľstvom širšieho podtatranského regiónu búrlivé nálady. Kežmarský okresný náčelník tak mohol do Bratislavy spokojne hlásiť, že nielenže nepozoroval na území svojho okresu propoľskú agitáciu, no bol svedkom celkom opačne orientovaných prejavov, keď „v posledných týždňoch sa obyvateľstvo v pohraničných obciach verejne vyslovilo proti Poľsku a možno povedať, že ešte nikdy nebola badať taká protipoľská nálada v tunajšom okrese ako práve teraz“, viditeľná medzi spišskými Nemcami, Slovákmi aj Goralmi⁸⁷³.

Delimitačné rokovania, pociťované jednoducho ako poľský zábor, zmobilizovali verejnú mienku na Spiši do tej miery, že Zamini považovalo za potrebné zasiahnuť a apelovať na zaistenie pokoja, najmä v súvislosti s okolím Javoriny. Prostredníctvom J. Tisa bola úloha zverená dr. Fr. Hrušovskému, pokyny obdržal aj okresný náčelník J. Bravený⁸⁷⁴. Po ozbrojenom strete regulérnych armádnych jednotiek, ktorý sa 25. novembra odohral neďaleko Čadce⁸⁷⁵, československá vláda povolila Poľsku fyzicky zabráť odstupované územia⁸⁷⁶. Preto sa okresný náčelník J. Bravený, zhodne s inštrukciou PKÚ, vybral do Javoriny⁸⁷⁷, aby inštruoval tamojších četníkov a colné orgány, ako majú

---

prebral z nejakého regionálneho zdroja; ŠAB Martin, Fr. Hrušovský, šk. 1 – „Denník...“, s. 20; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 2401-2993/38 (2758), šk. 33 – Okresný úrad Kežmarok Prezídium Krajinského úradu v Bratislave, telefonogram, 24. 11. 1938; *Karpathen-Post*, LIX (1938), 26. 11. (46); MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 97-98; PÁSTOR, Z.: op. cit., s. 14; ŠIMONČIČ, J.¹: op. cit., s. 327-328.

⁸⁷² ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 2401-2993/38 (2758), šk. 33 – Četnícka stanica Tatranská Lomnica Okresnému úradu v Kežmarku, 25. 11. 1938; *Slovák*, XX (1938), 26. 10. (270); KOLLÁROVÁ, Z. a kol.: op. cit., s. 64-65; ŠLAMPOVÁ, M.: op. cit., s. 14.

⁸⁷³ Fakt, že J. Bravený uvádza osobitne tzv. goralské obyvateľstvo, naznačuje, že aj miestna inteligencia mala vo zvyku o ňom uvažovať ako o svojim spôsobom etnicky (?) distinktnom elemente; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 2401-2993/38 prez. (2595), šk. 33 – Okresné četnícke veliteľstvo Kežmarok Okresnému úradu v Kežmarku, 25. 11. 1938; Okresný úrad Kežmarok Prezídium Krajinského úradu v Bratislave, 29. 11. 1938.

⁸⁷⁴ AMZV Praha, pozostalosť po dr. Fr. Chvalkovskom – Záznam o rozhovore Chvalkovský – Papeč, 25. 10. 1938; č. 4069 – Záznam o rozhovore Chvalkovský – Tiso, 25. 11. 1938; ŠAB Martin, Fr. Hrušovský, šk. 1 – „Denník...“, s. 23; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 2401-2993/38 (2758), šk. 33 – Prezídium Krajinského úradu Bratislava Okresnému úradu v Kežmarku (telefonogram), 24. 11. 1938; ŠIMONČIČ, J.¹: op. cit., s. 329.

⁸⁷⁵ Udalosti v Oravskom Podzámku a v Čadci (pozri pozn. 124) mali za následok vyhlásenie o prerušení delimitačných rokovaní, ktoré Wierzbowa vydala 26. 11.; KOWALSKI, R.: op. cit., s. 104.

⁸⁷⁶ NAČR, MV-HS, inv. č. 58, sign. 1/7/2/5, č.j. 95 354/38, kart. 13 – Predsedníctvo ministerskej rady Ministerstvu vnútra, 26. 11. 1938.

⁸⁷⁷ Presnejšie datovanie je zrejme nemožné. Príkaz PKÚ dorazil do Kežmarku uprostred noci z 26. na 27. 11, teda v čase, keď do začatia transferu ostávalo niekoľko málo hodín. Je síce technicky možné, že J. Bravený vyrazil na miesto v skorých ranných hodinách, aby stihol celú vec zariadiť, nepovažujeme to však za veľmi pravdepodobné. Kontext neskoršej relácie okresného náčelníka naznačuje, že stretnutie s obyvateľmi Javoriny sa odohralo 26. 11., no s istotou to potvrdiť nevieme; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 2401-2993/38 prez.(2758), šk. 33 – Prezídium Krajinského úradu Bratislava Okresnému úradu v Kežmarku,

vykonať evakuáciu. „ Potom som sa rozlúčil s obyvateľstvom,“ hlásil J. Bravený do Bratislavy, „ a napomenul som ho k pokoju s tým, že jeho osud je znesiteľnejší než (osud – dopl. PJ) tých českých a slovenských obyvateľov, ktorí pripadli susedným štátom, s úradníkmi (ktorých – dopl. PJ) sa nebudú môcť ani dorozumieť“⁸⁷⁸.

Politika *hotových činov* si vyžadovala vyčleniť z poľskej armády dostatočnú ozbrojenú silu k zaujatiu sporných lokalít, ktoré netvorili jedno súvislé územie. Najschodnejšou cestou sa ukázalo byť vytvorenie samostatnej skupiny zo zostavy SGO „Śląsk“. Skupina dostala kódovací názov „Michał/Podhale“ a pozostávala z oddielov 10. brigády motorizovaného jazdeckta, posilnenej o špeciálnu jednotku štátnej polície či družstvá miestnej hraničnej stráže. 25. a 26. novembra boli jednotky po železnici prepravené do Nového Targu (ale aj do neďalekých staníc Poronin, Czarny Dunajec a Zakopane)⁸⁷⁹, kde následne prenocovali⁸⁸⁰. Na druhý deň prebehla reorganizácia. V súlade so situačnými potrebami sa vyprofilovali tri operačné podskupiny: (a) Orava (mjr. Ks. Świącicki), (b) Tatry (plk. K. Dworak) – ktorá mala určený smer postupu Poronin – Bukowina Tatrzańska – Biela voda (Białka) – Jurgov (Jurgów) – a (c) Pieniny (pplk. W. Cieśliński). V zálohe zostali ešte v okolí Nového Targu dislokované dve divízie motorizovaného jazdeckta, jeden motostrelecký pluk, protipancierová divízia a tančiková rota. Zoskupenie zabezpečoval pancierový vlak, dislokovaný okolo Nowého Sączu. Celkom disponovala samostatná skupina početným stavom približne 4 500 mužov. Šlo teda o pomerne početné a dobre vyzbrojené jednotky, ak uvažíme, že operácia mala prebehnúť na troch rozlohou nevelkých územiach. Začiatok obsadzovacích akcií stanovilo velenie na 27. novembra, 9.00⁸⁸¹.

Obsadenie Javoriny s okolím bolo cieľom samostatnej oddielu plk. K. Dworaka. Na túto úlohu mal veliaci dôstojník k dispozícii 24. motopluk bez podpory, motostreleckú

---

telefonogram, 26. 11. 1938, došlo 27. 11., 0.15; Okresný úrad Kežmarok Prezídium Krajinského úradu v Bratislave, 30. 11. 1938.

⁸⁷⁸ Na pokojný priebeh naliehala najmä PKÚ, pretože existovala obava, že „ demonstrácie nepriateľského postoja (...) mohli by byť zo strany poľskej zneužitú k prípadným ďalším požiadavkám územným na škodu Slovenskej krajiny“; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 2401-2993/38 (2758), šk. 33 – Prezídium Krajinského úradu Bratislava Okresnému úradu v Kežmarku, telefonogram, 24. 11. 1938; Okresný úrad Kežmarok Prezídium Krajinského úradu v Bratislave, 30. 11. 1938.

⁸⁷⁹ Podľa J. Lusińskiego už 24. 11. navečer, ide však zrejme o chybnú informáciu; LUSIŃSKI, J.: *Incydent na Zdiarskiej Przełeczy* In: WPH, XXXIV (1989), 3, s. 542.

⁸⁸⁰ Rekonštrukciu vzniku skupiny sťažuje fakt, že sa dodnes nepodarilo nájsť operačný rozkaz, na základe ktorého k jej sformovaniu došlo; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 536; KOWALSKI, R.: op. cit., s. 104.

⁸⁸¹ Podľa R. Kowalského bola na Podhalie odvelená „ v tom čase najmodernejšia jednotka poľskej armády“, a to z dôvodov rovnako operačných (nároky na vysokú mobilitu), ako aj psychologických a propagandistických; DESZCZYŃSKI, M. P.: op. cit., s. 289; KOWALSKI, R.: op. cit., s. 102, 104-109, 111-117.

batériu 100 mm ľahkých poľných húfníc a rotu prieskumných tankov bez podpory. Oddiel posilnili príslušníci štátnej polície z Jurgówa a Bukowiny Tatrzańskiej, ako aj pohraničníci z Lysej Poľany⁸⁸².

27. novembra ráno začalo poľské vojsko zaberat' sporné územie – Javorinu⁸⁸³. Na mieste bývalého hraničného prechodu Jurgov (Jurgów) – Podspády stála Jurgovčanmi postavená slávobrána⁸⁸⁴. Kolóna plynulo postupovala po ceste do Ždiaru až na sedlo Príslop, kde bola zastavená pplk. Fr. Kúlom, ktorý velil československým jednotkám. Pplk. Kúl oznámil vedúcemu kolóny, plk. St. Maczkowi, že má rozkaz nedopustiť ďalší postup poľského vojska a zábor obce Ždiar. Plk. Maczek v odpovedi vyhlásil, že ide o „dočasné obsadenie západného okraja obce, ležiaceho za delimitačnou líniou, čo sa zhoduje s ujednaniami delimitačnej komisie“. Pri jednaní veliacich dôstojníkov v budove bývalého stanovišťa FS sa zistilo, že na mapách poľského vojska je delimitačná čiara posunutá asi o 500-1500 m.⁸⁸⁵ a medzi oboma vojakmi došlo k roztržke. Pplk. Kúl trval na tom, aby Poliaci nepostupovali, kým sa situácia okolo mapy neujasní, jeho náprotivok mu však oznámil, že po uplynutí troch minút má v pláne pokračovať v postupe⁸⁸⁶. Napätie kulminovalo, po nedávnom čadčianskom incidente ďalší ozbrojený stret doslova visel vo vzduchu. To už časť kontingentu plk. Maczka preberala samotnú obec Javorinu, kde prebiehala inštalácia poľskej štátnej polície a poštovej správy⁸⁸⁷.

---

⁸⁸² DESZCZYŃSKI, M. P.: op. cit., s. 290; KOWALSKI, R.: op. cit., s. 109, 111.

⁸⁸³ Všetky predmetné lokality mali byť obsadené do 12.00 (po predbežnom zaistení úsekov v ranných hodinách). Styčný dôstojník mal očakávať poľskú kolónu na ceste Podspády – Jurgov (Jurgów) v mieste bývalej štátnej hranice. Súbežne prebiehal zábor pieninskej obce Lesnica; BORÁK, M.³: op. cit., s. 5-6; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 98; o úprave československo-poľskej hranice v Pieninách pozri: ŠEMORÁDIKOVÁ, L.: *Zmena hraníc medzi Slovenskom a Poľskom v roku 1938 na území Spiša*. Diplomová práca, IH FF Prešovskej univerzity, rkps., Prešov 2006, s. 56-63.

⁸⁸⁴ Podľa M. P. Deszczyńského kolónu vítali „na slávu volajúci (*wiwatujáci*) goralí z Javoriny a Podspádov.“ Jurgovčanov v tomto ohľade spomína J. Bravený; túto omnoho pravdepodobnejšiu alternatívu uvádza R. Kowalski; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 2401-2993/38 (2758), šk. 33 – Okresný úrad Kežmarok Prezídium Krajinského úradu v Bratislave, 30. 11. 1938; DESZCZYŃSKI, M. P.: op. cit., s. 290; KOLLÁROVÁ, Z. a kol.: op. cit., s. 65; KOWALSKI, R.: op. cit., s. 129.

⁸⁸⁵ K obdobným problémom, týkajúcich sa však aj lokalít, ktoré vôbec neboli predmetom prebiehajúcej delimitácie, došlo v rovnakom čase aj na Orave; AMZV Praha, VI. sekce, kart. 68 – „Československo-poľské jednanie o hraničných zmenách, 21. 9. – 9. 12. 1938 (Záznam dr. Schebka, 27. 11. 1938).

⁸⁸⁶ AMZV Praha, VI. sekce, kart. 68 – „Československo-poľské jednanie o hraničných zmenách, 21. 9. – 9. 12. 1938 (Záznam o telefonáte plk. Moravca, 27. 11., 11.50); BORÁK, M.³: op. cit., s. 8-9; DESZCZYŃSKI, M. P.: op. cit., s. 290; KOWALSKI, R.: op. cit., s. 129-130; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 98.

⁸⁸⁷ Zaujímavé detaily spomína R. Kowalski. Podľa historika sa prechod obce pod poľskú správu zmenil na akúsi verejnú slávnosť, na ktorej sa zúčastnili krakovský vojvoda J. Timiński (podľa dekrétu prezidenta Moścického, o ktorom poľský rozhlas informoval 19. 11., boli spišské sdelimitované lokality priradené krakovskému vojvodstvu), *wójt* (obdoba okresného náčelníka) z Nowého Targu M. Glut a jeho zástupca Wroński. V slovenských archívoch správu podobného obsahu nenachádzame; Přehled zpráv [MNO] došlých do rána 20. listopadu 1938, 20. 11. 1938; KOWALSKI, R.: op. cit., s. 135.

O 11. hodine bol v Javorine prítomný aj československý styčný dôstojník, pplk. P. Duda, náčelník štábu 16. pešej divízie z Ružomberka⁸⁸⁸. Ten sa pokúsil poľského veliteľa presvedčiť, aby nariadil svojim vojakom ústup desať metrov za delimitačnú líniu s tým, že on osobne zariadi, aby sa rovnako zachovali aj československé jednotky. Plk. Maczek vyhlásil, že ak urýchlene nedôjde k dohode, má podľa inštrukcií z Varšavy postupovať aj za použitia sily a obsadí celý Ždiar⁸⁸⁹. Asi 11.15 sa poľské jazdecké švadróny a tančiky rozvinuli do útočnej pozície. Onedlho na to, stále počas rozhovoru dôstojníkov, sa z horského hrebeňa medzi Ždiarom a Javorovou dolinou ozývala streľba. Pplk. Duda najprv odmietol vydať rozkaz na zastavenie paľby, pretože plk. Maczek neprijal jeho propozície⁸⁹⁰. Po tom, ako pplk. Duda vydal rozkaz k ústupu do vzdialenosti 1-1,5 km od „novej“ delimitačnej čiary⁸⁹¹, streľba okolo 12.00 utíchla. Keď sa ale zakrátko obnovila pri vstupe poľských kavaleristov na sporné lúky západne od cesty spájajúcej Podspády a Ždiar, bol československý veliteľ nútený vydať opakovaný stoprozraz a streľba ustala asi po pol hodine. Krátko po poludní plk. Maczek oznámil, že v prestrelke bol zabitý jeho zástupca mjr. S. Rego⁸⁹² a na poľskej strane je aj niekoľko ranených⁸⁹³. Na žiadosť

---

⁸⁸⁸ 16. pešej divízií gen. Fr. Marvana prischla v napätej vojensko-politickej situácii mobilizácie 1938 úloha zaistiť ostrahu československo-poľskej hranice na úseku Jablůnkov – Vysoké Tatry. Pre operácie v náročnom horskom teréne divízia disponovala sedemdesiatimi mužmi s horolezeckým výcvikom. R. Kowalski v tejto súvislosti uvádza, že s plk. Maczkom konferoval plk. Fr. Kůl a pplk. Duda dorazil do Javoriny až o dvadsať minút neskôr; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 518; KOWALSKI, R.: op. cit., s. 131, 132; MINAŘÍK, P. – ŠRÁMEK, P.: *Představy velení československé armády o obrane Slovenska za mnichovské krize na podzim 1938* In: VH, II (1998), 3, s. 80, 94.

⁸⁸⁹ P. Duda ide v svojich spomienkach ešte ďalej, keď tvrdí, že mu plk. Maczek povedal, že „je to vysloveným priáním pána poľského maršálka (E. Rydz-Śmigłyho – dopl. PJ), aby toto územie bolo obsadené vojenskou silou“. V tomto okamihu sme, žiaľ, odkázaní len na literatúru, nakoľko nám dosiaľ nebol k dispozícii primárny prameň. Preto konfrontujeme tvrdenie M. Boráka s M. P. Desczyńským, ktorý uvádza, že rozkaz k obnovenému postupu pre plk. Maczka vydal gen. Wł. Bortnowski, veliteľ SGO „Śląsk“; SNA Bratislava, KÚ-P, 24348-83408/38, č.j. 74 173, šk. 265; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 2401-2993/38 (2758), šk. 33 – Okresný úrad Kežmarok Prezídia Krajského úradu v Bratislave, 30. 11. 1938; BORÁK, M.³: op. cit., s. 8-9; DESZCZYŃSKI, M. P.: op. cit., s. 290; DUDA, P.: *Vzpomínky na události mobilizace 1938 (Válečné události na hranicích československo-polských)* In: HaV, XIV (1969), 5, s. 907.

⁸⁹⁰ Hlásenie, ktoré dostalo PKÚ v Bratislave, doslovne uvádza, že „s veliteľom sa nedá jednať“. Ústretovejšie sa v tomto bode zachoval pobočník mjr. S. Rego, ktorý bol ochotný československé podmienky prijať; AMZV Praha, VI. sekce, kart. 68 – „Československo-poľské jednania o hraničných zmenách, 21. 9. – 9. 12. 1938 (Telefogram Hlavného štábu, 27. 11, došlo 12.45); SNA Bratislava, KÚ-P, 24348-83408/38, č.j. 74 173, šk. 265; DUDA, P.: op. cit., s. 907.

⁸⁹¹ Podľa R. Kowalského šlo o 1,5-2 km; AMZV Praha, Kabinet (věčné), s. n., kart. 46 – záznam o telefonickom rozhovore pplk. Toskány – Hlaváček, 27. 11. 1938, 11.25; KOWALSKI, R.: op. cit., s. 133.

⁸⁹² Iný vyskytujúci sa variant tohto priezviska je Rago. Dôstojník po sebe zanechal manželku a dcéru. Pochovaný bol 1. 12. na varšavskom vojenskom cintoríne. Na mieste jeho úmrtia bol 10. 12. vztýčený žulový blok. Na pohrebe vo Varšave prehovoril aj senátor F. Machay. Ohľadom jeho smrti protestoval na československom vyslanectve T. Kobylański už 27. 11.; AMZV Praha, ZÚ Polsko, kart. 24 – Záznam R. Fliedra, 27. 11. 1938; BORÁK, M.³: op. cit., s. 14; GOTKIEWICZ, M.: op. cit., s. 138-139; KOWALSKI, R.: op. cit., s. 133, 137-139; LUSIŃSKI, J.: op. cit., 543; MARCHLEWSKI, M.: *Zapisky nadleśniczego (27 listopada 1938 – 1 września 1939)* In: TTPN, VII (2008), 4, s. 64.

⁸⁹³ J. Bravený uvádza dvoch ranených na poľskej strane a päť ľahšie zranených na strane československej. Regionálna tlač spomína dokonca niekoľko padlých poľských vojakov. Niektoré pramene

poľského veliteľa – po tom, ako plk. Kůl i pplk. Duda vyjadrili ľútosť nad incidentom – sa okamžite rozbehlo vyšetrovanie s cieľom objasniť, ako vlastne mohlo dôjsť k prestrelke v čase palebného pokoja⁸⁹⁴.

Interné vyšetrovanie ukázalo, že poľské jednotky pokračovali okolo 11.00 v postupe aj v lokalitách, kam sa ešte nedostali najčerstvejšie správy s veliteľských rozhovorov. Rozkaz o ústupe bol niektorým československým jednotkám dodaný okolo 12.40. Samotný ústup mal prebiehať od 13.00. Prestrelka v priestore XIII. práporu sa odohrala okolo 12.15, keď veliteľ práporu, pplk. B. Kulendík, nebol ešte informovaný o plánovanom ústupe. Čata ppor. M. Glowu sa údajne dostala do poľského obklúčenia v miestach vzdialených asi 800 m. od hájovne na ceste Podspády – Ždiar. Poľská jednotka bola vyzvaná, aby zastavila svoj postup, čo aj na krátky čas učinila. Potom však v postupe za podpornej paľby z guľometov a automatických strelných zbraní pokračovala. Čata ppor. Glowu bola nútená kryť svoj ústup a paľbu opätovať. Keď približne o 12.40 dorazil k čate na špkt. R. Kalivoda s rozkazom na ústup, paľba už bola skončená⁸⁹⁵.

Nové ozbrojené incidenty sa už nevyskytli, poľské jednotky okolo 14.00 obsadili modifikovanú hraničnú čiaru. Nasledujúceho dňa bol do Bratislavy hlásený poľský ústup a úplný kľud⁸⁹⁶. Tragická udalosť ale poslúžila poľskej delegácii, aby na popoludňajšom

---

uvádzajú popri padlom dôstojníkovi iba jedného poľského raneného, kaprála H. Oleksowicza, ktorý na následky zranení skonal 13. 12. vo varšavskej nemocnici; AMZV Praha, Kabinet (včenné), kart. 73 – Přehled zpráv [MNO] došlých do rána dňa 28. listopadu 1938, 28. 11. 1938; *Karpathen-Post*, LIX (1938), 3. 12. (49); SNA Bratislava, KÚ-P, 337-5656/38 č.j. 74 173, 75 984, 77 921, šk. 263; SNA Bratislava, KÚ-P, 24348-83408/38, č.j. 74 777, šk. 265; ŠAB Martin, Fr. Hrušovský, šk. 1 – „Denník...“, s. 24; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 2401-2993/38 (2758), šk. 33 – Okresný úrad Kežmarok Prezídium Krajinského úradu v Bratislave, 30. 11. 1938; BORÁK, M.³: op. cit., s. 9-10; BORÁK, M. – ŽÁČEK, R.: op. cit., s. 21; GOTKIEWICZ, M.: op. cit., s. 138; KOLLÁROVÁ, Z. a kol.: op. cit., s. 65; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 536; KOWALSKI, R.: op. cit., s. 133-134, 139-140; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 98; ŠIMONČIČ, J.¹: op. cit., s. 330; ŠIMONČIČ, J.²: op. cit., s. 108; ŠLAMPOVÁ, M.: op. cit., s. 14;.

⁸⁹⁴ Je ťažké uspokojivo rekonštruovať sled udalostí. Podľa M. P. Deszczyńského sa pplk. Duda v Javorine objavil až po prvej prestrelke, teda najskôr 11.15. Máme však spomienky pplk. Dudu, podľa ktorých sa menovaný skutočne nachádzal v Javorine už počas prvej prestrelky; BORÁK, M.³: op. cit., s. 10; DESZCZYŃSKI, M. P.: op. cit., s. 290; DUDA, P.: op. cit., s. 909.

O vyšetrenie incidentu a príkladný trest pre vinníkov („tak, ako si to zasluhuje česť československej armády“) žiadalo poľské vyslanectvo už v popoludňajších hodinách kritického dňa. V odpovedi, podanej pražskému titulárovi ústne dr. Krnom, československá vláda vyjadrila poľutovanie nad tragickými udalosťami z 27. 11. I. Krno uviedol, že československý vojenský atašé vo Varšave dostal splnomocnenie „zúčastniť sa na pohrebe zastreleného poľského dôstojníka, ak to príslušné poľské miesta uznajú za vhodné“; AMZV Praha, VI. sekce, kart. 68 – „Československo-poľské jednania o hraničných zmenách, 21. 9. – 9. 12. 1938“ (Záznam dr. Krna, 27. 11.; záznam o rozhovore Krno – Papeč, 30. 11.).

⁸⁹⁵ Poľský pamätník J. Lusiński uvádza, že podnetom k prestrelke bola samovoľná dávka z československého samopalu. Československá jednotka údajne viackrát žiadala o zastavenie paľby bielou vlajkou; BORÁK, M.³: op. cit., s. 10-11; DESZCZYŃSKI, M. P.: op. cit., s. 290; KOWALSKI, R.: op. cit., s. 133; LUSIŃSKI, J.: op. cit., s. 542.

⁸⁹⁶ Podľa J. Braveného z prestrelky údajne vyzrežoval požiadavok poľskej delegácie na odstúpenie Ždiaru. Vzhľadom na fakt, že rámeč pre územný transfer stanovila výmena nót z 1. 11., sme voči správnosti tohto tvrdenia skeptickí, hoci poľský záujem o Ždiar nemožno poprieť (o jeho konkrétnych prejavoch sa zmienime neskôr); SNA Bratislava, KÚ-P, 24348-83408/38, č.j. 75 075, šk. 265; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok

rokovaní v Zakopanom prišla s návrhmi na nové hraničné úpravy v prospech Varšavy. Priebek aktualizovaných hraničných čiar oznámil dr. Hlaváček Zamini telefonicky o 18.00⁸⁹⁷.

Tým sa však obsadenie Javoriny ešte neskončilo. 28. novembra (pred 10.00) telefonoval z Varšavy J. Slávik, aby na naliehanie T. Kobylaňského podal ministerstvu zahraničných vecí správu, že „gen. Kůl“ nechce dokončiť ústup zo svojich pozícií⁸⁹⁸. No pplk. Kůl už ústup vykonal⁸⁹⁹.

Oddiely plk. Maczka sa utáborili v Podspádoch, kde niekoľko dní konali ostrahu. Na pamiatku zosnulého mjr. S. Rega vojaci z jeho oddielu vztýčili na mieste prestrelky pomník⁹⁰⁰. Do svojich posádok sa vrátili 9. decembra, keď odchod z Javoriny sa začal tri dni skôr⁹⁰¹. MNO nahlásilo zrušenie ostrahy československo-poľskej hranice s platnosťou od polnoci 12. decembra⁹⁰².

* * * * *

2401-2993/38 (2758), šk. 33 – Okresný úrad Kežmarok Prezídium Krajinského úradu v Bratislave, 30. 11. 1938; KOWALSKI, R.: op. cit., s. 134-135.

⁸⁹⁷ Na Spiši šlo o sankcionovanie „novej“ hraničnej čiary na západnom okraji katastra obce Ždiar, ústupky v okolí Červeného Kláštora (kde už došlo k obsadeniu kúpeľov Smerdžonka) a v tzv. *hrdle Popradu* okolo obce Sulín (v tejto ostatnej lokalite napokon poľská strana aspoň z časti ustúpila). O niektorých zmenách informovalo aj ZVV Bratislava; AMZV Praha, VI. sekce, kart. 68 – „Československo-poľské jednanie o hraničných zmenách, 21. 9. – 9. 12. 1938 (Záznam o telefonáte Hlaváček – Fliedner, 27. 11, 23.25; výpis zo situačného hlásenia ZVV Bratislava zo dňa 27. 11. [1938] do 18. hod.; záznam o telefonáte Pissko – Hlaváček, 28. 11, 18.00; záznam o telefonáte Pissko – Hlaváček, 29. 11, 13.00).

⁸⁹⁸ T. Kobylaňski deň predtým označil za incidenty počas delimitácie vinnú slovenskú tlač. Podľa iného prameňa „poľská vláda činí za priebeh jednaní zodpovednú výlučne vládu československú“; AMZV Praha, VI. sekce, kart. 68 – „Československo-poľské jednanie o hraničných zmenách, 21. 9. – 9. 12. 1938 (Záznam dr. Schebka, 27. 11. 1938); AMZV Praha, Kabinet, čís. rada 3501-3700/38, č.j. 3547 – Záznam o rozhovore Fr. Chvalkovského s K. Papéem, 29. 11. 1938; AMZV Praha, TD 1938, č. 1339 (Procházka), telef. (17.15); AMZV Praha, ZÚ Polsko, kart. 24 – Záznam o telefonickom rozhovore Slávik – Krno, 28. 11. 1938, 9.40

⁸⁹⁹ 3. 12. považoval K. Papée „incident so zavraždenými poľskými dôstojníkmi (!) za vyriešený.“ V podobnom duchu sa 1. 12. na oficiálnej tlačovej konferencii poľského ministerstva vyjadril aj W. Skiwski; AMZV Praha, ZÚ Polsko, kart. 24 – Záznam dr. Fliedra, 3. 12. 1938; AMZV Praha, pozostalosť po Fr. Chvalkovskom, č. 4073 – Záznam o rozhovore Chvalkovský – Papeé, 3. 12. 1938; AÚTGM Praha, EB I, sign. 339A, kart. 213; BORÁK, M.³: op. cit., s. 18.

⁹⁰⁰ Do Ždiaru prichádzali dokonca bizarné informácie o tom, že poľské vojsko rozostavilo do palebnej pozície tridsaťdiel; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 2401-2993/38 (2830), šk. 33 – Četnícka stanica Ždiar, opis z „Denníka situačného hlásenia, 1. 12. 1938.

⁹⁰¹ AMZV Praha, Kabinet (věčné), kart. 73 – Přehled zpráv [MNO] došlých do rána 14. 12., 14. 12. 1938; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 2401-2993/38 (2758), šk. 33 – Okresný úrad Kežmarok Prezídium Krajinského úradu v Bratislave, 30. 11. 1938; DESZCZYŃSKI, M. P.: op. cit., s. 292; KOWALSKI, R.: op. cit., s. 136.

⁹⁰² NAČR, PMR, inv. č. 1325, sign. 1030, č.j. 8795/38, kart. 418 – Ministerstvo národnej obrany Predsedníctvu ministerskej rady, 9. 12. 1938.

Za takýchto okolností sa tatranská osada Javorina dočasne stala súčasťou poľského štátu. Pre jej obyvateľov tak vznikli nové životné podmienky, s ktorými sa museli vysporiadať v krátkom čase. Na Slovensku zavládla nielen nedôvera k severnému susedovi, ale aj nenávisť, ktorá napomohla zblíženiu s hitlerovským Nemeckom. Stav, aký zavládol v poľsko-slovenských vzťahoch odovzdaním Javoriny prudko kontrastoval so žičlivým a priateľským vzťahom k Poľsku a jeho predstaviteľom v predmníchovskom období. Pre Československo boli územné straty vyplývajúce z úspechu expanzívnej politiky plk. Becka potvrdením vrcholného štádia rozpadu, opustenia niekdajšími spojencami. Jeseň 1938 sa natrvalo premietla do československo-poľských vzťahov. ČSR stratila na Slovensku 226 km² a 4 270 (9 914) obyv.⁹⁰³.

Javorinská otázka bola v tomto štádiu uzavretá podpisom bilaterálnej delimitačnej dohody 30. novembra 1938 o 16.00 hod. v Zakopanem, ktorá sankcionovala priebeh československo-poľskej hraničnej čiary vo Vysokých Tatrách po hlavnom hrebení veľhôr⁹⁰⁴. Takto sa naplnila požiadavka poľskej zahraničnej politiky, pôvodne nastolená E. kniežaťom Sapiehom, ešte v marci 1921. Ráno po podpise dohody, o 10.00, dr. Fr. Hrušovský telefonicky oznámil do Černínskeho paláca, že delimitačné rokovania

---

⁹⁰³ Okolie Čadce – 44 km²/2000 obyv., Suchá Hora, Hladovka – 40 km²/1300 obyv., Javorina – 110 km²/530 obyv., Lesnica – 15 km²/450 obyv., celý breh Dunajca, časť katastra Ždiaru (tj. spolu 226 km² a 4 270 obyv.). Údaje o rozsahu poľských územných ziskov sa však rôznia. Podľa E. Orlof šlo o 220 km² a 4 500 obyv. (95% poľskej národnosti), J. Zieliński udáva 220 km² a 2 500 obyv., M. P. Deszczyński 223,2 km², K. Sidor 210 km² a 9 900 obyv., Fr. Bokes 138 km² a najmenej 9 313 obyv., A. Štefániková 221 km² a 9 914 obyv. (podľa primárneho prameňa), rovnako O. Krejčí, P. Petruf 221 km² a 9 114 obyv. (nie je vylúčené, že v údají o počte obyvateľstva ide o tlačovú chybu, porov. údaj A. Štefánikovej) a pod. (v prípade údaje J. Kozeňského o 900 obyv. ide o očividný preklep); SNA Bratislava, Ministerstvo zahraničných vecí Slovenskej republiky (ďalej MZV), s.n., kr. 133; BOKES, Fr.: *Slovenský životný priestor v minulosti a dnes (=Slovenské dielo 7-8)*. Čas, Bratislava 1943, s. 130; DEÁK, L.¹: op. cit., s. 212; DEÁK, L.⁴: op. cit., s. 25; DEÁK, L.⁵: op. cit., s. 72; DESZCZYŃSKI, M. P.: op. cit., s. 350; GAREK, M.: op. cit., s. 199; JABLONKA, K.: op. cit., s. 151; KOZEŃSKI, J.²: op. cit., s. 113; KREJČÍ, O.: op. cit., s. 345; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 99; ORLOF, E.¹: op. cit., s. 117; PETRUF, P.: *Zahraničná politika Slovenskej republiky* In: HŠ 38 (1997), s. 8-9; SIDOR, K.¹: *Slovenská politika na pôde pražského snemu 1918-1938, II*. Andrej, Bratislava 1943, s. 283; *Tatry a podtatranský región*. Zomp. red. Wl. Skupieň, Mesto Poprad a Mesto Zakopane, Poprad – Zakopané 2000, s. 184 (v poľskej mutácii s. 181); ŠTEFÁNIKOVÁ, A.: op. cit., s. 65.

⁹⁰⁴ Dokument je datovaný 30. 11., aby tak bol dodržaný časový rámec dohodnutý oboma vládami. Prieťahy spôsobili iba finalizačné práce; AMZV Praha, VI. sekce, kart. 68 – „Československo-poľské jednanie o hraničných zmenách, 21. 9. – 9. 12. 1938 (Záznam o telefonickom rozhovore Flieder – Hrušovský, 1. 12, 10.00; záznam o telefonickom rozhovore ? – Hrušovský, 1. 12, 19.30); AÚTGM Praha, EB II, EB-V, sign. V68/2, kart. 101 – „Chronologický seznam...“, s. 15; ŠAB Martin, Fr. Hrušovský, sign. 5/1938, šk. 1 – Delimitačná dohoda medzi Republikou československou a Republikou poľskou podpísaná v Zakopanem dňa 30. 11. 1938 (tiež: Archiv Kanceláre prezidenta republiky (ďalej AKPR) Praha, Kancelár prezidenta republiky (ďalej KPR), inv. č. 1081, sign., D-1294/39, č.j. L1639/38, kart. 161 – Ministerstvo zahraničných vecí Praha Prezidiu ministerskej rady v Prahe, 19. 12. 1938; AMZV Praha, VI. sekce, kart. 56; NAČR Praha, MV-HS, inv. č. 58, sign. 1/7/2/5, č.j. 102 139/38, kart. 13 – Ministerstvo zahraničných vecí Praha Ministerstvu vnútra v Prahe, 19. 12. 1938); SNA Bratislava, MH, Prez.-O/1938, 601-806, šk. 9; BORÁK, M.³: op. cit., s. 20; GOTKIEWICZ, M.: op. cit., s. 139-140; KOŁAKOWSKI, P.: op. cit., s. 537; MAJERÍKOVÁ, M.¹: op. cit., s. 99; pre opis hraničnej čiary pozri: Prílohy, dok. č. 4, s. 348-349.

boli ukončené a on odchádza do Bratislavy, aby podal správu krajinkej vláde. Napriek tomu však ešte o 17.00 Hlavný štáb nedisponoval podrobnou informáciou o aktualizovanom priebehu hraničnej čiary⁹⁰⁵.

Ministerstvo zahraničných vecí vláde listom z 19. decembra navrhlo, aby výsledky delimitačných jednaní s Poľskom „bol[i] zaraden[é] do programu najbližšej spoločnej ministerskej rady“, ktorá by vzniknutý stav vzala na vedomie. To sa aj udialo 23. decembra 1938. Ešte pred koncom roku boli upovedomené aj príslušné ministerstvá a úrady⁹⁰⁶. Územné zmeny, vyplývajúce z poľských požiadaviek z obdobia počas a po *septembrovej kríze*, so sebou, prirodzene, priniesli celý rad technických otázok. Tie sa stali predmetom činnosti československo-poľskej likvidačnej komisie, na čelo ktorej Ministerstvo vnútra 2. januára 1939 vymenovalo odborového prednostu dr. R. Holla⁹⁰⁷.

4.6.3 Život v anektovanej Javorine a snahy II. republiky, resp. Slovenského štátu (Slovenskej republiky) o prinavrátenie územia (1. december 1938 - 31. august 1939)

Od 1. decembra 1938 nastala pre obyvateľov obce Javorina nová životná situácia. Napriek úpornej snahe sa im nepodarilo presadiť zotrvanie v Československu a obec sa stala súčasťou Poľska. Zmena štátoprávnej príslušnosti sa v prvom rade prejavila v miestnej samospráve: Právoplatne zvolený⁹⁰⁸ starosta J. Pitoňák sa aj s celým obecným zastupiteľstvom vzdal svojho mandátu⁹⁰⁹. Na jeho miesto nastúpil jurgovský učiteľ

---

⁹⁰⁵ O 18.50 informoval Zamini aj dr. L. Hlaváček; AMZV Praha, Kabinet (věcné), s. n., kart. 46 – Záznam R. Fliedra, 1. 12. 1938 (aj: AMZV Praha, VI. sekce, kart. 68); AMZV Praha, VI. sekce, č.j. 170625/38, kart. 66 – záznam o telefonickom rozhovore Hlaváček – Jelen, 1. 12. 1938, 18.50 (aj: AMZV Praha, VI. sekce, kart. 68).

⁹⁰⁶ AKPR Praha, KPR, inv. č. 1081, sign., D-1294/39, č.j. L1639/38, kart. 161 – Ministerstvo zahraničných vecí Praha Prezídium ministerskej rady v Prahe, 19. 12. 1938 (tiež: NAČR, MV-HS, inv. č. 58, sign. 1/7/2/5, č.j. 102 139/38, kart. 13 – Ministerstvo zahraničných vecí Praha Ministerstvu vnútra v Prahe, 19. 12. 1938); Ministerstvo zahraničných vecí Praha všetkým ministerstvám v Prahe, úradu pána ministra Karola Sidora, úradu pána ministra Jiřího Havelky, Kancelárii prezidenta republiky, Najvyššiemu kontrolnému účtovnému úradu v Prahe, Úradovní podkarpatoruských ministrov, slovenskému a podkarpatoruskému Prezídium vnútra, 28. 12. 1938 (tiež: NAČR Praha, MV-HS, inv. č. 58, sign. 1/7/2/5, č.j. 102 139/38, kart. 13 – Ministerstvo zahraničných vecí Praha Ministerstvu vnútra v Prahe, 19. 12. 1938).

⁹⁰⁷ AMZV Praha, VI. sekce, č.j. 1601/39, kart. 66 – Ministerstvo vnútra Ministerstvu zahraničných vecí, 2. 1. 1939.

⁹⁰⁸ Vo voľbách získal J. Pitoňák trinásť hlasov, kým jeho protikandidát J. Vojtas iba jeden hlas; ŠAL Poprad, Obecný notársky úrad Ždiar (ďalej ObNÚ Ždiar), 27-2101/1939 prez. (1050), šk. 13 – Zápis o voľbe starostu-námestníka a radných v Javorine konanej dňa 12. 6., resp. 3. 8. 1938.

⁹⁰⁹ Členmi tohto obecného zastupiteľstva boli: J. Chovanec, J. Krasuľa, J. Lapšanský, A. Nemeč ml., Jo. Pitoňák, ing. I. Roubek, J. Tomes, A. Vdovjak, O. Vdovjak, J. Vojtas; KOLLÁROVÁ, Z. a kol.: op. cit., s. 67; ŠLAMPOVÁ, M.: op. cit., s. 15

a známy polonofil J. Plučinský (Pluczynski)⁹¹⁰. Osoba nového starostu poskytovala hneď podvojnú garanciu – kým poľské úrady mohli byť spokojné, že vedenia obce sa ujal človek nielen lojálny, ale aj zapálený pre *Rzeczpospolitą*, dedičania mohli tušiť hlboké zmeny v živote obce. Kultúrne požiadavky vyjadrené v novembrovom memorande, ktorými si miestne obyvateľstvo chcelo uchovať kontakty s materskou krajinou, neboli splnené ani len čiastočne, pozitívnejšiu odozvu nenašli ani v dokumente obsiahnuté sociálne požiadavky⁹¹¹. Keď javorinskí rodičia žiadali, aby bol pre ich deti zabezpečený slovenský učiteľ, pretože sa všetci v obci cítia byť Slovákmi, J. Plučinský (počas obecnej schôdze) zareagoval kategoricky: „(Javorinské deti – dopl. PJ) sú teraz Poliaci a preto sa musia učiť po poľsky“. Obyvatelia obce sa s poľskou výučbou nechceli zmieriť, a tak sa počas školskej porady 28. decembra opätovne pokúsili presadiť angažovanie slovenského učiteľa s odôvodnením, že „ich dedovia boli Slováci a zo svojich detí chcú mať tiež Slovákov“⁹¹². Poľský učiteľ podal na políciu trestné podanie pre vzburu a tá dala predviesť asi šesťdesiat osôb. Časť z nich na noc zadržala⁹¹³. Dôvod pre takúto represiu možno vidieť aj v tom, že niektorí zo zadržaných mali v ten deň v úmysle vybrať sa do Ždiaru a navštíviť československého prezidenta dr. E. Háchu, ktorý trávil vianočné sviatky vo Vysokých Tatrách⁹¹⁴. Policajné výsluchy sa stali súčasťou života obce⁹¹⁵.

---

⁹¹⁰ O fungovaní obecného zastupiteľstva nemáme žiadne doklady, nakoľko sa pravdepodobne nachádzajú v archíve v Nowom Targu; ŠLAMPOVÁ, M.: op. cit., s. 15.

⁹¹¹ A to ani v prípade existenčne dôležitých penzií a dávok, ktoré niektorým bývalým zamestnancom kniežaťa Hohenloheho vyplácal naďalej československý štát (šlo približne o 30 osôb); SNA, MZV, s.n., šk. 133.

⁹¹² SNA Bratislava, KÚ-P, 211-31002/39, č.j. 3 318, šk. 308 – Okresný úrad Kežmarok Prezídium Krajinského úradu v Bratislave, 9. 1. 1939; ŠLAMPOVÁ, M.: op. cit., s. 15.

⁹¹³ Ako vidno, keď sa M. Gotkiewicz v rozhovore s Fr. Hrušovským vyjadril, že „v Javorine (...) môže sa nájsť desať či dvadsať percent Slovákov a naše úrady im zaiste poskytnú možnosť vyučovania v slovenskom jazyku,“ bol predsa len priveľkým optimistom; SNA Bratislava, KÚ-P, 211-31002/39, č.j. 3 318, šk. 308; GOTKIEWICZ, M.: op. cit., s. 142; KOLLÁROVÁ Z. a kol.: op. cit., s. 67; ŠLAMPOVÁ, M.: op. cit., s. 15.

⁹¹⁴ Prezident republiky navštívil počas svojej návštevy Tatier (28.-30. 12.) Ždiar, Tatranskú Lomnicu a Starý Smokovec (na pozvanie sídelného spišského biskupa J. Vojtaššáka). Hlavu štátu sprevádzal početný sprievod (J. Tiso, K. Sidor ako podpredseda centrálnej vlády, F. Ďurčanský, L. K. Feierabend, J. Havelka, gen. L. Prchala, Š. Mach); AÚTGM Praha, EB II, EB-V, sign. 68/2, kart. 101 – „Chronologický...“, s. 21-22; AÚTGM Praha, EB II, EB-V, sign. V158/2, kart. 167 – Záznamy o dennom programe E. Háchu (27.-30. 12. 1938); ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 2401-2993/1938 prez. (2937), šk. 33 – Prezídium Krajinského úradu Bratislava okresným náčelníkom v Ružomberku a v Kežmarku, 23. 12. 1939; *Karpathen-Post*, LIX (1938), 24.12. (52); 31.12. (53); *Slovák*, XX (1938), 29. 12. (295); 30. 12. (296); 31. 12. (297); DEÁK, L.¹: op. cit., s. 219; HOENSCH, J. K.: op. cit., s. 123; KÁZMEROVÁ, L. – KATUTINEC, M.: op. cit., s. 87; KOLLÁROVÁ Z. a kol.: op. cit., s. 67; LUKEŠ, Fr.: op. cit., s. 211; ŠLAMPOVÁ, M.: op. cit., s. 15.

⁹¹⁵ SNA Bratislava, KÚ-P, 24348-83408/38, č.j. 72 073, šk. 265.

Incident s posunutou hraničnou čiarou sa podpísal pod problémy niektorých obyvateľov susednej obce Ždiar⁹¹⁶. Do Poľska sa totiž týmto spôsobom dostala neplánovane aj časť ždiarskych lesov a pasienkov v lokalite Strednica⁹¹⁷. Užívatelia pochopiteľne upadli do neistoty, v klimaticky náročných horských podmienkach typickí drobní hospodári počítali doslova s každým kúskom poľnohospodársky využiteľnej pôdy. Preto sa nemožno čudovať znepokojeniu obyvateľstva⁹¹⁸, na základe ktorého sa rozšíril chýr o podpisovej akcii za pripojenie obce do Poľska. Četnícka stanica v obci, ktorá nahradila bývalú stanicu v Javorine⁹¹⁹, viedla na prelome novembra a decembra 1938

---

⁹¹⁶ Z pohľadu obce šlo o ďalší nepríjemný dôsledok hraničnej úpravy. Už 3. 11. obec Ždiar upovedomila Zamini o niektorých okolnostiach, viažúcich jej život na Javorinu, predovšetkým na patronátne právo majiteľa (bývalého) javorinského panstva k ždiarskému rímsko-katolíckemu kostolu, ktorého výkon sa odstúpením Javoriny stával problematický. Zástupcovia obce žiadali, aby ustanovenia tzv. *krakovského protokolu* zo 6. 5. 1924, ujednané pôvodne v prospech obyvateľstva susedných obcí v poľskej časti Spiša, platili po zmene hraničnej čiary pre obyvateľov Ždiaru. Na patronátne bremeno československého štátu voči rímsko-katolíckej farnosti v Ždiari upozornilo 31. 12. aj bratislavské Ministerstvo hospodárstva; AMZV Praha, VI. sekce, č.j. 42808/38, kart. 86 – B. Krajňák slovenskej autonómnej vláde, 3. 11. 1938, Ministerstvo hospodárstva Slovenskej krajiny Ministerstvu vnútra Slovenskej krajiny, 31. 12. 1938.

⁹¹⁷ Stalo sa tak napriek ubezpečeniu, ktoré dal vyslanec Papež Zamini ešte 27. 11., že poľské vojsko evakuuje tie časti zabratého územia, o ktorých odstúpení nepojednáva delimitačná dohoda. Uprostred zimného obdobia sa takto podstatne skomplikovalo zásobovanie obce drevnou hmotou, nevyhnutnou na vykurovanie. Škodu hlásilo aj riaditeľstvo ŠLaM, ktoré malo od ždiarskeho urbáriátu prenajatú časť zabratej lokality ako poľovný revír; AMZV Praha, VI. sekce, kart. 68 – „Československo-poľské jednanie o hraničných zmenách, 21. 9. – 9. 12. 1938 (Záznam dr. Fliedra, 27. 11); AMZV Praha, VI. sekce, č.j. 42808/38, kart. 86 – Ministerstvo hospodárstva Slovenskej krajiny Ministerstvu vnútra Slovenskej krajiny, 31. 12. 1938. ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 1-183/39 prez. (104), šk. 41 – Prezídium Krajinského úradu Bratislava Predsedníctvu vlády, 14. 1. 1939; PÁSTOR, Z.: op. cit., s. 15.

⁹¹⁸ Obecny notársky úrad v Ždiari informoval v snahe upokojiť náladu v obci, že na základe rozhodnutia delimitačnej komisie budú môcť majitelia po získaní pohraničnej legitimácie manipulovať s drevnou hmotou. Urbárske spoločenstvo obce Ždiar žiadalo zabezpečiť aspoň nevyhnutné vykurovacie drevo. Problémom však zostávala absolútna nepriepustnosť hranice. Správa ďalej uviedla, že rozhorčení urbárci sa chystajú hromadne hranicu prekročiť, a to bez ohľadu na následky i napriek upozorneniam notárskeho úradu (ako prvá nespokojnosť v Ždiare hlásila četnícka stanica, ktorá za hlavných protagonistov označila Št. Bechledu a Št. Adamjaka, ktorí už 20. 12. vyhľadali farára Kušníra). Okresný úrad žiadal listom zo 16. 1. Okresný úrad (*Starostwo Powiatowe – SP*) v Nowom Targu, aby „prístup do urbárskeho lesa obyvateľov zo Ždiaru bol *ihned*“ (zvýr. v orig.) umožnený“; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 200-586/39 prez. (207), šk. 42 – Četnícka stanica Ždiar Okresnému úradu v Kežmarku, 22. 12. 1938; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 1-183/39 prez. (104), šk. 41 – Obecny notársky úrad Ždiar Okresnému úradu v Kežmarku, 23. 12. 1938; Okresny úrad Kežmarok Okresnému úradu v Nowom Targu, 26. 1. 1939.

⁹¹⁹ K formálnemu zriadeniu četníckej stanice v Ždiari došlo pravdepodobne až v priebehu januára 1939. J. Bravený navrhol četníckemu veliteľstvu v Levoči, aby boli upravené obvody susediacich četníckych staníc Ždiar a Tatranská Kotlina. Zároveň upozornil, že po odstúpení „velk[ej] čas[ti] Tatier Poľsku“ sa očakáva zvýšená intenzita turistického ruchu, čo si vynúti častejšiu kontrolu vysokohorských chát, teraz už v tesnej blízkosti štátnej hranice. Pripomienky J. Braveného boli akceptované, o vyše dva týždne neskôr do Bratislavy hlásil, že četnícke stanice Tatranská Kotlina a Tatranská Lomnica budú častejšie monitorovať vysokohorské prostredie. Podobnú úlohu dostala aj četnícka stanica v Ždiari (v súčinnosti s tamojšou expozitúrou FS, rovnako presunutej z Javoriny), početne posilnená o štyroch mužov. Na plnú technickú vybavenosť museli spomenuté stanovišťa čakať až do 18. 3. 1939; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 1-183/39 prez. (1), šk. 41 – Okresny úrad Kežmarok Veliteľstvu četníckeho oddelenia v Levoči, 3. 1. 1939 (koncept); ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 1-183/1939 prez. (6), šk. 41 – Vláda Slovenskej krajiny Ministerstvu vnútra v Bratislave, 24. 12. 1938; Obvodny notársky úrad Ždiar Okresnému úradu v Kežmarku, 9. 2. 1939; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 1-183/39 prez. (18), šk. 41 – Protokol spísaný dňa 12. januára 1939 na četníckej stanici v Ždiare v záležitosti úpravy stálej strážnej služby v pohraničí v zmysle nariadenia Okresného úradu v Kežmarku č. 18/1939 prez. (uvedené nariadenie spisová zložka neobsahuje); Okresné četnícke veliteľstvo

v tejto veci vyšetovanie, no bez konkrétnych výsledkov. Napriek tomu strážm. Zacke v správe Okresnému úradu v Kežmarku rezumoval: „ Niektorý z obyvateľov vyšného Ždiaru, ktorý je spolumahiteľom pastvín na Strednici, snád' sa zlostí, že Poliaci zabrali časť Strednice“. Isté stopy vyšetovateľov viedli do neďalekej obce Lendak, kde identifikovali údajných pôvodcov celej akcie – Št. Bachledu a Št. Adamjaka. V ďalších dňoch získal Okresný úrad nové informácie od dôstojníkov popradského horského pluku č. 3, plk. Terscha a npor. Liblického. Z vojenského prostredia sa okresný náčelník J. Bravený dozvedel, že voči dôstojníkovi, ktorý údajne nariadil ústup až za Strednicu, sa vedie vyšetovanie; vo vzduchu visela sťažnosť na inkriminovaného škpt. Zkoumala bratislavskej krajinskej vláde, no pobúrených dedinčanov od tohto úmyslu odhovoril obecný notár B. Krajňák. Z toho istého zdroja sa J. Bravenému potvrdila aj pravdivosť správy o podpisovej akcii, ktorá sa však mala týkať iba bezprostredne dotknutého horného konca obce. Záverom svojho hlásenia PKÚ náčelník Bravený poznamenal: „ Je ale nepravdepodobné, že by sa Ždiarania dali získať na takú akciu, lebo nikdy nechceli o Poliakoch ani počuť“⁹²⁰. Škpt. Zkoumal naznačil, že zodpovednosť za posunutie hraničnej čiary nesie pplk. P. Duda, styčný dôstojník 16. pešej divízie. V ozname pre J. Braveného PKÚ zasa dementovalo, že by pplk. Duda mal akýkoľvek mandát, týkajúci sa priebehu hraničnej čiary, a teda nebol zodpovedný za stratu Strednice. „ Úlohou pplk. gšt. Dudu,“ informovalo PKÚ „ bolo v prvom rade zabrániť bojovým incidentom, ktoré práve poľské velenie vyhľadávalo, aby vláda poľskej republiky mohla z tohto titulu zvýšiť – ako represálie – územné požiadavky.“ Smrť poľského dôstojníka práve takýto rámec vytvorila⁹²¹.

Bolo očividné, že časť ždiarskeho katastra pripadla Poľsku spolu s Javorinou. Uprostred zimného obdobia ale obyvatelia obce nemohli čakať, či a kedy dôjde k náprave. Preto sa dohoda s poľskými úradmi aspoň o vývoze palivového dreva stala

---

Kežmarok Okresnému úradu v Kežmarku, 18. 1. 1939; Okresný úrad Kežmarok Prezídium Krajinského úradu v Bratislave, 19. 1. 1939 (aj: AMZV Praha, VI. sekce, č.j. 42808/38, kart. 86).

⁹²⁰ Posun hraničnej čiary v ždiarskom katastri sa podpísal pod prvého javorinského utečenca. Stal sa ním horár J. Kriššák, horáreň na Príslope, kde menovaný pôsobil, bola jedným z dvoch odstúpených objektov. Zo samotnej Javoriny zrejme ako prvá odišla K. Zick(ová), na jar 1939 jediný úradne evidovaný utečenec z obce; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 2401-2993/38 (2830), šk. 33 – Četnícka stanica Ždiar, opis z „Denníka situačného hlásenia, 1. 12. 1938; Četnícka stanica Ždiar Okresnému úradu v Kežmarku, 2. 12. 1938; Okresný úrad Kežmarok Prezídium Krajinského úradu v Bratislave, 6. 12. 1938; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 2401-2993/38 (2992), šk. 33 – Obecný notársky úrad Ždiar Okresnému úradu v Kežmarku, 10. 1. 1939; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 1-183/39 prez. (14), šk. 41 – Sčítací hárok utečencov – Zick, Katarína, 4. 12. 1938; Okresný úrad Kežmarok Ministerstvu sociálnej starostlivosti a verejného zdravotníctva Slovenskej krajiny, 13. 1. 1939 (?); Obecný notársky úrad Ždiar Okresnému úradu v Kežmarku, 8. 3. 1939.

⁹²¹ ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 1-183/39 prez. (21), šk. 41 – Prezídium Krajinského úradu Bratislava Okresnému úradu v Kežmarku, 21. 12. 1938.

nevyhnutnosťou. Porada v tejto veci sa uskutočnila 12. januára v bývalej horárni na Príslope a nezaobišla sa bez incidentu, keď poľské orgány odmietli cez hranicu prepustiť starostu obce Ždiar, rímsko-katolíckeho farára J. Kušníra. Za obec preto vyjednávali len predseda urbárskeho spoločenstva M. Andráš a horár Št. Bachleda. Javorinskú, teraz už poľskú stranu zastupovali dvaja nowotargskí úradníci spolu s trojicou pracovníkov miestnej lesnej správy na čele s polesným J. Voglom⁹²². Zástupcom Ždiaru šlo najmä o čo najrýchlejší vývoz drevnej hmoty, „kým je ešte sneh“, neskoršia manipulácia by mohla znamenať poškodenie pasienkov. Poľskí vyjednávači žiadost' neodmietli, no vyjadrili sa, že v tejto veci budú musieť požiadať o rozhodnutie svojich nadriadených⁹²³. Problémy ale neustali ani po tomto stretnutí. Keďže však delimitačný protokol zaručoval obyvateľom Ždiaru a mesta Spišskej Belej nerušený výkon vlastníckych práv na území odstúpenom Poľsku, nová žiadost' kežmarského okresného úradu, aby poľské orgány dodržiavali toto ustanovenie aj na Strednici, smerovala do Nowego Targu 8. februára. Kladná odpoveď, teda povolenie vyvážať inkriminované palivové drevo – po označení pracovníkom javorinskej lesnej správy – dorazila do Kežmarku o pár dní neskôr⁹²⁴.

Jednotlivé javorinské rodiny sa v priebehu niekoľkých dní a týždňov ocitli v ťažkej situácii. Čerstvá hraničná čiara ovplyvnila ich život nielen v hmotnej, ale aj výsostne osobnej rovine. Keďže absentoval akýkoľvek režim, ktorý by upravoval prechod československo-poľskej hranice na javorinskom úseku, a zároveň poľské úrady (odôvodnene) nedôverovali novým občanom *Rzeczypospolitej*, línia na mape sa zmenila na nepriechodnú bariéru⁹²⁵. Mnohí obyvatelia Javoriny sa preto nemohli zísť so svojimi

---

⁹²² Podľa správy četníckej stanice Ždiar sa na stretnutí zúčastnil aj „nejaký poľský generál v civile a dvaja vyšší dôstojníci v uniforme“. Nemáme spôsob, ako pravdivosť tejto informácie overiť, je však možné, že šlo o gen. M. Zaruského, ktorý sa dlhoročne angažoval v akciách za pripojenie Javoriny k Poľsku; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 200-586/39 prez. (207), šk. 42 – Četnícka stanica Ždiar Okresnému úradu v Kežmarku, 16. 1. 1939; Okresný úrad Kežmarok Prezídium Krajinského úradu v Bratislave, 19. 1. 1939.

Bývalé javorinské polesie sa v Poľsku stalo centrom Štátneho nadlesníctva Javorina (*Nadleśnictwo Państwowe Jaworzyna Spiska*), zriadeného 18. 12. 1938, ktoré obhospodarovalo plochu o výmere 15 567,22 ha (v tom aj lesné správy Murzasichle, Bukowina a Morskie Oko, nachádzajúce sa mimo javorinského katastra; túto skutočnosť Z. Pástor – pravdepodobne vďaka nepresvedčivej znalosti problematiky – opomína), podrobne: BOHUŠ, I.: *Nadleśnictwo Państwowe Jaworzyna Spiska* In: TTPN, VII (2008), 4, s. 61-63; MARCHLEWSKI, M.: op. cit., s. 64; PÁSTOR, Z.: op. cit., s. 15.

⁹²³ Vládny splnomocnenec pri javorinskej lesnej správe ing. W. Lewicki vydal naopak inštrukciu, aby obyvateľom Ždiaru vývoz drevnej hmoty povolený nebol; BOHUŠ, I.: op. cit., s. 62.

⁹²⁴ ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 200-586/39 prez. (207), šk. 42 – Četnícka stanica Ždiar Okresnému úradu v Kežmarku, 22. 12. 1938 Četnícka stanica Ždiar Okresnému úradu v Kežmarku, 16. 1. 1939; Okresný úrad Kežmarok Prezídium Krajinského úradu v Bratislave, 19. 1. 1939; Okresný úrad Kežmarok Okresnému úradu v Nowom Targu, 8. 2. 1939; Okresný úrad Kežmarok Obecnému notárskemu úradu v Ždiari, 15. 2. 1939; ŠAL Poprad, ObNÚ Ždiar, 1-181/39 prez. (25), šk. 1 – Okresný úrad Kežmarok Obecnému notárskemu úradu v Ždiari, 3. 2. 1939.

⁹²⁵ „V pohraničnom styku vydávajú poľské úrady pohraničné legitimácie vlastne len Poliakom a takým jednotlivcom, o ktorých vedia, že s nimi sympatizujú“; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 1-183/39 prez.

príbuznými pred, ba ani počas vianočných sviatkov. Poľská výučba detí v škole okresným orgánom v Nowom Targu, kam Javorina administratívne pripadla, nepostačovala. Obec bola *via facti* začlenená do krakovskej arcidiecézy ako filiálna pobočka jurgovskej farnosti⁹²⁶, úrady sa preto pokúsili sa presadiť poľštinu aj ako bohoslužobný jazyk⁹²⁷. V tomto ohľade bol však odpor dedinčanov ešte kategorickejší. Nielenže sa odmietali po poľsky modliť a odpovedať omšové formulky, tzv. *trópy*, ale naďalej hrali a spievali počas omší slovenské bohoslužobné piesne, za čo boli perzekvovaní predovšetkým organista a kantor. Situácia sa postupne vyhrotila natoľko, že obyvatelia obce sa v čoraz väčšej miere nezúčastňovali ani len nedeľných svätých omší, čím nenaplnili jeden zo základných pilierov kresťanskej duchovnej praxe. Pri vysokom stupni religiozity v obci takýto postup predstavoval skutočne významnú manifestáciu nesúhlasu. Keď v jednu nedeľu do kostola neprišiel nikto, jurgovský farár Sikora, sám známy aktivista poľského pôvodu ešte z plebiscitného obdobia, odmietol dochádzať do Javoriny, aby tu vysluhoval sväté omše⁹²⁸.

Popri početných zmenách, ktoré sa v Javorine udiali v krátkom slede v dôsledku pričlenenia obce k Poľsku, pretrvala v istom zmysle kontinuita s nedávnou minulosťou obce aspoň v majetkovo-právnej a symbolickej rovine. Keďže javorinské panstvo odkúpil

---

(18), šk. 41 – Protokol spísaný dňa 12. januára 1939 na četníckej stanici v Ždiari v záležitosti úpravy stálej strážnej služby v pohraničí v zmysle nariadenia Okresného úradu v Kežmarku č. 18/1939 prez.

⁹²⁶ Podľa tzv. *modu vivendi* medzi ČSR a Svätou stolicou nemohla žiadna časť rímsko-katolíckej diecézy so sídlom na území republiky presahovať na územie iného štátu. Táto zásada sa uplatňovala aj pri rozhraničení farností. Niektoré cirkevno-správne úkony vykonával v Javorine farský úrad v Bukovine Tatranskéj. Nevyjasnená zostávala otázka, či hraničnou úpravou zanikajú československému štátu patronátne povinnosti, ktoré na seba prevzal pri odkúpení javorinského panstva; AMZV Praha, VI. sekce, č.j. 20188/39 kart. 56 – Vyjadrenie oddelenia II/3 Ministerstva zahraničných vecí, 15. 2. 1939 (aj: AMZV Praha, VI. sekce, č.j. 42808/38, kart. 86); MARCHLEWSKI, M.: op. cit., s. 66.

⁹²⁷ Sväté omše sa po poľsky konali už od 27. 11, teda v čase, keď ešte neboli ukončené delimitačné rokovania. Podľa M. Marchlewského sa v kostole údajne každý druhý týždeň striedal spev slovenských, resp. poľských piesní; SNA Bratislava, MZV, s.n., kr. 133 – Ministerstvo hospodárstva Bratislava Ministerstvu zahraničných vecí v Bratislave, 15. 7. 1939; MARCHLEWSKI, M.: op. cit., s. 67.

⁹²⁸ „Ľudia na poľský spev jurgovského organistu pred svätou omšou dali sa hlasite do plaču“, písal J. Kušnír svojmu biskupovi. Spišský biskup J. Vojtaššák žiadal od vlády diplomatický zákrok, nakoľko Javorina patrila z cirkevno-právneho hľadiska až do rozhodnutia Svätej stolice stále do jeho diecézy, a teda zamedzenie prístupu farárovi Kušnírovi, prelát považoval za porušenie práva, prameniace zo šovinizmu. O situácii, s prosbou o intervenciu, informoval 22. 12. biskup Vojtaššák Mons. X. Rittera, apoštolského nuncia v Prahe. Ešte v ten istý deň žiadala telegraficky Apoštolská nunciatura vo Varšave krakovského arcibiskupa A. S. knieža Sapiehu o zabezpečenie duchovnej správy opustenej filiálky; Rozhovor s MUDr. O. Lapšanským (Poprad, 29. 11. 2001); SpDA Spišská Kapitula – Spišské Podhradie, SpB II, č.j. 3081/1938 – Rímsko-katolícky biskupský úrad Spišská Kapitula – Spišské Podhradie Apoštolskej nunciature v Prahe, 22. 12. 1938; SpDA Spišská Kapitula – Spišské Podhradie, SpB II, č.j. 3100/1938 – Rímsko-katolícky farský úrad v Ždiari Rímsko-katolíckemu biskupskému úradu v Spišskej Kapitule – Spišskom Podhradí, 15. 11. 1938; Rímsko-katolícky biskupský úrad Spišská Kapitula – Spišské Podhradie Prezidiu Krajinského úradu v Bratislave, 28. 12. 1938; SpDA Spišská Kapitula – Spišské Podhradie, SpB II, č.j. 895/1939 – Apoštolská nunciatura vo Varšave Krakovskému arcibiskupstvu, 22. 12. 1938 (odpis vyhotovený 15. 3. 1939); ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 200-586/39 prez. (207), šk. 42 – Četnícka stanica Ždiar Okresnému úradu v Kežmarku, 16. 1. 1939.

v roku 1935 od dedičov kniežaťa Hohenloheho priamo československý štát⁹²⁹, resp. Kancelária prezidenta republiky (KPR), stala sa dominantna majetku, zámoček, rezidenciou hlavy štátu. Rovnako v novembri 1938 pripadla Javorina ako rezidencia poľskému prezidentovi, prof. I. Mościckému⁹³⁰ a ten v obci strávil vianočné sviatky⁹³¹.

Ako sme spomenuli vyššie, prezident *II. republiky* dr. E. Hácha strávil niekoľko vianočných dní rovnako vo Vysokých Tatrách. Diplomatický ruch okolo malebného kúta Spiša tak vyústil do tragikomickej pointy: hlavy oboch zainteresovaných štátov, sporiacich sa ešte pred mesiacom o Javorinu (a nielen o Javorinu), prežívali sviatky vo vzdialenosti iba niekoľkých kilometrov – delila ich od seba v tom čase najčerstvejšia hraničná línia v celej Európe; asi ani jeden z nich netušil, že jeho pôsobenie v najvyššom štátnom úrade má pred sebou už iba niekoľko mesiacov.

Pobyt poľského prezidenta v Javorine mal pomôcť adaptovať miestne obyvateľstvo na nové životné podmienky, ktoré vznikli podpisom zakopianskeho delimitačného protokolu z 30. novembra. Prítomnosť hlavy štátu, obzvlášť vo sviatočnom čase Vianoc, mala posilniť pocit jeho spolupatričnosti s poľským národom, a tiež im ukázať, že *Rzeczypospolitej* záleží na blahu obce. Ako demonštrácia poslúžili rôzne športové súťaže, hlavne pre školskú mládež, s vecnými cenami, ktoré odovzdával sám I. Mościcki⁹³². No prezidentova prívetivosť názory Javorinčanov na ich novú vlasť nezmenila, na múroch javorinského zámočku sa objavil nápis: „*Jeszcze Polska nie zginęła, ale zginąć musi!*“ („Ešte Poľsko nezhytnulo, ale zhytnúť musí!“)⁹³³. Pre objektivitu treba ale dodať, že to snáď práve prezidentské návštevy⁹³⁴ dala podnet k zriadeniu obchodov v Javorine a v Podspádoch a k napojeniu obce na poľskú elektrickú sieť; došlo k nemu

---

⁹²⁹ AMZV, VI. sekce, s. n., kart. 86 – Veľkostatok Javorina, získanie do vlastníctva československého štátu, 8. 11. 1938.

⁹³⁰ Správca nadlesníctva M. Marchlewski vo svojich spomienkach píše, že hohenlohovský zámoček poľská strana prevzala „vážne poškoden[ý]“, keď mali byť zničené kachľové pece, odstránené kľučky dvier a okien, demontované vodovodné potrubie a pod. Máme za to, že ide o zveličené tvrdenie, budova sa tešila pozornosti delimitačnej komisie, ktorá potvrdila, že k jej poškodzovaniu nedochádza; SNA Bratislava, KÚ-P, P-IV. č. 579-20524/38, č.j. 83 423, šk. 303 – Okresný úrad Kežmarok Prezidiu Krajinského úradu v Bratislave, 28. 12. 1938; BERGHAUZEN, J.: op. cit., s. 414; MARCHLEWSKI, M.: op. cit., s. 64-65, 66; PÁSTOR, Z.: op. cit., s. 15.

⁹³¹ V Javorine strávil šestnásť dní (22. 12. 1938 – 7. 1. 1939); AMZV Praha, III. sekce, kart. 520 – správa ČTK; SNA Bratislava, KÚ-P, 337-5656/38, č.j. 83 429, šk. 263.

⁹³² Pani prezidentová sa počas pobytu zaujímala najmä o vybavenie javorinskej školy, ktorej popri iných pomôckach darovala rádioprijímač a zabezpečila dotáciu na nákup lyžiarskej výstroje; rozhovor s MUDr. O. Lapšanským (Poprad, 29. 11. 2001); MARCHLEWSKI, M.: op. cit., s. 66..

⁹³³ Citát sme uviedli v pôvodnom znení, ide totiž o priamu alúziu na názov (a prvý verš) poľskej hymny, inak známej aj ako tzv. *Dąbrowského mazurka*; SNA Bratislava, KÚ-P, 337-5656/38, č.j. 83 429, šk. 263; BERGHAUZEN, J.: op. cit., s. 414.

⁹³⁴ Druhá sa uskutočnila pri príležitosti konania medzinárodných lyžiarskych pretekov FIS v Zakopanom v polovici februára 1939; MARCHLEWSKI, M.: op. cit., s. 66.

v apríli 1939⁹³⁵. Návšteva I. Moścického však zrejme nezanechala medzi obyvateľstvom predpokladanú priaznivú odozvu, podľa správy okresného úradu v Kežmarku po odchode prezidenta do metropole údajne začala v Javorine nová vlna represálií⁹³⁶.

Zhoršila sa aj sociálna situácia v obci, a to napriek tomu, že riaditeľ nadlesnej správy Javorina M. Marchlewski aktívne pristupoval k existujúcim problémom⁹³⁷. Tí z jej obyvateľov, ktorí pracovali napr. v susednom Ždiari alebo v Lendaku, spočiatku nemohli vykonávať svoje povolanie. Situácia podnietila J. Braveného, aby so súhlasom PKÚ nadviazal začiatkom februára kontakt s nowotargským *wójtom* M. Glutom, s cieľom dohodnúť aspoň provizórny rámec pre malý pohraničný styk. K stretnutiu napokon došlo 24. marca v Zakopanom⁹³⁸. Tu sa dohodlo, že prechod hranice bude umožnený na základe hospodárskej pohraničnej legitimácie⁹³⁹, ktorú bude mať právo vydať miestny orgán politickej správy, t.j. na československej strane obecný úrad v Javorine alebo obecný notársky úrad v Ždiari, resp. v Spišskej Belej, pričom v obzvlášť súrnom prípade bude možné legitimáciu vydať telefonickým oznámením po dohode s politickým úradom druhej strany. Ústne ujednanie umožnilo vyhánanie dobytku podľa dovtedajšieho zvyku a voľný predaj poľnohospodárskych produktov⁹⁴⁰. Podobne sa uvoľnil pohyb roľníkov a lesných

---

⁹³⁵ Elektrizáciu obce prijalo miestne obyvateľstvo rozporuplne. Aj M. Marchlewski priznáva, že tento prejav technického pokroku mohol mať „ istý politický a propagandistický význam“; rozhovor s MUDr. O. Lapšanským (Poprad, 29. 11. 2001); ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 1175-1910/39 prez. (1216), šk. 44. – Četnícka stanica Javorina Okresnému úradu v Kežmarku, 17. 11. 1939; Okresný úrad Kežmarok Ministerstvu hospodárstva v Bratislave, 23. 11. 1939; BOHUŠ, I.: op. cit., s. 63; MARCHLEWSKI, M.: op. cit., s. 65.

⁹³⁶ SNA Bratislava, KÚ-P, 211-31002/39, č.j. 9 857, šk. 308 – Okresný úrad Kežmarok Prezidiu Krajinského úradu v Bratislave, 31. 1. 1939.

⁹³⁷ V Javorine a v Podspádoch boli zriadené obchody s potravinami a zmiešaným tovarom, nad ktorých aprovizáciou patronovalo nadlesníctvo prostredníctvom družstevnej organizácie Lešnik, čo umožňovalo reguláciu cien ponúkaného sortimentu na takú úroveň, ako si to vyžadovala príjmová situácia v obci; BOHUŠ, I.: op. cit., s. 63; MARCHLEWSKI, M.: op. cit., s. 66..

⁹³⁸ Termín a miesto schôdzky navrhol M. Glut; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 591-1163/39 prez. (989), šk. 43 – M. Glut J. Bravenému, 19. 7. 1939

⁹³⁹ Toto definíciou boli vylúčené legitimácie stále, tatranské (pre horolezcov a horských vodcov) a turistické, ktoré poznala československo-poľská úprava malého pohraničného styku v súlade s ujednaniami dopĺňujúcimi tzv. *Krakovský protokol* zo 6. 5. 1924. Podľa informácie J. Braveného sa porady mal zúčastniť aj dr. A. Pitoňák, predseda miestnej organizácie Klubu slovenských turistov (KST). Pozvánka na rokovanie o turistických legitimáciách dorazila do Kežmarku až 21. 8., M. Glut navrhoval termín rozhovorov na 10. 9. Zo známych príčin k stretnutiu nedošlo; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 1-183/39 prez. (104), šk. 41 – J. Bravený M. Glutovi, 21. 3. 1939; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 591-1163/39 prez. (989), šk. 43 – M. Glut J. Bravenému, 21. 8. 1939.

⁹⁴⁰ Vyhánanie dobytku v počte 256 kusov bolo obnovené v druhej polovici mája. V lete 1939 musel Okresný úrad Kežmarok riešiť podobný problém mesta Spišská Belá (M. Marchlewski uvádza chybné Kežmarok), nakoľko časť mestských pasienkov pripadla Poľsku; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 200-586/39 prez. (207), šk. 42 – Četnícka stanica Ždiar Okresnému úradu v Kežmarku, 22. 5. 1939; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 587-1163/39 prez. (801), šk. 42 – Zápisnica spísaná dňa 22. júna 1939 na Okresnom úrade v Kežmarku; Okresný úrad Kežmarok Okresnému úradu v Nowom Targu; Okresný úrad Kežmarok Obcej rade mesta Spišská Belá, 19. 7. 1939; BOHUŠ, I.: op. cit., s. 62; MARCHLEWSKI, M.: op. cit., s. 68; PÁSTOR, Z.: op. cit., s. 15.

vlastníkov, tým však zostala povinnosť predložiť úradom druhej strany hospodársky a situačný plán a pri manipulácií s lesným majetkom rešpektovať právne predpisy dotknutého štátu. Rybolovné a poľovné právo dohoda nepostihovala, len predpokladala vysporiadanie týchto okruhov v samostatnom dokumente⁹⁴¹. Hospodársky aspekt povoleniek znamenal, že J. Kušnír, rímsko-katolícky farár zo Ždiaru, resp. slovenský učiteľ nedostávali povolenie k prekročeniu novej štátnej hranice ani so spomenutým dokladom⁹⁴². Využitie povoleniek z československej strany hranice nenadobudlo výraznejší rozmer⁹⁴³. Osobná preprava na trase Ždiar – Javorina sa úplne obnovila až podpisom poľsko-slovenskej zmluvy o malom pohraničnom styku z 18. júla 1939. Základom pre text zmluvy sa stalo znenie československo-poľskej turistickej konvencie z roku 1925, avšak s početnými úpravami⁹⁴⁴. *Polskie Koleje Państwowe* (PKP) a Slovenské železnice (SŽ) obnovili aj pravidelné linkové spojenie Zakopane – Štrbské Pleso⁹⁴⁵.

V samotnej odstúpenej obci sa medzitým uplatňovali nariadenia, ktoré mali prispieť k jej integrácii do poľského štátu. Tým obyvateľom Javoriny, ktorí pri sčítaní obyvateľstva v decembri 1938 uviedli ako svoju národnosť poľskú, miestne úrady poskytli viaceré výhody, napr. lacnejšie palivové drevo. Pochopiteľne, nezávisle od národnosti malo

---

⁹⁴¹ Počas jednania si J. Bravený poznamenal: „Na strane poľskej je silná animozita proti Nemcom. Zazlieva sa Slovensku, že sa dalo do sféry Nemecka, a nie Poľska“. Na otázku, či je poľská strana pripravená vrátiť zabranú časť ždiarskej Strednice, M. Glut „odpovedal s úsmevom, že slovenská vláda dosiaľ o to nežiadala“ ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 1-183/39 prez. (104), šk. 41 – J. Bravený M. Glutovi, 21. 3. 1939; Záznam o ústne dohodnutých zásadách administratívneho prevádzania a povolovania pohraničného styku na slovensko-poľskom pohraničí v úseku Javorina – Ždiar, Zakopane, 24. 3. 1939 (písomný záznam vyhotovený v Kežmarku, 25. 3.) (aj: ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 591-1163/39 prez. (989), šk. 43; ŠAL Poprad, ObNÚ Ždiar 1-181/39 prez. (69), šk.1); BOHUŠ, I.: op. cit., s. 62.

⁹⁴² Kežmarský okresný náčelník v súkromnom rozhovore intervenoval v prospech ždiarskeho farára-starostu J. Kušníra, aby mu bol ako jednému z postihnutých lesných vlastníkov umožnený prechod cez hranicu. Po dlhšom prehováraní M. Glut napokon privolil (no nemáme správu o tom, že by J. Kušnír navštívil obec počas jej príslušnosti k poľskému štátu; naopak, okresný náčelník J. Bravený informoval o pretrvávajúcom uvedeného stavu ešte 8. 8.); SNA Bratislava, KÚ-P, 6672-16257/38, č.j. 12 071, šk. 264; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 591-1163/39 prez. (989), šk. 43 – Obecný notársky úrad Ždiar Okresnému úradu v Kežmarku, 14. 3. 1939; Okresný úrad Kežmarok Ministerstvu vnútra Slovenskej krajiny, 18. 3. 1939; Okresný úrad Kežmarok Prezídium Krajinského úradu v Bratislave, 25. 3. 1939 (koncept); ŠA Poprad, ObNÚ Ždiar, 1-181/39 prez. (99), šk. 1 - Okresný úrad Kežmarok Obecnému notárskemu úradu v Ždiari, 8. 8. 1939.

⁹⁴³ SNA Bratislava, KÚ-P, 6672-16257/38 (12 071), šk. 264.

⁹⁴⁴ Dokument v zvláštnych dodatkoch riešil otázku colných ciest, turistický režim a problematiku pltníctva na rieke Dunajec. Zložitý právny akt, o ktorom vyjednávali vedenia predmetných okresných úradov, splnomocnené PKÚ, sa zrejme nerodil ľahko – rokovalo sa nepretržite od 10.00 (18. 7.) do 1.30 (19. 7.), avšak (podľa správy pre PKÚ) v priateľskej atmosfére; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 1-183/39 prez. (104), šk. 41 – Okresný úrad Kežmarok Obecnému notárskemu úradu v Ždiari (a i.), 19. 7. 1939 (aj: ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 591-1163/39 prez. (939), šk. 43); ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 591-1163/1939 prez. (972), šk. 43 – Zmluva o malom pohraničnom styku medzi Slovenskou republikou a Poľskou republikou podpísaná v Zakopane dňa 18. júla 1939; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 591-1163/39 prez. (989), šk. 43 – Prezídium Krajinského úradu Bratislava Okresnému úradu v Kežmarku, 17. 6. 1939; Okresný úrad Kežmarok Prezídium Krajinského úradu v Bratislave, 19. 7. 1939.

⁹⁴⁵ Linka PKP 841 a SŽ 923 Zakopane – Morské Oko – Podspády – Ždiar – Štrbské Pleso; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 591-1163/1939 prez. (885), šk. 43 – Ministerstvo dopravy a verejných prác Bratislava Ministerstvu dopravy vo Varšave, 17. 6. 1939.

mužské obyvatelstvo obce povinnosť konať vojenskú službu v poľskej armáde. Preto sa v Javorine po istom čase konal odvod. Notár z Bukowiny Tatrzańskiej pri tej príležitosti tvrdil, že ešte nemal takých brancov, z ktorých by každý vedel, kedy sa narodil, ako sa to stalo v Javorine. No nie všetko počas odvodu budilo idylický dojem: „šikovní branci“ dostali pokutu za verejné spievanie slovenských piesní⁹⁴⁶. Hladinu života v anektovanej Javorine rozvírilo aj vyhlásenie polície a finančnej stráže z apríla 1939, že poľská vláda plánuje miestnych obyvateľov presídliť hlbšie do vnútrozemia⁹⁴⁷. Preto sa šesť javorinských rodín⁹⁴⁸ presťahovalo tajne na Slovensko⁹⁴⁹. Ich domovom sa načas stal Liptovský Hrádok⁹⁵⁰.

22. apríla bola v Ždiari podaná žiadosť deviatich javorinských rodín, aby im bola umožnená repatriácia. Miestne poľské orgány koncom apríla prisľúbili, že úplne zamedzia sťahovanie rodín z odovzdaného územia. Okresný náčelník v Kežmarku J. Bravený nariadil četníckej stanici v Ždiari, aby jej pracovníci poučili obyvateľov Javoriny o nemožnosti ďalšieho sťahovania sa na Slovensko⁹⁵¹. Podľa istých správ k obávanému odsunu

---

⁹⁴⁶ SNA Bratislava, KÚ-P, 211-31002/39, č.j. 3 320, šk. 308 – Okresný úrad Kežmarok Prezídium Krajinského úradu v Bratislave, 13. 1. 1939; ŠLAMPOVÁ, M.: op. cit., s. 15.

⁹⁴⁷ V rovnakom čase bol na dedinčanov vyvíjaný nátlak, aby si urýchlene zaobstarali poľské občianstvo; SNA Bratislava, MZV, s.n., šk. 133 – Prezídium Krajinského úradu Bratislava Ministerstvu zahraničných vecí v Bratislave; ŠLAMPOVÁ, M.: op. cit., s. 15.

⁹⁴⁸ Šlo o rodiny A. Nemca, T. Olekšáka, A. Pľučinského, J. Šmatláka, P. Šubrtu a J. Tomľana (spolu 20 osôb); ŠAL Poprad, ObNÚ Ždiar, 1-181/39 prez. (70), šk. 1 – Obecný notársky úrad Ždiar Okresnému úradu v Kežmarku, 23. 5. 1939.

⁹⁴⁹ Hlásenie Obecného notárskeho úradu v Ždiari hovorí o prechode šiestich javorinských rodín, pričom poznamenáva, že počet utečencov sa v najbližších dňoch zvýši, *stále prichádzajú rodiny so všetkým svojím majetkom* (zvýr. PJ); údajne sa na prechod hranice chystalo až tridsať rodín (aj I. Bohuš uvádza až dvadsaťsedem javorinských rodín, ktoré mali emigrovať na Slovensko v apríli 1939, podobne Z. Pástor udáva 110 žiadostí o odchod na Slovensko; dostupný archívny materiál nám však neposkytuje žiadne informácie o tak vysokom počte emigrantov). Niekoľkým rodinám sa prechod podaril ešte v auguste 1939; SNA Bratislava, MZV, 67-11224/39, šk. 208 – Prezídium Ministerstva vnútra Bratislava Ministerstvu zahraničných vecí v Bratislave, 10. 8. 1939; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 1-183/39 prez. (14), šk. 41 – Obecný notársky úrad Ždiar Okresnému úradu v Kežmarku, 21. 4. 1939 (aj: ŠAL Poprad, ObNÚ Ždiar, 1-171/38 prez. (8), šk. 1); BOHUŠ, I.: op. cit., s. 62; PÁSTOR, Z.: op. cit., s. 15; ŠLAMPOVÁ, M.: op. cit., s. 15.

²⁰⁶ Riaditeľstvo ŠLaM v Liptovskom Hrádku sa príliš neponáhľalo so zamestnaním svojich ex-javorinských zamestnancov. Až koncom júna dorazila do Ždiaru správa, že utečencov môžu ŠLaM zamestnať v Tatrách, na Čiernom Váhu či vo Zvaríne (Varíne? – obec neďaleko Žiliny), „ak sa tam o prácu prihlásia“, čo naznačuje veľmi zdržanlivý postoj ŠLaM; ŠAL Poprad, ObNÚ Ždiar, 1-181/39 prez. (70), šk. 1 – Obecný notársky úrad Ždiar Okresnému úradu v Kežmarku, 23. 5. 1939; KOLLÁROVÁ Z. a kol.: op. cit., s. 65.

⁹⁵¹ SNA Bratislava, 67-11224/39, šk. 208 – Žiadosť Javorinčanov Ministerstvu vnútra v Bratislave, 22. 4. 1939; Četnícka stanica Ždiar Okresnému úradu v Kežmarku, 25. 4. 1939; Prezídium Krajinského úradu Bratislava Ministerstvu zahraničných vecí v Bratislave, 10. 5. 1939.

obyvateľstva slovenskej, resp. nemeckej národnosti z pohraničia naozaj došlo v auguste 1939⁹⁵².

Napriek vonkajším znakom stabilnej zahranično-politickej pozície Poľska sa Varšava v skutočnosti nachádzala v delikátnej pozícii. V platnosti síce bola nemecko-poľská deklarácia o vzájomnom neútočení, no oteplenie v bilaterálnych vzťahoch *Rzeczypospolitej* a Sovietskeho zväzu⁹⁵³ so sebou prinášalo otázky okolo budúcnosti pomeru Berlín – Varšava. J. Beck navštívil začiatkom januára 1939 ríšskeho kancelára A. Hitlera v Berchtesgadene. Informácie, ktoré sa dostali do československého zastupiteľského úradu, mali pravdepodobne rozporuplný charakter. Zatiaľ čo prvá správa Černínskemu palácu informuje o ťažkej pozícii poľského zahraničného ministra, druhá, odoslana o štyri dni neskôr uvádza, že J. Beck sa domov vrátil v optimistickej nálade⁹⁵⁴; *Rzeczpospolita* dostala od A. Hitlera ponuku participovať – spolu s Maďarskom – na „konečnom riešení“ československej otázky, pravdepodobne prostredníctvom kompenzácií za ústupky na Pomorí⁹⁵⁵. Poľský zahraničný minister porozumel: po odstránení Československa je na rade Poľsko a ako pretext namiesto nemeckej menšiny poslúži tentoraz Gdaňsk. Na oficiálne návštevy sa do Varšavy dostavili ako J. v. Ribbentrop (25.-27. januára)⁹⁵⁶, tak aj jeho taliansky kolega, gróf G. Ciano (25. februára – 1. marca)⁹⁵⁷. Po vcelku jednoduchom vyriešení svojich aspirácií z jesene 1938 sa mnohým Poliakom zdalo, že čoskoro dôjde k naplneniu sna nejedného varšavského politika – k vytvoreniu spoločnej poľsko-maďarskej štátnej hranice na hrebeňoch Karpát. V tajnom hlásení okresného náčelníka J. Braveného Prezídia Krajinského úradu

---

⁹⁵² ŠAL Poprad, ObNÚ Ždiar, 1-181/1939 prez. (102), šk. 1 – Okresný úrad Kežmarok Colnému úradu, oddeleniu Finančnej stráže, veliteľstvu četníckej stanice a Obvodnému notárskemu úradu v Ždiari (a.i.), 24. 8. 1939..

⁹⁵³ KAMIŇSKI, M. K. – ZACHARIAS, M. J.: op. cit., s. 230-232.

⁹⁵⁴ Podľa poľských historikov tu už badať zostovanie sa nemecko-poľského pomeru (podobne komentuje J. Dejmek). Cirkulár poľským zastupiteľským úradom vyznieva neutrálne, no rezervovane; AMZV Praha, PZ Varšava 1939 – riadna politická správa č. 1, 10. 1. 1939, resp. riadna politická správa č. 4, 14. 1. 1939 (tiež: AÚTGM Praha, EB I, sign. 339A, kart. 213); PDD, dok. 8, s. 17 – cirkulár J. Becka, 10. 1. 1939; KAMIŇSKI, M. K. – ZACHARIAS, M. J.: op. cit., s. 233-234; MICHÁLEK, S. a kol.: op. cit., s. 197.

⁹⁵⁵ O konkrétnych predstavách poľskej spoluúčasti nemáme bližšie informácie: Pohľady viacerých účastníkov rozhovorov prináša vo svojej práci O. Terlecki; BAKA, I.¹: op. cit., s. 12; KAMIŇSKI, M. K. – ZACHARIAS, M. J.: op. cit., s. 233-234; TERLECKI, O.: op. cit., s. 249-250.

⁹⁵⁶ Práve počas tejto januárovej návštevy ponúkol J. v. Ribbentrop poľským kolegom územie Slovenska (alebo jeho časť) ako kompenzáciu za Gdaňsk (pri zachovaní zvláštnych práv Varšavy v baltickom prístave); AMZV Praha, PZ Varšava 1939 – riadna politická správa č. 6, 30. 1. 1939 (aj: AÚTGM Praha, EB I, sign. 339A, kart. 213); DEÁK, L.¹: op. cit., s. 228; HOENSCH, J. K.: op. cit., s. 194-195; KAMIŇSKI, M. K. – ZACHARIAS, M. J.: op. cit., s. 234-235; LIPTÁK, L.: op. cit., s. 170-171; LUKEŠ, Fr.: op. cit., 217; MICHÁLEK, S. a kol.: op. cit., s. 198; ŠTEFÁNIKOVÁ, A.: op. cit., s. 72; TERLECKI, O.: op. cit., s. 251-253.

⁹⁵⁷ KAMIŇSKI, M. K. – ZACHARIAS, M. J.: op. cit., s. 236; MICHÁLEK, S. a kol.: op. cit., s. 199; TERLECKI, O.: op. cit., s. 261-260.

v Bratislave z 19. januára 1939 čítame, že „poľské orgány tvrdia, že týchto hraníc (poľsko-československých v oblasti Javoriny – pozn. PJ) na jar 1939 nebude treba, lebo bude spoločná hranica s Maďarskom“⁹⁵⁸.

Zahranično-politická eufória⁹⁵⁹ nezastrela zrak všetkým poľským politikom, najmä vzťahy Varšava – Berlín komplikoval gdaňský problém⁹⁶⁰. Rozhľadní činovníci sa opätovne začali obávať konfliktu s Nemeckom. O niečo nástojčivejšie sa geopolitické premeny v najbližšom okolí *Rzeczypospolitej* dotýkali skupiny okolo *krakovského centra*, angažujúceho sa v slovenskej problematike. Predstavitelia ako malopoľský senátor F. Gwiżdż či M. Gotkiewicz si nemohli nevšimnúť zmenu postoja Slovákov k ich severnému susedovi. Tam, kde prednedávnom prevládala žičlivosť a vzájomná dôvera, sa počas zimy 1938-1939 zakorenila averzia, ba až nenávisť k Poľsku a jeho oficiálnym predstaviteľom⁹⁶¹. Po odvrhnutí poľskej alternatívy sa v HSLS presadila orientácia na Ríšu. Prostredníctvom strany, inkorporujúcej politickej prúdy aj mimo svojho pôvodného konfesijného rámca, sa príklon na západ premietol do slovenskej verejnosti. Keďže však na Slovensku neexistovali germanofilske tradície, a to ani medzi elitami, bratislavské špičky museli vyriešiť otázku, ako pronemecký kurz legitimizovať, predovšetkým voči propoľskej orientácii. Správy prichádzajúce spoza novej hranice, ktoré hovorili o protislovenských opatreniach miestnych poľských orgánov⁹⁶², sa ukázali byť vhodným

---

⁹⁵⁸ Iný zdroj znepokojenia predstavovali zbehnúť protirežimne naladených vojenských osôb a správy o formujúcich sa československých légiách, objavujúce sa po 15. 3. 1939. Cez Ždiar emigroval do Poľska 25. 5. aj neskorší veliteľ Československého legiónu v Poľsku gen. L. Prchala. Proti prechodu „českých vojenských osôb“ protestovalo ríšske vyslanectvo v Bratislave osobitnou nótou ešte v júni 1939; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 1-183/1939 prez. (18), šk. 41 – Okresný úrad Kežmarok Prezídium Krajinského úradu v Bratislave, 19. 1. 1939; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 591-1163/1939 prez. (642), šk. 44 – Prezídium Krajinského úradu Bratislava Okresnému úradu v Kežmarku, 27. 4. 1939; Četnícka stanica Tatranská Kotlina Okresnému úradu v Kežmarku, 17. 5. 1939; Četnícka stanica Ždiar Okresnému úradu v Kežmarku, 29. 5. 1939; Četnícka stanica Ždiar Okresnému úradu v Kežmarku, 17. 6. 1939; Ministerstvo vnútra Okresnému úradu v Kežmarku, 12. 7. 1939; BAKA, I.¹: op. cit., s. 25-27; GAREK, M.: op. cit., s. 204; NĚMEČEK, J.¹: *Od spojeneckví k roztržce. Vztahy československé a polské exilové reprezentace 1939-1945*. Academia, Praha 2003, s. 15; SEGEŠ, D.: op. cit., s. 15-16.

⁹⁵⁹ Už 6. 11., teda ešte pred začiatkom vlastných delimitčných prác, boli J. Beck a maršál E. Rydz-Šmigły za svoje úsilie o zveľadenie poľského územia honorovaní čestnými doktorátmi varšavskej univerzity; BECK, J.: op. cit., s. 505-509.

⁹⁶⁰ Odmietavé stanovisko voči politike J. Becka voči ČSR zastával napríklad vicepremiér pre ekonomické otázky E. Kwiatkowski (rozhodujúcim motívom tu však mohli byť dlhoročné osobné animozity, resp. vnútropolitický boj – zaujímavé je v tomto ohľade vyjadrenie *ex post* premiéra plk. F. Składkowského-Sławoja, že E. Kwiatkowski počas kabinetného hlasovania 30. 9. vystúpil ako nástroj francúzskeho titulára L. Noëla). To, že nemecko-poľská deklarácia o neútočení sa vďaka Gdaňsku stáva mŕtvou literou, priznal J. Beck viceministrovi Szembekovi už 1. 2.; BATOWSKI, H.⁴: op. cit., s. 208; KAMIŃSKI, M. K. – ZACHARIAS, M. J.: op. cit., s. 224, 235-236; KORNAT, M.: op. cit., s. 392; MAJEWSKI, P. M. – DESZCZYŃSKI, M. P.: op. cit., s. 116.

⁹⁶¹ Ako výstižne poznamenal I. Kameneč, orientácia HSLS a ňou zastupovanej časti slovenskej verejnosti na Poľsko, utrpela „totálne obojstranné fiasko“; KAMENEČ, I.²: op. cit., s. 259.

⁹⁶² Je zaujímavé, že Obecný notársky úrad v Ždiari, ktorý mal takmer naisto informácie „z prvej ruky“, v tejto súvislosti informuje (na žiadosť okresného úradu): „Je faktom, že postavenie slovenského

materiálom na tento účel⁹⁶³. S narúšajúcou sa rovnováhou vo vzájomných vzťahoch s Berlínom sa vo Varšave z pochopiteľných príčin nemohli na tento vývoj dívať s pokojným výrazom tváre⁹⁶⁴. Iniciatíva na normalizáciu vzťahov musela prísť zo severu.

Na akékoľvek nové rokovania bolo nevyhnutné aspoň sa pokúsiť o obnovenie bývalej dôvery, ktorá sa medzi oboma národmi v poslednom čase vytratila. Dôležitosť tohto kroku si uvedomovala aj polonofilská frakcia v HSĽS. Skupina okolo K. Sidora prišla v jeseni 1938 o veľkú časť vplyvu na vnútrostranícky vývoj a pre svoje ďalšie konštruktívne fungovanie potrebovala obnoviť svoju zahranično-politickú líniu v čo najkratšom čase. Podobný bol aj náhľad Wierzbowej. Ako sme naznačili, obnova bývalého zázemia na Slovensku by Poľsku veľmi pomohla. Pretože naviazanie HSĽS na Ríšu sľubovalo budúce problémy pre Varšavu, záujem o reštauráciu vzájomných stykov bol obojstranný. Pre nás je okrem širšieho zahranično-politického rámca zaujímavý aj lokálny rozmer opatrného nadväzovania kontaktov: iba rozhovormi s ústretovými poľskými predstaviteľmi, ktorý navyše platili za znalcov pohraničnej problematiky, sa mohla zlepšiť situácia v Javorine a na zvyšku odstúpeného územia. Preto došlo koncom januára 1939 k stretnutiu K. Sidora a F. Gwiżdza v Těšíne. Tu sa dohodli slovensko-poľské rozhovory, ktoré sa uskutočnili 17.-20. februára 1939 v Ružomberku. Na rokovaníach sa potvrdil priebeh hraničnej čiary medzi oboma krajinami v súlade so stavom vzniklým podpisom delimitačného protokolu 30. novembra 1938, hoci poľská strana dávala do výhľadu

---

obyvateľstva Javoriny sa stáva čím ďalej problematickejšim, ale je pochybné, že by poľské úrady zaobchádzali s Javorinčanmi priamo surovo a tyransky“, takže niet okolností vhodných na diplomatický zákrok. Správa uvádza, že v obzvlášť ťažkom postavení sa nachádzajú nesamostatní zamestnanci lesnej správy, ktorí manifestáciou svojho národného povedomia riskujú stratu pracovného miesta. Tiež stojí za pozornosť, že obecný notársky úrad dementuje chýr o vyhnaní štyridsiatic rodín (!) z odstúpenej obce; ŠAL Poprad, ObNÚ Ždiar, 1-181/39 prez. (70), šk. 1 – Okresný úrad Kežmarok Obecnému notárskemu úradu v Ždari, 4. 5. 1939; Obecný notársky úrad Ždiar Okresnému úradu v Kežmarku, 23. 5. 1939; ŠTEFÁNIKOVÁ, A.: op. cit., s. 66.

⁹⁶³ M. Garek výstižne glosuje, že *Rzeczpospolita* „stratila svoj politický a morálny kredit v očiach slovenskej verejnosti“; GAREK, M.: op. cit., s. 200; SEGEŠ, D.: *Vojensko-politické aktivity Karola Sidora od 14. marca do 1. septembra 1939 na pozadí slovensko-poľských vzťahov* In: VH, IX (2005), 1, s. 14.

⁹⁶⁴ Vo februári 1939 vyslanec J. Slávik v pravidelnej situačnej správe píše: „Mnohé poľské kruhy sú nespokojné a značne znepokojené tzv. *germanofilskou* orientáciou slovenských radikálov a tiež priatelia slovenských autonomistov (sen. Gwiżdż, býv. poslanec Walewski) v rozhovore so mnou sa sťažovali na dnešnú orientáciu Slovákov, ktorá ide príliš ďaleko v germanofilstve. (...) podivujú sa tomu, že dnes je tento (t.j. slovensko-poľský pomer – pozn. PJ) skoro horší než pomer česko-poľský. (...) Jeden z mojich vojenských spolubesedníkov (generál) však preukázal porozumenie k dnešnému stanovisku Slovákov a vytýkal poľskej politike neporozumenie psychológie Slovákov, ktorí neuznávajú poľskú tézu o poľskosti severoslovenských oblastí“. H. Batowski dokonca tvrdí, žiaľ, bez akýchkoľvek bližších informácií, že vo Varšave uvažovali o odklone slovenskej politiky z orbity Berlína v podobe trialistickej únie Poľsko-Maďarsko-Slovensko – sám historik hodnotí podobné úvahy po I. viedenskej arbitráži ako „oneskorené“; AMZV Praha, PZ Varšava 1939 - riadna politická správa č. 8, 13. 2. 1939 (aj: AÚTGM Praha, EB I, sign. 339A, kart. 213); BATOWSKI, H.⁶: op. cit., 290; SZEMBEK, J.: op. cit., s. 369, 409.

možnosť miestnej úpravy, na základe ktorej by sa na Slovensko vrátila zabraná časť ždiarskeho katastra⁹⁶⁵.

Aj keď sa na skutkovom stave v pohraničí *de facto* ani *de iure* nič nezmenilo, Poľsko začínalo znovunadobúdať stratené pozície hlavne v prostredí katolíckeho kléru. Ríšska ideológia a z nej prameniaca cirkevná politika mala výrazne protikatolícky a vo svojej podstate aj proticirkevný charakter. To nemohlo ujsť povšimnutiu v krajine, kde časť katolíckej politickej reprezentácie nadväzovala čoraz užšie styky s Nemeckom a reakcia slovenských cirkevných kruhov nedala na seba dlho čakať. Na začiatku marca sa vo Vysokých Tatrách konalo stretnutie spišského duchovenstva. Z podnetu biskupa J. Vojtaššáka téma stretnutia znela: Nemecké nebezpečenstvo pre katolicizmus a spolupráca s Poľskom na katolíckej, kultúrnej a politickej platforme. Takto sa o spoluprácu s Poľskom uchádzal ordinár diecézy, ktorej sa najväčšmi dotýkali hraničné úpravy z predchádzajúcej jesene⁹⁶⁶.

V slovenskej tlači sa neustále objavovali články na javorinskú tému, ktoré odzrkadľovali odhodlanie Slovákov na Javorinu nielen nostalgicky spomínať, ale jej obyvateľom, nedobrovoľne štátnym príslušníkom Poľskej republiky, aj finančne pomôcť. V období december 1938 – február 1939 zorganizovala Slovenská liga zbierku na pomoc Slovákom zo zabratých území. Hoci sa zbierka dotýkala utečencov zo všetkých odovzdaných československých území, predpokladáme, že pomerne vysoké obnosy vyzbierané v kežmarskom okrese (spolu takmer 3 400 Kč) motivoval najskôr osud obyvateľov blízkej Javoriny⁹⁶⁷. To, ako bolo na Slovensku nahliadané na osud malej

---

⁹⁶⁵ Okrem hraničných záležitostí sa jednalo aj o hospodárskych vzťahoch medzi oboma krajinami. Fr. Lukeš vníma ružomerské jednania ako snahu polonofilskej časti „umiernených“ politikov HSLS nájsť pre Slovensko inú ekonomickú alternatívu na vyváženie nemeckého vplyvu. V kultúrnej oblasti sa dohodol skorý vznik katedry poľského jazyka na Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity v Bratislave; recipročne mala na Jagelonskej univerzite vzniknúť katedra slovakistiky (zámer sa pravdepodobne nepodarilo naplniť, študijný odbor polonistika na Univerzite Komenského otvorili až po druhej svetovej vojne). Nie je bez zaujímavosti, že istý posun nastal u K. Sidora v karpatoruskej problematike, keď na rozdiel od jesenného *desinteressment* vyjadril pripravenosť rokovať o pričlenení najvýchodnejšej časti ČSR k Maďarsku výmenou na Košice; otázka, na akom základe sa politik domnieval, že HSLS bude zo svojej pozície vyjednávať o záležitosti tak zásadného významu, zostáva nezodpovedaná. Bolo by chybou popri „slovenskej karte“ prehliadnuť náznaky československo-poľského zblíženia po osi Varšava – Praha; AÚTGM Praha, EB II, EB-V, sign. 68/2, kart. 101 – „Chronologický seznam ...“, s. 29; ČARNOGURSKÝ, P.¹: op cit., s. 169; DEÁK, L.¹: op. cit., s. 221-222; GAREK, M.: op. cit., s. 200-201; LUKEŠ, Fr.: op. cit., s. 252; MICHÁLEK, S. a kol.: op. cit., s. 198; PANČÍKOVÁ, M.: *Polonistika na Slovensku* In. PZDS XVII (1994), s. 73-78; ŠTEFÁNIKOVÁ, A.: op. cit., s. 66.

⁹⁶⁶ Tvrdenie R. Kowalského o tom, že slovenská verejnosť začala po pohraničných udalostiach jesene 1938 považovať „všetko, čo malo súvis s Poľskom, za nepriateľské“, teda očividne nezodpovedá skutočnosti; KOWALSKI, R.: op. cit., s. 103; ŠTEFÁNIKOVÁ, A.: op. cit., s. 71-72.

⁹⁶⁷ Otázka utečencov zo zabratých území nebola pre správne orgány vždy jednoduchým orieškom. Ministerstvo vnútra si od jednotlivých obcí, v ktorých sa výskyt migrantov predpokladal, žiadalo pravidelné hlásenia. Ich sociálnu situáciu sa rozhodlo riešiť lístkovým systémom analogickým k nezamestnaneckej

tatranskej osady ilustruje aj nasledujúci text anonymného autora: „ A goralským krajom vari ešte nikdy tak smutne nezastonala pieseň *Goralu, či ci ne žal...* Ešte sa to v nás nechce usalašiť, že Javorinu nikdy viac neuvidíme“⁹⁶⁸.

Napriek tomu si HSLS uvedomovala potrebu poľských garancií pre vznik nového štátu v Karpatskej kotline. Poľský vplyv mohol zaúčinkovať aj v Budapešti, ktorá by pre neskonsolidovaný štátny útvar predstavovala vážnu hrozbu. Vo Varšave sa tak v dňoch 5.-9. marca 1939 ocitol v úlohe emisára strany P. Čarnogurský, aby obdobne ako K. Sidor v priebehu októbra predchádzajúceho roku vyzistil vzťah poľskej zahraničnej politiky k slovenským hraniciam. Zodpovedné miesta sa ku garanciám vyjadrili kladne a za termín podpisu dohody ponúkli plánovanú návštevu J. Tisa na hrobe J. Piłsudského, ktorej detaily mal tiež ujednať P. Čarnogurský⁹⁶⁹. Vývoj na Slovensku v nasledujúcich dňoch výrazne zaktualizoval cestu predsedu autonómnej vlády do Varšavy. „ Tiso hľadá u nás podporu (pred nemeckým tlakom – dopl. PJ)“, hlásil K. Papeé 9. marca⁹⁷⁰. K návšteve ale napokon nedošlo a záujmy Berlína sa presadili likvidáciou Československa. Na Slovensku vznikol samostatný štát, avšak pod veľmi silným nemeckým vplyvom. Tento stav znamenal v podstate krach kombinácii Varšavy v tomto priestore, ktorý bolo potrebné vyretušovať na diplomatickom poli. Preto sa v dňoch po 14. marci zdalo, že vzťahy medzi Bratislavou a Varšavou opäť nadobúdajú bývalú intenzitu a rozmer. Poľsko ako druhý štát (paradoxne po Maďarsku, ktoré 15. marca obsadilo Podkarpatskú Rus a realizovalo tak spoločnú poľsko-maďarskú hranicu) uznalo Slovenský štát⁹⁷¹. Už 15. marca bol bratislavský

---

podpore. Vďaka tomu, že mnohí poberatelia si čoskoro našli zamestnanie, neznamenali utečenci (po počiatočnom prekvapení) pre ministerstvo a samosprávu zásadný problém; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 1-183/1939 prez. (33), šk. 41 – Ministerstvo vnútra Bratislava Okresnému úradu v Kežmarku, 23. 2. 1938; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 593-1163/1939 prez. (977), šk. 43 – Okresný úrad Kežmarok Slovenskej lige v Bratislave, 13. 7. 1939.

⁹⁶⁸ *Nový svet*, XIV (1939), 4. 2. (6).

⁹⁶⁹ J. Beck po 10. 3. uvažoval o troch možných alternatívach postavenia Slovenska: (a) Slovensko s veľmi rozsiahlou autonómiou v ČSR, (b) v únii s Maďarskom (tu možno poukázať na návrat predmníchovských kalkulácií) a (c) premýšľal aj o možnosti „ skutočne nezávislého“ Slovenska (J. K. Hoensch). M. Chałupczyński 7. 3. hlásil „ nárast antinemeckých nálad“ v Bratislave, na ktorých miesto sa „ [a]utomatically vracajú sympatie propoľské“. Na rozhovor s J. Tisom sa pripravoval aj K. Papeé a žiadal preto centrálu o inštrukcie; PDD, dok. 70, s. 136-137 – K. Papeé Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 6. 3. 1939, došlo 23.30; č. 74, s. 140-141 – M. Chałupczyński Ministerstvu zahraničných vecí (šifrogram), 7. 3. 1939 (došlo 8. 3., 9.00); ČARNOGURSKÝ, P.¹: op. cit., s. 171-176, DEÁK, L.¹: op. cit., s. 221; HOENSCH, J. K.: op. cit., s. 145-147, 193; GAREK, M.: op. cit., s. 201; LETZ, R.: op. cit., s. 48.

⁹⁷⁰ PDD, dok. 76, s. 145-146 – K. Papeé Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 6. 3. 1939, došlo 16.00.

⁹⁷¹ O tom, či bolo prvým štátom, ktorý uznal samostatné Slovensko, Maďarsko alebo Poľsko, sa dodnes vedú spory. J. Beck v cirkulári zo 14. 3. privítal zrod Slovenského štátu (Hoci, podľa spomienok svojho osobného sekretára P. Starzeňského, koniec ČSR sledoval s tlmenou nervozitou), nový poľsko-slovenský pomer sa mal odvíjať od toho, „ v akej miere sa tento štát stane výrazom normálneho rozvoja samostatného politického života slovenského národa“, t.j. či a nakoľko sa Bratislave podarí uchrániť sa pred nemeckým vplyvom; PDD, dok. 83, s. 150-151 – cirkulár J. Becka, 14. 3. 1939; BAKA, I.¹: op. cit.,

generálny konzulát povýšený na vyslanectvo a z M. Chałupczyński sa stal prvým (a jediným) vyslancom Poľska na samostatnom Slovensku; M. Chalupczyńskému náleží v dejinách slovenskej zahraničnej politiky ešte jeden primát: 16. marca ako prvý diplomatický zástupca druhého štátu vykonal návštevu na bratislavskom ministerstve zahraničných vecí⁹⁷². 20. marca odcestoval ako *charge d'affaires* do Varšavy K. Klinovský⁹⁷³. 18. apríla schválili v Bratislave zriadenie vyslanectva Slovenského štátu vo Varšave a 2. mája bola podpísaná rámcová poľsko-slovenská dohoda⁹⁷⁴.

Je teda viac než samozrejmé, že po vzniku Slovenského štátu sa oficiálne miesta v kontexte bilaterálnych slovensko-poľských sústredili v prvom rade na revíziu hraničnej čiary⁹⁷⁵. Prvou príležitosťou pre takúto aktivitu sa stali finalizačné slovensko-poľské rokovania v apríli 1939, no razantné protipoľské vyjadrenia V. Tuku ich priebeh zmarili⁹⁷⁶. Podobne zástupca Slovenskej republiky vo Varšave K. Klinovský neotálal a už pri svojej prvej návšteve u J. Szembeka sa pokúsil o otvorenie predovšetkým javorinskej otázky.

---

s. 12-13; BATOWSKI, H.¹: *Agonia pokoju i początek wojny (sierpień – wrzesień 1939)*. Wydawnictwo Poznańskie, Poznań³ 1979, s. 340; GAREK, M.: op. cit., s. 201; TERLECKI, O.: op. cit., s. 261-262.

⁹⁷² PDD, dok. 93, s. 158-159 - M. Chałupczyński Ministerstvu zahraničných vecí (šifrogram), 16. 3. 1939, došlo 19.00; k poľskému náhladu na situáciu po 14., resp. 15. 3. (až do vypuknutia vojny) pozri: BAKA, I.¹: op. cit., s. 12-13; BATOWSKI, H.⁶: op. cit., s. 290; BERGHAUZEN, J.: op. cit., s. 417; GAREK, M.: op. cit., s. 201; NEMEČEK, J.¹: op. cit., s. 10-28; SEGEŠ, D.: op. cit., s. 10-11.

⁹⁷³ Podľa L. Szathmáryho až 22. 3. So zaujímavou hypotézou prichádza P. Petruf, a síce že „slovenská vláda uvítala toto rozhodnutie, lebo jednak posilňovalo jej pozíciu voči Nemecku, a jednak v ňom videla určité morálne odškodnenie za územné straty.“ Aj I. Baka uznáva, že rýchly poľský postup mal protinemecký akcent; ak s ním vo Varšave spájali nádeje na posilnenie pozície okolo K. Sidora, odhad Wierzbowej bol chybný, na akcie podobného charakteru bolo už prineskoro – proponent spolupráce s Poľskom bol na ceste do politického úzadia, konkrétne na post vyslanca pri Svätej stolici (marcové fámy o jeho odchode do Poľska v prípade nebezpečenstva sa dokonca dostali až do Varšavy prostredníctvom M. Chałupczyńského), čistka zastihla aj jeho blízke okolie – jedným z najaktívnejších nástrojov germanofilského krídla HSLŠ sa stal bývalý polonofil K. Murgaš (na príklade jeho osoby H. Batowski dokumentuje, aký „ohromný emocionálny význam“ prikladala slovenská verejnosť hraničným úpravám na Kysuciach, Orave a Spiši na jeseň 1938). Úpadok polonofilov v HSLŠ charakterizuje aj skutočnosť, že vyslancom vo Varšave sa nestal dr. Fr. Hrušovský (pre objektivitu treba priznať, že aj K. Klinovský patril do bližšieho okolia K. Sidora); AÚTGM Praha, EB II, EB-V, sign. 68/2, kart. 101 – „Chronologický seznam...“, s. 40; BAKA, I.¹: op. cit., s. 12-13; BERGHAUZEN, J.: op. cit., s. 417; BATOWSKI, H.¹: op. cit., s. 340-341, 342; BATOWSKI, H.⁶: op. cit., s. 292; GAREK, M.: op. cit., s. 202; NEMEČEK, J.²: *Slovensko-poľské vzťahy v predvečer druhej svetovej vojny* In: HČ, XLV (1997), 3, s. 441; PETRUF, P.: op. cit., s. 14; SEGEŠ, D.: op. cit., s. 5, 6-8, 9, pozn. 39, 11; ŠTEFÁNIKOVÁ, A.: op. cit., s. 72.

⁹⁷⁴ AÚTGM Praha, EB II, EB-V, sign. 68/2, kart. 101 – „Chronologický seznam ...“, s. 44; ORLOF, E.¹: op. cit., s. 148.

⁹⁷⁵ Nabádala ich k tomu aj celková nespokojnosť v pohraničí. 21. 3., teda niekoľko dní po vzniku samostatného Slovenska, zaznamenal okresný náčelník J. Bravený: „V Ždiare sa rozšírili správy, že HG a FS obsadia zajtra Javorinu“. Veliteľ kežmarskej HG dr. A. Pitoňák síce poprel, že by bol so ždiarskymi gardistami o niečom takom vôbec hovoril, no J. Bravený upozornil miestny notársky úrad, aby zapracoval na upokojení nálad, „lebo takéto chýry budú kalieť pomer slovensko-poľský a pohraničný styk sa zasa zhorší“; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 200-586/39 prez. (425), šk. 42 – Okresný úrad Kežmarok Prezídium Krajinského úradu, 21. 3. 1939.

⁹⁷⁶ Pritom práve V. Tuka navrhol 17. 3. v rozhovore s M. Chałupczyńským, že Varšava by mohla plniť úlohu akéhosi druhého protektora, v analogickom postavení s Berlínom; PDD, dok. 102, s. 166 – M. Chałupczyński Ministerstvu zahraničných vecí (šifrogram), 17. 3. 1939 (došlo 18. 3., 2.00).

J. Szembek zotrval v polohe rétoriky o zanedbateľných hraničných zmenách⁹⁷⁷. V tomto ohľade zapôsobilo vyjadrenie J. Becka o nemecko-poľskom kondomíniu na Slovensku obzvlášť alarmujúco. Bratislava urgentne žiadala na svojom zástupcovi, aby sa čo najpodrobnejšie informoval o obsahu týchto slov. Ako poznamenal na slovenskom zahraničnom ministerstve W. Łaciński, k predmetnému výroku mohol sa J. Beck uchýliť len v druhej polovici marca. Zistenie, že severný sused, ktorý sa tak rýchlo rozhodol uznať nezávislé Slovensko, v podstate tiež len vyčkával na ďalšie kroky Berlína, slovenské politické špičky určite nepotešilo⁹⁷⁸. Ťažkým úderom pre Bratislavu muselo byť poľské vyhlásenie zo 4. mája, (resp. 5. mája)⁹⁷⁹ – teda dva, tri dni po podpise rámcovej dohody –,

---

⁹⁷⁷ BAKA, I.¹: op. cit., s. 12-13; GAREK, M.: op. cit., s. 202; NEMEČEK, J.²: op. cit., s. 441; SEGEŠ, D.: op. cit., s. 13; SZEMBEK, J.: op. cit., s. 588-589; ŠTEFÁNIKOVÁ, A.: op. cit., s. 73.

⁹⁷⁸ Postavenie Slovenska sa stalo predmetom živej diskusie medzi Berlínom a Varšavou (ktorá, *nota bene*, spochybňovala aj ochrannú zmluvu, tzv. *Schutzvertrag*, medzi Nemeckom a Slovenským štátom z 23. 3.). Podľa zápisu poľského vyslanca J. Lipského diskusiu otvoril J. v. Ribbentrop 21. 3 (poľský vyslanec už o štyri dni skôr, z podnetu varšavskej centrály, vyjadril počudovanie svojej vlády nad najnovším vývojom, H. Göring ho však uistil, že Ríša bude brať ohľad na poľské záujmy na Slovensku). Po tom, ako zdôraznil poľský záujem o Slovensko, J. Lipski pokračoval: „[P]rostý človek v Poľsku nemôže pochopiť, prečo Ríša považovala za potrebné vziať na seba ochranu Slovenska, lebo táto ochrana je namierená proti Poľsku. Zdôraznil som, (...) že táto otázka je vážnou ranou pre naše vzťahy“. Na spomínanom stretnutí pokračovala nemecká lícitácia, ktorej dezidériom bol Gdaňsk a priestorom pre kompenzácie teraz už samostatné Slovensko (gen. W. v. Brauchitsch, podobne ako bratislavská vláda, v tom čase nadobudol dojem, že A. Hitler účelovo využíva Slovensko pre svoje vyjednávanie s Budapešťou a Varšavou – o zhodnom náhlade V. Tuku svedčí reč, ktorú v druhej polovici apríla predniesol na manifestácii v Žiline). Nemilé prekvapenie Varšavy ohľadom *Schutzvertragu* vyjadril J. Lipski v rozhovore s Ribbentropom ešte 6. 4 (Wierzbowa protestovala priamo v Bratislave, keď odvolala M. Chalupczyńskiego a ten sa na svoj post vrátil až v polovici apríla). Pre objektivitu treba dodať, že novopečený minister obrany Slovenského štátu gen. F. Čatloš vydal už 15. 3. rozkaz pre vypracovanie obranného plánu proti Poľsku (tzv. *plánu P*). Úloha bola zverená mjr. gšt. Š. Jurechovi. V tejto súvislosti nie je nezaujímavé, že o necelý týždeň neskôr minister Čatloš v rozhovore s poľským vyslancom plédoval za skoré nadviazanie dvojstrannej vojenskej spolupráce; AÚTGM Praha, EB II, EB-V, sign. V15/6, kart. 53 – „Polská Bílá kniha“; SNA Bratislava, MZV, s.n., šk. 133 – Záznam dr. Št. Polyáka, 22. 4. 1939; ADAP, VI, dok. 40, s. 35-36 – Ochranná zmluva medzi Nemeckou ríšou a Slovenskom, 23. 3. 1939; ADAP, VI, dok. 61, s. 58-60 – Záznam ríšskeho ministra zahraničných vecí, 21. 3. 1939; PDD, dok. 97, s. 161 – M. Arciszewski veľvyslanectvu v Berlíne, 16. 3. 1939; dok. 100, s. 163-164 – J. Lipski Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 17. 3. 1939, došlo 17.10; dok. 115, s. 182-186 – správa J. Lipského o rozhovore s J. v. Ribbentropom, 21. 3. 1939; dok. 119, s. 189 – M. Chalupczyński Ministerstvu zahraničných vecí (šifrogram), 21. 3. 1939 (došlo 22. 3., 8.00); BAKA, I.¹: op. cit., s. 13-14, 28; BATOWSKI, H.⁶: op. cit., s. 290; GAREK, M.: op. cit., s. 202; HOENSCH, J.: op. cit., s. 194-195; KAMIŃSKI, M. K. – ZACHARIAS, M. J.: op. cit., s. 239; SEGEŠ, D.: op. cit., s. 14, pozn. 72; ŠTEFÁNIKOVÁ, A.: op. cit., s. 73; ŠTEFANSKÝ, V: *Generál Ferdinand Čatloš (biografický náčrt)*. Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, Bratislava 1998, s. 39; TERLECKI, O.: op. cit., s. 262.

⁹⁷⁹ V reči z 5. 5. (obsiahle fragmenty publikuje O. Terlecki) ako v svojho druhu reakcii na zásadnú zmenu nemecko-poľského pomeru „dal J. Beck“ – slovami G. Rhodeho – „konečnú bodku za svojím dovtedajším politickým kurzom (*[Beck] den endgültigen Bruch mit seiner bisherigen Politik vollzog*)“. Viceminister Wierzbowej M. Arciszewski v ten deň K. Klinovského zoznámil s obsahom nemecko-poľských rozhovorov, z ktorých rezultovalo, že „po usporiadaní nemecko-poľských otázok (t.j. v prvom rade gdaňského problému – pozn. PJ) bude treba usporiadať aj otázku Slovenska“. Vzhľadom na dokonaný zásadný obrat vo vzťahoch Berlín – Varšava šlo však najvyššie o retrospektívnu zmienku, s cieľom zdiskreditovať nemecký patronát nad Slovenskom. Podriadené postavenie Slovenska voči Ríši sa stalo pre J. Becka akýmsi strašiakom. „Alebo dotiahneme náš štát na pozíciu veľmoci,“ písal 10. 5. do Ríma tamajšiemu titulárovi, plk. B. Wienawowi-Długoszewskému, s ktorým udržiaval veľmi blízke osobné vzťahy, „alebo sa tým či oným spôsobom, *nolens volens*, staneme nejakým Slovenskom, alebo niečím podobným“; SNA Bratislava, MZV, s.n., šk. 133 – Ministerstvo zahraničných vecí K. Klinovskému, 12. 5. 1939; GAREK,

ktoré Slovensko označilo za ríšsky protektorát. Na bratislavské protesty reagovala Varšava tým spôsobom, že slovenskú stranu oboznámila s obsahom marcových nemecko-poľských rozhovorov⁹⁸⁰.

Súčasne s „hrou o Slovensko“ (L. Deák) pokračovali aj snahy Slovenskej republiky o zlepšenie pomerov obyvateľstva na odstúpených územiach. Pri obmedzených možnostiach zahranično-politickej aktivity bratislavskej garnitúry šlo vlastne o prioritnú agendu vo vzťahu k Varšave. Preto K. Klinovský v tejto opakovane intervenoval u viceministra Szembeka 23. júna, narazil pritom na zásadný odpor Wierzbowej, nakoľko tamojšie špičky považovali otázku občanov hlásiacich sa k slovenskej národnosti za výhradne vnútropolitický problém⁹⁸¹. O zlepšenie situácie Slovákov v Poľsku, i keď s o niečo menším dôrazom, sa na poľské ministerstvo zahraničných vecí pokúšal apelovať veľvyslanec Slovenskej republiky vo Varšave dr. L. Szathmáry, ktorý po menovaní za mimoriadneho vyslanca a plnomocného ministra vo Varšave 21. júna odovzdal poverovacie listiny do rúk prezidenta Moścického 30. júna⁹⁸². Formálne plnohodnotné udržiavanie diplomatických vzťahov medzi Poľskom a Slovenskom bolo dôkazom obojstranného záujmu zúčastnených strán, avšak vo Varšave pochopiteľne rezonovalo neplnoprávne postavenie južného suseda, čo sa nemohlo neodraziť na úrovni bilaterálnej komunikácie⁹⁸³. Sledujúc ústup skupiny polonofilov, neprekvapuje, že Wierzbowa špekulovala o možnosti vytvorenia slovenskej exilovej vlády na čele s K. Sidorom⁹⁸⁴.

M.: op. cit., s. 202-203; KAMIŇSKI, M. K. – ZACHARIAS, M. J.: op. cit., s. 257; KORNAT, M.: op. cit., s. 103; RHODE, G.: *Aussenminister Józef Beck und Staatssekretär Graf Szembek. Ein Vergleich zweier Quellen zur polnischen Geschichte dreißiger Jahre* In: VfZ, II (1954), 1, s. 88; TERLECKI, O.: op. cit., s. 290-292.

⁹⁸⁰ O obnovenie rokovaní sa začiatkom mája neúspešne pokúšal K. Klinovský; SNA Bratislava, MZV, s.n., šk. 133 – K. Klinovský Ministerstvu zahraničných vecí v Bratislave, 7. 5. 1939; BAKA, I.¹: op. cit., s. 14.

⁹⁸¹ GAREK, M.: op. cit., s. 203; SZEMBEK, J.: op. cit., s. 637-638.

⁹⁸² L. Szathmáry určite zaujal Wierzbowu, keď sa, ako to tvrdí D. Segeš, ako titulár Slovenskej republiky nevyberavo vyjadroval na adresu Nemcov (predchádzajúce vyslanecovo pôsobisko bolo, *nota bene*, československé vyslanectvo v Berlíne). Snád' z tohto dôvodu sa H. Batowski zmieňuje o jeho polonofilskom profile, čo ale pokladáme za nadinterpretáciu, nakoľko L. Szathmár prichádzal na slovenské vyslanectvo do Varšavy z diametrálne odlišného politického prostredia ako K. Klinovský; AÚTGM Praha, EB II, EB-V, sign. V68/2, kart. 101 – „Chronologický seznam...“, s. 55; AÚTGM Praha, EB II, EB-V (dodatky), sign. V185/10, kart. 196 – Ministerstvo zahraničných vecí Bratislava L. Szathmárymu, 23. 6. 1939; BATOWSKI, H.⁶: op. cit., 292; SZEMBEK, J.: op. cit., s. 637-638; SEGEŠ, D.: op. cit., s. 14; ŠTEFÁNIKOVÁ, A.: op. cit., s. 75.

⁹⁸³ BAKA, I.¹: op. cit., s. 14.

⁹⁸⁴ Celá záležitosť neunikla nemeckej pozornosti, na neutralizovanie zápletky sa rozbehla širšia diplomaticko-spravodajská akcia – 14. 6. požiadal veliteľ Nemeckej vojenskej misie na Slovensku (*Deutsche Militärkommission* – DMK) gen. F. Barckhausen o odstránenie K. Sidora zo slovenskej politickej scény (existenciu DMK L. Szathmáry vo Varšave ešte niekoľko dní pred vypuknutím druhej svetovej vojny popieral). M. Chałupczyński v polovici júna opäť informoval Varšavu o pripravenosti K. Sidora uchýliť sa

Ako sa v priebehu roku 1939 dramtizovala zahranično-politická situácia Poľska, naberali aj slovensko-poľské vzťahy na napätí⁹⁸⁵. Nielenže v Bratislave sústredene sledovali vývoj udalostí, ale zaistovali si aj vlastné situačné správy. Takto nadobudla slovenská politická elita povedomie aj o snahách poľských vojenských kruhov získať informácie o dislokáciách „slovenskej a nemeckej armády v pohraničí“, ktoré mala zabezpečiť operačná činnosť v pohraničných regiónoch Orava a Spiš. Slovensko-poľské pohraničie sa takto stávalo arénou trojstrannej spravodajskej hry, keď tu súbežne operovala poľská rozviedka (II. oddelenie varšavského generálneho štábu), *Abwehr* (vojenská kontrarozviedka), *Sicherheitsdienst* (spravodajská agentúra SS) aj slovenská Ústredňa štátnej bezpečnosti (ÚŠB)⁹⁸⁶. Úspechom Varšavy bola emigrácia gen. Leva Prchalu, na ktorej sa aktívne podieľal bratislavský generálny konzulát – keď slovensko-poľskú štátnu hranicu prekročil práve na jej tatranskom úseku⁹⁸⁷. 7. júna nasledoval úlet skupiny letcov z piešťanskej základne, varovný signál, že ani armáda sa celkom nestotožňuje s blízkym vzťahom Slovenska k Ríši⁹⁸⁸. Predstavitelia polonofilskej skupiny v HSLS (ako *spiritus agens* v tejto veci pracoval P. Čarnogurský) sa aktívne podieľali na poľskej spravodajskej činnosti dodávaním informácií o technických parametroch nemeckých oddielov, prichádzajúcich na územie Slovenskej republiky. Okolie K. Sidora špekulovalo o protinemeckej spolupráci poľskej a slovenskej armády ešte v letných mesiacoch roka 1939 (v podstate až do konečnej mobilizácie)⁹⁸⁹. Príznakom zvyšujúceho napätia bol

---

do Poľska; PDD, dok. 347, s. 597-598 – M. Chałupczyński Ministerstvu zahraničných vecí (šifrogram), 15. 6. 1939 (došlo 16. 6., 9.00); dok. 464, s. 795-796 – Záznam J. Szembeka o rozhovore s L. Szathmárym, 24. 8. 1939; KÁZMEROVÁ, E. – KATUTINEC, M.: op. cit., s. 99-100; SEGEŠ, D.: op. cit., s. 10-11. O vzniku, úlohách a organizáciách DMK pozri: NIŽŇANSKÝ, E. – TULKISOVÁ, J.: *Pôsobenie Nemeckej vojenskej misie na Slovensku v roku 1939* In: VH, XI (2007), 4, s. 39-42.

⁹⁸⁵ Tu treba pripomenúť, že ešte 28. 4. Berlín ponúkal Varšave výmenou za Gdaňsk a extrateritoriálne komunikácie (cestnú a železničnú) naprieč tzv. *koridorom*, okrem iného, pripravenosť „rešpektovať záujem nemeckej vlády na zaistení nezávislosti Slovenska“, a to konkrétne v nóte, ktorou jednostranne odstúpil od nemecko-poľskej deklarácie o nepoužívaní sily z 24. 1. 1934; The British War Bluebook: German Government Memorandum Handed to the Polish Government on April 28, 1939 [online:] <http://avalon.law.yale.edu/wwii/blbk14.asp> (15. 12. 2008); BATOWSKI, H.⁶: op. cit., 292-293; KAMIŇSKI, M. K. – ZACHARIAS, M. J.: op. cit., s. 255-256.

⁹⁸⁶ 16. 6. bolo o veci upovedomené slovenské vyslanectvo vo Varšave, načo K. Klinovský intervenoval na Wierzbowej; SNA Bratislava, MZV, s.n., kr. 133 – Prezídium Ministerstva vnútra Bratislava Okresnému úradu v Kežmarku (a. i.), 9. 6. 1939 (aj: ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok 587-1163/39 prez. (846), šk. 43); BAKA, I.¹: op. cit., s. 17-18. Bližšie o poľskej diverznej činnosti na Slovensku: SEGEŠ, D.: op. cit., s. 14-15.

⁹⁸⁷ Porov. pozn. 958.

⁹⁸⁸ Po protestoch Bratislavy poľská vláda vrátila inkriminované lietadlá; BAKA, I.¹: op. cit., s. 16, 26; SEGEŠ, D.: op. cit., s. 16; SÚDNY, B.: *Úlet osemčlennej skupiny slovenských vojenských letcov z Piešťan do Poľska dňa 7. júna 1939* In: SROMH I, s. 125-139.

⁹⁸⁹ Ešte v deň mobilizácie K. Sidor a P. Čarnogurský navštívili veliteľa delostrelectva Slovenskej armády (SA) plk. J. Turanca a žiadali o *gentlement agreement*, že SA nezaútočí na Poľsko. Plk. Turanec údajne dvom politikom prisľúbil neutralitu Slovenska voči severnému susedovi. Medzi prominentné

aj incident, ktorý sa 20. júla odohral na slovensko-poľskej hranici na Kysuciach: pri budovaní pohraničných zábran posunula nemecká čata hraničnú čiaru na kóte Úhorná o 500-700 metrov na úkor Poľska. Protesty Varšavy sa ukázali účinné a približne po mesiaci nastala obnova *statu quo*⁹⁹⁰.

Počas leta sa v popredí revindikačnej aktivity opäť objavila tlač, ktorá síce nepozabudla zmieniť sa o Slovákoch v Poľsku ani predtým, no vývoj politickej situácie a najmä pocit nemeckého zástoja jej dodával vehemenciu porovnateľnú s výkonmi K. Murgaša v čase delimitácie. Návrh na hraničné úpravy prišiel v polovici júna, tentoraz z poľskej strany. 10. augusta dala slovenská vláda Wierzbowej nótou na vedomie ustanovenie časti delimitačnej komisie pre rektifikáciu hraníc pod vedením dr. Fr. Hrušovského⁹⁹¹. Bratislavská vláda volila vo vzťahu k Poľsku taktický postup, keď protipoľské vystúpenia vykladala v tom zmysle, že ide spravidla o súkromné vyjadrenia jednotlivcov a navonok sa pokúšala praktizovať štandardné diplomatické vzťahy⁹⁹². Dôvodom pre takýto postoj mohli byť aj nádeje časti slovenskej politickej elity, že si mladý štát zachová (či skôr bude si môcť zachovať) neutralitu v blížiacom sa nemecko-poľskom ozbrojenom konflikte.

V druhej polovici augusta sa už ukazovalo, v akej závažnej miere sa podobné špekulácie blížia prostej politickej naivite. Dňa 20. augusta sa šéf propagandy A. Mach na vojenských plaveckých pretekoch vyslovil jednoznačne: „Kamaráti, voláte: Javorina. A my nemôžeme nemyslieť na tých našich bratov. Chceme svoje, chceme našich, chceme všetko, čo nám patrí“⁹⁹³.

O dva dni nato, 22. augusta, sa v Bratislave za mohutnej účasti gardistov⁹⁹⁴ konala manifestácia za slovenské revindikácie na Kysuciach, Spiši a Orave. Objavil sa

---

protinemecky naladené figúry SA patrili plk. A. Malár a veliteľ slovenského letectva plk. J. Ambruš; BAKA, I.¹: op. cit., s. 19; SEGEŠ, D.: op. cit., s. 16, 19-20

⁹⁹⁰ BAKA, I.¹: op. cit., s. 16-17; GAREK, M.: op. cit., s. 207; NIŽŇANSKÝ, E. – TULKISOVÁ, J.: op. cit., s. 46, pozn. 53.

⁹⁹¹ Nominácia bola ustálená na zasadnutí vlády už 26. 6. Za členov komisie boli schválení: plk. R. Viest, kpt. M. Turzák, J. Mikuš a P. Gál; SNA Bratislava, MZV 67-11224/39, šk. 208 – Nóta vlády Slovenskej republiky vláde Republiky poľskej, 10. 8. 1939.

⁹⁹² 16. 8. minister zahraničných vecí F. Ďurčanský inštruoval dr. L. Szathmáryho: „Ubezpečte poľskú vládu, že nič nie je tak ďaleké slovenskej vláde ako nejaká protipoľská kampaň“. O tri dni neskôr zložil L. Szathmáry na Wierznovej návrh slovensko-poľskej kultúrnej dohody; PDD, dok. 446, s. 775-776 – Záznam J. Szembeka o rozhovore s L. Szathmárym, 19. 3. 1939; BAKA, I.¹: op. cit., s. 57.

⁹⁹³ Protipoľskými prejavmi, ktoré sa stali podnetom pre protesty M. Chalupczyńskiego, sa prezentovali aj ďalší prominentní slovenskí politici ako J. Tiso, gen. F. Čatloš či J. M. Kirschbaum. Poľskí titulár pritom neopomenul badateľnú inšpiráciu z Nemecka; BAKA, I.¹: op. cit., s. 57; GAREK, M.: op. cit., s. 205-206.

⁹⁹⁴ Podľa I. Baku sa pred budovou Slovenského národného divadla približne 10 000 demonštrantov (hoci oficiálna propaganda uvádzala až päťnásobok tohto počtu); BAKA, I.¹: op. cit., s. 58.

aj jednoznačný transparent *Javorina je naša*⁹⁹⁵. Šéf propagandy a veliteľ HG Š. Mach dal voľný priechod protipol'ským útokom a pred davom vyhlásil: „ Každý Slováč je ochotný uchopiť zbrane za tým účelom, aby sa odtrhnuté územia vrátili k Slovensku“⁹⁹⁶. Na podporu revindikácií vystúpil aj predseda *Karpathendeutsche Partei (KdP)* F. Karmasin, ktorý prisľúbil pomoc A. Hitlera. Pôsobí dost' zarážajúco, že účastníci na mnohé protipol'ské výzvy zanietých rečníkov nereagovali⁹⁹⁷. Po mítingu ale v nočných hodinách došlo k incidentu v byte M. Chalupczyńského. Väčšia skupina členov HG a *Freiwillige Schutzstaffeln (FS)*, ozbrojenej zložky KdP, tu žiadala vrátenie odstúpených území, pričom demolovala okolie obytného domu. Veľké pobúrenie vo Varšave spôsobilo pasívne správanie sa polície⁹⁹⁸.

V inauguračnom článku nového šéfredaktora „Slováka“ K. Murgaša „Poľsko a my“ (mimo iné) čítame nasledovnú výpoveď javorinského chlapca: „ Nový poľský učiteľ nás ťahal za uši k telefónu a bil nás, len aby sme kričali do aparátu Nech žije Poľsko!, ale čím viac nás bil, tým lepšie sme kričali: Nech žije Slovensko!“⁹⁹⁹

Ak teda ešte pred pár dňami neuchvátili Slovákov protipol'ské nálady najvyšších miest, nahustenou propagandou sa situácia začínala pozvoľna obracať v neprospech Poľska v priebehu niekoľkých dní. Články rekapitulujúce celý spor a spomínajúce „ poľský útlak“¹⁰⁰⁰ a dvadsaťtisíc (!) Slovákov, ktorí sa stali občanmi poľského štátu na jeseň 1938, sa nemohli minúť účinkom¹⁰⁰¹. V odpovedi na silnejúci slovenský (a nemecký) nátlak v druhej polovici augusta zasadla nová slovensko-poľská delimitačná komisia. Poľskú delegáciu viedol tentoraz prof. W. Goetel, slovenskú opäť, ako sme uviedli, dr. Fr. Hrušovský, jeho zástupcom sa stal plk. R. Viest¹⁰⁰². O rokovaníach tejto komisie,

---

⁹⁹⁵ SNA Bratislava, MZV, s.n., kr. 133; ŠTEFÁNIKOVÁ, A.: op. cit., s. 76.

⁹⁹⁶ GAREK, M.: op. cit., s. 206; NEMEČEK, J.²: op. cit., s. 447.

⁹⁹⁷ Možné vysvetlenie ponúka I. Baka, podľa ktorého „ demonstranti boli naladení skôr protimaďarsky a pritižidovsky, väčšina ani nevedela, že Javorina bola pripojená k Poľsku (!)“; BAKA, I.¹: op. cit., s. 58; BATOWSKI, H.¹: op. cit., s. 344; ŠTEFÁNIKOVÁ, A.: op. cit., s. 76.

⁹⁹⁸ M. Chalupczyński informoval Wierzbowu, že aj šéf slovenskej diplomacie F. Ďurčanský akciu HG odsúdil; úprimnosť Ďurčanského výroku je však otázná. Poškodeného vyslanca navštívil aj K. Klinovský, toho času prednosta prezídia ministerstva zahraničných vecí, a prisľúbil finančnú náhradu škody. L. Szathmáry si musel 24. 8. vypočúť oprávnenú kritiku z úst J. Szembeka ; SNA Bratislava, MZV, s.n., kr. 133; BAKA, I.¹: op. cit., s. 58, 63-64, 66; PDD, dok. 464, s. 795-796 – Záznam J. Szembeka o rozhovore s L. Szathmárym, 24. 8. 1939; FRIEDL, J.: op. cit., s. 131; GAREK, M.: op. cit., s. 206.

⁹⁹⁹ Na tomto mieste upozorňujeme na fakt, že (ako sme ukázali vyššie) K. Murgaš sa v svojej predchádzajúcej novinárskej činnosti nechránil zveličením, preto je nevyhnutné vyvodzovať z tohto jeho úvodníka závery len s najväčšou opatrnosťou; *Slovák*, XXI, 27. 8. (196).

¹⁰⁰⁰ *Slovák*, XXI, 27. 8. (196); 30. 8. (197).

¹⁰⁰¹ Podrobne o protipol'skej propagande v predvečer útoku na Poľsko: BAKA, I.¹: op. cit., s. 55-63.

¹⁰⁰² Od 26. 8. nahradil prof. W. Goetla v jeho funkcii ing. J. Knapik. Tvrdenie F. Ďurčanského, ktoré uvádza H. Batowski, že na záujem Bratislavy o delimitačné rozhovory poľská strana nereagovala, môže snáď odrážať fakt, že vo Varšave rozhovory považovali za pokračovanie prerušených finalizačných rokovaní

o jej poľských členoch či o prípadných výsledkoch jej práce nemáme ku dnešného dňa žiadne informácie¹⁰⁰³.

Slovenská verejnosť v nových pomeroch privítala vstup *wehrmachtu* na územie svojho štátu. Slovenský rozhlas (SRo) pri tej príležitosti 28. augusta odvysielal správu o nebezpečenstve, ktoré hrozí Slovenskej republike zo strany Poľska¹⁰⁰⁴. Podmienky pre ozbrojené vydobytie „revindikácií“ dozrievajú.

Starý kontinent a postupne celý svet zachvátila najväčšia kataklyzma ľudských dejín – druhá svetová vojna. Je akýmsi paradoxom dejín, že pre obyvateľov Javoriny bolo vypuknutie tejto katastrofy radostnou správou. Ich obec sa totiž vrátila na Slovensko.

4.6.4 Inkorporácia Javoriny na pozadí vojnových udalostí

Slovenská vláda bola takmer ihneď po podpise nemecko-slovenskej ochranej zmluvy upozornená na skutočnosť, že *wehrmacht* hodlá využiť územie nového štátu ako nástupný operačný priestor vo vojne proti Poľsku¹⁰⁰⁵. Po rokovaníach bratislavskej vlády s DMK v priebehu druhej polovice júla 1939 stanovil rámcové podmienky zaangažovania Bratislavy vo vojenskom konflikte s Poľskom rozkaz A. Hitlera z 22. augusta. V prípade potreby mala slovenská vláda odovzdať Berlínu celú svoju armádu výmenou za garancie slovensko-maďarskej hranice, a v prípade, že Varšava nepodľahne finálnej fáze diplomatického nátlaku Ríše a skutočne dôjde k ozbrojenému konfliktu, mali slovenské politické špičky za svoju účasť revindikovať pohraničné územie odstúpené Poľsku. Informácie boli konkretizované 24. augusta, pričom Wilhelmstrasse ubezpečila Bratislavu, že slovenská armáda nebude nasadená mimo hraníc Slovenska¹⁰⁰⁶. „Potreba“ nastala už

---

z jarných mesiacov, aby sa zabránilo (množiacim sa) pohraničným incidentom (ako to indikuje M. Garek); BATOWSKI, H.¹: op. cit., s. 346-347; GAREK, M.: op. cit., s. 203; HOENSCH, J.K.: op. cit., s. 192; NEMEČEK, J.²: op. cit., s. 446; ŠTEFÁNIKOVÁ, A.: op. cit., s. 73.

¹⁰⁰³ Je dosť dobré možné, že konštituovanie komisie predložovali procedurálne prietahy a k vlastným rokovaniam vinou vojnových udalostí nedošlo; GAREK, M.: op. cit., s. 203.

¹⁰⁰⁴ Proti správe SRo nasledujúceho dňa u L. Szathmáryho v mene poľskej vlády protestoval T. Kobyłański, na bratislavské Zamini smerovala 29. 8. poľská nóta. V odpovedi, odovzdanej 30. 8. osobne M. Chałupczyńskému slovenská vláda jednak pripomenula udalosti jesene 1938, jednak deklarovala pohraničné incidenty, údajne vyprovokované poľskou stranou; SNA Bratislava, MZV, s.n., kr. 133; PDD, dok. 504, s. 795-796 – M. Chałupczyński Ministerstvu zahraničných vecí (telegram), 30. 8. 1939, došlo o 23.00; BAKA, I.¹: op. cit., s. 67-69.

¹⁰⁰⁵ Výrečným náznamom bolo vytvorenie ochranného pásma, tzv. *schutzóny*, pozdĺž hranice s Protektorátom na západnom Slovensku okamžite 15. 3. Hoci toto územie formálne zostalo súčasťou Slovenska, všetky civilné i vojenské právomoci vykonával *wehrmacht*, slovami I. Baku, „ako v okupovanej krajine“. Stav ukotvoval čl. 2 ochranej zmluvy; BAKA, I.¹: op. cit., s. 27-28.

¹⁰⁰⁶ I. Baka uvádza, že šlo o územia odstúpené na jeseň 1938. Je možné, že v Berlíne nepoznali prehistóriu pomníčovských hraničných úprav, a preto v ponuke nefigurovali obce delimitované na základe

na druhý deň, gen. W. v. List prostredníctvom veliteľa DMK gen. F. Barckhausena listom oznámil slovenskému ministrovi národnej obrany, že na základe spoľahlivých informácií o poľskej hrozbe preberá velenie nad ozbrojenými silami mladého štátu¹⁰⁰⁷. Keď 28. augusta vstúpili oddiely nemeckej armády¹⁰⁰⁸ na Slovensko, nebolo ťažkou hádankou, ktorým smerom budú postupovať ďalej. Slovenská vláda sa síce poponáhľala poprieť správy, že voči svojmu severnému susedovi prechováva nepriateľské úmysly, no k presunu pravidelného vojska Slovenskej armády k severným hraniciam dochádzalo už od 24. augusta. Konciliačná rétorika sa ale nezaobišla bez výzvy po ústretovom kroku, ktorým by poľská strana prispela k normalizácii bilaterálnych vzťahov, pod čím v Bratislave rozumeli v prvom rade návrat k hraniciam z pred 1. novembra 1938¹⁰⁰⁹. O dva dni neskôr boli početné stavy zmobilizovaných útvarov posilnené o tri, 1. septembra o ďalších sedem zálohových ročníkov. Počas mobilizácie sa vyskytli viaceré technické problémy, a tak celkový početný stav mobilizovaných útvarov narastal iba pozvoľna v priebehu prvej polovice septembra¹⁰¹⁰. To už boli ozbrojené sily Slovenskej republiky podriadené nemeckému veleniu¹⁰¹¹.

---

rozhodnutia parížskej mierovej konferencie z roku 1920, prípadne drobnejšie územia, ktoré boli predmetom hraničných modifikácií v roku 1924. O zahrnutie všetkých predmetných území slovenská vláda Berlín napokon požiadala; BAKA, I.¹: op. cit., s. 41-42; HOENSCH, J. K.: op. cit., s. 200; NIŽŇANSKÝ, E. – TULKISOVÁ, J.: op. cit., s. 47, 54; ŠTEFANSKÝ, V.: op. cit., s. 40; podrobne o prípravách poľskej kampane na Slovensku: BAKA, I.¹: op. cit., s. 27-54.

¹⁰⁰⁷ Informácie o presunoch poľského vojska k slovenským hraniciam, prichádzali do Bratislavy od začiatku augusta (nemeckým kanálom?), dôvodom pre znepokojenie slovenských špičiek boli aj spoločné poľsko-maďarské manévry. Atmosféru zachmurovali správy L. Szathmáryho, podľa ktorého J. Beck zvažoval rozdelenie Slovenska medzi Varšavu a Budapešť, v nádeji, že sa mu z tradične dobrých vzťahov s Maďarskom podarí vytvoriť protinemeckú alianciu. Podľa M. Gareka táto správa prispela k tesnejšiemu naviazaniu Bratislavy na Berlín“. Ministerstvo národnej obrany (MNO) nariadilo evakuáciu pohraničného pásma do hĺbky 15 km už 24. 8. (správu však Okresný úrad v Kežmarku obdržal až 30. 8.) ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 1175-1910/39 prez. (18), šk. 44 – Ministerstvo národnej obrany Okresnému úradu v Kežmarku. 8. 1939, 24; GAREK, M.: op. cit., s. 206; NIŽŇANSKÝ, E. – TULKISOVÁ, J.: op. cit., s. 55.

¹⁰⁰⁸ 14. armáda pod velením gen. W. Lista (5 peších divízií, 3 letecké divízie, 2 tankové divízie a jedna ľahká divízia). V kolektívnej slovensko-poľskej práci sa ako veliteľ nemeckých vojsk chybné uvádza gen. E. von Kleist; BAKA, I.¹: op. cit., s. 45-47; BATOWSKI, H.¹: op. cit., s. 111, 346; BORÁK, M. – ŽÁČEK, R.: op. cit., s. 24-26; GAREK, M.: op. cit., s. 207; *Tatry a podtatranský región*, op. cit., s. 229 (230).

¹⁰⁰⁹ Mobilizácia SA a rétorika severnej hrozby so sebou priniesli diplomatické protesty Varšavy. Na Spiši bola postupne utvorená Podtatranská skupina SA (veliteľ pplk. P. Kuna) s veliteľstvom v Sp. Belej; BAKA, I.¹: op. cit., s. 86; BATOWSKI, H.¹: op. cit., s. 111, pozn. 12, 123; GAREK, M.: op. cit., s. 207-208; KLIMENT, Ch. K.: *Slovenská armáda 1939-1945*. Mustang, Plzeň 1996, s. 80; ŠTEFÁNIKOVÁ, A. op. cit., s. 77.

¹⁰¹⁰ Najvyšší početný stav SA dosiahla až 24. 9., a síce 54 306 mužov; BAKA, I.¹: op. cit., s. 47, 80; FRIEDL, J.: op. cit., s. 132; KLIMENT, Ch. K.: op. cit., s. 80; KOWALCZYK, J.: *Spisz podczas II wojny światowej i w pierwszych latach powojennych* In: TS, s. 906; podrobne o mobilizácii SA: BAKA, I.¹: op. cit., s. 78-83.

¹⁰¹¹ K samotnému aktu došlo 29. 8., za prítomnosti J. Tisa, F. Čatloša a ríšskych generálov Engelbrechta a Barckhausena; ŠTEFANSKÝ, V.: op. cit., s. 40-41.

V deň vypuknutia druhej svetovej vojny dali sa v súlade so spojeneckým vzťahom k Ríši z rozkazu gen. E. v. Engelbrechta¹⁰¹² do pohybu aj ozbrojené sily Slovenskej republiky, a to bez formálneho vypovedania vojny Poľsku¹⁰¹³. Slovenská armáda operovala v nasledujúcich dňoch v tomto zložení a rozmiestnení: (a) 1. divízia „Jánošík“ (gen. A. Pulanich) operovala na čiare Spišská Nová Ves – Prešov, (b) 2. divízia „Škultéty“ (plk. J. Imro) vychádzala z priestoru Poprad – Brezno, (c) 3. divízia „Rázus“ (plk. A. Malár) zaujala pozície na východ od štátnej hranice vo Vysokých Tatrách. Poľská armáda mala v predmetnej oblasti k dispozícii len slabo vyzbrojenú armádnú skupinu „Karpaty“ gen. K. Fabrycyho, pozostávajúcu z pechoty bez delostreleckej podpory¹⁰¹⁴. Vzniknutý stav so sebou automaticky priniesol prerušenie diplomatických vzťahov¹⁰¹⁵.

Slovenských vojakov na hranici na Príslope nečakal nijaký odpor poľskej armády, napriek tomu, že podľa správ veliteľstva divízie „Jánošík“ tam malo byť tri dni predtým odvelených asi dvesto mužov¹⁰¹⁶. 1. septembra, v duchu rozkazu „ (...) iniciatívne a statočne vydobíť slobodu neslobodných Slovákov!“¹⁰¹⁷ boli v ranných hodinách¹⁰¹⁸ bez boja obsadené Podspády a Javorina 1. pechotným plukom skupiny „Jánošík“ gen. A. Pulanicha smerom od Ždiaru¹⁰¹⁹. Namiesto protivníka očakávalo slovenských vojakov rozradostené obyvateľstvo obce so správou, že poľské vojsko Javorinu už opustilo, pričom v obci zanechalo aj časť archívu i osobné veci vojakov. Na Lysej Poľane stála opäť slávobrána, tentoraz však vyzdobená slovenskou trikolórou. Natešené obyvateľstvo, po

---

¹⁰¹² ŠTEFÁNIKOVÁ, A. op. cit., s. 77; o výnimočných okolnostiach pozri: BAKA, I.¹: op. cit., s. 50-53.

¹⁰¹³ BAKA, I.¹: op. cit., s. 88; BATOWSKI, H.¹: op. cit., s. 349.

¹⁰¹⁴ BAKA, I.¹: op. cit., s. 47, 87; FRIEDL, J.: op. cit., s. 132; KLIMENT, Ch. K.: op. cit., s. 80-82; KOWALCZYK, J.: op. cit., s. 906.

¹⁰¹⁵ Poľské vyslanectvo v Bratislave ukončilo svoju činnosť okamžite 1. 9., o deň nato jeho budovu zapečatili; GAREK, M.: op. cit., s. 208.

¹⁰¹⁶ Pamätník M. Marchlewski uvádza, že koncom augusta do obce dorazila čata rezervistickej *Obrony Narodowej* pod velením ppor. St. Jareckého; LACKO, M. (ed.): *Proti Poľsku. Odraz ťaženia roku 1939 v denníkoch a kronikách slovenskej armády*. Ústav pamäti národa, Bratislava 2007, s. 78; MARCHLEWSKI, M.: op. cit., s. 68.

¹⁰¹⁷ BAKA, I.¹: op. cit., s. 88.

¹⁰¹⁸ Konkrétne časové vyjadrenie sa v publikovaných prameňoch rôzni: 4.00, 5.00, 7.15, 8.30, 9.15: Najpodrobnejšie informácie (spomedzi dostupných nám prameňov) podáva kronikársky zápis pešieho pluku 1. Pohotovosť bola jednotke údajne nariadená o 4.45 a Javorina bola bez boja obsadená 7.15. Podľa I. Baku bol ústny rozkaz vydaný gen. F. Čatlošom o 5.00, potvrdený o 8.00; historik udáva obsadenie Javoriny 9.15 hod. Pamätník M. Marchlewski spomína, že evakuácia nadlesníctva prebiehala od skorých ranných hodín, no jej začiatok uvádza v benevolentnom intervale 5.30-7.00, pričom konečný odchod z Javoriny sa mal odohrať až po 9.00; BAKA, I.¹: op. cit., s. 88; LACKO, M. (ed.): op. cit., s. 31, 80, 98, 133; MARCHLEWSKI, M.: op. cit., s. 68-69.

¹⁰¹⁹ W. H. Paryski spomína účasť nemeckých jednotiek pri obsadzovaní Javoriny. Je pravda, že konkrétny rozkaz k postupu slovenských oddielov na Javorinu a Nowy Targ vydal gen. W. List; FRIEDL, J.: op. cit., s. 132; KLIMENT, Ch. K.: op. cit., s. 80; KOWALCZYK, J.: op. cit., s. 906, 908; *Jaworzyna Spiska* In: RADWAŃSKA-PARYSKA, Z. – PARYSKI, W. H.: op. cit., s. 473; PÁSTOR, Z.: op. cit., s. 15; ŠTEFANSKÝ, V.: op. cit., s. 42.

tom, ako kyticou poďakovalo gen. Pulanichovi za „oslobodenie Javoriny“, vyprevádzalo slovenské vojsko do vojny proti Poľsku¹⁰²⁰. 3. septembra navštívil obec gen. F. Čatloš v doprovode Š. Macha a K. Murgaša¹⁰²¹. Generál si z titulu hodnosti veliteľa slovenskej armády v Poľsku vypočul hlásenie podané J. Pitoňákom, referát K. Murgaša o odhodlaní dedinčanov brániť Javorinu počas delimitačných udalostí a prehovoril k zhromaždeniu. V svojom príhovore slávnostne vymenoval Š. Macha do hodnosti stotníka v zálohe a K. Murgaša ako „vedúceho bojov za oslobodenie Javoriny spod cudzieho jarma (!)“ do hodnosti nadporučíka v zálohe¹⁰²². O deň nato, 4. septembra 1939, zasadlo v Javorine za prítomnosti okresného náčelníka A. Luštšeka obecné zastupiteľstvo zvolené v júni 1938 na čele so starostom J. Pitoňákom a prevzalo správu obce¹⁰²³. O dva dni neskôr obnovili javorinskú četnícku stanicu jej opätovným presťahovaním zo Ždiaru. 7. septembra bol A. Luštšek z poverenia prezidenta dr. J. Tisa vymenovaný vládnym komisárom pre obec Javorina. 8. septembra bola v Javorine zriadená pobočka Slovenskej pošty, o deň nato prevzaté obchody s potravinami v Javorine a v Podspádoch. 18. septembra bola obec zapojená do slovenskej telefónnej siete¹⁰²⁴.

Znovuobsadenie Javoriny s veľkou radosťou privítali aj spišskí Nemci, už v duchu národnosocialistických téz¹⁰²⁵.

2. septembra bola dosiahnutá čiara Bielovodská dolina – Javorina – Jurgov (Jurgów) – Nedeca (Niedzica). 1. divízia pomerne ľahko postúpila 30 km v smere do tyla

---

¹⁰²⁰ J. Kowalczyk píše o „sporadickej strelbe“ ustupujúcej poľskej hraničnej strážej; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 1175-1910/1939 (1216), šk. 44 – Okresný úrad Kežmarok Prezidiu Ministerstva vnútra v Bratislave, 2. 9. 1939; BAKA, I.¹: op. cit., s. 88; KOWALCZYK, J.: op. cit., s. 909; LACKO, M. (ed.): op. cit., s. 31; ŠLAMPOVÁ, M.: op. cit., s. 15.

¹⁰²¹ Rezort národnej obrany spravoval v čase od 1. 9. do 7. 10. minister zahraničných vecí F. Ďurčanský; FRIEDL, J.: op. cit., s. 132; LACKO, M. (ed.): op. cit., s. 98; ŠTEFANSKÝ, V.: op. cit., s. 42.

¹⁰²² K. Murgaš, ktorý svojho času študoval na dôstojníckej škole, sa 6. 9. dal k dispozícii slovenskej armáde a rozkazom ministra obrany ešte toho istého dňa narukoval do aktívnej služby; *Slovák*, XXI (1939), 5. 9. (204); tamže, 6. 9. (205); tamže, 7. 9. (206).

¹⁰²³ Prítomných bolo trinásť z pätnástich členov zastupiteľstva; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 1175-1910/1939 (1236), kr. 44 – Zápisnica spísaná dňa 4. septembra 1939 o zasadnutí obecného zastupiteľstva obce Javorina; ŠLAMPOVÁ, M.: op. cit., s. 15.

¹⁰²⁴ Ako ukáže komunikácia po osi Bratislava – (Viedeň) – Berlín z nasledujúcich týždňov, všetky uvedené akty, indikujúce slovenskú suverenitu nad Javorinou (a inými slovenskými obcami v Poľsku), nemali žiaden medzinárodno-právny základ; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 1175-1910/1939 (1216), šk. 44 – Okresný úrad Kežmarok Ministerstvu obchodu v Bratislave, 2. 9. 1939; Okresný úrad Kežmarok Najvyššiemu úradu hospodárskemu v Bratislave, 10. 9. 1939; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 1175-1910/1939 (1340), kr. 44 – Vyhláška Ministerstva prác a telekomunikácií v Bratislave, 8. 9. 1939; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 1175-1910/1939 (1438), šk. 44 – Predsedníctvo vlády A. Luštšekovi, 7. 9. 1939; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 1175-1910/1939 (1511), šk. 44 – Četnícka stanica Javorina Okresnému úradu v Kežmarku, 19. 9. 1939; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 1175-1910/1939 (1512), šk. 44 – Četnícka stanica Javorina Okresnému úradu v Kežmarku, 19. 9. 1939; *Slovák*, XXI (1939), 11. 9. (209).

¹⁰²⁵ *Karpathen-Post*, LX (1939), 9. 9. (36).

poľskej armády a obsadila mesto Zakopane¹⁰²⁶. 9. septembra sa vrátila na Slovensko. Počas ozbrojených bojov činili straty na slovenskej strane 18 mŕtvych, 46 zranených a 11 nezvestných osôb¹⁰²⁷.

Druhá víťazná vojna v krátkom čase¹⁰²⁸ sa na Slovensku vnímala ako veľký úspech a dôkaz spoľahlivosti ozbrojených síl mladého štátu. 11. septembra bolo nariadením vlády zavedené vojenské vyznamenanie „Slovenský vojnový kríž“ a pamätná medaila „Javorina – Orava“. V ten istý deň prebehla v Zakopanom vojenská prehliadka za účasti prezidenta J. Tisa a ministra obrany gen. F. Čatloša. Dekorovanie vyznamenaniami prebehlo po návrate vojsk na Slovensko v Poprade a v Spišskej Novej Vsi¹⁰²⁹. 5. októbra uskutočnil sa v kúpeľoch Gánovce (pri Poprade) slávnostný ceremoniál, pri ktorom obdržali J. Tiso, gen. F. Čatloš, gen. A. Pulanich a plk. A. Malár vysoké ríšske vojenské vyznamenania¹⁰³⁰. Spišské obce, ktoré sa na jeseň 1939 vrátili na Slovensko, udelili gen. F. Čatlošovi čestné občianstvo¹⁰³¹.

---

¹⁰²⁶ Týmto považujeme za vyvrátené populárne tvrdenie, že účasť SA vo vojne proti Poľsku sa obmedzila (napriek nevôli ríšskeho kancelára) na znovunadobudnutie územia odstúpeného v rokoch 1920, resp. 1938. Zakopane nikdy nepatrilo k Slovensku, a teda ani nebolo súčasťou teritoriálnych sporov s Poľskom. Presvedčivo sa k tomuto problému vyjadril I. Kamenec: „Propaganda vysvetľovala protipoľské ťaženie úsilím štátu o navrátenie územia, ktoré po mníchovskej dohode Poľsko zabralo. Slovenské jednotky však pri svojich bojových akciách (...) prenikli do hĺbky poľského územia – ako agresor“. V meste bola zriadená četnícka stanica spolupracujúca s *gestapom*, kežmarský okresný náčelník nariadil starostovi H. Schabenbeckovi, aby zabezpečil opravu cestného spojenia Zakopane – Javorina. Starosta Schabenbeck zasa požiadal o dodávky múky, zemiakov a tabaku za hotovú platbu. Až 7. 9. zástupca veliteľa miestneho *gestapa* oznámil, že tatranské kúpeľné stredisko zaistí nemecká strana. Ešte 13. 9. dostal 4. prápor pešieho pluku 1 rozkaz presunúť sa do Zakopaného, kde sústredil asi 50 poľských zajatcov (k vystriedaniu nemeckými jednotkami došlo už na druhý deň, zároveň sa ale v meste konala inšpekcia náčelníka štábu pešieho pluku 1 mjr. L. Lavothu); ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 1175-1910/1939 (1288), šk. 44 – Okresný úrad Kežmarok Prezidiu Ministerstva vnútra v Bratislave, 6. 9. 1939 (úradný záznam telefonogramu); úradný záznam Okresného úradu Kežmarok, 7. 9. 1939; BAKA, I.¹: op. cit., s. 89; KAMENEC, I.¹: *Slovenský štát 1939-1945*. Anagram, Praha 1992, s. 42-43; LACKO, M. (ed.): op. cit., s. 69, 70, 87, 88.

¹⁰²⁷ Obete kampane využila slovenská propaganda ako národných martýrov; BAKA, I.²: *Mechanizmus, ciele a metódy pôsobenia ľudáckej propagandy v rokoch 1938-1939* In: HČ, LI (2003), 2, s. 289; KLIMENT, Ch. K.: op. cit., s. 82; Otázke propagandy sa veľmi podrobne venuje: NIŽŇANSKÝ, E. (ed.): *Slovenská účasť na vojne proti Poľsku 1939. Občan Slovenska v zajatí propagandy vtedajších vládnych predstaviteľov. Úvahy a dokumenty* In: SHN, VI (1997), s. 169-215.

¹⁰²⁸ Po tzv. *malej vojne* s Maďarskom v prvých dňoch samostatnosti (Slovensko muselo paradoxne odstúpiť cca. 1 700 km²); BAKA, I.¹: op. cit., s. 21; DEÁK, L.³: *Nová hranica medzi Slovenskom a Maďarskom po okupácii Podkarpatskej Rusi v marci 1939* In: HŠ 43 (2004), s. 189-212..

¹⁰²⁹ BATOWSKI, H.¹: op. cit., s. 349; KLIMENT, Ch. K.: op. cit., s. 82-83; KOWALCZYK, J.: op. cit., s. 911.

¹⁰³⁰ J. Kowalczyk datuje chybne na 4. 10.; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 1175-1910/1939 (1613), šk. 44 – Žandárska (!) stanica Tatranská Lomnica Okresnému úradu v Kežmarku, 19. 9. 1939; KOWALCZYK, J.: op. cit., s. 911.

¹⁰³¹ Vo výpočte obcí nie je uvedená obec Fridman; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 1175-1910/1939 (1740), šk. 44 – Okresný úrad Kežmarok Obecnému notárskemu úradu v Ždiari, 19. 9. 1939.

Územné zisky Slovenska po skončení ozbrojených bojov činili 770 km² s 34 509 obyv.¹⁰³².

Nie všetci predstavitelia Slovenskej republiky sa stotožnili s agresiou, ktorej sa dopustila na svojom severnom susedovi. Na odpor oficiálnej slovenskej politiky sa prekvapujúco postavil jej reprezentant vo Varšave – dr. L. Szathmáry. Ten sa 1. septembra listom osobne doručeným J. Beckovi dištancoval od konania slovenskej vlády a nasledujúceho dňa poľský rozhlas odvysielal Szathmáryho prejav, v ktorom sa v mene slovenského národa postavil po bok poľskému národu v boji proti agresorom. L. Szathmáry sa spojil s bývalým československým vyslancom J. Slávikom a gen. L. Prchalom v snahe organizovať československý odboj z Poľska. Nerešpektoval tak nariadenie ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky z 1. septembra, aby svoj vyslanectvo s okamžitou platnosťou opustil. Za tento čin bol minister a splnomocnený vyslanec Szathmáry 3. septembra svojho postu pozbavený. Nasledujúceho dňa bolo voči nemu započaté trestné stíhanie podľa § 2, 4-6, ako aj podľa iných paragrafov zákona na ochranu republiky 50/1923 Z. z. a nar. Obvinenie znelo aj na podvod a zneužitie právomoci. Osobný majetok mu bol zabavený nariadením Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky¹⁰³³.

Slovenská vláda opakovane upozorňovala svojho spojenca prostredníctvom DMK, ba aj priamo v Berlíne¹⁰³⁴, na obce odstúpené Poľsku v priebehu medzivojnového obdobia. Predmetné rozhovory sa odohrali už 2. septembra (zo slovenskej strany sa zúčastnili J. Tiso, gen. F. Čatloš a A. Mach, z nemeckej gen. Barckhausen a mjr. H. Becker, vojenský atašé v Bratislave) a neskôr 6. septembra (za účasti J. Tisa, bratislavského ríšskeho titulára

---

¹⁰³² Ako poznamenáva Fr. Bokes, „pri tejto príležitosti treba pripomenúť, že Slovensko mohlo rozšíriť svoje územie z titulu účasti na vojne proti Poľsku o niektoré poľské kraje, ktoré geograficky patria k Slovensku a v minulosti tvorili azda aj prechodné územie. Ide najmä o kotlinu novotargskú, ktorej súvislosť s kotlinou oravskou je nesporná. Získaním tohto územia bolo by sa územie Slovenska na severe vhodne zacelilo.“ Túto poznámku ponechávame bez komentára ako ilustráciu dobových nálad; BOKES, Fr.: op. cit., s. 133; ZIELIŃSKI, J.: op. cit., s. 171.

¹⁰³³ Na tomto mieste si dovoľujeme poznamenať, že vystúpenie L. Szathmáryho nepovažujeme za „pomerné trápne“, ako to činí A. Štefániková vo svojej štúdi. Aj keď Szathmáryho akt nemohol mať nijaký reálny dopad, charakterizuje zásadovosť tohto politika a vyzdvihuje jeho ľudskosť a humanitu. Nie je bez zaujímavosti, že kým ústredná tlač kauzu označila za „nehoráznú lož“ a nedementovala ju, ani sa ňou nijako ďalej nezaoberala, regionálna tlač o Szathmáryho akte informuje podrobne a objektívne; ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 591-1163/1939 (642); *Karpathen-Post*, LX (1939), 9. 9. (36); *Slovák*, XXI (1939), 2. 9. (201); BAKA, I.¹: op. cit., s. 148-150; BATOWSKI, H.¹: op. cit., s. 350-351; GAREK, M.: op. cit., s. 208; MAJEWSKI, St. – BATOWSKI, H. (edd.): op. cit., s. 148-149; NEMEČEK, J.²: op. cit., s. 4; ORLOF, E.¹: op. cit., s. 198-200; ŠTEFÁNIKOVÁ, A.: op. cit., s. 77-78; TERLECKI, O.: op. cit., s. 329-330.

¹⁰³⁴ 26. 8. sa témy dotkol vyslanec M. Černák v rozhovore so štátnym podsekreárom E. Woermannom, avšak bez konkrétnych výsledkov (slovenský vyslanec si pravdepodobne nebol istý, či jeho žiadosť dopadla na úrodnú pôdu, preto svoj krok zopakoval ešte 30. 8. u vedúceho politického oddelenia E. v. Weizsäckera); ADAP, VII, dok. 468 – E. v. Weizsäcker Vyslanectvu v Bratislave, 30. 8. 1939; BAKA, I.¹: op. cit., s. 48-49; BATOWSKI, H.¹: op. cit., s. 90, 129.

H. Bernarda a gen. F. Barckhasena). Medzitým, 3. septembra, sa zmienili ľudia z okruhu A. Seyss-Inquarta, ktorý si vzal celú záležitosť na starosť údajne z vôle samotného A. Hitlera, zmienili o tom, že Berlín prenechá Bratislave predmetné územia. Takto sa Ríša chcela odmeniť za „nielen lojálny, ale aj (...) úprimný“ postup Slovenskej republiky v prospech Nemecka¹⁰³⁵. Aby však zápletky nebola celkom bez elegancie, proti viedenskému návrhu zákona o inkorporácii bývalých poľských území Slovenskou republikou (!) sa postavil Auswärtiges Amt – Wilhelmstrasse pochopiteľne nepreukazovala mnoho pochopenie pre ingerenciu do svojej vlastnej pôsobnosti – a z promptného riešenia záležitosti zišlo. Nastúpila zložitá diplomatická procedúra, v rámci ktorej muselo Slovensko najprv požiadať Ríšu o povolenie vojensky obsadiť predmetné oblasti, obsadené už *via facti*. Berlín si dal s kladnou odpoveďou načas, poskytol ju až 23. septembra, hoci už 7. septembra Auswärtiges Amt inštruoval slovenskú vládu, že predmetné územia Ríša odovzdá „vo vhodnom okamihu“¹⁰³⁶. Bratislava mala vyťažiť z tzv. *IV. delenia Poľska*, na ktorom sa podpisom bilaterálnej zmluvy dohodli Nemecko a Sovietsky zväz v Moskve 28. septembra 1939¹⁰³⁷. Následne mohli byť uspokojené slovenské požiadavky, čím sa v Berlíne začali zaoberať až v polovici októbra¹⁰³⁸. Predmetné územie bolo následne odovzdané do slovenskej správy na základe obojstrannej dohody podpísanej v Berlíne 21. novembra J. v. Ribbentropom za nemeckú a veľvyslancom M. Černákom za slovenskú stranu¹⁰³⁹. Priebeh hraničnej čiary medzi Slovenskou republikou a ríšskymi domíniami na území bývalého Poľska precizovala ešte v prvých mesiacoch roku 1940 bilaterálna delimitačná komisia slovensko-nemecká, ktorej slovenskú časť nominovala vláda na svojej schôdzi 21. decembra 1939¹⁰⁴⁰.

---

¹⁰³⁵ Podľa I. Kamenca zašiel ríšsky kancelár vo svojom hodnotení ešte ďalej, keď vyhlásil, že práve vystúpením proti Poľsku slovenský štát „potvrdil svoju stabilitu, opodstatnenosť svojej existencie“; KAMENEC, I.¹: op. cit., s. 43; ŠTEFÁNIKOVÁ, A.: op. cit., s. 78.

¹⁰³⁶ BAKA, I.¹: op. cit., s. 162-164; GAREK, M.: op. cit., s. 208-209; NIŽŇANSKÝ, E. – TULKISOVÁ, J.: op. cit., s. 56; ŠTEFÁNIKOVÁ, A.: op. cit., s. 78.

¹⁰³⁷ JACOBSEN, H.-P.: *Der Weg zur Teilung der Welt. Politik und Strategie 1939-1945*. Wehr & Wissen, Koblenz – Bonn²1979, s. 31-32.

¹⁰³⁸ Stojí za pozornosť, že ríšsky kancelár uvažoval o možnosti odovzdať Slovensku aj poľské kúpeľné strediská Zakopane a Krynica. Nevieme ale, či o tejto „bonusovej“ alternatíve vedeli v Bratislave; BAKA, I.¹: op. cit., s. 165.

¹⁰³⁹ Slovenskú propozíciu dohody zložil M. Černák u J. v. Ribbentropa 15. 11. Krátko po podpise zmluvy žiadal spišský sídelný biskup o navrátenie farských úradov pod jurisdikciu Spišskej Kapituly; SpDA Spišská Kapitula – Spišské Podhradie, SpB II, č.j. 3343/1939 – Rímsko-katolícky biskupský úrad Spišská Kapitula – Spišské Podhradie Ministerstvu zahraničných vecí v Bratislave, 24. 11. 1939; ADAP, VIII, dok. 360 – Záznam E. Kordta, 15. 11. 1939, s. 324; dok. 381 – Nemecko-slovenská zmluva z 21. novembra 1939, s. 342-343; BAKA, I.¹: op. cit., s. 160-161, 165; PÁSTOR, Z.: op. cit., s. 15; pre text pozri: Prílohy, dok. č. 5, s. 350-351.

¹⁰⁴⁰ O slovensko-nemeckej delimitácii na severnom Slovensku nemáme presnejšie správy. Zachoval sa menoslov slovenskej časti, podľa ktorého bol jej predsedom Š. Janšák (skúsený dr. Fr. Hrušovský ako

Právne bola Javorina začlenená do územia Slovenskej republiky 22. decembra 1939 ústavným zákonom č. 325/1939 o inkorporácii územia, ktoré bolo po roku 1938 pripojené k Poľskej republike¹⁰⁴¹. Na návrhu zákona sa vláda uzniesla na svojom rokovaní 13. decembra¹⁰⁴². Za spravodajcu bol určený člen ústavnoprávneho výboru dr. V. Tvrдый, ktorý poznamenal, že ide „o akt spravodlivosti a práva.“ Do rozpravy sa prihlásil jedine P. Čarnogurský. Vo svojom príhovore vyzdvihol fakt, že týmto zákonom sa snem po prvýkrát počas svojej existencie zaoberá otázkou hraníc. Dr. Tvrдый súhlasil s pozmeňovacím návrhom J. Šrobára, ktorým bol do znenia zákona včlenený §3. Zákon opakovane schválilo všetkých 49 prítomných poslancov Snemu¹⁰⁴³. O výsledku snemového hlasovania bol predseda vlády V. Tuka upovedomený 23. decembra 1939¹⁰⁴⁴.

---

známy polonofil pre túto úlohu pravdepodobne nevyhovoval). Delegácia mala ešte štrnásť (!) členov; SNA Bratislava, MH, Prez.-P., 2456-2652, šk. 40 – Ministerstvo zahraničných vecí Bratislava Ministerstvu dopravy a verejných prác v Bratislave, Ministerstvu národnej obrany v Bratislave, Ministerstvu pôdohospodárstva v Bratislave, Ministerstvu hospodárstva v Bratislave, Ministerstvu vnútra v Bratislave a Ministerstvu financií v Bratislave, 17. 1. 1940; Prezídium Ministerstva hospodárstva Bratislava všetkým odborom a učtárni, 24. 1. 1940.

¹⁰⁴¹ Text pozri v prílohách; GAREK, M.: op. cit., s. 209; NIŽŇANSKÝ, E. – TULKISOVÁ, J.: op. cit., s. 56; ŠLAMPOVÁ, M.: op. cit., s. 15.

¹⁰⁴² SNA Bratislava, Snem Slovenskej republiky 1939-1945 (ďalej SSR), II-6a/1-163, 1078, šk. 84.

¹⁰⁴³ SNA Bratislava, SSR, II-1/21-22, 77-78, šk. 11; BAKA, I.¹: op. cit., s. 159-160; pre text pozri: Prílohy, dok. č. 6, s. 352-35

¹⁰⁴⁴ SNA Bratislava, SSR, II-6a/1-163, 1078, šk. 84.

Zhrnutie III

Druhá fáza československo-poľského (resp. po 14. marci 1939 slovensko-poľského) sporu o Javorinu prepukla po štrnásťročnej odmlke. Toto časové obdobie bolo dostatočne dlhým a bohatým na udalosti na to, aby sa zásadne zmenili parametre konfliktu. Vstupom nacistického Nemecka do stredoeurópskej politiky sa udiala výrazná dynamizácia zahranično-politického správania sa tých štátov v regióne, pri kormidle ktorých stáli autoritatívne režimy, v tom aj Poľska. Expanzívna politika Berlína oslabilu pozíciu Československa natoľko, že susedné štáty s nevysporiadanou historickou záťažou vo vzťahu k republike mohli na jej úkor realizovať vlastné teritoriálne ciele, spravidla pod zámienkou nevyhovujúceho postavenia niektorej z národnostných menšín v Československu. V prípade Poľska bol akčný rádius ešte širší, Varšava podporovala odstredivé tendencie časti slovenskej politickej reprezentácie a podieľala sa tak na destabilizácii susedného štátu. Z tohto dôvodu Wierzbowa pristúpila na realizáciu minimálneho variantu svojich aspirácií na Slovensku. Silné postavenie v poľskej politike voči Československu mali kruhy, kalkulujúce s jeho rozpadom. Hoci sa poľské koncepcie budúceho zahranično-politického postavenia Slovenska často menili, konštantou zostával ohľad na Budapešť, s imperatívom dosiahnuť spoločnú poľsko-maďarskú hranicu. Varšava sa tak zúčastnila na „hre o Slovensko“, do ktorej však čoraz mocnejším hlasom prehováral nový hráč – Berlín.

Na miestnej úrovni znamenala druhá fáza sporu o Javorinu kvalitatívne úplne novú skúsenosť. Hoci miestne obyvateľstvo – v napojení na členov slovensko-poľskej komisie, nominovaných z kruhov HSLS – demonštrovalo počas delimitačných rokovaní svoje slovenské národné povedomie, obec sa stala súčasťou poľského štátu. Napriek tomu, že podstata územného transferu bola stanovená už pred vlastnými rozhovormi, rozhraničenie sa nezaobišlo bez nátlaku, nasadenia ozbrojených síl a incidentu so stratou na živote. Takto sa priamo v Javorine ukázalo, že dominujúcou črtou nového zahranično-politického poriadku je politika *fait accompli*, realizovaná za podpory brannej moci expandujúceho štátu. Okrem praktickej stránky mal tento postup aj svoj vnútropolitický rozmer, keď kanalizoval spoločensko-politické napätia a pod dojmom zahranično-politickej konjunktúry zjednocoval verejnosť a legitimizoval v jej radoch vládnu garnitúru. Nepopierateľným výsledkom bola správa o stabilite štátu, vysielaná nepriamo smerom

do zahraničia – dôraz na prestíž *II. Rzeczypospolitej* hral v zahraničnej politike plk. J. Becka významnú úlohu.

Presvedčenie poľskej administratívy, že v pričlenenej Javorine má do činenia s etnicky poľským obyvateľstvom, vyvolalo celý rad problémov. Akcie, ktoré mali obec vnútorne zjednotiť s Poľskom, obmedzovali požívanie občianskych práv a slobôd miestnym obyvateľstvom a nezriedka nadobúdali represívny charakter, čo viedlo k emigrácii na Slovensko. Správy o pomeroch v Javorine ďalej oslabovali polonofilskú skupinu v HSLS okolo K. Sidora, ktorá stratila značnú časť svojho vplyvu v dôsledku vnútrostraníckeho vývoja počas leta-jesene 1938 a poľských územných nárokov na severe Slovenska. Súčasne silnela pozícia nepokryte k Nemecku inklinujúcej časti slovenskej politickej scény, ktorá svoj kurz legitimizovala práve pomocou krachu polonofilskej politiky svojich konkurentov a (často redakčne upravenými) správami spoza severnej strany Tatier. Poľsko tak stratilo väčšiu časť svojho politického vplyvu na úkor Nemecka. Pomerne neskoro si túto závažnú zmenu (a jej dôsledky pre pomer poľsko-nemecký) uvedomila skupina poľských aktivistov s dobrými kontaktmi na Slovensku (tzv. *krakovské centrum* okolo prof. Wł. Semkowicza a senátora F. Gwiżdza). Neskoršie akcie na odvrátenie nepriaznivého vývoja mali už len teoretické šance na úspech. Slovenská republika sa v konečnom dôsledku zúčastnila na nemeckej septembrovej kampani proti Poľsku a s podporou verejnosti revindikovala nielen obce odstúpené Poľsku v pomníchovskom období, ale aj severnú časť niekdajšieho plebiscitného územia z rokov 1919-1920.

5. Záver

V predkladanej diplomovej práci sme sa pokúsili zrekonštruovať československo-poľský spor o tatranskú obec Javorina, ktorý sa stal jedným z výrazných momentov československo-poľských vzťahov medzivojnového obdobia.

Obec Javorina tvorila v nami sledovanom období pomerne malú a izolovanú komunitu, jej sociálne väzby iba výnimočne presiahli rámec najbližšieho okolia. Pod atraktivitu obce sa podpísala jej poloha v krajinársky prítlačlivom horskom prostredí, navyše v regióne, kde sa v priebehu dejín stretali ako slovenské, tak poľské vplyvy. Práve kombináciou týchto vplyvov sa tu vytvorili svojrázne etnografické pomery. Po rozpade podunajskej monarchie sa preto Javorina ocitla v širšom pásme, kde sa zrážali ambície vznikajúceho československého štátu a obnovovaného štátu poľského.

Pôvodný spor o štátoprávnu príslušnosť severnej časti historickej Spišskej župy prepukol na jeseň 1918 a postupne sa začlenil do rozsiahlejšieho československo-poľského územného sporu – centrálnu úlohu v ňom hralo Těšínske Sliezsko. Keďže sa celé súperenie odohrávalo v rámci víťazného dohodového bloku, stalo sa hľadanie obojstranne uspokojivého riešenia problému súčasťou agendy parížskej mierovej konferencie. Veľmoci nabádali súperov k dohode, no neúspešne, z napätia okolo sporných teritórií rezultovali dokonca ozbrojené konflikty. Dialo sa tak v čase, keď sa celý stredoeurópsky priestor nachádzal v páse nestability, znepokojujúcej aj konsolidovanejšiu západnú časť kontinentu. Z tohto dôvodu mali československo-poľské vzťahy nesporný význam pre Európu ako celok a konciliácia pomeru Prahy a Varšavy bola v záujme rodiaceho sa poriadku medzinárodných vzťahov. Ako východisko pre určenie pokiaľ možno bezkonfliktného rozhraničenia sa ponúkala možnosť plebiscitu, k jej faktickému realizovaniu však nedošlo a v júli 1920 museli veľmoci delimitovať sporné územia priamo arbitrážnym výrokom.

Výsledná hraničná čiara narazila predovšetkým v Poľsku na vytrvalý odpor. Pri vysokom národnom (seba)vedomí, akým sa vyznačoval verejný život krajiny nad Vislou po znovunadobudnutí štátnej suverenity, rezonovala najmä prítomnosť pomerne početnej poľskej menšiny v Československu. Neutešeným stavom vo vzájomných vzťahoch trpeli obe krajiny, ocitnúc sa navyše pod priamym tlakom Francúzska, s ktorým sa nachádzali v aliančnom vzťahu. V snahe preukázať sa pred domácou politickou scénou nejakým úspechom na úkor Československa prišla na jar 1921 poľská diplomacia

s návrhom na úpravu hraničnej čiary na Spiši. Tá sa mala realizovať takým spôsobom, aby Poľsku pripadla obec Javorina, tešiaca sa záujmu najmä krakovských turistických činiteľov. Spor o malú tatranskú obec sa ukázal byť tvrdým orieškom. V plnom slova zmysle zapadol do súkolia európskej diplomacie a na viac ako tri roky s prekvapivou razanciou traumatizoval nielen československo-poľský pomer, ale vo svojej finálnej fáze aj európsku diplomaciu ako takú. Rovnako zásadným momentom sa ukázalo byť rózne angažovanie sa vnúropolitických činiteľov v celej záležitosti, ktorým javorinská otázka slúžila spravidla ako zástupný problém a symbol opozície voči zahranično-politickej línii svojho štátu alebo priamo voči rezortnému ministrovi (okrem E. Beneša musel tomto motívu z poľskej strany čeliť K. Skirmunt). Zložitý politicko-právny pat sa napokon dospel do finále, v ktorom si diplomati povolali na pomoc mechanizmy medzinárodného práva. Javorina napokon zostala po zložitých peripetiách súčasťou Československa, navyše právny akt, uzatvárajúci prvú etapu sporu, poslúžil ako spoľahlivé východisko pre fungujúci režim československo-poľskej hranice na Spiši i pre niekoľko úspešných iniciatív v oblasti cezhraničnej spolupráce. Do budúca ale pretrvala nemalá historická záťaž, živiaca jednak subjektívne antipatie voči politickej reprezentácii susedného štátu, jednak (z poľskej strany) diverzné aktivity, smerujúce k revízií priebehu hraničnej čiary vo vhodnom momente.

Príležitosť skutočne nastala na jeseň 1938. Môžeme diskutovať o tom, do akej miery bol postup plk. J. Becka voči Československu, konkrétne vo veci revindikácii, prejavom samostatného zahranično-politického kurzu, alebo spoluúčasťou na širokokoncipovanej politike A. Hitlera; nepopierateľným faktom však zostáva časová koincidencia poľských aspirácii s generálnym útokom Ríše proti poslednej parlamentnej demokracii v regióne, Československu. V danej situácii musela tzv. *II. republika* akceptovať územné požiadavky Varšavy v celom rozsahu (hoci na Slovensku sa – vzhľadom na špecifické záujmy Wierzbowej – realizoval len tzv. *minimálny program*), a tak sa Javorina koncom novembra stala súčasťou Poľska. Pre pozície Varšavy v slovenskej politike to bolo očividne Pyrrhovo víťazstvo, ktoré uľahčilo uplatnenie sa nemeckého vplyvu v Bratislave. Samostatný slovenský štát, objavivší sa na mape Európy 14. marca 1939 po nátlaku ríšskeho kancelára, sa čím ďalej tým viac začleňoval do orbitu Berlína. Správy o národnostnom útlaku Slovákov v Poľsku napomohli legitimizácii zahranično-politickej orientácie bratislavskej vlády. Motív slovenských obcí odstúpených počas medzivojnového obdobia severnému susedovi (Javorina tu opäť zohrávala

symbolickú úlohu) poslužil ako vhodná zámienka pri mobilizácii Slovákov pre účasť na poľskej kampani v septembri 1939.

Spor o Javorinu *per se* nemal predpoklady k tomu, aby sa stal predmetom medzinárodného záujmu. No jeho dejiny svedčia o opak, keď sa pri ich štúdiu stretávame s celou galériou významných postáv medzivojnového zahranično-politického života. Diplomacia v strednej Európe totiž nikdy nebola len diplomaciou Stredoeurópanov a naša rekonštrukcia je dôkazom toho, že súperenie o rozlohou nevelikú podhorskú lokalitu menom Javorina netvorilo v tejto paradigme výnimku – do stavu problému sa pravidelne premietali momenty geograficky i vecným významom tomuto zákutiu naozaj veľmi vzdialené. Takto spor o Javorinu vypovedá svojím nepatrným dielom aj o premenách európskej diplomacie vo všeobecnosti: kým v prvej polovici dvadsiatych rokov zabralo pririeknutie suverenity nad obcou pomerne dlhé časové obdobie, počas ktorého došlo na oboch stranách k výmene niekoľkých kabinetov, dynamizácia medzinárodných vzťahov v predvečer druhej svetovej vojny sa v priebehu niekoľkých mesiacov podpísala pod dosiahnutie konkrétnych výsledkov.

Jedným z cieľov tejto práce bolo poukázať na to, ako sa aj malá komunita môže stať predmetom „veľkej politiky“. Svoj podiel na tom rozhodne majú historické zvláštnosti stredoeurópskeho regiónu a v prípade Javoriny aj situácia, keď v istom kontaktnom regióne žilo obyvateľstvo nachádzajúce sa v priebehu prvej polovice dvadsiateho storočia ešte len v procese sebaidentifikácie s moderným politickým národom. Nezanedbateľným momentom je symbolický význam, aký predtým v podstate neznáma lokalita získala v prekvapivo krátkom čase na zarážajúco veľkom geografickom a sociálnom priestore. Príbeh Javoriny je v tomto ohľade pôsobivým príkladom nacionalistickej vlny, ktorá sprevádzala vznik a konsolidáciu ako Československa, tak aj Poľska.

Napriek systematickej snahe autora nemožno tému predkladanej diplomovej práce považovať za vyčerpávajúco spracovanú. V súčasnej podobe prezentujeme spor o Javorinu pri ešte stále neúplnej znalosti domácej pramennej základne predovšetkým ako kapitulu z dejín československej zahraničnej politiky. Rozhodne nie ako kapitulu kardinálneho významu, no predsa len nečakane zaujímavú a nedocenenú. Naozaj komplexné spracovanie témy by si vyžadovalo systematickú prácu s poľským archívnym materiálom (v menšej miere tiež s prameňmi deponovanými v iných krajinách). V priebehu práce sme sa preto snažili poukázať na tie aspekty sporu o Javorinu, ktoré by si podľa nášho názoru zasluhovali samostatné spracovanie. Napriek týmto poznámkam si však dovoľujeme

vysloviť nádej, že naše úsilie vyústilo v ucelený obraz zvolenej témy. Tá je totiž, najmä na regionálnej úrovni, stále aktuálna (záujem, pochopiteľne, graduje pri príležitosti okrúhlych výročí, ktoré pripadli na tento i minulý rok), čo nedávno (pri príležitosti reprezentatívne zastúpenej vedeckej konferencie o dejinách Spiša) vystihol aj prof. M. Pułaski, keď poznamenal, že „dozvuky (lokálnych poľsko-slovenských konfliktov a animozít v spišskom regióne – dopl. PJ) naprieč časom možno naďalej počuť“¹⁰⁴⁵. Aj v súvislosti s týmto hodnotením sme pevne presvedčení, že skvalitňovanie poznania československo-poľských vzťahov na Spiši (no nielen tam) môže priniesť ne jeden zaujímavý výsledok. V neposlednom rade je ono predpokladom pre vysporiadanie (*Geschichtebewältigung*) sa so zložitostami regionálnych dejín, bez ktorého si len ťažko vieme predstaviť fungujúcu cezhraničnú spoluprácu na Spiši, konkrétne v euroregióne Vysoké Tatry.

---

¹⁰⁴⁵ PUŁASKI, M.: *Hodnotenie V. sekcie/Podsumovanie V. sekcji* (t.j. sekcie najnovších dejín Spiša po roku 1918 v rámci medzinárodnej vedeckej konferencie Terra Scepusiensis konanej vo februári 2002 v Levoči – pozn. P.J.) In: TS, s. 981.

6. Summary

In this study, an interesting chapter of Czechoslovak foreign policy linked with the High Tatras region in the north of present-day Slovakia is questioned – Polish-Czechoslovak dispute on Javorina. Unique natural setting of this mountainous pocket and a bit non-standard ethnical conditions of the periphery (the locals were at best amidst their identification with a modern political nation) played their part in the collision of Czechoslovak and Polish aspirations. The following dispute has broken twice in the inter-war period, thus being a question of recurring interest. Though not of a decisive importance, the Javorina question was one of symptomatic dissonances in the relations between Prague and Warsaw.

The story of the controversy about the village and its environs goes back to the formative months of the both Slavic states succeeding the Austro-Hungarian monarchy. In absence of Czechoslovakian troops, the whole country of northern Scepusia (better-known in German as *Zips*), as far as the towns of Stará Lubovňa and Kežmarok on the river Poprad, was taken over by Polish troops in November-December 1918. Czechoslovakia did not want to give up the territory at any rate, and, with a slight delay, examined a local campaign to push the Poles north of historical Galician-Hungarian border. Collision was presented to the Allies, contacting their regional delegature in Budapest and, later, just-convened Paris Peace Conference (i.e. to the US President Wilson). Since the two countries were incapable of meeting a final and reconsolidating decision, their representatives, in September 1919, agreed on subduing to the decision proposed by the Conference.

The region in question was demilitarized and subdued to an international Plebiscite Committee nominated by the *Ententé* and dislocated in the town of Těšín (Teschen), for the town with its environs was the subject of a major Czechoslovak-Polish controversy, which Scepusian affaires had just become a part of. Public order in the region was provided by an under-dimensioned French contingent, far too small to cope with pre-vote tensions. The ballot was consequently postponed, at first vaguely scheduled for the December 1919. Because of numerous incidents during the campaign, representatives of both Czechoslovakia and Poland, while at the reparation conference in Spa in July 1920, declared their will to respect a final decision met directly by the Peace Conference. The decision was met on July 28th., 1920, by the Ambassadorial Council of the Conference and defined new boundary between the two states. Thirteen villages of the northern Scepusia region were attributed to Poland, albeit their inhabitants were mostly Slovaks. The award of the Ambassadorial Council left considerable place for interpretation, which caused major problems in the case of Javorina. The delimitation talks carried out several proposals and counterproposals within a three years period. Prolonging dispute was made an issue of home politics, both in Prague and Warsaw, and became a cause of considerable public upheaval.

However, summer of 1921 witnessed a Czechoslovak-Polish *rapprochement*, resulting in the conclusion of political agreement on November 6th. The Javorina problem, being a subject of a special annex, was to be solved on friendly terms within six months. About a month later, the Ambassadors Conference approved latest development in the Czechoslovak-Polish relations, but, in a somewhat embarrassing manner, at the same time it stated its willingness to approve original border line as constructed in July 1920 in case of absence of bilateral agreement. This was the reason why the Czechoslovak state secretary E. Beneš regarded the dispute as closed with the period of time granted for negotiations having passed. When, in September 1922, the Delimitation Committee met a decision due to which it was to pass a proposal to the Ambassadorial Council, attributing a major part of the territory in question to Poland, the dispute enhanced its dimensions and threatened to have far-reaching impacts. According to the Czechoslovak point of view, the body was not empowered to make such a decision, spectacularly enough after having agreed about an administrative legal character of the frontier to delimitate without a single law expert present. At the same time, Prague claimed former Galician-Hungarian border to be an old international frontier confirmed by the peace treaties and subsequent legal acts. From this point of view, the powers of the Delimitation Committee were strictly limited. Thus, a serious problem of international law was born. The Ambassadorial Conference felt that competency question threatened to diminish its authority, and hesitated to either to confirm or decline the delimitation proposal. The problem was passed to the League of Nations. The Genève-based institution decided the question was to be cleared by International Justice Tribunal at the Hague, which published its consultative opinion in December 1923. It was adopted by the League of Nations Council resolution from March 12th., 1924 and the Ambassadorial Council's approval followed suit. Javorina remained a part of Czechoslovakia, only some minor corrections of the border line were undertaken in 1924. The dispute was finished, when an additional protocol was signed on May 6th., 1924, in Cracow, creating a special regime for the life of lately-divided region.

Poland has never given up the idea of gaining Javorina and the village became a part of her far from positive attitude to Czechoslovakia. First to conduct covert activities aimed to integrate the northern part of Scepusia region into Poland were conservative Cracow circles interested in the development of the Polish High Tatras. As soon as the late twenties they succeeded in gaining Warsaw Foreign Ministry semi-official support. The Poles were quick to help Slovak autonomist movement, using it consequently as an anti-Czech card. The apogee of a kind occurred amidst the Munich Crises, September 29th., 1938: two Slovak MPs, K. Sidor and J. Tiso, acting on behalf of their party, which could count with the support of the considerable portion of the Slovaks, offered a project of a Polish-Slovak federation to the Polish ambassador K. Papeč. But these plans failed.

Instead of creating the proposed federation, Slovakia gained the autonomy on October, 6th., 1938. Poland's acting was prompt and clear. Immediately after the Munich Conference she declared

requirements for Těšín, and later also Javorina and some Oravian villages in the Northwest Slovakia.

The question of Těšín was solved quickly in Polish extent. With Javorina, things got more complicated and a bilateral Delimitation Committee was nominated which sat down for two-week period to solve the technicalities. The inhabitants of the village proclaimed themselves to be Slovaks and asked for leaving the village in Slovakia. Meetings of the Committee were the subject of numerous upsets not only in Javorina or in the other villages required by Warsaw, but in the whole Slovakia. Several demonstrations were held to support the inhabitants of the village. Polish troops entered the village on November, 27th, 1938. Because of some unclearness about the border line, there was skirmish and one Polish officer was killed in action.

The bilateral treaty was inaugurated on 30th. November 1938 in Zakopane. For the inhabitants of Javorina it meant nine months of lack of national and personal freedom. The mayor elected in June 1938 demised and was substituted with a pro-Polish teacher of Slovak origin, who did not allowed any contact with Slovakian claiming that the villagers „ are now Poles“. The castle of the late Count Hohenlohe v. Oehringen was donated to the Polish President, professor I. Mościcki, who spent his Christmas-time there that year.

On 1st. September 1939, Slovak army set for Poland, due to close relationship of the independent Slovak Republic to the Nazi Reich, in order to bring parts of Slovakia previously left for Poland back to their motherland. Slovak troops met an uprising cheering while marching through Javorina. The Reich was willing to reward the war-time Slovak Republic with a cession of former Slovak territories gained by Poland in the inter-war period. The agreement was met as soon as November, 21st., 1939, and, by the end of the year, the incorporation was completed.

7. Zoznam významnejších použitých skratiek

1. Skratky inštitúcií:

ČSR – Československá republika

GKP – Główny Komitet Pomocy dla Spiszu, Orawy i Czadeczkiego

HG – Hlinkova garda

HSLŠ – Hlinkova slovenská ľudová strana

KČST – Klub československých turistov

KNP – Komitet Narodowy Polski

KRz – Komisja Rządca do Galicji, Śląska Cieszyńskiego oraz Gornej Orawy i Spisza

MM- Medzispójenecká misia

MM-T – Medzispójenecká misia pre Těšínske Sliezske

MNO – Ministerstvo národnej obrany

MSWoj – Ministerstwo Spraw Wojskowych

MSZ – Ministerstwo Spraw Zagranicznych

MVP – Ministerstwo verejných prác

MZV – Ministerstvo zahraničných vecí

NRK – Najvyššia rada konferencie

OKW – Oberkommando der Wehrmacht

PKL – Polska Komisja Likwidacyjna

PKÚ – Prezídium Krajinského úradu

PTT – Polskie Towarzystwo Tatrzańskie

RNKC – Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego

SLS – Slovenská ľudová strana

SNR – Slovenská národná rada

SINR – Slovenská národná rada v Krakove

SNS – Slovenská národná strana

SpOW – Spiska Organizacja Wojskowa

SSD - Stály súdny dvor medzinárodnej spravodlivosti

ŠLaM – Štátne lesy a majetky

TOW – Tajna Organizacja Wojskowa

ÚŠB – Ústredňa štátnej bezpečnosti

VK – Veľvyslanecká konferencia (rada)
ZNVS – Zemský národný výbor pro Slezsko
ZPZS – Związek Polskich Związków Sportowych
ZVV – Zemské vojenské veliteľstvo

2. Bibliografické skratky:

2.1 Periodiká:

Bel – *Bellona*, Warszawa;

DN – *Dzieje Najnowsze*, Warszawa;

DS – *Dvacáte století (Ročenka Semináře nějnovějších dějin Ústavu světových dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy)*, Praha

ĎaS – *Dějiny a současnost*, Praha;

HaV – *Historie a vojenství*, Praha;

HČ – *Historický časopis*, Bratislava;

HO – *Historický obzor*, Praha;

HR – *Historická revue*, Bratislava;

HŠ – *Historické štúdie*, Bratislava;

HZb – *Historický zborník*, Martin;

KH – *Kwartalnik Historyczny*, Warszawa;

O - *Ozveny (=kultúrno-spoločensko-historická príloha Podtatranských novín)*, Poprad;

OaR – *Odboj a revoluce. Zprávy*, Praha;

PH – *Przegląd Historyczny*, Warszawa;”

PZDS – *Práce z dějin slavistiky*, Praha;

PKS – *Prace komisji środkowoeuropejskiej Polskiej Akademii Umiejętności*, Kraków;

RND – *Rocznik naukowo-didaktyczny WSP w Rzeszowie (Historia)*, Rzeszów;

SEER – *Slavonic and East European Review*, London;

SHN – *Studia Historica Nitranensia*, Nitra;

SHSG – *Studia Historica Slavo-Germanica*, Poznań;

SHS – *Slovanské historické studie*, Praha;

SIA – *Slovenská archivistika*, Bratislava;

SISb – *Slezský sborník*, Opava;

SIPř – *Slovanský přehled*, Praha;
 SIRev – *Slavic Review*, Urbana (Ill.)
 SHT – *Studia Historica Tyrnaviensia*, Trnava;
 T – *Tatry*, Poprad;
 TTPN – *Tatry TPN*, Zakopane;
 VfZ – *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, München
 VH – *Vojenská história*, Bratislava;
 W – *Wierchy*, Kraków;
 Wiad – *Wiadomości*, London;
 WPH – *Wojskowy Przegląd Historyczny*, Warszawa;
 YRev – *Yale Review*, New Haven;
 ZbFFUK-Historica – *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského – Historica*, Bratislava;
 ZMS – *Z minulosti Spiša (Ročenka Spišského dejepisného spolku v Levoči)*, Levoča;
 ZP – *Zahraniční politika*, Praha;
 Ž – *Život*, Kraków.

2.2 Zborníky:

DJ – *Das Jahr 1919 in der Tschechoslowakei und in Ostmitteleuropa (=Bad Wiessener Tagungen des Collegium Carolinum, Bd. 17)*, edd. H. LEMBERG, P. HEUMOS. R. Oldenbourg, München 1993.

DTG – *Doświadczenia trzech generacji Polaków, Czechów i Słowaków 1918-1939 / Skušenost tří generací Poláků, Čechů a Slováků 1918-1939*, edd. M. PUŁASKI, J. VALENTA. Centrum Badań Śląskoznawczych i Bohemicznych Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1998.

EGZ – *Ethnizität und Großmächtropolitik in Zentraleuropa (=Begegnungen/Crossroads, Schriftenreihe des Europa Instituts Budapest, Bd. 12)*, edd. F. GLATZ, Z. SZÁSZ, K. HASELSTEINER. Europa Institut, Budapest 2002.

ENR – *Evropa mezi Německem a Ruskem. Sborník prací k sedmdesátinám Jaroslava Valenty*, edd. M. ŠESTÁK, E. VORÁČEK. Historický ústav AV ČR, Praha 2000.

GG – *Religie. Godsdiens en geweld in de twintigste eeuw (=Jaarboek van het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie 17)*, edd. M. DE KEIZER, J. C. H. BLOM. Walburg Pers, Zutphen 2006.

HJBČ – *Hledání jistoty v bouřlivých časech. Češi, Slováci, Nemci a mezinárodní systém v první polovině 20. století*, edd. Z. BENEŠ, D. KOVÁČ, H. LEMBERG. Albis international, Ústí nad Labem 2006.

KZM – *Kdo zavinil Mnichov. Sborník z mezinárodního vědeckého zasedání k 20. výročí Mnichova*. SNPL, Praha 1959.

KS – *Karol Sidor 1901-1953. Zborník zo seminára o Karolovi Sidorovi v Ružomberku 16. 10. 1998*, ed. P. MARUNIAK. Kabinet výskumu dejín slovenského exilu Matice slovenskej a mesto Žilina 2001.

KZS – DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia : *Kapitoly zo slavistiky (=Acta Facultatis Philosophiae Prešovensis, Monografia 27)*. FF PU, Prešov 2001.

MD – *Mnichovská dohoda – cesta k destrukci demokracie v Evropě*, ed. J. NĚMEČEK. Karolinum, Praha 2004.

MM – *Międzymorze. Polska i kraje Europy środkowo-wschodniej. Studia ofiarowane Piotrowi Łossowskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, eds. A. AJNENKIEL et al. Instytut Historii PAN, Warszawa 1995.

München 1938 – *München 1938. Das Ende der alten Europa*, edd. P. GLOTZ, K.-H. POLLOCK, K. SCHWARZENBERG, J. v. NES ZIEGLER. Reimar Holbing, Essen 1990.

OPDZ – *Od poznania do zrozumienia. Polacy, Czesi i Słowaci w XX. wieku*, ed. E. ORLOF. Wydawnictwo WSP Rzeszów, Rzeszów 1999.

OZPJ – *Od Zaolzia po Jaworzynę. Rewyndikacje graniczne jesienią 1938 roku. Materiały ze seminarium naukowego zorganizowanego w 60. rocznicę powrotu Zaolzia i Jaworzyny do Polski. Nowy Targ, 27. listopada 2003 r.*, ed. R. KOWAŁSKI. Polskie Towarzystwo Historyczne, Nowy Targ 2004.

PCO – *Podhale w czasie okupacji*, ed. J. BERGHAUZEN. Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1972.

SbVA – *Sborník Vojenské akademie v Brně, řada C (spoločensko-vědná), mim. č.: Češi a Slováci ve střední Evropě ve 20. století. Materiály z mezinárodní konference konané 4. února 1993 na Vojenské akademii v Brně*, edd. S. VODIČKA, V. GONĚC. Vojenská akademie, Brno 1994

SKČ – *Spiš v kontinuite času*, ed. P. ŠTOLC. Universum, Prešov – Bratislava - Wien 1995.

SNKND – Stredoeurópske národy na križovatkách novodobých dejín 1848-1918. Zborník venovaný prof. PhDr. Michalovi Danilákovi k jeho 65. narodeninám, edd P. ŠVORC, Ľ. HARBULOVÁ. Universum, Prešov – Bratislava – Wien 1999

SPCS(a) – *Stosunki polsko-czecho-slowackie w latach 1918-1945*, ed. E. PIOTROWSKA-ORLOF, WSP, Rzeszów 1992.

SPCS(b) – *Stosunki polsko-czesko-slowackie 1918-2005*, edd. J. GMITRUK, A. STAWARZ, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa 2005.

SVE – Střední a východní Evropa v krizi 20. století. K 70. narozeninám Zdeňka Sládka (=AUC Philosophica et Historia 3-4 1995, Studia Historica XLII), ed. V. VEBER. Karolinum, Praha 1998.

TS – *Terra Scepusiensis. Stav bádania o dejinách Spiša/Stan badań nad dziejami Spiszu*, edd. R. GŁADKIEWICZ, M. HOMZA. Kláštorisko n.o. – Centrum Badań Śląskoznawczych i Bohemisticznych Uniwersytetu Wrocławskiego, Levoča – Wrocław 2003.

VPMR – *Veľká politika a mal regióny. Malé regióny vo veľkej politike, veľká politika v malých regiónoch. Karpatský priestor v medzivojnovom období (1918-1939)*, edd. P. ŠVORC, M. DANILÁK, H. HEPPNER. Universum, Prešov – Graz 2002.

VVSPV – Slovensko-poľská humanitná komisia: *Vývin a význam slovensko-poľských vzťahov*, ed. J. HVIŠČ. Lufuma, Bratislava 2003.

2.3 Encyklopédia:

LThuK - Lexikon für Theologie und Kirche, I.-XI. Herder, Freiburg i. Br.,³1993-2001.

8. Bibliografia

1. P r a m e n e:

1.1 *Pramene nepublikované:*

1.1.1. *Excerpované archívne fondy:*

Archiv Kanceláře prezidenta republiky (AKPR), Praha:

- Kancelář prezidenta republiky (1919-) – KPR;

Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky (AMZV), Praha:

- I. sekce (1918-1939);
- II. sekce (1918-1939);
- II. sekce, trezorové spisy (1918-1939);
- III. sekce (1918-1939);
- VI. sekce (1918-1939)
- Kabinet ministra (1918-1939) - Kabinet;
- Kroftův archiv - KA;
- Londýnský archiv (1939-1945) – LA;
- Londýnský archiv – tajné (1939-1945) – LA-T;
- Politické správy (PZ): Varšava (1938-1939), Brusel (1938);
- Pozostalost' po dr. Fr. Chvalkovském (1938-1939);
- Telegramy došlé (1938-1939) – TD;
- Telegramy odeslané (1938-1939) – TO;
- Zahraniční úřad (ZÚ) Polsko (1918-1939)

Archiv Ústavu T. G. Masaryka Akademie věd České republiky (AÚTGM), Praha:

- Edvard Beneš I (1918-1938) – EB I;
- Edvard Beneš II (1938-1945) – EB II;

Archív literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice (ALÚ SNK), Martin:

- f. 102 – Fr. Hrušovský;

Archiwum Biblioteki Jagiellońskiej (ABJ), Kraków:

- Pozostalost' po prof. Wł. Semkowiczovi;

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archív v Bytči (ŠAB), pobočka Martin:

- Fr. Hrušovský – osobný fond;

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archív v Levoči (ŠAL), pobočka Poprad:

- Okresný úrad (OÚ) Kežmarok (1922-1946);
- Obvodný notársky úrad (ObNÚ) Ždiar (1865-1944);

Národní archiv České republiky (NAČR), Praha:

- Československé delegace při mezinárodních rozhraničovacích komisích (1918-1937) – D-MK;
- Ministerstvo veřejných prací (1918-1940) – MVP;
- Ministerstvo vnitra – hraniční spisy (1918-1953) – MV-HS;
- Ministerstvo zahraničních věcí – výstřižkový archiv (1918-1939) – MZV-VA;
- Presidium ministerské rady (1919-1945) – PMR;

Slovenský národní archiv (SNA), Bratislava:

- Krajský úrad, Prezídium (1927-1939) – KÚ-P;
- Ministerstvo hospodárstva Slovenskej republiky (1938-1945) – MH;
- Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky (1939-1945) – MV;
- Ministerstvo zahraničných vecí Slovenskej republiky (1939-1945) – MZV;
- Snem Slovenskej republiky (1939-1945) – SSR;

Spišský diecézny archív (SpDA), Spišská Kapitula-Spišské Podhradie:

- Spišské biskupstvo II (1900-) – SpB II;

Rozhovor s MUDr. O. Lapšanským (Poprad, 29. 11. 2001)

1.1.2 Noviny a dobová periodická tlač:

Ilustrowany Kurier Codzienny 1938

Karpathen-Post 1938, 1939

Nový svet 1939

Slovák 1938, 1939

1.2. Pramene publikované:

1.2.1 Zbierky a edície dokumentov, právne normy:

Akten zur deutschen auswärtigen Politik (1918-1945), Serie D (1937-1945):

Bd. II: Deutschland und die Tschechoslowakei 1937-1938. Imprimerie Nationale, Baden-Baden 1950.

Bd. IV: Die Nachwirkungen von München. Oktober 1938 – März 1939. Imprimerie Nationale, Baden-Baden 1951.

Bd. V: Polen, Südosteuropa, Lateinamerika, Klein- und Mittelstaaten (Juni 1937 – März 1939). Imprimerie Nationale, Baden-Baden 1953.

Bd. VI: Die letzte Monate vor Kriegsausbruch (März bis August 1939). Imprimerie Nationale, Baden-Baden 1946.

Bd. VII: Die letzte Wochen vor Kriegsausbruch (9. August bis 3. September 1939). Imprimerie Nationale, Baden-Baden 1946.

Bd. VIII: Die Kriegsjahre. Erster Band (4. September 1939 bis 18. März 1940). P. Keppler Verlag KG, Baden-Baden – Frankfurt/M. 1961.

BECK, Józef: Beiträge zur europäischen Politik. Reden, Erklärungen, Interviews 1932-1939. Essener Verlagsanstalt, Essen 1939.

BÍLEK, Jan – KOKEŠOVÁ, Helena – QUAGLIATTOVÁ, Vlasta – SWIERCZOVÁ, Lucie (edd.): Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář. Masarykův ústav AV ČR, Praha 2005.

ČECHUROVÁ, Jana – ČECHURA, Jaroslav (edd.): Edvard Beneš (diplomat na cestách). Depeše z padesáti zahraničních cest ministra Beneše v letech 1919-1928. Karolinum, Praha 2000.

DEJMEK, Jindřich¹ (ed.): Edvard Beneš – Cirkulární telegramy 1920-1935. Společnost Edvarda Beneše, Praha 2002.

Documents on British Foreign Policy 1919-1939. First Series:

vol. 1: 1919 – The Secret Proceedings of the Supreme Council (Heads of Delegations) of the Paris Peace Conference (July 1 – October 15, 1919), edd. Ernest Llewelyn WOODWARD – Rohan BUTLER. His Majesty Stationary Office, London 1947.

vol. 2: 1919 – Concluding the Proceedings of the Supreme Council (October 16, 1919 – January 21, 1920), edd. Ernest Llewelyn WOODWARD – Rohan BUTLER. His Majesty Stationary Office, London 1948.

vol. 8: 1920 – International Conferencies on High Policy, edd. Rohan BUTLER – J. P. T. BURY. His Majesty Stationary Office, London 1958.

vol. 10: 1920, German Affairs and Plebiscite Problems, edd. Rohan BUTLER – J. P. T. BURY – M. E. LAMBERT. His Majesty Stationary Office, London 1960.

Dokumenty československé zahraniční politiky, série A (1918-1945):

sv. 2/1: Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920 (listopad 1918 – červen 1919), edd. Jindřich DEJMEK – František KOLÁŘ a kol. Ústav mezinárodních vztahů – Karolinum – Historický ústav AV ČR, Praha 2001.

Sv. 20/2: Československá zahraniční politika v roce 1938 (1. červenec – 5. říjen 1938), ed. Jindřich DEJMEK. Ústav mezinárodních vztahů – Karolinum – Historický ústav AV ČR, Praha 2001.

GRZYWACZ, Andrzej – KWIECIEŃ, Marcin – MAZUR, Grzegorz (edd.): Zbiór dokumentów ppłk. Edmunda Charszkiewicza (=Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego 9). Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego – Księgarnia Akademicka, Kraków 2000.

HALEŠKOVÁ, V. – MACHÁTKOVÁ, K (edd.): Mnichovská krize v jednáních ministerské rady In: OaR, VII (1969), 5, s. 138-230.

HALEŠKOVÁ, Věra – MACHÁTKOVÁ, Raisa (edd.): Z protokolů schůzí šesté československé vlády (1. Švehlovy), 7. října 1922 – 9. prosince 1925. Edice vybraných pasáží. Státní ústřední archiv, Praha 1982

JENDRUSZCZAK, Tadeusz – NOWAK-KIELBIKOWA, Maria (edd.): Dokumenty z dziejów polskiej polityki zagranicznej 1918-1939, T. II (1933-1939). Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 1996.

KAMIŃSKI, Marek Kazimierz – ORLOF, Ewa (edd.): Odpowiedz Kazimierza Papégo na an- kietę rządu polskiego na uchodźstwie dotycząca polskiej polityki zagranicznej wobec Czechosłowacji w 1938 r. In: DN, XXX (1998), 3, s. 145-158.

KULSKI, Władisław – POTULICKI, Michał (edd.): Współczesna Europa polityczna. Księgarnia Powszechna, Kraków 1939.

KVAČEK, Robert (ed.): Mnichov v dokumentech I.-II. SNPL, Praha 1958.

LACKO, Martin (ed.): Proti Poľsku. Odraz ťaženia roku 1939 v denníkoch a kronikách slovenskej armády. Ústav pamäti národa, Bratislava 2007.

LANDAU, Zbigniew – TOMASZEWSKI, Jerzy (edd.): Monachium 1938, polskie dokumenty diplomaticzne. PWN, Warszawa 1985.

MACHÁTKOVÁ, Raisa (ed.): Z protokolů schůzí čtvrté československé vlády (1. Černého), 15. září 1920 – 21. září 1921. Edice vybraných pasáží. Státní ústřední archiv, Praha 1982

MALÁ, Irena¹ (ed.): Z protokolů schůzí třetí československé vlády (2. Tusarovy). Edice vybraných pasáží. Státní ústřední archiv, Praha 1982.

MALÁ, Irena² (ed.): Z protokolů schůzí páté československé vlády (Benešovy) 1921-1922. Edice vybraných pasáží. Státní ústřední archiv, Praha 1989.

MALÁ, Irena³ (ed.): Z protokolů schůzí osmnácté československé vlády (1. Syrového) 23. září – 4. října 1938. Edice vybraných pasáží. Státní ústřední archiv, Praha 1989

NIŽŇANSKÝ, Eduard (ed.): Slovenská účasť na vojne proti Poľsku 1939. Občan Slovenska v zajatí propagandy vtedajších vládných predstaviteľov. Úvahy a dokumenty In: SHN, VI (1997), s. 169-215.

ORLOF, Ewa – PASTERNAK, Andrzej (edd.): Stosunki polsko-czesko-slowackie w latach 1918-1939. Wydawnictwo WSP Rzeszów, Rzeszów 1994.

Polskie dokumenty dyplomatyczne (PDD):

1939, styczeń – sierpień, ed. Stanisław ŻERKO. Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2005.

PATEL, Bimal L. (ed.): The World Court Reference Guide. Judgments, Advisory Opinions and Orders of the Permanent Court of International Justice and the International Court of Justice (1922-2000). Kluwer Law International, The Hague – London – New York 2002.

RASCHHOFER, Hermann (ed.): Die tschechoslowakische Denkschrift für die Friedenkonzferenz von Paris 1919/1920 (=Beiträge zum ausländischen und öffentlichen Recht und Völkerrecht, H. 24). Carl Heymanns, Berlin 1937.

Sbírka zákonů a nařízení státu československého, roč. 1920, částka XXVI (6. 3. 1920).

ŠIMONČIČ, Jozef¹: Denník Dr. Františka Hrušovského, predsedu Delimitačnej komisie československo-poľskej v roku 1938 In: SHT III (2003), s. 305-334.

VALENTA, Jaroslav¹ (ed.): Dotazník o polsko-československých vzťahoch z roku 1940 pro K. Papáeho In: SIPř, LXXXV (1999), 2. s. 185-205.

1.2.2. Prejavy, memoáre a pamäti:

BENEŠ, Edvard¹: Mnichovské dny. Svoboda, Praha 1968.

BENEŠ, Edvard²: Paměti 1938-1945. Kritické vydání a rekonstrukce Benešových Pamětí 1938-1945, sv. 1: Mnichovské dni, ed. Milan HAUNER. Academia, Praha 2007.

BENEŠ, Edvard³: Problémy nové Evropy a zahraniční politika československá. Projevy a úvahy z r. 1919-1924. Melantrich, Praha 1924.

BENEŠ, Edvard⁴: Světová válka a naše revoluce IV: Boj o mír a bezpečnost státu. Československá zahraniční politika v projevech ministra Dra Edvarda Beneše. Orbis, Praha 1934.

BURCKHARDT, Carl Jakob: Meine Danziger Mission 1937-1939. dtv, München 1962.

ČARNOGURSKÝ, Pavol¹: 14. marec 1939. Veda, Bratislava 1992.

ČARNOGURSKÝ, Pavol²: 6. október 1938. Veda, Bratislava 1993.

ČARNOGURSKÝ, Pavol³: Deklarácia o únii Slovenska s Poľskom z 28. 9. 1938 In: HČ, XIV (1968), 3, s. 407-421.

DUDA, Petr: Vzpomínky na události mobilizace 1938 (Válečné události na hranicích československo-poľských) In: HaV, XIV (1969), 5, s. 903-907.

GOTKIEWICZ, Marjan: Wspomnienia z prac komisji delimitacyjnej polsko-słowackiej odbitych w listopadzie 1938 roku na odcinku Spisza, Orawy i Czadeczkiego In: W, LXIV (1998), s. 99-148.

LUKEŠ, Igor (ed.): Z memoárových statí Paľa Čarnogurského In: SIPř, LIX (1968), 6, s. 500-512.

LUSIŃSKI, Jan: Incydent na Zdiarskiej Przełeczy In: WPH, XXXIV (1989), 3, s. 541-544.

MAJEWSKI, S. – BATOWSKI, H. (edd.): Pamiętniki Józefa Becka. Czytelnik, Warszawa 1955.

MARCHLEWSKI, Marceľ: Zapisky nadlešniczego (27 listopada 1938 – 1 września 1939) In: TTPN, VII (2008), 4, s. 64-69.

MÓŠ, František: Roky 1918-1939 na severnom Spiši (=Spisy vedeckej spoločnosti pre zahraničných Slovákov IV). Vedecká spoločnosť pre zahraničných Slovákov, Bratislava 1944.

PAPÉE, Kazimierz¹: Epilog do Kroniky kilku dni In: Wiad, vol. 891 (1963).

PAPÉE, Kazimierz²: Jeszcze na temat Kroniky kilku dni In: Wiad, vol. 862 (1962).

PAPÉE, Kazimierz³: Jeszcze „rewelacja“ In: Wiad, vol. 847 (1962).

PAPÉE, Kazimierz⁴: Kartky z pamětnika. Kronika kilku dni In: Wiad, vol. 834 (1962).

PIŁSUDSKI, Josef: Erinnerungen und Dokumente, Bd. 1: Meine erste Kämpfe. Essener Verlagsanstalt, Essen 1935.

RIPKA, Hubert: Munich: Before and After. A fully documented Czechoslovak account of the crises of September 1938 and March 1939 with a detailed anylysis of repercussions of the Munich (...) on the situation of Europe as a whole and of Central Europe in particular, together with an essay on the reconstruction of a free Europe. Victor Gollancz, London 1939.

SEYMOUR, Charles: Czechoslovak Frontiers In: YRev, XXVIII (1938/39), 2 (December 1938), s. 273-291.

SIDOR, Karol¹: Slovenská politika na pôde pražského snemu 1918-1938, II. Andrej, Bratislava 1943.

SIDOR, Karol²: Takto vznikol Slovenský štát, ed. F. Vnuk, Odkaz – Ozveny, Bratislava 1991.

SLÁVIK, Juraj: Wspomnienia z czasów kryzysu. In: Wiad, vol. 862 (1962).

SZEMBEK, Jan: Diariusz i teki Jana Szembeka (1935-1945), T. IV. Ed. J. Zaráński, Instytut Polski i Muzeum Im. Gen. Sikorskiego, London 1972.

ŠROBÁR, Vavro: Oslobodené Slovensko. Pamäte z rokov 1918-1920. Academic Electronic Press, Bratislava ²2004.

2. L i t e r a t ú r a:

2.1 Monografie:

ANDRÁŠI, Július a kol.: Vysoké Tatry (=Turistický sprievodca ČSSR 6). Šport, Bratislava 1981.

BAKA, Igor¹: Slovenská republika a nacistická agresia proti Poľsku. Vojenský historický ústav, Bratislava 2006.

BALCERAK, Wiesław¹: Polityka zagraniczna Polski w dobie Locarna. Zakład Narodowy Im. Ossolińskich – Wydawnictwo PAN, Wrocław – Warszawa - Kraków 1967.

BARTLOVÁ, Alena¹: Andrej Hlinka. Obzor, Bratislava 1991.

BATOWSKI, Henryk¹: Agonia pokoju i początek wojny (sierpień – wrzesień 1939). Wydawnictwo Poznańskie, Poznań ³1979.

BATOWSKI, Henryk²: Dziesięć lat dziejów słowackich 1938-1948. Instytut Zachodni, Poznań 1949 (reprint z: Przegląd Zachodni IV (1949), 5-6, s. 481-489).

BATOWSKI, Henryk³: Europa zmierza ku prepaści. Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1989.

BATOWSKI, Henryk⁴: Zdrada monachijska. Sprawa Czechosłowacji i dyplomacja europejska w roku 1938. Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1973.

BEŇKO, Ján: Osídlenie severného Slovenska. Východoslovenské vydavateľstvo, Košice 1985.

BESTRY, Jerzy: Służba konsularna Drugiej Rzeczypospolitej w Czechosłowacji (=Acta Universitatis Wratislaviensis 2767). Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005.

BIELOVODSKÝ, Andrej: Severné hranice Slovenska. Slovenská liga, Bratislava 1946.

BOHUŠ, Ivan – HOUDEK, Ivan: Osudy Tatier. Obzor, Bratislava 1976.

BOKES, František.: Slovenský životný priestor v minulosti a dnes (=Slovenské dielo 7-8). Čas, Bratislava 1943.

BORÁK, Miečislav – ŽÁČEK, Rudolf: „Ukradené“ vesnice. Mají Češi platit za 8 slovenských obcí? Český Těšín, 1993.

BRUSKI, Jan Jacek¹: Petlurowcy. Centrum państwowe Ukrainiskiej Republiki Ludowej na wychodźstwie (1919-1924). Arcana, Kraków ²2004.

BRZOZA, Czesław – SOWA, Andrzej Leon: Historia Polski 1918-1945. Wydawnictwo Literackie, Kraków 2006.

BŘACH, Radko¹: Československo a Evropa v polovině dvacátých let. Paseka, Praha – Litomyšl 1996.

CESARZ, Zbigniew Kazimierz: Polska a Liga Narodów. Kwestie teritorialne w latach 1920-1925. Studium prawno-polityczne (Acta Universitatis Wrocławensis 1492, Politologia VIII). Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1993.

CRAWFORD, James: *The Creation of States in International Law*. Oxford University Press, Oxford 2006.

CZUBIŃSKI, Antoni¹: *Rusko-polská válka v letech 1918-1921. První sovětský útok na Evropu*. Bonus A, Brno 1996.

ČELOVSKÝ, Bořivoj: *Mnichovská dohoda 1938. Tilia, Šanov u Ostravy* 1999.

DĄBROWSKI, Dariusz: *Rzeczpospolita Polska wobec kwestii Rusi Zakarpatskiej (Podkarpatskiej) 1938-1939*. Europejskie Centrum Edukacyjne, Toruń 2007.

DEÁK, Ladislav¹: *Hra o Slovensko. Slovensko v zahraničnej politike Maďarska a Poľska 1933-1939*. Veda, Bratislava 1991.

DEÁK, Ladislav²: *Zápas o strednú Európu 1933-1938. Politicko-diplomatické vzťahy*. Veda, Bratislava 1985.

DEJMEK, Jindřich²: *Edvard Beneš – politická biografie českého demokrata. Část první: revolucionář a diplomat (1884-1935)*. Karolinum, Praha 2006.

DEJMEK, Jindřich³: *Edvard Beneš – politická biografie českého demokrata. Část druhá: prezident republiky a vůdce národního odboje (1935-1948)*. Karolinum, Praha 2008.

DEJMEK, Jindřich⁴: *Historik v čele diplomacie – Kamil Krofta. Studie z dějin československé zahraniční politiky v letech 1936-1938*. Karolinum, Praha 1998.

Deset let československé zahraniční politiky (Činnost Ministerstva zahraničních věcí). MZV ČSR, Praha 1928.

DESZCZYŃSKI, Marek Piotr: *Ostatni egzamin: Wojsko Polskie wobec kryzysu czechosłowackiego 1938-1939*. Wydawnictwo Neryton, Warszawa 2003.

DMOWSKI, Roman: *Polityka polska i odbudowanie państwa*. Petrzynski, Niklewicz i ska, Warszawa ²1926.

DOROSZEWSKI, Witold a kol. (eds.): *Słownik języka polskiego, t. III.: H – K*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1961.

DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia¹: *Goralské nárečia. Odras slovensko-poľských jazykových kontaktov vo fonologickej rovine*. Veda, Bratislava 1993.

ESSEN, Andrzej¹: *Polityka Czechosłowacji w Europie Środkowej w latach 1918-1932 (Akademia Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Prace Monograficzne 433)*. Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2006.

ESSEN, Andrzej²: *Polska a Mała Ententa 1920-1934*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa – Kraków 1992.

FRIEDL, Jiří: *Na jedné frontě. Vztahy československé a polské armády za druhé světové války (=Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, sv. 40)*. ÚSD AV ČR, Praha 2005.

GAŠPAR, Ján: Tatry. Staré pohľadnice rozprávajú – Świadectwo starych widokówek. Nakladateľstvo Regi3n Poprad, Poprad 2002.

GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: Druhá republika 1938-1939. Svár demokracie a totality v politickom, spoločenskom a kultúrnom živote. Paseka, Praha – Litomyšl 2004.

GILLEY, Christopher: A Simple Question of “Pragmatism“? Sovietophilism in the West Ukrainian Emigration in the 1920s (=KICES Working Papers 4). Koszalin Institute of Comparative European Studies, Koszalin 2004.

GOCELIAKOVÁ, Mária a kol.: 75 rokov keŕmarského gymnázia. Gymnázium Pavla Orságha-Hviezdoslava – Alter Ego, Keŕmarok 2003.

GROSE, Peter: Gentleman Spy: The Life of Allen Dulles. University of Massachusetts Press, Amherst 1994.

HEIDEKING, Jürgen: Aeropag der Diplomaten. Die Pariser Botschafterkonferenz der alierten Hauptmächte und die Probleme der europeischen Politik 1920-1931 (=Historische Studien 436). Matthiesen, Husum 1979.

HÖLTJE, Christian: Die Wiemarer Republik und das Ostlocarno-Problem 1919-1934. Revision oder Garantie der deutschen Ostgrenze? (=Marburger Ostforschungen, Bd. VIII). Hölzer, Marburg/Laan 1958.

HOENSCH, Jörg K.: Slovensko a Hitlerova východná politika. Hlinkova slovenská ľudová strana medzi autonómiou a separatizmom 1938-1939. Veda, Bratislava 2001.

HORNA, Richard: Hranice Republiky československé ve světle historie (=Sbírka přednášek a rozprav Extense University Komenského v Bratislavě, sv. 1). Academia, Bratislava 1924.

HOUDEK, Fedor: Vznik hraníc Slovenska (=Knižnica prúdiv, zv. 4). Prúdy, Bratislava 1931.

HRABOVEC, Emilia¹: Der Heilige Stuhl und die Slowakei 1918-1922 im Kontext internationaler Beziuhungenv (=Wiener Osteuropa-Studien, Bd. 15). Peter Lang, Frankfurt/M. 2002.

HRONSKÝ, Marián¹: Slovensko pri zrode Československa. Pravda, Bratislava 1987.

HRONSKÝ, Marián²: The Struggle for Slovakia and the Treaty of Trianon 1918-1920. Veda, Bratislava 2001.

CHALUPECKÝ, Ivan a kol.: Dejiny Popradu. Vydavateľstvo Oriens, Košice 1998.

JACOBSEN, Hans-Peter: Der Weg zur Teilung der Welt. Politik und Strategie 1939-1945. Wehr & Wissen, Koblenz – Bonn ²1979.

JEŽEK, Zdeněk: Boj o Slovensko v letech 1918-1919. Vlastným nákladom, Praha 1928.

- KAMENEC, Ivan¹: Slovenský štát 1939-1945. Anagram, Praha 1992.
- KAMIŃSKI, Marek Kazimerz¹: Konflikt polsko-czeski 1918-1921. Instytut Historii PAN – Wydawnictwo Norton, Warszawa 2001.
- KAMIŃSKI, Marek Kazimerz – ZACHARIAS, Michał Jerzy: W cieniu zagrożenia. Polityka zagraniczna RP 1918-1939. Warszawska Oficyna Wydawnicza „Gryf”, Warszawa 1993.
- KÁZMEROVÁ, Ľubica – KATUTINEC, Milan: Dilemy Karola Sidora. Kalligram, Bratislava 2006.
- KLIMENT, Charles K.: Slovenská armáda 1939-1945. Mustang, Plzeň 1996.
- KLIMKO, Jozef¹: Politické a právne dejiny hraníc predmníchovskej republiky (1918-1938). Veda, Bratislava 1986.
- KLIMKO, Jozef²: Vývoj územia Slovenska a utváranie jeho hraníc. Obzor, Bratislava 1980.
- KOLLÁROVÁ, Zuzana a kol.: Dejiny Ždiaru a Tatranskej Javoriny 1590-2000. ObÚ Ždiar, Ždiar 2000.
- KOŁAKOWSKI, Piotr: Między Warszawą a Praga: Polsko-czechosłowackie stosunki wojskowo-polityczne 1918-1939. Bellona, Warszawa 2007.
- KORNAT, Marek: Polityka równowagi 1934-1939. Polska między Wschodem a Zachodem. Arcana, Kraków 2007.
- KOZEŃSKI, Jerzy¹: Czechosłowacja w polskiej polityce zagranicznej w latach 1932-1938 (=Prace Instytutu Zachodniego 36). Instytut Zachodny, Poznań 1964.
- KOZEŃSKI, Jerzy²: Czechosłowacka jesień 1938 (=Prace Instytutu Zachodniego 52). Instytut Zachodny, Poznań 1989.
- KOŹMIŃSKI, Maciej: Polska i Węgry przed drugą wojną światową (październik 1938 – wrzesień 1939). Z dziejów dyplomacji i irredenty. Zakład Narodowy Im. Ossolińskich Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław – Warszawa – Kraków 1970.
- KREJČÍ, Oskar: Geopolitics of the Central European Region. The View from Prague and Bratislava. Veda, Bratislava 2005.
- KUBÍK, Lubomír: Těšínský konflikt. Dramatické okamžiky česko-polských vztahů. Votobia, Olomouc 2001.
- LIPSCHER, Ladislav: Ľudácka autonómia – ilúzie a skutočnosť. SVPL, Bratislava 1957.
- LIPTÁK, Ľubomír: Slovensko v 20. storočí. Veda, Bratislava 1968.

ŁOSSOWSKI, Piotr (ed.): Historia dyplomacji polskiej, T. IV (1918-1939). Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1995.

ŁOSSOWSKI, Piotr: Po tej i tamtej stronie Niemna. Stosunki polsko-litewskie 1883-1939. Czytelnik, Warszawa 1985.

LUKEŠ, František: Podivný mír. Svoboda, Praha 1968.

LUNDGREEN-NIELSEN, Kay: The Polish Problem at the Paris Peace Conference. A Study of the Policies of the Great Powers and the Poles 1918-1919 (=Odense University Studies in History and Social Sciences, vol. 59). Odense U. P., Odense 1979.

MAJERÍKOVÁ, Milica¹: Vojna o Spiš. Spiš v politike Poľska v medzivojnovom období v kontexte česko-slovensko-poľských vzťahov. Spolok Slovákov v Poľsku, Krakov 2007.

MAŁECKI, Mieczysław: Język polski na południe od Karpat (=Biblioteczka Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego, Nr. 12). Gebethner i Wolff, Kraków-Warszawa etc. 1938.

MARCI, Ľudovít – NIŽŇANSKÝ, Eduard – SLNEKOVÁ, Viera – SUŠKO, Ladislav: Kto bol kto za I. ČSR. Q111, Bratislava 1993.

MICHÁLEK, Slavomír a kol.: Juraj Slávik Neresnický – od politiky cez diplomáciu po exil. Pragma, Bratislava 2006.

MICHELKO, Pavol – HANDZUŠ, Milan: Volali ho omnibus. Sto rokov od otvorenia prevádzky unikátneho dopravného prostriedku vo Vysokých Tatrách (1904-2004): Klub Popradčanov – Mesto Poprad, Poprad 2004.

MIŠKOVIČ, Alojz: Napravená krivda. Kompas, Turčiansky Sv. Martin, 1941.

NEMEČEK, Jan¹: Od spojenectví k roztržce. Vztahy československé a polské exilové representace 1939-1945. Academia, Praha 2003.

NOWAK-KIEŁBIKOWA, Maria¹: Konstany Skirmunt - polityk i dyplomata. Wydawnictwo Neriton – Instytut Historii PAN, Warszawa 1998.

ORLOF, Ewa¹: Dyplomacja polska wobec sprawy słowackiej w latach 1937-1939. Wydawnictwo Literackie, Kraków 1980.

ORLOF, Ewa²: Polska działalność polityczna, dyplomatyczna i kulturalna na Słowacji w latach 1919-1937. Wydawnictwo uczelniane WSP Rzeszów, Rzeszów 1984.

Osobnosti dejín Kežmarku. Historický cintorín/Persönlichkeiten der Geschichte Kesmarks. Historischer Friedhof. ViViT, Kežmarok [s. a.].

PAJEWSKI, Janusz: Budowa Drugiej Rzeczypospolitej. Wydawnictwo Poznańskie, Poznań ²2007.

PISULIŃSKI, Jan: Nie tylko Petlura. Kwestia ukraińska w polskiej polityce zagranicznej w latach 1918-1923. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004.

PERMAN, Dagmar: The Shaping of the Czechoslovak State. Diplomatic History of the Boundaries of Czechoslovakia, 1914-1920 (=Studies in East European History VII). E. J. Brill, Leiden 1962.

POBÓG-MALINOWSKI, Władysław¹: Najnowsza historia polityczna Polski. T. II.: 1914-1939. Gryf, Londyn ²1983.

POBÓG-MALINOWSKI, Władysław²: Najnowsza historia polityczna Polski. T. III.: 1939-1945. Gryf, Londyn ²1981.

PROCHÁZKA, Zdeněk a kol.: Vojenské dějiny Československa III (1918-1938). Naše Vojsko, Praha 1987.

Příručka o navazování diplomatických styků a diplomatických zastoupení Československa v cizině a cizích zemích v Československu 1918-1985. MZV ČSSR, Praha 1985.

REDDEWAY, William Fiddian – PENSON, John Hubert – HALECKI, Oskar – DYBOSKI, Roman (eds.): The Cambridge History of Poland, vol. 2: from Augustus II to Pilsudski (1695-1935). Cambridge U. P., Cambridge 1941.

ROOS, Hans: A Modern History of Poland. Eyre & Spottiswoode, London 1966.

SADÍLEK, Vladimír: Bielovodská dolina. Šport, Bratislava 1968.

SEMKOWICZ, Władysław: Polacy i Słowacy w dziejowym stosunku. Sekcja Słowacka Towarzystwa Słowiańskiego, Kraków 1938.

SENN, Alfred Erich: The Great Powers, Lithuania and the Vilna Question 1920-1928 (=Studies in East European History XI). Leiden, E. J. Brill 1966.

SETON-WATSON, Robert William: Munich and the Dictators. Methuen, London 1939.

SCHÖDL, Günther et al.: Land an der Donau (Deutsche Geschichte im Osten Europas). Siedler, Berlin 1996.

STANISŁAWSKA, Stefania¹: Polska a Monachium. Książka i Wiedza, Warszawa 1967.

SZKLARSKA-LOHMANOWA, Alina¹: Polsko-czechosłowackie stosunki dyplomatyczne w latach 1918-1925 (=Prace Komisji Badań Historycznych PAN, Oddział w Krakowie, nr 19). Zakład Narodowy Im. Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków 1967.

ŠTEFANSKÝ, Václav: Generál Ferdinand Čatloš (Biografický náčrt). MO SR, Bratislava 1998.

ŠVORC, Peter¹: Krajinská hranica medzi Slovenskom a Podkarpatskou Rusou v medzivojnovom období (1918-1939). Universum, Prešov 2003.

Tatry a podtatranská oblasť (Tatry a Podtatrze). Z odp. red. Wł. Skupień, Mesto Poprad a Mesto Zakopane, Poprad-Zakopane 2000.

TEMPERLEY, Harold Neville Vazeille¹ (ed.): A History of the Paris Peace Conference, vol. I. Henry Frowde – Hodder and Stoughton, London 1920.

TEMPERLEY, Harold Neville Vazeille² (ed.): A History of the Paris Peace Conference, vol. IV. Henry Frowde – Hodder and Stoughton, London 1921.

TERLECKI, Olgierd: Pułkownik Beck. Krajowa Agencja Wydawnicza, Kraków 1985.

TOMÁŠEK, Dušan¹: Causa Emil Hácha. Themis, Praha 1995.

TOMÁŠEK, Dušan²: Denník II. republiky. Naše Vojsko, Praha 1988.

VYKOUKAL, Jiří a kol.: Visegrád – možnosti a meze stredoevropské spolupráce. Dokořán, Brno 2003.

WANDY CZ, Piotr S.: France and her Eastern Allies. French-Czechoslovak-Polish Relations from the Paris Peace Conference to Locarno. University of Minnesota Press, Minneapolis 1962.

WILKOŃ, Aleksandr a kol. Dejiny poľskej literatúry. Tatran, Bratislava 1986.

WOYKE, Wichard (hrsg.): *Handwörterbuch Internationale Politik* (= Uni-Taschenbücher 702). Leske u. Budrich, Opladen ³1986.

ŽÁČEK, Václav a kol.: Češi a Poláci v minulosti 2. Období kapitalizmu a imperialismu. Academia, Praha 1967.

2.2 Štúdie a články:

ANDRÁŠ, Matej: Severný Spiš vo vojenských, politických a diplomatických aktivitách medzi rokmi 1918-1947 In: TS, s. 853-892.

BAKA, Igor²: Mechanizmus, ciele a metódy pôsobenia ľudáckej propagandy v rokoch 1938-1939 In: HČ, LI (2003), 2, s. 277-294.

BALCERAK, Wiesław²: Integrované koncepcie poľskej zahraničnej politiky v r. 1918-1938 In: HČ, XIX (1971), 2, s. 248-256.

BALCERAK, Wiesław³: Polityka Polski wobec Czechosłowacji w okresie kryzysu monachij- skiego In: SHSG, VIII (1979), s. 39-51.

- BARTLOVÁ, Alena²: Slovensko-poľské vzťahy v rokoch 1919-1938 In: HČ, XX (1972), 5, s. 363-387.
- BATOWSKI, Henryk⁵: Otázka „Třetí Evropy“ v polské zahraničné politice v letech 1936-1938 In: KZM, s. 222-228.
- BATOWSKI, Henryk⁶: Słowacja w polityce polskiej 1918-1945 In: ZbFFUK-Historica, XXII (1971), s. 283-296.
- BATOWSKI, Henryk⁷: Stosunki polsko-czeskie i polsko-slowackie, polsko-czechoslowackie i polsko-czecho-slowackie 1918-1939 In: SPCS, s. 9-18.
- BATOWSKI, Henryk⁸: Z polsko-slovenských vzťahov v rokoch 1931-1939 In: HŠ XV (1970), s. 227-243.
- BERGHAUZEN, Janusz: Stosunki polsko-czechoslowackie w latach 1938-1947 In: PH, LXVI (1975), 3, s. 411-442.
- BODNÁR, Artur: Die politische Situation im Jahre 1938 in Mitteleuropa aus der Sicht der Republik Polen In: München 1938, s. 357-367.
- BOHUŠ, Ivan: Nadleśnictwo Państwowe Jaworzyna Spiska In: TTPN, VII (2008), 4, s. 61-63.
- BORÁK, Miečislav¹: Československo-poľská „malá válka“ u Čadce 25. listopadu 1938 In: HaV, XLIII (1998), 4, s. 65-90
- BORÁK, Miečislav²: Chystaný únos Andreja Hlinku In: HR, IX (1998), 7, s. 9.
- BORÁK, Miečislav³: Incident pod Tatrami 27. listopadu 1938 a delimitace hranic mezi Pol- skem a Československem In: HaV, XLIII (1998), 5, s. 3-27.
- BŘACH, Radko²: Benešova návštěva ve Varšavě 19.-23. dubna 1925 In: SIPř, LXXVII (1991), 2, s. 109-123.
- BRUSKI, Jan Jacek²: Spor o tzv. goralské obyvatelstvo In: Ž, XXXVI (1993), 1, s. 8-9.
- BYSTRICKÝ, Valerián¹: Otázka garancii hraníc Československa po Mníchovskej konferencii In: SIPř LXXVI (1990), 2, s. 115-125.
- BYSTRICKÝ, Valerián²: Slovensko a Mníchov In: MD, s. 164-191.
- CIAGWA, Jozef¹: Rozdelenie Spiša v roku 1920 a jeho právne dôsledky In: SKČ, s. 154-164.
- CIAGWA, Jozef²: Slovenský právny systém na severnom Spiši v rokoch 1939-1945 In: TS, s. 927-937.
- CZAJKA, Wojciech: Politické aspekty v polsko-slovenských vzťahoch 1927-1938 In: HČ, XXXV (1987), 2, s. 229-250.

CZUBIŃSKI, Antoni²: Wókol problemu obszaru i granic odrodzonego państwa polskiego In: MM, s. 153-162.

DEÁK, Ladislav³: Nová hranica medzi Slovenskom a Maďarskom po okupácii Podkarpatskej Rusi v marci 1939 In: HŠ 43 (2004), s. 189-212.

DEÁK, Ladislav⁴: Poľské územné nároky voči Slovensku v roku 1938 In: HČ, XXXIX (1991), 1, s. 12-27.

DEÁK, Ladislav⁵: O problemach stosunkow slowacko-polskich od Monachia do rozbitcia republiki In: SPCS(a), s. 65-78.

DEJMEK, Jindřich⁵: Edvard Beneš a Polska międzywojenna (Uwagi w związku z jednym z aspektów polityki zagranicznej Beneša) In: DN, XXIII (2000), 3, s. 88-118.

DEJMEK, Jindřich⁶: Edvard Beneš, Československo a Mnichov: reality a mýty okolo osudového rozhodování z konce září 1938 In: MD, s. 14-40.

DEJMEK, Jindřich⁷: Minister Beck a jeho zahraniční politika v pohledu československých diplomatů (Příspěvek k dějinám československo-polských diplomatických vztahů) In: Pocta Henrykovi Batowskému (= SHS 23), s. 105-143.

DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia²: Goralské nárečia na poľsko-slovenskom jazykovom pomedzí In: KZS, s. 14-47.

ENGELGARD, Jan: Czechochostłowacja w myśli politycznej Narodowej Demokracji In: SPCS(b), s. 107-115.

ESSEN, Andrzej³: Stosunki polsko-czechosłowackie 1925-1934. Szanse i zaniechania In: OPDZ, s. 69-88.

FERENČUHOVA, Bohuslava¹: Veľmocenský diktát alebo vedecký problém? Rokovania o hraniciach Československa v prvej fáze mierovej konferencie v Paríži roku 1919 In: SNKND, s. 236-251.

FERENČUHOVA, Bohuslava²: Problematika hraníc v stredno-východnej Európe a stabilita versailleského systému medzinárodných vzťahov 1919-1939 In: HŠ 43 (2004), s. 9-30.

GAREK, Martin: Slovensko-poľské vzťahy v rokoch 1938-1939 In: ZMS XV, (2007), s. 193-210.

GASIOROWSKI, Zygmunt J.¹: Polish-Czechoslovak Relations 1918-1922 In: SEER, XXXV (1956/57), s. 172-193.

GASIOROWSKI, Zygmunt J.²: Polish-Czechoslovak Relations 1922-1926 In: SEER, XXXV (1956/57), s. 473-504.

GMITRUK, Janusz: Przez Czechosłowację do wolnego świata – dramatyczne losy przywódców polskiego ruchu ludowego In: SPCS(b), s. 173-196.

GOTKIEWICZ, Marek: Refleksje Marjana Gotkiewicza, członka polsko-słowackiej Komisji Delimitacyjnej, nad przebiegiem jej prac In: OZPJ, s. 181-187.

HAVLÍČEK, Juraj: Pohraničný konflikt v novembri 1938 In: HR, IX (1998), 1, s. 15-16.

HRABOVEC, Emília²: Die staatliche Zugehörigkeit der Slowakei 1918-1920. Kirchenpolitische Aspekte der Auseinandersetzungen In: EGZ, s. 319-334.

HRABOVEC, Emília³: The Holy See and the Succession States in the aftermath of First World War In: GG, s. 90-114.

HRONSKÝ, Marián³: Hlavné vojensko-diplomatické dispozície pri utváraní hraníc Slovenska v rokoch 1918-1919 (I. časť) In: VH, II (1998), 3, s. 29-46.

HYNDRÁK, Václav: Polsko a československá krize na podzim 1938 In: HaV, XIII (1968), 1, s. 84-98.

CHUDEK, Józef: K úloze Polska v období Mnichova In: KZM, s. 229-234.

CHUDJÁK, František: Tatranské Švajčiarsko In: HR, IX (1998), 3, s. 26-27.

INDRASZCZYK, Arkadiusz: Stanowisko Związku Młodzieży Wiejskiej i Centralnego Związku Młodej Wsi wobec „odzyskania Zaolzia” w 1938 r., w swietle ich organów prasowych In: SPCS(b), s. 87-106.

IŠTÓK, Róbert¹: Geopolitická situácia v strednej Európe po skončení prvej svetovej vojny In: SNKND, s. 269-274.

IŠTÓK, Róbert²: Karpatský región a jeho historickogeografická a geopolitická reflexia v kontexte medzivojnového obdobia (1918-1939 In: VPMR, s. 13-21.

JABLONKA, Krzysztof: Zmiany granicy na Spiszu i Orawie w latach 1918-1945 In: PCO, s. 137-156.

JAKUBEC, Pavol¹: Javorinčania nechceli do Poľska In: O, 7/2003 (7.10. 2003), s. 2-3; 8/2003 (11. 2003), s. 2.

JAKUBEC, Pavol²: Pomníčovská fáza československo-poľského sporu o Javorinu (jeseň 1938 – jeseň 1939) In: DS, IV (2006), s. 325-372.

JAKUBEC, Pavol³: Septembrová kríza 1938 a delimitácia československo-poľskej hranice v okolí Javoriny In: ZMS, XV (2007), s. 163-192.

JANÁK, Dušan: Andrej Hlinka – „tvúrce“ či „zrádce“ republiky? In: HO, II (1991/92), 2, s. 38-45.

KAMENEC, Ivan²: Predstavy HSLS o budúcom zahraničnopolitickom postavení Slovenska In: HJBČ, s. 257-270.

- KAMIŃSKI, Marek Kazimierz²: Czesko-polskie rozmowy polityczne w Krakowie (21.-29. lipca 1919). Przykład pozornego dialogu In: OPDZ, s. 21-33.
- KATUTINEC, Milan: Polonofilská koncepcia Karola Sidora In: VVSPV, s. 168-185.
- KÁZMEROVÁ, Ľubica¹: Kultúrne a politické aspekty polonofilstva Karola Sidora In: SISb, XCIV (1996), 1, s. 54-58.
- KÁZMEROVÁ, Ľubica²: Polonofilstvo Karola Sidora In: HR, VI (1995), 7, s. 28-29.
- KÁZMEROVÁ, Ľubica³: Stanovenie hraníc v oblasti Tatranskej Javoriny v rokoch 1918-1924 (Problém vo svetle fondov Ministerstva zahraničných vecí Českej republiky) In: HŠ 43 (2004), s. 105-113.
- KESSLER, Wolfgang: Grenzkampf und nationale Minderheiten in Polen 1919-1921 In: DJ, s. 159-168.
- KOWALCZYK, Julian: Spisz podczas II wojny światowej i w pierwszych latach powojennych In: TS, s. 905-926.
- KOWALSKI, Robert: Działania Grupy Operacyjnej Podhale na Spiszu, Orawie i Pieninach jesienią 1938 roku In: OZPJ, s. 101-140.
- KRAJČOVIČ, Milan: Hranice Slovenska – plány a spory 1848-1922 In: HŠ 43, (2004), s. 31-51.
- KRAJČOVIČOVÁ, Natália: Hranice prvej ČSR a pozemková reforma In: HŠ 43, (2004), s. 223-233.
- KRČMÁŘ, Jan¹: Československo-polská hranice na území spišském (Javorina) před Stálým dvořem mezinárodní spravedlnosti v Haagu a před Radou Společnosti národů v Paříži In: ZP, III (1924), 1, s. 7-20, 2, s. 102-118, 3-4, s. 186-196, 8, s. 600-603.
- KRČMÁŘ, Jan²: Právní základy otázky javorinské In: ZP, II (1923), 21, s. 1417-1426.
- LETZ, Róbert¹: Historik Alojz Miškovič (1902-1967) (K 100. výročiu narodenia) In: HZb, XII (2004), 1-2, s. 260-263.
- LETZ, Róbert²: Politické aktivity Karola Sidora od 6. októbra 1938 do júla 1939 In: KS, s. 39-54.
- ŁADYGIN, Zbigniew – LAUČÍK, Peter: Niepotrzebna wojna In: TTPN, VII (2008), 4, s. 50-60.
- ŁAPTOŚ, Józef – ROJEK, Wojciech: Zagadnienie Śląska Cieszyńskiego w oczach francuskiej opinii publicznej 1919-1920 In: PKS, III (1995), s. 75-87.
- MAJERÍKOVÁ, Milica²: Poľský záujem o Spiš v rokoch 1918-1925 In: ZMS, XIII (2005), s. 173-198.

- MAJEWSKI, Piotr Maciej – DESZCZYŃSKI, Marek Piotr: Polska wobec ČSR: marzec – wrzesień 1938 r. In: MD, s. 109-118.
- MALINOWSKI, Andrzej.: Trudne sąsiedztwo. Wybrane aspekty polskiej polityki zagranicznej wobec Czechosłowacji w okresie międzywojennym In: SPCS(b), s. 9-17.
- MATKOWSKI, Karol – BIEGAŃSKI, Stanisław: Sprawa polska na konferencji międzynarodowej w Spa In: Bel, XIV (1932), t. XXXIX, s. 1-50.
- MATULA, Pavol: Boj o územie In: HR, XI (2000), 8, s. 26-27.
- MELNÍKOVÁ, Marta: Formovanie severných hraníc Slovenska v 20. storočí In: OPDZ, s. 147-156.
- MELNÍKOVÁ, Marta – VRABCOVÁ, Elena: Utváranie severných hraníc Slovenska v 20. storočí In: SIA , XXXI (1996), 2, s. 16-26.
- MINAŘÍK, Pavel – ŠRÁMEK, Pavel: Představy velení československé armády o obrane Slovenska za mnichovské krize na podzim 1938 In: VH, II (1998), 3, s. 77-103.
- MURCKO, Michal¹: Utváranie severných hraníc Slovenska na Spiši a územie okresu Stará Ľubovňa In. SNKND, s. 316-322.
- MURCKO, Michal²: Vznik Československa a okres Stará Ľubovňa In: ZMS, VII-VIII (1999/2000), s. 143-157.
- NEMEČEK, Jan²: Slovensko-poľské vzťahy v predvečer druhej svetovej vojny In: HČ, XLI (1997), 3, s. 440-454.
- NIŽŇANSKÝ, Eduard – TULKISOVÁ, Jana: Pôsobenie Nemeckej vojenskej misie na Slovensku v roku 1939 In: VH, XI (2007), 4, s. 36-60.
- NOWAK-KIEŁBIKOWA, Maria²: Objęcie Ministerstwa Spraw Zagranicznych przez Konstantego Skirmunta In: MM, s. 275-286.
- OLEJNÍK, Milan: Postoj spišských Nemcov k rozpadu Rakúsko-Uhorska a vzniku ČSR In: SNKND, s. 309-315.
- ORLOF, Ewa³: Działalność słowackich emigrantów politycznych w Polsce w latach 20-tych XX w. na podstawie materiałów w Archiwum Akt Nowych (AAN) w Warszawie In: VPMR, s. 188-199.
- ORLOF, Ewa⁴: Kwestia pogranicza polsko-słowackiego. Fakty z okresu najnowszego In: PKS II (1994), s. 75-89.
- ORLOF, Ewa – ROSZKOWSKI, Jerzy, M.: Regulacje granicy państwowej na Spiszu w okresie międzywojennym (1918-1938) In: TS, s. 893-904.

- PANČÍKOVÁ, Marta: Polonistika na Slovensku In: PZDS XVII (1994), s. 73-78.
- PÁSTOR, Péter: Vix Mission in Hungary, 1918-1919: A Re-Examination In: SIRev, XXIX (1970), 3, s. 481-498.
- PÁSTOR, Zoltán: Spor o Javorinu pred haagským tribunálom In: HR, XV (2004), 3, s. 14-15.
- PAVERCSIK, Ilona: Stanislav Heraklius Lubomirski v spišskej literatúre In: ZMS, VII-VIII (2000/2001), s. 95-141.
- PETRUF, Pavol: Zahraničná politika Slovenskej republiky In: HŠ 38 (1997), s. 7-42.
- PIWARSKI, Kazimierz: Polska zahraniční politika v letech 1936-1938 In: KZM, s. 216-221.
- PIOTROWSKA-ORLOF, Ewa⁵: Granica polsko-czechosłowacka na jej słowackim odcinku w dwudziestoleciu międzywojennym In: RND, s. 187-204.
- PULASKI, Michał: Hodnotenie V. sekcie/Podsumowanie V. sekcji In: TS, s. 981-982.
- RHODE, Gotthold: Aussenminister Józef Beck und Staatssekretär Graf Szembek. Ein Vergleich zweier Quellen zur polnischen Geschichte dreißiger Jahre In: VfZ, II (1954), 1, s. 86-94.
- ROGUĽOVÁ, Jaroslava: Formovanie severnej hranice Česko-Slovenská v Národných novinách (Tlačová rešerš) In: HŠ 43 (2004), s. 115-122.
- ROSZKOWSKI, Jerzy M.¹: Kształtowanie się południowej granicy Polski na słowackim odcinku w latach 1918-1938 In: OZPJ, s. 51-68.
- ROSZKOWSKI, Jerzy M.²: Polskie zabiegi o przyłączenie Spiszu i pierwsze lata przynależności północnej części tej ziemi do Rzeczypospolitej (1918-1925) In: TS, s. 819-852.
- RUSNÁK, Dárius: Tvorba osobného archívneho fondu Karola Sidora v Slovenskom národnom archíve v Bratislave In: KS, s. 95-102.
- SEGEŠ, Dušan: Vojensko-politické aktivity Karola Sidora od 14. marca do 1. septembra 1939 na pozadí slovensko-poľských vzťahov In: VH, IX (2005), 1, s. 3-21.
- SOKOŁOWSKI, Tadeusz¹: Československo v polských konfederatívnych plánech XX. stoley In: SbVA, s. 95-109.
- SOKOŁOWSKI, Tadeusz²: Vojenský aspekt polsko-česko-slovenských vzťahů v letech 1918-1939 In: SbVA, s. 417-425.
- STANISLAWSKA, Stefania²: Korespondence mezi E. Benešem a I. Mościckým v září 1938 In: SISb, LXI (1963), s. 277-284.

- STANISLAWSKA, Stefania³: Polsko a československá krize na podzim 1938 In: SISb, LXIV (1966), 2, s. 166-178.
- SULAČEK, Jozef¹: Posledný spišský župan JUDr. Ján Rumann (1874-1925) In: ZMS, XII (2004), s. 103-137.
- SULAČEK, Jozef²: Z činnosti Plebiscitnej komisie v Spišskej Belej (1919-1920) In: ZMS, XIV (2006), s. 199-228.
- SÚDNY, Boris: Úlet osemčlennej skupiny slovenských vojenských letcov z Piešťan do Poľska dňa 7. júna 1939 In: SROMH I, s. 125-139.
- SVOBODA, David: Ukrajinská otázka v českém meziválečném myšlení a politice In: SIPř, XCIV (2008), 4, s. 539-558.
- SZKLARSKA-LOHMANOWA, Alina²: Záujem Poľska o Slovensko v rokoch 1919-1930 In: HŠ XV (1970), s. 215-226.
- ŠIMONČIČ, Jozef²: Denník delimitačnej komisie československo-poľskej roku 1938 In: SIA, XXVII (1992), 1, s. 105-109.
- ŠLAMPOVÁ, Martina: Pred šesťdesiatimi rokmi Javorina za hranicami In: T, XXVIII (1998), s. 14-15.
- ŠTEFÁNIKOVÁ, Antónia: Poľská otázka v slovenskej spoločnosti v rokoch 1938-1939 In: HŠ 38 (1997), s. 59-80.
- ŠUCHOVÁ, Xénia¹: Ako Karol Sidor čakal na dohodu In: HR, IX (1998), 8, s. 14-15.
- ŠUCHOVÁ, Xénia²: Hranice ČSR a československé štátne občianstvo In: HŠ 43, (2004), s. 213-221.
- ŠVORC, Peter²: Štátotvorné snahy a predstavy stredoeurópskych národov a realita po skončení prvej svetovej vojny In: SNKND, s. 161-181.
- ŠVORC, Peter³: Zápas a spory o slovensko-podkarpatorskú krajinskú hranicu v medzivojnovom Československu In: HŠ 43 (2004), s. 123-156.
- TOMASZEWSKI, Jerzy¹: Czechosłowacka propaganda plebiscytowa na Spiżu i Orawie (1919-1920) In: SVE, s. 323-334.
- TOMASZEWSKI, Jerzy²: Wyprawa Słowaków z Ameryki w Polsce: maj 1938 r. In: ENR, s. 301-309.
- TRAJDOŚ, Tadeusz M.: Władysław Semkowicz wobec Słowacji In: OPDZ, s. 109-127.
- VALENTA, Jaroslav²: Český Wallenrod (Politický důvěrník české Mafie v Krakově v roku 1918) In: SHS XIX (1993), s. 50-70.
- VALENTA, Jaroslav³: Jak došlo k rozdělení Oravy a Spiše? In: ĎaS, XIII (1991), 3, s. 55-57.

VALENTA, Jaroslav⁴: Kilka uwag o koncepcjach polityki zagranicznej Czechosłowacji i Polski w okresie międzywojennym 1918-1939 In: SPCS, s. 19-28.

VALENTA, Jaroslav⁵: Otázka československo-polské spolupráce v období rozpadu Rakousko-Uherska In: SISb, LXIII (1965), s. 312-329.

VALENTA, Jaroslav⁶: Poľská politika a Slovensko v r. 1919 In: HČ, XIII (1965), 3, s. 403-422.

VARÍNSKY, Vladimír: Vytváranie severných hraníc Slovenska na Orave a Spiši v rokoch 1918-1920 In: SISb, XLVIII (2000), 1-2, s. 133-138.

VOCHOČ, Vladimír¹: Javorina (Úvaha právní) In: ZP, II (1923), 12, s. 793-802.

VOCHOČ, Vladimír²: Povaha rozhodnutí z 28. července 192[0] o Těšínsku, Oravě a Spiši In: ZP, III (1924), 3-4, s. 227-231.

WRZESZIŃSKI, Waclaw: Polska myśl polityczna wobec doswiadczeń w stosunkach polsko-czechosłowackich w latach 1918-1939 In: DTG, s. 121-139.

ZIELIŃSKI, Józef: Spisz i Orawa w latach 1918-1945 In: PCO, s.157-184.

ZMÁTLO, Peter: Slovenská regionálna tlač na Spiši v období prvej Československej republiky z pohľadu historika In: ZMS XV (2007), s. 121-162.

2.3 Nepublikované práce:

KONOPÁČ, David: Problematika československo-polského sporu o oblasť Javoriny s dôrazem na obdobie medzi léty 1918-1925 (bakalárska práca, IPS FSV UK, Praha 2002; rukopis v Knihovně humanitních věd UK T. G. Masaryka v Prahe).

MORNSTEINOVÁ, Karla: Cesta A. Hlinku a F. Jehličku do Paříža roku 1919 (diplomová práca, ÚČD FF UK, Praha 1999; rukopis v Historickom kabinete FF UK v Prahe).

ŘÍČKOVÁ, Pavla: Polsko-československé diplomatické vztahy 1918-1926 (diplomová práca, ÚSD FF UK, Praha 1999; rukopis v Historickom kabinete FF UK v Prahe)

ŠEMORÁDIKOVÁ, Lucia: Zmena hraníc medzi Slovenskom a Poľskom v roku 1938 na území Spiša (diplomová práca, IH FF Prešovskej univerzity, Prešov 2006; elektronická kópia rukopisu v archíve autora).

VÁCHA, Zdeněk: Sbor odborních poradců československé delegace na mírové konferenci v Paříži roku 1919. formování sboru, způsob práce odborních poradců a jejich zapojení do činnosti delegace, osudy členů sboru po návratu z Paříže. (rigorózná práca, ÚČD FF UK Praha 2003; rukopis v Historickom kabinete FF UK v Prahe).

2.4 Encyklopedický materiál:

Encyclopaedia Beliana I- . Encyklopedický ústav SAV, Bratislava 1999-.

Encyclopaedia Britannica I-XXIX. Britannica Inc., Chicago etc. ¹⁵1991.

Encyklopédia Slovenska I-VI. Veda, Bratislava 1978-1982.

HUECK, Walter v. (ed): Adel-Lexicon, Bd. 5: Has – I (= Genealogisches Handbuch des Adels, Bd. 85). C. A. Starcke, Limburg/Laan 1984.

Lexikon für Theologie und Kirche, I.-XI. Herder, Freiburg i. Br., ³1993-2001.

Malá československá encyklopedie I-VI. Academia, Praha 1984-1987.

RADWAŃSKA-PARYSKA, Żofia – PARYSKI, Witold H.: Wielka encyklopedia tatrzańska. Wydawnictwo górskie, Poronin 2004.

Slovenský bibliografický slovník I-VI. Matica slovenská, Martin 1986-1994.

2.5 Kartografický materiál:

HLAVÁČEK, J.: Podrobný plán Vysokých Tater 1:25 000. B.v., Praha 1984.

PUŠKÁŠ, Arno: Vysoké Tatry (horolezecký sprievodca) X. Šport, Bratislava 1989.

3. Internet

HEIN, Heidi¹ (ed.): Modul „Zweite polnische Republik“: Regierungsliste. Staatsoberhäupter und Kabinette 1918-1939 [online] <http://quellen.herder-institut.de/M01/materialien/Mat10/> (19. 12. 2006)

HEIN, Heidi² (ed.): Modul „Zweite polnische Republik“: Textquellen/Außenpolitik [online] <http://quellen.herder-institut.de/M01/texte/Abt04/> (19. 12. 2006)

KDO BYL KDO v našich dějinách/Tabulky/Vlády v letech 1918-1992 [online] <http://www.libri.cz/databaze/kdo20/tabule.php> (03. 06. 2008)

The British War Bluebook: German Government Memorandum Handed to the Polish Government on April 28, 1939 [online:] <http://avalon.law.yale.edu/wwii/blbk14.asp> (15. 12. 2008)

University of Wisconsin Digital Collections: Foreign Relations of the United States [online] <http://digicoll.library.wisc.edu/FRUS/> (13. 12.2007)

U.S. Department of State: Undersecretaries of State, 1919-1972 [online]:
<http://www.state.gov/r/pa/ho/po/20987.htm> (02. 11. 2008)

Wikipedia.cz: Ministři vlád Slovenské republiky (1939-1945) [online]
http://cs.wikipedia.org/wiki/Minist%C5%99i_vl%C3%A1d_Slovensk%C3%A9_republiky_1939-1945 (04. 06. 2008)

Wikipedia.sk: Druhá česko-slovenská republika [online]
http://sk.wikipedia.org/wiki/Druh%C3%A1_%C4%8Desko-slovensk%C3%A1_republika
(22. 11. 2008)

World Atlas – MSN Encarta [online]: <http://encarta.msn.com/> (08. 03. 2009)

Prílohy

Mapa č. 1: Javorina a Horný Spiš (dolina rieky Poprad), mierka neudaná
World Atlas – MSN Encarta [online]: <http://encarta.msn.com/> (09. 03. 2009)

Mapa č. 2: Javorina 1: 100 000 (farebná časť zobrazuje územie odstúpené Poľskej republike na jeseň 1938)

ŁADYGIN, Z. – LAUČÍK, P.: *Niepotrzebna wojna* In: TTPN, VII (2008), 4, s. 60.

Prehľad obsadenia kľúčových kabinetných postov pre sledované obdobia¹⁰⁴⁶

A. Československá republika

Tab. 1 – ČSR (I. a II. republika)

	Predseda vlády	Minister		
		zahraničných vecí	vnútra	národnej obrany
14. 11. 1918 – 8. 7. 1919	Dr. K. Kramář	Dr. E. Beneš	A. Švehla	J. Kľofáč
8. 7. 1919 – 25. 5. 1920	V. Tusar	Dr. E. Beneš	A. Švehla	Jaroslav Kľofáč
25. 5. – 15. 9. 1920	V. Tusar	Dr. E. Beneš	A. Švehla	V. Tusar (správca; do 16. 7. 1920)
				I. Markovič
15. 9. 1920 – 26. 9. 1921	J. Černý	Dr. E. Beneš	J. Černý	gen. O. Husák
26. 9. 1921 – 7. 10. 1922	Dr. E. Beneš	Dr. E. Beneš	J. Černý	Fr. Udržal
7. 10. 1922 – 9. 12. 1925	A. Švehla	Dr. E. Beneš	J. Malypetr	Fr. Udržal
(...)				
21. 7. 1937 – 22. 9. 1938	M. Hodža	K. Krofta	J. Černý	Fr. Machník

¹⁰⁴⁶ Zostavené podľa:

HEIN, H.¹ (ed.): *Modul „Zweite polnische Republik“: Regierungsliste. Staatsoberhäupter und Kabinette 1918-1939* [online] <http://quellen.herder-institut.de/M01/materialien/Mat10/> (19. 12. 2006);
KDO BYL KDO v našich dějinách/Tabulky/Vlády v letech 1918-1992 [online]

<http://www.libri.cz/databaze/kdo20/tabule.php> (03. 06. 2008);

Wikipedia.cz: *Ministři vlád Slovenské republiky (1939-1945)* [online]

http://cs.wikipedia.org/wiki/Minist%C5%99i_vl%C3%A1d_Slovensk%C3%A9_republiky_1939-1945 (04. 06. 2008);

Wikipedia.sk: *Druhá česko-slovenská republika* [online]

http://sk.wikipedia.org/wiki/Druh%C3%A1_%C4%8Desko-slovensk%C3%A1_republika (22. 11. 2008)

22. 9. – 4. 10. 1938	gen. J. Syrový	Fr. Chvalkovský	J. Černý	gen. J. Syrový
4. 10. – 1. 12. 1938	gen. J. Syrový	Fr. Chvalkovský	J. Černý	gen. J. Syrový
1. 12. 1938 – 15. 3. 1939	R. Beran	Fr. Chvalkovský	J. Černý	gen. J. Syrový

Tab. č. 2 – Slovenská krajina

	Predseda vlády	Minister vnútra
7. 10. – 1. 12. 1938	J. Tiso	J. Tiso
1. 12. 1938 – 20. 1. 1939	J. Tiso	J. Tiso
20. 1. – 9. 3. 1939	J. Tiso	J. Tiso
9. 3. – 11. 3. 1939	J. Sivák	J. Sivák
11. 3. – 14. 3. 1939	K. Sidor	M. Sokol

B. Slovenský štát/Slovenská republika

Tab. č. 3 – Slovenský štát/Slovenská republika

	Predseda vlády	Minister		
		zahraničných vecí	vnútra	národnej obrany
14. 3. – 27. 10. 1939	J. Tiso	Fr. Ďurčanský	K. Sidor (do 15. 4. 1939)	gen. F. Čatloš
			J. Tiso	
27. 10. 1939 – 5. 9. 1944	V. Tuka	Fr. Ďurčanský (do 20. 7. 1940)	A. Mach (od 29. 7. 1940)	gen. F. Čatloš
		V. Tuka		

C. Poľská republika

Tab. č. 4 – Poľská republika

	Predseda vlády	Minister		
		zahr. veci	vnútra	vojny
<i>14. – 17. 11. 1918</i>	I. Daszyński	kabinet nebol vytvorený		
<i>17. 11. 1918 – 16. 1. 1919</i>	J. Moraczewski	L. Wasilewski	St. Thugutt	xxx
<i>16. 1. – 9. 12. 1919</i>	I. J. Paderewski	I. J. Paderewski (vedúci)	St. Wojciechowski	plk. J. Wroczyński (vedúci; do 27. 11. 1919)
				genpor. Józef Leśniewski
<i>13. 12. 1919 – 9. 6. 1920</i>	L. Skulski	dr. Wł. Wróblewski (vedúci; do 16. 12. 1919)	St. Wojciechowski	genpor. J. Leśniewski
		Stanisław Patek		
<i>23. 6. – 24. 7. 1920</i>	Wł. Grabski	E. kn. Sapieha	J. Kuczyński (vedúci)	genpor. J. Leśniewski
<i>24. 7. 1920 – 13. 9. 1921</i>	W. Witoś	E. knieža Sapieha (24. 7. 1920 – 24. 5. 1921)	L. Skulski (24. 7. 1920 – 28. 6. 1921)	genpor. J. Leśniewski (24. 7. 1920 – 9. 8. 1921)
		J. Dąbski (vedúci; do 11. 6. 1921)	Wł. Raczkiewicz	genpor. K. Sosnkowski
		K. Skirmunt		
<i>19. 9. 1921 – 5.</i>	A. Ponikowski	K. Skirmunt	St.	genpor. K.

<i>3. 1922</i>			Downarowicz	Sosnkowski
<i>10. 3 – 6. 6. 1922</i>	A. Ponikowski	K. Skirmunt	A. Kamieński	genpor. K. Sosnkowski (do 13. 5. 1922 vedúci)
<i>28. 6. – 7. 7. 1922</i>	A. Śliwiński	G. Narutowicz	A. Kamieński	genpor. K. Sosnkowski
<i>31. 7. – 14. 12. 1922</i>	prof. J. I. Nowak	G. Narutowicz	A. Kamieński	genpor. K. Sosnkowski
<i>16. 12. 1922 – 26. 5. 1923</i>	genpor. Wł. Sikorski	dr. A. gr. Skrzyński	genpor. Wł. Sikorski	genpor. K. Sosnkowski
<i>28. 5. – 14. 12. 1923</i>	W. Witoś	dr. M. Seyda (do 27. 10. 1923)	dr. Wł. Kiernik	genpor. A. Osiński (28. 5. – 13. 6. 1923)
		R. Dmowski		gen. St. Szeptycki
<i>19. 12. 1923 – 14. 9. 1925</i>	Wł. Grabski	dr. K. Bertoni (vedúci; do 19. 1. 1924)	Wł. Soltan (do 21. 3. 1924)	genpor. K. Sosnkowski (do 17. 11. 1924)
		M. Zamoyski (do 27. 7. 1924)	Z. Hubner (do 17. 11. 1924)	genpor. Wł. Sikorski
		dr. A. gr. Skrzyński	C. Ratajski (do 14. 6. 1925)	
			Wł. Raczkiewicz	
(...)				
<i>16. 5. 1936 – 17. (30.) 9. 1939</i>	genpor. dr. F. Sławoj-Składkowski	plk. J. Beck	genpor. dr. F. Sławoj-Składkowski	genpor. T. Z. Kaspryczki

Dokumenty

Dokument č. 1

*Propozícia priebehu hraničnej čiary na Spiši
podľa rozhodnutia Delimitačnej komisie československo-poľskej
zo dňa 25. septembra 1922*

Hranica vychádza z Rysov (Meeresaugen-Spitze) 2505, odtiaľ prebieha východným smerom po katastrálnej hranici obce Javorina cez vrcholy Vysoká (Tatra-Spitze) 2565 [m.n.m.], Gan[e]k 2465, [Snežné kopy?] Eiserne-Thornspitze 2322, [Batizovský štít] Botzdorfspitze 2395, kótu 2630 [Zadný Gerlach], kótu 2335, kótu 2320 [Velický štít], [Poľský hrebeň] Polnischer Kamm 2208, [Východná Vysoká] k.[leine] Visoka 2429, [Svišťový štít] Flussturm 2390, kótu 2260 [Hranatá veža], [Končistá] Spitzer Thurm 2356, [Široká veža] Breiter Thurm 2466, až do sedla [Sedielko] Sattelpass 2380, nato v tomto ostatnom bode opúšťa [hrebeň Vysokých Tatier], sledujúc chodník k [Žabiemu Javorovému plesu] Kretensee 1900; odtiaľ od prameňa riečky Javorinka pozdĺž tejto riečky až na úroveň prvého mostíka na severovýchodnom okraji obce Javorina; potom po ceste z Javoriny do Podspádov až na juhovýchodný okraj Podspádov; odtiaľ čiara veľmi tesne obkolesuje zo severovýchodu, severu a z východu domy (osady) Podspády až do stretu s južnou katastrálnou hranicou obce Jurgov, potom (sa stáča) východným smerom po tejto katastrálnej hranici až na kótu 1216, odtiaľto na sever, sledujúc východnú katastrálnu hranicu (obce) Jurgov, juhovýchodnú katastrálnu hranicu (obce) Reisko (a) katastrálnu hranicu (obce) Lapšanka až po jej stret juhovýchodnou katastrálnou hranicou [obce] [Nižné Lapše] Alsolapes; odtiaľ na juhovýchod po katastrálnej hranici [obce] [Nižné Lapše] Alsolapes, potom na sever po východnej katastrálnej hranici tejto ostatnej obce, až po stret s južnou katastrálnou hranicou [obce] Falštín na kraji kóty 753; potom po južnej katastrálnej hranici [obce] Falštín cez kóty 738 a 644 až na kótu 526, odtiaľ južným smerom po ceste od [Nedečského zámku] Nedeczvar až do jej stretu s cestou vedúcou z obce [Nedeca] Nedecz, pokračujúc po tejto ceste severovýchodným a južným smerom až na kótu 467.

AMZV Praha, VI. sekce, kart. 46 – dossier pre Spoločnosť národov (C.575.VII.1923), dok. 18

Dokument č. 2

Rezolúcia Rady Spoločnosti národov

o otázke hranice medzi Poľskom a Československom v spišskej oblasti (Javorina)

zo dňa 12. marca 1924

(excerpt)

(...)

„Hranica medzi sútokom potoka Javorinka a rieky Bialka a bodom na katastrálnej hranici obce Nedeca, východne od obce toho mena, kde stretáva starodávnu hranicu medzi Haličou a Uhorskom, nech prebieha nasledovne:

1., od sútoku potoka Javorinka a rieky Bialka pozdĺž potoka Javorinka až k bodu [v nadmorskej výške] 1 700 metrov na tomto potoku, približne na juho-juhovýchod od uvedeného sútoku;

odtiaľ severovýchodným smerom po hranici medzi roľnými majetkami obyvateľov obce Jurgova a javorinským panstvom smerom na kótu 1021 v dĺžke 1800 metrov;

následne na severozápad po čiare prechádzajúcej kótou 847 až po jej dotyk s potokom Klorovka;

odtiaľto severovýchodným smerom stále podľa onej majetkovej hranice až k bodu, kde sa táto stýka s katastrálnou hranicou obcí Jurgov a Repisko;

od tohto bodu na severovýchod po katastrálnej hranici obcí Jurgov a Repisko až na kótu 942;

potom na východ-severovýchod po severnej hranici lesa tvoriaceho súčasť javorinského panstva až k bodu, kde sa hranica tohto majetku stýka s katastrálnou hranicou medzi obcami Osturňa a Repisko;

2., od tohto bodu na severovýchod po katastrálnej hranici medzi obcami Repisko a Lapšanka z jednej strany a obce Osturňa zo strany druhej;

potom východným smerom po katastrálnej hranici medzi obcami Nižne Lapše a Kacvin z jednej strany a obcami Osturňa a Veľká Franková zo strany druhej;

potom na sever až k bodu, kde sa stretávajú katastrálne hranice obcí Nedeca a [Spišská] Stará Ves s cestou Czorstyn – [Spišská] Stará Ves, [ďalej] po katastrálnej hranici medzi obcami Kacvin a Nedeca z jednej strany a obcou [Spišská] Stará Ves zo strany druhej;

3., odtiaľ po katastrálnej hranici obce Nedeca až k jej styku so starodávnou hranicou medzi Haličou a Uhorskom.“

NAČR Praha, MV-HS, inv. č. 16, sign. 2/143/2, č.j. 64628/24, kart. 5

Dokument č. 3

Memorandum obyvateľstva obce Javorina

zo dňa 11. novembra 1938¹⁰⁴⁷

Slávnej

Delimitačnej komisii československo-poľskej!

Obyvateľstvo obce Javoriny, ktorá pripojená má byť k Poľsku, predkladá slávnej delimitačnej komisii, ako aj obom vládam zúčastnených štátov nasledovné

m e m o r a n d u m.

Obyvateľstvo obce Javoriny žiada, aby jej boli zaistené všetky tie práva, ktoré dosiaľ od založenia tejto obce mala.

Menovite žiadame nasledovné:

Obec Javorina existuje už 300 rokov, cez 6-7 generácií. Občania tejto obce mali tuná vždy zaistenú prácu. O zaistenie tejto práce prosia aj vládu poľskú. Pracovalo sa v lesoch i v továrňach a obyvateľstvo tunajšej obce malo svoje živobytie vždy uistené. Želáme si to aj naďalej a žiadame, aby v našej obci práca daná bola v prvom rade nášmu obyvateľstvu a len potom iným.

---

¹⁰⁴⁷ Pri redakcií sme rešpektovali doslovné znenie predkladaného dokumentu, nakoľko to len bolo možné. V opise sme teda ponechali dobovú lexiku i syntax, prístupujúc vzhľadom k najnovším pravopisným úpravám nasledovne: v súlade so znením nateraz platných pravopisných noriem upravujeme v predmetných prípadoch písanie začiatočného *s* na *z*; pri písaní adjektív odvodených od geografických názvov používame malé začiatočné písmená; naopak, substantíva toho istého druhu sú písané s veľkým začiatočným písmenom. V texte sa vyskytujúcu skratku *Č-S-R* prepisujeme ako *ČSR*. V texte boli ponechané všetky archaizmy a bohemizmy.

Pán Javoriny a zamestnávateľ Javorinčanov (či už to bol súkromník býv. knieža Hohenlohe a či štát) dával Javorinčanom vždy zdarma byty, ktoré aj opravoval, role, lúky, pasienky a palivové drevo.

Žiadame, aby to tak bolo aj po privtelení k Poľsku.

Keďže temer všetci občania javorinskí máme rodiny, známych a príbuzných na Slovensku, žiadame voľný pohraničný styk cez štátnu hranicu na Slovensko bez cestovného pasu na základe legitimácie, starostom obce bezplatne vystaviť sa majúcej, a to aj mimo pohraničného pásma na územie celého Slovenska.

Žiadame, aby naša obec ako usadlosť a právna osoba nenarušene zachovaná a udržiavaná bola na večné časy.

Aby obec ako právna osoba konať mohla povinnosti zákonmi jej uložené, žiadame, aby jej zo štátneho veľkostatku na jej území sa nachodiaceho pridelený bol primeraný majetok a to vo výmere aspoň 1200 katastrálnych jutár a to 400 kat. jutár pre terajší intravilán obce a priamo okolo nej, zvlášť Gombošove ústranie, a 800 kat. jut. lesnej pôdy I. triedy, vysokého a zrelého porastu.

Sme toho presvedčenia, že prídel tento nemôže narážať na žiadne ťažkosti a že nájde u poľskej vlády plné porozumenie, keďže poľský štát získava pričlenením Javoriny k Poľsku jeden majetok, ktorý reprezentuje v dnešných časoch hodnotu asi 40 miliónov Kč.

Žiadame, aby právne nároky z invalidného, nemocenského, úrazového, starobného a penzijného poistenia vzošlé plne akceptované boli aj novou vládou, tak, ako to bolo v republike československej. Zvlášte žiadame, aby dosavadné poisťovné zrážky neprepadli, aby peniaze podpory nenarušene poukazované boli tak ako dosiaľ v ČSR.

Podobne nech sú riešené aj veci válečných poškodencov.

Do našej obce chodieval každý týždeň pravidelne lekár. Mimo toho prišiel sem vždy v páde potreby. Platila ho nemocenská poisťovňa. Žiadame, aby tomu tak bolo aj v Poľsku.

Prosíme, aby naším duchovným otcom bol aj naďalej dôstojný pán farár slovenský zo Ždiaru, ktorý sem dochádzal každú druhú nedeľu.

Duchovný otec bol platený štátom. Kostolné obrady (krsty, pohreby, svadby, vädky) platil tiež štát. Takto chceme mať aj v Poľsku.

Žiadame si aj naďalej ponechať a to navždy slovenskú školu so slovenskými učiteľmi s vyučovacím jazykom slovenským. O všetky školské potreby a o školu samú sa staral štát. Učitelia školy mali bezplatné byty. Žiadame, aby tak bolo aj v Poľsku. Tiež služobné požitky učiteľov a postup v nich nech sú tie isté ako dosiaľ v ČSR.

Žiadame, aby nám nikdy nebolo zabránené udržiavať si slovenské spolky, vzdelávať sa po slovensky, odoberať slovenské noviny, čítať slovenské knihy, kalendáre, mať slovenské bohoslužby, noviny, piesne, kázania, styk s našou drahou a milovanou slovenskou vlasťou a jej slovenčinou, nosiť slovenské odznaky a tomu podobné.

Žiadame, aby tuná v Javorine ostal aj naďalej ten obchod so zmiešaným tovarom a s trafikou, ktorý dosiaľ bol a to s dosavadným jeho majiteľom.

Žiadame, aby obyvatelia Javoriny mohli voľne a bez pasu chodiť na trhy a jarmoky na slovenskú stranu do Kežmarku.

Žiadame, aby obyvateľov z Javoriny najmenej cez 10 rokov nebrali ku vojsku, t. j., aby poľský štát povolával Javorinčanov k vojenskej službe teprve po uplynutí 10 rokov.

Obec Javorina má obecných býkov. Krmivo (ovos, seno a pod.) dával štát. Žiadame to aj naďalej v Poľsku.

Sme plne presvedčení, že tieto naše životné záujmy a dosavadné práva budú aj novou poľskou vládou uznané a v tomto znamení ostávame

v hlbkej úcte:

(podpísaných 74 obyvateľov Javoriny)

ŠAL Poprad, OÚ Kežmarok, 2401-2993/38 (2758), šk. 33

Dokument č. 4

*Československo-poľská delimitačná dohoda
(o tzv. úseku II československo-poľskej štátnej hranice),
podpísaná v Zakopanom dňa 30. novembra 1938*

(excerpt)

C. V regióne Javoriny

Od štítu Rysy (2503, kóta 2499,2)¹⁰⁴⁸ prebieha hraničná čiara hlavným hrebeňom Vysokých Tatier cez nasledovné štíty a sedlá: sedlo Váha (2343), Vysoká (2565), Ganek (2465), Rumanov štít (2428), Zlobivú (2433), Železné vráta, Zmrzlý štít (2400),

---

¹⁰⁴⁸ Prípadné odchylky od výsledkov súčasných meraní v poznámkovom aparáte neaktualizujeme. Pre presnejšie informácie pozri: HLAVÁČEK, J.: *Podrobný plán Vysokých Tater 1:25 000*. b.v., Praha 1984

Batizovský štít (2458), Zadný Gerlach (2630), sedlo Poľský hrebeň, Východná Vysoká (2429), sedlo „Rohatka“, Svišťový štít (2380), Javorové štíty, Ostrý štít (2356), Malý Ľadový štít (2466), Ľadová štrbina (2380), Ľadový štít (2630), kóta 2507¹⁰⁴⁹, Baranie rohy¹⁰⁵⁰, kóta 2436, kóta 2098, Kolový štít (2425), Jahňací štít (2231), hrebeňom cez kóty 2044, 1930¹⁰⁵¹, 1847; od kóty 1847 prebieha hranica v smere na východ v dĺžke 180 metrov, odtiaľ sa obracia na sever smerom na Zadné Kopské sedlo (1750), následne v Belianských Tatrách: kóta 1945, Hlúpy (2062), Široké Belianské sedlo (1832), Plačlivá skala (2148)¹⁰⁵².

Od tohto bodu hraničná línia opúšťa hrebeň Tatier a prebieha pozdĺž hrebeňa v smere východnom a severovýchodnom na kótu 1660 (Głosna Skala) ďalej v smere severnom na kótu 1407 (Zlebińskie Turnie), potom pozdĺž hrebeňa v smere severovýchodnom na kótu 1187 (Malý Rígel).

Od kóty 1187 (Malý Rígel) ide hranica po hrebenu v smere severovýchodnom do vzdialenosti 450 metrov, potom sa obracia na sever a beží priamo na sever, pretínajúc Belský potok v kóte 1086 (Ptasiowskie Turnie), potom od tohto bodu v severnom smere na kótu 1061 (Brzegi); odtiaľto sa hranica stáča v severozápadnom smere na kótu 1023 pri ceste zo Ždiaru do Podspádov. Odtiaľto hranica pokračuje pozdĺž poľnej cesty na kótu 1082, ďalej tým istým smerom na hrebeň Spišskej Magury, ďalej tým hrebeňom na kótu 1216 (sedlo Príslop). Od toho bodu v smere severozápadnom na kótu 1229, pozdĺž katastrálnych hraníc obcí Javorina a Osturňa, pričom kóta 1267 (Repisko) zostáva na poľskej strane, a to tým spôsobom, že hranica prechádza vo vzdialenosti 200 metrov na východ od tejto kóty. Ďalej štátna hranica prebieha pozdĺž katastrálnej hranice obcí Javoriny a Osturňa hrebeňom stanovujúcim hranicu povodia Javorinky a Kacvinského potoka, cez kóty 1030 a 1021, míňajúc vo vzdialenosti okolo 150 metrov kótu 1011 (Bryja), ktorá zostáva na poľskej strane, dosahuje vo vzdialenosti 200 metrov na sever od tohto vrchu doterajšiu štátnu hranicu pri hraničnom kameni čí. 28.

ŠAL Poprad OÚ Kežmarok, 2401-2993/38 (2758); KULSKI, Wł. – POTULICKI, M.: *Współczesna Europa polityczna, Księgarnia Powszechna, Kraków 1939, s. 323-324*

¹⁰⁴⁹ Zadný Ľadový štít

¹⁰⁵⁰ Zahŕnutie Baraních rohov (z textu jednoznačne nevyplýva, či ide o bližší JV alebo vzdialenejší SZ vrchol Baraních rohov; v duchu tejto poznámky však predpokladáme prvú možnosť) do hraničnej línie sa zdá byť dosť nelogické. Ide o odchylku v juhovýchodnom smere, hoci hraničná čiara pokračuje viac-menej na severovýchod. Jediné textom ponúkané vysvetlenie je, že nasledujúce dve „anonymné“ kóty, ktorých polohu nemôžeme presne určiť, korigujú priebeh hraničnej čiary v severovýchodnom smere.

¹⁰⁵¹ Pravdepodobne Jahňací hrb (1924).

¹⁰⁵² T.j. Ždiarská vidla.

Dokument č. 5

*Dohoda medzi Slovenskou republikou a Nemeckou ríšou
o postúpení územia pričleneného k bývalému poľskému štátu
v rokoch 1920, 1924 a v roku 1938,
podpísaná v Berlíne dňa 21. novembra 1939*

Prezident Slovenskej Republiky

a

Nemecký Ríšsky Kancelár

vedení želaním uviesť do súladu severné hranice Slovenskej republiky s národnými požiadavkami a tým cieľom spojiť územné časti, v rokoch 1920, 1924 a 1938 pričlenené k bývalému Poľskému štátu so slovenským štátnym územím,

dohodli sa, že uzavrujú o tom medzištátnu zmluvu a vymenovali za svojich splnomocnencov:

Prezident Slovenskej Republiky

mimoriadneho vyslanca a splnomocneného ministra v Berlíne,
pána Matúša Č e r n á k a;

Nemecký Ríšsky Kancelár

ríšskeho ministra zahraničných vecí,
pána Joachima von R i b b e n t r o p a,

ktorí, keď si boli vymenili splnomocnenia, nachodiace sa v dobrej a náležitej forme, dohodli sa na tomto:

Článok 1

Obe zmluvné strany sú uzrozmene, že územia, ležiace na južnej hranici bývalého Poľského štátu a vyznačené na pripojených mapách, stávajú sa súčasťou slovenského štátneho územia a odo dňa, keď táto zmluva nadobudne účinnosť, sú pod suverenitou Slovenskej republiky.

Určenie hranice na tvárnosti miest vykoná slovensko-nemecká komisia tak skoro, ako to bude možné.

Článok 2

Všetky otázky, vyplývajúce zo spojenia území, vyznačených v článku 1, so slovenským štátnym územím, upravujú sa osobitnými dohodami medzi oboma zmluvnými stranami.

Obe zmluvné strany vyhrádzajú si najmä uzavrieť, v prípade potreby, osobitné dohody o právach a záujmoch nemeckých štátnych príslušníkov a členov nemeckej národnej skupiny na územiach v článku 1 vyznačených.

Článok 3

Táto zmluva sa má ratifikovať a ratifikačné listiny vymenia sa v Bratislave tak skoro, ako to bude možné.

Vyhotovené vo dvoch prvopisoch v slovenskom a nemeckom jazyku,

M. Č e r n á k, v.r.

R i b b e n t r o p, v.r.

MIŠKOVIČ, A.: Napravená krivda. Kompas, Martin ²1943, s. 200-203 (aj prvopis v nemeckom jazyku)

Dokument č. 6

*Ústavný zákon Slovenskej republiky zo dňa 22. decembra 1939
o inkorporácii územia, ktoré po roku 1918 bolo pripojené k bývalej Republike poľskej*

Snem Slovenskej republiky uzniesol sa na tomto zákone.

§1

K územiu Slovenskej republiky pričleňuje sa slovenské územie, ktoré po roku 1918 bolo pripojené k Republike poľskej.

§2

1. Právne predpisy inkorporovaného územia zostávajú v platnosti do 31. decembra 1939, pokiaľ sú zlučiteľné so zvrchovanosťou slovenského štátu.

2. Dňom 1. januára nadobúdajú na inkorporovanom území právne predpisy Slovenskej republiky.

3. Rozhodnutia a opatrenia slovenských štátnych úradov a orgánov, urobené na pripojenom území v čase do účinnosti zákona, sú platné, a to i vtedy, ak boli vykonané podľa právnych predpisov, platných na území Slovenskej republiky.

§3

Štátna príslušnosť obyvateľov inkorporovaného územia posudzuje sa analogicky podľa ústavného zákona č. 255/1939 Zb. tak, ako keby vôbec nebolo došlo k odlúčeniu tohto územia.

§4

Vláda sa splnomocňuje, aby pre správu a súdnicstvo na pričlenenom území do 1. júla 1940 robila nariadením i také opatrenia, ku ktorým by ináč bol potrebný zákon.

§5

Tento zákon nadobúda účinnosť dňom vyhlásenia; vykonajú ho všetci členovia vlády.

Dr. Tiso v.r.

Dr. Sokol v.r.

Dr. Tuka v.r.

Dr. Ďurčanský v.r.

Dr. Pružinský v.r.

Sivák

Dr. Fritz

Medrický v.r.

Stano v.r.

Čatloš v.r.

MIŠKOVIČ, A.: Napravená krivda. Kompas, Martin²1943, s. 203-204